

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**SEYYİD MUHAMMED MA‘RİFÎ’NİN RİSÂLE-İ
ÂDÂB VE TARÎKATNÂME-İ FETHÜ’L-MA‘ÂRİF
ADLI ESERİ (METİN-İNCELEME)**

ASLI SÜRGİT

2502150339

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ALİ ŞÜKRÜ ÇORUK

İSTANBUL-2020

ÖZ

SEYYİD MUHAMMED MA'RİFÎ'NİN RİSÂLE-İ ÂDÂB VE TARİKATNÂME-İ FETHÜ'L-MA'ÂRİF ADLI ESERİ

(METİN-İNCELEME)

ASLI SÜRGİT

On sekizinci yüzyılda Osmanlı topraklarında tasavvuf kültürü büyük bir gelişim göstermiştir. Seyyid Muhammed Ma'rîfî bu yüzyılda yaşamış olan önemli mutasavvıflardan birisidir. Kendisi Rifâiyye tarikatının Ma'rîfiyye kolunun kurucusudur. Seyyid Muhammed Ma'rîfî İstanbul'daki tekkesinde talebelerini irşâd ettiği sırada *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* isimli mensur eserini kaleme almıştır. Bu eser tarikat âdâbının yanı sıra dinî vecibeleri tasavvufî bir bakış açısıyla yorumlaması hasebiyle dikkate değerdir. Bu eserin anlaşılması tasavvuf edebiyatına ışık tutması ve kaynak teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* Latin harflerine aktarılmış, muhteva yönünden incelenmiş, böylelikle kaynak niteliğinde olan kıymetli bir eser gün yüzüne çıkarılmış ve bilim insanları ile okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Muhammed Ma'rîfî, Ma'rîfiyye, on sekizinci yüzyıl, tarikatnâme, Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif, mürşid, mürîd.

ABSTRACT

RİSÂLE-İ ÂDÂB VE TARİKATNÂME-İ FETHÜ'L-MA'ÂRİF BY SEYYİD MUHAMMED MA'RİFÎ (TEXT-ANALYSIS)

ASLI SÜRGİT

In eighteenth century, culture of sufism has shown a great improvement in Ottoman Empire. Seyyid Muhammed Ma'rifî is one of the leading sufis of the eighteenth century. He is the founder of Ma'rifîyye, which is a branch of Rîfâiyye order. Seyyid Muhammed Ma'rifî wrote out *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* while he was guiding his disciples in his derwish lodge. This work is remarkable because of giving information about mysticism and convenance of derwish order, as well as religious obligations. Comprehension of this mystical masterpiece is important in terms of shedding light and forming a resource on sufi literature.

In this dissertation, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* is transformed in Latin script and analyzed in respect of content. In this way a valuable work which is a source for sufi literature brought to light and made available to scholars of science and readers.

Keywords: Seyyid Muhammed Ma'rifî, Ma'rifîyye, eighteenth century, tarikatname, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, guide, disciple.

ÖNSÖZ

On sekizinci yüzyılda Osmanlı topraklarında yaşamış önemli mutasavvıflardan biri olan Seyyid Muhammed Ma'rîfî'nin *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* adlı tasavvufî eseri bu tezin konusunu oluşturmaktadır. *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*'in en önemli özelliği, tek yazma nüshası olan ve bugüne kadar kaynaklarda adına rastlanmamış bir eser olmasıdır.

Çalışmamızın amacı *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*'i Türk nesir tarihine kazandırmak ve eski Türk edebiyatı araştırmalarına katkı sağlamaktır.

Bu araştırma bir giriş ile altı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde on sekizinci yüzyıl Türk edebiyatının panoraması çizilmiştir. Yine bu yüzyılda ortaya konulmuş olan tasavvufî eserlere dair tespitlerde bulunulmuştur. Eserin bir tarikatnâme örneği olması dolayısıyla tarikatnâmeler hakkında genel bir değerlendirme yapılmış, Arap Fars ve Türk kültüründeki tarikatnâmeler hakkında bilgi verilmiştir. İlâveten Rifâiyye tarikatı kısaca tanıtılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde eserin müellifi olan Seyyid Muhammed Ma'rîfî'nin Kahire'de başlayan ve İstanbul'da noktalanın hayat hikâyesi ele alınmıştır. Ayrıca Rifâiyye tarikatının Ma'rîfiyye kolu hakkında tafsilatlı bilgi verilmiştir. Kartal'daki âsitâneye bağlı olan diğer Ma'rîfiyye tekkeleri de incelenmiştir.

İkinci bölümde *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*'in üslup özellikleri örnek ifadeler ışığında tetkik edilmiştir. Ayrıca eserde ele alınmış olan ana meseleler "Eserin Muhtevası" başlığı altında incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise metinde önemli bir yekûn tutan dînî ve tasavvufî terimler üzerinde çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümde metinde isimleri sıklıkla zikredilen peygamberler, peygamberlerle birlikte anılan muhtelif şahıslar, sahabeler ve mutasavvıflar üzerine yoğunlaşmıştır. Beşinci bölümde Arapçaya oldukça vâkıf olduğu anlaşılan müellifin eserinde iktibas ettiği âyetler, hadisler, dualar ve kelâm-ı kibarlar tek tek tespit edilmiş ve bunlara dair değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde metnin transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Lisans ve yüksek lisans eğitim sürecimde olduğu gibi, doktora tez çalışmam boyunca da engin fikir ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, anlayışlı ve destekleyici tavırlarıyla motivasyonumu yükselten, ilgi ve alakasını benden esirgemeyen yirmi iki yıllık hocam ve danışmanım Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bana her zaman güç verdiği için kendisine şükran borçluyum. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandığımdan bu yana bende emeği olan ve bugünlere gelmemi sağlayan değerli hocalarıma her birine çok teşekkür ederim. Aradan bunca zaman geçmesine rağmen bende tesirlerini unutamadığım bütün hocalarıma yardımlarından ve teşviklerinden dolayı müteşekkirim.

İstanbul, 2020

Aslı Sürgit

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEYYİD MUHAMMED MA'RİFÎ'NİN HAYATI, TARİKATI VE ESERLERİ

1.1. Seyyid Muhammed Ma'rifî'nin Hayatı ve Tarikatı.....	14
1.2. Seyyid Muhammed Ma'rifî'nin Eserleri.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. ESERİN ÜSLUP VE MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Eserin Üslup Özellikleri.....	33
2.2. Eserin Muhtevası.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESERİN DİNÎ-TASAVVUFÎ TERİMLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. Abdest.....	69
3.2. Âbid-Zâhid.....	71
3.3. Ahiret.....	72
3.4. Âlem.....	75
3.5. Allah.....	78
3.6. Amel.....	83
3.7. Amel Defteri.....	85
3.8. Anâsır-ı Erbaa.....	87
3.9. Azrâil.....	88
3.10. Ba.....	89
3.11. Besmele.....	91
3.12. Cebrâil.....	91
3.13. Cehâlet.....	93
3.14. Cehennem.....	94
3.15. Cennet.....	97
3.16. Dergâh.....	98
3.17. Emanet.....	100
3.18. Ezan.....	102
3.19. Fatiha Suresi.....	104
3.20. Hac.....	106
3.21. Hakikat.....	110
3.22. Hacerü'l-Esved.....	113
3.23. Hamd.....	115
3.24. Hidâyet.....	116
3.25. Hurûf-ı Mukattaât.....	118
3.26. İhsan.....	123
3.27. İman.....	124
3.28. İnsan.....	126
3.29. İrâde.....	130
3.30. İsrâfil.....	131

3.31. Kâbe.....	133
3.32. Kelâmullah.....	135
3.33. Kelime-i şehâdet.....	138
3.34. Kible.....	139
3.35. Kıyamet.....	140
3.36. Levh-i Mahfuz.....	141
3.37. Ma‘ârif.....	143
3.38. Marîfet.....	145
3.39. Masûm-ı Pâklar.....	147
3.40. Mehdî.....	148
3.41. Mikâil.....	151
3.42. Muhabbet.....	152
3.43. Mülk.....	154
3.44. Mürîd.....	155
3.45. Mürşid.....	164
3.46. Nefis.....	168
3.47. Namaz.....	172
3.48. Nefy ü İsbât.....	176
3.49. Nûr.....	179
3.50. Oruç.....	181
3.51. Rızâ.....	184
3.52. Sâlih.....	185
3.53. Secde.....	187
3.54. Şerîat.....	189
3.55. Şeytân.....	191
3.56. Tarîkat.....	195
3.57. Zekât.....	198

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ESERİN PEYGAMBERLER, SAHABELER VE MUTASAVVIFLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. Peygamberler.....	201
4.1.1. Kur'ân'da Adı Zikredilen Peygamberler.....	201
4.1.1.1. Hz. Muhammed.....	201
4.1.1.2. Hz. Âdem.....	209
4.1.1.3. Hz. Nuh.....	213
4.1.1.4. Hz. Musa.....	214
4.1.1.5. Hz. İsa.....	216
4.1.1.6. Hz. İbrahim.....	216
4.1.2. Peygamber Yahut Veli Oldukları İhtilafı Olan Zâtlar.....	217
4.1.2.1. Hz. Üzeyir.....	217
4.1.2.2. Hz. Lokman.....	218
4.1.2.3. Hz. Zülkarneyn.....	218
4.2. Peygamberlerle Birlikte Zikredilen Muhtelif Şahıslar.....	219
4.2.1. Hz. Havva.....	219
4.2.2. Ehlibeyt.....	221
4.2.3. On İki İmâm.....	222
4.3. Sahabeler.....	223
4.3.1. Hz. Hatice.....	223
4.3.2. Hz. Fatıma.....	224

4.3.3. Hz. Ali.....	225
4.3.4. Hz. Bilâl-i Habeşî.....	228
4.4. Mutasavvıflar.....	229
4.4.1. Abdülkadir Geylânî.....	229
4.4.2. Ahmed Er-Rifâî.....	230
4.4.3. İbrahim bin Edhem.....	231
4.4.4. Behlül-i Dâna.....	232

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ESERİN AYETLER, HADİSLER, DUALAR VE KELÂM-I KİBÂRLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

5.1. Eserde Yer Alan Ayetler.....	234
5.2. Eserde Yer Alan Hadisler.....	266
5.3. Eserde Yer Alan Dualar.....	283
5.4. Eserde Yer Alan Kelâm-ı Kibârlar.....	283

ALTINCI BÖLÜM

6. METİN

6.1. Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yol.....	286
6.2. Nüsha Tavsifi.....	288
6.3. Transkripsiyon Alfabesi.....	289
6.4. Metin.....	290

SONUÇ.....	404
KAYNAKÇA.....	407
ÖZGEÇMİŞ.....	427

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.: Kartal’da Bulunan Âsitânenin Postnişinleri.....	20
Tablo 1.2.: Kartal’daki Âsitâneye Bağlı Olan Diğer Ma‘rifiyye Tekkeleri.....	23
Tablo 2.1.: Müellifin Okuyucuya Hitap Şekilleri.....	35

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	:	Aynı eser
A. y.	:	Aynı yer
Bkz.	:	Bakınız
bs.	:	Baskı / basım
C.	:	Cilt
D.İ.A.	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Ed. / Haz.	:	Editör / Yayına hazırlayan
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
Çev.	:	Çeviren
Hız.	:	Hazreti
vr.	:	Varak

GİRİŞ

On Sekizinci Yüzyıl Türk Edebiyatının Genel Görünümü

Seyyid Muhammed Ma'rifi on sekizinci yüzyılda doğmuş bir mutasavvıftır. Bu asır, Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, iktisadi ve ilmî alanlarda gerilediği bir dönemdir. Yaklaşık elli yedi kez sadrazam değişikliğinin gerçekleştiği bu yüzyılda askerî alanda da art arda savaflara girilip büyük yenilgiler alınmış olunması birçok ekonomik ve sosyal problemi beraberinde getirmiştir. Bilhassa Karlofça Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti pek çok toprağını kaybetmiştir. Bu asırda Osmanlı Devleti'nde sırasıyla Sultan III. Ahmed (1703-1730), Sultan I. Mahmud (1730-1754), Sultan III. Osman (1754-1757), Sultan III. Mustafa (1757-1773), Sultan I. Abdulhamid (1774-1789) ve Sultan III. Selim (1789-1807) hükümdarlık yapmıştır.¹

On sekizinci yüzyılda siyasi, iktisadi ve sosyal hayatta kendisini belirgin bir şekilde hissettiren gerilemeye karşın, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bu çöküşten fazla etkilenmemiş ve önceki yüzyılın devamı olarak olgunluk dönemini yaşamayı sürdürmüştür. Geleneğin belirlediği ölçülere uyarak kendisini her dönemde teknik ve estetik bakımdan yenileyerek gelişimini sürdüren edebiyat, gerek kemiyet gerekse keyfiyet yönünden özellikle asrın başında Nedim, sonunda da Şeyh Gâlib'in elinden en mükemmel ve olgun örneklerini vermiştir. Bunda, yüzyılın başında III. Ahmed ve sonunda III. Selim'in sanat ve sanatkâra tevessül edip onları desteklemelerinin önemli bir tesiri bulunmaktadır. Önceleri hikmet ve hünerle elde edilen edebi olgunluğu, bu dönemin şairleri mahalli unsurları, gündelik yaşamı ve konuşma dilini şiirin malzemesi yaparak yakalamaya çabalamışlardır.²

¹ Ramazan Muslu, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s.37.

² Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2009, s.487.

Siyasi ve sosyal yaşamda belirgin bir şekilde kendini hissettirmeye başlayan zevâle karşılık, bu dönemde edebiyat hayatı önceki asrın devamı olarak kemâl dönemini yaşamaya devam etmiş, önceki asırda hikmet ve hünerle ulaşmaya çalıştığı dereceye, bu asırda günlük hayatın ve konuşma dilinin kendisine has lügâtini metne taşıyarak ulaşmaya çalışmıştır. Bu asır aynı zamanda, şair kadrosu bakımından eski edebiyatın en zengin dönemidir.³

Yapılan bir araştırmaya göre, kaynaklarda “şiiir” ve “şair asrı” olarak kabul gören bu asırda bin üç yüz otuz iki şair yetişmiştir. Bunlardan yüz altmış sekiz tanesinin divânı vardır. Bu zenginliğe rağmen “usta” sayılabilecek şairler oldukça azdır. Bu sebepten ötürü münekkittler özellikle Sâbit’ten itibaren “her kaldırım taşının altından bir şair” çıktığını dile getirerek bu durumu eleştirmişlerdir.⁴

Siyasi ve sosyal yaşamdaki çözülmenin iyice açığa çıktığı bu asırda edebiyat ve sanatın merkezi İstanbul olmakla beraber, Edirne, Bursa, Diyarbakır gibi merkezlerde ve Balkanlar’da edebi hayat bütün canlılığı ile devam etmiştir. Özellikle eğitim veya görevleri nedeniyle Anadolu ve Balkan vilayetlerinden İstanbul’a gelen şair ve sanatkârlar burada kendilerini gösterip ispat etme fırsatını yakalamışlardır.⁵

Bu yüzyılın başlarında Nâbî’nin etkisi devam etmiştir. Onu üstat görerek duygu ve sesin yerine fikri ve anlamı öne çıkaran “hikemî tarz”ı benimseyen şairler o alanda şiiirler söylemeye devam etmişlerdir. Sosyal hayattaki kargaşa ve huzursuzluk da bu durumda pay sahibidir. Sâbit, Dürrî, Kâmî, Selîm, Sâmî, İzzet Ali Paşa, Râşid, Seyyid Vehbî, Haşmet ve Fıtnat Hanım Nâbî’nin yolunda yürüyenlerin başında gelmektedir. Nedîm acı, ıstırap ve düşünceden uzak, neşeli, coşkulu ve şuhâne tavrıyla ortaya çıkıp şiiire yeni bir soluk getirmiş ve kısa zamanda kendini kabul ettirmiştir. Bunun üzerine Nâbî tarzında şiiir söyleyen şairlerin bir kısmı daha sonra Nedîm’in tarzında şiiir söylemeye başlamışlardır. Sünbülzâde Vehbî, Neylî, Kâmî ve İzzet Ali Paşa bunların

³ Mustafa İsen-Osman Horata, “On Sekizinci Yüzyıl”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, (Ed. Mustafa İsen), Ankara, Grafiker Yayınları, 2002, s. 142.

⁴ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, s.487.

⁵ **A.e.**, s.488.

birkaçıdır. Nâbî ve Nedîm'in etkisinden uzak kalan şairler de görülmektedir. Osmanzâde Tâib, Nâzım, Nâhifî, Hâtem ve Esrar Dede gibi şairler bunlardandır.⁶

Şairliğinden ziyade hocalığı, renkli kişiliği ve öğrencilerine yazdığı mahlasnâmelerle tanınan Hoca Neş'et'in etrafında bir edebî muhitin oluştuğu bilinmektedir.⁷ Hoca Neş'et'in asıl önemi, ortaya koyduğu eserlerden çok yetiştirdiği öğrenciler ve özellikle devrinde İran edebiyatının âdeta yeniden keşfedilmesine vesile olmasından ileri gelmektedir. On sekizinci yüzyıla girilirken İran edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştı. Döneminin en büyük Farsça bilginlerinden biri olan Neş'et'in, Şeyh Gâlib'in de aralarında bulunduğu genç şairlere İran edebiyatını ve sebk-i Hindî'nin öncülerinden Sâib-i Tebrîzî ile Şevket-i Buhârî'yi okutup sevdirmesi sonucunda Osmanlı şairleri üzerinde sebk-i Hindî üslûbunun ve genellikle İran şiirinin etkileri yeniden artmış, böylece bu etkiyi şiirlerinde yansıtan bir grup şair ortaya çıkmıştır. Bu şairler sebk-i Hindî'nin temel özellikleri olan ıstıraba ve tasavvufî konulara şiirlerinde büyük ölçüde yer vermişlerdir.⁸

Neş'et şiire yönelen gençlere yol gösterdiği ve yazdığı mahlasnâmelerle her birine uygun mahlaslar verdiği için "hoca" lakabı ile anılmıştır. Talebesi Pertev'in ifadesine göre bir kitap haciminde olan bu mahlasnâmelerin on altısı divânında mevcuttur. Şeyh Galib'e verdiği Es'ad, Beylikçi Mehmed'e verdiği İzzet, vakanüvis Muvakkitzâde Mehmed'e verdiği Pertev mahlası bunların en tanınmışlarıdır. Ali Efendi, Ârif Mehmed Efendi, önceleri Azîzî mahlasını kullanan İhsan ve Niyâz, Neş'et'in emek verdiği diğer şair talebeleridir. Onun şiirdeki yol göstericiliği şairliğinden daha önemli kabul edilmektedir.⁹

On sekizinci yüzyıl, Türk edebiyatında mahallîleşme ve dilde sadeleşme devri olarak bilinmektedir. Sebk-i Hindî'nin ağır ve anlaşılması zor dilinin etkisinden kurtulmak ve daha anlaşılır bir edebiyat yaratmak isteyen şairler ve yazarlar,

⁶ A.e., s.489.

⁷ Ekrem Bektaş, "Pertev'in Hoca Neş'et Biyografisi", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, S.2, Ekim 2011, s.181.

⁸ Mustafa İsen, "Hoca Neş'et", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s.191.

⁹ A.e., s.191.

eserlerinde bir önceki yüzyıla nispeten daha anlaşılır bir dil kullanmışlardır.¹⁰ Bu devrin özelliklerinden birisi de mahallî konular ve günlük hayatın edebiyata fazlasıyla sirayet etmiş olması ve edebî mahsullerde yerleşme görülmesidir. Böylelikle on sekizinci yüzyılın önemli bir özelliği, edebiyatın halkın zevkine yaklaşması, öz benliğini eserlerde özgürce yansıtmasıdır.¹¹ Sanatçılar, günlük konuşma dilini sade ve canlı bir biçimde atasözleri, deyimler hatta bazen Arapça ve Farsça kelimelerin halk ağızlarında bozulmuş şekilleriyle kullanmışlardır. Fakat on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından sonra sade dille yazma merakı, yerini basitleşmiş, zevksiz örneklerle bırakmıştır.

Mahallî üslubun sathîliğine, Sebk-i Hindî'nin anlam derinliğine ve karmaşasına tepki gösteren bazı şairler ise özellikle Bâkî ve Şeyhülislam Yahyâ'da ifadesini bulan "klasik üsluba" tevessül etmişlerdir. Manadan çok ahenge önem veren, süslü söyleyişten uzak, zarif, açık ve esprili söyleyişin temsil ettiği bu üslup hem Nâbî'yi hem de Nedîm'i kendilerine örnek alan şairlerin şiirlerinde karşımıza çıkmaktadır. Nazîm Yahyâ, Esrar Dede, Enîs, Nahifî ve Nevres-î Kadîm bu tarzda şiir söyleyen şairlerden bazılarıdır. Şeyh Gâlib'in divânında bulunan şiirlerinde de bu tarzın özellikleri görülmektedir.¹²

Mesnevi türünde yerli malzemeye dayanan yenilikçi bir anlayış kendini göstermiştir. Birçok mesnevide gerçek konular ve sosyal çevre esas alınmış, sanatçılar dönemlerinin siyasi, sosyal ve kültürel konuları hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Şeyh Gâlib dışındaki mesnevi şairleri bu yeniliği, günlük hayatı ve konuşma dilinin kendine has lügatini şiire taşımakta bulmuşlardır. Bundan dolayı günlük hayatta çeşitli kesitlerin sunulduğu yerli mesneviler oldukça rağbet görmüştür.¹³

¹⁰ Gencay Zavotçu, **Eski Türk Edebiyatı Yüzyıllara Göre Nazım Ve Nesir**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2005, s.124.

¹¹ Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi: Edebiyat Tarihi-Metinler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s. 231.

¹² Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, s.491.

¹³ Ahmet Kartal, "XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı: Mesneviler", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/1 Winter 2011, s.212.

On yedinci asırda olduğu gibi bu asırda da dinî, ahlâkî ve tasavvufî mesnevîlerin sayısında önemli bir azalma olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle tasavvufî konulu mesnevî bir iki önemsiz örneğin dışında hemen hiç kaleme alınmamıştır. Buna rağmen dinî ve ahlâkî konulu mesnevîlerin biraz daha rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle öğüt vermek amacıyla kaleme alınan mesnevîlerin sayısı diğerlerine göre dikkat çekmektedir.¹⁴

Bu asırda, zihniyet dünyasında ve sosyal hayatta kendisini hissettirmeye başlayan değişim klasik estetikte de ciddi bir değişime yol açmış, daha canlı ve konuşma diline daha yakın bir üslup büyük rağbet görmüştür.¹⁵

İlaveten bu yüzyılda mensur edebiyat büyük bir gelişim göstermiştir. Tezkireler, biyografik ve bibliyografik eserler, tarihler, seyâhatnameler, sefaretnâmeler, münşeat mecmuaları ve siyasetnâmeler vücuda getirilmiştir. Bu dönemde burada sayılamayacak miktarda dinî, ahlâkî ve tasavvufî eser kaleme alınmıştır. Bunların önemli bir kısmı tercüme, şerh, derleme ve özetleme yoluyla meydana getirilmiştir.¹⁶ Müellifler, bütün güçleriyle tasavvufu anlatmaya ve tanıtmaya çalışan didaktik eserler ortaya koymuşlardır.

Nesir dili ve üslûbu açısından on sekizinci yüzyıl, Nergîsî ve Veysî gibi üstatların Arapça ve Farsça terkiplerle yüklü, sanatlı ve süslü üslûbunun devam ettirildiği bir dönem olmasının yanında özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren şiirdeki mahallîleşme akımına paralel olarak nesirde de sade üslûbun itibar gördüğü bir dönem olarak nitelendirilebilir. Sade üslûbu tercih eden münşîler, anlamı geride bırakan kelime oyunları, secî, teşbih ve uzun terkiplerden uzak durmaya çalışmışlardır. Fındıklılı Silâhdar Mehmet Ağa'nın *Silahtar Tarih'i*, Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin *Sefaretnâme'si*, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marîfetnâme'si*, Giritli Ali Azîz'in *Muhayyelât'ı*, Osmanzade Tâib'in *Simâru'l-Esmâr ve Telhîsü'l-Mehâsin'i* sade üslûba örnek teşkil edecek türde eserlerdir. Hatta Osmanzade Tâib *Münşeat*'ının başında nesirde alışılmış kelimeler kullanmanın, düzgün ve anlaşılır bir dille yazmanın

¹⁴ A.e., s.212.

¹⁵ Mustafa İsen-Osman Horata, "On Sekizinci Yüzyıl", s.149.

¹⁶ Ahmet Kartal, **Klasik Dönem Osmanlı Nesri**, (Ed. Ömür Ceylan), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 99.

öneminden bahsetmiştir ve bugün rağbet gören üslûbun bu olduğunu dile getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında on sekizinci yüzyıl, Tanzimat döneminin yenilikçi bakışının ilk tohumlarının atıldığı bir dönem gibi düşünülebilir.¹⁷

Öte yandan Naîmâ, Râşid, İzzî ve Şefîk gibi yazarlar tarih kitaplarında; Koca Râgıb Paşa, Âsım, Kânî, Nevres-i Kadîm, Âtîf, Nahîfî gibi şair ve münşîler münşeat mecmualarında; Safâyî, Sâlim, Esrâr Dede ve Râmîz gibi tezkireciler ise tezkirelerinde on yedinci yüzyılın devamı niteliğinde, Veysî ve Nergisî tarzını örnek alan eserler kaleme almışlardır.¹⁸

Kısacası on sekizinci yüzyılda kaleme alınan mensur eserleri türlerine göre biyografik eserler, tarihler, sûnameler, münşeatlar, sefaretnâmeler, edebî, siyasî, dinî ve ahlâkî eserler olarak gruplayabiliriz. Bu eserlerden bir kısmı Türk nesrinde gelenekselleşmiş olan seleflerin eserlerinin zeyli ya da bu eserlerin dil ve üslûp anlamında takipçisi iken bir kısmı da kendinden sonraki yüzyılın sanat anlayışının ilk filizlerini oluşturan sade ve külfetsiz bir üslûbun nadide örneklerindendir.¹⁹

On Sekizinci Yüzyılda Anadolu’da Tasavvuf Kültürü

On sekizinci yüzyılda Anadolu’da tasavvuf faaliyetleri büyük bir gelişme ve zenginleşme göstermiştir. İncelemiş olduğumuz asır Osmanlı Devleti’nin gerileme dönemi içerisinde olmasına rağmen, tasavvuf kültürü ile tekkelerin birer cazibe merkezi olmaya devam ettiği, buralarda vazife yapan şeyhlerin bütün kesimler tarafından sevildiği; özellikle kendisine kol nispet edilen şeyhlerin tarikatları yeniden canlandırdıkları ve toplumu müspet olarak yönlendirdikleri görülmüştür.

¹⁷ Fatma İmamoğlu, “Ahmed Hâlis’in Tufeylû Menâkıbî’l-Kibârî’l-Mevlevî Fî Menkabeti Hazreti’ş-Şeyhi’s-Sâkıbî’l-Ma’nevî’si Ve Eserin Nesir Üslûbu Açısından Değerlendirilmesi [İnceleme-Metin (1b-76b)]”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.4-5.

¹⁸ A.e., s.5.

¹⁹ A.e., s.6.

Bu yüzyılda Anadolu’da yetişen mutasavvıfların sayısında artış yaşanmıştır. Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)* adlı çalışmasında Anadolu’da faaliyeti tespit edilebilen şeyhlerin sayısının 800’ü geçtiğini saptamıştır. Bunların mensup olduğu ana tarikatlar ise Halvetîlik (%40,06), Nakşibendilik (%14,74), Mevlevîlik (%11,02), Kâdirîlik (%10,78), Celvetîlik (%9,91), Bektâşîlik (%3,71), Bayrâmîlik (%3,22), Sâdîlik (%3,22), Rifâîlik (%2,85) ve Bedevîlik (%0,49)’tir.²⁰

On sekizinci asırda şeyhlerin daha çok İstanbul, Bursa ve Edirne’de yoğunlaştığı görülmektedir. Bunları sırasıyla Amasya, Ankara, Gelibolu, Kastamonu, Manisa, Konya, Erzurum, Gaziantep, Kütahya, Tokat ve diğerleri izlemektedir. Bu dönemde Anadolu’da faaliyet gösteren şeyhlerin, başta padişahlar olmak üzere devlet adamları ve âlimler ile iyi münasebetler içerisinde olduğu; ancak az da olsa bir kısmının çeşitli nedenlerle sürgüne gönderildiği görülmektedir.²¹

Âlimlerin tasavvufa yaklaşımı çoğu zaman müspet yönde olmuştur. Hatta şeyhülislâmların birçoğu tarikat mensubudur. Nakşibendî şeyhlerinden Murad Efendi’ye müntesip olan Damadzade Ahmet Efendi (ö. 1741) ve İshak Efendi (ö.1734); tasavvufî eğitimini Yekdest Ahmet Efendi’den tamamlayan Seyyit Mustafa Efendi (ö. 1745) gibi şeyhülislâmlar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Âlimlerin en çok tevessül ettiği tarikatların başında ise Nakşibendilik gelmektedir. Bunu sırasıyla Mevlevîlik, Celvetîlik ve Halvetîlik takip etmektedir.²²

Ayrıca bu asırda bazı tanınmış şeyhler yeni tarikat kolları kurmuşlardır. Bu şeyhlerden Nûreddin Cerrâhî (Cerrâhilik), Hasan Sezâî (Sezâîlik), Mehmed Cemâleddin Efendi (Cemâlîlik), Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhîlik) ve Ahmed Raûfî Efendi (Raûfîlik) “Halvetîliğe” mensuptur. İsmail Hakkı Bursevî (Hakkîlik), Fenâî Ali Efendi (Fenâîlik) ile Mustafa Hâşim Baba (Hâşimîlik) ise “Celvetîliğe” bağlı şeyhlerdir. Mustafa Resmî Efendi (Resmîlik) “Kâdirîliğe” mensuptur. Âcizî Süleyman

²⁰ Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, s.666.

²¹ A.e., s.667.

²² A.e., s.667.

Efendi (Âcizîlik) ise “Sâdiliğe” bağlıdır. Bu şeyhler temsil ettikleri tarîkata bir canlılık ve hareketlilik getirmişlerdir.²³

Bu yüzyılda faaliyet göstermiş olan şeyhler muhtelif konularda çok sayıda eser kaleme almışlardır. Şeyhler tarafından vücuda getirilen eserler tasavvufun yanı sıra tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, menâkıbnâme, mektubât, dil ve ıstılâh gibi konuları ihtiva etmektedir.

Bir Tür Olarak Tarîkatnâmeler

Kök olarak, “davet, çağrı” manası taşıyan “edep”, dinin lüzumlu gördüğü ve aklın en güzel saydığı bütün söz ve davranışları kapsamaktadır.²⁴ “Âdâb” ise edep kelimesinin çoğulu olup, sözlükte terbiye, incelik, nezâket, utanma, usluluk ve iyi ahlâk gibi anlamlara denk gelmektedir. Tasavvufun ilk dönemlerinden itibaren kullanılmaya başlanan âdâb kavramı, tarîkata intisâbın ardından seyr u sülûk adı verilen manevî yolculuk sürecinde riayet edilmesi gereken kuralların yanı sıra şeyh ve ihvâna karşı göz önünde bulundurulması istenen tavırları da ifade etmiştir.²⁵ Bu bağlamda dervişlere yol gösteren tavsiyeler, “âdâb ve erkân” başlığı altında ya müstakil risâleler hâlinde ya da tasavvufa dair genel bilgiler veren eserlerin içinde bir bölüm olarak ele alınmıştır. Bu tür eserlere “Âdâbü’l-Mürîdîn”, “Edebü’l-mürîd”, “Âdâbü’l-Mutasavvıfe”, “El-Vasâya” ve “Tarîkatnâme” gibi isimler verilmektedir.²⁶

Tasavvufun ana hatlarını işleyen eserlerde âdâbü’l-mürîd bahsine geniş bir yer ayrılmıştır. Kuşeyrî *er-Risâle*’sinde hem irade ve edeb bahsinde hem de eserine eklediği son bölümde mürîdlerin uymaları gereken kaide ve esaslara yer vermiştir.²⁷

²³ A.e., s.666.

²⁴ Abdülaziz Bayındır, “Âdâb”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.334.

²⁵ Süleyman Uludağ, “Âdâbü’l-Mürîd”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.336.

²⁶ A.e., s.336.

²⁷ Süleyman Uludağ, “Âdâbü’l-Mürîd”, s.337.

Yine Ebu Nasr Serrâc'ın *El-Lüma*'da “Kitâbü Edebi'l-Mutasavvıfe”²⁸ başlığı altında, Muhammed Gazzâlî'nin ise *İhyâu Ulûmiddîn*²⁹'de müridlerin dikkat etmeleri gereken kuralları oldukça ayrıntılı olarak ele aldığı görülmektedir.³⁰

Tarikatların teşekkül etmeye başlamasının ardından hemen her şeyh, mensup olduğu tarikatın âdâbına dair risâleler kaleme almaya başlamıştır. Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Uşşâkîlikle ilgili *Tuhfetü'l-Uşşâkiyye*³¹ ve Yakub Avfî'nin Celvetîliğe yönelik olarak kaleme aldığı *Hediyyetü's-Sâlikîn*³² adlı eserleri bu bağlamda zikretmek mümkündür.³³

Mürîdlerin şeyhe, şeyhin mürîdlere karşı göstermesi gereken edep; mürîdlerin kendi aralarında uymaları gereken edep; selamlaşma âdâbı; sohbet, sefer, sofrâ âdâbı; savm ve salât âdâbı; tarîkata girme, hırka ve tâc giyme âdâbı; tekke, semâ, devran ve zikir âdâbı; taharet âdâbı; evlenme âdâbı; uyku âdâbı; inzivâ ve çile âdâbı; kabir ve türbe ziyaretlerinin âdâbı, hilâfetle ilgili merasim âdâbı tarikatnâmelerde işlenen konuların başında gelmektedir. Günümüz koşullarında oldukça ayrıntılı olarak algılanabilecek bu konu başlıkları, tarikat mensuplarının edep kurallarına ne kadar büyük bir önem atfettiklerini gözler önüne sermektedir. Tasavvuf ve tarikat terbiyesinin amacı da sâlikî Allah'a ve halka karşı hem batın hem de zâhir açısından edepli hâle getirmektir.³⁴

²⁸ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Ebû Nasr Serrâc, **El-Lüma** (Çev. Hasan Kamil Yılmaz), İstanbul, Erkam Yayınları, 2013.

²⁹ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Muhammed Gazzâlî, **İhyâu Ulumi'd-Din**, (Çev. Ahmed Serdaroğlu), İstanbul, Bedir Yayınevi, 1974.

³⁰ Süleyman Uludağ, “Âdâbü'l-Mürîd”, s.337.

³¹ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî, **Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı (Tuhfetü'l-Uşşâkiyye)**, (Haz. Mahmud Erol Kılıç), İstanbul, Uşşâkî Vakfı Yayınları, 1998.

³² Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Yakub Afevî b. Mustafa Efendi, **Hediyyetü's-Sâlikîn**, İstanbul, Bahriye Matbaası, 1331.

³³ Abdurrezzak Tek, “XVII. Yüzyılda Melâmî Şeyhlerinden Sunullah Gaybî'nin Bakışı İle Tarikat Âdâbı”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.18, S.1, 2009, s.210-211.

³⁴ Süleyman Uludağ, “Edep”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1994, s.415.

Kısacası bu tür eserler, tarikat mensuplarının eğitimi temin etmek maksadıyla yazılmış olup tarikatın dâhili prensiplerinden, seyr ü süluk özelliklerinden, müridin ve şeyhin vazifelerinden, zikir esnasında okunacak dualardan bahsetmektedir.³⁵

Türk kültür ve edebiyatında Eşrefoğlu Rumî'den başlamak üzere birçok müellif, tarikatnâmeler vasıtasıyla şeyh-mürîd ilişkilerini anlatmakta, zaman zaman da tasavvufun fikrî boyutunu ele alarak âyetler, hadisler, menkıbeler ve üstatlardan aktarılan ilkeler yoluyla bir düşünüş veya davranış biçimini öngörmektedir. Bu eserlerden bazıları şunlardır³⁶: Eşrefoğlu Rûmî, *Tarikatnâme*³⁷; Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*³⁸; Aziz Mahmud Hüdâyî, *Tarikatnâme*³⁹; Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin Marmaravî, *Hurde-i Tarikat*⁴⁰; Yakubzâde Mehmet Efendi, *Tarikatnâme-i Halvetiyye*⁴¹; Karabaş-ı Velî, *Miyâr-ı Tarikat*⁴²; Niyâzî-i Mısırî, *Risâle-i Usûl-i Tarikat*.⁴³

³⁵ Osman Türer, **Tasavvuf Tarihine Giriş**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s.5.

³⁶ Karabaş-ı Velî, **Halveti Şabani Yolunun Âdâbı: Miyâr-ı Tarikat** (Haz. Mustafa Tatcı), İstanbul, H Yayınları, 2013, s.27-29.

³⁷ Bu eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Eşrefoğlu Rûmî, **Tarikatnâme** (Haz. Esra Kesinkılıç), İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2002.

³⁸ Bu eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Nurettin Albayrak, “Himmet Efendi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s.58.

³⁹ Bu eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Aziz Mahmud Hüdâyî, **Tarikatnâme (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)**, (Haz. Nevzat Özkan), Kayseri, 1997.

⁴⁰ Bu eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, Halil Çeltik, “Türk Edebiyatında Mi'yar Geleneği İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin “Hurde-i Tarikatı”, **Tasavvuf Dergisi**, S.3, Nisan, Ankara, Nisan 2000, s.43-64.

⁴¹ Bu eser hakkında fazla bilgi için bkz. Nuri Özcan, “Yakubzâde Mehmet Efendi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.460.

⁴² Bu eser hakkında fazla bilgi için bkz. Karabaş-ı Velî, **Halveti Şabanî Yolunun Adabı: Miyâr-ı Tarikat** (Haz. Mustafa Tatcı), İstanbul, H Yayınları, 2013.

⁴³ Bu eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Hasan Kavruk, **Malatyalı Niyâzî-i Mısırî: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri**, Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004; Baha Doğramacı, **Niyâzî-yi Mısırî: Hayatı ve Eserleri**, Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1988; Mustafa Aşkar, **Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Rifâiyye Tarîkatının Genel Görünümü

Rifâiyye tarîkatı; kurucusunun nisbesinden dolayı Rifâiyye diye bilindiği gibi ismine izâfetle Ahmediyye, kurulduğu bölge olan Batâih'e nisbetle Batâihiyye adlarıyla da anılmaktadır. Sonraki yıllarda muhtemelen Batâihiyye adının fazla kullanılmaması ve XIII. yüzyılda Ahmediyye adıyla ortaya çıkan Bedeviyye ile karıştırılmaması için daha çok Rifâiyye adı yaygınlaşmıştır. Tarîkat günümüzde Türkiye'de Rufâiyye şeklinde de söylenmektedir. 1118 yılında Irak'ın güneyindeki Batâih bölgesinde doğan Ahmed er-Rifâi önce Ebü'l-Fazl Ali el-Vâsitî'den, daha sonra dayısı Mansûr el-Batâihî'den hilâfet aldığı için Rifâiyye'nin Hz. Ali'ye ulaşan iki silsilesi bulunmaktadır. İlk şeyhi vasıtasıyla silsile Ebü'l-Fazl b. Kâmihi el-Vâsitî, Gulâm b. Türkân, Ebû Ali er-Rûzbârî, Ali el-Acemî, Ebû Bekir eş-Şiblî; ikinci şeyhi vasıtasıyla Ebû Mansûr et-Tayyib, Ebû Saîd en-Neccâr, Ebû Ali el-Karmezî, Ebü'l-Kâsım es-Sundûsî (es-Sundurûsî), Ebû Muhammed Ruveym el-Bağdâdî ile Cüneyd-i Bağdâdî'ye varmakta, ondan da Hz. Ali'ye ulaşmaktadır.⁴⁴

Rifâiyye'nin XII. yüzyılda teşekkül eden tarîkatlar arasında kuruluşunu tamamlayıp teşkilatlanan ilk tarîkat olduğunu söylemek mümkündür. Ahmed er-Rifâi'nin genç yaşta devrin meşhur sûfîlerinden olan dayısı Mansûr el-Batâihî'den kalabalık bir mürit topluluğu devralmış olması bu teşkilâtlanmanın en önemli sebebidir.⁴⁵

Rifâiyye tarîkatının esasları Ahmed er-Rifâi tarafından tespit edilmiştir. Onun ifadesine göre Rifâiyye Kur'an-ı Kerîm ile Sünnet'e dayanan, tevazu ve alçakgönüllülüğün esas alındığı bir tarîkattir. Rifâiyye'de şeyhe intisap mürîdle mürşid arasında bir anlaşma ve sözleşme olarak kabul edilmekte ve bir merasimle gerçekleştirilmektedir.

Tarîkata giren sâlikten öncelikle şeriatın emir ve yasaklarını öğrenerek gereğini yerine getirmesi, sonra farzlarla birlikte nafîle ibadetlerle meşgul olması

⁴⁴ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, S.35, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2008, s.99.

⁴⁵ A.y.

istenmektedir. Sâlik için şerîat edeplerinden tercih edilen öncelikle sohbetdir. Yani mürîd mürşidinin sözlerini dikkatle dinlemeli, onun hal ve hareketlerine dikkat etmeli, davranışlarını ona göre düzenlemelidir. Şeyh ile sohbet ve beraberlik mürîdin kötü huylarını güzel huylara dönüştürmesine yardımcı olmaktadır. Seyr-i sülûkün başlangıcı Hakk’a yönelip kalp huzurunu elde etmektir. Bu huzura sıkça salât ü selâm getirmekle ulaşılmaktadır. Salât ü selâm getirmekten maksat sâlike Hz. Peygamber’den feyizlerin erişmesini sağlamaktır. Zira salât ü selâm vesilesiyle aradaki perdeler kalkmakta ve sâlik Resûl-i Ekrem’den zat nurlarını görebilmektedir. Buna göre Hakk’ın huzuruna vâsıl olmada Hz. Peygamber bir kapı mesabesindedir. Salât ü selâmın her namazdan sonra mürşidin belirleyeceği sayıda okunan beş şekli olmakla birlikte ümmî mürîdler için, “Allâhümme salli alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihi ve sellim” şeklinde okunması yeterli görülmüştür.⁴⁶

Mürşid eğer gerekli görürse seyr ü sülûk esnasında riyâzet, seyahat, tecerrüt, halvet, geceleri uykusuzluk, teheccüt, elinde olanı bezletmek ve meşakkatli hizmetleri yapmak gibi hususları dervişinden isteyerek sâliki terbiye etmektedir.⁴⁷

Mürîdler tek başlarına yaptıkları bütün zikirleri kendi işitecekleri kadar yüksek sesle yani cehrî olarak yapmaktadır. Toplu zikir ise hem oturarak (kuûdî) hem ayakta (kıyâmî) yapılmaktadır. Zikir meclislerinde genellikle Ahmed er-Rifâî’nin tertip ettiği evrâd ve ahzâbdan bir bölüm okunmaktadır. Ayrıca bazı gün ve gecelerde zikir sırasında “burhan” denilen kerametlerin izharı da söz konusudur. İsm-i celâl zikrinin hızlandığı bir sırada zikri yöneten şeyh kılıç, şiş, tığ, topuz gibi aletleri zikir yapan dervişler arasından seçtiği kimselerin yanak, karın, gırtlak, göz çukuru ucu gibi vücudun değişik yerlerine saplamaktadır. Dervişler vücutlarına saplanmış aleti elleriyle tutarken zikre devam etmektedir. Bunun yanı sıra şeyh yassı bir kaşık biçimindeki “gül” denilen, ateşte akkor haline getirilmiş demiri yalamakta veya dervişlerin belden yukarı çıplak bedenlerine temas ettirmektedir. Bu tür gösteriler arasında ateşe girme, zehir içme, vahşi hayvanlarla oynama, ağızda cam parçalarını çiğneme gibi uygulamalar da zikredilebilir. Bu gösterilerle Allah dilemedikçe ateşin

⁴⁶ Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, s.100.

⁴⁷ Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, **Türkiye’de Tarikatlar: Tarih Ve Kültür**, (Ed. Semih Ceyhan), İstanbul, İSAM Yayınları, 2015, s.302.

yakmasının, kesici aletlerin kesmesinin, yırtıcı hayvanların zarar vermesinin mümkün olmayacağı deliliyle ispatlanmak istenmekte, ayrıca bu yolla inkârcıların hidayete ermesi hedeflenmektedir. Bu burhan gösterme merasimleri şeyhin uygun gördüğü zamanlarda ve nadiren yapılmaktadır.⁴⁸

Rifâiyye tarîkatında sünnet olduğu kabul edildiği için siyah tâc tercih edilmiştir. Tarîkatta kullanılan kendine has şekil ve nitelikteki alem ve sancak, nefse karşı yapılan büyük cihat ordusunda saf tutup sebat etmenin sembolleri olarak kabul edilmektedir. Cuma günü müminin bayramı olduğundan o gün gerçekleştirilen zikir merasimlerinde def vurmak âdet haline getirilmiştir.⁴⁹

Rifâiyye'nin şubesi veya kolları olarak anılan tarîkatların birbirinden hangi hususlarda farklı olduğu konusunda kaynaklarda bilgi verilmemektedir. Bundan hareketle kol isimlerinin çeşitli bölgelerde tarîkatı temsil eden ya da yayılmasını sağlayan ilk şahsiyetlerden ileri geldiği, bu kolları seyr ü sülûk esasları bakımından ana tarîkattan ve birbirinden ayıran herhangi bir özelliğinin bulunmadığı söylenebilmektedir. Rifâiyye'nin şubeleri şunlardır: Harîriyye, Sayyâdiyye, İmâdiyye, Keyyâliyye, Cendeliyye, Dîrîniyye, Atâiyye, Katnâniyye, Nûriyye, İzziyye, Cebertiyye, Fenâriyye, İseviyye, Şa'râniyye, Burhâniyye, Fazliyye, Cemîliyye, Sebsebiyye, Mahmûdiyye, Aclâniyye, Mahdûmiyye, Ulvâniyye, Ma'rifiyye, Vâsitiyye, Bedeviyye.⁵⁰

⁴⁸ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", **Türkiye'de Tarikatlar: Tarih Ve Kültür**, s.308.

⁴⁹ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, s.101.

⁵⁰ **A.e.**, s.102.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEYYİD MUHAMMED MA‘RİFÎ’NİN HAYATI, TARİKATI VE ESERLERİ

1.1. Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin Hayatı ve Tarikatı

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif isimli eserin sahibi olan Seyyid Muhammed Ma‘rifi on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda yaşamış bir mutasavvıftır. Kaynaklarda kendisiyle ilgili ulaşabildiğimiz bilgiler oldukça sınırlıdır.

Muhammed Ma‘rifi 1719 (h.1132) yılında Mısır’da dünyaya gelmiştir. Kendisi Rifâiyye tarikatının Sayyâdî kolunun şeyhlerinden biri olan Ali Sâbit er-Rifâî’nin oğludur. Soyu ve tarikat silsilesi Ahmed er-Rifâî’ye uzanmaktadır. Ayrıca Hz. Fatıma’nın soyundan olması hasebiyle seyyittir.⁵¹

Türbesindeki sandukanın üzerinde bulunan levhada “Seyyid Muhammed Fethü’l-Ma‘ârif” ibaresiyle karşılaşılmaktadır. Müellif nesirlerinde ve şiirlerinde kendisinden “Muhammed Ebu Sâbit”, “Ma‘ârifî”, “Fethü’l-Ma‘ârifî”, “El-Ma‘ârifî”, “Muhammed Fethü’l-Ma‘ârif”, “Muhammed Fethü’l-Ma‘ârifî”, “Fethü’l-Ma‘ârifî Muhammed” ve “Muhammed Ma‘ârifî” diye bahsetmektedir.⁵² Yani çoğu zaman kendisini aynı kökten gelen bir kelimenin farklı şekilleriyle adlandırmayı uygun görmektedir.⁵³ Bununla birlikte onun kendisini tanımlarken en sık kullandığı ifade

⁵¹ Semih Ceyhan, “Ma‘rifiyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Ek-2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2016, s.196.

⁵² Nutuklar için bkz. **Maârifî Nefesler** (Yay. Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.1-49; Ali Sâbit el-Maârifî, **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.45-52.

⁵³ Necmi Tarkan, **Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye**, Pendik, 1964, s.8.

“Fethü’l-Ma‘ârif”tir. Bu nedenle o daha ziyade “Fethü’l-Ma‘ârif” lakabıyla maruftur.⁵⁴

Muhammed Ma‘rifi’nin tarikat silsilesi Seyyid Ahmed er-Rifâî’ye ulaşmaktadır. Necmi Tarkan, *Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye* isimli çalışmasında Muhammed Ma‘rifi’nin tarikat silsilesini Ahmed er-Rifâî’den aşağıya doğru şu silsileyle vermektedir: Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâî, Şeyh Seyyid Fethüddin, Şeyh Seyyid Recebü’l-Kebîr, Şeyh Seyyid Yusuf, Şeyh Seyyid Hüseyin, Şeyh Seyyid Hasan, Şeyh Seyyid Abdullah, Şeyh Seyyid Abdurrahman, Şeyh Seyyid Sâlih, Şeyh Seyyid Şabân, Şeyh Seyyid Muhammed Receb, Şeyh Seyyid Ahmed Sayyâd, Şeyh Seyyid Ali el-Varrak, Şeyh Seyyid Muhammed Fethü’l-Ma‘ârif.⁵⁵

Muhammed Ma‘rifi’nin ilk mürşidi babasıdır. O, ilk dini ve tasavvufî eğitimini babasından almıştır. Mısır’daki yaşantısı hakkında pek bir bilgiye sahip olamadığımız Muhammed Ma‘rifi’nin 1785 (h.1200) yılında Anadolu’ya gitmek üzere Kâhire’den ayrıldığı rivayet edilmektedir.⁵⁶ Bununla birlikte oğlu Ali Sâbit Efendi’nin 1796 (h.1210) yılında Kâhire’nin Sûketü’l-İzze mahallesinde, Süleymân Kâşif hânesinde dünyaya geldiği ve babasının yanında terbiye gördüğü bilgisinden hareketle Muhammed Ma‘rifi’nin Anadolu’ya yaptığı yolculuğun 1800’lerin başında gerçekleştiğini ifade etmemiz daha isabetli olacaktır.⁵⁷ Bir başka ifadeyle İstanbul’daki âsitânenin 1800’den önce kurulduğunu öne sürmek mümkün görünmemektedir.

Şeyh Ma‘rifi’nin Mısır’dan geldikten sonra bir müddet Edirne’de ikâmet ettiği, daha sonra İstanbul’a hareket ettiği anlaşılmaktadır.⁵⁸ O, müritleriyle birlikte

⁵⁴ Hür Mahmud Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s.413.

⁵⁵ Necmi Tarkan, *Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye*, s. 11.

⁵⁶ Hür Mahmud Yücer, Necmi Tarkan ve Baha Tanman’dan farklı olarak Muhammed Ma‘rifi’nin İstanbul’a geliş tarihini 1785; vefat tarihini ise 1817 olarak beyan etmektedir. Bkz. Hür Mahmud Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)*, s.413; Hür Mahmud Yücer, “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâiler”, *Keşkül*, Güz, 2013, S.28, s.32.

⁵⁷ Bu konuda bkz. Türkan Alvân, *Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi*, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2013, s.37; Muhammed Fethü’l-Maarif, *Dem-i Vahdet* (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2014, s.i; Semih Ceyhan, “Ma‘rifiyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ek-2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2016, s.196; Yaşar Caferov, “Seyyid Ali es-Sâbit er-Rifâî ve Kısve-i Ma‘rifi Adlı Risalesi”, Prof. Dr. Mustafa Tahrallı’ya Armağan, *Tasavvuf İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.25 [2010/1], s.146.

⁵⁸ Hür Mahmud Yücer, “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâiler”, s.32.

İstanbul'a gelerek Rifâiyye tarîkatının Ma'rifiyye kolunu kurmuştur. Kartal'a yerleşmiş, taştan inşa edilmiş olan evini tekkeye çevirmiş ve burada fikirlerini yaymaya başlamıştır.⁵⁹ Daha sonra yapının eksiklerini tamamlamak suretiyle burayı tarîkatının âsitânesi konumuna getirmiştir.⁶⁰ Sanat tarihçisi Baha Tanman tevhidhâne binasının mimari niteliklerinin, tekkenin 1818 yılında yaptırıldığına ilişkin kayıtları desteklediği kanaatindedir.⁶¹ Böylelikle sayısız ordunun geçiş yolu üzerinde bulunan Kartal, on dokuzuncu asır başında dini ve toplumsal bir hareketin kaynağı, bir tarîkatın kuruluş yeri olmuştur.⁶²

Türkan Alvân'ın işaret ettiği gibi Muhammed Ma'rifi'nin tesis ettiği tarîkatın isminin telaffuzu konusunda öteden beri bir karışıklık olduğu gözlemlenmektedir.⁶³ Ma'rifiyye tarîkatı kaynaklarda Ma'rifiyye, Ma'rûfiyye, Mağrûfiyye, Mârifîyye ve Maârîfiyye gibi farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır.⁶⁴ Tarîkatın adı "ledünnî ve vehbî bilgi" anlamına gelen ma'rifete nisbetle "ma'rifi" (çoğulu ma'ârif) kelimesinden türetilmiştir. Tarîkatın kurucusu olan Seyyid Muhammed Ma'rifi'nin *Vahdetnâme* adlı eserinde yolunun mârifet yolu olduğunu, bu yola tâlip olana "ma'rifi" denileceğini, bu yolda sülûk eden dervişe zâhirî ve bâtinî mârifetler (ma'ârif)

⁵⁹ Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)**, s.413.

⁶⁰ A.y.

⁶¹ M. Baha Tanman, "Mârifî Tekkesi", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.62.

⁶² Necmi Tarkan, **Kartal'da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma'rifiye**, s.3.

⁶³ Türkan Alvân, **Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi**, s.36.

⁶⁴ Bu tarîkatın ismini Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**'sında "Ma'rûfilik"; Mahir İz, **Tasavvuf** adlı eserinde "Mağrûfiyye", Bandırmalızâde Ahmed Münîb Efendi, **Mir'âtü't-Turuk** adlı eserinde "Marifiyye", **Mecmua-yı Tekâyâ** adlı eserinde "Ma'rûfiyye"; Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi** adlı eserinde "Marufiye"; Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)** adlı eserinde "Mârifilik"; M. Baha Tanman, "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri" başlıklı doktora çalışmasında "Maarifiyye" biçiminde yazmaktadır. Öte yandan tarikat hakkındaki en önemli araştırmalardan birine imza atan Necmi Tarkan **Kartal'da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma'rifiye** adlı çalışmasında "Ma'rifiye" ifadesini kullanmanın daha doğru olduğunu belirtmiştir. Biz de bu çalışmamızda "Ma'rifiye" ifadesini kullanmayı tercih ettik.

Bkz. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, C.I, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006, s.246; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, C.V, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006, s.305; Mahir İz, **Tasavvuf**, (Haz. Ertuğrul Düздаğ), 4. Basım, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1990, s.189-190; Bandırmalızâde Ahmed Münîb Efendi, **Mir'âtü't-Turuk**, Dersaadet, Cemâl Efendi Matbaası, 1306, s.8; Bandırmalızâde Ahmed Münîb Efendi, **Mecmua-yı Tekâyâ**, İstanbul, Âlim Matbaası, 1307, s.16; Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, 12. basım, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s.234; Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)**, s.413; Baha Tanman, "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1990, s.182-186; Necmi Tarkan, **Kartal'da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma'rifiye**, s.8.

bahşedileceğini söylemesi, oğlu Seyyid Ali Sâbit Efendi başta olmak üzere bu yola mensup meşâyihin “Ma‘rifi” nisbesiyle anılması, tarîkatın adının Ma‘rifiyye şeklinde zikredilmesinin daha doğru olacağını göstermektedir.⁶⁵

Muhammed Ma‘rifi, Kartal’da Çavuşoğlu mahallesinde, günümüzde ise Kordonboyu mahallesi Ankara caddesi üzerinde yer alan Ma‘rifi tekkesindeki irşâd faaliyetlerini vefatına kadar sürdürmüştür. Onun Sultan II. Mahmud’la görüştüğü ve bu samimiyete binaen tekkesine birtakım yardımların yapıldığı bilinmektedir.⁶⁶ Padişahlardan, tekkenin zengin mensuplarından ve Evkâf Nezâreti’nden gelen yardımlar sayesinde tekkenin mutfağı bir imâret gibi faaliyet göstermiştir.⁶⁷

“Dergâhın müstemilât binalarından biri aşhâne idi. Burada uzun seneler fakirlere geniş mikyasta yemek tevzii de yapılmıştır. Bu dergâhın kurulduğu sıralarda II. Sultan Mahmud tarafından tekkeler çok sıkı bir kontrole maruz kalmış iken Yedikule civarında Küçük Efendi (Feyziye) Dergâh ve Camii’nde olduğu gibi, padişahın hususi teveccüh, alaka ve yardımına mazhar olmuştur. Padişahlar tarafından zaman zaman yapılan yardımlardan başka, Evkâf Nezâretince de, bu dergâha nisbeten daha fazla olarak mutad yardımlardan yapılmış olup, tekke müntesiplerinin de gösterdikleri büyük hürmet dolayısıyla yaptıkları bazı yardımlarla, sözü geçen aşhânenin bir imâret gibi fukaraya yemek tevzii mümkün olabilmiştir.”⁶⁸

Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin ikisi kız, dokuzu erkek olmak üzere toplam on bir çocuğu olmuştur. Çocuklarının tamamının hanımı Hâdiye Sultan’dan olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Evlatlarının isimleri ve doğum tarihleri şu şekilde sıralanabilmektedir: Abdülhalîm (h.1192), Cemîle (h.1195), Abdülcelîl (h.1198), Muhammed Hasîb (h.1200), Ali Sâbit (h.1210), Tevhid Muttalib (h.1214), Hâzım (1211), Muhammed (h.1217), Muhammed (h.1219), Hasen (h.1221), Kâfiyye (h.1229).⁶⁹

⁶⁵ Semih Ceyhan, “Ma‘rifiyye”, s.196.

⁶⁶ Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)**, s.413.

⁶⁷ M. Baha Tanman, “Mârifî Tekkesi”, s.63.

⁶⁸ M. Baha Tanman, “İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1990, s.186.

⁶⁹ Muhammed Fethü’l-Maarif, **Dem-i Vahdet** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2014, s.iii-iv.

Muhammed Ma‘rifi, oğlu ve hâlifesi Seyyid Ali Sâbit Efendi’den evvel doğmuş üç oğlu olmasına rağmen “Ebu Sâbit” künyesini tercih etmiş, mühründe ve imzasında bu künyeyi kullanmıştır. İlâveten ondan “haseben ve neseben oğlum” ifadesiyle bahsetmesi, Sâbit Efendi’nin, pederinin nazarındaki itibarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.⁷⁰

Seyyid Muhammed Ma‘rifi Osmanlı Devleti’nin iç ve dış hadiselerinin oldukça karışık olduğu bir zaman diliminde, 1824 (h.1240) senesinde vefat etmiştir.⁷¹ Türbesi Kartal’daki âsitânenin bahçesinde bulunmaktadır.⁷²

Bu sırada yirmi sekiz yaşında olan ve Kasımpaşa Seyyid Ali Çelebi Mahallesi’ndeki Ma‘rifi Tekkesi’nde postnişinlik yapmakta olan Seyyid Ali Sâbit el-Ma‘rifi, babasından boşalan Kartal Ma‘rifi Âsitânesi postuna geçmiştir.⁷³ Yani Ma‘rifiyye tarîkatı, Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin vefatından sonra onun dördüncü oğlu olan Seyyid Ali Sâbit el-Ma‘rifi tarafından devam ettirilmiştir.

Seyyid Ali Sâbit el-Ma‘rifi, Kasımpaşa’daki Ma‘rifi tekkesindeki yerine ise oğlu Mehmed Ma‘rifi es-Sânî’yi tayin etmiştir.⁷⁴

1814 yılında babasından hilâfet almış olan Seyyid Ali Sâbit Efendi, Kartal’daki tekkede kırk altı yıl boyunca irşâd faaliyetlerini sürdürmüştür. Yaşar Caferov’un altını çizdiği gibi o, bir yandan âsitâneye bağlı tekkelerin sayısının artması için gayret sarf etmiş, diğer yandan Ma‘rifiyye’nin müstakil bir kol olarak tesisi hususunda yoğun çaba harcamıştır.⁷⁵ İstanbul’da ve İstanbul dışında yeni tekkelerin açılabilmesi için bazı kişilere hilâfet ve icâzet vermiştir.⁷⁶

⁷⁰ Ali Sâbit el-Ma‘rifi, **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.ii.

⁷¹ Necmi Tarkan, **Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye**, s.9.

⁷² Semih Ceyhan, “Ma‘rifiyye”, s.196.

⁷³ Yaşar Caferov, “Seyyid Ali es-Sâbit er-Rifâi ve Kisve-i Ma‘rifi Adlı Risalesi”, **Tasavvuf İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi**, Prof. Dr. Mustafa Tahralı’ya Armağan, S.25 [2010/1], s.146.

Prof. Dr. Mustafa Kara’nın talebesi olan Yaşar Caferov, “Muhammed Ma‘rifi ve Rifâiyye’nin Kolu Ma‘rifilik” başlıklı doktora tezini hazırladığı esnada vefat etmiştir. Doç. Dr. Semih Ceyhan, Caferov’un başlamış olduğu çevrimyazısını tamamlayarak neşrine vesile olmuştur. Bu nedenle her ne kadar yazar olarak adı görünmese de bu makaleden Doç. Dr. Semih Ceyhan’ın ismini zikretmeden istifade etmenin yazarın emeklerine hürmetsizlik olacağı inancındayız.

⁷⁴ Yaşar Caferov, “Seyyid Ali es-Sâbit er-Rifâi ve Kisve-i Ma‘rifi Adlı Risalesi”, s.146.

⁷⁵ **A.e.**, s.146-147.

⁷⁶ Türkan Alvân, **Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi**, s.38.

Seyyid Ali Sâbit Efendi, Ma‘rifiyye kolunun tanınmasına yönelik hizmetler kapsamında çeşitli eserler de telif etmiştir.⁷⁷ *Risâle-i Kisve-i Ma‘rifî* bu eserlerin başında gelmektedir. Müellif bu risâleyi, Ma‘rifiyye koluna ait alâmet, nişân ve damgaları ortaya koymak maksadıyla kaleme alınmıştır.⁷⁸ Eser İstanbul’da zuhur etmiş bir Rifâî kolunun meşrebini tetkik etmesi açısından oldukça önemlidir. *Risâle-i Kisve-i Ma‘rifî* üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır.⁷⁹

Seyyid Ali Sâbit Efendi, bu esere ilaveten babası Seyyid Muhammed Ma‘rifî’nin ve onun silsilesinden gelen altı hâlifenin nutuklarını ihtiva eden bir şiir mecmuası telif etmiştir. Bu eser yakın zamanda *Maârifî Nefesler* adıyla neşredilmiştir.⁸⁰

Seyyid Ali Sâbit Efendi 6 Mart 1863 (h.1279) tarihinde vefat etmiş ve pederinin yanına sırlanmıştır.⁸¹ Eşi Enîse Hatun’dan Ahmed-i Sayyad ve Muhammed Ma‘rif-i Sâni isimlerinde iki oğlu, Şerife Hâdiye isminde de bir kızı vardır. Ali Sâbit Efendi, Ahmed-i Sayyad’ı 1859 yılında yitirmiştir. Diğer evlatları ile eşi ise kendisinden sonra vefat etmiştir. Tamamının kabri, Kartal’daki âsitânenin türbe kısmında yer almaktadır. Seyyid Ali Sâbit Efendi’nin hâlifelerinin isimleri şunlardır: Şeyh Seyyid Ahmed-i Sayyad, Şeyh Seyyid Muhammed Ma‘rif-i Sâni, Şeyh İsmail Efendi, Şeyh Ahmed Aşkî Efendi, Şeyh Abdullah Ferdî Baba Efendi.⁸²

⁷⁷ Yaşar Caferov, “Seyyid Ali es-Sâbit er-Rifâî ve Kisve-i Ma‘rifî Adlı Risalesi”, s.148.

⁷⁸ Türkan Alvân, **Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi**, s.39.

⁷⁹ Bkz. Meliha Gül, “Kisve-i Ma‘rifî-Seyyid Muhammed bin Sâbit Ali”, Lisans Bitirme Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1999; Yaşar Caferov, “Seyyid Ali es-Sâbit er-Rifâî ve Kisve-i Ma‘rifî Adlı Risalesi”, **Tasavvuf İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi**, S.25 [2010/1], ss.145-195; Ali Sâbit el-Maârifî, **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015.

⁸⁰ Bu mecmuada şiirlerine yer verilen mutasavvıf şairler şunlardır: 1) Şeyh Muhammed Ma‘rifî 2) Şeyh Muhammed Ma‘rifî’nin hâlifesi ve kendisinden sonra Kartal’daki âsitâne post-nişinlik yapmış olan Şeyh Seyyid Ali Sâbit er-Rifâî el-Ma‘rifî 3) Sâbit Efendi’den sonraki post-nişin ve oğlu Şeyh Ma‘rifî-i Sâni 4) Muhammed Ma‘rifî’nin hâlifelerinden ve Manisa Teymurcu Dergâhı’nın bânisi Şeyh Mustafa Lutfî er-Rifâî el-Ma‘rifî 5) Hazret-i Sâbit’in hâlifelerinden ve Teymurcu Dergâhı’nın ikinci bânisi Şeyh Ahmed Aşkî er-Rifâî el-Ma‘rifî 6) Şeyh Ma‘rifî-i Sâni’nin oğlu ve hâlifesi, âsitânenin son post-nişini Şeyh Seyyid Hasan Tâsin er-Rifâî el-Ma‘rifî 7) Sâbit Efendi’nin hâlifelerinden ve Kuşadası Ma‘rifî Dergâhı post-nişini Şeyh Abdullah Ferdî er-Rifâî el-Ma‘rifî. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Maârifî Nefesler** (Yay. Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015.

⁸¹ Necmi Tarkan, **Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye**, s.9.

⁸² Ali Sâbit el-Ma‘rifî, **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.ii.

Seyyid Ali Sâbit Efendi'nin ardından küçük oğlu Şeyh Seyyid Muhammed Ma'rif-i Sâni pîr makamına geçmiş, vefat ettiği 1892 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür.

Kartal'daki tekkenin son şeyhi ise Muhammed Ma'rif-i Sâni'nin oğlu olan Seyyid Hasan Tâsin Efendi'dir. Otuz üç yıl boyunca tekkeyi yönetmiştir. 13 Aralık 1925 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “677 sayılı Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklar İle Birtakım Unvanların Men Ve İlgasına Dair Kanun” uyarınca tekkelerin kapısına kilit vurulmasından sonra ailesiyle birlikte tekkenin harem bölümünde yaşamaya devam etmiştir.⁸³ Seyyid Hasan Tâsin Efendi 5 Nisan 1927 tarihinde vefat etmiştir.⁸⁴

	Meşihatta Kalan Zâtlar ve Doğum-Vefat Tarihleri	Meşihat Tarihleri
Kolun kurucusu	Seyyid Muhammed Ma'rif-i (1719-1817)	1800-1824
İkinci postnişin	Seyyid Ali Sâbit Efendi (1796-1863)	1824-1863
Üçüncü postnişin	Seyyid Muhammed Ma'rif-i Sâni (?-1892)	1863-1892
Dördüncü ve son postnişin	Seyyid Hasan Tâsin Efendi (?-1927)	1892-1925

Tablo 1.1.: Kartal'da Bulunan Âsitânenin Postnişinleri

Kartal'daki âsitânenin yanı sıra İstanbul'da başka Ma'rifî tekkeleri de varlık göstermiştir. Şeyh Sâbit Efendi'nin Kasımpaşa'nın Kulaksız muhitinde, İbadullah mahallesi sınırlarında bir tekke inşa ettiği, oğlu Şeyh Seyyid Muhammed Efendi'yi kendisine vekil tayin ederek onu burada görevlendirdiği görülmektedir.⁸⁵ “Ma'rif-i Sâni” lakabıyla ünlenen Şeyh Muhammed Efendi, babasının vefatının ardından

⁸³ Baha Tanman, “İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri”, s.182.

⁸⁴ Necmi Tarkan, **Kartal'da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma'rifiye**, s.9.

⁸⁵ Baha Tanman, Kasımpaşa'daki bu ikinci tekkenin 1851-1852 yıllarında kurulduğunu ve Kartal'daki âsitâneye bağlı bir zâviye mahiyetinde olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Baha Tanman, “İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri”, s.186.

Kartal'daki tekkeye geçmiş ve posta oturmuştur. Yerine ise oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin Tâhâ Efendi'yi vekil tayin etmiştir. Hüseyin Tâhâ Efendi bu tekkenin son şeyhidir.⁸⁶ Hüseyin Vassaf *Sefine-i Evliyâ* adlı eserinde tekkelerin son durumu ile ilgili bilgi verirken 1924-1925 yıllarında Kulaksız'daki Ma'rifi tekkesinde Hüseyin Tâhâ Efendi'nin şeyhlik yaptığını, âyin gününün pazartesi olduğunu, Kartal âsitânesinde ise Cuma gecesi zikrullah icra edildiğini şu cümlelerle haber vermektedir.⁸⁷

“1343 sene-i hicriyyesinde İstanbul ve bilâd-ı selâsede mevcûd tekâyâ ve zevâyâdan tarikat-ı aliyye-i Rûfâiyyeye mensûb Kulaksız'daki Ma'rûfî Tekkesi'nin yevm-i mahsûsu pazartesi gecesi, şeyhi ise Şeyh Tâhâ Efendi'dir. Kartal'daki Ma'rûfî Tekkesi'nin yevm-i mahsûsu cuma gecesi, şeyhi Şeyh Yâsin Efendi'dir.”⁸⁸

Kasımpaşa'daki diğer Ma'rifi tekkesi ise Çürüklük'te kurulmuştur. Şeyh Muhammed Ma'rifi'nin hâlifelerinden biri olan Edirneli Şeyh Ali Kozi⁸⁹ bu tekkeyi Seyyid Muhammed Ma'rifi'nin emriyle 1805 yılında tesis etmiştir.⁹⁰ Şeyh Ali Kozi 1815 yılında vefat etmiştir.⁹¹

Kurulan aile bağları nedeniyle Kartal ve Kasımpaşa tekkeleri arasında devamlı bir hareketlilik söz konusu olmuştur.⁹² Kasımpaşa dergâhı şeyhi yazları aile efradıyla birlikte Kartal âsitânesinin haremine misafir olarak yerleşmiştir. Pazartesileri yani âyin günlerinde âyine başkanlık edebilmek amacıyla kendi dergâhına dönmüştür.⁹³

Üsküdar Toygartepe'de Himmet Baba Sokak ile Şair Rûhî Sokak arasında bulunan Rifâî Tekkesi'ne Şeyh Ali Sâbit Efendi'nin hâlifesi Saçlı Şeyh Hüseyin el-

⁸⁶ Hür Mahmud Yücer, “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâiler”, s.32.

⁸⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), C.V, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006, s.305.

⁸⁸ Görüldüğü üzere Hüseyin Vassaf, Kartal'daki son şeyhin ismini sehven Yâsin Efendi olarak yazmıştır. Doğrusu Tâsin Efendi'dir.

⁸⁹ Bazı kaynaklarda Kuzu veya Kuzî olarak da geçmektedir.

⁹⁰ M. Baha Tanman, “Mârifî Tekkesi”, s.62.

⁹¹ Hür Mahmud Yücer, “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâiler”, s.32.

⁹² A.y.

⁹³ Baha Tanman, “İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri”, s.186.

Hâdî er-Rifâî tarafından 1814 yılında meşîhat konulmuştur.⁹⁴ Saçlı Şeyh 1851 yılında vefat edince hâlifesi Ahmed Cezbî Efendi (ö.1874) ve akabinde onun hâlifesi Şeyh Hüseyin Hâzim Efendi (ö.1911) posta oturmuştur.⁹⁵

Kartal Ma'rifî Âsitânesi'ne bağlı diğer Rifâî-Ma'rifî tekkeleri şunlardır: Manisa, İbrahim Çelebi Mahallesi'nde Entekkeliler Ma'rifî tekkesi; Manisa, Demirci'de Timürçi Ma'rifî tekkesi; Manisa, Akhisar'da Şeyh Mustafa Efendi Ma'rifî tekkesi; Aydın Kuşadası'nda Abdullah Ferdi Baba Ma'rifî tekkesi; Bursa'da Bayburtlu Mahmud Efendi Ma'rifî tekkesi.⁹⁶

Bu tekkelerin Sâbit Efendi'nin meşîhatı sırasında kurulduğu tahmin edilmektedir. Sâbit Efendi bu tekkelerin şeyhleri ile iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Nitekim Ege Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunan Ma'rifî tarikatı mensuplarına ait yazma eserler hakkında yapılan son çalışmalar vasıtasıyla⁹⁷ Ali Sâbit Efendi'nin Kuşadası tekkesi şeyhi Abdullah Ferdi Baba'yı zaman zaman ziyaret ettiği; kendisinin de Kartal'daki âsitâneye geldiği tespit edilmiştir.⁹⁸

⁹⁴ Erkan Övüç, "1341 Defterine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri", **Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, S.38, Temmuz-Aralık 2016, s.82.

⁹⁵ Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)**, s.415.

⁹⁶ Kartal'daki âsitâneye bağlı olan diğer Ma'rifî tekkeleri hakkında daha fazla malûmat için bkz. Necdet Okumuş, **Manisa Rifâî Dergâhı Entekkeliler**, Manisa, Emek Matbaacılık, 2003; Mustafa Kara, "Bayburtlu Mahmud Efendi ve Ma'rifî Dergâhı", **Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler**, Bursa, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012; Atabey Kılıç, "Ma'rifîlik Üzerine Notlar", Entekkeliler Sempozyumu, Manisa, 2011; Atabey Kılıç, "Ma'rifî Tarikatı Şeyhi Ferdi Baba ve Aruzla Yazılmış Şiirleri", **İlmi Araştırmalar**, S.12, İstanbul, 2001, s.121-134; Muhammed Fethü'l-Maarif, **Dem-i Vahdet** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2014, s.iii-iv.

⁹⁷ Prof. Dr. Atabey Kılıç'ın yapmış olduğu araştırmalar bu konudaki çalışmalara ışık tutmaktadır. Bkz. Atabey Kılıç, **Ege Üniversitesi Merkez Kütüphanesi El Yazmaları Alfabetik Kataloğu I** (Türkçe-Arapça-Farsça), Kayseri, Laçın Yayınları, 2001; Atabey Kılıç, "Ma'rifî Tarikatı Şeyhi Ferdi Baba ve Aruzla Yazılmış Şiirleri", **İlmi Araştırmalar**, S.12, İstanbul, 2001, s.121-134; Atabey Kılıç, "Ege Bölgesine Ait Alevî Bektaşî Esaslı Bilinmeyen Bir Tarikat: Marifîlik", **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi**, 23-28 Ekim 2000, Ürgüp/ Nevşehir; Atabey Kılıç, "Manisa Demirci'de Görülen Alevî- Bektaşî Mesrepli Bir Tarikat: Ma'rifîlik", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol.2/4 Fall 2008, s.2-36.

⁹⁸ Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)**, s.416.

Tekkenin Kurulduğu İl-Muhit	Tekkenin Kurucusu
İstanbul-Kasımpaşa-Çürüklük	Şeyh Ali Kozî
İstanbul-Kasımpaşa-Kulaksız-İbadullah Mahallesi	Ma‘rif-i Sâni (Ali Sâbit Efendi’ye vekâleten)
İstanbul-Üsküdar-Toygartepe	Saçlı Şeyh Hüseyin Efendi
Manisa-İbrahim Çelebi Mahallesi-Entekkeliler	Ahmed Vehbî Efendi
Manisa-Demirci	Şeyh Mustafa Lutfi Efendi
Manisa-Akhisar	Şeyh Seyyid Mustafa Efendi
Aydın-Kuşadası	Abdullah Ferdi Baba
Bursa	Bayburtlu Mahmud Bahirî Efendi

Tablo 1.2.: Kartal’daki Âsitâneye Bağlı Olan Diğer Ma‘rifiye Tekkeleri

Necmi Tarkan, tarîkatın zikrinin “Lâ ilâhe İllâllah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kahrîr” olduğunu açıklamaktadır. Bu zikre ancak şeyhin izni ile Hannân ve Mennân esmâ-i hüsnâsı ilave edilebilmektedir. Âyine taalluk eden hususlar, aynen Rifâilikte olduğu gibidir.⁹⁹

Şeyh Muhammed Ma‘rifî’nin oğlu ve ikinci post-nişin Seyyid Ali Sabit Efendi’nin kaleme aldığı *Risâle-i Kisve-i Ma‘rifî* adlı eser vasıtasıyla Ma‘rifîlerin tarîkat kisvesi hakkında dikkate değer bilgiler elde edilmektedir. Buna göre Ma‘rifîlerin tarîkat kisvesi şu yedi unsurdan oluşmaktadır: Tâc-ı şerif, gül, saç, hırka, destegül, tennûre ve şeddü’l-kamer.¹⁰⁰

Ma‘rifiye tâcî beyaz arâkiyeden yahut çuhadan imal edilmektedir. On sekiz dilimlidir. Bu tâc birçok unsuru sembolize etmektedir. Öncelikle on sekiz bin âlemi

⁹⁹ Necmi Tarkan, **Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye**, s.11.

¹⁰⁰ Ali Sâbit el-Maârifî, **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.iii.

simgelemektedir. Hayy ism-i şerifin harflerinin ebced değeri de on sekizdir. Aynı zamanda Hz. Hatice ve Hz. Fatıma ile masum-ı pâkların ve on iki imamın sayısını da temsil etmektedir. Tâcın üzerindeki düğme ise on sekiz bin âlemin efendisi Hz. Muhammed'i simgelemektedir. Böylece on dokuz sayısı elde edilmektedir. Besmeledeki harflerin sayısı da toplam on dokuzdur. Ali Sabit Efendi'nin diğer bir yorumuna göre En'am suresinde yer alan "Kim ölürsen biz onu diriltiriz" ayeti de on dokuz harften oluşmaktadır.¹⁰¹

Mühr-i gül, sâlike verilen ve başa takılan bir çeşit nişan özelliğini taşımaktadır. Her tarîkatta farklı özelliklerde olan mühr-i gül, tâcın tepesine dikilen çuha üstüne işlemeli şekillerden oluşan bir motiftir. Ma'rifi gülü'nün ortasındaki dairede yer alan on iki tîğ, on iki imama işaret etmektedir. Bundan başka gül başka bir sembolün de adıdır. Ucu yassı, iki karışlık demir çubuklar gül diye adlandırılmaktadır. Zikir esnasında şeyhler ateşte kor haline gelen bu demir çubukları yalayarak soğutmaktadır. Buna gül yalamak denilmektedir. Burada esas maharet ateşin dili yakmamasıdır.¹⁰²

Ma'rifi kisvesinde saç oldukça önemli bir semboldür ve normalden biraz uzun olduğu için temiz tutulması önem arz etmektedir. Ma'rifiye tarîkatında hırka giymek sünnet ve farzdır. Şeyhinin tekbirlediği hırkayı giyen derviş yalan söylememek, zina etmemek, haramdan kaçınmak, hırsızlık yapmamak ve Allah'a şirk koşturmak için söz vermektedir. Destegül, aba içine giyilen uzun kollu, bele kadar uzanan bir kıyafettir. Ma'rifi dervişlerinin gömlek diye adlandırdığı tennûre, diğer tarîkatlardaki gibi üzeri dar, altı geniş, yakasız, kolsuz, uzun etekli, içe giyilen bir entaridir. Ma'rifiye kisvesinden şeddü'l-kamer ise yünden yapılmış bir kuşağın yedi kat yapıp bele sarılmasıyla giyilmektedir. Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e şedd-i şerîf bağladığı bilinmektedir. Ahmed er-Rıfâî de Hz. Peygamber'den Arafat'ta yedi kişinin içinde yedi şeriat arşın şedd kuşanmıştır. Böylelikle nefis-i emmâre ejderhasının yedi başı, yedi gözü, yedi eli ve yedi ayağı bağlanmış, etkisiz hâle getirilmiştir.¹⁰³

¹⁰¹ Tûrkan Alvân, **Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi**, s.42.

¹⁰² A.y.

¹⁰³ Tûrkan Alvân, **Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi**, s.43.

Ma‘rifiyye tarîkatında ehl-i beyt sevgisi önemli bir yer işgal etmektedir.¹⁰⁴ On iki imam ile yirmi sekiz masum-ı pâk virdlerin vazgeçilmez öğeleridir. Kartal’daki âsitânenin tevhidhâne tasarımı on iki sayısının bol miktarda kullanılmış olması Ma‘rifiyye tarîkatının Bektaşî bir kimlik taşıdığı izlenimini uyandırmıştır.¹⁰⁵ Hatta Yeniçeri Ocağı’nın lağvından sonra bazı Bektaşîlerin Rifâî kisvesine büründüğü, Ma‘rifi kolunun da bu iki tarîkatın meczinden ortaya çıktığı iddiaları ortaya atılmıştır. Halbuki Şeyh Ma‘rifi’nin İstanbul’a yerleşip âsitânesini kurması bu tarihten çok öncedir.¹⁰⁶ Dönemin tasavvufi hayatı hakkında bilgi veren kaynaklardan yola çıkan Hür Mahmud Yücer bu tarîkat üzerindeki Bektaşîye etkisinin, Ali Sâbit Efendi ile başladığı kanaatindedir. Yazarı bu şekilde düşünmeye iten başlıca faktör Seyyid Ali Sâbit Efendi ile ilgili olarak ortaya atılan iddialardır. Seyyid Ali Sâbit Efendi bazı tutum ve davranışlarından ötürü çeşitli tenkitlere maruz kalmıştır. Rifâiyye tarîkatından uzaklaşmakla, babasının kurduğu yolun özünü değiştirmekle suçlanmıştır. Onun Ma‘rifiyye’yi Bektaşîleştirdiği öne sürülmüştür.¹⁰⁷

Nitekim on dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Kâdirî şeyhi olan Ahmed Muhyiddin Efendi, *Tomâr-ı Tekâyâ* adlı eserinde Ali Sâbit Efendi’yi “*Pederinden istihlâf etmiştir, bazı bid’at şeyler ihdâs eylemiştir. Meselâ semahâne mihrabı üzerinden Seyyid Ahmed Rifâî Hazretleri’nin ismini kaldırıp yahut hiç koymayıp Fethü’l-Ma‘ârifi’nin ismini ta’lik eylemiştir. Başlarına giydikleri on sekiz terekli Ahmed el-Lihâs kolundan gelen taçların tereklerini, tarîk-i Bektaşîye’nin döğmeli şeritli taçlarına teşbîhan iksâ eylemesi vesâire bazı mübâlât-ı kelâmiyeleri*” cümleleriyle tanıtmıştır.¹⁰⁸ Görüldüğü üzere Ahmed Muhyiddin Efendi, Seyyid Ali Sâbit Efendi’nin Seyyid Ahmed er-Rifâî’ye hürmet etmemesinden, dahası Ma‘rifiyye’ye birtakım bid’at unsurlar ilave etmesinden yakınmıştır.

Buna ek olarak hem Ali Sâbit Efendi’nin hem de onun Kuşadası’nda bulunan hâlifesi Ferdî Baba’nın şiirlerinde ileri derecede Alevî-Bektaşî tesiri göze

¹⁰⁴ Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015, s.286.

¹⁰⁵ Hür Mahmud Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)*, s.414.

¹⁰⁶ A.y.

¹⁰⁷ A.y.

¹⁰⁸ Ahmed Muhyiddin Efendi’den aktaran Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)*, s.414.

çarpmaktadır.¹⁰⁹ Her iki şeyh tarafından ortaya koyulan şiirlerde ehl-i beyt sevgisinin yoğun olarak işlenmesi yukarıda sözünü ettiğimiz izlenimin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Aşağıda Ali Sâbit Efendi'nin meşhur bir nutkundan bir pasaj yer almaktadır.

“Küntü kenz'in mazharı ol Şâh-ı Merdân'dır Ali
Bu cihânda vech-i âdem cümlede cândır Ali
Sırrı-ı Kur'ân hatmolur hem mahz-ı Kur'ân'dır Ali
Vallâhi men Hasenîyem Hüseyîyem Alevîyem Alevî

Şems-i envâr-ı nübüvvet Ali'den gör kameri
İdüp mürşidi âyine olmaya hiç kederi
Bu Sâbit Ma'ârifî'dir ide mi ol elemi
Vallâhi men Hasenîyem Hüseyîyem Alevîyem Alevî”¹¹⁰

Diğer taraftan Türkan Alvân, bu durumu daha farklı bir bakış açısıyla izah etmektedir. Alvân'a göre Rifâîyye-Ma'rifîyye, silsilesi Hz. Ali'ye dayanan bir tarîkat olduğundan ötürü Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt-i Mustafa'ya hususi bir muhabbet duymaktadır. Ancak Hz. Ali, diğer üç halifeye rağmen değil; diğer hâlifelerin kemâlini de üzerinde toplayan biri olması sebebiyle ziyadesiyle sevilmektedir. Son dönemde kimi araştırmacılar Şeyh Ali Sâbit Efendi'nin şeyhliği döneminde Ma'rifîyye tarîkatının Alevî meşrebe daha çok kaydığını söylemektedir. Oysa Şeyh Ali Sâbit Efendi *Risâle-i Kisve-i Ma'rifî*'de tarîkatının ehl-i sünnet itikadı üzerine olduğunu her vesileyle vurgulamıştır.¹¹¹ Aşağıdaki beyitlerinde de şerîat ilmiyle kuşanmadan marîfete erişilemeyeceğini anlatmaktadır:

“Şerîatle amel eyle tarîkat zikr ü ef'âlin

¹⁰⁹ Hür Mahmud Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19.Yüzyıl)**, s.414.

¹¹⁰ **Maârifî Nefesler** (Yay. Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.54.

¹¹¹ Türkan Alvân, **Said Paşa İmamı Şeyh Hasan Rıza Efendi**, s.45.

Ma‘ârifden haberdâr ol illallâhı bil dede”¹¹²

Alvân’ın naklettiğine göre bir tarîkatın meşrebi, prensipleri, itikâdı o tarîkata mensup olduğunu söyleyenlerin davranışlarına göre değil; tarîkatı tesis eden pîrin koyduğu kaidelere göre değerlendirilmelidir. Sonuç olarak Ma‘rifilik, Hayderî meşrep, Hanefî mezhep, ehl-i sünnet çizgisinde bir tarîkattır.¹¹³

Eski İstanbul’un uzak banliyölerinden Kartal’ın güney sınırında Kartal-Pendik yolu üzerinde iskân alanının dışında tesis edilen ve yakın zamana kadar çevresi bostanlarla kaplı olan Ma‘rifî tekkesi günümüzde oldukça yoğun bir yerleşme dokusuyla kuşatılmış bulunmaktadır. Tekkenin yerinde daha önce gâziyan-ı Rûm’dan bu semte adını vermiş olan Kartal Baba’nın makamının bulunduğu rivayet edilmektedir. Tevhidhâne, arsanın batısında Ankara Caddesi üzerinde yer almakta, bunun kuzeyinde türbeyle küçük hazire yer almakta, ortadan kalkmış diğer birimlerin konumları ise tespit edilememektedir. Ancak tevhidhânedeki kadınlar mahfiline ait bağımsız girişin doğuya açılmasından hareketle harem dairesinin bu yönde bulunduğu söylenebilmektedir.¹¹⁴

Dergâhın devrân-ı mukabeleye açık olduğu yıllarda Kartal’daki âsitânede bir semâhane, bir şeyh hücresi, bir fukarâ hücresi, bir edebhâne, bir abdesthâne, iki fevkânî oda, bir tahtânî oda, bir matbah ve bir su kuyusu bulunmaktaydı.¹¹⁵ Ma‘rifî tekkesinin binaları 1894 yılında yaşanan büyük İstanbul depreminde hasar görmüş, bu tarihten hemen sonra onarıma geçilmiştir. Tekkelerin ve zâviyelerin kapatılmasının ardından son şeyhin ailesi tarafından konut olarak kullanılmaya devam edilen harem dairesi dışındaki bölümler harap olmaya yüz tutmuş, 1940’tan sonra tevhidhane ve türbe hariç diğer birimler ortadan kalkmıştır. Bâninin neslinden kaptan Mehmet Ma‘rifî Yalvaçtorunları 1964 yılında tevhidhane ile türbeyi tamir ettirmiştir. Kartal sakinlerinin yardımıyla 1976’da tekrar restore edilen tevhidhâne bu tarihten itibaren

¹¹² **Ma‘rifî Nefesler** (Yay. Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.66.

¹¹³ Tükan Alvân, **Said Paşa İmamı Şeyh Hasan Rıza Efendi**, s.47.

¹¹⁴ M. Baha Tanman, “Mârifî Tekkesi”, s.63.

¹¹⁵ Necdet Okumuş, **Manisa Rifâî Dergâhı Entekkeliler**, s.15.

câmi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980 yılında ise türbe tekrar onarım geçirmiş, tevhidhaneye son cemaat yeri, minare ve şadırvan eklenmiştir.¹¹⁶

Dış görünümüyle tek katlı sıradan bir konutu andıran türbe kâgir duvarlı ve kırma çatılı basit bir yapıdır. Dikdörtgen planlı esas türbe mekânının kuzeyinde, yine dikdörtgen planlı bir giriş bölümü bulunmaktadır. Sepet kulbu biçiminde kemerleri olan sekiz adet pencereyle aydınlanan ve küçük bir mihrapla donatılmış olan türbede tekkenin dört postnişini, ayrıca ikinci postnişin Şeyh Ali Sâbit Efendi'nin eşi Enise Hanım, kızı Şerîfe Hadiye Hanım ve oğlu Şeyh Seyyid Ahmed-i Sayyad gömülüdür. Türbenin yanındaki küçük hazirede tekkenin bazı mensuplarına ait kabirler göze çarpmaktadır.¹¹⁷

Ma'rifi tekkesinin mimari açıdan en dikkate değer yönü tevhidhanedeki âyin alanının yuvarlak planlı olarak tasarlanması ve on iki adet sütunla kuşatılmış olmasıdır. On iki imamı sembolize eden bu düzenleme on iki terkli Rifâî tâc-ı şerîfinde görüldüğü gibi Bektaşiler'in kullandığı hemen bütün tarîkat eşyasında, ayrıca bu tarîkatın İstanbul'daki en önemli tesisi olan Merdivenköy Şahkulu Sultan Tekkesi'nde, meydan evinin tasarımında da karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁸ Bu durumda Ma'rifi Tekkesi'nin tevhidhanesi, tarîkat sembolizminde kutsal addedilen rakamların mimaride, plan düzenini biçimlendirecek kadar etkin olduğu sayılı örneklerden birini teşkil etmektedir.¹¹⁹

Günümüzde bu dergâhın alanı üzerinde bir câmi ile bir imaret bulunmaktadır. Câmi ibadete açık olup imârette yoksul kimselere yemek dağıtılmaktadır.¹²⁰

¹¹⁶ M. Baha Tanman, "Mârifî Tekkesi", s.63.

¹¹⁷ A.y.

¹¹⁸ A.y.

¹¹⁹ Baha Tanman, "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri", s.184.

¹²⁰ Mustafa Özdamar, **Dersaadet Dergâhları**, İstanbul, Kırk Kandil, 1994, s.281.

1.2. Seyyid Muhammed Mârifî'nin Eserleri

Vahdetnâme

Seyyid Muhammed Ma'rifî'nin günümüze kadar ulaşan eserlerinden biri *Vahdetnâme* adını taşımaktadır. Bu eser Türkçe kaleme alınmıştır. Birçok fasıldan oluşan eserin konusu tasavvuftur. Eser üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹²¹

Nutuklar

Seyyid Muhammed Ma'rifî tasavvufî şiirler de kaleme almıştır. Sade bir dille yazılan ve ağırlıklı olarak Allah aşkını ve ehl-i beyt sevgisini odağa alan bu şiirlerin bir bölümü Kahraman Özkök tarafından *Maârifî Nefesler* adıyla neşredilmiştir.¹²² Kalan kısmı ise yine Özkök tarafından *Kisvenâme* adlı eserin ikinci kısmında yayımlanmıştır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif

Çalışmamıza konu olan *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* Seyyid Muhammed Ma'rifî'nin ulaşabildiğimiz diğer eseridir. Müellifin on sekizinci yüzyılda kaleme aldığı bu eser dinî ve tasavvufî bir nitelik taşımaktadır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif isimli eserin elimizdeki tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde Reşid Efendi koleksiyonunda 391 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Fiziksel olarak ölçüleri katalogda 158x112 mm olarak gösterilmiştir. Eser 218 varaktan oluşmaktadır. Eserin yazıldığı hattın cinsi

¹²¹ Bu eser hakkında yapılmış çalışmalar için bkz. Muhammed Fethü'l-Maarif, **Dem-i Vahdet** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2014; Hamdi Birgören, "Muhammed Fethü'l-Maârif'in Mensur Vahdetnâmesi İnceleme-Tenkitli Metin", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2017.

¹²² Nutuklar için bkz. **Maârifî Nefesler** (Yay. Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.1-49; Ali Sâbit el-Maârifî, **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015, s.45-52.

nesihtir. Eser on bir satır hâlinde kaleme alınmıştır. Eserde hiçbir başlıklandırma ve bölümlendirme yapılmamıştır. Ayrıca eserde herhangi bir kopukluk yahut tahrif yoktur. Yani metin tamdır. Eserin istinsah ediliş tarihi bilinmemektedir. Zira üzerinde herhangi bir tarih kaydı yer almamaktadır. Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin başka bir nüshasına rastlayamadık. Cetvel yalnızca eserin ilk üç varağında bulunmaktadır. Eser ser-levhasızdır.

Nazal harflerinin yazımında belirli bir istikrarın olmayışı, genellikle nun harfiyle yazılması, metnin bizzat müellif tarafından kaleme alınmış olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü Seyyid Muhammed Ma‘rifi Mısır’da dünyaya gelmiş, dinî ve tasavvufî eğitimi orada tamamlamıştır. Anadolu’dan uzakta eğitim gören Osmanlı yazarlarının nazal konusuna tam vâkıf olmayıp zaman zaman imla hataları yaptığı bilinmektedir.

Tezimizin giriş bölümünde ifade ettiğimiz gibi hemen her şeyh, mensup olduğu tarîkatın âdâbına dair risâleler kaleme almıştır. Seyyid Muhammed Ma‘rifi de Ma‘rifiyye tarîkatının kurucusu olarak bu tarîkatnâme’yi yazma gereğini duymuştur. Didaktik bir mahiyet taşıyan bu eser Allah’ın marîfetine ve esrarına ulaşmayı arzu eden kişileri aydınlatmak üzere kaleme alınmıştır. Burada marîfet sırlarına erişmek için riayet edilmesi gereken prensipler detaylı bir biçimde ele alınmaktadır. Tarîkat âdâbı ve erkânı, mürîd ile mürşid arasındaki ilişki, Allah’a kulluk etmenin esasları, insanın bu dünyadaki varlık sebebi ve insanın kâinat ile ilişkisi bu eserin ana meseleleridir.

Müellif kendisini “râsihûn” arasında saymaktadır. Yani kendisini ilimde derinleşmiş, ilimde yüksek bir payeye erişmiş akliselim sahibi bir mürşid olarak nitelendirmektedir. Bu eseri insanların cehalet karanlığından kurtulmaları ve marîfete erişmeleri için yazdığını ifade etmektedir. Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre bu kitabı okuyan ve gerekli ibreti alan müminler tıpkı kendisi gibi “ârif” olabileceklerdir.

“Ol hurûf-ı muḳaṭṭa‘ât (3) Qur‘ân’uñ aşıldur ve cemî‘ kitābuñ aşıldur (4) ve Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ esmā-yı küll[ü] ve (5) esrârıdur. Anuñ ma‘nāsı (6) şimdiye degin ehl-i ‘ârifân ve ehlullāh (7) ‘inde bilinür ve setr olunur (8) idi. Ḥafî idi. Bu faḳîr râsihûn ‘ilmini ve ‘ilm-i ledünni (9) bu nâs-ı ‘âleme menfa‘at olunsun

ve hayvân (10) gelüp hayvân gitmesünler için zâhir çıkarup (11) bu ma'rifeti açup izhâr eylemişdür ki menfa'atleneler. [184b] (1) Ve Ma'ârif nidügin bileler.”¹²³

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif tasavvufî temeller üzerine oturtulmuş bir eserdir. Müellife göre Allah'ın muhabbetini kazanmak, O'nun hakikatini bilmek isteyen kişinin Allah'a hakkıyla kulluk etmesi büyük önem taşımaktadır. Hakkıyla kulluk etmek ise dinin emir ve yasaklarını ciddiye almayı gerekli kılmaktadır. İslam'ın şartları başta olmak üzere dinin bütün vecibelerini ihsanla yerine getirmek icap etmektedir. Burada esas ölçü samimiyettir. Sufi ölmeden önce ölme nimetine erişmek için nefsin terbiye etmelidir. Mâsivâ ile bağını koparmalıdır. Diğer taraftan erenlerin gittiği yol çok çetrefillidir. Nefis ve şeytan türlü hilelerle insanı Allah'tan uzaklaştırmak için fırsat kollamaktadır. Müellife göre bunun da çaresi vardır. Salih bir mürşid, kişiyi en kısa yoldan Yaratıcı'ya eriştirecek mükemmel bir kılavuzdur. Bu sebepten ötürü eser boyunca kâmil bir mürşide intisap edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Mürîdin mürşidiyle olan münasebetinde uyması gereken kurallar silsilesi izah edilmektedir. Belirtilen hususlara dikkat edilmemesi hâlinde Allah'a kulluk edilemeyeceğine, imanın noksan kalacağına ve marîfetin kazanılamayacağına işaret edilmektedir.

Tıpkı diğer tarîkatnâmelerde olduğu gibi bu tarîkatnâmede de Allah'ı bulma çabası içerisinde olan sufinin karşılaşılabilceği zorluklara değinilmektedir. Mürîdin mesul olduğu haller aktarılmaktadır. Yine diğer tarîkatnâmelerdeki gibi mürşid-mürîd ilişkisine geniş yer ayrılmaktadır. Tarîkata intisâbın ardından seyr u sülûk adı verilen manevî yolculuk sürecinde mürîdin şeyhine nasıl bir tavırla yaklaşması gerektiği ibret verici küçük hikâyeler ışığında izah edilmektedir. Mürîdlerin kendi aralarında uymaları gereken edep kuralları da işlenmektedir. Bu bağlamda birtakım yol gösterici tavsiyelerde bulunmaktadır.

Eser sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Bu özelliğiyle metin, toplumun bütün tabakalarına hitap eden bir nitelik taşımaktadır. Müellifin derin İslâmî ve tasavvufî

¹²³ Seyyid Muhammed Ma'rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.184b.

meselerini halkın anlayabileceği bir dil ve üslupla kaleme almış olması, eserinin yalnız tasavvufî çevrelerde değil, halk tabakaları arasında da rahatlıkla okunmasını ve anlaşılmasını istediğini bize düşündürmektedir.

Tasavvuf ilminin yanı sıra dinî ritüeller ve itikâdî konular gibi farklı birçok alana değinilmiş olması metnin içerik olarak katmanlı bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Eser içerisinde anlatılanların ayet, hadis, dua ve kelâm-ı kibârlarla desteklenmiş olması da dikkat çekicidir. Tüm bu anlatılanlar çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde sıralı bir şekilde incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ESERİN ÜSLUP VE MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Üslup Özellikleri

Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin kaleme almış olduğu *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif* esas itibariyle bir tarikatnâmedir. Yani dinî ve tasavvufî bir eser hüviyetindedir. Öğretici bir risâledir. Bu nedenle müellif eserinde süslü, sanatkârane, ağdalı, secilerle dolu, kısacası zor anlaşılır bir üslup kullanmaktan özellikle imtina etmiştir. Rifâiyye tarikatının Ma‘rifiyye kolunun kurucusu olan müellif, tasavvufa ilgi duyan ve bu konuda aydınlanmak isteyen bir kitleye hitap etmektedir. Onun amacı hüner göstermek değil, Hakk âşıklarına faydalı olmaktır. İnsanları bilinçlendirmek suretiyle onları doğru yola sevk etmektir. Bu nedenlerden ötürü Muhammed Ma‘rifi eserini herkesin anlayabileceği bir şekilde yazmayı tercih etmiştir. Sade, akıcı ve sıcak bir üslup kullanmaya özen göstermiştir.

Nitekim müellif, eserin ilk sayfalarında risâlesini “hakikat sırrına bir bâb olmak” gayesiyle vücuda getirdiğini şu cümlelerle ifade etmektedir.

“(6) İmdi ey tâlib-i ma‘rifetullâh ve ey tâlib-i (7) rahmet! Bu za‘îf na‘îf Fethü’l-Ma‘ârif (8) hidâyet-i Hakk ile bu ‘âlem-i ilâhîni (9) ma‘rifeti ve sırr-ı hakikatı üzere (10) bu risâleyi te‘lîf eyleyüp uşûl-ı (11) şer‘at ve uşûl-ı tarikat ve uşûl-ı hakikat [4b] (1) beyân iderek takrîr ve tercüme ideyim ki (2) ismini Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif (3) diyü isim tesmiye eyledüm ki bu ma‘rifeti (4) sırr iken vücûd-ı zâhire bırakalım ki (5) dillerinden ferâmûş olunup hayır ile (6)

yād olunup mazhar-ı bi' z-zāt ve rahmetine (7) mirāt ve hakikat sırrına bir bāb (8) olalum.”¹²⁴

Seyyid Muhammed Ma'rifi her seviyeden okuyucularını bilgilendirmeyi arzu etmektedir. Bu nedenle tarikat erkânını ve âdâbını bu hususta hiçbir bilgi birikimine sahip olmayan birine anlatır gibi tane tane izah etmektedir. Dinî vecibeleri yerine getirirken dikkat edilmesi gereken kuralları, Allah aşkına ulaşmak için kat edilmesi gereken merhaleleri, dervişlerin riayet etmesi gereken hususları sade bir dille ele almayı tercih etmektedir. Çoğunlukla kısa cümleler kurmaya özen göstermektedir. Konuya uygun benzetme, menkıbe ve hikâyeler vasıtasıyla anlaşılması en zor meseleleri bile halkın kolaylıkla anlayabileceği bir tarzda ortaya koymaktadır.

O seci yapmak gibi bir gaye içinde değildir. Eski metinlerde secili kullanımın en sık görüldüğü yer olan giriş kısmında bile seciye rağbet etmemesi nâsirin bu konudaki bilinçli tercihinin en açık göstergelerindendir. Allah'ın hakikatine ve esrarına erişmek yeterince güç iken müellif sanki sade ve akıcı diliyle bu yolculuğu kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Bu da eseri oldukça çekici bir hâle getirmektedir.

Eserde dinî vecibelerle ilgili hususlar aktarılırken okuyucuya çok net mesajlar verilmektedir. Müellif benimsediği düşünceleri hiç dolandırmadan, direkt bir şekilde dile getirmektedir. Bu nedenle metnin bazı pasajlarında oldukça keskin ifadeler göze çarpmaktadır. Örneğin müellif şeriatın prensiplerine riayet etmeden hakikate ulaşamayacağını vurguladığı sırada kelime-i şehâdeti samimi bir kalp ile iman etmeyen kişinin kâfir olacağı yorumunu yapmaktadır. Hatta bir adım daha ileri giderek bu kişinin “vâcibü'l-katl” olacağını dile getirmektedir.

“(11) Her kimse kim bu kelime-i şehâdet[i] hâlisen ve muhlîşen dört [48b] (1) delîle nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülheme, (2) nefs-i muṭma'inne diliyle ve göziyle müşâhede (3) eyleyüp söylediyse aña mü'min ve müselmân (4) dirler.”¹²⁵

¹²⁴ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.4a-4b.

¹²⁵ A.e., vr.48a-48b.

Müellif eserinin bir başka yerinde namazı terk etmeyi dinin direğini yıkmak olarak değerlendirmektedir. Görüldüğü üzere şeriatı tatbik etmek konusunda oldukça radikal bir tavır takınmaktadır. Hiçbir gevşekliğe müsamaha etmemektedir. Bu durum müellifin üslubuna da yansımaktadır. Müellif bu şekilde tâliblerin, namaz hususunda gevşek davranmalarının önünü kesme gayreti içindedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifî konuların daha iyi anlaşılması için dil ve üslûbu halka sıcak gelecek tarzda kullanmaktadır. Eserinde okuyuculara farklı şekillerde hitap etmektedir. Oldukça samimi olan bu hitaplar aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur.

Ey karındaş!	vr.22a-10, vr.24a-3, vr.25a-4
Ey tâlib!	vr.125a-7, vr.130b-8, vr.143a-11
Ey ma'ârif-i âşık-ı billâh!	vr.25a-5
Ey tâlib-i ma'ârif!	vr.30a-3, vr.103b-4, vr.117a-1
Ey 'âşık-ı şâdık!	vr.30a-3
Ey tâlib-i rahmet!	vr.4a-7
Ey tâlib-i esrâr-ı Hakk!	vr.83b-4
Ey tâlib-i zâtullâh!	vr.44a-5
Ey tâlib-i ma'ârifet!	vr.4b-8
Ey tâlib-i ma'ârif-i Hakk!	vr.48a-6, vr.52b-9, vr.86b, vr.111a-7
Ey tâlib-i ehl-i yakîn!	vr.68b-2
Ey tâlib-i 'ârifân-ı Billâh!	vr.136b-1
Ey tâlib-i ma'ârif-i ilâhî!	vr.73b-1, vr.77a-3
Ey 'âşık-ı zât-ı mutlâk!	vr.45a-1, vr.48-7
Ey 'azîz!	vr.157b-3

Tablo 2.1: Müellifin Okuyucuya Hitap Şekilleri

Metin tarîkatnâme türünün bir örneğidir. Bu sebeple içerisinde çok sayıda dinî-tasavvufî terim ve sözcük yer almaktadır. Bu durum metinde geçen Arapça kökenli kelimelerin oranındaki ağırlığın başlıca sebebidir. Zira Osmanlı Türkçesinde kullanılan dinî ve tasavvufî terimlerin hemen hemen hepsi Arapça kökenlidir. Metinde geçen şeyh, mürşid, mürîd, hikmet, hakikat, câmî, cenâb, âyet, hadis, tevhîd, âmel, tarîk, imân, fenâ, bekâ, yakîn, gayb, irâde, tecellî ve şeytân gibi kelimeler bunlardan bazılarıdır. Farsça sözcüklere de sıkça rastlanılmaktadır. “Ferişte”, “dervîş”, “gümân”, “gevher”, “günâh”, “perverdigâr”, “bed”, “peygâamber”, “pâre”, “gerdiş”, “meger”, “hergiz”, “hûrî”, “hemân” ve “hemîşe” bunlardan bazılarıdır.

Farsça sözcükleri Türkçe sözcükler takip etmektedir. Metinde kullanılan Türkçe kelimelerin büyük çoğunluğu fiil, yardımcı fiil, zarf fiil, işaret sıfatı ve zamiri ile kişi zamiri görevinde kullanılmıştır. Bu sebeple de metinde hareketin arttığı bölümlerde, buna paralel olarak Türkçe kelimelerin kullanım sıklığı da artmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi’nde karşımıza çıkan “gökçek”, “bay”, “biliş”, “yarlığa”, “uş”, “taşra”, “kağı”, “gayrı”, “şimden şöıra”, “niçünkim”, “tapşurmak”, “uçmak”, “kaçankim”, “eyitmek” ve “tamu” gibi sözcüklere metinde yer verilmektedir.

Farsça ve Arapça yapıli tamlamalar da metinde epey bir yekûn tutmaktadır. Metinde ikili ve üçlü tamamlamalara sıkça rastlanmaktadır.

Bir bâb-ı mu‘azzama-yı (9) tarîk-i müştakîme olmuş. (vr.18b-8)

Sırr-ı tarîki ve uşûl-ı esmâyı (3) ve sırr-ı sülûku görüp bilmiş idi. (vr.20a-2)

(1) İmdi ey tâlib-i ma‘ârif ve ey ‘âşık-ı (2) zât-ı mutlak! (vr.45a-1)

Mevzû ‘-i re’s-i vech-i âdemdür ‘aleyhi’s-selâm (vr.93b-3)

İkilemeler ifadeye akıcılık ve ahenk gücü katarak ifadeyi pekiştiren unsurlardır. *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*’te anlatımı güçlendirmek amacıyla hatırı sayılır miktarda ikileme kullanılmıştır. Bu ikilemelerin bazıları Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulmuştur.

Yapca yapca tutuñ (10) ve şuyumu şoğuk itmeyüñ. (vr.7b-9)

Bu kelime-i şehâdeti (3) hâlişen muhlişen söyler. (vr.48a-3)

Şüfî oldur ki kalbini ğıll u (10) ğışşdan temiz ide. (vr.71b-9)

İmdi anlardan ma‘lûm (9) olur kim leyl ü nehâr tâlib-i dünyâ (10) oldılar.
(vr.160a-8)

Eserin bir tarîkatın pîri tarafından kaleme alınmış olması dolayısıyla metinde dinî-tasavvufî içerikli birçok kalıplaşmış söz ve cümleye rastlanmaktadır. Bu ifadelerden bazıları şunlardır:

lem-yezel ve lâ-yezâl (vr.188b-5)

inşâ’ allâhü’ r-Rahman (vr.12b-1)

kerremâllâhü vechehu (vr.37b-4)

‘aleyhü’l-la‘în (vr.6a-6)

ve’s-selâm (vr.76b-11)

‘aleyhi’s-selâm (vr.44b-2)

şalavâtullâhi (3) ‘aleyhim ecma‘în (vr.165b-2)

kıddise sırruh (vr.203a-10)

Bu hususlara ek olarak dinî-tasavvufî muhtevalı bir eser olması dolayısıyla metinde yüzlerce iktibâs ile karşılaşılacaktır. Kimi yerlerde tek bir sayfada dört-beş ayet birden göze çarpmaktadır. Müellifin Arapçaya oldukça vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Müellif bu iktibâslar aracılığıyla anlatmak istediği hususları desteklemiş ve delillendirmiş olmaktadır. Ayrıca okuyucuların bilgi hazinesini

zenginleştirmektedir. Eserin tarîkatnâme türünde kaleme alınışı sebebiyle ayet, hadis, dua ve kelâm-ı kibâr kabilindeki sözlere sıkça yer verilmektedir.

Eserde toplam 224 ayet zikredilmektedir. Biri hariç ayetlerin tamamı orijinal şekli korunarak alıntılanmıştır. Müellif bazı ayetleri orijinal biçimiyle zikrettikten sonra onları kendi ifadeleriyle Türkçe'ye çevirme zarureti duymuştur. Bunu yaparken yalın bir üslup kullanmayı yeğlemiştir. Aşağıda bu durumu örnekleyen ifadeler yer verilmiştir.

“Zîrâ İnnâllâhe lâ yuḥibbu'l- (9) ḥā'inîn.¹²⁶ dir. Ḥā'ini Allāh sevmez.” (vr.16a-8)

“Tā-Hā. Mā enzelnā 'aleyke'l-Ḳur'āne (9) liteşkā.¹²⁷ Ya'nī “Yā Muḥammed! Biz Ḳur'an'ı senüñ (10) üzerüne indirmedük meşakkat çekesün (11) illā.” (vr.26a-8)

“İnne'l-lezīne yubāyi'üneke innemā yubāyi'ünallāhe (6) yedullāhi fevḳa eydīhim femen nekeşe fe-innemā yenkuşu 'alā nefsihi (7) vemen evfā bimā 'āhede 'aleyhullāhe feseyu tīhi (8) ecrān 'azīmā.¹²⁸ Ya'nī yā Muḥammed! Şol kimseler kim (9) senüñle bī'at itdiler, Allāh ile bī'at (10) itmiş oldılar. Her kim ol 'ahde vefā kıldı, (11) ecr-i 'azīme nā'il oldı.” (vr.76b-5)

“Vemā ya'lemu tevīlehu illallāhu ve'r-rāsiḥüne fi'l-'ilmi.¹²⁹ (2) Ya'nī kelāmullāhuñ te'vīli yetmez.” (vr.27a-1)

“Ḳāle'l-allāhu: Yā eyyuhe'l-lezīne (11) āmenū izā ḳumtum ile'ş-şalāti fāḡsilū [72b] (1) vücühekum ve eydiykum ilā'l-merāfiḳi vemsahū (2) biruūsikum ve erculekum ilā'l-ka'beyn.¹³⁰ Ya'nī (3) şol kimesneler kim ĩmān getürür, (4) kaçan kim namāz kılsañuz (5) yüzlerüñüzi yuyuñ ve ellerüñüzi yuyuñ dirseklerüñüze deḡin ve (6) bir daḡı başuñuza meşḡ eyleñ ve ayaklaruñuzı (7) tobuḡuna yuyuñ.” (vr.72a-10)

¹²⁶ Enfal 8/58: "Çünkü Allah, hainleri sevmez."

¹²⁷ Tā-hā 20/1-2: "Tā Hā. Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik."

¹²⁸ Fetih 48/10: "Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir."

¹²⁹ Âl-i İmrân 3/7: "Halbuki Onun tevilini ancak Allah bilir."

¹³⁰ Mâide 5/6: "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın."

Eserde toplam 116 hadis geçmektedir. Hadis iktibâslarının büyük çoğunluğu tam iktibastır. Yani hadis metinleri hiç değiştirilmeden olduğu gibi eserde yer almıştır. Bunların az bir kısmı ise nâkıs iktibâs çeşidine örnek teşkil edecek şekilde kullanılmıştır. Yani hadis metninin tamamı aktarılmamakla birlikte hadisin manası korunmuştur. Müellif çoğu zaman iktibâs ettiği hadisleri hemen yalın bir biçimde Türkçe'ye tercüme etmiştir. Böylelikle Arapça'yı bilmeyen okuyucularını aydınlatmış olmaktadır.

“Allāhümme erine'l-eşyâ'e kemā hiye¹³¹ (6) buyurdu. Ya'nī ey benüm Allāh'um! Baña cemī' (7) eşyâyı künhiyle göster didi.” (vr.59a-5)

“Zīrā El cennetu tahte aqdāmi'l-ümmühāt.¹³² (11) Ya'nī uçmak anaların cennet kademi olmuştur. (vr.188a-10)

“Kāle [Resûlullāh]: (6) Men lem yu'min bi'l-ḥurūf ve hiye (7) tis'atun ve 'işrüne harfen fe'l-tebevve (8) maḥ'adahu mine'n-nār.¹³³ Ya'nī her kim (9) bu yigirmi tokuz ḥurūfa imān eylemese, ya'nī (10) inanmasa kıyāmetde anuñ oturacak (11) yiri nār u tamu ola.” (vr.185b-6)

“Ve bir daḥı (9) buyurdu kim 'Areftu Rabbī bi Rabbī.¹³⁴ Ya'nī (10) bu ḥaḳīḳat ve bu ma'nā demek (11) olur kim Rabbümi Rabbüm ile bildüm diyü buyurdu.” (vr.111b-8)

“Zīrā Lev le'l-mürebbī (10) mā 'areftü rabbī.¹³⁵ Ya'nī mürebbī olmasa (11) Rabb bilinmez.” (vr.15b-9)

¹³¹ Hadis: “Allah'ım, eşyanın hakikatini (mahiyetini) bize olduğu gibi göster.” El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, II/132.

¹³² Hadis: “Cennet, annelerin ayakları altındadır.” İbnü'l-Cevzi, El-İlelü'l-Mütenâhiye, 177.

¹³³ Hadis: “Her kim ki yirmi dokuz harfe inanmadı onun yeri ateştir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁴ Hadis: “Rabbimi Rabbim ile bildim.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁵ Hadis: “Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim.” Ebu Davud, Edeb, 76.

“(1) Ene kıatilikum bi't-tenzıl ve (2) 'Aliyyun yuķatilikum bi't-te'vıl.¹³⁶ Ya'nı Hāzret-i (3) Resūlullāh buyurdı kim Ben sizi şerī'at (4) ile terbiye iderem, kıatlı iderem ve 'Alı (5) tarıķatle terbiye ider, kıatlı ider.” (vr.33a-1)

“Ve hem buyurur kim Ene ke's-şemsı ve 'Alı ke'l-ķamer.¹³⁷ (4) Ya'nı ben şemsüm, 'Alı ķamerdür.” (vr.32a-3)

“Ķāle 'aleyhi's- (11) selām: İnne li'l-Ķur'āni zāhran ve bāṭnen ve li bāṭnihi bāṭnen ilā seb'ati ebṭān.¹³⁸ [52b] (1) Ya'nı Ķur'ān'ın bir zāhirī (2) vardır ve bir bāṭnı vardır ve ol (3) bāṭnı bir bāṭnı daḫı vardır.” (vr.52a-10)

Müellif anlatımı pekiştirmek amacıyla metinde hikâyelere de yer vermektedir. Tarıķat ādābının nasıl olması gerektiğini ortaya koyan iki hikāye mevcuttur. Yahudi şeyh hikāyesi (vr.17b-24b) ile dervişiyile birlikte hacca giden mürşidin hikāyesi (vr.10b-14b) hem çok çarpıcı hem de anlatılmak istenen olguyu açıklığa kavuşturan hikâyeler olması dolayısıyla dikkate değerdir. Müellif ayrıca Hz. Nuh (vr.210a-211b) ve Hz. Musa (vr.212b-214a) gibi peygamberlerin kıssalarına; İbrahim bin Edhem (vr.142a-142b) gibi mutasavvıf kişiliklerin menkıbelerine de göndermede bulunmaktadır. Bu hikâyelerin ve menkıbelerin her biri öğretici birer ibret vesikası niteliğini taşımaktadır. Her biri okuyucular için birer ders niteliğindedir.

Mensur eserler içerisinde manzum parçaların esas metnin içinde yer alması Eski Türk edebiyatı eserlerinde yaygın olarak karşılaştığımız bir hadisedir. Bu hadisenin temel sebeplerinden biri söylenmek istenen ifadeyi daha etkileyici ve çarpıcı bir hāle getirmek arzusudur. Bir diğeri ise müelliflerin ve şairlerin asıl hüner ve sanat gösterme alanını manzum eserler olarak görmeleridir.¹³⁹ İşte bu sebeplerden ötürü

¹³⁶ Hadis: “Ben sizi şeriat ile terbiye ederim, katlederim, Hakk'a götürürüm. Ali (ise) tarikat ile terbiye edip katleder.” El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:87.

¹³⁷ Hadis: “Ben güneşim, Ali (ise) aydır.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁸ Hadis: “Kur'an'ın bir zâhiri, bir bāṭnı mevcuttur. O bāṭnın da bir bāṭnı vardır. Yedi bāṭnı vardır.” Suyûtî, El-İtkan, II, 1220; Zerkeşî, II, 154.

¹³⁹ Fatma İmamoglu, “Ahmed Hâlis'in Tufeylî Menâkıbı'l-Kibârî'l-Mevlevî Fî Menkabeti Hazretî's-Şeyhi's-Sâkıbî'l-Ma'nevî'si Ve Eserin Nesir Üslûbu Açısından Değerlendirilmesi [İnceleme-Metin (1b-76b)]”, s.58.

müellifler mensur türde yazdıkları eserlerin içine küçük manzum parçalar ekleyerek eserlerini daha çekici ve cazibeli hâle getirmişlerdir. Eserlerini monotonluktan kurtarmış, ona ayrı bir hava katmışlardır. Seyyid Muhammed Ma‘rifî de eserinde üç manzum parçaya yer vermektedir. Örneğin yedi kat yer ile yedi kat gökten söz ettiği sırada Nesîmî’den bir beyit sunmaktadır.

“Bir dahı yedi kat yir vardır ve yedi (7) kat gök vardır ve yedi deryâ (8) ve yedi muşhaf ve yedi haţţ vardır ki (9) Hâzret-i Nesîmî beytinde demişdür kim:

(10) Yedi gök yedi deryâ yedi muşhaf yedi (11) nuţķ
Hakķ’dan mest olupdur mest biķ ve çâr mest”¹⁴⁰

Müellif insanın hem kelâmullah hem kitabullah olduğunu dile getirdiği sırada Cüneyd-i Bağdâdî’nin *Kur’an-ı Kerim* ile insan arasındaki cismî ve manevî benzerliği ifade eden bir beytini paylaşmaktadır:

“Lafzu’l-Ķur’ân cismü’l-insân (3) tev’emân
Ma’nâyü’l- Ķur’ân ma’nâyü’l-insân (4) tev’emân”¹⁴¹

2.2. Eserin Muhtevası

Seyyid Muhammed Ma‘rifî *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif* isimli eserine Allah’a hamd ederek başlamaktadır. Nebilerin ve velilerin tamamını gayb âleminde şâhadet âlemine göndermek suretiyle insanlara hidayet veren Allah’a şükretmektedir. Hidayet nurunun tek olduğunu, âlemlere rahmet olduğunu

¹⁴⁰ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.120a.

¹⁴¹ A.e., vr.44a.

bildirmektedir. Allah'ın kadim kelâmı olan hidayetin bir ismi nübüvvet nuru, diğeri ise velayet nurudur. Bu ikisi tek bir nurdur, tek bir hidayettir. Parçalanması ya da bölünmesi mümkün değildir. Peygamberde zuhur ettiği zaman Allah'ın mucizesi, veli olan bir kimsede zuhur ettiğinde Allah'ın kerameti olarak adlandırılmaktadır.

Yine eserin ilk satırlarında müellif Allah'ın rahmetine ve marîfetine tâlib olan kişilere seslenmektedir. Kendisi zayıf ve nahif bir mizaca sahip olmasına rağmen büyük bir işe girişmiş, Allah'ın kendisine bahsettiği hidayet sayesinde ilahi âlemin marîfeti ile hakîkatinin sırrını ortaya koymaya karar vermiştir. Şerîat, tarîkat ve hakîkatin usullerini beyan etmek gayesiyle bu risaleyi kaleme almıştır. O, bu eseri telif edip *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* diye isimlendirmek suretiyle sır olan marîfeti görünür kılma, insanların gönüllerinden unutulup gitmesini engelleme amaçlarını gütmektedir. Seyyid Muhammed Ma'rifi bu eserini insanların hayvan gelip hayvan gitmesine mani olmak, insanlık âlemine bir yarar sağlamak maksadıyla yazdığını ifade etmektedir. Ayrıca halk arasında hayırla yâd edilmek, Allah'ın rahmetine bir ayna; hakîkat sırrına bir kapı olabilmek arzusunu duyduğunu dile getirmektedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi Allah'ın zâtına âşık ve tâlib olan kişilere halk arasında meşhur olan bir sözü hatırlatmaktadır. Her ne kadar “Nasihat etmek kolaydır, nasihati kabul etmek ise güçtür” denilse de kendisi bu eser vasıtasıyla ma'ârif tâliblerine bazı tavsiyelerde bulunmayı uygun görmektedir. Bu konuda karardır. Müellife göre esas olan “Ölmeden önce ölünüz” hadis-i şerifini idrak edebilmektir. Bunu için kâmil bir mürşid bulup onun huzurunda Allah'ın vermiş olduğu emaneti bırakmak gerekmektedir. Burada emanet ile kast edilen cüzi iradedir. Tâlib bunu terk etmeli; mürşidine teslim-i tâm ile ikrar vermelidir. Geriye sadece ruhu kalmalıdır.

Eserde her şeyden evvel bir mürşit bulmanın önemine değinilmektedir. Mürşit olmadan yola çıkmak mümkün değildir. Çünkü mürşid aynadır. Kişi aynaya bakmazsa hâlini göremez. Bu nedenden ötürü müellif bir şeyh bulup onu kendine ayna edinmenin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Mürşid Allah'a vuslat kapısıdır. O, mürîdini hakîkate iletmektedir. Her nefis ölecektir. Öyleyse kişi ölmeden önce ölmeli, nefisini şeyhine

teslim etmelidir. Böylelikle şeytanın hilesinden emin olmuş olur ve lanetlenmiş olan şeytanı şeyh edinmez.

Tasavvufta belli bir disiplin çerçevesinde ilerlemek oldukça önemlidir. Eserde bu husus bir benzetmeyle aktarılmaktadır. Gideceği evin adresini bilmeyen kişi o binanın kapısını bulmakta zorlanır. Zamanını heba eder ve yıpranır. Bu nedenden ötürü Allah'ın marîfetine erişmek isteyen kişinin bir mürşid bulması lazımdır. Mürşid kişiyi gideceği adrese kısa zamanda ulaştıracak güzel bir vesiledir. Gizli sırlar ancak bu şekilde açığa çıkacak, hikmetler görünür olacaktır. Birisi öldüğü zaman vücut binası yıkılır, viran olur. Onun içindeki varlığı kimse göremez. Mekânını ve durağını kimse bilemez. Oysa gönül gözü açık olan sâlih kullar sır perdesinin ötesindekini de görebilmektedirler. Zira onların bâtın âleminde de gözleri vardır. Bâtın gözüyle iki dünyayı seyretme nimetine sahiptirler. O halde kişinin bu dünyadaki vazifesi bir mürşid bulmak ve onu kendine öz bilmek suretiyle Hakk'a varmaya çalışmaktır.

Eserde tarîkat adâbının dört erkân üzerinde yükseldiği ifade edilmektedir. Allah'ın marîfetine erişmek isteyen kişi bu dört erkânı titizlikle yerine getirmelidir. Bunlar rıza, teslim, sabır ve itikattır. Müellif bu prensiplerin her birini mürşid ile mürîd ilişkisi bağlamında ele almaktadır.

Tarîkat adâbının ilk prensibi rızadır. Mürîd mürşidin her dediğini harfîyen yerine getirilmeli, onun rızasını kazanmalıdır. Şeyh bin akçe malını terk etmesini istediğinde bin akçe malını tereddüt etmeden terk edebilmelidir. Zaten mürîd nefsinin öldürmüştür. Ölü mala ve mülke muhtaç değildir.

İkinci prensip ise teslimdir. Teneşir üzerinde yatan cenazenin gassalına teslim olması gibi mürîd de şeyhine tam bir teslimiyet ile yaklaşmalıdır. Şeyh tıpkı gassal gibi mürîdini tertemiz eder ve onun olgunlaşmasına vesile olur. Üçüncü prensip sabırdır. Şeyh çoğu zaman müsamahadan uzak bir karakter sergiler, sert davranır, acı sözler söyler. Çünkü hak kelâmı acıdır. Mürîd sabırlı olmalı, şeyhin verdiği riyazet, perhiz ve halvet gibi uygulamaların ceremelerine göğüs germelidir. Az yeme-içme, az uyuma ve az konuşma tarîkat yolunun önemli aşamalarıdır. Bunların her birini sabırla tatbik etmek gerekmektedir. Müellif bu noktada bir hikâye aktarmaktadır. Bu hikâyede hac yolculuğu sırasında şeyhi sormadığı halde fazladan tek bir cümle konuşmuş olan

mürîd tam üç yıl halvete gönderilmiştir. Çünkü bir sorunun karşılığı bir cevaptır. İki olursa killet-i kelâm olmaz; kesret-i kelâm olur. Müellif bu hikâye vasıtasıyla az konuşmanın önemini ortaya koymuş olmaktadır.

Dördüncü prensip ise itikattır. Şeyh mürîdinin sözlerinin Hakk'tan geldiğini bilmelidir. Onun her fiiline ibret gözüyle ve keramet nazarıyla bakmalıdır. Karşılaştığı her şeyin şeyhin kerameti olduğunu kavramalıdır. Müellif bu prensibin önemini izah ederken Şeyh Abdülkadir Geylânî'nin Bağdat'taki dergâhını ziyaret etmeyi alışkanlık hâline getirmiş bir Yahudi'nin hikâyesini anlatmaktadır. Bu sahtekâr tüccarın maddi ve manevi menfaat elde etmek uğruna uzak bir beldeye giderek burada yaşayan halka kendisini Şeyh Abdülkadir Geylânî'den hilafet almış kâmil bir şeyh olarak tanıtması sonrasında gelişen olayları dile getirmektedir. Hikâye vasıtasıyla mürîdin, şeyhin verdiği hükümleri sorgulamaması gerektiği vurgulanmaktadır. Mürîd, şeyhine hakiki bir itikatla bağlı olmalıdır. Ondan hiçbir zaman şüphe etmemelidir. Seyyid Muhammed Ma'rîfî şeyh ile mürîdin ilişkisini baba-oğul ilişkisine benzetmektedir. Mürîd gördüğü rüyaları, yaşadığı manevi hâlleri şeyhinden başkasına anlatmamaya özen göstermelidir. İhmalkârlık edip ihvanla bile paylaşmamalıdır. Bu konuda boşboğazlık etmemelidir. Mürîd şeyhinin hata yapmayacağını bilmeli, onun fiillerinden ve sözlerinden kuşku duymamalıdır. Böylelikle tarîkat âdâbının temelini oluşturan dört prensip eserde sırasıyla irdelenmiş olunmaktadır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te mürîdin Hz. Muhammed'e candan bağlılık duyması gerektiği dile getirilmektedir. Allah birçok ayette Hz. Muhammed'e duyduğu aşkı beyan etmektedir. Kutsi bir hadiste felekleri O'nun muhabbeti yüzü suyu hürmetine yarattığını bildirmektedir. Hz. Peygamber bütün eşyanın anasıdır, bütün ruhların babasıdır. Eşref-i mahlûkat ve ekmel-i mevcudattır. Peygamberlerin anası anlamına gelen “nebiyyü'l-ümme” şeklinde nitelendirilmesinin sebebi budur.

Eserde Fatiha suresine ayrı bir önem atfedilmektedir. *Kur'an*'ın sırrını çözenin yolunun Fatiha'yı anlamaktan geçtiği bildirilmektedir. Fatiha suresinin deruni manalar taşıdığı, insanların Fatiha'yı anlayarak Allah'ın hikmetlerini kavrayabilecekleri anlatılmaktadır. Fatiha bütün semavi kitapların aslıdır. Bu sureyi

güzelce tanıyanlar *Kur'an*'ın sırrına vakıf olacaktır. Eserde Fatiha suresini oluşturan ayetler ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Her bir ayet sırasıyla kelime kelime ele alınmaktadır. Söz konusu ayetler daha sonra mukattaât harfleriyle başlayan bir başka ayete karşılık getirilmektedir. Müellif bu ayetin önce Arapça metnini sunmaktadır. Daha sonra Türkçe mealini paylaşmaktadır.

Eserde Fatiha suresinin *Kur'an*'ın temelini oluşturduğu ifade edilmektedir. Fatiha “ümmü'l-kitab” yani kitabın anası olarak adlandırılmaktadır. Tek başına bu adlandırma bile bu surenin taşıdığı önemi açığa çıkarmış olmaktadır. Fatiha'da mevcut olan hakikat hâlihazırda Bismillah'ta da mevcuttur. Bundan ötürü her işin başında Besmele çekmek zaruridir. Bismillah'ın içerdiği hakikat ba harfinin altındaki noktada bulunmaktadır. Bütün ilimlerin aslı ve hakikati bu noktadır. Müellif sadık âşıklara seslenerek bu noktanın hakikatini bilenlerin Hz. Ali'yi de bileceklerini bildirmektedir. Hz. Ali'yi bilen, Hz. Muhammed'i de bilecektir.

Kendisini ba harfinin altındaki nokta olarak tanımlayan Hz. Ali, Resulullah'ı kendisine mürşit edinmiştir. İradesini teslim-i tâm ile O'na vermiştir. O'nun hakikatine ve esrarına muttali olduğu zaman kendisinin bir nokta kadar olduğunu fark etmiştir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in zât-ı şerifini kendi vücudunda öyle müşahede etmiştir ki artık hiçbir gayriyyet kalmamıştır. Bu nedenden ötürü “Ben ba'nin altındaki noktayım. Ben Allah'ın konuşan kelâmıyım. Ben örtülmüş olan kitabım. Ben Allah'ın mamur eviyim. Ben Kur'an'ın eviyim. Ben Allah'ın vechiyim. Ben kef-he-ye-ayn-sad'ım. Ben Allah'ın velisiyim. Ben kılıcın sahibiyim” sözünü sarf etmiştir.

Buna ek olarak Hz. Muhammed de Hz. Ali'nin artık ilahi hikmetlere eriştiğini ortaya koyan hadisler buyurmuştur. Hz. Ali'nin diğer peygamberlerle gizli olarak geldiğini fakat kendisiyle alenen geldiğini belirten hadis ile “Ali ve ben tek nurdanız”, “Etin benim etim; cismin benim cismin ve kanın benim kanımdır. Yağın benim yağımdır” şeklindeki hadisler bu açıdan dikkate değerdir. Müellif Hz. Ali'nin ziyasını Hz. Muhammed'den aldığını belirtmektedir. Biri güneş, diğeri aydır. Biri mürşid, diğeri dervıştır. Biri nübüvvet sahibidir; diğeri velayet sahibidir. Biri tenzil sahibidir; diğeri tevîl sahibidir. İkisi bir hakikat ve bir mahiyettir. Bütün peygamberlerin, velilerin ve müminlerin önderi Hz. Muhammed ile Hz. Ali'dir.

H. Muhammed bir hadisinde kendisinin şeriatle terbiye ettiğini, buna karşılık H. Ali'nin tarikatle terbiye ettiğini bildirmiştir. H. Muhammed'in şeriat-ı mutahharası, H. Ali'nin tarikat-ı müstakimi bir nur ve bir hakikattir. Bunun idrakine varan kişi bu iki büyük zâtın ailesi ve evlatları arasına katılmış olmakla şereflenecektir.

Eserde tarikat yolculuğu sırasında H. Peygamber'i ve H. Ali'yi örnek almanın önemine dikkat çekilmektedir. Bu iki büyük zât ayrılmaz bir bütün olarak tasavvur edilmelidir. H. Peygamber ilmin şehri ise H. Ali ilmin kapısıdır. H. Muhammed'i bilmeyen H. Ali'yi de bilemez ve anlayamaz. Dolayısıyla Hakk'ı bulamaz. H. Peygamber'e ve ehl-i beytine muhabbet duymayanlar Allah'ın lanetine uğrayacaktır. Müellif bu kişilerden şikâyetçi olduğunu dile getirmektedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi eserinde on iki imamdan hürmetkâr bir dille söz etmektedir. On iki imamın isimlerini tek tek zikretmek suretiyle bunların her birine kıymet verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar âdemoğlunun güzelleri ve güzidelidir. Dergâh-ı Hakk'ın şehzadeleridir. Müellif onların yolunu takip eden, onların sırlarını ve hakikatlerini idrak eden âşıkların, sâdıkların ve âriflerin H. Ali'nin âl-i evlâdı arasına katılma şerefine nail olacağını müjdelemektedir. Çünkü H. Muhammed kişinin kıyamet günü sevdiğiyle beraber haşr olunacağını buyurmuştur. Kişi kimi severse ondandır ve onunla haşr olunacaktır. Müellif ayrıca on dört mâsum-ı pâkı hayırla ve duayla yâd etmektedir. Bütün mevcudat bunların dostluğu yüzü suyu hürmetine var olmuştur. Müminlerin valideleri olan H. Hatice ile H. Fatıma da bunlara eklendiğinde yirmi sekiz sayısı elde edilmektedir. Yani cümlesi *Kur'an-ı Kerim*'de isimleri zikredilmiş olan yirmi sekiz peygamber adedince gelmiştir.

Eserde tasavvufun en önemli direklerinden birinin şeriat olduğu bildirilmektedir. Şeriat bizzat H. Muhammed'in buyurduğu emirlerdir, sarf ettiği sözlerdir. Kavl-i Resulullah şeriattır. Helallerin ve haramların çerçevesini belirleyen de şeriattır. Şeriatte emredilen hükümlere iman getiren kişi ehl-i şeriat ve ehl-i sünnettir. Bu emirleri uygulayan, yasaklardan titizlikle kaçınan kişi ise ehl-i tarikat arasına katılmaktadır. Zira Resulullah'ın işlediği filler tarikatı meydana getirmektedir. Şeriatın ortaya koyduğu emirleri hakkını ve anlamını bilerek yerine getiren kişi ise ehl-i hakikattir.

Şeriat ve tarikat dünyevi sevgilerden tamamen vazgeçmeyi gerektirmektedir. Dünya sevgisinin olduğu yerde muhabbetullahtan söz etmek mümkün değildir. Önemli olan Allah'a gönül vermektir. Allah bir ayette "Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur" buyurmaktadır. Dünyaya haris olmak ahiretten mahrum kalmaya sebep olacaktır. Çünkü bir gönle iki tür sevginin sığması imkânsızdır. Eğer bu mümkün olsaydı enbiya ve evliya Allah'ı dünya ile meşgul olarak bulacaktı. Riyazetlere, perhizlere ve halvetlere girmeye gerek duymayacaklardı. Oysa Hz. Muhammed'in Hira mağarasında uzlete çekilmesi, İkra suresinin ilk ayetlerinin kendisine burada vahy edilmesi boşuna değildir.

Derviş olan kişinin uzlete çekilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle ehl-i Hakk olan kişiler dünyayı kendilerine haram görürler. Onlar Allah'ın cemalini müşâhede etmekten bir saniye bile ayrılmazlar. İnsanoğlu dünyanın değil Hakk'ın tâlibi olmalıdır. Tâlib-i dünya olup tâlib-i Hakk olmayana ahiret haramdır. O, peygamberlerin ve velilerin sırrından mahrum kalacaktır. Dünya sevgisini terk etmek Hz. Muhammed'in tercih ettiği bir şeydir. "Tarikat fiillerimdir" hadisi de göz önünde bulundurulduğunda dünyayı terk etmenin tarikatın bir gereği olduğu anlaşılmaktadır.

Şeriat, tarikat ve hakikat Hz. Muhammed ile Allah arasında olan bir müşahededir. Bu seyir ve müşahede oldukça hususidir. Vuslat makamı ve vahdet makamıdır. Burada mukarreb melekler bile bulunamamaktadır. Bu nedenden ötürü Resulullah "Beni gören Hakk'ı görmüştür" buyurmuştur. Hz. Ali de perdesi açılrsa dahi imanında hiçbir artma olmayacağını haber vermiştir. Böylece Hakk ile arasında hiçbir örtünün bulunmadığını duyurmuştur.

Müellife göre Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin bu sırrını ve hakikatini bilmeyen kişi onlara lâyık bir ümmet olamaz. Çünkü Hz. Peygamber ile Hz. Ali'yi sevmek onların sırrına ve hakikatine nüfuz etmek, onların emirlerini yerine getirmek, onların işlediği amelleri işlemek manasına gelmektedir. "Çocuk, babasının sırrıdır" hadisi gereğince evlat, babasının sırrına ve hakikatine muttali olmalıdır. Aksi halde sûreten âdemoğlu olur, hakikatte olmaz. Ayrıca baba mirasını da yememiş olur. Baba mirasını yemek, Allah'ın Hz. Âdem'e öğrettiği bütün eşyanın ve esmanın hikmetini ve

cevherini görüp bilmektir. Anlayıp salih olmaktır. Allah'ın salih kulları nefsinin anlar, cismini ve terbiyecisini bilir. Bir insan kendini bilmezse, nefsinin bilmez; nefsinin bilmezse rütbesini bilmez. Nefsinin bilmek, kendi vücudunda var olan bütün ilimleri okumak ve bilmektir. Bütün eşyada kendini görüp müşahade etmektir. Bütün eşyada kendi zuhurunu görmektir. Bu mümkün olunca kendi vücudundan başka bir vücut kalmaz, bütün mevcudat ile bir vücut ve bir hakikat olur. Bütün eşyanın nasıl zuhura geldiğini, yerin ve göğün melekûtunu hakkıyla görür ve bilir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi bu bağlamda Hz. İsa'nın "Hiç kimse iki kez doğmadan yerlerin ve göklerin meleklerine ulaşamaz" şeklindeki sözüne gönderme yapmaktadır. Anadan iki kez doğmayan kişi semavat ile arza giremez. Göklerin ve yerlerin melekûtunu idrak edemez. Müellif anadan iki kez doğmanın tasavvufi çerçevedeki manasını şu şekilde açıklamaktadır: Anadan birinci kez doğmak bir annenin karnından çıkıp dünyaya gelmek demektir. Bu hepimizin yaşadığı bir tecrübedir. Anadan ikinci kez doğmak ise kâmil bir mürşidin rehberliğinde doğmak anlamına gelmektedir. Bu, yeni bir doğuştur. Taklit âleminden tahkik âlemine ulaşmaktır. Cehaletten irfana tebdil olmaktır. Yani bir şeyh vasıtasıyla tekrar doğmak, hidayetle buluşmak anlamına gelmektedir. Bu kişinin ismi hidayet defterine yazılacaktır.

Müellife göre sadece bir kez anadan doğan kişinin insan-ı kâmil mertebesine erişmesi mümkün değildir. İnsan kâinatın her bir zerresinde kendisini müşahade edebilmelidir. Böylelikle zerreden güneşi, katreden deryayı bulması kolaylaşır. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın vücudu, Allah'a nisbetle bir katre ve bir zerre mesabesindedir. Vücut-ı katresini Allah'a ulaştıran kişi Hakk ile birlikte olur. Nefsinin bilir, rütbesini idrak eder, katreden deryayı, zerreden güneşi görür, kendi vücudundaki ilimleri okuma nimetine erişir. Yer ile gök mirasını yer, salihun sınıfına dâhil olur. Kelâmullah sırrına muttali olup rasihûn arasına katılır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te sık sık kelimullahtan söz edildiği görülmektedir. Kelâmullah, yani Allah'ın kelâmı âdemin hem yüzünde hem de diğer uzuvlarında satır satır yazılı halde bulunmaktadır. Allah bunu kudret kalemiyle yazmış ve tasvir etmiştir. Müellif "O, sizi rahimlerde dilediği gibi

şekillendirendir” ayetini bu görüşüne delil olarak göstermektedir. Allah âdemoğlunun suretini kudret eliyle ana rahminde tasvir edip yazmaktadır. Bu suretlerin her biri Allah’ın kadim kelâmıdır, ilahi kelimesidir.

Kelâm sözü ile kast edilen ise kün’dür. Kün *Kur’an-ı Kerim*’in hakikatidir. Kudret eliyle âdemin yüzünde ketb olunmuştur. Kâinatın aslı kadim kelâm olan “kün” lafzında gizlidir. Bu lafız ise kef ile nun harflerinden müteşekkildir. Bütün mevcudatın aslı kef ile nun’dur. Hz. Musa’nın âlemi nasıl halk ettiğini sorması üzerine Allah âlemi kef ile nun harflerinden yarattığını ifade etmiştir. Her şeyin temelinde Allah’ın “ol” kelâmı vardır. Her şey Allah’ın emretmesiyle olmaktadır. Hayır, şer, fayda ve zarar Allah’ın takdiriyle meydana gelmektedir. “Kün” kelimesinin açılımı bizi yirmi dokuz sayısına götürmektedir. Bu ise yirmi dokuz surenin başlangıcında bulunan yirmi dokuz harfin mürekkebatıdır. Allah bunun unutulmasını önlemek için âdemoğlunun eline ve ayağına yazmıştır.

Hz. Allah’ın ruhu kelâm-ı kadimdir. Bütün eşyayı çepeçevre kuşatmıştır. Bütün eşyada kelime ve kelâm olmuştur. Çünkü kelâm, mütekellimin aynı ve sıfâtıdır. Mütekellimin kelâmı kelâm-ı kadimdir. Ruh olup bütün eşyayı söyletmektedir. “Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu” ayeti bunun ispatıdır.

Müellif insanı hem kelâmullah hem de kitabullah olarak nitelendirmektedir. Cüneyd-i Bağdâdî’nin bu hususta söylediği Farsça bir beyti de alıntılanmaktadır. Müellife göre âdemin yüzü vechullahtır, suretullahtır. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde “Allahu Teâla âdemi kendi sureti ve Rahman’ın sureti üzerine halk etti” buyurmaktadır. Hz. Âdem zât ile sıfât üzerine yaratılmıştır. Zât sıfâtın, sıfât zâtın aynıdır. Kelâm mütekellimin aynıdır. İlahi kelimeler Hz. Âdem’in nutku ile bilinmiştir. Müellif “Bu ilahi kelime olmasaydı Âdem’in yüzü nasıl bilinecekti? Âdem’in yüzünde Hakk nasıl görünecekti? Kelâmullahın esrarı nasıl açığa çıkacaktı?” sorularını sormaktadır.

Hz. Muhammed bir hadisinde İslam dininin beş şey üzerine bina edildiğini bildirmiştir. Bunlar İslam’ın şartlarıdır. Kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve imkân dâhilinde hacca gitmektir. Eserde bunların her biri çeşitli ayet ve hadislerin ışığında tasavvufî bir bakış açısıyla ele

alınmaktadır. Müellifin üzerinde durduğu en önemli husus söz konusu ibadetleri hakikaten ifa etmek için çaba göstermektir. İhsan en önemli ölçüttür. İnsan Allah'ın emrettiği bu beş farzı samimiyetle yerine getirmelidir. Aksi taktirde Hakk'ı bulamaz. Farz ve sünnete sarılan kişi ise şeytanın hilesinden emin olur.

Kelime-i şehadet “Ben şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ederim ki Hazreti Muhammed Allah’ın kulu ve Resulüdür” diyerek getirilmektedir. Marîfete tâlib olan kişi kelime-i şehadeti halisen muhlisen söylemelidir. O anda hiçbir şüphe duymamalıdır. Kelime-i şehadeti kalpten gelerek içtenlikle söyleyen kişi mümin ve Müslümandır. Şerîat ehli ile zâhir uleması da bu yönde görüş bildirmişlerdir. Aksi halde kişi tam anlamıyla iman etmemiş olur. Müellif bu tür insanları katli vacip birer kâfir olarak nitelendirmektedir.

Kelime-i şehadetle ilgili itikatlar türlü türlüdür. Şerîat ehli, tarîkat ehli, marîfet ehli ile müellifin “ehlullah” diye nitelendirdiği hakikat ehlinin kelime-i şehadet itikadı farklılık gösterebilmektedir. Elbette Lâ ilâhe illâllah hakikatte tek bir itikattır. Yine de şeyhlerin mertebelerine göre her birinin bir sırrı, bir tarzı ve bir söyleyişi vardır.

Şerîat ehli kelime-i şehadet getirip Allah’tan başka tanrı olmadığını, Hakk’ın nihayetsiz bir nur olduğunu bildirmektedir. Bütün varlığı ve eşyayı kuşatmış bir zât-ı şerif olduğunu belirtmektedir. Öte yandan müellife göre şerîat ehli bu ihatanın nasıl gerçekleştiğinden habersizdir. Hakk’ı bütün âlemden uzak tutup bütün eşyadan tenzih etmektedir. Müellif şerîat ehlinin bu yönünü tenkit etmektedir.

O, ehl-i tarîkat, ehl-i ma‘ârif ve ehl-i hakîkatin yorumlamalarını daha doğru bulmaktadır. Allah kelâm-ı şeriftir. Bunda zâhir ulemasının bilemeyeceği nice ilahi manalar ve esrarlar bulunmaktadır. Çünkü onlar olayları yalnızca görünüşe bakmak suretiyle değerlendirmektedir. Bu hakikatleri bilmek ise ehlullah ve ehl-i irfan efendilere mahsustur. Nitekim Hz. Bâri’nin kelâm-ı şerifinde öylesine derin manalar ve rumuzlar mevcuttur ki akıllar darmadağınık olur. Çünkü Allah’ın ilmi, akıl ve fikir ile bilinemez. Allah hidayet vermediği zaman bu hakikatlere erişilemez. Allah dilediğini doğru yola iletir. O, hidayet nurundan hediye etmeyince kimsenin elinden bir şey gelmez.

Eserde Hz. Peygamber'i Allah'tan ayrı bir varlık olarak algılayan kişiler sert bir üslupla tenkit edilmektedir. “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resulullah” sözünde görüldüğü üzere ikisi bir mahiyet ve bir hakîkattir. Yani Resulullah Allah'tan ayrı değildir. Aynıdır. Bunu söylemek için ne kadıya ne de müftüye ihtiyaç vardır. Deliller ortadadır. Bir değil iki olduğunu öne süren kişi kâfir ve müşriktir. Bu kişilerden yüz çevirmek gerekmektedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi Allah âşıklarına seslenerek *Kur'an-ı Kerim*'in bir zâhiri ve bir bâtını olduğunu ifade etmektedir. Bu bâtının da bir bâtını vardır. Yetmiş bâtına kadar yolu vardır. *Kur'an*'ın birinci manasını bilen, ikinci manasını bilemez. Üçüncü manasını bilen yedinci ve yetmişinci manasını bilemez. Şeriatın zâhir uleması ise tefsir yaparken birinci manası ile sınırlı kalmaktadır. Daha ileriye gitmemektedir.

Müellif zâhir ulemasının Allah'ı algılayış biçimini de eleştirmektedir. Onlar Allah'ın bir olduğunu, her yerde hazır ve nazır olduğunu söyleyip durmaktadır. Fakat onun varlık ile ilişkisi konusunda hiçbir şey söylememektedir. Hakk'ın bütün varlıklarda nasıl bulunduğu hususunda yorum yapmamaktadır. Allah'ın yerde ve gökte ne yaptığı konusunda suskun kalmayı tercih etmektedir. Ayrıca dil ile ikrar etmelerine rağmen gönüllerinde Allah sevgisine rastlamak zordur. İtikatları kendi hevalarına munkalib olmuştur. Müellif bu tür kişileri *Kur'an*'da sözü edilen “bel hum edall” kategorisine dâhil etmektedir. Ona göre Hakk'ı kendi nefsinde ve bütün eşyada aşkla müşahade etmeyen kişiler Arâf suresinde geçen “bel hum edall” sınıfındandır. Yani “hayvanlardan da aşağı alçak yaratık”tır. Bunların ehl-i tarîk olması çok zordur.

Eserde yeryüzünde ve gökyüzünde Allah'tan başka bir görüş olmadığına dikkat çekilmektedir. Tarikat ehli kendilerini Allah'a vermişler, gönüllerini Allah sevgisiyle doldurmuşlardır. Allah sevgisinden başka bir sevgiye yer bırakmamışlardır. Müellif bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in iki hadis-i şerifine hatırlatma yapmaktadır. Bunlardan birincisinde bir kulunu sevdiği vakit Allah'ın onu fenâ halleriyle hallendirdiği, malını ve ailesini Allah yolunda terk ettirdiği belirtilmektedir. İkinci hadis-i şerifte ise Allah'a âşık olan kişiye Allah'ın da âşık olduğu ifade edilmektedir. Allah o kişinin kendi katındaki derecesini yükseltmek için onu katletmektedir. Kanının diyetini vermek için Allah o kişinin iki gözünün arasında görünmektedir. İşte bu

kimseler ma‘ârif ve ehl-i abdallar zümresine dâhil olmaktadır. Ehl-i abdallar cehaletten irfana tekâmül eden kişilerdir.

Tarîkat ve marîfet ehlinin nefy ü isbâtı dünyevi lezzetlerden yüz çevirip muhabbetullahı gönül vermek şeklinde gerçekleşmektedir. Çünkü hakîkatte lam elif mâsivâyı sembolize etmektedir ve enâniyeti terk etmek demektir. Seyyid Muhammed Ma‘rifî nefy ile dünyanın yok edilip yakılmasını kast etmemektedir. Nefy kişinin kendi benliğini, nefsinin yok edip bütün eşyada kendi varlığını müşahade etmesidir. Çünkü bu âlem yok olmak için yaratılmamıştır. Bilakis âlem, Allah’ın alametidir. Bu âlem olmasa Allah bilinemez.

Ancak Allah’a âşık ve sâdık-ı ma‘ârif olan kimseler nefy ü isbâtın sırrına erebilirler. Onlar âlemi, Allah’ın alametlerinden biri olarak görürler. Âlemin Allah’ın zâtıyla kaim olduğunu anlarlar. Malulden illete nazar ederler. Yerde ve gökte Allah’tan başka nesne görmezler. Yeri ve göğü Hakk’ın aynası ve kelâm-ı kadimi olarak tasavvur ederler. “Âlemde Allah’tan başka bir şey yoktur” düşüncesinden yola çıkmak suretiyle Hz. Peygamber gibi “Allah’ım, eşyanın hakîkatini bize olduğu gibi göster” diye dua ederler.

Bütün mevcudatta “Lâ ilâhe illallah”tan başka bir nesne bulunmamaktadır. Allah’ın zâtı her yeredir. Bu nedenle Hz. Peygamber Allah’tan eşyayı kendisine künhüyle göstermesini istemiştir. O’nun yanında bulunan bazı sahabeler ise bu duaya kulak misafiri olmuşlar; bu dileği O’nun aczine yormuşlardır. Halbuki O, gayet görüp müşahade etmiştir. Yalnızca ârifler bu hakîkati idrak edebilmişler, O’nun bizzat müşahade edebildiğini anlayabilmişlerdir. O, bütün kâinatı ve bütün eşyayı kendi vücudunda öylesine derinden müşahade edebilmiştir ki yerde ve gökte kendisine hiç gizli nesne kalmamıştır.

Müellif okuyucularının da kelâmullahı Hz. Peygamber gibi müşahade etmesini istemektedir. Cehaletten irfana ulaşmak bu şekilde mümkün olabilir. Bunu başaramayanlar peygamberlerin ve velilerin sırrına erişemeyecektir. Cehalete saplanacaklar, Allah’ın sırrından, ehlullahın seyrinden uzak kalacaklardır. Toprakları kirli toprak olarak kalacaktır. Güzel toprağa dönüşemeyecektir.

Müellif kâinattaki düzenin işleyişine bakıp birtakım örnekler vermektedir. Doğudan batıya, batıdan doğuya kadar her yer dümdüzdür. Yumurta gibi bir eğrilik bile yoktur. Güneş doğudan doğar, batıya doğru ilerler. Çeşitli menzilleri, dereceleri ve saatleri kat eder. Âlemi parıl parıl aydınlatır. Batıya erince yine bu menzilleri, dereceleri ve saatleri kat ederek doğuya ulaşır. Müellife göre Hakk Teâla'nın zât-ı şerifi işrâk vaktinde asıl vatan olan gayb âleminden şehâdet âlemine yani dünyaya yolculuk yapmaktadır. Kün kelimesi ile yirmi dokuz ve otuz iki harf ile cemal ve didar göstermektedir. Bütün bu saatler, menziller ve dereceler mürîd ile mürşid ilahi kelimesinin mazharlarıdır. Suretullah, suret-i Rahman hilkatine girmektedir. Bütün mevcudata bu olayları müşahede etmek, Lâ ilâhe illallah diye şehadet etmek düşmektedir. Müminlerin de şehâdet âleminden gayb âlemine yolculuk etmesi gerekmektedir. Çünkü her şey aslına rücu etmektedir.

Kendi nefsinin, yaratılış hakikatini, kadim kelâmı, ilahi kelimeyi ve mürşidi bilmeyen kişi cehalet karanlığından kurtulamayacaktır. İrfan nuru onu güneş gibi aydınlatmayacaktır. İsrâfil'in suru, evliyanın ve enbiyanın nutkudur; ehlullah ile mürşidin nutkudur. Bu nutku can kulağıyla dinlemeyen, işitmekten kaçınan kişi ebedi hayata vasil olamayacaktır. Kendisinde bulunan emaneti yani cüzi iradeyi mürşide teslim etmeyen kişi sırat-ı müstakimi geçemeyecektir. Çünkü mürşid haktır ve ilahi kelimedir. *Kur'an-ı Kerim*'de bazı surelerin başlangıcında rastlanılan yirmi dokuz mukattaât harfın *Kur'an*'da adı geçen yirmi sekiz peygamberi ve Allah'ın nutkunu sembolize ettiğini anlamak da şarttır. Bütün bu hususları böylece kabul etmeyip amel defterini sağ eline almayan kişi Hakk'ın dergâhına ulaşamayacaktır. Diğer yandan kelime-i tevhidi şer'an söyleyip iman eden, Allah'ın emrettiği fiilleri tarîkaten amel eden, sonrasında hakîkaten müşahede eden kişi bütün kâinata hâdi ve mehdî olacaktır. Kurtuluşa erenlerin sınıfına dâhil olacaktır.

İslam'ın ikinci şartı olan namazın eserde detaylı bir biçimde ele alındığı görülmektedir. Müellif namaz meselesinin üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Namazı en büyük ibadetlerden biri olarak yorumlamaktadır. Ona göre kişinin Müslüman olup olmadığı namazla belli olmaktadır. Namaz müminin miracıdır. Namaz kılmayan tahkik-i dini yıkmış olur. Oysa yıkmak müminlere yakışan bir davranış değildir. Namazı şerîaten, tarîkaten ve hakîkaten kılmayan kişi Hz. Muhammed'in sırrından

uzaklaşır. O'nun marîfetine eremez. Bu kişinin yaptığı hiçbir işin kıymeti yoktur. Keramet gösterse bile insanlara kerahet gibi görünür. Namaz büyük emirdir. Bunun idrakine varmak şarttır. Namazı inkâr eden kişi peygamberleri de inkâr etmektedir.

Namazda esas önemli olan unsur secdedir. *Kur'an-ı Kerîm*'in birçok ayetinde şeytana secde emredildiği görülmektedir. Şeytan, secde emrine muhatap olunca Hz. Âdem'e secde edeceğini zannetmiştir. Bu nedenle secdeden boynunu çekmiştir. Oysa Hz. Âdem insanoğlunun babasıdır. Hz. Âdem'in mürşidi Allah'tır. Şeytan Hz. Âdem'in yüzünde bulunan kelâmullahı okuyamamıştır, görememiştir. Başka bir ilaha secde edeceği zannına kapılmıştır. Hz. Âdem'e secde ederse ona kulluk edeceğini düşünmüştür. Eğer Hz. Âdem gayrı Hakk olsaydı ona secde eden elbette kâfir olacaktı. Oysa Hz. Muhammed de Hz. Âdem'e secde etmiştir. Âdem'e secdeden murat Allah'a secdedir. Secde Allah'a yapılmaktadır. Şeytan bu gerçeği görmezden gelmiştir ve âsilerden olmuştur. Allah'ın lanetine uğramıştır. Müflislerden olmuştur.

İşte bu yüzden müellif secdeye büyük bir değer vermektedir. Bu konuya geniş yer ayırmaktadır. Elbette oruç, hac, zekât ve kelime-i şehadet de önemlidir. Fakat secdenin Allah katındaki yeri her şeyin üzerindedir. Namazı terk eden aslında secdeyi terk etmiş olmaktadır. Halbuki âdemin vazifesi kulluktur. Namaz kılmayan kişi ubudiyeti terk etmiş olmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rîfî namazı terk eden kişiyi kâfir olarak tanımlamaktadır. Çünkü namazı terk eden kişi secde etmemektedir. Bu nedenden ötürü şeytana tâbi olmaktadır. Onun mürşidi şeytandır. Oysa şeytan âdemin apaçık bir düşmanıdır. Hz. Âdem ise Allah'ın halifesidir. Meleklerin, peygamberlerin, nebilerin ve müminlerin sücududur. Müslümana düşen secdeden ve namazdan vazgeçmemektir. Başını secdeden kaldıran kişi âdem değildir. Şeytandır, merduttur ve canavardır.

Eserde namazın üç şekilde kılınabileceği dile getirilmektedir. Bunlardan birincisi zâhiren, ikincisi tarîkaten, üçüncüsü ise hakîkaten kılmaktır. Müellif namazı hakîkaten kılmanın makbul olduğunu bildirmektedir. Gönünden geçen en ideal namaz budur.

Namaz hazar namazı, seferî namaz ve cuma namazı olmak üzere üç farklı kategoriye ayrılmaktadır. Hazar namazı farz namazların toplanmasıyla elde

edilmektedir. Toplam on yedi rekâttan müteşekkildir. Sabah namazı iki rekât, öğle namazı dört rekât, ikindi namazı dört rekât, akşam namazı üç rekât, yatsı namazı dört rekât olarak kılınmaktadır. Seferde olan kimselerin kıldığı namaz, hazar namazından farklıdır. Bu ise ikisi sabah, ikisi öğle, ikisi ikindi, üçü akşam, ikisi yatsı olmak üzere on bir rekâttan oluşmaktadır. Seferi ve hazar namazlarının toplamı yirmi sekiz peygamber sayısına denk düşmektedir.

Müellif cuma namazından da bahsetmektedir. Cuma namazı on beş rekâttır. Hem farz, hem sünnet hem de şart-ı vacibdir. Cuma namazının değeri birçok önemli vakanın Cuma gününde meydana gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Allah bütün âlemi ve mevcudatı Cuma günü yaratmıştır, kıyamet Cuma günü kopacaktır. Haşr u neşr Cuma günü olacaktır. Hesap ve mizan Cuma günü olacaktır. Ehl-i İslam Cuma günü cennete girecektir. Allah cemalini Cuma günü gösterecektir. Cuma günü çok hayırlı ve faziletlidir. Bu hususlara ilaveten müellif Cuma namazının Mısır Camii dışında bir yerde kılınmasının geçersiz olduğunu dile getirmektedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi Cuma gününün on beş rekâttan ibaret olmasını müteşabih harflerin sayısının on beş olmasıyla ilişkilendirmektedir. Bu harfleri tek tek zikretmektedir. Cuma namazı ile hazar namazının toplamı otuz ikidir. Bu sayı bizi otuz iki ilahi kelimeye ulaştırmaktadır. Mümin namazını kıldığı zaman bu ilahi kelimeler adedince kulluk etmiş olmaktadır. Bunlar Hz. Âdem'in yüzünde tecelli etmiştir.

Ramazan ayında kılınan teravih namazı toplam altmış rekâttır. Seyyid Muhammed Ma'rifi "Senin gökteki boyunun uzunluğu altmış arşındır" kutsî hadisine gönderme yapmak suretiyle teravih namazının sayısal değerini ilahi bir manaya karşılık getirmeye çalışmaktadır.

Eserde namaz farzı irdelenirken abdest bahsine de değinilmektedir. Abdest de Hakk emridir. Abdest alınmadan kılınan namaz geçersizdir. Abdest bütün azaları kirden temizlemektir. Hz. Muhammed'in buyurduğu gibi sufi de kalbini kirden arındırmak için çaba göstermektedir. O halde abdestin zâhirine takılıp kalmamak, onun deruni manası ile ilgilenmek önem taşımaktadır. Çünkü hakiki abdest bütün dünyevi ilgilerden, Allah dışındaki düşüncelerden pak ve saf olmaktır. Bütün eşya ve hükümlerin hakikatini anlayıp âb-ı hayat ile vuzu alıp gusletmektir.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi ma‘ârif tâliblerine seslenmek suretiyle namazla ilgili bir diğ er önemli yükümlülüğün ezan olduğ una dikkat çekmektedir. Ezanı oluşturan her bir cümleyi tek tek saymaktadır. Toplam on beş cümleden müteşekkildir ezan. Sabah namazındaki ek iki cümle de eklendiğ i zaman ezan için toplam on yedi cümle okunmuş olmaktadır. Buna seferi namazın rek t toplamı ilave edildiğ inde yirmi sekiz sayısına ulaşılmaktadır. Bu ise bize *Kur’an-ı Kerim*’de adı geçen yirmi sekiz peygamberi hatırlatmaktadır. Allah Hz. Bilal’in yüzünde otuz iki ilahi kelimeyi müşahede ettiğ inden ötürü hayatta olduğ  müddetçe ezanı hep ona okutmuştur.

Ezan Allah’tan kula ulaşan bir davettir. Bu davete icabet etmeyen kişi Allah’ın kulu ve Resulullah’ın ümmeti değildir.       Resulullah’a  mmet olmak O’nun tuttuğ  yolu tutmak, O’nun işlediğ  işi işlemek demektir. Abdest alıp kibleye y n lmeyen kişi ise Allah’ın peygamberine biat etmekten uzaktır. Bu kişiler ahde vefa kılmamışlardır. Bu davete koşanlar ise ahiret günü “ecr-i azim”e nail olacaklardır.

Müellif İşlam’ın şartlarını ele alırken zek ta da temas etmektedir. Zek t zengin Müslümanın malının bir bölümünü muhtaç dindaşlarıyla paylaşmasıdır. Zek t vermeyen kişi k firlere ve m şiklere olur. Bu farzı özenle gerçekleştiren kişi hidayete yaklaşmakta, aynı zamanda Hz. Muhammed’i anlamış olmaktadır. Eserde hums ismiyle anılan bir diğ er zek t çeşidinden de söz edilmektedir. Bu beşte bir oranında verilmektedir.

Oruç da İşlam’ın şartlarındandır. Ramazan ayında otuz gün oruç tutmak hem farz hem sünnettir. Daha evvel gelen evliya da bu şekilde oruç tutmuştur. Kendilerini yemeden, içmeden kesip ubudiyet etmeye çalışmışlardır. Ay felek burcunda yirmi dokuz menzili geçip otuzuncu günde hilal olarak göründüğü zaman akla Hz. Havva’yı getirmektedir. Otuz menzili geçip otuz birinci günde hilal olarak göründüğü zaman ise Hz.  dem’i düşündürmektedir. Görüldüğü  zere Allah İşlam’ın bütün ahk mını, kulluğ a dair bütün akideleri Hz.  dem ile Hz. Havva’ya göre tanzim etmiştir. Bütün k inat insanın hilkatini giyinmiş, kuşanmıştır.

Müellif Allah’ın esrarını bilmeye t lib olanlara seslenerek görünüşte ayın, güneşin, göğün katmanlarının, kısacası bütün k inatın insana mürebbi olduğ unu bildirmektedir. Fakat mana planında bütün mevcudatın ve mahl katın yaratıcısı, güneş

ve ayın, gece ve gündüzün mürebbi ve müdebbiri insandır. Hz. Muhammed bu sırra vakıftır. Bu nedenden ötürü bütün mahlûkatı kendi mübarek yüzünde ve vücudunda Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yirmi sekiz ve otuz iki harfî ile kuşatmıştır. Şakku'l-kamer mucizesi sayesinde mübarek cemalinden istiva sırrını göstermiştir. Hz. Âdem'in sırrına erişmiştir.

Otuz gün oruç tutmak kulu Allah'a ve peygamberine yaklaştırması açısından ciddiye alınması gereken bir ibadettir. Otuz gün oruç, Hz. Peygamber'in cemali mukabili ay adedince. Bu bir günlük orucun bozulması durumunda altmış gün oruç tutmak gerekmektedir. İsm-i zât olan sin harfinin karşılığı olan altmışa denktir bu. Dolayısıyla kul zâtı ikrar etmiş olmaktadır. Buna güç yetiremeyen ise altmış aç doyurmakla yetinmektedir. Aksi halde Allah'ın emrini tutmadığı için Allah'ı bilemez; kâfirler ve müşrikler arasına katılır. Hz. Peygamber bir hadisinde orucunu kasten yiyen kişinin kâfir olduğunu bildirmektedir. Müellife göre bunu yapan kişi ruhu da inkâr etmektedir. O, asilerdendir.

Bütün peygamberler ve veliler Allah'ın dergâhına kulluk şuurunu donanmış bir şekilde gelmişler, kulluk ederek bu mertebelere erişmişlerdir. Oruç ve namaz hem zâhiri planda hem batını planda Allah'a kulluk etmektir. Riyazet, perhiz, oruç ve namaz gibi ibadetleri ifa ederken bunların her birinin hakikatini anlamak için gayret göstermek şarttır. Müellifin en fazla önem verdiği husus budur.

Müellif orucun neden yılın bir ayı boyunca tutulduğunu; namazın niçin günde beş vakit kılındığını soran kişileri de aydınlatmaktadır. Miraç gecesi Allah namazın elli vakit kılınmasını emretmiştir. Fakat ümmetinin sıkıntı çekmesini istemeyen Hz. Peygamber namazın elli vakitten beş vakte indirilmesi için çok çaba sarf etmiştir. Beş vakit namaz ile kast edilen Allah'ın lafzıdır. Çünkü Allah lafzı beş harftir: elif-lam-lam-elif-he. Melfuzu yani heceleriyle beraber bu sayı on dördü bulmaktadır. Kelime-i ilahinin yirmi iki noktası vardır. Bu yirmi iki nokta ile yirmi sekiz toplandığında elli eder. Miraç gecesi de elli vakit namaz emredilmiştir. Allah beş vakit namaza elli vakit namazın sevabını vermiştir. Miraç gecesi bir yıl oruç emredilmiştir. Fakat Hz. Peygamber ümmetinin zorluk çekmemesi için bunun otuz güne indirilmesine aracılık etmiştir. Buna rağmen Allah otuz günlük oruca bir yıllık oruç sevabını vermektedir.

Kısacası beş vakit namaz elli vakit namazın; otuz günlük oruç bir yıllık orucun yerini tutmaktadır.

Müellife göre oruç, namaz ve zekât gibi dini vecibelerin manasını idrak etmeyen kişi Allah'ın hakikatini bilmez ve Allah yolundan habersiz dolaşır. Nasipsizlerden olur. Cennete giremez ve Allah'ın cemalinden mahrum kalır. Müellif Allah'ın hakikatlerini umursamayan bu kişilerin cehennemde kalacağını ifade etmektedir.

İslamiyet'in beşinci şartı hacdır. Hac maldan, evlattan, maddî kazançtan, kısacası dünyevî olan her şeyden yüz çevirip sayısız zahmete girerek Allah'a teslim olmak anlamına gelmektedir. Beytullâh nice enbiyanın ve evliyanın kıblegâhı ve secdegâhı olmuş kutsal bir mekândır. Müellif Beytullah'a adım atan kimselerin Allah'ın gazabından ve azabından emin olacağını dile getirmektedir. Allah çektiği bu sıkıntılar karşılığında onları mükâfatlandıracaktır. Bu nedenle her yetişkin zengin müminin hac ibadetini ifa etmesi önem taşımaktadır. Hac yoluna revan olan kimse çektiği eziyetleri Allah'ın bir lütfu olarak görmelidir. Bu ibadeti inkâr eden kişi ise kâfirdir ve yeri ateştir.

Beytullah vech-i âdemdir. Beytullah tüm enbiya ve evliyanın kıblegâhıdır. Hacı üzerindeki dünya elbisesinden soyunurken kalbindeki şüphelerden de arınmış olmaktadır. İhram, kefenin bir nevi provasıdır. Hac sırasında Hacerü'l-Esved öpülüp tavaflar yapılmaktadır. Tavafin ve Hacerü'l-Esved'in sırrına vararak ibadetlerini tamamlayanlar hakiki manada hacı olmaya hak kazanmaktadır. Fakat bu hakikatleri anlamadan ibadetleri şeklen yerine getirmekle yetinenler sûreten hacı olmaktadır. Uzun bir yolculuk yapmış, birçok eziyet çekmiş, zaman kaybetmiş ve boşu boşuna yorulup evlerine dönmüş olmaktadır.

Hacerü'l-Esved gökten yemiş bin meleklerle birlikte Kâbe'ye nüzul etmiştir. Sütten ak olan Hacerü'l-Esved günahkârların kendisine el ve yüz sürmelerinden ötürü kapkara kesilmiştir. Fakat ahiret günü yine bembeyaz olacaktır. Hacerü'l-Esved hesap gününde gözleri ve ağzı olduğu halde dirilecek ve Allah'ın huzurunda şahitlik edecektir. Kendisini tavaf edenleri ve etmeyenleri bir bir Hakk'a bildirecektir.

Hacerü'l-Esved'in hakikatini anlayarak tavaflarını gerçekleştiren kişi gerçek anlamda hacıdır.

Saç insanın cehâletini sembolize etmektedir. Saç karanlıktır, kesrettir. Bu yüzden ihrâma giren hacı adayının saçı kesilmektedir. Yalın ayak ve başı açık olan kişi bu görünümüyle âdeta canından vazgeçmektedir. Sayısız veli bu yolda kendilerini kurban etmiştir. Hacı da böyle yapmalı, burada kendi varlığından geçip Allah'a yaklaşmalıdır. Müellif ilahi esrara erişmek isteyen müminlere seslenerek Kâbe'nin, Hacerü'l-Esved'in, tavafın, Arafat'ın, cemrelerin, saç kesmenin, kurban kesmenin, kısacası hacca ilişkin bütün usul ve ibadetlerin hakikatine vakıf olunması gerektiği uyarısını yapmaktadır. Aksi halde kişi bin kere Kâbe'ye varmış olsa bile hakiki anlamda hacı ve naci olamayacaktır. Haccın sırrını ve hakikatini idrak edemeyecektir.

Allah Hz. Âdem'in vücudunu çeşitli coğrafyalardaki topraklardan yaratmıştır. Yüzünü Kâbe toprağından, göğsünü ve arkasını Kudüs toprağından, sağ elini Horasan toprağından, sol elini batı toprağından, sağ ayağını Mısır toprağından, sol ayağını ise Hicaz toprağından halk etmiştir. Çünkü bütün mevcudat bir hakikat evidir. Allah'ın evidir; Allah'ın sıfatıdır. Allah'ın zâtıyla kaimdir. Bütün sıfatların mevsufu Hakk'tır; mevsufun aynıdır. Bütün kâinat insana aynadır. *Kur'an*'da belirtildiği üzere âdem Allah'ın halifesidir. Müellif buradaki halife kelimesinin kaim makam olduğunu unutmamak gerektiği düşüncesindedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi âlemin sırrının âdemin yüzünde tecelli ettiğini ifade etmektedir. Hz. Âdem'in babamız, Hz. Havva'nın ise anamız olduğunu bildirmektedir. Hidayet insanlara onların vasıtasıyla ulaşmaktadır. O halde bu iki büyük zâtı iyice tanımamız gerekmektedir. Allah da âdemoğlunun yaratılmışların en şerefli olduğunu ve âdemoğluna yakışanın Allah'ı anmak ve O'nun kudretini bilmek olduğunu buyurmaktadır.

Eserde Hz. Âdem ile Hz. Havva çeşitli yönlerden mukayese edilmektedir. Hz. Âdem akl-ı külldür; Hz. Havva ise nefs-i külldür. Hz. Âdem ulvidir; Hz. Havva süflidir. Bu nedenle Hz. Âdem daha üstündür; noksansızdır.

Esere göre mümin Allah'ı kendi mazharında görmeye ve bütün eşyada şahadet etmeye çalışmalıdır. Gece ve gündüz ibadet ve tâat ile meşgul olmalıdır. Yaratılan her

şeyde Allah'ın tezahürlerini temaşa etmeye gayret etmelidir. Çünkü Allah bütün varlığı insanın yüzü suyu hürmetine yaratmıştır. Bütün âlem insanın emrine sunulmuştur. Bütün eşyanın, yedi göğün aslı ve kaynağı insandır. Bütün bu âlem insanın yaratılmasıyla aşikâr olmuştur. Yoksa bilinmeyeceklerdi. Öyleyse insanın vazifesi de âlemin sırrını anlamaktır. Burada müellif insanı meydana getiren dört unsurdan bahsetmektedir. Bunlar; ateş, hava, su ve topraktır. Bu dört unsuru bilmeyen kişi Rabbin bilememiş, tanıyamamıştır. O kişi sâlihlerden olmamıştır.

Eserde yedi yerden esen yedi rüzgârdan da bahsedilmektedir. Bunlar kible, gündoğusu, şimal, karayel, yıldız, günbatısı ve lodostur. Her biri ayrı bir iklimden zuhur etmektedir. Hadiste belirtildiğine göre bütün bunlar Rahman'ın nefesidir. Bu nedenle rüzgâra sövmek oldukça yanlıştır. Müellif yedi kat gök, yedi kat yer, yedi mushaf ve yedi yel olduğunu ifade etmektedir.

Kur'an da yedi harf üzerine inmiştir. *Kur'an-ı Kerim* bu harflerle vücut bulmuştur. Bu yedi harf diğer harflere asıl olmuştur. Bunlar ف [fe] ج [cim] ش [şın] ث [se] ظ [zı] خ [hı] ز [ze]'dir. Hz. Peygamber de bir hadisinde *Kur'an*'ın yedi harf üzerine indiğini aktarmaktadır. Annesinin karnından doğan bebek de bu harfler yüzünde olduğu halde dünyaya teşrif etmektedir. *Kur'an* Hz. Havva'nın yüzündeki yedi hat mukabilinde yedi bâttan oluşmaktadır. Bu yedi sayısına istiva çizgisi eklendiği zaman sekiz sayısı elde edilmektedir. Dört unsurla çarpıldığı zaman otuz iki kadim kelâma ulaşılmaktadır. Müellif bu matematiksel hesaplama aracılığıyla Allah'ın nutkunun bütün kâinatın ve eşyanın merkezi olduğunu bildirmektedir.

İnsan vücudu üç yüz altmış kemik, üç yüz altmış et ve üç yüz altmış damardan müteşekkildir. Her biri ay, gün ve saat mukabilindedir. Çünkü üç yüz altmış derecenin her derecesi altmış dakikadır, her dakika ise altmış saniyedir. Buradan yola çıkan müellif bütün göklerin ve yerlerin, saatlerin, günlerin, haftaların, ayların, mizan ve sıratın, cennet ve cehennem, ezanın, kametin, dini yükümlülüklerin, kısacası kâinattaki bütün unsurların baştan başa insanın hilkatini giyindiğine işaret etmektedir. Her biri insanın hilkatine şahitlik etmektedir. Her şey O'ndan başlamıştır ve O'na dönecektir.

Bütün mevcudat insan ile anlam kazanmaktadır. Bir zâta ve sıfâta kavuşmaktadır. İnsan kâinatın hem zâtı, hem sıfât-ı mazharıdır. Zât sıfâtın, sıfât zâtın aynıdır. Bu nedenle zâtı sıfâttan, sıfâtı zâttan ayırmak imkânsızdır. Nitekim ilahi kadim kelime sıfât ve zâtın aynasıdır. İnsanoğlunun yüzünde ezeli ve ebedi olarak yazılıdır. Allah'ın sırrı, hakikatleri ve remizleri bu ilahi kelimededir. Şeyhler bu kelimeyi çeşitli ibadetler ve izafetler yardımıyla tabir ve tarif etmektedir. Onların sayesinde bu kelime gayb âleminde cisimler âlemine ulaşmış olmaktadır.

Allah vacibü'l-vücuttur. Zâtı yâni kendi kendisiyle var olmaktadır. Var olmak için başka bir varlığa muhtaç değildir. Allah yerlerde ve göklerde dopdoludur. Yerlerin ve göklerin nuru Allah'ın nurudur. Fakat yerlerin ve göklerin Allah'ı bilmeye ve anlamaya kudreti yoktur. Hakk'ı bilmek ve anlamak insana mukadder ve müyesser olmuştur. Bu nedenle Allah “Yeri ve göğü sizin için, sizi benim için halk ettim” buyurmuştur. O, yerlere, göklere sığmamış, mümin ve ma'ârif kulunun kalbine sığmıştır. Müellife göre mümin ve ma'ârif ehl-i tahkiktir. Bunlar Hakk'ı bütün eşyada gizli iken müşahade edip görmüşlerdir. “Küntü kenzen” sırrını icmal âleminde tafsil mahalline getirip aşikâr kılmışlardır. Allah'ı bütün eşyada görmeye muvaffak olmuşlardır. Müellife göre bu esrarı bilmeyen, Rabbini tanımayan, emaneti sahibine ulaştırmayan, kendisini bir nokta olarak görmeyen kişi zalim, cahil ve haindir. Çünkü Allah'ın kendisine verdiği emanete hıyanet etmiştir. Oysa Allah hakikatinin ve mahiyetinin bilinmesi için gece ve gündüz gayb âleminde şahadet âlemine ruhlar getirmektedir.

Allah'ın salih kulları sabah akşam demeden mahlûkatı gözden geçirerek her an Allah'ı tefekkürle hayatlarını geçirmektedir. Allah'ın yarattıklarına ibret nazarıyla bakmayan kişi Allah'ın cemalinden ve mağfiretinden yoksun kalır. Kendine verilen emanetin ne olduğunu anlamayan insan hayvandan farksızdır. Kendisini bir mürşide teslim etmeyen de şeytana benzemektedir. Çünkü şeytan çok ilim bilmesine, meleklerle hocalık yapıp âlim olmakla övünmesine karşılık Allah'ın Hz. Âdem'e secde etme emrine itaat etmemiştir. Allah'a asi oluşu hasebiyle nasipsizlerden olmuş ve lanetlenmiştir.

Allah bütün mevcudatı zatına kulluk etmeleri için yaratmıştır. Dolayısıyla emir ve yasaklara uyma konusunda titiz davranmak gerekmektedir. Müellif şeytana uymamak gerektiği hususunda okuyucularını uyarmaktadır. Henüz vakit varken Allah'a kulluk etmenin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Daima Allah'ı anmayı tavsiye etmektedir. İnsan nefsinı tanımalı, hakîkatı idrak etmelidir. Doğru yoldan çıktığı zaman aslını yitireceğini, muhabetullahtan uzaklaşacağını bilmelidir. Dünyada Allah'ın sevgisini yakalayamamış olan insan Allah'ın merhametinden yoksun kalır. Bu dünyada kör olan ahirette de kör kalır. Çünkü görmekten murat ma'ârif ve marîfet gözüyle görmektir. Hz. Resul'ü ve Allah'ı görmektir.

İnsanın var oluş amacı Allah'a ulaşmak ve O'na kulluk etmektir. Allah'ın salih kulları Allah'ın rahmeti altında salim ve emindirler. Ashab-ı yemin kategorisinde anılmaktadırlar. Onlara Allah'tan hiçbir dalalet erişmemiştir. Cennet ehlidirler. Allah'ın cemaliyle şerefleneceklerdir. Müellif cenneti konu alan ayetler ve hadisler eşliğinde bu kişileri ebedi bir mutlulukla müjdelemektedir. Onlar dünya sevgisinden, şüpheden, şirkten, küfürden kurtulup temizlenmiş ve kâmil birer mürşid olmuşlardır. Her türlü korkudan pak ve tahir olmuşlardır. Onlar kimseden korkmazlar. Fatiha'yı güzel bilmektedirler. Hakk'ın marîfetine ermişlerdir. Mürşidi anlamışlardır.

Kelâmullahı hak bilmeyen, özünü kinden ve fesattan arındırmayan kişi ise ma'âriften ve mürşitten habersizdir. Mürşidi bilmeyen kişinin Allah'ı bilmesi de mümkün değildir. Allah'ı bilmeyen kişi Hz. Muhammed ile Hz. Ali'ye ermemiştir. Bu ikisine ermeyen kişi ise imansızdır.

Daha evvel ifade edildiği üzere Hz. Muhammed ilimdir. Hz. Ali ise kapıdır. O halde marîfete tâlib olanların üzerine düşen vazife bu kapıdan içeri girmektir. Müellif bütün bunları açık bir şekilde ortaya koyduğunu bildirmektedir. İnsan olan kişi bu hakîkatleri anlamaya çalışacaktır. Çünkü bu hikmete ancak âdem olan erişebilecektir. Hayvan ise otunu otlamaya devam edecektir. Ona ne kadar öğüt verilse boştur. Allah kulunun hak ile batılı ayırt etmesini, kendisine ikrar verip batıldan uzaklaşmasını emretmektedir. Şüpheden kurtulmayan kişinin imanı tam değildir. O, nefis ve tama ehlidir. Dünyayı bile yese doyması mümkün değildir. Kibirlenip durur. Müellif bu cins kişilerin şeytandan farksız olduğuna işaret etmektedir. Bunların gözleri görmez,

kulakları işitmez. Nefsinin emrindedir. Nefis ise daima tekebbürü beraberinde getirmektedir. Bütün kötü ameller nefse uymanın neticesinde işlenmektedir.

Allah birdir, mabud birdir, maksud birdir. Kişi neyi severse mabud odur. Allah'tan başka bir maksud edinen müşriktir. İrfan bulmak isteyenler ma'ârifeye muhtaçtır. Ma'ârif ise kimseye muhtaç değildir.

Bu dünya geçicidir, asıl olanın öbür dünyadır. Henüz hayatta iken hakîki bir mürşid bulmak, dünya elbisesinden sıyrılıp Allah'ın hakikatlerine kulak vermek, Allah'a tüm benliğiyle teslim olmak şarttır. Mürşidin sözünü dinlemek ve tatbik etmek marîfeti elde etmenin en etkili anahtarıdır. Kişi bu sayede maksuda ulaşacaktır. Müellif bu noktada Abdülkadir Geylânî ve Sultan Bedevî gibi önemli mutasavvıfların adlarını anmaktadır. Asıl olan, bu büyük zâtlar gibi ölmeden önce nefsini öldürebilmektir. Bu dünyada aç kalmayacak kadar gıda, açıkta kalmayacak kadar kıyafet insan için yeterlidir. Meşhur mutasavvıflardan İbrahim bin Edhem'in mütevazı yaşantısı bu hususta örnek olarak verilmektedir.

Eserde âdemin gönlü saf bir aynaya benzetilmektedir. O aynanın kalbi ise cemalullahtır. İnsan ibadetlerini can u gönülden gerçekleştirmeli, sahip olduğu her şeyden geçmeli, bütün varını yağmaya vermelidir. Zaten kişi Allah'a tam bir kulluk ile bağlanırsa arada senlik benlik kalmaz. Allah'a varmak isteyen Hakk'ı kendi zâtında müşahade etmelidir. Kendi hilkatini bilmek isteyen hiç korkmadan özünü mürşide vermelidir. Bunu mürşidiyle birlikte gerçekleştirmek için çaba göstermelidir. Çünkü pîrler Hüda gibidir. Pîrler insanı dört unsur ile yoğururlar. Bina kurarlar. Müellif bu binanın şeriat, tarikat, marîfet ve hakikat temelleri üzerine kurulduğunu açıklamaktadır.

Seyyid Muhammed Ma'rifî bir mürşide intisap edenlerin kazançlı çıkacağını belirtmektedir. Çünkü o, zulmetten uzaklaşıp adım adım hidayete doğru ilerleyecektir. Adı hidayet defterine yazılmışsa kurtuluşa ermesi yakındır. Mürşide varmayı reddetmek ise Allah'ın hikmetlerinden bîhaber kalmaya sebebiyet vermektedir. Adı hidayet defterinde kayıtlı olmayan kişi âdem değildir. Sureti âdem olmasına rağmen sîreti devdir, şeytandır, canavardır. Ehl-i inkârdır. Şeytanların da görünümü insan gibidir. Fakat hakikatte şeytandırlar. Benliğini kayıtsız şartsız bir şekilde şeyhine

teslim etmeyen kişi heva ve heveslerinin esiri olmaktan kurtulamaz. Zâhırde şeyhe teslimdir. Fakat batında nefsine teslimdir. Bu davranışını değiştirmediği müddetçe zarardadır. Öyle ki bu kişi hakiki dervişi görse münkir olur. Aralarında bu kadar büyük bir fark mevcuttur.

Allah'ı bilmeyen kişi cehaletin karanlığı içinde kalır. Bilindiği gibi şeytan da cahillerin babası olarak nitelendirilmektedir. Yani cehlden arınmayan kişi şeytana yaklaşmış olmaktadır. Bu tehlikeyi haber veren müellif okuyucularını cehaletten arınmaya davet etmektedir. Kişi gafil olmamalı, aslını güzel tanımalıdır. Dünya menfaatlerinin ardından gitmemelidir. Allah'a kulluk etmek ve hidayet bulmak için çaba sarf etmelidir. Özünü Hz. Muhammed ile Hz. Ali'ye ulaştırmak için uğraşmalıdır. Bunu başarırca ma'ârif-i billah olması mümkün olacaktır. Böylelikle Allah'ın cemaline kavuşabilecektir.

Eserde Müslümanların âdeme yakışır bir tarzda davranması gerektiği ifade edilmektedir. İnsan ile hayvan arasında pek çok ortak hususiyet mevcuttur. Fakat insan hayvandan farklı olarak tefekkür etme yetisine sahiptir. Kişi hayvana benzememek için özünü tanımalı, nefsinin anlamalıdır. Allah'ın yarattıklarını ibret nazarıyla tefekkür etmeyen, Allah'a kulluk etmeyen kişi bu hâliyle hayvanın niteliklerini sergilemiş olmaktadır. O, âdem görünümlü hayvan hatta şeytandır. Halbuki insan en mükemmel şekilde yaratılmıştır. “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık” ayetinde belirtildiği gibi yaratılmışların en şerefli si insandır, hayvan değildir. Bu nedenden ötürü o, bu gerçeğin bilincinde olarak Allah'a kulluk etmekle, Hz. Peygamber'e ümmet olmakla mükelleftir. O, âdem görünümlü hayvan olmayı seçmemelidir.

Müellif ilim sahibi olmayı önemsemektedir. İlmi olmayan kişinin edebi yoktur. Edebi olmayan kişi ise hayadan yoksundur. Bu hâliyle konuşabilen hayvanı akla getirmektedir. Amel ilim üzerinedir. İnsan iman üzerinedir. İman ise mürebbi üzerinedir. Yani insan bir mürebbiye muhtaçtır. Terbiyecisi olmayan kişi yaratıcıya ulaşamaz. Bu terbiyeci ise mürşiddir. Kişi ancak mürşidi vasıtasıyla ilim öğrenir, terbiye olur ve yaratıcısını tanır. Hakiki bir mürşide bağlanan kişi büyük saadete erişir. Hz. Ali ve Hz. Peygamber'i tanıyıp kâmiller zümresine dâhil olur.

Mürşide sırtını dönen kişi ise cahillerden olur. Özünü tanıma şansını yakalayamaz. Müşkülünü çözemez ve öylece ortada kalakalır. Şeytan gibi asilerden olur çünkü mürşidi olmayanın şeyhi şeytandır ve bu şekilde hidayet bulunamaz. Kişi hidayete ermedikçe nefsi zulüm altındadır. Âdem halife olduğundan dolayı marîfetullahı gösterebilmelidir. Gösteremiyorsa bildiği yetersizdir. Nefsini dizginleyen, özünü bir mürşide ulaştıran kimsenin nefisle ilgili bir problemi kalmaz. Müellife göre mürşid seçerken titiz davranmak, mürşidin Allah dostu olmasına özen göstermek önemlidir. Bir mürşide varmasına rağmen mürşidinin ne yaptığından habersiz olan kimse de yanılğı içindedir. Kişi mürşidini iyi tanımalıdır. Yoksa irşat gerçekleşemez.

Eserde tasavvufun dört kapısı anasır-ı erbaa ile irtibatlandırılmaktadır. Şerîat sudur. Bu suyla yıkanmayınca temiz olunamaz. Tarîkat ateştir. Derviş tarîkat ateşinde pişmeyince olgunluğa erişemez. Marîfet yeldir. O yel ile hava alıp esmeyince, havalanıp kuşlar gibi uçmayınca keramet ne olduğunu bilemez. Hakîkat ise topraktır. Bu toprak üzerinden bitmeyince temiz ağaç olamaz. Tâlib bu hususları iyice belleyip kendi zâtını temizlemek için uğraşmalıdır.

Şerîat zâhirdir. Güneşe benzer. Tarîkat ise batındır. Geceye benzer. Şerîat enbiyadır. Tarîkat ise evliyadır. Enbiya yirmi sekizdir. Evliyaya ise nihayet yoktur.

Eserde bu dört kapı ile insanın uzuvları arasında da bir bağlantı kurulmaktadır. Göz şerîattir, kulak tarîkattir, burun hakîkattir, marîfet ağızdır. Marîfet Muhammed'dir. Hakîkat ise Hz. Ali'dir.

Cennetin sekiz kapısı vardır. Cennete girmeye layık olanlar yalnızca Allah'a ubudiyette bulunanlarla sınırlı kalacaktır. Bu kapılardan geçmek isteyen mümin Hz. Âdem'in cemaline nazar ederek secde etmelidir. Müslümanın vazifesi Hz. Âdem'i bilmek, Allah'a kulluk etmek ve emirlerini harfîyen yerine getirmektir. Kulluk vazifesini terk edenler cennete giremez. Sırat köprüsünden geçmeyi bilenler ise cennetin sekiz kapısından birinden cennete girmeye hak kazanırlar. Eserde kendisini Allah'a adayanların, ibadetlerini hakkıyla yerine getirenlerin, Allah'ın kitabını güzelce tanıyıp okuyanların, Allah'a karşı gelmekten sakınanların, Allah'ın ayetleri okunduğu vakit imanları artanların hidayete ereceği belirtilmektedir.

Çünkü Allah’a hakkıyla kulluk edenlerin kalp gözleri açılır, Allah’ın yanındaki mertebeleri yükselir. İmanları olgunlaşanlar her şeyde Allah’ın tezahürlerini görürler. İbadetleri terk edenler ise cahilleşir. Hidayete ermeyenler kurtuluşa eremezler. Onlar şeytana tâbidirler. Heveslerinin esiri olan bu kişilerin ebedi yurdu cehennemdir. Bu dünyada din ve iman hakikatini tanımayan, Allah’ın emirlerine uymayan ve yarattıklarına ibret nazarıyla bakmayan, âdemin yüzündeki levh-i mahfuz-ı ilahiye okumayan kişi kördür. Allah bu dünyada kör olanı hesap günü de kör edecektir. Müellif Allah’ın bütün iyi kullarını cehennem ateşinden koruması için dua etmektedir.

İnsan kendini bilerek, Allah’ın yarattıklarına ibret nazarıyla bakarak, tefekkür ederek ve ibadetle meşgul olarak insan olur. Eğer bunları yapmazsa insan görünümlü şeytan olur. Lanetlenmiş şeytanın takipçisi olur. İmanı muteber değildir çünkü yarımır. Bu kişi ahirette kurtuluşa eremez. Hesap günü amel defterini sağ eline alamaz. Allah’ı tanımayan, onun emirlerinden yüz çeviren kişi cennete giremez. Müellif bu kişilere beddua etmektedir. Allah’tan yüz çevirenler lanete müstahaktır.

Kâinattaki her şey Allah’ın tezahürleridir. Allah âlemi en güzel bir biçimde yaratmıştır. Her şeyin esasında Allah’ın noksansız oluşu vardır. Esas hüner ise âlemi ibretle seyretmek ve bütün bu mahlûkat üzerine tefekkür etmektir. Eşyanın zâhirine bakmakla yetinmemek, bâtınını da idrak etmeye çalışmaktır. Her şeyde bir hikmetin gizli olduğunu kavramaktır. Allah’ı ve yarattıklarını tefekkür etmeyen insanın her yaptığı zarardır. O kişi daima ziyandadır. Vakit varken bu yanlış yoldan dönmek gerekmektedir. Zira son pişmanlık fayda vermez.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi inkârcıların sıkla kullandığı bir söylemi de eserine taşımaktadır. Bazı kişiler Allah’ın kendilerine hidayet etmediğini söylemişlerdir. Müellife göre bu tür bir bahaneyi dile getiren kişi cehennem ehli olur. Çünkü yalan söylemektedir. Kendisi bilerek ve isteyerek Allah yoluna girmemiş ve Allah’ın emirlerini yerine getirmemiştir.

Müellife göre irfana erişmeyip ma‘ârif-i billah derecesine ulaşmamış olan insanın her sözü ve fiili yalandan ibarettir. Fetih suresinde yer alan “Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler” ayetinde betimlenmiş olan kişiler bunlardır. Eserde “Hakk’ı bilirim” diye ârif geçinenler de eleştirilmektedir. Allah yolunda olduğunu

söyleyen bu insanların çoğu aslında yalan söylemektedir. Bu nedenle onların sözlerine ihtiyatla yaklaşmak şarttır. Şarap ve şehvetten başka bir iş bilmeyen kişilere de inanmamak gerektiği ifade edilmektedir. Bu kişiler âdemi tanımayacak kadar bilgisizlerdir. Âlemin nizamını bilmezler. Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin fiillerini terk ederler. Hidayetin esrarını tevil ve tefsir etmezler. Hayvanı âdem sanmaktadırlar. Gaflette olanlar her şeyden bihaberdirler. Doğru yola davet edilmelerine rağmen doğru yola gelmemekte direnirler. Bakmalarına rağmen görmezler, kulakları olmasına rağmen işitmezler. Devamlı bu dünyayı talep eden bu kişiler köpeğe benzemektedir.

Halbuki insan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Allah'ın emrettiklerini yapmak ve yasakladıklarından yüz çevirmek âdemin görevidir. Hac, namaz, oruç, kelime-i şهادet ve zekât insanın kulluk borçlarıdır. Âdem bu yükümlülüklerini yerine getirmiyorsa boşu boşuna yaşamıştır. Ömrünü heba etmiştir. Kulluk etmediği için kendisine yakışanı yapmamıştır. Bunları yapmayanlar şeytanı akla getirmektedir. Çünkü şeytan da kulluğu reddetmiştir.

Eserde Hz. Nuh kıssasına gönderme yapılmak suretiyle her şeyin Allah'ın inayetiyle gerçekleştiğine dikkat çekilmektedir. Gemi denizde rahatça yürüyebilmektedir. Tıpkı bunun gibi otuz iki suyu bütün eşyada görmek, deryayı katreden bulmak lazımdır. Bu otuz iki suyu eşyada müşahade etmeyen, bu gemiye girmeyen, vücut iklimini duymayan kişi mürşidini de bilemez. Gönül tufanına gark olamaz. Bu azimete erişemez. Naim cennetinden mahrum kalır.

Hz. Muhammed bir hadisinde ümmetinin yetmiş üç fırkaya ayrılacağına işaret etmiş, sadece bir fırkanın kurtuluşa ereceğini bildirmiştir. Okuyucularına bu hadisi hatırlatan müellif kurtuluşun formülünü sunmaktadır. Ona göre kün kelimesinin hakikatini idrak edenler, kâmil bir mürşidin eteğine sarılanlar, kendisini dünyevi heveslerden men edenler, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi baş tacı edenler ateş ehli olmaktan kurtulacak, “fırkantü'n-nâciyye” olacaklardır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te dinler tarihinin en tartışmalı konularından biri olan mehdiye de değinilmektedir. Âhir zamanda Hz. Muhammed'in soyundan gelecek kurtarıcı bir kişi İslam ümmetini zulümden ve küfürden kurtaracaktır. Haksızlıklara son verecek, âlemi adalet ve huzur ile dolduracaktır.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre Mehdi, bütün farklı mezhepleri tek bir mezhepte birleştirecektir. Kâdirî, Rifâî ve Mâlikî gibi farklı mezhepler ve tarikatlar tek bir yolda birleşecektir. Bütün ayrımcılıklar, zulümler, kavgalar ve şirkler son bulacaktır. Müellif metnin birkaç yerinde beklenen Mehdi’nin kendisi olduğunu ifade etmektedir. O, ilâhî bilginin sırlarına vâkıf, ehl-i tevhid, hem âlim hem ârif bir zât olarak çok sayıda insanı hakîkate iletmiştir. Gizli marîfetleri fethetmiştir.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi eserinde bazı harflerle ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. *Kur’an-ı Kerim*’de yer alan bazı ayetlerin haruf-ı mukattaât ile başladığını hatırlatmaktadır. Bu harflerin ne anlama geldiği konusunda çeşitli rivayetler dilden dile dolaşmaktadır. Zâhir uleması ile müfessirler bu ayetlerin tefsirini yapma konusunda aciz kalmışlardır. Allah’tan başka hiç kimsenin mukattaât harfleri tefsir edemeyeceği uyarısında bulunmuşlardır. *Kur’an*’ın tevîlinin kendisine mahsus olduğunu söylemekle yetinmişlerdir. Diğer taraftan müellif ilimde belli bir derinliğe erişmiş bâtın ulemasından olan âlimlerin ve âriflerin bu ayetlerin tefsirini yapabildiğine inanmaktadır. *Kur’an*’ın aslı olarak nitelendirdiği haruf-ı mukattaât ârifler indinde bilinmesine rağmen gizlenmektedir. Nitekim Hz. Ali *Kur’an*’ın birtakım sırlar içerdiğini, bu sırların ise surelerin başlangıcında bulunduğunu bildirmiştir. Müellif bu konuda bir örnek vermektedir. Ona göre Yâsin suresinin ilk ayetinde “Yâ-sin” harfleriyle kast edilen kişi Hz. Muhammed’den başkası değildir.

“Bu fakir” bu marîfeti, rasihun ilmi ile ledün ilmini açıp izhar etmiştir. Bir ayırım yapmadan herkesin istifadesine sunmuştur. Böylece sır olan marîfeti fethetmiştir. Seyyid Muhammed Ma‘rifi kendisini her marîfetin fâtihi olarak görmektedir. Bu çerçevede herhangi bir zorlukla karşılaşan kişinin “Destur yâ Fethü’l-Ma‘ârif” deyip sonra işine başlamasını tavsiye etmektedir. Böyle yaparsa işini nihayete erdirmesi kolaylaşacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESERİN DİNÎ-TASAVVUFÎ TERİMLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. Abdest

Terim Anlamı

Namaz kılmak, Kur’ân-ı Kerim okumak gibi ibâdetleri yerine getirebilmek için dînin şart koştuğu şekilde niyet ederek el, ağız, burun, yüz, kol ve ayakları yıkamak; baş, kulaklar ve boynun iki yanını meshetmek sûretiyle temizlenme ve bu şekilde yapılan temizliktir. Abdest başlı başına maddî bir temizlik olması ve birçok tıbbî faydalar taşıması yanında, temelde bir manevi temizlik ve arınma vasıtasıdır. Abdestin, fıkıh ıstılâhında, maddî kirliliği değil de manevi kirliliği ifade eden hadesten temizlenme sayılması da onun bu özelliğini göstermektedir.¹⁴²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te abdest konusuna dair çeşitli değerlendirmelerde bulunulduğu görülmektedir. Öncelikle Seyyid Muhammed Ma‘rifî abdesti “şalât-ı şerîfün şartı” olarak tanımlamaktadır.¹⁴³ O, abdesti namazın önemli bir parçası olarak tasavvur etmektedir. Abdestsiz kılınan namazın tamamlanmayacağını ve kabul olmayacağını ifade etmektedir. O, abdest almadan

¹⁴² Abdülkadir Şener, “Abdest”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.69.

¹⁴³ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.71b.

kılınan namazın geçersiz olacağına şu cümleyle dikkat çekmektedir. “*Ya ‘nī Allāh Te ‘ālā šalāt kabūl eylemez illā kabūlü abdest iledür.*”¹⁴⁴

Abdest zâhiri olarak her ne kadar elimizi yüzümüzü yıkamak olarak görünse de aslında kulun kötülüklerden, kinlerden ve şüphelerden arınmasını da sağlamaktadır. Müellif abdesti, vücûdumuzun yanı sıra kalbimizin de dünyevi düşüncelerden, kötü zanlardan ve şüphelerden temizlenmesi olarak yorumlamaktadır: “*Mecmū ‘ı ‘alāyık-ı (5) dünyevîden ve ta ‘ayyunāt-ı māsivādan (6) ve efkār-ı gayrdan pāk u şāf (7) olmağdur.*”¹⁴⁵ Yani müellif abdesti bir bakıma imanı güçlendiren bir fiil olarak görmektedir. Gönlün gıll u guşdan arındırılması olduğuna işaret etmektedir.¹⁴⁶ Abdest bütün dünyevî meşguliyetlerden, Allah dışındaki varlıklardan, başka şeyleri düşünmekten pak ve saf olmayı sağlamaktadır.¹⁴⁷ Abdest alırken vehimlerin ve kötü düşüncelerin bir kenara bırakılması bu nedenle lüzumludur.

Müellife göre üzerinde karanlık örtü bulunan kişi abdestin ve namazın nuraniyetini anlamaktan uzaktır: “*Bir kişide hicāb-ı (11) zulmāt olsa abdest ü namāz nūrāniyyetini [72a] (1) görmez.*”¹⁴⁸

Aynı zamanda eserde abdest, Allah’ın esrârını anlamanın bir yolu olarak da ele alınmaktadır. Seyyid Muhammed Ma’rifî hakiki namaz ve hakiki hacdan bahsettiği gibi hakiki abdestten de söz etmektedir. Ona göre hakiki abdest, bütün yasaklananlardan uzaklaşmak, bütün organları kirlerden ve şüpheli şeylerden uzak tutmaktır. Hakiki abdest, bütün eşyanın ve ahkâmın hakikatini idrak edip “âb-ı hayat” ile alınan gusûl ve abdesttir.¹⁴⁹

“Allāh Te ‘ālā šalāt (2) kabūl eylemez illā kabūlü abdest iledür. Zîrā kim (3) šalāt-ı şerîfün şartı abdestdür (4) ve abdest[ün] hakîkati cemî‘ menhiyyâtdan (5) tâ‘ib ve tâhir olmağdur. Ve mecmū ‘ı (6) a ‘zâyı gıll u gışşdan şāf (7) eylemekdür. Kāle [Resûlullāh]: Eş-şüfî yeştafî (8) kalbehu mine ‘l-gılli ve ‘l-gışşı. Ya ‘nī (9) şüfî oldur ki kalbini gıll u (10) gışşdan temîz ide. Bir kişide hicāb-ı

¹⁴⁴ A.e., vr.71b.

¹⁴⁵ A.e., vr.72a.

¹⁴⁶ A.e., vr.71b.

¹⁴⁷ A.e., vr.72a.

¹⁴⁸ A.e., vr.71b-72a.

¹⁴⁹ A.e., vr.72a.

(11) zulmât olsa abdest ü namâz nûrâniyyetini [72a] (1) görmez. Zîrâ abdest almak (2) elüñ ve yüzüñ ve cemî' a' zâñ (3) pāk eylemekdür. Esrârün añlamakdür (4) ve bir abdest dahı mecmû'ı 'alâyık-ı (5) dünyevîden ve ta'ayyünât-ı mâsivâdan (6) ve efkâr-ı gayrdan pāk u şâf (7) olmağdur. Ammâ abdest-i haqîkî oldur ki (8) mecmû'ı eşyâ ve aḥkâmuñ haqîkatini añlayup (9) âb-ı hayât ile vuzû' alup ğusl (10) eylemekdür.”¹⁵⁰

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere abdestin gerçek anlamı mâsivâdan arınmak, dünyevî endişelerden sıyrılmaktır. Pak ve saf olmaktır.¹⁵¹ Müellife göre üç kere ağza, üç kere burna su vermenin, her bir kolu dirseklere varıncaya kadar üçer kez yıkamanın, bütün bu hareketlerin derin birer manaları vardır. Her bir aşamanın tekrar sayıları alt alta toplanınca yirmi sekiz sayısına ulaşılmaktadır. Bu da *Kur'an-ı Kerim*'de adları zikredilen yirmi sekiz peygambere karşılık gelmektedir.¹⁵²

3.2. Âbid-Zâhid

Terim Anlamı

Dünyâyı terk edip dinin emirlerine titizlikle riayet eden, züht ve takva sahibi, dindar, müttakî kişiler için kullanılmaktadır. Âbid-zâhid kimseler cehennemden kurtulmak ve cennete girmek için ibadet ederler, kendilerini farz ve nafile ibadetlere verirler, kurtuluşu ibadette görürler.¹⁵³

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te âbid-zâhid kavramının daha ziyade olumsuz bir çerçevede anıldığı görülmektedir. Müellif âbid ve zâhid kişileri “ikilikde kalan” kişiler olarak nitelendirmektedir.¹⁵⁴ Seyyid Muhammed Ma'rifi âbid

¹⁵⁰ A.e., vr.71b-72a.

¹⁵¹ A.e., vr.72a.

¹⁵² A.e., vr.72b-73a.

¹⁵³ Süleyman Uludağ, “Âbit”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2001, s.20-21.

¹⁵⁴ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.116a.

ve zâhid kişilerin devamlı ibadetle meşgul olduklarını hatırlatmaktadır. Onlar gece ve gündüzlerini “şavm u şalât” ile geçirmektedirler.¹⁵⁵ Müellif onların bu özelliklerini dile getirirken aslında inceden inceye onları eleştirmektedir. Çünkü müellif, ibadetlerin şekli değil kalbî olarak ifa edilmesi taraftarıdır. Âbid ve zâhid kimseler ise ibadetleri şeklen ve zahiren yerine getirmekle yetinmektedir. Gönüllerinden kopup gelen bir şevk yoktur. Yani onlar yeterince samimi değillerdir. İbadetlerine çok önem vermeleri ise daha ziyade cehenneme girme korkusundan hâsıl olan bir durumdur. Yani müellif âbid ve zâhid kişilerin, ibadetlerin batını ile değil, zahiri ile meşgul olduğu kanaatindedir.

Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre ibadetler muhabbetle, Allah’ın aşkını kazanma arzusuyla yapılmalıdır. Yoksa ihsândan uzak bir şekilde yapılan ibadetlerden hiçbir kazanç elde edilmeyecektir.

“(1) Allāh Te‘ālā aña şirkiyyet getüreni yarlıgamaz (2) ve müşrikün ĩmānı dürüst degüldür. Eger (3) zâkir eger zâhid dahı olursa. Zîrâ (4) zâhid ve ‘âbid bu ikilikde (5) kalana dirler. Hakk’ı kendü mazharında (6) görmeye ve cemî‘ eşyâda şehâdet eylemeye (7) ve Hakk korkusından yimegi ve içmegi terk (8) eyleye ve gice ve gündüz şavm u şalât [ile] (9) meşgûl ola. Yoĥsa şol ‘ârifler kim (10) men ‘arefe hükmiyle Hakk’ı cemî‘ eşyānuñ (11) zerrelerinde hâzırün göreler ve yirde ve gökde [116b] (1) Hakk’dan ğayrı nesne görmezler.”¹⁵⁶

3.3. Ahiret

Terim Anlamı

Ahiret, evvelin mukâbili ve son manasındaki âhirin müennesi olup dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat anlamına gelmektedir. *Kur’an-ı Kerim*’de yüz on yerde geçmektedir. Ahiret; dünya hayatını

¹⁵⁵ A.e., vr.116a.

¹⁵⁶ A.e., vr.116a-116b.

takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âleminde ait çeşitli merhaleler ve hallerden oluşmaktadır.¹⁵⁷

Eserde Ele Alınış Biçimi

Ahiret kavramı *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*'in birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramı karşılamak için “ukbâ” kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir. Eserde Allah'ın aşkına ve hakîkatine ulaşmak isteyen tâlibin, dünyayı değil ahireti tercih etmesi gerektiği dile getirilmektedir. Nitekim Allah bir ayette dünya kazancını isteyen dünyaya kazancını vereceğini, fakat onun ahirette hiçbir payının olmayacağını bildirmiştir. Müellif orijinal metnini vermek suretiyle Hz. Peygamber'in “*Dünya, ahiret ehline haramdır. Ahiret, dünya ehline haramdır. Ve bu ikisi, ehlullâh üzerine haramdır*” şeklindeki hadisini de hatırlatmaktadır.¹⁵⁸ Bu sayede kalbe bu iki sevgiyi aynı anda sığdırmak mümkün olmadığını bildirmiş olmaktadır.

Dünyaya haris olmak ahiretten mahrum olmaktır.¹⁵⁹ Diğer taraftan dünyaya aşırı bir sevgi beslememek ve dünyayı terk etmek ancak nebîlerin ve velîlerin elde ettiği bir meziyettir. Bu nedenle müellife göre nebîlerin ve velîlerin yolunu takip etmek gerekmektedir. Şeriat ve tarîkat bunu gerektirmektedir. Evliyâ ve enbiyâ muhabbetullahı erişmek için büyük gayret göstermişlerdir.¹⁶⁰ Onlar ölmeden evvel ölmeyi başarmışlardır: “*Terk-i dünyâ (3) olan ölmezden evvel ölenler hâli.*”¹⁶¹

“İmdi şerî'at tarîkat bu ahkâm[1] (3) eda itdükden sonra muhabbet-i dünyevîden küllî (4) geçmekdür ve muhabbetullâha gönül virmekdür. Niçün kim (5) muhabbet-i dünyevî olıcağ muhabbetullâh olmaz. (6) Kavlulu Te'âlâ: Men kâne yurîdu harse'd-dünyâ (7) nu' tihi minhâ vemâ lehu fî'l-âhîrâti min naşîb.¹⁶² (8) Ya'nî bu dünyâyı harîş olanların âhîretten (9) naşîbi olmaz. Kâle Resûl: El-harîşu mahrûmun. (10) Ve dünyâyı harîş olmak âhîretten mahrûm (11)

¹⁵⁷ Bekir Topaloğlu, “Ahiret”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.543.

¹⁵⁸ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.36a.

¹⁵⁹ **A.e.**, vr.35b.

¹⁶⁰ **A.e.**, vr.36a.

¹⁶¹ **A.e.**, vr.24b.

¹⁶² Şûrâ 42/20: "Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur."

olmağdur. Pes dünyāya olmamak ve dünyāyı [36a] (1) terk eylemeklik evliyā vü enbiyā işidür. (2) Şerī‘at, tarīkat böyledür.”¹⁶³

Bazı âlimler dünyaya da ölçülü bir şekilde gönül verilebileceğini iddia etmişlerdir. Seyyid Muhammed Ma‘rifî ise bu fikre katılmamaktadır. Çünkü “*iki sevgi gönüle sığmaz*”. Müellif böyle düşünenlere “*Eger sığaydı cemī‘ enbiyā vü evliyā Hakk’ı dünyā ile bulaydı*”¹⁶⁴ cümlesiyle tepki göstermektedir.

“Zīrā kim iki sevgi gönüle sığmaz. Eger (10) sığaydı cemī‘ enbiyā vü evliyā Hakk’ı dünyā ile (11) bulaydı. Hāl ve muhāl kim dünyāyı terk eyleyüp [36b] (1) mağaralara girmeyince bulmadılar. (2) Riyāzet ve pehriz ve halvetler çekdiler ve (3) Resūlullāh Efendümüz’e dahı Cebrā’ıl eyitdi (4) mağarada. İkrā süresini telkīn eyledi. (5) Halvetde iken böyle olunca dervīş (6) olan kişiye ‘uzlet-i ‘anū’l-enām gerekdür.”¹⁶⁵

Ulu zatlar nefislerini dizginlemek gayesiyle dünya zevklerini gözden çıkarmışlar, zorluklarla dolu halvetlere ve perhizlere girerek marîfete ermişlerdir. Yani mağaralara girmeyince, uzlete çekilmeyince Allah’ı bulamamışlardır. Onların bu hal ve hareketleri boşa değildir. Seyyid Muhammed’e göre Allah’ın cemâlini müşahade etmeden geçen bir saat bile haramdır.¹⁶⁶

Müellif muhabbet-i dünyevîyi tercih eden insanları “vağan-ı aşliyyesini” bilmeyenler olarak nitelendirmektedir.¹⁶⁷ Bunlar muhabbetullâha ulaşamayacaklardır. Dünyaya harîs olan, ibadet etmeyen ve Allah’a isyan eden insan bir türlü mutmain olamayacak, huzursuz bir şekilde dolaşıp duracaktır. Her iki âlemi de kaybedecektir. Bu kişiler müflistir. Yollarını yitirmişler, berr u yabana düşmüşlerdir: “*Bu ma‘nâdur ki bunda görmeyen anda (10) dahı görmez. Yolun[ı] yitürmiş olur niçün kim (11) yol*

¹⁶³ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarīkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.35b-36a.

¹⁶⁴ **A.e.**, vr.36a.

¹⁶⁵ **A.e.**, vr.36a-36b.

¹⁶⁶ **A.e.**, vr.36b.

¹⁶⁷ **A.e.**, vr.131b.

ytürmek berr u yābāna düşmekdür ki ne geldiği [131b] (1) yolu ve ne gitdiği yolu bile.”¹⁶⁸

Risāle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'e göre bu dünyadan nasibi olmayanın ahirette de nasibi olmayacaktır. Bu kişiler için ahiret günü acıklı bir azap hazırlanacaktır. Marîfetin peşinde olan Hakk ehlinin, Hakk'ın didârını müşâhede edebilmesi için dünyayı istemekten vazgeçmesi gerekmektedir.

Eserde, *Kur'an-ı Kerim*'de bu dünyada kör olanın ahirette daha da kör olacağı ve şaşırması vaziyette kalacağının haber verildiği hatırlatılmaktadır.¹⁶⁹ Bu dünyada gereksiz işlerle meşgul olanlar ahiretten de bihaberdirler. Âlemdeki harikulade düzeni ve hikmetleri görmeyenler, hakkıyla iman etmeyenler ve ibadeti terk edenler ahirette mahv u perişan olacaklardır.¹⁷⁰ Allah onlara merhamet etmeyecektir.¹⁷¹ Bu nedenle Muhammed Ma'rifi, okuyucularını iş iştin geçmeden kendilerine çeki düzen vermeleri için ikaz etmektedir. “*Yohsa (11) cān müfāraḳat olduḳdan şöñra çāre yokdur.*”

“İmdi (8) ey tālib! Ğayrı bu fırsatı ve bu ḥaḳīḳati elden (9) gidermeyüp kendü nefsumüzi añlayup (10) ḥaḳīḳatümüzi idrāk eyleyelüm. Yohsa (11) cān müfāraḳat olduḳdan şöñra çāre yokdur. [131a] (1) Bu fırsat ve bu ḥaḳīḳat ele girmez. (2) Cemāl-i Ḥaḳḳ'dan a'mā ḳalınur.”¹⁷²

3.4. Âlem

Terim Anlamı

Kâinat, bütün yaratılmış varlıklar, dünya ve cihan anlamını taşımaktadır. Allah'ın varlığının alameti ve delili olduğu için kâinata âlem denilmektedir. Zira Allah sanatkâr, âlem ise onun eseridir. Eser, müessirinin; sanat sanatkârının delili ve

¹⁶⁸ A.e., vr.131a-131b.

¹⁶⁹ A.e., vr.131a.

¹⁷⁰ A.e., vr.35b, vr.36a, vr.91a, vr.193b.

¹⁷¹ A.e., vr.131b.

¹⁷² A.e., vr.130b-131a.

şâhididir. Esere bakıp sanatkârı bilmek ve ona iman etmek mümkündür. Tasavvufta âlem kavramları ve tanımları çeşitlilik göstermektedir.¹⁷³

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te özellikle dört âleme temas edildiği görülmektedir. Bunlar âlem-i nâsûd, âlem-i ceberut, âlem-i melekût ve âlem-i lâhûttur. Bu dört âleme kısaca değinmemiz yerinde olacaktır.

Âlem-i nâsûd: Nâsûd, insanlık, insan tabiatı anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Lâhûtun mahallî, şehâdet âlemidir. Dünyâ manasında kullanılmaktadır.¹⁷⁴

Âlem-i ceberût: Berzah âlemi olarak da anılmaktadır. Ceberût âlem, maddî âlemin üstünde, melekût âleminin ise altında yer almaktadır. Bu âlemde gayb âlemine ulaşmayı arzu eden nefisler üzerinde cebr ve kahr gibi güç uygulamaları söz konusudur. Kul, ceberut âlemine girdiğinde Hakk'ın ihtiyârına kahren ve cebren uymak zorunda kalır. Yani burada mecburi bir durum vardır ve kulun ihtiyârı geçersizdir.¹⁷⁵

Âlem-i melekût: Melekût Allah'ın mülkü, hükümdarlık gibi anlamlar taşıyan bir kelimedir. Ruhlar ve nefislere ait gayb âlemidir. Sûfiler zâhir âlemde melek kelimesini kullanırken, bâtın âlemde melekût kelimesini kullanmışlardır. Arzdan arşa kadar her şey melekût âleminde.¹⁷⁶

Âlem-i lâhût: İlâhî âleme âlem-i lâhût denilmektedir. Arapça'da lâhût kelimesi ulûhiyyet anlamı taşımaktadır. Lâhût cisimlere sirâyet etmiş dirilik anlamına gelmektedir.¹⁷⁷ Bu makama, âlem-i hakikat ve tevhid adı da verilmektedir. Bütün âlemlerin kaynağı ve özüdür. En kutsal ve en yüce makam lâhûttur.

Eserde Ele Alınış Biçimi

¹⁷³ Süleyman Uludağ, "Âlem", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.34.

¹⁷⁴ Ethem Cebecioğlu, "Nâsût", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, Anka Yayınları, 2005, s.465.

¹⁷⁵ Ethem Cebecioğlu, "Ceberût", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.119.

¹⁷⁶ Ethem Cebecioğlu, "Melekût Âlemi", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.424.

¹⁷⁷ Ethem Cebecioğlu, "Lâhût", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.392.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te Allah'ın on sekiz bin âlem yarattığı ifade edilmektedir.¹⁷⁸ Âlemlerin içerisinde olağanüstü hadiseler meydana gelmektedir. Müellif, okuyucularına âleme ibret gözüyle ve hayret nazarıyla bakmalarını öğütlemektedir. Kudsi bir hadiste Allah, âlemleri Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yarattığını bildirmektedir.¹⁷⁹ Müellif bu hadisi birkaç defa hatırlatmakta ve bunun hakikati üzerine düşünmek gerektiğini belirtmektedir:

“Ve hem Hâzreti Allâh şânında buyurur: (5) Levlâke levlâk lemâ hâlaqtu'l-eflâk.¹⁸⁰ (6) Ya'nî “Yâ Muhammed olmasayduñ eflâk halk (7) eylemezdim. On sekiz biñ 'âlemi senüñ (8) yüzüñ suyuña halk eyledüm niçün kim (9) eşref-i mahlûkât ve ekmel-i mevcûdâtur”.¹⁸¹

Eserde bütün bu âlemlerin var oluşunun önemli hikmetlere karşılık geldiği belirtilmektedir. Öncelikle âlemlerin her biri “*alâmet-i Hakk*”dır.¹⁸² Bunlar olmasa Yüce Yaratıcı'yı bilmek ve tanımak mümkün değildir. Âşık ve sâdık kullar, âlemler vasıtasıyla kendi varlıklarını müşahade etmektedir. Dolayısıyla âlemler, hakikate ulaşmak için önemli duraklar olarak tasavvur edilmelidir.¹⁸³ Aşağıdaki alıntıdan anlaşılacağı gibi müellif, Allah dostlarının âlemi ihata eden hakikatlere göz gezdirip Allah'ı bulduklarını vurgulamaktadır:

“Niçün kim bu 'âlem (7) Hâkk Te'âlâ'nuñ 'alâmeti olmuştur. (8) Ma'lûlden 'illete nazar iderler ve hem (9) bu 'âlem bir şifâtdur ki Hâkk Te'âlâ'nuñ (10) zâtıyla kâ'imdür dirler. Ve yirde ve (11) gökde Hâkk'dan gayrı nesne görmezler. [58b] (1) Bil ki yiri ve gögi 'ayn-ı Hâkk ve kelâm-ı (2) kadîm görürler.”¹⁸⁴

¹⁷⁸ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.100b.

¹⁷⁹ *A.e.*, vr.25b.

¹⁸⁰ Hadis: "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım." İmâm Ahmed, *Müsned* IV-127; Hâkim, *Müstedrek* II-600.

¹⁸¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.25b.

¹⁸² *A.e.*, vr.57a.

¹⁸³ *A.e.*, vr.57a.

¹⁸⁴ *A.e.*, vr.58a-58b.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te dört âlem söz konusu edilmektedir. Sadece ismen zikredilen, haklarında ayrıca izahat yapılmayan bu dört âlemin, nefsin dereceleriyle ilişkilendirildiğini görmekteyiz. Buna göre âlem-i nâsûd nefs-i levvâmeye mâildir. Âlem-i ceberût nefs-i mülhimeye mâildir. Âlem-i melekût nefs-i emmâreye mâildir. Âlem-i lâhût ise nefs-i mutmaineye mâildir.¹⁸⁵ Müellif bu ilişkilendirmeye her nefsin bir âlemi, bir seyri, bir hâli olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Nefsin dereceleri arttıkça zulmaniyet ve kesafet azalmaktadır. Ruhaniyet ve letafet ise artmaktadır.

Ayrıca bu dört âlem dört büyük melekle de ilişkilendirilmektedir. Buna göre Mikâil âlem-i nâsûda; Cebrâil âlem-i ceberuta; Azrâil âlem-i melekûta; İsrâfil ise âlem-i lâhuta mâildir.¹⁸⁶

3.5. Allah

Terim Anlamı

Allah, Yüce Yaratıcı'nın en büyük ve en muazzam ismidir. Haklı ve meşru olarak yalnızca O'na kulluk edilip tapıldığından ötürü “hakiki ve yegâne mabut” denilmiştir. O'ndan başkasına edilen ibadetlerin hiçbir değeri yoktur; gerçek anlamda buna ibadet de denemez.¹⁸⁷ O, mutlak varlıktır. Yoklukla karışmış vaziyette değildir. Mükemmeldir; noksanlıklardan beridir. Zarurî, ezelî ve ebedî varlıktır.¹⁸⁸

Eserde Ele Alınış Biçimi

¹⁸⁵ A.e., vr.167a.

¹⁸⁶ A.e., vr.167a-167b.

¹⁸⁷ Süleyman Uludağ, “Allah”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.37.

¹⁸⁸ Ethem Cebecioğlu, “Allah”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.51.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif isimli eserde Yüce Yaratıcı, Allah isminin yanı sıra “Hazret-i Ehâdiyyet”, “Bârî”, “Hâdî”, “Rahîm”, “Hüdâ” ve “Hakk Teâlâ” gibi isimlerle de anılmaktadır.

Allah'ın varlığı ve sıfatları eserde söz konusu edilmektedir. Allah tektir, eşi benzeri bulunmamaktadır. Allah hem evvel, hem âhirdir.¹⁸⁹ Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.¹⁹⁰ Hakk bir nurdur.¹⁹¹ Ehaddir.¹⁹² Allah her yerde hâzır ve nâzırdır.¹⁹³ Bütün varlığı Hakk söyletir. Hakk'ın emri olmadan hiç kimse hiçbir şey yapamaz.¹⁹⁴ Her nereye nazar edilse Hakk görünür.¹⁹⁵ Allah fâildir. Hem işleyicidir, hem de işleticidir.¹⁹⁶ O, hidâyet-i bâkîdir.¹⁹⁷

Allah vâcibü'l-vücûttur.¹⁹⁸ Göklerin ve yerin nuru Allah'ın nurudur. Allah semavata ve arza sığmamış, “illa” mümin kulunun kalbine sığmıştır.¹⁹⁹ Çünkü yerler ve gökler Allah'ın azametini ve kudretini idrak etmeye güç yetirememiştir. Yani Hakk'ı tanımak ve anlamak insana “müyesser ve mukadder” olmuştur.

“(6) İmdi ey ehlullâh ve ey ma'ârif-i billâh! (7) Allâh Te'âlâ vâcibü'l-vücûddur. Semâvât ile (8) arzda toptoludur. Semâvât ile arzûn nûrî (9) nûrullâhdur ki Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-arḍ.²⁰⁰ (10) Fe'emmâ Allâh Te'âlâ[yı] semâvât ile arz[un] bilmeklige, (11) aîlamaḳlıḳa yirüñ göḡüñ ḳudreti yokdur. İllâ [127b] (1) Ḥaḳḳ'ı bilmeklik ve aîlamaḳlıḳ insâna müyesser ve (2) muḳadder olmuşdur. Şol sebebdan buyurur ki (3) 'Âlemi sizüñ içün ve sizi benüm içün ḥaḳḳ eyledüm (4) diyü.”²⁰¹

¹⁸⁹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.169a.

¹⁹⁰ A.e., vr.206a.

¹⁹¹ A.e., vr.143b.

¹⁹² A.e., vr.54b.

¹⁹³ A.e., vr.54a-54b.

¹⁹⁴ A.e., vr.54b.

¹⁹⁵ A.e., vr.179a.

¹⁹⁶ A.e., vr.143b.

¹⁹⁷ A.e., vr.143b.

¹⁹⁸ A.e., vr.205b.

¹⁹⁹ A.e., vr.127a.

²⁰⁰ Nûr 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur."

²⁰¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.127a-127b.

Müellif Allah'ın “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım” sırrının künhüne varmayan kişilerin Yaratıcı'yı duymadığını belirtmektedir. Bunlar hain olmanın yanında emaneti de sahibine ulaştırmamışlardır. Bu nedenle “*zalimen cehula*” olmuşlardır.²⁰²

*Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*e göre bu dünyada yaşarken kulluk etmeyen, Allah'ı tanımaktan uzak duran, hakikat sırrını önemsemeyen, kâinata hikmet gözüyle bakmayan kişi âhirette de kör olacaktır. Vatan-ı asliyesini yitiren bu kişi yolunu kaybetmiştir. Muhabbetullâhtan ayrı düşmüştür. Nefis hevasındadır. Allah ona merhamet etmeyecektir. O, ehl-i hidâyet değildir. Dolayısıyla onun ismi defter-i hidâyete “kayd u nakş” olmayacaktır.²⁰³

“ (6) Hâzret-i risâlet buyurur: (7) Men lem yerallâhe fi'd-dünyâ ve lem (8) yerallâhe fi'l-âhirati.²⁰⁴ Bu da (9) bu ma'nâdur ki bunda görmeyen anda (10) da (9) görmez. Yolun[ı] yitürmüş olur niçün kim (11) yol yitürmek berr u yâbâna düşmekdür ki ne geldiği [131b] (1) yolu ve ne gittiği yolu bile. Böylece (2) muzebzebine beyne zâlike lâ ilâ.²⁰⁵ Bir kişi (3) kendü vatan-ı asliyyesin bilmese ol (4) kişi hubbû'l-vatan mine'l-îmân²⁰⁶ sırrıyla bir hakikat (5) olmasa kendü hakikatini ve aşlını (6) yitürmüş olur. Muhabbetullâhdan ayrılmış (7) olur kim Allâh aña merhamet eylemez. Er-Rahîm'ün sırrını, (8) merhametini inkâr eylemiş olur ki (9) eşedü'l-azâb müfâratü'l-aḥbâbdur.^{207,208}

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre bu tür idraksiz kişiler kâfir, ehl-i inkâr ve canavardır. Suretleri âdemdir fakat manada devdirler.²⁰⁹ Bu dünyada var olma sebebinden habersiz olan kişilere karşı müellifin hayli hiddetli olduğu anlaşılmaktadır. “*Ya senüñ bu ciḥâna gelmekden murâduñ ve maḫşûduñ nedür? Niye geldüñ bilür misiñ?*” sorusunu yöneltmek suretiyle onları sarsmaya çalışmaktadır.²¹⁰

²⁰² A.e., vr.128a.

²⁰³ A.e., vr.150b.

²⁰⁴ Hadis: “Kim Allah'ı dünyada görmezse ahirette de göremez.” Tirmizî, **Fiten**, 7.

²⁰⁵ Nisâ 4/143: “Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar.”

²⁰⁶ Hadis: “Vatan sevgisi imandandır”. El-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, 1/345.

²⁰⁷ Anlamı: “En şiddetli azap, kişinin sevdiklerinden ayrılmasıdır.”

²⁰⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.131a-131b.

²⁰⁹ A.e., vr.150b.

²¹⁰ A.e., vr.150b.

Müellif insanı Allah'ın sevgisine ulaştıracak en önemli vasıtalardan birinin mürşit olduğunu düşünmektedir. Etrafını bir çerâğ gibi aydınlatan mürşit, sūfinin içine Allah aşkını doldurmaktadır. Seyr-i sülûka girenler, özünü bir mürşide verenler “âlim-i Rabbânî” olmuşlar, onun huzurunda kemâle ve saadete ermişlerdir.²¹¹ Onlar Hakk'ı bilmişler, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin aşkını kalplerinde hissetmişlerdir. Emanete ihanet etmemişlerdir, bu nedenle hiç korkuya kapılmazlar. Bir tarîki benimsedikleri için doğru yoldan ayrılmazlar.

“(3) Böylece mürşide kendüni virdinse (4) sa‘âdete irdüñ. ‘Âlim-i Rabbânî olduñ. (5) Özüñde olan emānetüñe hıyānet (6) eylemedüñ. Zîrā sende senlik bir emānet, (7) Muḥammed ‘Alî kimdür bilmedüñ ise emānete hıyānet (8) eylemiş olasın.”²¹²

Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre bu kişiler Allah’ın eşyadaki yansımalarını da müşahade edebilmişlerdir: “*Hakk’ı cemî’ eşyâda gizlû iken ve (9) mahfî iken müşâhede eyleyüp gördiler.*”²¹³ Ayrıca küntü kenzen mahfiyyen²¹⁴ sırrını bütün eşyada gözlemleyebilmişlerdir.

Buna rağmen özünü bir mürşide teslim etmeyi reddeden nice insan vardır. Bunlar Allah’ı umursamadıkları ve Allah’ın emanetine hıyânet ettikleri için hâindirler.²¹⁵ Aşağıdaki pasajda görüleceği üzere müellif bu tür kişilere, “*Eger âdem iseñ fehm it, eger hayvân iseñ otuñu otlâ*” cümlesiyle seslenmektedir.

“İmdi [136b] (1) ey tâlib-i ‘ârifân-ı Billâh! Hakk didükleri (2) mürşiddür ve Muḥammed didükleri ‘ilimdür. ‘Alî didükleri (3) kapudur. Zîrā kim bunları cümle âşikâre (4) bildürdüm. Eger âdem iseñ fehm it, (5) eger hayvân iseñ otuñu

²¹¹ A.e., vr.16a.

²¹² A.e., vr.16a.

²¹³ A.e., vr.127b.

²¹⁴ Hadisin tamamı şu şekildedir: “Küntü kenzen mahfiyyen fe aḥbebtü en u‘rafe fe ḥalaktü’l-ḥalka li ya‘rifünî.” Anlamı: “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım.” El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/132.

²¹⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma‘ârif*, vr.128a.

otla. Zîrâ kim (6) bu hikmete, bu kudrete âdem olan irişür, (7) hayvân olan varur otını otlar.”²¹⁶

Allah, her şeyden münezzehtir. Allah’a hiçbir zorluk yoktur. Allah’ın kün demesiyle her şey oluvermektedir. Bu nedenle varlığın sırrı ve hakîkati *Kur’an*’da كن [kûn] kelimesiyle özetlenmiştir.²¹⁷

Seyyid Muhammed Ma’rifî Allah’ın kâinatı muhteşem bir döngüyle var ettiğini dile getirmektedir. Allah, hiçbir erteleme olmaksızın gece ve gündüz döngüsünü sağlamaktadır. Ayrıca âlem-i gaybdan âlem-i şehâdete ruhlar getirmektedir. Allah, hakîkatinin ve mâhiyetinin anlaşılması için onları bu âlemde gezdirmektedir.²¹⁸

“Zîrâ kim bu kârgâh-ı (10) ‘âlem iktizâ-yı Hakk ile gice ve gündüz gerdiş (11) eyleyüp ‘âlem-i gaybdan ‘âlem-i şehâdete ervâh [128b] (1) тұrmayup getürmektedir. Niçün kim şâyed (2) benüm haqîkatüm ve mâhiyyetüm biline diyü gerdiş (3) eyler.”²¹⁹

Esasen insanın Hakk’ı bilmesi güç bir iş değildir. Çünkü irili ufaklı bütün varlıklar ve hadiseler hakîkati her yerden duyurmaktadır. Ârif-i kâmil kimseler Emr-i Bârî’yi en küçük bir eşyada veya tabiat olayında bile kolaylıkla müşahade edebilmektedir. “Onlar *ma’rifet-i Hakk’ı bilmişlerdür (9) ve esrârına vâkıf olmuşlardır.*”²²⁰ Şüpheden arınmış olan bu tertemiz kullarda korku ve hüzn yoktur.²²¹ Onlar, “evliyâ vü enbiyâ” zümresinden olmuşlardır. Bu nedenle hiçbir endişe duymamaktadırlar. Kimseden korkmamaktadırlar.

“Ya’nî kendülerini iflâh eylemişlerdür ki (3) kendülerinde korku ve mahzûnluğ kırmayup (4) evliyâ vü enbiyâ zümresinde olmuşlardır ki (5) Elâ inne

²¹⁶ A.e., vr.136b.

²¹⁷ A.e., vr.41b.

²¹⁸ A.e., vr.128a-128b.

²¹⁹ A.e., vr.128a-128b.

²²⁰ A.e., vr.135b.

²²¹ A.e., vr.135b.

evliyā' allāhi lā ḥavfun 'aleyhim velā hum (6) yaḥzenūn.²²² Anlardan kimesne hüzün görmez. Ol daḥı (7) kimesneden görmez ve anlar kimseden korkmaz. (8) Zīrā hüzün görmez kim anlar ma'rifet-i Ḥaḳḳ'ı bilmişlerdür (9) ve esrārına vāḳıf olmuşlardır.”²²³

Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te ehl-i küfr ve ehl-i fısķın bunları idrāk etmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu muhteşem döngüyü görüp de ibret alamayan bu insanlar Allah'ın emanetini inkâr etmiştir. Onlar açık bir azgınlık içindedir. Seyyid Muhammed Ma'rifî, aşağıdaki pasajlarda görüldüğü üzere varlık sırrını anlamaktan uzak olan bu kişileri ayetler ışığında çok sert bir şekilde tenkit etmektedir.

“(1) Ḥaḳḳ'ı bilmeklik ve anlamaklık insāna müyesser ve (2) muḳadder olmuşdur. Şol sebebdan buyurur ki (3) 'Âlemi sizūn için ve sizi benüm için ḥaḳḳ eyledüm (4) diyü.

İmdi ey tālib-i 'ârif-i billāh! (5) Allāh Te'ālā yirlere göklere (6) sığmadı. İllā mü'min, ma'ârif ḳalbine sığdı. (7) Mü'min ve ma'ârif aña dirler ki ehl-i taḥḳīḳdür. (8) Geldiler. Ḥaḳḳ'ı cemī' eşyāda gizlü iken ve (9) maḥfī iken müşāhede eyleyüp gördiler ve (10) küntü kenzen maḥfiyyen sırrını 'âlem-i icmālden (11) maḥall-i tafşīle getirüp āşikāre kıldılar ve [128a] (1) mecmū'ı eşyāda müşāhede (2) eylediler. Ve her kim bu esrārı bilmedi ve kendü (3) daḥı bu nokta gibi irāde-i cüz'i idügin (4) kendüsi daḥı bilmedi ve nefsinı tuymadı. (5) Rabbini bilmedi, emānet[i] şāhibine ulaştırmadı. (6) Zālūmen cehūlā oldu ve ḥā'ininden oldu. (7) İnnallāhe lā yuḥibbu'l-ḥā'inin ki emānet-i Ḥaḳḳ'a (8) ḥıyānet eyledi. Ve lehum 'azābun elīm (9) içinde ḥālid ḳaldılar.”²²⁴

3.6. Amel

Terim Anlamı

²²² Yūnus 10/62: “Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.”

²²³ Seyyid Muhammed Ma'rifî, *Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.135b.

²²⁴ A.e., vr.127b-128b.

Dünya ve âhirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranışı ifade eden bir terimdir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te Allah'ın bütün kullarını ameline göre yargılayacağı ifade edilmektedir. Zerre kadar iyi ameli olan da zerre kadar kötü ameli olan da karşılığını görecektir.

Eserde ehl-i tarîkatın, şeriatın bütün hükümlerine iman etmesi ve bunlara titizlikle uyması gerektiği ifade edilmektedir.²²⁵ Tarîkat ehli Hz. Peygamber'in ameliyle amel etmelidir. İslam'ın şartlarını meydana getiren oruç, namaz, hac, zekât ve kelime-i şehâdet gibi ibadetlerin her birini “*hakqını bilerek*” amel etmelidir.²²⁶ Yani fiilen yerine getirmek yeterli değildir. İmanla, ihlasla ve ihsânla yapmak da büyük önem taşımaktadır.

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre ibadet ederken model alınması gereken bir diğer şahsiyet ise Hz. Ali'dir. Hz. Muhammed'in en yakınında bulunmuş olan Hz. Ali hem şeriatı hem de tarîkatı en iyi bilen kimselerdendir. Dolayısıyla onun emirlerine ve tavsiyelerine uymak, onun gibi amel etmek için çabalamak oldukça önemlidir: “*Hâzret-i Resûlullâh ile Hâzret-i (2) 'Alî'[yi] sevmek, (3) anların sırrını ve hakîkatini bilüp anların emrin tutup ve gittükleri yire gidüp (4) ve 'amelleri gibi 'amel idüp andan âşinâ olmağdur.*”²²⁷

Kötü ameller nefse uymanın sonucunda hâsıl olmaktadır: “*Cemî' yaramaz 'ameller bu nefse uyma ve tâbi' (4) olma ile binâ olur.*”²²⁸ O halde nefsi dizginlemenin yolları bulunmalıdır. Tarîkat adabının ve erkânının önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

²²⁵ A.e., vr.35a.

²²⁶ A.e., vr.35a-35b.

²²⁷ A.e., vr.38a.

²²⁸ A.e., vr.139a.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi insanın işlediği her bir amelin, sarf ettiği her bir kelamın insana rücu ettiğini hatırlatmaktadır.²²⁹ Bütün bu ameller hesap günü insanın karşısına çıkacaktır. O halde insanın Allah’ın yasakladığı fiillerden kaçınıp salih ameller işlemesi gerekmektedir. Müellif bu hususta bazı ayetlere gönderme yapmaktadır. “İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız.”²³⁰ şeklindeki ayet bunlara örnek oluşturmaktadır.²³¹ Allah’a kulluk eden, ibadetlerini hakkıyla yerine getiren kullar karanlıktan kurtulup “*hayat-ı ebed*”e ereceklerdir.²³² Ehl-i hidâyet olan bu kişilerin isimleri hidâyet defterine kaydedilecektir.²³³ Bu kategorideki kullar ahiret gününde amâlnâmelerini sağ taraftan alacaklardır. Memnun ve mesrur bir şekilde Allah’ın cemaliyle ödüllendirileceklerdir. Allah’ı tanımayanlar, nefislerine uyup azgınlık edenler ise amâlnâmelerini sol taraftan alıp cehenneme gönderilecektir.

3.7. Amel Defteri

Terim Anlamı

Kur’an-ı Kerim’de kitâb ve suhuf adlarıyla geçen amel defterine kitâbü’l-a‘mâl, sahîfetü’l-a‘mâl de denilmektedir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de belirtildiğine göre insanın dünyada benimsediği inanç ve işlediği bütün fiiller tespit edilmiş olup kıyamet gününde bir kitap halinde kendisine sunulacak; okuma bilen ve bilmeyen herkesten kendi kitabını okuması istenecektir.²³⁴

²²⁹ A.e., vr.204b.

²³⁰ Nisâ 4/57.

²³¹ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.50b.

²³² A.e., vr.206b.

²³³ A.e., vr.150a.

²³⁴ Ahmet Saim Kılavuz, “Amel Defteri”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1991, s.20.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te amel defteri “amâlnâme” sözcüğüyle karşılanmaktadır. Esere göre dört büyük melekten biri olan İsrâfil'in sur borusunu ikinci kez üflemesi sonrasında toprak altında yatan bütün ruhlar dirilecektir. Herkes ayağa kalkacak, amâlnâmesi elinde olduğu halde “*dergâh-ı Hakk'a*” doğru yürüyecektir.²³⁵

Seyyid Muhammed Ma'rîfî amâlnâmesi sağ taraftan verilen kişilerin mümin ve Müslüman olduklarını belirtmektedir. Bunlar ebediyen cennette kalacaklardır.²³⁶

“Ve her kişinün a'mâlnâmesi elinde (2) olup dergâh-ı Hakk'a yürüyeler dirler. (3) Kimisinün betsi sağında ve kimisinün solında (4) ola dirler. Şunlar kim a'mâlnâmeleri (5) sağında olur, anlar mü'min ve (6) müslümânlardır ve ehl-i cennet olalar, (7) cennete hâlid kalalar. Kavluhu Te'âlâ: Ve'l-(8) lezîne âmenû ve 'amilû's-sâlihâti senudhiluhüm cennâtin (9) tecrî min tahtihâ'l-enhâru hâlidîne fihâ (10) ebeden.²³⁷⁺²³⁸

Amâlnâmesi sol tarafından verilenler ise kâfirler ve müşriklerdir. Bunlar cehennemde ebediyen kalmaya mahkûmdurlar.²³⁹ Oradan dışarı çıkmaları imkânsızdır. “*Ebeden ile'l-ebed kıtılmazlar.*” Müellif bu sınıftaki kulların hâlini *Kur'an-ı Kerim*'den ayetler ışığında izah etmektedir.

“Ve şunlar kim a'mâlnâmeleri (11) şol ellerinde ola. Anlar kâfir ve müşrik [51a] (1) oldılar. Cehennemde ebeden hâlid (2) kaldılar. Ebeden ile'l-ebed kıtılmazlar. Kavluhu Te'âlâ: (3) İnne'l-lezîne keferû min ehli'l-kitâbi ve'l-müşrikîne fî nâr-i cehenneme (4) hâlidîne fihâ.²⁴⁰⁺²⁴¹

²³⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.50b.

²³⁶ A.e., vr.50b.

²³⁷ Nisâ 4/57: “İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız.”

²³⁸ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.50b.

²³⁹ A.e., vr.51a.

²⁴⁰ Beyyine 98/6: “Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler.”

²⁴¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.50b-51a.

3.8. Anâsır-ı Erbaa

Terim Anlamı

Maddi âlemin temel unsurları olan ateş, hava, toprak ve sudur.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Eserde kâinatın esasını teşkil eden dört unsura yer yer temas edildiğini görmekteyiz. Dört unsur dört nesne demektir. Bunlar su, toprak, ateş ve havadır: “Çār ‘anāşır (4) dört nesne dimekdür. Āteş, şu, turāb, (5) yıl.”²⁴² Hz. Adem’in vücudu da bu dört unsurdan müteşekkildir: “Ādem dört ‘anāşırdan mürekkebdür: āteşden, (10) havādan, mādan, turābdan.”²⁴³

Seyyid Muhammed Ma‘rifî bu dört unsur ile dört ruh, dört âlem, dört organ, dört nefis ve dört büyük melek arasında bir münasebet kurmaktadır. Ateş ruh-ı cismaniye; su ruh-ı nebâtiye; toprak ruh-ı hayvâniye, hava ise ruh-ı insâniye karşılık gelmektedir.²⁴⁴ Âlem-i ceberut ateşe; âlem-i nâsûd suya; âlem-i melekût toprağa; âlem-i lâhût ise havaya mâildir.

Müellif tasavvuftaki dört büyük kapıyı bu dört unsur ile irtibatlandırmaktadır. Şerîat sudur. Tarîkat ateştir. Marîfet havadır. Hakikat ise sudur.²⁴⁵ Nefs-i emmâre ateşe; nefis-i levvâme havaya; nefis-i mülhime suya; nefis-i mutmainne ise toprağa meyletmektedir. Ateş ile göz; kulak ile su; burun ile toprak; ağız ile hava münasebet hâlinde. Seyyid Muhammed Ma‘rifî melekleri de anâsır-ı erbaa ile

²⁴² A.e., vr.166b.

²⁴³ A.e., vr.117a.

²⁴⁴ A.e., vr.166b.

²⁴⁵ A.e., vr.159a.

ilişkilendirmektedir. Cebrâil ateşe; Mikâil suya; Azrâil toprağa; İsrâfil ise havaya mâildir.²⁴⁶

3.9. Azrâil

Terim Anlamı

Azrâil dört büyük melekten can almakla görevli olanıdır. Secde suresinde insanların canını almakla görevli olan melekten “melekü’l-mevt” diye bahsedilmektedir. Hadislerde de “melekü’l-mevt” tabiri geçmektedir. *Kur’an-ı Kerîm*’de belirtildiği üzere ölüm melekleri, kötülüklerden korunan müminlerin ruhlarını alırken şefkat ve nezaketle hareket etmekte, kendilerine selâm vermektedir. Kötülük işlemek suretiyle kendilerine zulmedenlerin canlarını alırken ise yüzlerine ve arkalarına vurarak onlara karşı sert tavırlarda bulunmaktadır.²⁴⁷

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te insanın son nefesini vermesi sırasında yaşanan durum anlatırken Azrâil’den söz edilmektedir. Müellif, Azrâil’in muamelesinden ötürü ölüm anının çok sıkıntılı bir süreç olduğundan söz etmektedir. Vefat etmek üzere olan kişi Azrâil ile yüz yüze gelmiştir. Son nefesini “Azrâil pençesinden” çıkarak vermiştir. Vücudu “yara bere” içindedir. Bu nedenle gassaldan, kendisine merhametle yaklaşmasını ve iyi muamele etmesini istemektedir.

“Zîrâ (6) ma‘lumdur cenâze dahı dirmiş: (7) “Ey dîn karındaşları!
‘Azrâ’îl (8) pençesinden çıkdum. Her yirüm yara (9) ve beredür. Yapca yapca²⁴⁸

²⁴⁶ A.e., vr.166b-167a.

²⁴⁷ Ahmet Saim Kılavuz, “Azrâil”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1991, s.350.

²⁴⁸ Yavaşça, sessizce. Cem Dilçin, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

tutuñ (10) ve şuyumu şoğuk itmeyüñ. Üşümezeyim (11) ve sıcak dökmeyüñ yanmayayım. Zîrâ pek [8a] (1) beredür vücûdum” diyüp yalvarur (2) imiş.”²⁴⁹

Buna ilaveten eserin bir başka yerinde Seyyid Muhammed Ma‘rifî, mürşidi, Azrâil’e benzetmektedir. Çünkü ömür vadesi tükendiği zaman Azrâil insanı çabucak ziyaret etmektedir. “*Aman zaman*” bilmemekte, işini hiç geciktirmeden hatta aceleyle halletmekte, yani emaneti geri almaktadır.²⁵⁰ Müellife göre şeyh-i kâmil ve mürşid-i sâlih de Azrâil gibidir. Çünkü hakiki mürşit hoşnut edici sözler değil daima acı sözler söylemektedir. Zira Hakk kelâmı acıdır. Bu nedenden ötürü ârif olan şeyhten latîf sözler beklemek boştur.

“Mürşidler ‘Azrâ’îl’e beñzer. ‘Azrâ’îl (4) cân almağa geldüğü gibi mahşûl virmeyüp (5) amân zamân bilmeyüp va‘de tamâm (6) olunca ‘acele işini bitirdüğü gibi (7) şeyh-i kâmil ve mürşid-i şahîh dahı (8) dâ’imâ acı söyler. Hiç güldürmez. (9) Zîrâ Hakk söyler. Hakk kelâmı acıdur.”²⁵¹

Eserde her bir âleme karşılık bir büyük meleğin gönderildiği belirtilmektedir.²⁵² Allah’ın yarattığı âlemlerin birkaçı âlem-i nâsûd, âlem-i ceberut, âlem-i melekût ve âlem-i lâhût isimlerini taşımaktadır. Müellif, Azrâil’in âlem-i melekûta mâil olduğu dile getirmektedir.²⁵³ Ayrıca kuvvet-i bahriyye Azrâil’in emrine verilmiştir.

3.10. Ba

Terim Anlamı

²⁴⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.7b-8a.

²⁵⁰ A.e., vr.10a.

²⁵¹ A.e., vr.10a.

²⁵² A.e., vr.167a.

²⁵³ A.e., vr.167a.

Ba, Arap alfabesinin ikinci harfidir. Tasavvufî literatürde ilk taayyünün remzi ve varlığın zuhur etmesine vasıta olan hakikatü'l-hakâiki simgelemektedir. “*Allah ilk önce benim nurumu yarattı. Sonra her şeyi nurumdan yarattı*” şeklindeki hadis-i şerifteki nurdan maksat ba’dır. Bir ile çok’un ortasında yer alan ba’nın noktası da varlık âlemine ve mevcûdata işaret etmektedir. Varoluş ba ile ortaya çıkmış, nokta ile de ibadet edenle ibadet edilen birbirinden ayrılmıştır.²⁵⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif’te ba harfi ile Fatiha suresi arasında dolaylık bir ilişki kurulmaktadır. Fâtiha suresinin İslamiyet için büyük bir önem taşıdığı dile getirilmektedir. Fâtiha “ümmü'l-kitâb”dır²⁵⁵ yani tüm surelerin anasıdır. *Kur'an-ı Kerim*’in özüdür. Müellife göre Fatiha’nın cevheri Besmele’de saklıdır. Bismillâh sözünün ilk harfi ise ba’dır. Bismillâh’ın ihtiva ettiği bütün hakikat bu ba harfinin altındaki noktada bulunmaktadır. Tüm ilimlerin aslı ve hakikati; evveli ve âhiri buradadır: “*Ol (8) bir noktadır kim ‘ilmüñ evveli ve âhiri, (9) aşıldır.*”²⁵⁶

Seyyid Muhammed Ma’rifî ilmin kapısı olarak maruf olan Hz. Ali’nin “Ben ba’nın altındaki noktayım” şeklindeki hadisine gönderme yapmaktadır.²⁵⁷ İlâveten “İlim bir nokta idi, cahiller onu çoğalttı” sözünü hatırlatmaktadır.²⁵⁸ Müellife göre ba harfinin altındaki nokta ile Hz. Ali’nin sahip olduğu ilim kast edilmektedir. Oysa cahiller ve gâfil kimseler bu hakikati idrak edememişlerdir. Bu noktayı çoğaltma gafletine düşmüşlerdir. Hakikati çok uzaklarda aramışlardır.²⁵⁹

“Sûrelerüñ evvellerinde olan esrâr (3) Fâtiha’dadır ve Fâtiha’da olan esrâr (4) Bismi’l-lâh’dadır ve Bismi’l-lâh’da olan (5) esrâr Bismi’l-lâh başındadır ve Bismi’l-lâh (6) başınuñ esrârı ba’nuñ tahtında olan (7) noktadadır. Ve ‘Alî buyurur ki Ol (8) bir noktadır kim ‘ilmüñ evveli ve âhiri, (9) aşıldır. Öyle olunca önce her şey (10) nokta ile bilinür ve bulunur imiş. (11) ‘Alî

²⁵⁴ Süleyman Uludağ, “Bâ”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.62.

²⁵⁵ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.25a.

²⁵⁶ A.e., vr.28a.

²⁵⁷ A.e., vr.28a, vr.30b.

²⁵⁸ A.e., vr.28b.

²⁵⁹ A.e., vr.30b.

Kerremullâh buyurur: Ene noktâtü'n-fî tahte'l-bâ'. [28b] (1) Ve bir dahı budur kim El-'ilmü noktâtün keşserâhu'l-câhilün. (2) Ya'nî 'ilim bir noktadur. Câhiller bilmeyüp keşr (3) kıldılar. Üzerlerinden ırak olup sözler (4) içinde aradılar.”²⁶⁰

3.11. Besmele

Terim Anlamı

İslam inancında bir işe başlarken söylenen sözdür. “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla” anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber, besmele ile başlanmayan işlerin bereketsiz ve neticesiz kalacağını belirtmektedir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifi eserinde Besmele’ye büyük bir önem atfetmektedir. Kur’an-ı Kerim’in sırları sûrelerin başındadır. İlk sûre Fatiha’dır. “Bismillah” ise Fatiha suresinin ilk ayetidir. Fatiha’da olan esrar Bismillah’ta mevcuttur.²⁶¹ Yani Besmele’nin önemi, onun Fatiha suresinin özü olmasından ileri gelmektedir. Besmele her işin başıdır. Günlük hayatta her işin başlangıç aşamasında önce Besmele çekilmesinin sebebi budur.

“Fātiḥatü'l-kitābda olan Bismi'l-lāhda mevcūddur. (6) Şol sebebdan cemî' 'ilmüñ evvelinde (7) Bismi'l-lāhi'r- raḥmāni'r-raḥîm añarsın ve söylersin (8) her işin evvelinde.”²⁶²

3.12. Cebrâîl

²⁶⁰ A.e., vr.28a-28b.

²⁶¹ A.e., vr.28a.

²⁶² A.e., vr.29b.

Terim Anlamı

Cebrâîl peygamberlere ilâhî emirleri bildiren vahiy meleğidir. Dört büyük melek arasında yer almaktadır. *Kur'ân-ı Kerîm*'de belirtildiğine göre Cebrâîl karşı konulamayan müthiş bir güce, üstün bir akla ve kesin bilgilere sahiptir. “Arşın sahibi” nezdinde çok itibarlıdır ve meleklerin kendisine mutlaka itaat ettiği şerefli bir elçidir.²⁶³

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'in birkaç yerinde Cebrâîl'den söz edildiği görülmektedir. Müritlerin uzlet-i an'ül-enâm prensibine uymaları gerektiği anlatılırken Hz. Muhammed'in Hira mağarasında uzlete çekilmesi hatırlatılmaktadır. Hz. Peygamber kırk yaşında iken bu mağaraya sık aralıklarla gitmiş ve bu sessiz ortamda tefekküre dalmıştır. Müellif Hz. Cebrâîl'in işte böyle bir mekânda Hz. Peygamber'i ziyaret ettiğini ve İkrâ suresinin ilk ayetlerini kendisine tebliğ ettiğini dile getirmektedir. Müellife göre burada teneffüs edilen manevi atmosfer ile tarîkat yolculuğundaki halvet birbirine oldukça benzemektedir. Bir başka deyişle tarîkattaki halvet ve uzlet, Hz. Muhammed'in Hira mağarasında inzivaya çekilmesinden doğmuştur: “*Resûlullâh Efendümüz'e dağı Cebrâ'îl eyitdi (4) mağarada. İkrâ sûresini telkîn eyledi. (5) Halvetde iken böyle olunca dervîş (6) olan kişiye 'uzlet-i 'anü'l-enâm gerekdür.*”²⁶⁴

Buna ilaveten eserde, Cebrâîl'in âlem-i ceberûta mâil olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca Cebrâîl'in emrine kuvvet-i zâika verilmiştir.²⁶⁵

²⁶³ Yusuf Şevki Yavuz, “Cebrâîl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.202.

²⁶⁴ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.36b.

²⁶⁵ A.e., vr.167a.

3.13. Cehâlet

Terim Anlamı

Cehâlet sözlükte bilgisizlik manasına gelmektedir. Tasavvufî literatürde ise yıllarca resmi ve zahiri ilimleri tahsil etmiş olsa bile gerçekleri kavrama yeteneğinden uzak bulunan gönül olarak açıklanmaktadır.²⁶⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te marîfet ve hakîkatten uzak duran kimselerin cehâlet içinde kaldıkları ifade edilmektedir. Seyyid Muhammed Ma'rîfî için cahil okuma yazma bilmeyen insan anlamına gelmemektedir. Gerçek cahiller Hakk'ı bilmeyenlerdir.²⁶⁷ Bunlar doğru yolu tutmazlar, Hakk'a kavuşma gibi bir niyetleri yoktur. Bir şeyhe bağlanmazlar. Bunlar dışarıdan adem olarak görünmelerine karşın hakîkatte canavardan farksızdır: *"İmdi cehlden arınmayan (4) şûretâ âdem, ma'nâda hayvândur."*²⁶⁸

Müellif büyüklük taslayan kişilerin de cehâlet içinde oldukları kanaatindedir. Kibirlenenip duranlar şeytana benzemektedir. Çünkü şeytan kibir babasıdır. Bu özelliğinden ötürü ona cahiller babası anlamına gelen "Ebu Cehl" lakabı uygun görülmüştür: *"Ol sebebden (11) ol şeytân-ı kibre Şeyhu'n-Necd ve Ebâ Cehl dirler. [152a] (1) La'net iderler. Cāhiller babası. (2) Anuñ ismi şeyhü'n-necd, şeytân-ı kibr ve bir ismi iblîsdür."*²⁶⁹

Seyyid Muhammed Ma'rîfî, Hz. Muhammed'in *"Eş-şey'ü şey'ün el-cāhilü lā şey'ün."*²⁷⁰ şeklindeki hadisine gönderme yapmaktadır. Bu söz Allah'tan uzak duran kişilerin içinde bulunduğu acıklı hâli ortaya koymaktadır. Zira Hz. Peygamber bu hadis vasıtasıyla cahillerin Allah katında hiçbir değeri bulunmadığına dikkat

²⁶⁶ Süleyman Uludağ, "Cehalet", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.85.

²⁶⁷ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.151b.

²⁶⁸ A.e., vr.152a.

²⁶⁹ A.e., vr.151b-152a.

²⁷⁰ Hadis: "Her şey bir şeydir; cahil hiçbir şey değildir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

çekmektedir. Cehâlet zulmettir.²⁷¹ Cehâlet Hakk’dan gayrıda olmaktır. Kurtuluş için cehâletten arınmaya gayret etmek lüzumludur. Müellif en tesirli çözüm yolunun bir şeyhe bağlanmak olduğu düşüncesindedir. Ehl-i ma‘ârif abdalları tarîkatler vasıtasıyla kelime-i cehlden kelime-i irfana tebdil olmuşlardır: “*Hakîkat ehl-i ma‘ârif (10) abdalları anlardır ki kelime-i cehlden kelime-i (11) ‘irfâna tebdîl olmuşlardır.*”²⁷² Çünkü mürşid-i kâmil insanın ikinci kez doğmasına, yani cehâlet karanlığından irfan boyutuna geçmesine yardımcı olmaktadır:

“Zîrâ iki kerre toğmanuñ (11) ma‘nâsı budur ki biri anadan dünyâyâ gelmekdür [40a] (1) ve biri dahı mürşid ile mecmû‘ı eşyâdan (2) kendüye toğmağdur kim ‘âlem-i taklîdden (3) ‘âlem-i tahkîke gelmekdür ve cehlden ‘irfâna (4) tebdîl olmağdur.”²⁷³

3.14. Cehennem

Terim Anlamı

Kelime olarak “derin kuyu” anlamına gelen cehennem, âhirette kâfirlerin sürekli olarak, günahkâr müminlerin de günahları ölçüsünde cezalandırılmak üzere kalacakları azap yeridir.²⁷⁴

Kur’an-ı Kerim’de cehennemin tasviriyle ilgili ayetler onun yapısından çok işleyişini, yani azap türlerini konu edinmiştir. Ancak münafıkların cehennemin en aşağı tabakasında olacağını ve cehennemin yedi kapısının bulunduğunu ifade eden ayetlerle cehennemdeki dar mekândan bahseden ayetlerde cehennemin yapısı hakkında bazı bilgiler verildiği görülmektedir. İslâm âlimleri cehennemin yedi kapılı oluşu üzerinde durmuşlardır.²⁷⁵

²⁷¹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.62b.

²⁷² **A.e.**, vr.56b.

²⁷³ **A.e.**, vr.39b-40a.

²⁷⁴ Bekir Topaloğlu, “Cehennem”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.227.

²⁷⁵ **A.e.**, s.229.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te cehennem ile ilgili birçok değerlendirme yapılmaktadır. Özellikle hak yoldan sapan kimselerden bahsedilirken cehennemle ilgili ayet ve hadislerle yer verilmektedir. Buna göre Allah, Hûd suresinde insanların ve cinlerin büyük çoğunluğunun cehennem için yaratıldığını haber vermiştir: “Cinden ve insândan çoğunu (10) cehennem için halk eyledüm.”²⁷⁶

Yine eserde karşımıza çıkan, şeytânın muhatap alındığı, “*Andolsun, cehennemi seninle ve onlardan sana uyanların hepsiyle dolduracağım*”²⁷⁷ şeklindeki ayet ise uyarıcı bir nitelik taşımaktadır. Sırât-ı müstakîmi geçemeyen kullar cennete giremeyecektir. Müellif, cehenneme gitmek istemeyen Müslümanlara seslenerek “*Özüni Muhammed (7) 'Alî'ye irişdür*” diye tavsiyede bulunmaktadır. Çünkü o, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin yaşadığı gibi amel etmenin kişiyi Allah'a ulaştıracak yegâne yol olduğu kanaatindedir.

“Kâle Allâh Te'âlâ: Velâ terkenû ilâ'l-lezîne zalemû (3) fetemessekumu'n-nâr.”²⁷⁸ Ya'nî (4) zâlimlerden olmañ ve dünyâ ardınca (5) muhabbet idüp gidüp sevmeñ. Tâ kim (6) cehennem esi ya'nî nâr-ı cehenneme. Özüni Muhammed (7) 'Alî'ye irişdür.”²⁷⁹

Müellif eserinin bazı yerlerinde “cehennemetü'l-cehl” ibaresini kullanmaktadır.²⁸⁰ Cehennem halkı için ise “ehl-i cehennem ve ehl-i nâr” ibarelerini tercih etmektedir.²⁸¹

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te cehennem tasvirleri de göze çarpmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rifi cehennemin yedi kapısının

²⁷⁶ Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.159b.

²⁷⁷ Sâd 38/85.

²⁷⁸ Hûd 11/113: “Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur.”

²⁷⁹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.152b.

²⁸⁰ A.e., vr.91b.

²⁸¹ A.e., vr.192b.

bulunduğunu hatırlatmaktadır: “*Tamu kapısı (10) yedidür.*”²⁸² Nefislerinin peşinden giden idraksiz kullar “ehl-i nâr” olup bu kapılardan geçmekten kurtulamayacaklardır. Hz. Muhammed ümmetinin cehennem azabından korunması için duacı olmuştur. Buna rağmen sayısız kişi, Müslüman doğmasına rağmen Allah’ı tanımamış, muhabbetullâha uzak durmuştur. Hakk’a ortak koşanlar, secde etmeyi reddedenler, fânî ile meşgul olanlar, kibirliler, bir mürşide bağlanıp bir anadan doğar gibi ikinci kez doğmayanlar, kulakları olup da hakikatleri işitmeyenler, gözleri olup da Allah’ın hakikatlerini görmeyenler ebediyyen cehennemde kalacaklardır. Onların bu dünyada hakîkati görmeyen gözleri ahirette de kör olacaktır.

“Hakk cemâlinden mahrûm ve (5) merdûd kalup cehennemetü’l-cehlden ‘azâb (6) eyleme müsteḥak oldu ve nâr ehli oldu (7) ve anlardan oldu kim benüm ‘ilmüm var, bilürem ḥaḳîkati (8) budur diyü mürşid-i kâmile varup (9) vücûdını okuyup bir dahı anadan (10) toğar gibi mürşidden toğmadı. Anlaruñ Allāh (11) Te‘ālā temhîr ile her tarafı temhîr-i ḥatm olup [92a] (1) görmez ve işitmez olup şeyṭân gibi (2) merdûd olup anlardan oldu kim Ḥatemallāhu (3) ‘alā kulūbihim ve ‘alā sem‘ihim ve ‘alā ebṣārihim gışāve (4) velehum ‘azābun ‘azîm²⁸³ anlar içündür.”²⁸⁴

Bu hususlara ilaveten eserde, cehennemliklerin Allah’ın cemâlinden de mahrum kalacağına işaret eden ayetler de anılmaktadır. Cehenneme girenler oradan kurtulmak için etrafındakilere “*Behey (3) qarındaş beni kırtar bu cehennemden*”²⁸⁵ diye yalvaracaklardır fakat fayda göremeyeceklerdir.²⁸⁶

“Ġayrı şifât-ı ḥayvân ile [156b] (1) cehenneme yanar kendü bilmez. Âdem anı görür (2) behey ḥayvân dir. Ol âdemi görür behey (3) qarındaş beni kırtar bu cehennemden dir. (4) Ya ‘nî beni bu eziyyetden diyü söyler. Ammā (5) sözini dahı bilmez ne söyler ve ne dir.”²⁸⁷

²⁸² A.e., vr.192a.

²⁸³ Bakara 2/7: "Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır."

²⁸⁴ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.91b-92a.

²⁸⁵ A.e., vr.156b.

²⁸⁶ A.e., vr.51a, vr.91b, vr.152b, vr.156a, vr.192b.

²⁸⁷ A.e., vr.156a-156b.

3.15. Cennet

Terim Anlamı

Cennet “örtmek, gizlemek” anlamındaki “cenn” kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” manasına gelmektedir. Ahiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, tasavvufî ıstılâhta, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır.²⁸⁸

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifi, eserinde cennet hayatına dair bazı tespitlerde bulunmaktadır. Cenneti müjdeleyen pek çok ayete ve hadise gönderme yapmaktadır. Müellif öncelikle kalbinde bir kırıntı bile şüphe besleyen kişilerin cennete giremeyeceğini dile getirmektedir. Yine tam bir kalple iman etmeyen de cennete giremeyeceğine işaret etmektedir. Buna göre şüpheyi terk etmeyen kişilerin amâlnâmeleri sol taraflarından verilecektir. Bunlar ya kâfirdir ya da müşriktir. Bunlar cennetten nasiplenemeyecekler, ebediyyen cehennemde kalacaklardır.²⁸⁹

Eserde namazın, orucun, kelime-i şehâdetin, zekâtın, kısacası İslam’ın farzlarını anlamaktan uzak duranlara, bu mükellefiyetlerin hakikatini hafifseyenlere cennetin “haram” olduğu bildirilmektedir. Allah’ın cemâli de onlara haramdır.²⁹⁰

Amâlnâmesi sağ tarafından verilenler ise sonsuza kadar cennette kalacaklardır.²⁹¹ Ehl-i cennet cuma günü cennete girecektir: “*Mecmû‘ı ehl-i İslâm*

²⁸⁸ M. Süreyya Şahin, “Cennet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.376.

²⁸⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.50b.

²⁹⁰ **A.e.**, vr.91a.

²⁹¹ **A.e.**, vr.50b.

Cum'a gün cennete gire."²⁹² Burada "*Hakk[un] dīdārın görüp müşahede edecekler*"²⁹³ dir.

Muhammed Ma'rifî cennetin sekiz kapısı olduğunu ifade etmektedir. İnananlar cennete bu kapılardan girecektir. Eserde kimlerin cennete layık olacağı da bildirilmektedir. Allah'a karşı gelmekten sakınan müminler cennetle müjdelennmiştir. Mürşidini, mürebbisini ve terbiyecisini bilen; Hz. Muhammed ile Hz. Ali aşkıyla yanan bu kişiler sırat köprüsünü geçtikten sonra ulu'l-azîm saadete erişecekler, gam ve kederden kurtulup cennetle mükâfatlandırılacaktır. Âmâlnâmeleri sağ taraftan verilecek bu kullar gerçek anlamda mümin ve Müslümandır. Ehl-i didâr ve tâlib-i ma'ârif olan bu kişiler ebediyyen cennette kalacaklardır. Aşağıda bu hususa örnek teşkil eden bir pasaj görülmektedir.

"Cennetün kapısı sekizdür. [190a] (1) Ol sekiz kapudan bunda cennete girince anda (2) dahı cennet bilüp kapusını görüp o sekiz (3) kapudan cennete girilür ve andan evvel bunda (4) böyle görülür. Hatt-ı istivâ şırâte'l-(5) müstaķimdür. Anuñ üstüne 'ubür (6) eylemek gerekdür. Şırâtdan geçmegi bilince cennete girer, (7) şırâtdan geçemeyen cennete giremez."²⁹⁴

Son olarak eserimizde İslam'ın şartları zikredilirken zekât ve namaz ibadetlerinin cennetin anahtarı olduğu bildirilmektedir.²⁹⁵

3.16. Dergâh

Terim Anlamı

²⁹²A.e., vr.67b.

²⁹³A.e., vr.89a.

²⁹⁴A.e., vr.189b-190a.

²⁹⁵A.e., vr.50b, vr.63a, vr.133a, vr.178a, vr.178b.

Tarîkat pîrlerinin veya tarîkatın büyük şeyhlerinin ikamet edip irşâd faaliyetlerini sürdürdükleri veya kabirlerinin bulunduğu merkezî tekke anlamında bir tasavvuf terimidir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rîfî, eserinde tarîkata girmenin ve dergâh hayatına dâhil olmanın önemine dikkat çekmektedir. Ona göre insan, Allah'ı tanımakla ve O'na giden yolları keşfetmekle vazifelidir. İnsan seyr-i sülûka girerken bir dergâha varmalı ve kâmil bir şeyhin kılavuzluğunda hakikat yolculuğuna çıkmalıdır.²⁹⁶ Müellife göre ham yani olgunlaşmamış insan, dergâhı idare eden şeyh aracılığıyla münevver olmakta, kemale erişmekte, adım adım hakikate yaklaşmaktadır.²⁹⁷ Müellif dergâhta ifa edilen ibadet, zikir ve hizmetler neticesinde müridin terbiye olduğunu, kâmil iman bulduğunu ve ahiret günü Allah'ın gazabından ve azabından emin olacağını dile getirmektedir. Ayrıca eserde Allah'ın huzuru için “*dergâh-ı Hakk*” tabirini kullanmaktadır.²⁹⁸

Eserde yer alan Yahudi şeyh hikâyesinde, belde halkının inşa ettiği gösterişli dergâh da bu başlık çerçevesinde anılabilir. Buna göre Bağdat'ta Abdülkadir-i Geylânî'den el almış olan bir şeyh ile karşı karşıya olduklarını düşünen belde halkı, Yahudi simsara “*mu'azzam ve bir mücellâ hânkâh*” inşa eder.²⁹⁹ Burası kırk hücre, tevhidhane, matbah ve haremten müteşekkil gösterişli bir binadır. Her şeyiyle kusursuzdur. Cârîyeleri ve hizmetçileri bile içeride mevcuttur. Kısacası bu bina bir dergâhın ihtiyaç duyulabileceği her şey hesap edilerek planlanmış ve bina edilmiştir. Üstelik tamamı “hediye-yi beldedür”.

“(8) Buña bir mu'azzam ve bir mücellâ hânkâh (9) bünyâd eylediler. Kırk hücreli ve bir tevhidhâne (10) ve harem ve matbahı cümlesi bî-kušûr olarak (11) bünyâd eyleyüp döşedüp ve ta'yînât [19b] (1) ve cârîyeler ve hademe-i

²⁹⁶A.e., vr.18a.

²⁹⁷A.e., vr.52a.

²⁹⁸A.e., vr.33b.

²⁹⁹A.e., vr.19a.

ferrâş ve bî-kuşûr-(2) hizmet bendeler idüp şeyh-i yahûd[1] (3) bir at üzerine bindürüp önine (4) düşüp cemî' belde rîkâbında meşy (5) iderek dergâh-ı bünyâda irişdurdiler.”³⁰⁰

Belde halkı dergâhın özelliklerini sahte şeyhe ballandıra balandıra anlatır. “İkrāmumuzu aluñ, tilmîzlige bende idüñ. (11) Erenlere kullukda bulunalum” diye ısrar edince Yahudi adam bu tam teşekküllü dergâhı memnuniyetle teslim alır.

“(6) Didiler: “Yâ sultân yâ şeyh! Bu dergâh-ı (7) hânkâh sizlere ve bu hademeler cümlesi (8) hediye-yi beldedür. Ve ta’yînât tekmîl (9) bî-kuşûrdur. Hemân bizleri kabûl buyuruñ. (10) İkrāmumuzu aluñ, tilmîzlige bende idüñ. (11) Erenlere kullukda bulunalum” diyü [20a] (1) cevâb virdiler.”³⁰¹

3.17. Emanet

Terim Anlamı

Lügâtte güvenilir bir kimseye saklaması veya birine teslim etmesi için bırakılan şey veya kimse, vedîa anlamına gelmektedir. Tasavvufî ıstılahta ise Kâlu belâ’da ve elest bezminde Allah’a verilen ahit ve bunun getirdiği sorumluluk; Allah’ın önerdiği ve insanın kabullendiği yükümlülük olarak yorumlanmaktadır.³⁰²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma’rifî eserinde cüz’i irâdenin insana “emanet” olarak verildiğini belirtmektedir: “Zîrâ ol irâde-i cüz’î emânetdür.”³⁰³ Allah emaneti yarattıktan sonra onu yerlere, göklere ve dağlara teklif etmiştir. Fakat onlar bu ağır sorumluluğu üstlenmekten kaçınmıştır. Allah da onu ademoğluna yüklemiştir. Müellif

³⁰⁰ A.e., vr.19a-19b.

³⁰¹ A.e., vr.19b-20a.

³⁰² Süleyman Uludağ, “Bâr-ı Emanet”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.66

³⁰³ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.14b.

bu hususta "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir"³⁰⁴ şeklindeki ayete gönderme yapmaktadır.

"Zîrâ ol irâde-i cüz'î emânetdür. (7) Hakk ol emâneti halk eyledi. Yire (8) ve göge ve cebellere ya'nî tağlara (9) 'arz eyledi. Bir ferd kimesne ol emânet (10) olan irâde-i cüz'î kabûl eylemedi."³⁰⁵

Bu oldukça ağır bir mesuliyettir. Allah zamanı geldiğinde bu emaneti yani irâde-i cüz'iyi geri alacaktır. Emanet sahibine dönecektir.³⁰⁶ O halde insan "Ölmeden evel ölmek" sırrını idrak etmeli, vakit geçirmeden kâmil bir mürşide intisap etmelidir. Onun huzurunda ikrar getirmeli, emaneti yani zaten cüz'i olan irâdesini şeyhine teslim etmelidir. Geriye sadece ruh kalmalıdır.

"Mütû kable en (5) temütü³⁰⁷ sırrına yapışup bir mürşid-i (6) kâmil bulup varup huzûrında (7) sende senlik olan emâneti bırakup (8) ikrâr virüp irâde-i cüz'iden geçüp (9) ferd-i rûh ile kalasız. Küllî Hakk'da iken (10) cüz'isinde iken cüz'i dahı kırtulup (11) teslîm-i tām ile ikrâr viresin."³⁰⁸

Böylece kişi, özünde olan emanete hıyanet etmemiş olacaktır. Hakiki mutluluğa erişecektir: "*Böylece mürşide kendüni virdinse (4) sa'âdete irdüñ. 'Âlim-i Rabbânî olduñ. (5) Özüñde olan emânetüñe hıyânet (6) eylemediñ.*"³⁰⁹ Müellif tarîkat ateşinde pişmeyi reddeden ve emaneti sahibine ulaştırmayan kişilerin "emânet-i Hakk'a" hıyanet ettiğine işaret etmektedir.³¹⁰ Ayrıca onların çok zalim ve çok cahil olduğunu haber vermektedir: "*Rabbini bilmedi, emânet[i] şâhibine ulaştırmadı. (6)*

³⁰⁴ Ahzâb 33/72.

³⁰⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.14b.

³⁰⁶ **A.e.**, vr.16b.

³⁰⁷ Hadis: "Ölmeden önce ölünüz". El-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, 2:29.

³⁰⁸ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.5a-5b.

³⁰⁹ **A.e.**, vr.16a.

³¹⁰ **A.e.**, vr.128a.

*Ẓalūmen cehūlā*³¹¹ oldu ve *hā'inīnden* oldu.”³¹² Allah'ın hakîkati bütün eşyayı çepeçevre kuşatmaktadır. Kâinatın her zerresinde müşahede edilebilecek olan esrârı okumaktan âciz olan kullar “*Allāh (11) Te'ālā'nuñ emānetini ve 'ahdini şaymamış*”tır.³¹³ Müellif bu kişilerin Hakk'ın cemalinden mahrum kalacağına inanmaktadır.

3.18. Ezan

Terim Anlamı

Sözlükte “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek” manasında bir mastar olan ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade etmektedir.³¹⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te İslam'ın şartlarından biri olan namazın önemi izah edilirken ezandan da bahsedilmektedir. Esere göre namaz ibadetinin en önemli öğelerinden biri ezandır. Ezan, namazın olmazsa olmazıdır. Hakk emridir.³¹⁵ Ezansız namaz makbul olmaz.³¹⁶ Okunması vâcibdir.³¹⁷ Müminler namaza ezan ile hazırlanmaktadır. Namaz vaktinin girdiğini ezan ile öğrenmektedir. Bu sebepten ötürü Seyyid Muhammed Ma'rîfî ezanın namazın şartı olduğunu vurgulama ihtiyacını hissetmektedir.³¹⁸ Ezan on beş cümleden ibarettir.³¹⁹ Sabah ezanında ek olarak iki cümle daha yer almaktadır: “*Es-salâtü hayrun minen-nevm. Es-salâtü*

³¹¹ Ahzâb 33/72: “[Çünkü o] çok zalimdir, çok cahildir.”

³¹² Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.128a.

³¹³ A.e., vr.129a.

³¹⁴ Abdurrahman Çetin, “Ezan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1995, s.37.

³¹⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.71a.

³¹⁶ A.e., vr.71a.

³¹⁷ A.e., vr.73b.

³¹⁸ A.e., vr.73b.

³¹⁹ A.e., vr.74a.

*hayrun minen-nevm.*³²⁰ Bu iki cümle diğer vakit ezanlarında bulunmamaktadır. Müellif, bu on yedi cümleye on bir kelime-i kâmeti ilave etmektedir. Böylece yirmi sekiz sayısına ulaşmaktadır. Bu sayı müellife göre *Kur'an-ı Kerîm*'de adı geçen yirmi sekiz peygambere işaret etmektedir.³²¹ “*Kaçan on yedi (8) kelîmât-ı ezân ile on bir kelime-i kâmeti bir yire (9) cem' eylesek yigirmi sekiz 'aded olur. (10) Enbiyâ ve kelâm-ı kadîm ta'dādınca olur.*”³²²

Ezan günde beş kere okunmaktadır. Her bir ezanın on beş cümle içerdiği göz önünde bulundurulduğunda yetmiş beş cümleye ulaşılmaktadır. Sabah ezanında fazladan bulunan iki cümle de eklendiğinde bunların toplamı yetmiş yedi cümle etmektedir.³²³ Yetmiş yedi, aynı zamanda tüm mukataât harflerinin adedine eşittir. Yani mecmû'ı “muḳaṭṭa'ât-ı kelāmullâhdır”.³²⁴

“[74a] (1) İmdi bu kelîmât-ı ezân on beş (2) kelimedür. Hem günde beş kerre okunur. Beş kerre (3) on beş yetmiş beş kelime olur. İki kelime (4) daḥı ezân-ı şabâḥda vardır. Anlar ğayrı (5) ezânda yokdur: Eş-şalâtu ḥayrun mine'n-nevm. (6) Eş-şalâtu ḥayrun mine'n-nevm. Cümlesi yetmiş beş, (7) iki daḥı yetmiş yedi kelime oldı... Mecmû'ı (11) muḳaṭṭa'ât-ı kelāmullâhdur.”³²⁵

Seyyid Muhammed Ma'rîfî'ye göre Hz. Muhammed, yirmi sekiz kelime-i ilâhîyi sahabe-i kiramdan olan Hz. Bilâl'in yüzünde müşahede etmiştir. Bundan dolayı ona “*Errihnî yâ Bilâl*” diye seslenmiş ve ezan okumasını istemiştir. Bu ifade, “Bizi rahatlat ey Bilâl” anlamına gelmektedir.³²⁶

Müellif ezanı şerîat ve vacibât olarak nitelendirmektedir.³²⁷ Ezan açık bir şekilde müminleri Allah'ın emrini tatbik etmeye davet etmektedir. Seyyid Muhammed

³²⁰ A.e., vr.74a.

³²¹ A.e., vr.75a.

³²² A.e., vr.75a.

³²³ A.e., vr.74a.

³²⁴ A.e., vr.74a.

³²⁵ A.e., vr.74a.

³²⁶ A.e., vr.75a-75b.

³²⁷ A.e., vr.71a.

Ma‘rifî’ye göre bu davete icabet etmeyen kişileri Allah’ın kulu ve Resûlullah’ın ümmeti olarak kabul etmek mümkün değildir.

“İmdi her kimse (8) kim bu da‘vete ‘avdet eylemedi ve esmâ-yı (9) hüsnâya girmede ol kişi Allâh’uñ kulu ve (10) Resûlullâh’uñ ümmeti degüldür. Niçün kim (11) Resûlullâh’a ümmet olmak Resûlullâh’a tâbi’ [76b] (1) olup Resûlullâh’uñ gıtdüğü yola gidüp ve (2) bildüğünü bilmekdür ve anuñ tarîkatini ve haqîkatini (3) añlayup anuñla bî‘at eyleyüp ve aña (4) mübâya‘a eylemekdür.”³²⁸

3.19. Fatiha Suresi

Terim Anlamı

Fatiha suresi Mekke döneminin ilk yıllarında nâzil olmuştur. Fatiha “açmak, açıklığa kavuşturmak, sıkıntı ve meşakkati gidermek, başlamak” anlamındaki feth kökünden türemiş bir isim olup hâtimenin zıddı olarak “bir şeyin evveli, baş tarafı, başlangıcı, giriş” manasında kullanılmaktadır. “Fatihatü’l-kitab” tamlamasının kısaltılmış şekli olan Fatiha *Kur’an-ı Kerîm*’in ilk suresi ve bir bakıma onun önsözü olduğu için bu adı almıştır. *Kur’an-ı Kerîm*’in tertibi ve yazılması itibariyle birinci sure olmasının yanında ayrıca namazdaki kıraat rûknünün yerine getirilmesine bu sure ile başlandığı ve nihayet bir bütün olarak indirilmiş surelerin de ilki olduğu için ona bu ismin verilmiş olduğu düşünülebilir.³²⁹

Eserde Ele Alınış Biçimi

Fatiha suresi *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*’in birçok yerinde söz konusu edilmektedir. Seyyid Muhammed Ma‘rifî, Fatiha’yı “ümmü’l-kitab” olarak nitelendirmektedir. Fatiha *Kur’an-ı Kerîm*’in anasıdır. Ayrıca tüm semâvî

³²⁸ A.e., vr.76a-76b.

³²⁹ Emin Işık, “Fatiha Suresi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1995, s.252.

kitapların da anasıdır.³³⁰ Bu sure *Kur'an-ı Kerim*'in aslıdır. Bu nedenden ötürü müellif, pek çok yerde okuyuculara Fatiha'yı güzelce tanımaları, iyice anlamaları uyarısında bulunmaktadır.

*“Fātihası (10) güzel görülmüş hātimesi dahı (11) güzel olur.”*³³¹

*“Fātiha'yı güzel bilmiş, hātimesi dahı güzel (11) olmuş.”*³³²

*Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*e göre Fatiha suresini anlamayan, bu ayetleri hakkıyla idrak etmeyen bir kişinin Kur'an'ın sırrına vâkıf olması mümkün değildir: *“İmdi (9) ümmü'l-kitâbı güzel tanı. Kur'an'ın sırrına vâkıf (10) olasın.”*³³³

Eserde Fatiha suresini bilmeyenin namazının kabul olmayacağına işaret edilmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in Fatiha'nın anlamını bilmeden kılınan namazın kabul edilmeyeceğini bildiren hadisi defalarca anılmaktadır.³³⁴

Ayrıca Seyyid Muhammed Ma'rîfî namaz ibadetinin Fatiha'nın üzerine bina edildiğini bildirmektedir. Yani *Kur'an-ı Kerim*'de var olan tüm mesajların özü Fatiha'nın içinde saklıdır.

“ (3) Şol kimesne kim mürşidi, Fātiha'sını bildi (4) zâlim olmaz. Hātimesini dahı bilür. Hüsni (5) hātîme idüğünü tıyar. Hātimesi Fātiha'dur (6) kim Fātiha'sı güzel duyulınca (7) hātîmesi güzeldür. Zîrâ Fātiha'yı bilmek gerekdür (8) kim Fātiha'yı bilme namâz kılsa dürüst degüldür. (9) Lâ şalâte illâ bi fātihatü'l-kitâbdur.”^{335,336}

³³⁰ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.172b.

³³¹ *A.e.*, vr.24b.

³³² *A.e.*, vr.135b.

³³³ *A.e.*, vr.172b.

³³⁴ *A.e.*, vr.43b, vr.110b, vr.183a.

³³⁵ Hadis: “Fatiha'nın manasını bilmeden namaz olmaz.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

³³⁶ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.183a.

Esere göre Fatiha'yı "güzel tanıyan" bir müminin, Müslüman kardeşine zulmetmesi mümkün değildir: "*Şol kimesne kim mürşidi, Fātiḥa'sını bildi zālīm olmaz. Ḥātīmesini daḥī bilür. Ḥüsn-i ḥātīme idüğini tıyar.*"³³⁷

Bu sebepten ötürü müellif Müslümanlara Fatiha'yı hakkıyla öğrenmelerini öğütlemektedir. Hakk yolcularının Fatiha suresinin anlamı üzerinde tefekkür etmeleri şarttır. Her Müslüman ve mümin Fatiha'yı ve Fatiha'nın hakikatini bilmekle mükelleftir. Bu nedenle *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*'te Fatiha'yı meydana getiren her bir ayetin doğru anlaşılması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu noktadan yola çıkan Seyyid Muhammed Ma'rîfî, Fatiha suresinin ihtiva ettiği her bir kelimenin karşısına mukataât harfleriyle başlayan birkaç ayeti karşılık getirmektedir. Çünkü o, *Kur'an-ı Kerîm*'in sırlarının bu harflerde mevcut olduğuna inanmaktadır.³³⁸

"İhdinâ": Elif-Lâm-Mîm. (5) Tenzîlu'l-kitâbi lâ raybe fîhi min rabbi'l-âlemîn. Ya'nî (6) indirdük kitâbı. Ol kitâbda gümân (7) yokdur kim yüzüñ levḥ-i maḥfûz (8) oldu.

Andan "Es-Sîrât": Yâ-Sîn. Ve'l-kur'ânî'l-hakîm. (9) İnneke lemine'l-mürselîn. Ey insân, ey (10) Muḥammed! Qur'ân hüküm olundı aña kim (11) peygâmbperlere îmân getürüp benüm üzerüme toğru yola geeler."³³⁹

Yukarıda görüldüğü üzere Fatiha suresinde yer alan "İhdinâ" kelimesi, Secde suresinin ilk iki ayetiyle izah edilmiş olunmaktadır. "Sîrât" kelimesi ise Yâsîn suresinin ilk üç ayetiyle açıklanmaktadır. Müellif bu yolla Fatiha'nın bâtın hakikatlerini okuyucularına duyurmayı amaçlamaktadır.

3.20. Hac

Terim Anlamı

³³⁷ A.e., vr.183a.

³³⁸ A.e., vr.168b-vr.172b

³³⁹ A.e., vr.170b-vr.171a.

Hac sözcüğünün lügat anlamı ziyaretir. İslamî terminolojide bir Müslümanın belli kurallara uyarak Zilhicce ayında Kâbe'yi ziyaret etmesidir. Tasavvûfî ıstılâhta ise Hakk'a ermek için yapılan manevî ve ruhsal yolculuk anlamını taşımaktadır. Süleyman Uludağ'a göre Allah'ın inâyetine güvenen sâlik sefere azmeder, varlık memleketinden fenâ diyarına doğru sefere çıkar. Mikat yerinde gösteriş elbisesini çıkarır, dostun giysisi olan ihrâmı giyinir. Dünyadan tecerrüt eder, marîfet Arafat'ında ârif olarak durur. Nefs koçunu kurban eder. Safa'da saflaşır, Merve'de mürüvvet ehli olur. Nefsindeki kötü huyları taşlar. Kâbe'de Hakk'ın harîmine erer. Sonra manevî neşe ve ruhsal ferahlıkla vatanına geri döner. Sufiler haccın esaslarını ruhsal gerçeklerin simgeleri addetmektedir. Gönül Beytullâh olup onun imârî hacdır.³⁴⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te İslam'ın beş şartı izah edilirken hac da söz konusu edilmektedir. Seyyid Muhammed Ma'rîfî haccı “*Evvel mālından ve âl u evlādından ve kâr u kesbinden (5) ve 'alâyık-ı dünyevîden geçüp teslim-i Hakk (6) olmağdur*” cümlesiyle tanımlamaktadır.³⁴¹ O, haccın maldan, evlattan, maddî kazançtan, kısacası dünyevî olan her şeyden geçip sayısız zahmete girip Allah'a teslim olmak anlamına geldiğini ifade etmektedir. Beytullâh nice enbiyânın ve evliyânın “kıblegâhı ve secdegâhı” olmuş kutsal bir mekândır.³⁴² Beytullâh'a giren müminler her türlü gazaptan emin olmaktadır. Bu nedenle her yetişkin zengin müminin hac ibadetini ifâ etmesi önem taşımaktadır. Bu ibadeti inkâr eden kişi ise kâfirdir ve yeri ateştir.

“İmdi ey tâlib-i ma'ârif ve ey (2) 'âşık-ı zât-ı mutlâk! Her kim hacca müteveccih (3) ola, mevzû'-i re's-i vech-i âdemdür. (4) Evvel mālından ve âl u evlādından ve kâr u kesbinden (5) ve 'alâyık-ı dünyevîden geçüp teslim-i Hakk (6) olmağdur ve küllî zahmeti ol Beytullâh (7) muqâbilinde rahmet bilüpdür ve belâyı (8) zevk u şafâ bilmek gerekdür ve muhabbetle ol (9) Beytullâh'a müteveccih olup gitmek gerekdür. (10) Mevzû'-ı re's-i vechdür ve Fâtihatü'l-

³⁴⁰ Süleyman Uludağ, “Hacc”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.150.

³⁴¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.93a.

³⁴² A.e., vr.93b.

kitâb (11) mazharıdır ve anuñ muķâbilinde ‘ubûdiyyet ol Beytullâh’a [93b] (1) karşı eylemek gerekdür ki mevzû ‘-i re’ s-i vech-i (2) âdem ‘aleyhi’s-selâm.”³⁴³

Esere göre hacı olan kişi, kendi elbiselerini yani dünya libâsını terk edip ihrâma bürünmektedir. Çünkü ihram, “*kefenin kâim makamıdır*”.³⁴⁴

“Ve her kim bu Ka‘betullâh’[ı] tavâf eylemek (10) dilerse kendü libâsından ki dünyâ libâsıdır (11) terk eyleyüp ihrâm giyüp. Zîrâ [94a] (1) ihrâm, kefenüñ kâ‘im maķâmıdır ve libâs (2) âhire virür.”³⁴⁵

Müellife göre saç ademoğlunun cehâletini sembolize etmektedir; kesrettir. Bu yüzden ihrâma giren hacı adayının saçı kesilmektedir. Yalın ayak ve başı açık olan kişi âdeta canından vazgeçmektedir. Bu yönüyle Allah’ın yoluna kurban olmayı bekler gibidir. Nitekim bütün evliyâlar ve enbiyâlar bu makamda kendi benliklerinden vazgeçmişler, âdeta “*kendülerin kurbân eylemişlerdür*.”³⁴⁶

“[104a] (1) Ve her kimse kim Ka‘be’yi zâhir ve (2) bâtın tavâf eyleyüp hakîkatini (3) bilmek dilerse ol maķâmda kendüyi (4) nokşân içinde göre. Ve baş saçı (5) karanlık cehlinden kinâyetdür. Ol (6) maķâmda nâķış eyleyüp yolında (7) alnını mevzû ‘-ı re’ s-i vechdür. Kâle: (8) Ĥalaķallâhu Te‘alâ re’s-e Âdem ve cebhetuhu (9) min turâbi’l-Ka‘beti.³⁴⁷ Ve kendüyi ol (10) maķâmda kurbân eyleye. Zîrâ kim (11) cemî‘ evliyâ vü enbiyâ ol maķâmda kendülerin [104b] (1) kurbân eylemişlerdür ve kendülerinden geçmişlerdür.”³⁴⁸

Bunlara ilâveten Seyyid Muhammed Ma‘rifi, eserinde iki farklı hacı tipinden bahsetmektedir. Bunların biri “hakîkaten hacı”, diğeri “suretâ hacı”dır. Yani her hacca

³⁴³ A.e., vr.93a-93b.

³⁴⁴ A.e., vr.94a.

³⁴⁵ A.e., vr.94a.

³⁴⁶ A.e., vr.104b.

³⁴⁷ Hadis: “Allah Adem’in başını ve alnını Kâbe toprağından yarattı.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

³⁴⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.104a-104b.

giden kişi bu ibadeti gerçek mânâda yerine getirmiş olmamaktadır. Müellife göre haccın şartlarını hakkıyla, içtenlikle yerine getirmeyen bir Müslüman, bin kez hacca gitse bile “*hacı ve nâcî*” olamaz.³⁴⁹ Yalnızca uzun ve yorucu bir yolculuğa çıkmış ve evine dönmüş olur. O, “*şüretâ hacıdur*”. Hacca bin kez gitse bile “*hakîkaten hacı*” olamaz.

“İmdi bu hakîkati bilenler hakîkaten (6) hacılar olurlar. Ammâ kim gitmiş şüretâ hacıdur (7) hakîkaten degüldür. Ammâ iktizâ-yı evvel bu hacı (8) bilüp řoñra farz olursa hakîkaten hacı (9) ola gitdüğinde.”³⁵⁰

Hakiki manada hâcî olabilmek için orada karşılaşılacak sıkıntılara şevkle göğüs germek, sabır ve şükürden ayrılmamak, her aşamada Allah’ı görüyormuşcasına ihsânla ibadet etmek gerekmektedir. Haccı hakkıyla yerine getiren, orada bulunduğu süre içinde kendiliğinden geçen, bu dünyadaki hiçliğini kavrayan, Kâbe’yi hem zâhir hem de bâtın olarak tavaf eden, tavaf sırasında Kâbe’nin hakîkatini anlayan bir mümin, türlü lütuflar ile “ârif-i billâh”lar zümresine dâhil olacaktır.

“İmdi ey tâlib-i ma’ârif-i esrâr-ı (3) ilâhî! Her kimse kim Ka’be’nüñ, Hacerü’l-Esved’üñ ve (4) tavâfuñ ve ‘Arafât’uñ ve cemrelerüñ ve řaç (5) gidermenüñ ve kurbânuñ ve cemî’ Ka’be (6) menâsiklerinüñ hakîkatine muṭṭalî’ olup (7) bilmese, mecmû’ı kelime-i ilâhî üzerine mebnîdür ve (8) anuñ ‘adedince olduğını idrâk (9) eylemese ol kişi Ka’be’ye biñ kerre (10) varsa hacı ve nâcî olmaz. Niçün kim (11) hacca varmak haccuñ sırrını ve hakîkatini bilmekdür. [105a] (1) Ve tavâfını ke’enneke terâhu³⁵¹ eylemekdür.”³⁵²

İnsan hem hac yolculuğu sırasında hem de Beytullâh’da türlü güçlüklerle yüze gelmektedir. Kimi zaman hastalıklara ve belâlara duâr olmaktadır. Esere göre

³⁴⁹ A.e., vr.104b.

³⁵⁰ A.e., vr.94b.

³⁵¹ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsânü en ta’büdallâhe ke’enneke terâhu, fein lem tekün terâhu fe’innehu yerâke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II/156.

³⁵² Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.104b.

burada çekilen tüm meşakkatleri zevk ü sefâ bilmek, muhabbetullâha dâhil olmak için cehd etmek gerekmektedir. Kâbe'yi tavaf eden kişi bütün varlığını “yağmaya” vermelidir. “*Ma‘ârif-i billah*” olmalıdır. Bunu başaramıyorsa “*yalancıdur ve münâfıkdur.*”³⁵³

3.21. Hakikat

Terim Anlamı

Hakikat gerçek anlamını taşıyan Arapça bir kelimedir. Sûfiler Allah’a ulaşma yolunda şeriat, tarikat, hakikat ve marifet şeklinde dört mertebe olduğuna inanmaktadır. Bu kavramlar daha çok İslam’ın irfânî boyutunu ifade etmektedir.³⁵⁴ Bunlardan üçüncüsü hakikattir. Bu mertebelerin biri aşılmadan diğerine geçiş sağlanamamaktadır. Çünkü hakikatsiz şeriat makbul değildir. Şeriatsız hakikat bâtıldır. Yani ikisi arasında bir uyum söz konusudur. Şeriat bir ağaç, hakikat ise onun meyvesidir.³⁵⁵

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te hakikatin zâhirin ardındaki gizli mana olduğu ifade edilmektedir. Kâinatta ulemâ-yı zâhirin vâkıf olmadığı, “âkilleri çâk çâk edecek” sayısız hakikat ve esrar saklıdır.³⁵⁶ İlmullahın hakikatine nihayet yoktur.³⁵⁷ “‘Âşık (3) ve şâdık-ı ma‘ârif’ kullar kendi benliklerini yok ederek, dünya ile olan ilişkilerini keserek hakikate vasıl olmuşlardır. Müellif bu noktada Hz. İsa’ya ait olduğunu söylediği “Mâsiva ile olan alâkanı kesip bana yönelirsen bana ulaşırsın ve beni görürsün” şeklindeki sözü nakletmektedir.

³⁵³ A.e., vr.148a.

³⁵⁴ Abdullah Kahraman, “Yunus Emre Dîvân’ında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı)”, **Kocaeli İlahiyat Dergisi**, C. 1, S.1, Mayıs 2017, s.2.

³⁵⁵ Ethem Cebecioğlu, “Hakikat”, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, s.243.

³⁵⁶ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.51b.

³⁵⁷ A.e., vr.52a.

“(1) İmdi bunca esrārullāh vardır kim (2) degme kimseye müyesser olmaz. İllā ‘āşık (3) ve şādık-ı ma‘ārif ola kim kendülüğinden (4) fānī olmuştur ve haqīkate (5) vāşıl olmuştur kim Hāzret-i Bārī (6) Hāzret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selāma buyurur: (7) Tecerrüd terānī teferrüd tuşallī.”³⁵⁸,³⁵⁹

Bunlara sadece ehlullāh ve ehl-i irfān kimseler erişebilir: “İllā ehlullāh (5) ve ehl-i ‘irfān sultān efendülerümüze (6) maḥşūşdur anı bilmeklik.”³⁶⁰ Ulema ehli bu hakikatlere ve rumuzlara erişemez. Çünkü hakikat akıl ve mantık yoluyla anlaşılamaz: “Zirā kim bu ‘ilmullāh ‘aql ile (3) ve fikr ile bilinmez.”³⁶¹ Müellif yalnızca şerîata bağlı kalınmakla bu hakikatlere ulaşamayacağını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“İllā ehlullāh (5) ve ehl-i ‘irfān sultān efendülerümüze (6) maḥşūşdur anı bilmeklik. Zirā kim (7) ehlullāha bir sözi söylerler anuñ (8) tahtında nice ma‘nalar ve nice rumūzlar (9) vardır. Huşūşan kim Hāzret-i (10) Bārī’[nün] kelām-ı şerīfnde ol deñlü (11) ma‘nalar ve mu‘cizāt-ı esrārlar vardır kim [52a] (1) ‘ākiller çāk çāk olur. (2) Zirā kim bu ‘ilmullāh ‘aql ile (3) ve fikr ile bilinmez. Madem ki hidāyet-i (4) Haqq olmayınca ve hidāyet nūrına (5) vāriş olmayınca.”³⁶²

Eserde hakikat ehlinin cehâletten temizlendiği dile getirilmektedir. Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre insanoğlunun vazifesi hakikatin sırrına vâkıf olmaktır. Zâhire takılıp kalmak faydasızdır. Önemli olan varlığın bâtınına yoğunlaşmaktır. Bu nedenle müellif âdemoğluna her şeye hakikat nazarıyla bakmasını öğütlemektedir. Ayrıca Allah’ın hakikatine varanların kurtuluşa ereceklerinin müjdesini vermektedir. Aksi halde Resûlullah’ın sırrına ve marîfete erişmek mümkün görünmemektedir.

³⁵⁸ Anlamı: “Mâsiva ile olan alâkanı kesip bana yönelirsen bana ulaşırsın ve beni görürsün.”

³⁵⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.57b.

³⁶⁰ A.e., vr.51b.

³⁶¹ A.e., vr.52a.

³⁶² A.e., vr.51b-52a.

Muhammed Ma‘rifî, hakîkatin tek olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Resûlullâh’ın yolundan gitmek ve O’nun hakîkatini anlamak için uğraşmak çok büyük ve kıymetli bir vazifedir. Müellif Hz. Âdem ile Hz. Havvâ’nın bir hakîkat-i vâhid olduklarını dile getirmektedir.³⁶³ Bu nedenle her ikisinin hikmetlerini araştırıp öğrenmek hayati önem taşımaktadır.

Eserde İslam’da farz kılınmış herhangi bir fiili hakîkaten işlemek için ne yapmak gerektiği de adım adım izah edilmektedir. Müellif bu konuda kelime-i şehâdet örneğini vermektedir. Kelime-i şehâdeti öncelikle “şer’an” söylemek gerekmektedir. Daha sonra tarîkaten fiili amele geçirip işlemek lazımdır. Bunu ihsânla yapınca kelime-i şehâdet hakîkaten müşahede edilebilecektir.³⁶⁴

Muhammed Ma‘rifî, ibâdetleri lâıykıyla yerine getirmeye çalışmanın yani “hakîkaten” ifâ etmenin büyük önem taşıdığına dikkat çekmektedir. *“Her kim namazı hakîkaten kılmasa, Allah’ın emrini yerine getirmiş sayılmaz ve Resûlullâh’ın sırrına erişemez”* ifadesi bu düşünceyi örnekler niteliktedir.

“(6) Şol kişi kim şalât[1] ya’nî (7) namâzı şerî’aten ve tarîkaten ve hakîkaten (8) kılmasa Resûlullâh’uñ sırrından (9) yâd olur. Ya’nî ma‘rifetine Resûlûñ (10) irmez ve anuñ elinden hîç iş (11) gelmez ve bilse dahı terk-i şalât [65a] (1) olınca kerâmet ve ma‘rifet icrâ idemez (2) ve izhâr idüp kerâmet gösterse (3) nâs kerâhet bilür ve eger (4) terk-i şalât olmaz ise nâsa (5) kerâheti kerâmet görinür.”³⁶⁵

Başka bir ifade de abdest ile ilgilidir. Müellif, abdest almanın su ile yıkanmanın ötesinde, ilâhî bir manaya sahip olduğu değerlendirmesini yapmaktadır. Bu nedenle hakîkaten abdest almanın önemini vurgulamaktadır. Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre âb-ı hayat ile abdest almaya muvaffak olanlar günahlarından tamamen arınmaktadır. Bu bakış açısı hacc ve zekât için de hayata geçirilmelidir. Kısacası müellif, ibadetlerin sadece şeklen yapılmasına karşıdır. O, ibadetlerin hem madden

³⁶³ A.e., vr.100a.

³⁶⁴ A.e., vr.63b.

³⁶⁵ A.e., vr.64b-65a.

hem de hakîkaten ifâ edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Fiiller, samimiyetle amele dönüştürülmelidir. Kul ibadet ederken kendisini hakîkaten Allah’a teslim etmelidir.

“Her kimse kim bu kelime-i tevḥīdi (8) şer‘an söyleye ve ĩmān getüre ve tarīkaten (9) fi‘li ‘amele getirüp işleye. Ve ḥakīkaten (10) müşāhede eyleyüp göre. Ve cemī‘ kā’ināta (11) ḥādī ve mehdī olur ve anlardan olur kim [64a] (1) Ulā’ike ‘alā huden min rabbihim ve ulā’ike humu’l-mufliḥūn.³⁶⁶”³⁶⁷

3.22. Hacerü’l-Esved

Terim Anlamı

Kâbe’nin doğu köşesinde bulunan, tavaf sırasında hacıların her dönüşte selâmladıkları siyah parlak taştır.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif isimli eserde hac bahsinde Hacerü’l-Esved konusu işlenmektedir. Kâbe’nin bir köşesinde Hacerü’l-Esved bulunmaktadır. Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre bu taş yetmiş bin melek eşliğinde cennetten indirilmiştir.³⁶⁸ Hacerü’l-Esved aynı zamanda tavaf yükümlülüğünün başlangıç noktasıdır. Müminler tavafa Hacerü’l-Esved’den başlamaktadır.³⁶⁹ Kâbe yedi kez tavaf edilmekte ve bu taş yedi kere öpülmektedir. Ona yüz göz sürülmektedir.

Müellif Hacerü’l-Esved’in yeryüzüne indiği esnada “sütnden ak” olduğunu, kulların günahlı elleriyle, günahlı ağızlarıyla ona yüz göz sürmeleri sonucunda

³⁶⁶ Bakara 2/5: “İşte onlar Rab’lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.”

³⁶⁷ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.63b-64a.

³⁶⁸ A.e., vr.98a.

³⁶⁹ A.e., vr.94a-94b.

zamanla kararmaya başladığını, sonunda kapkara olduğunu şu cümlelerle bildirmektedir:³⁷⁰

“Bir dağı Hacerü'l-Esved gökden (2) indi ve yetmiş biñ melâ'ike bile indi ve (3) sütten ak idi ve elinde bir ak (4) hattı var idi. İllâ benî âdemün (5) günâhından yüz süre süre (6) siyâh itdiler.”³⁷¹

Ayrıca Seyyid Muhammed Ma'rifi, Hacerü'l-Esved'in, kendisini ziyaret eden kişilere ahiret gününde şahitlik yapacağını haber vermektedir. Hac ibadeti esnasında yapılan bütün tavaflara ve saylara bizzat Hacerü'l-Esved tanıklık etmektedir. Zira Hacerü'l-Esved'in iki gözü ve bir dili vardır. İnsanlar bunu fark etmekten acizdir. Hz. Peygamber bir hadisinde bu âzâları sayesinde Hacerü'l-Esved'in kıyamet günü insanlar gibi dirilip şahitlik edeceğini buyurmuştur.³⁷² Bu şekilde kimin hacca gidip gitmediği, kimin Beytullâh'ı tavaf edip etmediği apaçık ortaya çıkacaktır. Müellif bu hadis vasıtasıyla hac sırasında ibadetleri ihsânla yerine getirmenin önemi hususunda okuyucuları uyarmış olmaktadır.

“Hacerü'l-Esved'ün iki (4) gözi ola ve bir dağı dili olur, söyler. (5) ‘Aynen yubşiru bihâ ve lisânen yentiku bihâ.’³⁷³(6) Kıyâmet gününde Hacerü'l-Esved dirile (7) ve gelüp tavâf eyleyüp ve eylemeyenleri bile (8) şehâdet eyleye. Zîrâ kim her kimse kim (9) Hacerü'l-Esved'ün ve Ka'be'nün hakîkatini (10) ahladıysa tavâf-ı Beytullâh eyledi (11) ve ‘ârif -i billâh oldu. Ve Hacerü'l-Esved şehâdet [98a] (1) eyler.”

³⁷⁰ A.e., vr.98a.

³⁷¹ A.e., vr.98a.

³⁷² A.e., vr.97b.

³⁷³ Hadis: “Kıyamet günü onun (Hacerü'l-Esvedin) görebileceği gözleri, konuşabileceği bir dili olacaktır.” El-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II/120.

3.23. Hamd

Terim Anlamı

Sözlükte “iyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme” mânasına gelmektedir. Hamd İslam terminolojisinde sevgi ve tâzimle Allah’a yönelen övgü ve şükür anlamında kullanılmaktadır.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif Allah’a hamd ile başlamaktadır. Seyyid Muhammed Ma‘rifî ona bu eseri yazma kabiliyetini vermesi ve insanları bilgilendirmeyi kısmet etmesi dolayısıyla Allah’a şükür etmektedir. Allah kelâm-ı kadîmesini nur-ı hidâyet hâlinde âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Bu nimetin büyüklüğünü idrak edip Allah’a hamd etmek gerekmektedir.

“(3) Aña hamd eylerüz ki kelâm-ı kadîmesini (4) nûr-ı hidâyet bir nûr-ı vâhid ve nûr-ı hidâyet (5) ‘âlemlere rahmet olmışdur. Yoḥsa (6) ol Allāh anları bizlere hidâyet eyleseseydi (7) ve hediye-yi irsâl-i rahmet-i ‘âlem kılmısaydı (8) biz ki ol ‘inâyeti nice bilüp ve (9) maḥzar-ı bi’z-zât nice olur idük. (10) Ol hidâyet kelâm-ı kadîmedür ki bir ismi (11) nûr-ı nübüvvet ve bir ismi nûr-ı velâyetdür.”³⁷⁴

Müellif Araf suresinin 43. ayeti olan “Hamd, bizi buna eriştiren Allah’a mahsustur. Eğer Allah’ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidâyete ermiş olamazdık” şeklindeki ayeti hatırlatmaktadır.³⁷⁵ Ayrıca Fatiha suresinde yer alan “Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur” ayetine yer vermektedir.³⁷⁶ Eser yine Allah’a hamd ile sona ermektedir.³⁷⁷

³⁷⁴ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.1b-2a.

³⁷⁵ A.e., vr.2a.

³⁷⁶ A.e., vr.193a, vr.208b.

³⁷⁷ A.e., vr.218a.

3.24. Hidâyet

Terim Anlamı

Dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak yolu gösterme anlamına gelmektedir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre hidâyet Allah’ın kullarına doğru yolu göstermesidir. İnsanların hidâyeti bulmaları Allah’ın gönderdiği peygamberler ve kutsal kitaplar sayesinde gerçekleşmektedir. Hidâyet insanlara öncelikle Hz. Adem ile Hz. Havva’dan ulaşmıştır.³⁷⁸ Daha sonra Allah âlemlere sayısız peygamber göndermiştir. Son peygamber Hz. Muhammed’in bu dünyaya gönderilmesinin sebebi de budur. O, “irsâl-i rahmetdür”³⁷⁹ O, hidâyet membaıdır. O, hidâyet nurudur. O, zât-ı hidâyettir. Hidâyet-i bâkidir.³⁸⁰

“Ya‘nî (8) Elif-lâm-mîm kitâbdur. Anda hîç şekk yokdur. (9) Muttekîlere hidâyet içündür ve anuñ (10) vârişleri dañı bunuñ gibidür. (11) Kelâm-ı Kerîm’inde bunuñ gibi hezâr yirde [4a] (1) buyurmuşdur. Bu hidâyet ‘âlemlere (2) irsâl-i rahmetdür. Vemâ erselnâke (3) illâ rahmeten li’l-‘âlemîn.³⁸¹ Ya‘nî buyurur. (4) “Yâ Muhammed, seni irsâl eylemedüm zaħmet içün; (5) illâ ‘âlemlere rahmet içünsün” buyurmuş.”³⁸²

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te Hz. Muhammed’in, Hz. Adem ile Hz. Havva’dan intikal eden hidâyeti ve hakîkati “El-veledü (2) sırru

³⁷⁸ A.e., vr.111a.

³⁷⁹ A.e., vr.4a.

³⁸⁰ A.e., vr.193a.

³⁸¹ Enbiya 21/107: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”

³⁸² Seyyid Muhammed Ma‘rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.3b-4a.

ebîhi”³⁸³ sözünü sarf ederek bizzat müşahede ettiği ifade edilmektedir. Böylece baba sırrına varis olabilmıştır. “Kemā hüve ḥaḳḳahu ve ke’enneke terāhu”³⁸⁴ hadisini Hz. Peygamber’e söylettiren de bu şahitliktir.

“İmdi (7) ey tālib-i ma’ārif-i Ḥaḳḳ! Bize hidāyet (8) Ādem ile Ḥavvā’dan irişme bizler muḥsinlerden (9) olmazduk. İmdi bize hidāyet Ādem ile Ḥavvā’dan (10) olmuştur ve Ādem ile Ḥavvā’nun ḥaḳīkatini (11) Ḥazret-i risālet kemā hüve ḥaḳḳahu ve ke’enneke terāhu³⁸⁵ [111b] (1) müşāhede eyleyüp görmüştür ki El-veledu (2) sırru ebîhi³⁸⁶ buyurmuştur.”

Müellif Allah’ın bizlere nebileri göndermemesi durumunda hâlimizin nice durumda olacağını düşünüp şükretmektedir.³⁸⁷ Müminleri doğru yola ileten bir diğer önemli vasıta ise *Kur’an-ı Kerim*’dir. Seyyid Muhammed Ma’rifi, *Kur’an-ı Kerim*’in de kullar için hidāyet vesilesi olduğunu dile getirmektedir. Allah’ın yüce kelâmı müminler için hem rahmet hem hidāyet kaynağıdır. Çünkü Kur’an, Allah kelmâdır ve insanlar için hidāyettir.

Son olarak mürşitler de insana hikmet-i hidāyeti bildirmek için uğraşıp durmaktadır.³⁸⁸ Mürşit hidāyet edicidir. Mürîd tarîkate girdiği vakit mürşidi sayesinde “menzil-be-menzil rûḥ-ı hidāyete” ermekte, Allah dostları arasına katılmaktadır.

“Ammā sen de hergiz ol (8) mürşidün nuṭṭından taşra bir iş (9) eylemeyesin. Tā kim ol mürşid seni (10) menzil-be-menzil rûḥ-ı hidāyete ulaşıra. (11) Zāt ve şifâtı bir idüp göstere. Ol kimse [158a] (1) rûḥ-ı hidāyete irişür kim (2) mürşidinün yolında baş ve cān fedā ide.”³⁸⁹

³⁸³ Hadis: “Çocuk, babasının sırrıdır.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, 2/452.

³⁸⁴ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsânü en ta’būdallāhe ke’enneke terāhu, fein lem tekün terāhu fe’innihü yerāke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II/156.

³⁸⁵ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsânü en ta’būdallāhe ke’enneke terāhu, fein lem tekün terāhu fe’innihü yerāke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II/156.

³⁸⁶ Hadis: “Çocuk, babasının sırrıdır.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, 2/452.

³⁸⁷ Seyyid Muhammed Ma’rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.2a.

³⁸⁸ A.e., vr.149a.

³⁸⁹ A.e., vr.157b-158a.

Metne göre kâmil bir mürşide bağlanan sufi karanlıktan kurtulup aydınlığa ermektedir: “*Ol zamān zulmātdan çıkup hidāyete (2) iḥrāc olmaḳdur.*”³⁹⁰ Süfli sıfatları terk edip ulviyyete tebdil olmaktadır. Üstelik bu kişinin ismi defter-i hidāyete kaydedilmektedir: “*İmdi her kimüñ ismi (7) defter-i hidāyet[e] kayd olunca ol kimse ehl-i (8) hidāyetdür.*”³⁹¹

Seyyid Muhammed Ma‘rifi hidāyete ermeyenleri kâfir olarak tanımlamaktadır. Allah bu kişilere doğru yolu göstermemektedir. Hidāyete ermeyenler dünyada ve ahirette kör olarak kalmaya mahkûmdur.³⁹²

3.25. Hurûf-ı Mukattaât

Terim Anlamı

Hurûf-ı mukattaât harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile “kesilmiş, ayrılmış” anlamındaki mukattaât kelimesinden oluşan bir tamlamadır. Mukattaât, Arapça “kesmek, bir şeyi bütününden ayırmak” manasına gelen kat‘ kökünden türemiş bir sıfat olup söz konusu harfler kelimeyi oluştururken okundukları gibi değil kendi isimleriyle telaffuz edildiklerinden ötürü “bağımsız ve tek harfler” anlamında “hurûf-ı mukattaât” diye adlandırılmıştır.³⁹³ Hurûf-ı mukattaât Arap alfabesindeki 14 harften teşekkül etmiştir.

ا، ح، ر، س، ص، ط، ع، ق، ك، ل، م، ن، هـ، ی

³⁹⁰ A.e., vr.150a.

³⁹¹ A.e., vr.150a.

³⁹² A.e., vr.145a.

³⁹³ M. Zeki Duman-Mustafa Altundağ, “Huruf-ı Mukattaât”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul, 1998, s.401.

Bunların üçü tek, dördü iki, üçü üç, ikisi dört, ikisi de beş harflidir. Tekrarlarıyla birlikte yirmi dokuz ünite oluşturan hurûf-ı mukattaât, ikisi medenî olmak üzere yirmi dokuz surenin başında yer almaktadır.³⁹⁴

Bugüne kadar bu harflerin anlamı konusunda çok şey söylenmiştir. Anlamının olmadığını düşünenler olduğu gibi anlamlarının olduğuna inanan ve yorum yapanlar çoğunluktadır.³⁹⁵ Başta müfessirler olmak üzere İslâm âlimleri hurûf-ı mukattaâtın tefsiri meselesinde çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. *Kur'an* okumayı özendirene, Allah'ın kelâmını okuyana her harfi için on sevap verileceğini bildiren ve bu arada “elif lâm mîm”in tek harf değil üç harften oluştuğunu bildiren hadisin dışında³⁹⁶ muteber hadis kaynaklarında hurûf-ı mukattaâta dair herhangi bir açıklama yoktur.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rîfî'nin eserinde yer verdiği dinî terimlerden biri de hurûf-ı mukataâtır. Müellif “hurûf-ı mukataât” ifadesinin yanı sıra “muḳaṭṭa'ât-ı kelāmullāh” ibaresini de kullanmaktadır.³⁹⁷ O, hurûf-ı mukataâtı “*Ḳur'ân'ıñ aşlıdur ve cemî' kitābuñ aşlıdur (4) ve Haḳḳ Te'ālā'nuñ esmā-yı küll[ü] ve (5) esrārıdur*” cümlesiyle tarif etmektedir.³⁹⁸ Buradan müellifin, *Kur'an-ı Kerim*'i yorumlama aşamasında hurûf-ı mukataâtı dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

Seyyid Muhammed Ma'rîfî öncelikle hurûf-ı mukataâtın birbirinden farklı on dört harften ibaret olduğunu belirtmektedir. Daha sonra bu harfleri art arda sıralamaktadır: “*Bu sebebdan on dört (6) kelime kim muḳaṭṭa'ât aşlıdur. (7) الر-كهيعص- طس-هم-ص-ق-ن* [elif lam rı-kef he ye 'ayın şad-ṭa sin-ha mim-şad-ḳaf-nun].”³⁹⁹ Bu harflerin tekrarlarıyla birlikte ortaya çıkan toplam harf sayısı yetmiş sekizdir.⁴⁰⁰

³⁹⁴ A.e., s.401.

³⁹⁵ Tuncer Namlı, “Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sure Başlıkları: Mukattaa Harfleri”, **Eskiye**, Bahar 2015, s.86.

³⁹⁶ Konuyla ilgili hadisin meâli şu şekildedir: “Kur'ân-ı Kerim'den tek bir harf okuyana bile sevap vardır. Her hasene on misliyle değerlendirilir. Ben 'Elif Lâm Mîm' bir harf demiyorum. Aksine 'Elif' bir harf, 'Lâm' bir harf, 'Mîm' de bir harftir.” Tirmizî, **Sevabü'l-Kur'ân**, 16.

³⁹⁷ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.74a.

³⁹⁸ A.e., vr.184a.

³⁹⁹ A.e., vr.209a.

⁴⁰⁰ A.e., vr.86a.

Kur'an'da geçen mukattaât harflerin oluşturduğu ikili-üçlü-dörtlü-beşli grupların tam listesi metnin 74a numaralı varagında ayrıca verilmektedir.⁴⁰¹

Müellif yirmi dokuz surenin mukattaât harfleriyle başladığını ifade etmektedir. Bu konuya örnek oluşturan ayetlerin bazılarına yer vermektedir.

“Tâ-Hâ. Mâ enzelnâ ‘aleyke’l-*Qur’âne* (9) liteşkâ.”⁴⁰² (Tâ-hâ 20/1-2)

“Şâd. Ve’l-*Qur’âni* zî’z-zîkr.”⁴⁰³ (Şâd 38/1)

“Tâ-Sîn-Mîm. Tilke (7) âyātu’l-kitâbi’l-mübîn.”⁴⁰⁴ (Kasas 28/1-2)

“Hâ-Mîm. Tenzîlun mine’r-raḥmāni’r-raḥîm.”⁴⁰⁵ (Fussilet 41/1-2)

Bunlar gibi birçok sure hurûf-ı mukattaât ile başlamaktadır.⁴⁰⁶ Seyyid Muhammed Ma’rifî’ye göre Allah bu yirmi dokuz hurûf-ı mukattaât vasıtasıyla Hz. Muhammed’e hitap etmektedir. Yani bunların her biri bir şifre, bir işaret gibi düşünülmelidir. Müellif bu konuda Yâsîn suresinin ilk ayetlerini örnek vermektedir: “Yâ-Sîn. Ve’l-*Qur’âni*’l-ḥakîm. (4) İnneke lemine’l-murselîn. ‘Alâ şirâṭın mustakîm.”⁴⁰⁷ Seyyid Muhammed’e göre burada “Yâ-Sîn” hurûf-ı mukattaâtıyla kast edilen Hz. Muhammed’in zâtıdır. Çünkü “Yâ-Sîn” “Yâ Muhammed” hitabını karşılamaktadır.⁴⁰⁸

“Ve hem kelāmullāhuñ muḥāṭabıdur kim (11) الم [elif lām mîm] den tā ق ن [kaf nun] a gelince [26a] (1) yigirmi tokuz sûre-i muḥāṭṭa’ât ile Ḥazret-i (2) ehādîş Ḥazreti Resûlullāh Efendümüze (3) ḥitâb eylemişdür. Yâ-Sîn. Ve’l-*Qur’âni*’l-ḥakîm. (4) İnneke lemine’l-murselîn. ‘Alâ şirâṭın mustakîm.”⁴⁰⁹ (5) dir.

⁴⁰¹ A.e., vr.74a.

⁴⁰² A.e., vr.170a.

⁴⁰³ A.e., vr.171b.

⁴⁰⁴ A.e., vr.155b.

⁴⁰⁵ A.e., vr.171b.

⁴⁰⁶ A.e., vr.26b.

⁴⁰⁷ Yâsîn 36/1-4: "Yâ sîn. Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin."

⁴⁰⁸ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.26a.

⁴⁰⁹ Yâsîn 36/1-4: "Yâ sîn. Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin."

Ya'nî yâ nidâdur. Yâ insân, Yâ Muhammed (6) demekdür. Tahkîksûñ. Qur'an-ı hakîmsûñ (7) ve mecmû'ı mürsellerden 'alâ sırat-ı müstaķîmsûñ.⁴¹⁰

Seyyid Muhammed Ma'rîfî bu durumun Tâ-hâ suresinin ilk iki ayeti için de için de geçerli olduğunu söylemektedir. "Tâ-Hâ. Mâ enzelnâ 'aleyke'l-Qur'âne (9) liteşkâ."⁴¹¹ şeklindeki ayette Allah yine elçisine seslenmektedir: "Ya'nî "Yâ Muhammed! Biz Qur'an'ı senüñ (10) üzerüñe indirmedük meşakkat çekesüñ (11) illâ. Haķķ'dan korkup isteyenlere va'z u naşîhat eylemek [26b] (1) içündür."⁴¹²

Müellife göre Allah hurûf-ı mukattaât ile başlayan ayetlerin içine Kur'an'ı okuyan her Müslümanın hemen fark edemeyeceği bazı rumuzlar ve esrarlar gizlemiştir: "Ammâ Haķķ Te'âlâ'nuñ bu sûrelerde nice (4) murâdı ve nice rumûzı ve nice esrârı (5) vardır."⁴¹³ Hz. Ali de bir sözünde Allah'ın her kitabına bir sır gizlediğini, Kur'an'ın sırrının ise surelerin başlangıcında bulunduğunu belirtmiştir.⁴¹⁴ Böylelikle o da bazı surelerin başındaki hurûf-ı mukattaâta dikkat çekmiştir.

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'e göre hurûf-ı mukattaât Kur'an'ın esrarıdır. Fakat bu esrarı keşfetmek kolay değildir. Ulemâ-yı zâhir bu ayetlerin tefsirini yapmaktan âciz ve fûrumende kalmışlardır. Onlar Kur'an'ın tefsirinin kendine mahsus olduğunu dile getirmişlerdir. Allah'tan başka hiç kimsenin bu mukattaât hurûfun tevîlini ve tefsirini bilemeyeceğini söyleyerek bu işten sıyrılmışlardır: "Ve Haķķ Te'âlâ'dan gayrı kimesne bu sûrelerüñ (9) evvelinde olan muķaţţâ'ât hurûfun (10) te'vîlini ve tefsîrini bilmez ve te'vîl-i Qur'an (11) kendüye mahşûşdur."

Seyyid Muhammed Ma'rîfî ise ilimde rûsuh bulan ulemâ-yı bâtinî âlimlerinin ve âriflerin bu ayetlerin tevîline vakıf olabileceğini görüşünü beslemektedir. Allah onlara bu âyetlerin tevîlini talîm ettirmektedir.⁴¹⁵ Müellif ehl-i ârifânın ve ehlullahın

⁴¹⁰ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.25b-26a.

⁴¹¹ Tâ-hâ 20/1-2: "Tâ Hâ. Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik."

⁴¹² Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.26a-26b.

⁴¹³ A.e., vr.26b.

⁴¹⁴ A.e., vr.27a.

⁴¹⁵ A.e., vr.27a.

bu sırrı bildiğini fakat üzerini örtme itiyadını edindiklerini bildirmektedir. Yani sır hep gizli kalmıştır. Fakat kendisi bir mutasavvıf olarak insanların bilgilenmesi için bu marîfeti izhar etme ihtiyacını duymuştur. Eserinde hurûf-ı mukattaât ile ilgili açıklamalar yapmasının sebebi de budur.⁴¹⁶

Hurûf-ı mukattaât ile başlayan yirmi dokuz sure, yirmi dokuz harf ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle müellif *Kur'an* alfabesinde yer alan yirmi dokuz harfe de büyük değer vermektedir. Bu harflerin *Kur'an*'dan çıkarılması durumunda Kelamullah'ın bilinmeyeceğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Ma'lûmdur kim bu yigirmi (5) toğuz sûre yigirmi toğuz hurûfdan (6) 'ibâretdür. Elif bâ'dan tâ lam elif yâ'ya (7) gelince bu yigirmi toğuz hurûf[ı] *Qur'an*'dan (8) çıkarınca *Qur'an*'uñ vücûd[ı] kalmaz ve *Qur'an* (9) bilinmez.”⁴¹⁷

Seyyid Muhammed Ma'rifi, mukattaâtın *Kur'an*'dan çıkarılması hâlinde geriye bir şey kalmayacağını bildirmektedir: “*Bu (5) muḳaṭṭa'ât olmasa kelime daḥı olmaz, bir şey (6) kalmaz.*”⁴¹⁸ Çünkü hurûf-ı mukattaât bir “*ḥaḳîḳat-ı (2) vâḥiddür*”.⁴¹⁹ Müellif mukattaât-ı kelamullaha iman etmeyenleri, bunları tekfir edenleri “*kâfir imânsız*” olarak nitelendirmektedir.⁴²⁰ Bu kişilerin durumunu “Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler, insanlardan adaleti emredenleri öldürenler var ya [onları elem dolu bir azap ile müjdele]” ayeti⁴²¹ çerçevesinde yorumlamaktadır. Yani o kişinin ağır bir azap ile cezalandırılacağını bildirmektedir.⁴²²

⁴¹⁶ A.e., vr.184a.

⁴¹⁷ A.e., vr.28b.

⁴¹⁸ A.e., vr.189b.

⁴¹⁹ A.e., vr.74b.

⁴²⁰ A.e., vr.207a.

⁴²¹ Âl-i İmrân 3/21.

⁴²² Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.74b.

3.26. İhsân

Terim Anlamı

İhsan genel olarak iyilik ve lutfu bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah'a ihlâsla kulluk etmek anlamlarında kullanılan bir terimdir. İhsân tasavvuftaki makamlardan biridir. Bu makamda kul, Hakk'ın isim ve sıfatlarının izlerini tefekkür etme durumundadır. İbadet yaparken Allah'ı hemen önünde imiş gibi düşünmektedir.⁴²³ İhsân Allah'a onu görüyormuşçasına ibadet etmek, huzur-ı Hakk'ta olmanın şuuruna sahip olarak kulluk görevini yerine getirmektir. Basiret nuru ile rububiyet makâmını temaşa hâli üzere kulluğu gerçekleştirmek, yani Hakk'ı kendi sıfatlarıyla sıfatlanmış olarak görmektir. Bu, onu hakîken değil, yakînen görmektir.⁴²⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'in pek çok yerinde, ibadetleri ihsânla ifa etmenin önemine dikkat çekilmektedir. Allah'ı görüyor gibi ibadet etmek Seyyid Muhammed Ma'rîfî için en ideal ibadet biçimidir. O, bu konuyu izah ederken bazı hadislerle gönderme yapmaktadır. Hz. Muhammed *"İhsân, Allahu Teâlâ'yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk'ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür"* şeklindeki hadisiyle bu konunun önemine işaret etmiştir. Eserin bazı yerlerinde bu hadisten kısaca *"ke'enneke terâhu"* diye söz edildiğini görmekteyiz.⁴²⁵

İslam'ın şartları olarak kabul edilen namaz, oruç, zekât, hacc ve kelime-i şehâdet gibi emirleri de bu doğrultuda, Allah'ı bizzat görüyormuşçasına samimiyetle ifâ etmek icâp etmektedir. Eserin hac bahsinde müellif, haccın ihsânla yerine getirilmesi gerektiğini şu cümlelerle dile getirmektedir: *"Niçün kim (11) hacca varmak*

⁴²³ Ethem Cebecioğlu, "İhsan", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.299.

⁴²⁴ Süleyman Uludağ, "İhsan", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.181.

⁴²⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.97a, vr.105a.

haccuñ sırrını ve haqîkatini bilmekdür. [105a] (1) Ve tavâfını ke'enneke terâhu⁴²⁶ eylemekdür.”⁴²⁷

Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre bu şekilde yapılmayan bir ibadet samimi değildir, yalnızca şekilden ibarettir. Taklitten öteye geçmemektedir. Bir kişi tavaf etmeyi, tıraş olmayı, kurban kesmeyi ve Arafat’a çıkmayı ihsân ile yerine getirmemişse, hakiki anlamda “hâcî ve nâcî” olamamaktadır: “*Ol kişi Ka‘be’ye biñ kerre (10) varsa hacı ve nâcî olmaz.*”⁴²⁸ Müellife göre bu kişinin yapmış olduğu şey mukallitlikten ibarettir. Mukallidin imanı ise sağlam olmaktan uzaktır: “*Muḳallidüñ îmānı (4) mu‘teber degüldür.*”⁴²⁹ Bu kişinin ilâhi hakîkate ulaşması da imkânsızdır.⁴³⁰

Ehl-i ma‘ârif olan kişiler ibadetlerini ihsânla gerçekleştirmek için çok çaba harcamışlardır. Onlar Allah’ı görür gibi ibadet etmeye muvaffak olmuşlardır. Müellife göre her mümin onları örnek almalıdır.

“Şol zümre-i haqîkat ve ehlullâh kim cemâl-i [132b] (1) Haḳḳ’ı kemā hüve Haḳḳahu⁴³¹ ğayb-ı şehâdetde (2) müşâhede eyleyüp gördiler. Âdem ve Havvâ’[nun], (3) kelime-i ilâhînüñ ve Raḥmân’uñ raḥmet-i himâyetinde (4) emîn ve sâlim oldılar.”⁴³²

3.27. İman

Terim Anlamı

⁴²⁶ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsânü en ta‘būdallâhe ke’enneke terâhu, fein lem tekün terâhu fe’innehu yerâke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II/156.

⁴²⁷ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.104b-vr.105a.

⁴²⁸ **A.e.**, vr.104b.

⁴²⁹ **A.e.**, vr.193b.

⁴³⁰ **A.e.**, vr.193b.

⁴³¹ Hadisin tamamı şu şekildedir: El-ihsânü en ta‘būdallâhe ke’enneke terâhu, fein lem tekün terâhu fe’innehu yerâke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.” El-Aclûnî, **Keşfü’l-Hafâ**, II/156.

⁴³² Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.132b.

Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen î mân “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir. Terim olarak iman “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanmaktadır.⁴³³

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te Allah'ın varlığına ve birliğine hakîkaten inanarak iman etmenin gerekliliğine işaret edilmektedir.⁴³⁴ Kalpten ve samimi bir biçimde söylenen kelime-i şehâdet ve kelime-i tevhid insanı mümin ve Müslüman yapmaya yetmektedir.⁴³⁵ Yani iman etmek için içtenlikle “*Hakk Te'âlâ birdür ve Hakk'dur. Gayrı (4) Hakk yokdur*” demek kifâyet etmektedir.

“Bu kelime-i şehâdeti, tevhîdi söylerler [53a] (1) ve Hakk Te'âlâ'nun birliğine şehâdet (2) ve î mân getirürler ve dahı eyitürler kim (3) Hakk Te'âlâ birdür ve Hakk'dur. Gayrı (4) Hakk yokdur dirler. İllâ Allâh vardur (5) diyüp ve cemî' eşyâda hâzırdur (6) ve nâzırdur.”⁴³⁶

Kelime-i şehâdeti “*‘annü'l-şamîmü'l-kalb*” ile söylemeyen kişi ise kâfir ve müşrik olmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rifi, Allah'ın varlığı ve birliği hususunda tereddüt duyan bu tür kişilerin katlinin vacip olduğunu bildirmektedir.⁴³⁷ Burada müellif için samimiyet en önemli kriterdir. Yani kelime-i şehâdeti dil ile ikrar ile yetinmek kâfi değildir. Esas mühim olan kalp ile tasdik etmektir.

Müellife göre kalbinde zerre kadar şüphe bulunan kişinin imanlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira “*Bir kişiniñ gümânı gitmeyince î mânı dürüst (4)*

⁴³³ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.22, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.212.

⁴³⁴ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.53a.

⁴³⁵ *A.e.*, vr.48a.

⁴³⁶ *A.e.*, vr.52b-53a.

⁴³⁷ *A.e.*, vr.48a.

olmaz.”⁴³⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifi gerçek manada iman eden kalpte şüphenin yer barınmayacağını ve kalbin güzel bir sükûn bulacağını şu sözlerle dile getirmektedir.

“Bilince yapışmasa (7) ve her kelâmuñ[ı] hak bilmese, gıll u gışşdan (8) özini pāk itmese kâfirdür ve anlar (9) ki yapışır İnnallāhe (10) yuħıbbu’t-tevvābīne ve yuħıbbu’l-mutetâhhirin.⁴³⁹ Niçün kim anlar şübheden ve şekkden, korkudan (11) pāk ve tâhir olmuşlardır.”⁴⁴⁰

Seyyid Muhammed Ma‘rifi devamlı zikir yapan, ibadet eden fakat müşrik olan kişinin imanının da geçersiz olduğu yorumunu yapmaktadır.⁴⁴¹ “*Allāh Te‘ālā aña şirkiyyet getüreni yarlıgamaz (2) ve müşriküñ imānı dürüst degüldür.*”⁴⁴²

Bu hususlara ilaveten müellif imânın “mürebbi” üzerinde olduğuna dikkat çekmektedir. Hz. Muhammed bir hadisinde “Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim.” diye buyurmuştur.⁴⁴³ Bu nedenle kâmil bir mürşide bağlanan kişilerin “*ulū’l-(10) ‘azīm sa‘ādeti*” ulaşması daha kolay gerçekleşmektedir.⁴⁴⁴ Allah’ın ortaya koyduğu ahkâma uyan kişiler ehl-i şeriat ve ehl-i sünnet olmaktadır.⁴⁴⁵

3.28. İnsan

Terim Anlamı

⁴³⁸ A.e., vr.138a.

⁴³⁹ Bakara 2/222: "Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."

⁴⁴⁰ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.135b.

⁴⁴¹ A.e., vr.116a.

⁴⁴² A.e., vr.116a.

⁴⁴³ Hadis: “Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim.” Ebu Davud, Edeb, 76.

⁴⁴⁴ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.178a.

⁴⁴⁵ A.e., vr.39a.

Arapça ins kelimesinden türetilmiştir. “Beşer, insan topluluğu” anlamına gelen ins, daha ziyade insan türünü ifade etmekte olup bu türün erkek veya dişi her ferdine insî/enesî yahut insân denmektedir.⁴⁴⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifi insanı “*ḥalīfe-i Hüdā*” olarak nitelendirmektedir.⁴⁴⁷ “*İnsân kelāmullāh ve kitābullāhdur.*”⁴⁴⁸ Müellif insanın dünyaya gönderilmesinin tesadüfi olmadığını dile getirmektedir. İnsan Allah’a ubdiyyet ile mesuldür.

Allah ilk insan olan Hz. Âdem’i topraktan yaratmıştır. Daha sonra eşyanın bütün isimlerini kendisine öğretmiştir. Böylece o, esmanın hikmetine ve cevherine vâkîf olmuştur.

“Cemî‘ eşyâyı (6) Allāh Te‘ālā âdeme ta‘līm eylemişdür. Ol (7) kim Ve ‘alleme âdeme’l-esmāe kullehā⁴⁴⁹ ve ol esmāya (8) ‘âlim olmağdur ve mecmū‘ı eşyānuñ ve nesnenüñ (9) esmānuñ hikmetini ve cevherini görüp bilmekdür (10) ve añlayup şālîh olmağdur.”⁴⁵⁰

Bütün eşyanın, yedi göğün aslı ve kaynağı insandır. Bütün bu âlem insanın yaratılmasıyla aşikâr olmuştur. Yoksa bilinmeyeceklerdi. İnsan Allah’ın büyüklüğünü tazim etmekle mükelleftir. O, nefsinin hevâ ve arzularına yenik düşmemelidir. Müellif insanın neden yaratıldığı konusunda derin bir tefekküre dalması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁵¹ İnsan bu dünyaya gelişinin boş olmadığını idrak etmelidir. *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*’te bu konuya örnek olarak "Andolsun, biz

⁴⁴⁶ İlhan Kutluer, “İnsan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.22, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.320.

⁴⁴⁷ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.105b.

⁴⁴⁸ **A.e.**, vr.43b.

⁴⁴⁹ Bakara 2/31: "Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti."

⁴⁵⁰ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.38b.

⁴⁵¹ **A.e.**, vr.157a.

insanoğlunu şerefli kıldık."⁴⁵² şeklindeki ayete yer verilmektedir.⁴⁵³ Allah insanı diğer varlıklardan farklı bir mahiyette yaratmıştır. İnsan hayvandan farklıdır. O halde insan öncelikle özünü çok iyi tanımalıdır: “İmdi yahşi tanı kim özüni ve nefsi (5) fehm eylesin.”⁴⁵⁴ Müellif bu hususta bir şuurlanma yaşamaları için okuyucularına “Ya seni bu cihāna gelmekden murādun [150b] (1) ve maḫṣūduñ nedür? Niye geldün bilir misin?” sorusunu yöneltmektedir.⁴⁵⁵

Hayvan da insan gibi yemekte, içmekte, gülmekte, oynamaktadır. Fakat üç yüz almış kemikten, üç yüz almış deriden ve üç yüz altmış kandan mürekkebe olan insan akıl mekanizmasına sahip olması cihetiyle hayvandan ayrılmaktadır.⁴⁵⁶ Hiç düşünmeyen, varlık sebebini tefekkür etmeyen, aklını kullanmayan, Allah’a itaat etmeyen, tekebbür eden ve ehl-i nefis olan insanın hayvandan hiçbir farkı kalmamaktadır. Seyyid Muhammed Ma’rifî bu tür insanları “adem sıfatında hayvan” olarak tanımlamaktadır. Bunların suretleri adem gibidir, fakat sîretleri ehl-i inkârdır.⁴⁵⁷ “Şüretā âdem, ma’ nâda ḥayvāndur.”⁴⁵⁸

“(4) İmdi yahşi tanı kim özüni ve nefsi (5) fehm eylesin kim ḥayvān olmayasın. (6) Zîrā ḥayvān dahı yir içer ve söyler, diñler, (7) alur, virür, güler, oynar, âdem gibi cimā dahı (8) eyler. Ammā ḥayvāndur. Âdeme âdem dirler, ḥayvāna (9) ḥayvān dirler. Anlar kim Küllü nefsin zā’ iḳatü’ l-mevt⁴⁵⁹ (10) irince ḥayvān ḳalurlar âdem şîfâtında.”⁴⁶⁰

İnsan “Ḥaḳḳ Te’âlā’nuñ mazḥarıdır”.⁴⁶¹ Hatta Allah’ın kelâm-ı kerimi onun yüzünde yazılıdır. Allah, insanın yüzünde kendi zâtının ilmini ketbetmiştir.⁴⁶² O halde âdemoğlunun bu şerefe yaraşacak şekilde hareket etmesi şarttır. İnsanı hayvandan

⁴⁵² İsrâ 17/70: "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık."

⁴⁵³ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.155a.

⁴⁵⁴ **A.e.**, vr.156a.

⁴⁵⁵ **A.e.**, vr.150a-150b.

⁴⁵⁶ **A.e.**, vr.122b.

⁴⁵⁷ **A.e.**, vr.150b.

⁴⁵⁸ **A.e.**, vr.152a.

⁴⁵⁹ Ankebut 29/57: “Her can ölümü tadacaktır.”

⁴⁶⁰ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.156a.

⁴⁶¹ **A.e.**, vr.203b.

⁴⁶² **A.e.**, vr.187b.

ayıran en büyük farklılıklar insanın akıl sahibi olması ve konuşabilmesidir. O halde insan “hayvan-ı nâlık” olmadığını göstermelidir. Yaratılmışların en üstünü olduğunu güzel ameller işleyerek ispatlamalıdır.

“(1) ‘Amel olmasa hayā olmaz ve hayā olmasa âdem (2) olmaz ve âdem olmasa hayvân-ı nâlıkdur. Zîrâ (3) kim ‘amel ‘ilm üzeredür. Hayât (4) insân üzeredür ve insân îmân üzeredür (5) ve îmân mürebbî üzeredür.”⁴⁶³

Müellif Allah’ı ve peygamberlerini tanımayan kişiler hakkında “*Şûretâ âdemdür. Ma ‘nâda dîvdür*” değerlendirmesini yapmaktadır.⁴⁶⁴ Allah’ın halifesi olmak marîfetullahı izhar etmeyi zorunlu kılmaktadır: “*Âdem (6) dahı halîfe-i Hüdâ olunca ma ‘rifetullâhı (7) izhâr ide. Eger itmez ise bildügi nâkışdur, (8) bildügi bilmemeklikdür.*”⁴⁶⁵

Müellif Allah’ın emirlerinden yüz çevirenlerin şeytandan farksız olduğunu dile getirmektedir. Halbuki insan secdeyi inkâr eden şeytandan uzak durmalıdır. İnsan tefekkür etmeli, Allah’a kulluk etmeli, ibadetlerini hakkıyla yerine getirmelidir.⁴⁶⁶ Kişi kâfirlerden yüz çevirmeli, Allah’ın emirlerini ihsânla tatbik etmelidir. Allah’a, onun peygamberlerine, evliyâlarına ve enbiyâlarına bağlı olmalıdır. Seyyid Muhammed Ma‘rifî, insanların acziyetlerini unutmamaları gerektiğini, insanların cüzi irâdelerini külli irâdeye teslim etmeleri gerektiğini de vurgulamaktadır.⁴⁶⁷ Nice enbiyâ ve evliyâ ubüdiyyetin hakkını vererek Allah’ın marîfetine ve hakîkatine ermişlerdir. O halde onların yolunu takip etmek, bu yoldan şaşmamak icap etmektedir: “*(1) İmdi ey tâlib-i ma ‘arîf-i Hakk! Cemî’ (2) enbiyâ vü evliyâ, dergâh-ı Hakk’a ‘ubüdiyyet ile (3) bildükden soñra gelmişlerdür ve ‘ubüdiyyet ile (4) bu yollara irmişlerdür.*”⁴⁶⁸

⁴⁶³ A.e., vr.178a.

⁴⁶⁴ A.e., vr.150b.

⁴⁶⁵ A.e., vr.201a.

⁴⁶⁶ A.e., vr.94b.

⁴⁶⁷ A.e., vr.7a.

⁴⁶⁸ A.e., vr.86b.

3.29. İrâde

Terim Anlamı

Sözlükte “istemek, dilemek” anlamına gelen irâde terim olarak bir şeyi yapıp yapmama hususunda karar verebilme ve bunu uygulama gücüdür. İrâde-i cüz’iyye Allah’ın insana verdiği seçme, yapıp yapmama gücüdür. İrâde-i külliyye ise kulun kısıtlı olan irâde-i cüz’iyyesine karşılık Cenâb-ı Hakk’ın her şeyi kapsayan irâdesi, bir şeyin şöyle veya böyle olmasını dilemesi ve dilediği şeyin vücûda gelmesidir.⁴⁶⁹

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifî *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif* adlı eserinde irâde konusuna değinmektedir. O iki türlü irâdeden söz etmektedir: irâde-i cüz’i ve irâde-i külli. Cüz’i irâde insana verilmiştir. Külli irâde ise yalnızca Allah’a aittir. Müellif cüz’i irâdeyi “emanet” olarak nitelendirmektedir.⁴⁷⁰ Ayette belirtildiği üzere⁴⁷¹ Allah bu emaneti yerlere, dağlara ve göklere yüklemek istemiştir, fakat onlar bu teklifi kabul etmemişlerdir. Onu insan yüklenmiştir.⁴⁷²

Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre Allah insana cüz’i irâdeyi vermiştir. Fakat insanlar bu irâdeyi kullanınca sırat-ı müstakimden sapmakta, zulme bulaşmakta, bol bol günah işlemektedir. Tarîkatler işte bu tehlikenin önüne geçebilmek için mücadele etmektedir. Müellif tarîkate girmek isteyen kişinin irâdesiz olması gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁷³ Yani emanet mürşit aracılığıyla Allah’a teslim edilmelidir. Olgunluk

⁴⁶⁹ “İrâde”, Kubbealtı Lûgati (10.7.2020 tarihinde indirilmiştir) (Çevrimiçi).

<http://lugatim.com/s/irade>

⁴⁷⁰ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.14b.

⁴⁷¹ Ahzâb 33/72: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir."

⁴⁷² Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.14b.

⁴⁷³ A.e., vr.16b.

mertebesine erişmek isteyen kişi, “*irāde-i cüz’iden geçüp*” irâdesinin tümünü “*mürşid-i kâmile*” bırakmalıdır.⁴⁷⁴ Irâde-i cüz’iden bile kurtulmalıdır.

“Bir mürşid-i (6) kâmil bulup varup huzûrında (7) sende senlik olan emāneti bırakup (8) ikrâr virüp irāde-i cüz’iden geçüp (9) ferd-i rûh ile kalasız. Küllî Hakk’da iken (10) cüz’isinde iken cüz’i dahı kurtulup (11) teslîm-i tām ile ikrâr viresin.”⁴⁷⁵

Yani dervişde irâde olmamalıdır. Bu durumda geriye ruhtan başka bir şey kalmayacaktır: “*Irāde didükleri kişide bir cüz’dür. (3) Cüz’i olunca küllî Hakk’da idi, cüz’i dahı (4) şeyhe virince ne kalur? Hiç! Hiçde (5) ne kudret olur ve ne söyleyebilür?*”⁴⁷⁶

Müellif dergâh-ı Hakk’a varmak isteyen Müslümanın irâdesiz olması gerektiğini izah ederken müridi, gassalın elindeki meyyite benzetmektedir. “Ölmezden evvel ölmek” bu şekilde irâdenin ortadan kalkmasıyla mürşide “*teslîm-i tām*” ile ikrâr vererek gerçekleşmektedir.⁴⁷⁷

“Rüknüñ ikincisi teslîmdür ki meyyit ya’nî (7) cenāze teneşir tahtasında (8) imāma ya’nî ğassāl didükleri adama (9) teslîmdür. Nisbet ile şeyh dahı (10) ğassāl-ı zünûbdur. Öyle teslîm olmak (11) gerekdür ki elüñ ve ayağuñ ve lisānuñ [7b] (1) hareket-i zāhir eyleyüp şāf kılup (2) turasız kim meyyit turur ve anı (3) kesbî ve derûn-ı kalb-i lisān ile (4) niyāz iderse kim cenāze lisān-ı (5) kalb ile yalvarduĝı gibi.”⁴⁷⁸

3.30. İsrâfil

⁴⁷⁴ A.e., vr.6a.

⁴⁷⁵ A.e., vr.5a.

⁴⁷⁶ A.e., vr.14b.

⁴⁷⁷ A.e., vr.15a.

⁴⁷⁸ A.e., vr.7a-7b.

Terim Anlamı

İsrâfil dört büyük melekten biri olup kıyamet gününde sûra üflemekle görevlidir. Kıyametin kopmasından bahseden ayetler, evrende büyük bir kozmik değişime sebep olacak bu hadisenin sûra ilk üflenmesiyle başlayacağını, ikinci üflenişle de herkesin diriltip mahşere gitmeye hazır duruma getirileceğini ifade etmektedir. Bu tür beyanlarda yer alan “üfleme” görevini ifa edecek ve insanları hesap meydanına çağırarak olan meleğin İsrâfil olduğu hususunda İslâm âlimleri görüş birliği içindedir. Bundan dolayı *Kur'an-ı Kerîm*'de “sur” ve “nakur”dan bahsedilen her ayette zımnen bunları üflemekle görevli olan İsrâfil'den de söz edildiği söylenebilmektedir.⁴⁷⁹

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rifi kıyametin, İsrâfil'in sur borusunu üflemesiyle başlayacağını bildirmektedir. İsrâfil'in sûrunu “âvâz-ı ruh-ı kudsî” olarak tanımlamaktadır: “*Ve şûr-ı İsrâfîl (8) âvâz-ı rūh-ı kudsidür ve nuṭṭı evliyâ (9) vü enbiyâ ve ehlullâh ve mürşid nuṭṭıdır. (10) Kulağına girmede ve işitmedi ve bu rūh-ı (11) kudsi ile ḥayât-ı ebediyyeye vâsıl olmadı.*”⁴⁸⁰

İsrâfil kıyamet tamamlandıktan sonra Allah'ın emretmesiyle sur borusunu ikinci kez üfleyecektir. Bu defa bütün evliyâ ve enbiyâ, bütün insanlık o surun sesinden hayat bulup dirilecektir. Müellif bu hadiseyi şu cümlelerle aktarmaktadır: “*Daḥı (8) Ḥaḥḥ emr idüp İsrâfîl'e (9) şûrî üfûre. Cemî' ervâḥ-ı enbiyâ (10) vü evliyâ ve benî âdem ol şûruñ (11) âvâzından ḥayât bulup ḳalkalar dirler.*”⁴⁸¹

Eserde İsrâfil'in âlem-i lâhûta mâil olduğu bildirilmektedir. Ayrıca İsrâfil'in emrine kuvvet-i şamme verilmiştir.⁴⁸²

⁴⁷⁹ Lütfullah Cebeci, “İsrafil”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.23, İstanbul T.D.V. Yayınları, 2001, s.180.

⁴⁸⁰ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.62b.

⁴⁸¹ **A.e.**, vr.50a.

⁴⁸² **A.e.**, vr.167a-167b.

3.31. Kâbe

Terim Anlamı

Bütün müslümanların kıblesi ve ziyâret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes binadır. Beytullah adıyla da anılmaktadır.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*'in muhtelif yerlerinde Kâbe'den söz etmektedir. Beytullâh "makâm-ı vech-i Âdem'dir". Allah Hz. Adem'in başını ve alnını Kâbe toprağından yaratmıştır.⁴⁸³ Burası insanlar için yapılan ilk ibadet evidir. Âlemlere rahmet kaynağı olarak kurulmuştur. Her kim Beytullâh'a girerse güvende olur.⁴⁸⁴ "Ya 'nî bunuñ ma 'nâsı (3) dimek olur ki Allâh Te'âlâ ol beyt ki (4) va 'z itdi nâs için Mekke-yi mübâreke'de (5) ve ol evde."⁴⁸⁵

Metne göre müminler mallarından, evlatlarından, kâr u kesblerinden, kısacası bütün dünyevi ilgilerden sıyrılıp "teslîm-i Hakk olmak" için Kâbe'yi ziyaret etmektedir. İnsan bu mekânda kibrini bir tarafa bırakmalı, kendisini noksan içinde görmelidir.⁴⁸⁶ Seyyid Muhammed Ma'rîfî burada karşılaşılan belaları zevk u safa bilmek, Beytullah'a muhabbetle yönelmek gerektiği düşüncesindedir.⁴⁸⁷ Zira burası alelade bir mekân değildir. Kâbe "mevzû '-ı re's-i vechdür."⁴⁸⁸ Kâbe "Fâtihatü'l-kitâb mazharıdır."⁴⁸⁹ Kâbe bütün enbiyâların, evliyâların kıblegâhı ve secdegâhıdır.⁴⁹⁰ Kâbe'ye bu şuurla yönelmek ve ibadet etmek şarttır.

⁴⁸³ A.e., vr.103b.

⁴⁸⁴ A.e., vr.92b.

⁴⁸⁵ A.e., vr.92b.

⁴⁸⁶ A.e., vr.104a.

⁴⁸⁷ A.e., vr.93a.

⁴⁸⁸ A.e., vr.93a.

⁴⁸⁹ A.e., vr.93a.

⁴⁹⁰ A.e., vr.93b.

“(5) İmdi ma‘lûm oldu ki vech-i âdem (6) Beytullâh’dur ve cemî‘ enbiyâ vü evliyânûñ (7) kıblegâhıdır ve secdegâhı olmuştur. (8) Aña müteveccih olup ‘ubûdiyyet eylemişlerdür.⁴⁹¹

Eserde Kâbe’yi tavaf etmek isteyenlerin hususi bir kıyafet olan ihramı giymeleri gerektiği de hatırlatılmaktadır. Müminler dünya libaslarını terk edip bembeyaz ihrama bürünmelidir. Çünkü ihram “*kefenüñ kâ’im makâmıdır*.”⁴⁹² Daha sonra tavaf esnasında “Buyur emret, ey varlığı mutlak lazım olan Allah’ım, emrine hazırım ve ilahi irâdene itaat ederim. Senin benzerin ve ortağın yoktur” manasına gelen “Lebbeyk” duasının yüksek sesle okunması gerekmektedir.⁴⁹³

“Ve her kim bu Ka‘betullâh’[1] tavâf eylemek (10) dilerse kendü libâsından ki dünyâ libâsıdır (11) terk eyleyüp ihrâm giyüp. Zîrâ [94a] (1) ihrâm, kefenüñ kâ’im makâmıdır ve libâs (2) âhire virür ve hem Allâhümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke (3) leke lebbeyk. İnne’l-hamde ve’n-ni‘mete leke (4) ve’l-mülke lâ şerîke leke⁴⁹⁴ (5) diyü Beytullâh’a irişüp müşâhede (6) eyleyüp göresiz.”⁴⁹⁵

Bu hususlara ek olarak müellif Kâbe’yi tavaf ederken bu ibadetin ihsânla gerçekleştirilmesine büyük önem vermektedir.⁴⁹⁶ Adımlar Allah’ı görüyormuşçasına samimiyet içinde atılmalıdır. *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*’te Kâbe’yi ziyaret eden herkesin hacı ve nâci olamayacağı, Kâbe’nin hakîkatine hakkıyla varabilenlerin erenler mertebesine ulaşacakları ifade edilmektedir. Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre Kâbe-i şerifin hakîkatine vâkıf olan kişi Beytullah’ı “hakîkatên” tavaf

⁴⁹¹ A.e., vr.93b.

⁴⁹² A.e., vr.94a.

⁴⁹³ A.e., vr.94a.

⁴⁹⁴ Anlamı: “Buyur emret, ey varlığı mutlak lazım olan Allah’ım, emrine hazırım ve ilahi iradene itaat ederim. Senin benzerin ve ortağın yoktur.”

⁴⁹⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.93b-94a.

⁴⁹⁶ A.e., vr.97a.

etmiş olmaktadır: “Zîrâ kim her kimse kim (9) Hacerü'l-Esved'üñ ve Ka'be'nüñ hakîkatini (10) añladya tavâf-ı Beytullâh eyledi (11) ve 'ârif-i billâh oldu.”⁴⁹⁷

Eserde Allah'ın evi olan Kâbe, müminin olgunluğa erişeceği mertebe olarak anılmaktadır. Müellif bu topraklara kadar gelip de Allah'ın hakîkatini ve Kâbe'nin kutsiyetini idrak edemeyen, ihrama girmenin, saç kesmenin, tavaf etmenin sırrına nüfuz edemeyen kişilerin boş yere yorulacağı uyarısında bulunmaktadır.

“(1)İmdi ey tâlib-i ma'ârif-i esrâr-ı (3) ilâhî! Her kimse kim Ka'be'nüñ, Hacerü'l-Esved'üñ ve (4) tavâfuñ ve 'Arafât'üñ ve cemrelerüñ ve saç (5) gidermenüñ ve kurbānuñ ve cemî' Ka'be (6) menâsiklerinüñ hakîkatine muṭṭali' olup (7) bilme, mecmû' ı kelime-i ilâhî üzerine mebnîdür ve (8) anuñ 'adedince olduğunu idrâk (9) eylemese ol kişi Ka'be'ye biñ kerre (10) varsa hacı ve nâcî olmaz. Niçün kim (11) hacca varmak haccuñ sırrını ve hakîkatini bilmekdür. [105a] (1) Ve tavâfını ke'enneke terâhu eylemekdür.”⁴⁹⁸

Bütün bu sebeplerden ötürü müellif İslam'da Kâbe'ye karşı namaz kılmanın hikmetine de dikkat çekmektedir. Kiblenin Kâbe olduğunun şuuruna varmak oldukça önemlidir.

3.32. Kelâmullah

Terim Anlamı

Arapça bir sözcük olan kelâm “söz” anlamına gelmektedir. Kelamullâh ise Allah'ın sözü, Yüce kitabımız *Kur'an-ı Kerim*'dir. Kelamullâh denildiği vakit akla ilk gelen kavram *kün*'dür. Allah bir şeyi yaratacağı vakit *kün* demektedir, o da

⁴⁹⁷ A.e., vr.97b-98a.

⁴⁹⁸ A.e., vr.104b-105a.

oluvermektedir. İki harften meydana gelen bu kelime iki ele, yani Hakk'ın failiyet ve mefuliyetine, diğer bir deyimle vücûp ve imkân hazretlerine işaret etmektedir.⁴⁹⁹

Eserde Ele Alınış Biçimi

Müellife göre kelâmullah, kelâm-ı kadîmdir. Allah'ın nurudur. Kelâmullah, “*nutk-ı adem*” ve “*nefhâ-yı Hakk*”dır.⁵⁰⁰ Kelâmullah “levh-i (10) maḥfûz-ı ilâhîdür”.⁵⁰¹ Allah kelâmullahı, dest-i kudret ile Hz. Âdem'in yüzüne satır satır nakşetmiştir.

“Ve kelâmullâh vech-i âdemde (9) mektûbdur ve mestûrdur ve vech-i Âdem levh-i (10) maḥfûz-ı ilâhîdür kim Hakk Te'âlâ kalem-i kudret (11) ile yazmışdur ve taṣvîr eylemişdür.”⁵⁰²

Seyyid Muhammed Ma'rîfî eserinde sıkça sözünü ettiği “kelâm-ı kadîm”in Allah'ın كُن [kûn]'ü olduğunu dile getirmektedir. Allah'ın yaratması “kûn” emriyle, “kûn” kelâmıyla vuku bulmaktadır. Çünkü Arapça bir kelime olan كُن [kûn] “Ol” manasına gelmektedir. Yani كُن [kûn], kâinatın yaratılışının esasıdır. Bu sebepten ötürü müellif, kûn kelimesini oluşturan ك [kaf] ve ن [nun] harflerine büyük bir değer atfetmektedir. Ona göre كُن [kûn] *Kur'an-ı Kerim*'in “aslı ve mürekkebâtıdır”.⁵⁰³

“Tâ ma'lûm ola kim bu kelâm كُن [kûn] kelimesi (3) *Qur'an-ı Kerim*'ün aslı ve mürekkebâtıdır. Ve (4) ḥaḳîḳatdûr, dest-i kudret ile vech-i (5) âdemde mektûbdur ve mestûrdur. ك [kef] (6) ن [nun]. Hurûf-ı müfredât yigirmi (7) tokuz sûre evvelinde yazılan yigirmi (8) tokuz hurûf-ı mürekkebâtıdır. Ol dahı (9) cemî' benî âdemün elinde ve ayağında (10) mestûrdur. Böyle tecellî eylemişdür kim (11) ferâmûş olınmaya diyü.”⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ Süleyman Uludağ, “Kelâmullah”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.209.

⁵⁰⁰ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.44b.

⁵⁰¹ A.e., vr.40b.

⁵⁰² A.e., vr.40b.

⁵⁰³ A.e., vr.41b.

⁵⁰⁴ A.e., vr.41b.

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te kelâmullahın bütün mevcûdâtı kuşattığı belirtilmektedir.⁵⁰⁵ Bütün mahlûkatın sırrı ve hakîkati *Kur'an*'da كُن [kün] kelimesiyle özetlenmiştir.⁵⁰⁶ Yani yaratılan her şeyin aslı “kün” kelâmıdır. Bu nedenle bütün varlık, kelâmullâhtan izler taşımaktadır.

Müellif Allah'ın kelâm-ı kadîminin onun zâtı ve sıfâtı olduğunu hatırlatmaktadır.⁵⁰⁷ Aslında Allah كُن [kün] kelimesiyle her defasında “cemâl ve didâr” göstermiş olmaktadır.⁵⁰⁸ Müellif mahlûkata bu nazarla göz gezdirmeyi öğütlemektedir.

Bu hususlara ilave olarak Seyyid Muhammed Ma'rîfî, kelâmullâhın “*kelâm-ı gayrı mahlûk*” olduğunu yani yaratılmadığını ifade etmektedir.⁵⁰⁹ Kün emri Allah'ın yaratılmamış sözüdür. *Kur'an-ı Kerim*, Allah'ın kelâmı olduğu için mahlûk değildir. Müellif Allah'ın kelâmının yaratıldığını iddia eden kişinin çok büyük bir günah işleyip müşrik olacağını söylemektedir. Bu konuda “Allah kelâmı yaratılmış değildir. Kim yaratılmış derse kâfirdir” şeklindeki hadise gönderme yapmaktadır.

“(9) Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Kelâmullâhi (10) Te'âlâ gayra mahlûkın. Men kâle mahlûk (11) fe hüve kâfirun.”⁵¹⁰ Ya'nî Hâzret-i risâlet [70a]

(
1
)

buyurur kim Hakk (2) Te'âlâ'nuñ kelâm-ı kadîmi كُن [kün] (3) diyü emr-i kadîm, kelâm-ı gayrı mahlûkdur. (4) Ya'nî mahlûk degüldür demek (5) olur.”⁵¹¹

Müellife göre kelâmullah sırrına muttali olanlar salihun sınıfına dâhil olacaktır.⁵¹²

⁵⁰⁵ A.e., vr.42b.

⁵⁰⁶ A.e., vr.41b.

⁵⁰⁷ A.e., vr.44b.

⁵⁰⁸ A.e., vr.61a.

⁵⁰⁹ A.e., vr.69b.

⁵¹⁰ Hadis: “Allah kelâmı yaratılmış değildir. Kim yaratılmış derse kâfirdir.” El-Aclûnî, *Keşful-Hafâ*, II/67.

⁵¹¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.69b-70a.

⁵¹² A.e., vr.40b.

3.33. Kelime-i Şehâdet

Terim Anlamı

İslâm dininin beş temel esasından birincisi olup “tanıklık etme ifadesi” demektir. Dinî bir terim olarak, “Allah’tan başka ilâh bulunmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanır, sözle de ifade ederim” anlamına gelen “Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh” cümlesinin yerine kullanılmaktadır.⁵¹³

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif’te İslam’ın şartları açıklanırken kelime-i şehâdete de değinilmektedir. Müellif, kelime-i şehâdet getirilirken bunun sadece lafzî olarak değil kalbî olarak da yapılması gerektiğinin önemine işaret etmektedir.

“Her kim bu şavm u şalâtuñ ve (11) hacc ile zekâtuñ ve kelime-i şehâdetuñ hakkını [35b] (1) bilerek ‘amel ider, yerine getürür ise aña ehl-i (2) hakîkat dirler.”⁵¹⁴

Eserde Müslüman kimsenin kalbinin Allah’ın muhabbeti ile dolu olması gerektiği vurgulanmaktadır.⁵¹⁵ Bir Müslüman kelime-i şehâdete hakkıyla iman etmeli, onu “hâlişen muhlişen ‘annü’l-şamîmü’l-ğalb” bir şekilde dile getirmelidir. Allah’ın birliğini, Hz. Peygamber’in O’nun kulu ve elçisi olduğunu hiçbir şüphe ve şekk

⁵¹³ İlyas Çelebi, “Kelime-i Şehadet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.Ek-2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2016, s.36.

⁵¹⁴ Seyyid Muhammed Ma’rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.35a-35b.

⁵¹⁵ A.e., vr.35b.

duymaksızın, tüm kalbiyle inanarak söylemelidir. Aksi taktirde iman etmiş sayılmayacaktır.

“İmdi ey tālib-i ma‘ārif-i Hakk (7) ve ey ‘āşık-ı zāt-ı mutlak! Her kimse kim (8) bu kelimeyi hālîşen muhlîşen ‘annü’l-şamîmü’l-kalb (9) söylemedi ve bu kelime-i şehâdete îmân getürmedi. (10) Kâfir ve müşrik ve vâcibü’l-katl olur. (11) Her kimse kim bu kelime-i şehâdet[i] hālîşen ve muhlîşen.”⁵¹⁶

3.34. Kible

Terim Anlamı

Sözlükte “yön, yönelinen cihet veya şey” anlamına gelen kible terim olarak müslümanların namazda yönelmeleri gereken istikameti, Kâbe’yi ifade etmektedir. Kâbe’ye yönelmek ayrıca ezan, ikâmet (kâmet), cenazenin defni, hayvan kesimi, dua gibi hususlarda da söz konusudur.⁵¹⁷

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifî eserinde mürşidi kibleye benzetmektedir.⁵¹⁸ Nasıl ki kible, Müslümanların Allah’a kulluk ettiği sırada yöneldiği cihettir; mürşit de mürîdin kiblesi olma vasfına sahiptir. Sufî kibleye döner gibi yüzünü mürşidine çevirmektedir. Müellif, Allah dostlarının mürşid-i kâmil sayesinde doğru istikameti ve marîfeti bulacaklarını bildirmektedir. Kendisi de bir mürşit olarak yolunu takip edenlere kibleyi aşikâr etmiştir: “*Sırrını âşikâre eyledi (8) ve mecmû’ı ‘âlemi ‘adl ile ve kıst ile toldurdu ve (9) Hâzret-i risâletüñ kiblesi nice teveccüh (10) iderse aña ‘ubûdiyyet eyleyüp kibleyi âşikâre kıldı.*”⁵¹⁹

⁵¹⁶ A.e., vr.48a.

⁵¹⁷ Ahmet Güç, “Kible”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.25, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2002, s.365.

⁵¹⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.203a.

⁵¹⁹ A.e., vr.114b-115a.

Müellif kibleye yönelmenin aynı zamanda namazın en önemli şartlarından biri olduğunu bildirmektedir. Kiblesiz kılınan namaz kabul edilmemektedir.⁵²⁰ Bundan ötürü namaz kılarken kibleyi doğru tespit edip o yöne doğru tekbir almak büyük önem taşımaktadır.⁵²¹

3.35. Kıyamet

Terim Anlamı

Kıyâmet kelimesi “kalkmak, dikilip ayakta durmak” mânasındaki kıyâm kökünden isim veya masdar olup dirilip mezarından kalkma, Allah’ın huzurunda durma yahut bu olayın başlangıcını teşkil eden kozmik değişikliğin vuku bulması anlamına gelmektedir.⁵²²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif’te ayet ve hadislerle gönderme yapılmak suretiyle kıyamet konusuna temas edilmektedir. Muhammed Ma’rifî, kıyametin Cuma günü kopacağını bildirmektedir.⁵²³ O gün gök değişik bir şekle girecektir. Gök ile yer ayrılacak, semavat eriyecektir. Dağlar atılıp yeryüzü dümdüz olacaktır. Tevbe kapısı kapanacaktır. Güneş batıdan doğup doğudan batacaktır. Yerde ve gökte Allah’tan başka hiçbir şey kalmayacaktır. Allah, İsrâfil’e Sur’u ikinci kez üflemesini emredecektir. İnsanoğlu bu avazla hayat bulup dirilecektir.⁵²⁴

“(7) Ya’nî ol gün tebdîl (8) ola, yir ile gök ayrula, dağı (9) semâvât eriyе. Allâh’uñ sağı eliyle. (10) Dağı hükmi-i hükümet anuñ ola ve taşlar (11) atılıp yir yüzi düpdüz ola. [50a] (1) Ve tevbe kapısı kapanup (2) güneş mağribden toğa

⁵²⁰ A.e., vr.202b.

⁵²¹ A.e., vr.81a, vr.65b.

⁵²² Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.25, Ankara, T.D.V. Yayınları, s.516.

⁵²³ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.67b.

⁵²⁴ A.e., vr.49b-50a.

ve maşrıkdan (3) tolana dirler. Yirde gökde (4) Hakk'dan gayrı ehad kılmaya dirler.”⁵²⁵

Müellif bu noktada Hz. Muhammed'in kıyamet günü insanın sevdiğiyle beraber haşrolacağını buyurduğu hadisi anmaktadır.⁵²⁶ Kişi kimi severse ondandır ve onunla birlikte dirilecektir. Müellif bu hadis çerçevesinde müminlerin beraber yol yürüdükleri arkadaşlarının ehl-i tarîk olmalarına özen göstermesi gerektiğini söylemektedir. Bu zor günde iyi muamele görmek isteyenlerin Hz. Muhammed'in sünneti ile Hz. Ali'nin tarîkatına riayet etmeleri gerektiğini belirtmektedir.

“Kalanın dağı buña kıyâs eyle kim [34a] (1) her şey kendü cinsini bilür. Yine kendü (2) cinsine mâ'il olur ve anuñ ile haşr olur. (3) Yevmü'l-kıyâmetde Hâzreti Resûlullâh buyurur: (4) Fe hüve huşira mea'hüm yevme'l-kıyame.”^{527,528}

Bu hususlara ilaveten müellif hac bahsinde haccın önemini izah ederken Hacerü'l-Esved'in kıyamet günü dirileceğini açıklamaktadır. Hacerü'l-Esved Beytullâh'ı tavaf edip etmeyenleri ayırt edebilmek için şahitlik yapacaktır.⁵²⁹ Hacerü'l-Esved'in şahitlik vazifesini daha iyi yapabilmesi için Allah kıyamet günü ona konuşabileceği bir ağız ve görebileceği gözler verecektir.

Metinde yirmi dokuz harfe inanmayan ve bu harflerin hakikatini küçümseyen kişilerin kıyamet gününde ateşten oturaklar üzerine oturacağı şu cümleyle ifade edilmektedir: “*Ya'nî her kim (9) bu yigirmi tokuz hurûfa îmân eylemese, ya'nî (10) inanmasa kıyâmetde anuñ oturacak (11) yiri nâr u tamu ola.*”⁵³⁰

3.36. Levh-i Mahfuz

⁵²⁵ A.e., vr.49b-50a.

⁵²⁶ A.e., vr.34a.

⁵²⁷ Hadis: “Kişi, kıyamet gününde sevdiğiyle haşr olunacaktır.” Buhârî, **Edeb**, 96.

⁵²⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.33b-34a.

⁵²⁹ A.e., vr.97b.

⁵³⁰ A.e., vr.185b.

Terim Anlamı

Allah'ın takdir ettiği, olmuş ve olacak bütün şeylerin üzerinde yazılı bulunduğu kabul edilen levhadır.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te levh-i mahfuz kavramına kısaca temas edilmektedir. Allah'ın her şey hakkındaki takdiri levh-i mahfuzda bulunmaktadır. Her kulun amel defteri de levh-i mahfuzda saklıdır.⁵³¹ Müellif bazı ayetlere gönderme yapmak suretiyle levh-i mahfuzdan gizli hiçbir şeyin bulunmadığına dikkat çekmektedir. "Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın."⁵³² şeklindeki ayet bunlardan biridir.⁵³³

Müellife göre levh-i mahfuzu uzaklarda aramaya lüzum yoktur. Çünkü o halihazırda Hz. Adem'in yüzünde yazılı halde bulunmaktadır. Dolayısıyla insanoğlunun yüzü levh-i mahfuz-ı ilâhinin ta kendisidir.⁵³⁴

"Ve kelāmullāh vech-i âdemde (9) mektûbdur ve mestûrdur ve vech-i Âdem levh-i (10) mahfûz-ı ilâhîdür kim Hakk Te'âlâ kalem-i kudret (11) ile yazmışdur ve taşvîr eylemişdür.[41a] (1) Huve'l-lezî yuşavvirukum fî'l-erhâmi keyfe (2) yeşâ.⁵³⁵ Ya'nî Allāh Te'âlâ sırrı taşvîr (3) eyler rahimler içinde nice dilerse. Ya'nî (4) Hakk Te'âlâ dest-i kudret ile benî âdemüñ (5) şüretin[i] ana rahminde taşvîr ider ve yazar (6) niçün kim kelām-ı kadîmdür ve kelime-i ilâhî kim (7) esmâ-yı küll ve esmâ-yı hüsnâdur."⁵³⁶

⁵³¹ A.e., vr.194a.

⁵³² En'âm 6/59.

⁵³³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.194a.

⁵³⁴ A.e., vr.40b.

⁵³⁵ Âl-i İmrân 3/6: "O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir."

⁵³⁶ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.40b-41a.

“O, sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendirendir”⁵³⁷ ayetini delil olarak gösteren müellif Allah’ın sırrı rahimler içinde tasvir ettiğini bildirmektedir. Allah’ın “kün” emri insanın vücudunda nasıl somut bir şekilde bulunuyorsa, levh-i mahfuz da Hz. Adem’in yüzünde ketb olunmuştur.

3.37. Ma‘ârif

Terim Anlamı

Marîfet kelimesinin çoğulu olan ma‘ârif, tasavvufî literatürde ilâhî sırlar üzerinde, varlıkların özü ve gerçeği hakkında tefekkür, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgiler, irfan anlamına gelmektedir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif* isminden de anlaşılacağı gibi “Fethü’l-Ma‘ârif” lakabını taşıyan bir müellifin kaleminden çıkmıştır. Seyyid Muhammed Ma‘rifî, ma‘ârifî “kemâl-i Hakk” ve “îrsâl-i Hüdâ” olarak tanımlamaktadır.⁵³⁸

Ma‘ârif ilâhî hakîkatin kendisidir. Fakat gizli marîfetleri keşfetmek herkesin kolaylıkla başarabileceği bir şey değildir. Çok çalışmayı, çok çile çekmeyi, değişik merhalelerden geçmeyi gerekli kılmaktadır. Müellif eser boyunca ma‘ârif tâliblerine seslenmektedir. “İmdi ey tâlib-i ma‘ârif!” nidasıyla sık sık karşılaşmaktadır.⁵³⁹

Seyyid Muhammed Ma‘rifî ehl-i ma‘ârifin bu dünyaya gönül vermemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Nebilerin ve velilerin hayatları incelendiği vakit bu durum hemen fark edilmektedir. Onlar dünya muhabbetinden ve masivadan yüz

⁵³⁷ Âl-i İmrân 3/6.

⁵³⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.143b.

⁵³⁹ *A.e.*, vr.58b, vr.87b, vr.90b, vr.92a, vr.103b, vr.106b, vr.117a, vr.120b, vr.162b, vr.195a, vr.212a, vr.217b.

çevirmişlerdir.⁵⁴⁰ Dünyanın bütün lezzetlerinden vazgeçip Hakk’a gönül vermişlerdir. Ehl-i tarik ve ehl-i hakikat olmuşlardır. Onlar cehaletten irfana geçmişlerdir: “*Hakikat ehl-i ma’arif (10) abdalları anlardır ki kelime-i cehlden kelime-i (11) ‘irfâna tebdil olmuşlardır.*”⁵⁴¹

Müellif ehl-i marifet olanları “*ma’arif-i billâh*” diye nitelendirmektedir: “*İmdi ehlullâh ehl-i ma’rifet olur. (10) Anlara ‘arif ve ma’arif-i billâh dinür.*”⁵⁴² Metinde ma’arif kişilerin özellikleri de ele alınmaktadır. Öncelikle ma’arif ehl-i dünya değildir. Zaten ma’arif olan hiçbir şeye muhtaç değildir: “*Zîrâ Resûl buyurur: El-ma’arifu külle şey’in (8) lâ muhtâcehu.*”⁵⁴³ ⁵⁴⁴ Ma’arif yüzünü Hakk’a çevirmiştir. Âşıktır, sadıktır. Bütün mevcudatta “Lâ ilâhe illallah”dan başka bir nesne olmadığının şuurundadır.⁵⁴⁵ Ma’arif hakiki bir aşk ile muhabbetullahı vasıl olmanın arzusu içindedir. Özünü bilen Hakk’ı bilir ve didara erer.⁵⁴⁶ Ma’arif önce kendini, sonra nefsini, en sonunda Yaratıcısını bilmektedir: “*Ve hem sücûd bil kim ve bu (2) Hakk’ı yahşi güzel tañi kim ve bu ma’nâyı (3) güzel aña kim ma’arif olasın (4) ve ma’rifetullâhı icrâ idesin.*”⁵⁴⁷

Ma’arif “ehl-i tahkik”dir.⁵⁴⁸ Ma’arif ölümsüzdür. Çünkü o, ebedi saadete kavuşmuştur: “*Ma’arifler [143a] (1) ölmez ve erenlere memât irmez. (2) Zîrâ kim erenlerün rûhı Muhammed ‘Alî’dür.*”⁵⁴⁹ Müellife göre pîrler ma’ariftir.⁵⁵⁰

Allah’ın emirlerine sarılıp nehylerden yüz çevirmek ma’arif olmanın gereğidir.⁵⁵¹ Mümin Allah yoluna girmedikçe ma’arif olamaz ve marifet bulamaz.⁵⁵² Tâlib-i ma’arif Hz. Peygamber ile Hz. Ali’ye tâbi olmalıdır.⁵⁵³ Zira Hz. Muhammed nübüvveti, Hz. Ali ise velayeti sembolize etmektedir. İkisi bir hakikat ve hidâyettir.⁵⁵⁴

⁵⁴⁰ A.e., vr.55b.

⁵⁴¹ A.e., vr.56b.

⁵⁴² A.e., vr.140a.

⁵⁴³ Hadis: “Ma’arif olan hiçbir şeye muhtaç değildir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

⁵⁴⁴ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’arif*, vr.143b.

⁵⁴⁵ A.e., vr.58b.

⁵⁴⁶ A.e., vr.136a.

⁵⁴⁷ A.e., vr.202a.

⁵⁴⁸ A.e., vr.127b.

⁵⁴⁹ A.e., vr.143a.

⁵⁵⁰ A.e., vr.141a.

⁵⁵¹ A.e., vr.35a.

⁵⁵² A.e., vr.25a.

⁵⁵³ A.e., vr.30a.

⁵⁵⁴ A.e., vr.181b.

Seyyid Muhammed Ma‘rifî, Allah’ın hakikatlerini, peygamberlerin sırlarını idrak etmeye çalışmayanların hayvan gelip hayvan gidecekleri kanaatindedir.⁵⁵⁵ Ona göre ma‘ârif olmanın şartı, âleme ibret nazarıyla, marîfet gözüyle bakmaktan, ibadetleri kalbî olarak yapmaktan ve kalpte yakîn bir iman beslemekten geçmektedir.⁵⁵⁶ Müellife göre marîfeti fethedenler onu “vücūd-ı zâhire” bırakmayı, halkla paylaşmayı da bilmelidir. Nitekim kendisi de âlem-i ilâhının hakikatine ve sırrına vakıf olduktan sonra bunları örtmemiş, eseri vasıtasıyla cümle âleme aşikâr etmiştir.⁵⁵⁷

“Gizlû ma‘rifetleri (2) gelüp şâhib u fâtih-i ma‘ârif olup feth (3) eyleyüp okutdı ve âşikâre eyledi ve (4) Resûlullâh’uñ şerî‘atini ve tarîkatini hakikat ile (5) beyân eyledi. Bildürüp zâhire getürdi ve (6) ne kadar sırr-ı Qur’ân var ise âşikâr eyledi.”⁵⁵⁸

3.38. Marîfet

Terim Anlamı

Marîfet, Arapça’da bilgi anlamına gelen bir sözcüktür. Allah ve O’nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında mânevî tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi anlamında bir tasavvuf terimidir.⁵⁵⁹ Marîfet tasavvufta dört kapı olarak da adlandırılan dört mertebeden (Şerîat, tarîkat, marîfet ve hakikat) biridir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

⁵⁵⁵ A.e., vr.130a.

⁵⁵⁶ A.e., vr.209b.

⁵⁵⁷ A.e., vr.4b.

⁵⁵⁸ A.e., vr.114b.

⁵⁵⁹ Süleyman Uludağ, “Marifet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2003, s.54.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif adlı eserinde Muhammed Ma'rîfî, on sekiz bin âlemin dört kapı üzerine nizam bağladığını ifade etmektedir: “Şerî‘at, tarîkat, ma‘rifet, hakîkat”.⁵⁶⁰ Görüldüğü üzere bu kapılardan biri marîfetir. Müellif marîfeti “*bir bahr-i muhîṭ*”⁵⁶¹ diye tarif etmektedir.

Seyyid Muhammed Ma'rîfî, eserin ilk varaklarında kendisini ehl-i marîfet bir insan olarak tanımlamaktadır. Marîfetin kendisinde sır olarak bulunduğunu belirtmektedir. O, bu sırrın unutulup gitmesinden endişe ettiği için risalesini kaleme almaktadır:

“Bu ma‘rifeti (4) sır iken vücūd-ı zāhire biraḳalum ki (5) dillerinden ferāmūş olunup ḥayır ile (6) yād olunup maḫhar-ı bi‘z-zāt ve raḫmetine (7) mirāt ve hakîkat sırrına bir bāb (8) olalum.”⁵⁶²

Eserde ehl-i hakîkat ve ehl-i marîfet olanların ehlullâh yani Allah dostu oldukları ifade edilmektedir.⁵⁶³ Muhammed Ma'rîfî, Hz. Peygamber'in marîfetinden istifade etmek istemeyenlerin hâline yazıklanmaktadır.

Müellif, Allah'ın en büyük marîfet sahibi olduğunu vurgulamaktadır. O'nun sahip olduğu marîfetten nasiplenmek isteyen kişilerin bir an evvel kâmil bir mürşide varmalarının şart olduğunu bildirmektedir. Çünkü mürşid marîfet sahibidir.⁵⁶⁴ Mürîdini marîfet sahibi yapacak olan da kendisidir. Mürşid isterse mürîdinin marîfet sahibi olmasını temin edebilir. Eğer bunu yapmak istemezse bir örtüyle hakikatleri gizleyebilir. Nitekim Seyyid Muhammed Ma'rîfî “*bu ‘âleme menfa‘at olunsun*” diye kendisinin bu marîfeti açık izhar eylediğini ifade etmektedir.⁵⁶⁵

Seyyid Muhammed Ma'rîfî, “âl-i Muhammed”i bilmeyen, varlık sebebini sorgulamayan, Allah aşkına ulaşmak istemeyen, maddiyattan başka değer tanımayan

⁵⁶⁰ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.176b.

⁵⁶¹ A.e., vr.145a.

⁵⁶² A.e., vr.4b.

⁵⁶³ A.e., vr.127a.

⁵⁶⁴ A.e., vr.145a.

⁵⁶⁵ A.e., vr.184a-184b.

dünyaperest kimseleri sert bir dille tenkit etmektedir. Marîfet sahibi olmayan bu kişilerin insan mertebesine erişemeyeceğini, hayvan olarak kalacağını belirtmektedir. Müellif Allah'ın marîfetini fetheden kulların tıpkı kendisi gibi “Fethü'l-Ma'ârif” olarak anılacağı müjdesini vermektedir. Bu nedenle çok çalışmak gerektiğini bildirmektedir.

“[168b] (1) Vay saña kim âl-i Muhammed[i] bilmeyesin. Mehdî'ye (2) ırmeyesin. Var fıkır eyle kim nice âdemsün? (3) Çalış kim Hakk'un ma'rifetin (4) feth eyleyüp ya'nî açup Fethü'l-Ma'ârif (5) olasın. Esrâr-ı Hakk'ı tıyasın. (6) Fenâ bilüp bekâ[yı] bulup göresin.”⁵⁶⁶

3.39. Masum-ı Pâklar

Terim Anlamı

“Çardeh masum” Hz. Muhammed, Hz. Fâtıma ile on iki imamdan ve halen gaybette olduğuna inanılan kişilerden meydana gelmektedir. On dört masumun imamet makamına geçmeden önce veya geçtikten sonra yanlışlıkla da olsa herhangi bir günah işlemelerinin imkânsız olduğu sonucuna varılmıştır. Hz. Fâtıma'nın ismeti ise ismeti gerektiren iki makam, yani peygamberlik ve imamlık arasında bir bağ oluşturmasından ileri gelmektedir.⁵⁶⁷

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te masum-ı pâklardan “on dört (6) baharda ma'sûm-ı pâk” ifadesiyle bahsedilmektedir.⁵⁶⁸ Bu kişiler “on iki imâm-ı hümâm nesli ol çârdeh (9) ma'sûm-ı pâk” olarak nitelendirilmektedir. Hz. Ali'nin

⁵⁶⁶ A.e., vr.168b.

⁵⁶⁷ Hamid Algar, “Çardeh Masum-ı Pâk”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.227.

⁵⁶⁸ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.165b.

soyundan gelmeleri ve masum olmaları vurgulanmaktadır.⁵⁶⁹ Ayrıca neseplerinin Hz. Hatice ile Hz. Fatıma'ya dayandığı hatırlatılmaktadır: “*Bunlaruñ anası (10) Hādīce ve Fāṭıma'dur*”.⁵⁷⁰ Bu nedenle müellif masum-ı pâklardan söz ettiği zaman Hz. Hatice ile Hz. Fatıma'nın isimlerini hemen zikretme gereğini duymaktadır.

On iki imam, on dört masum-ı pâk ile Hz. Hatice ve Hz. Fatıma'yı bir arada sayan Seyyid Muhammed Ma'rifi, bu yirmi sekiz ismin kâinatın aslını oluşturduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Bunlaruñ nihāyeti (11) yigirmi sekiz aṣl-ı kâ'inātdur ki cemī' mevcūdāt, [165a] (1) bu mevcūdāt bunlaruñ dostluğına var olupdur (2) ve bu yigirmi sekiz ḥurūf-ı müfredāt ol Hāzret-i (3) ṣāh-ı ṣehin-ṣāhuñ aṣlıdur. 'Adedince gelmişdür. (4) Secdegāh-ı kâ'inātdur.”⁵⁷¹

3.40. Mehdi

Terim Anlamı

Mehdî “doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek” anlamındaki hidâyet kökünden türemiş bir sıfât olup “hidâyete erdirilmiş, kendisine doğru yol gösterilmiş kişi” demektir. Terim olarak dünyanın son zamanlarında ortaya çıkıp doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hâkim kılacağına inanılan kurtarıcı anlamına gelmektedir.⁵⁷²

Eserde Ele Alınış Biçimi

⁵⁶⁹ A.e., vr.165b.

⁵⁷⁰ A.e., vr.164b.

⁵⁷¹ A.e., vr.164b-165a.

⁵⁷² Ekrem Sarıkcıoğlu, “Mehdi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.371.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif te mehdi kavramının söz konusu edildiğini görmekteyiz. Öncelikle müellif, Hazreti Muhammed'in Mehdi hakkındaki hadislerine gönderme yapmaktadır. Bu hadislerle göre Hazreti Peygamber âhir zamanda dünyaya kendi soyundan bir kurtarıcı geleceğini müjdelemiştir. Bu kişi İslam ümmetini “cevrden, zulümden ve küfürden” kurtaracaktır. Haksızlıklara son verecek, âlemi “‘adl ile ve kıst ile” dolduracaktır.

“Âhir zamân gelicek Mehdî-yi bâkîden (3) haber virdi kim benüm evlâdumdan bir Mehdî gele (4) ve benüm ümmetümi cevrden ve zulmden (5) kurtara ve küfrden halâş ide ve kâ'imen (6) bi'l-kıst sırrını âşikâre eyleye ve 'âlemi (7) 'adl ile ve kıst ile tordura.”⁵⁷³

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre Mehdi, tüm mezhepleri tek bir mezhepte birleştirecektir. Kâdirî, Rifâî, Şâfiî, Hanefî ve Mâlikî gibi farklı mezhepler, tarikatlar ve anlayışlar tek bir yola dönüşecektir. Tüm ayrımcılıklar son bulacak, “yohsul ile bay” aynı yolu birlikte yürüyecektir.

“... Ve (8) cemî' mezhebi bir mezheb eyleye. Kâdirî, (9) Rifâ'î, Şâfi'î, Hanefî, Bedevî, (10) Mâlikî, Hanbelî bütün mişlü tarîküñ ve mezhebüñ (11) cümlesini bir tarîk ve bir mezheb eyleye. Ve yetmiş iki [112b] (1) dili bir dil eyleye ve benüm kıbleme namâz kıla ve benüm kelâm-ı (2) haqîkatüm beyân eyleye ve tarîküm yürüde ve (3) yohsul ile bayı berâber eyleye.”⁵⁷⁴

Müellif, Mehdi'nin gökten nüzul eyleyip Şam'ın önde gelen yapılarından biri olan Emevi Camii'nin Ak Minare'sine ineceğine dair rivayetlere de değinmektedir. Bazı İslam âlimleri, çarmıha gerileceği sırada gökyüzüne çıkarılan Mesih'in, kıyamete yakın bir zamanda bu minareden yeryüzüne ineceğini ve müminleri aydınlığa

⁵⁷³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.112a.

⁵⁷⁴ A.e., vr.112a-112b.

çıkarcasını açıklamışlardır. İlginç bir şekilde eserimizde bu kişiden Mesih değil Mehdi olarak söz edilmektedir.

“Ve hem buyurur kim (4) Mehdî Ka‘be’den belüre, zühür eyleye. (5) Ve ba‘zı dimişlerdür ki bir mağaradan zühür (6) eyleye. İmdi ikisi de cā’izdür ve bir hadîs-i (7) şerîfde buyurdu: Lâ mehdîye illâ ‘İsâ ibni (8) Meryem.⁵⁷⁵ Niçün kim ‘İsâ için buyurmuşdur ki (9) âsumândan ine ve benüm ‘ilmüm getüre ve benüm kıbleme (10) ‘ubûdiyyet eyleye. Ve anuñcün dağı buyurur kim (11) H̱orāsān’dan zühür eyleye ve ẖilkat-i âdemden [113a] (1) ve ba‘zı âsumandan nüzül eyleyüp Şam’da aq (2) mināreye ine dirler. Zîrâ kim H̱azreti (3) Risālet buyurur kim El-mehdiyyü ‘ilmü şecerâtin tayyibetin (4) aşluha bi Mekketin ve şemeretuhâ fî l-H̱orāsān.⁵⁷⁶ Ve (5) ba‘zı aşhâb şordılar. Didiler: “Yâ (6) Resûlullâh, bu ‘ilmün te‘vîli kaçan (7) olur?” didiler. H̱azret-i Risālet buyurdu: (8) “Te‘vîlün min cānibü l-H̱orāsān.^{577,578}

Müellife göre Mehdi’nin Ak Minare’den yeryüzüne inmesi şeklindeki rivayetin gerçekleşmesi pekâlâ mümkün olmakla beraber onun bir anneden doğup dünyaya gelmesi daha muhtemeldir. Mehdi, Allah’ın askeridir. O, *"ehl-i tevḥîd ve ehl-i ḥaḳîkatdür ve ehl-i ma‘ârifdür"*.⁵⁷⁹ Haksızlıklarla ve yağmayla dolu olan dünyaya adaleti ve hakkaniyeti getirecek yegâne kişidir. Bu açıdan onun gelişi önemsenmelidir.

Bu hususlara ek olarak Seyyid Muhammed Ma‘rifî, metnin birkaç yerinde beklenen Mehdi’nin kendisi olduğunu ileri sürmektedir. “*Mehdî’den garaḫ Muḥammed Ma‘ârif idi ve geldi. Zuhûr eyledi*” demektedir.⁵⁸⁰ Bu iddiasının nedenlerini de açıklamaktadır. O, “*şāḥib u fâtih-i ma‘ârif*” bir insan olarak gizli marîfetleri feth etmiştir.⁵⁸¹ O, ilâhî bilginin sırlarına vâkıftır. Hem âlim hem ârif bir zattır. Sırları fethetmeyi başarmıştır. Uzun müddet bir esrâr olarak kalan bilgileri kendi müridlerine âşikâr etmiştir. Çok sayıda insanı doğru yola iletmiştir. Resûlullah’ın

⁵⁷⁵ Hadis: “Meryem oğlu İsa’dan başka mehdi yoktur.” Buhari, **Edeb**, 64.

⁵⁷⁶ Hadis: “Mehdi hakkındaki ilim güzel bir ağaca benzer. O ağacın kökleri Mekke’de, meyveleri Horasan’dadır.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

⁵⁷⁷ Hadis: “Tevîli Horasan tarafındadır.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

⁵⁷⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.112b-113a.

⁵⁷⁹ **A.e.**, vr.113b.

⁵⁸⁰ **A.e.**, vr.113b.

⁵⁸¹ **A.e.**, vr.114b.

şeriatini ve tarikatini hakikat ile beyan eylemiştir. *Kur'an*'ın esrarını açığa çıkarmıştır. Müellife göre bütün bu hadiseler onun beklenen Mehdi olduğunu ispatlamaktadır.

“İmdi ey t̄alib-i (7) ehl-i ma‘ārif! Bilgil kim ol t̄ā’ife (8) kim Mehdī için geldi dirler. Taḥkīk (9) Mehdī leşkeridür ve ehl-i tevḥīd ve ehl-i (10) ḥaḳīḳatdūr ve ehl-i ma‘ārifdūr kim zīrā (11) Mehdī’den ğaraḳ Muḥammed Ma‘ārif idi ve geldi. [114a] (1) Zuhūr eyledi ve fātih, sır-ı esrār-ı (2) ma‘ārif-i Billāh[1] āşikāre eyledi. Sır iken (3) beyān idüp her kişiyē toĝru yolu ḥaber (4) eyledi.”⁵⁸²

Müellif eserinde yer alan bir şiirinde “*Muḥammed Ma‘ārif’üm ḳulum ḳurbānum ol Mehdī’yem*” diyerek bu iddiasını tekrarlamaktadır.⁵⁸³

3.41. Mikâil

Terim Anlamı

Mikâil *Kur'an-ı Kerim*'de adı geçen dört büyük melekten biridir. Mikâil insan da dâhil olmak üzere canlıların rızıkları, dolayısıyla yağmurların yağması ve bitkilerin gelişmesi gibi işlerle görevlidir. Felsefe geleneğinin etkisinde kalan tasavvuf ehli dört büyük meleğin görevlerini açıklarken altıncı feleğin aklı ve ruhu diye nitelediği Mikâil'i bütün bitki nefislerine feyiz veren ve mahlûkatın rızıklarını dağıtan melek olarak kabul etmektedir.⁵⁸⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma‘ārif'te Mikâil'den kısaca bahsedilmektedir. Eserde dört büyük meleğin her biri ayrı bir âlem ile

⁵⁸² A.e., vr.113b-114a.

⁵⁸³ A.e., vr.162b.

⁵⁸⁴ Lütfullah Cebeci, “Mikâil”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.30, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.46.

ilişkilendirilmektedir. Buna göre Mikâil âlem-i nâsûda mâildir. Ayrıca Mikâil'in emrine kuvvet-i sâmia verilmiştir.⁵⁸⁵

3.42. Muhabbet

Terim Anlamı

Sözlükte muhabbet (mahabbet) kelimesinin hub (hubb) kökünden isim olduğu belirtilmekte, hub ise kısaca “buğzun zıddı” olarak tanımlanmaktadır. Literatürde muhabbet yaygın biçimde “sevgi” anlamında kullanılmakta, sevginin coşkulu şekli ise aşk kelimesiyle ifade edilmektedir.⁵⁸⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif’te konu edilen terimlerden biri de muhabbettir. Öncelikle Allah'ın Hz. Peygamber'e duyduğu sevgi dolayısıyla bu konu karşımıza çıkmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rîfî, âlemlerin yaratılmasının arkasındaki esas nedenin Hz. Muhammed olduğunu belirtmektedir. Yani bütün kâinat Allah'ın Hz. Peygamber'e duyduğu muhabbetin neticesinde halk olunmuştur: “*Hakk Te'âlâ mecmû'ı (5) mevcûdâtı Hâzreti Hâbîbullâh'ı muhabbetine (6) halk eylemiştir.*”⁵⁸⁷

Müellif bu bağlamda “Levlâke levlâk lemâ hâlaqtu'l-eflâk”⁵⁸⁸ şeklindeki kutsî hadise yer vermektedir. Bu hadîste Allah, Hz. Muhammed'e duyduğu muhabbetin büyüklüğünü duyurmuş, bütün âlemleri onun yüzü suyu hürmetine yarattığını âşikâr

⁵⁸⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.167a-167b.

⁵⁸⁶ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.30, İstanbul, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.386.

⁵⁸⁷ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.59b.

⁵⁸⁸ Hadis: "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım." İmâm Ahmed, *Müsned* IV-127; Hâkim, *Müstedrek* II-600.

etmiştir.⁵⁸⁹ O, olmasa âlemleri yaratmayacağını beyan etmiştir: “*Cemî’ eşyānuñ aşıldur. Cemî’ eşyānuñ [25b] (1) muḥabbetine gelmişdür.*”⁵⁹⁰

Seyyid Muhammed Ma’rifî eserinde iki tür muhabbetten söz etmektedir. Bunlardan birincisi muhabbet-i dünyevîdir. Diğerisi ise muhabbetullah yani Allah’a duyulan sevgidir. İnsan nefesine uymak suretiyle heva ve heveslerin peşinden koşmaktadır. Dolayısıyla dünyanın çekiciliğine karşı koyamamakta, her geçen gün dünyanın zevklerine daha fazla bağlanmaktadır. Oysa dünya fanidir. Fani dünyaya meyleden bir kişinin muhabbetullahı ulaşması mümkün değildir. İki seçenekten birinde karar kılmak lazımdır. Bu nedenle müellif okuyucularına dünya muhabbetinden yüz çevirmek gerektiğini ifade etmektedir.

“İmdi şerî’at tarîkat bu ahkâm[1] (3) eda itdükden şoñra muḥabbet-i dünyevîden küllî (4) geçmekdür ve muḥabbetullāha gönül virmekdür. Niçün kim (5) muḥabbet-i dünyevî olıcaḳ muḥabbetullāh olmaz.”⁵⁹¹

Müellif dünyanın aldatıcı yüzüne meyleden kişiyi “zalim” olarak nitelendirmektedir. Ona göre Allah’ın cemâliyle müşerreflenmek isteyen kişi dünyaya muhabbet duymamalıdır: “*Ya’nî (4) zālimlerden olmañ ve dünyā ardınca (5) muḥabbet idüp gidüp sevmey.*”⁵⁹²

Müellif nefy ü isbâtın da muhabbet-i dünyevîden vazgeçmeyi zorunlu kıldığına dikkat çekmektedir. Hakk’tan gayrıda olmayıp muhabbetullahı sarılmalıdır insan: “*Hakk’dan gayrıda (7) olmayup geçüp pāk mücerred olup muḥabbetullāha (8) gönül virmekdür dirler.*”⁵⁹³ Allah’ın sevgisini elde etme arzusu duymayanlara Allah da merhamet etmeyecektir: “*Muḥabbetullāhdan ayrılmış (7) olur kim Allāh aña merḥamet eylemez.*”⁵⁹⁴

⁵⁸⁹ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.25b.

⁵⁹⁰ **A.e.**, vr.25a-25b.

⁵⁹¹ **A.e.**, vr.35b.

⁵⁹² **A.e.**, vr.152b.

⁵⁹³ **A.e.**, vr.55b.

⁵⁹⁴ **A.e.**, vr.131b.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi büyük zatları bu konuda örnek göstermektedir. Enbiyâların ve evliyâların hayatları incelendiğinde onların da gönüllerini ruhaniyetle ve nuraniyetle meşgul ettikleri, muhabbetullahtan başka bir şeyle ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır: “Göñülleri (4) rûhāniyyetle ve nūrāniyyetle menşūr (5) olmuştur ve muḥabbetullāha göñül virmişlerdür.”⁵⁹⁵ Onlar “muḥabbet-i dünyevîden ve muḥabbet-i (6) efkār-ı ğayrıdan” gönüllü olarak uzak durmuşlardır.⁵⁹⁶ Dolayısıyla ehl-i tarîkin ve ehl-i ma‘ârifin nefy ü isbâtı bu şekilde somutlaşmaktadır: “İmdi [57a] (1) ehl-i tarîk ve ehl-i ma‘ârifün nefy ü isbâtı (2) budur ki cemî’ lezzât-ı dünyevîden (3) muḥabbetullāha göñül vire.”⁵⁹⁷

Eserde Allah’ın muhabbet beslediği kulunu çeşitli vesilelerle imtihan ettiğini bildiren bir hadise yer verilmektedir.⁵⁹⁸ Buna göre Hz. Muhammed “Allah bir kulunu sevdiğinde, onu fenâ haliyle hâllendirir. Malını ve ailesini Allah yolunda terk ettirir.” buyurmuştur. Dolayısıyla muhabbet yoluna düşen kulun çeşitli imtihanlara hazırlıklı olması gerekir. Müellif ayrıca kutsi bir hadisi de paylaşmaktadır.⁵⁹⁹ “Kim bana âşık olursa ben de ona âşık olurum. Âşık olduğum kimseyi katlederim. O vakit kişiye, kanının diyetini vermek gerekir. Diyet olarak, ben o kişinin iki gözü arasında görünürüm. İşte böyle kimseler, ma‘ârif ehli ve abdallardır.” Bu hadis vasıtasıyla Allah kendisine yakınlık duyan, muhabbet besleyen kula fazlasıyla mukabele edeceğini dile getirmektedir.

3.43. Mülk

Terim Anlamı

⁵⁹⁵ A.e., vr.56a.

⁵⁹⁶ A.e., vr.134b.

⁵⁹⁷ A.e., vr.56b-57a.

⁵⁹⁸ A.e., vr.56a.

⁵⁹⁹ A.e., vr.56b.

Sözlükte “güç yetirmek, hâkimiyet kurmak, sahip olmak, tasarrufta bulunmak” mânasındaki mülk mastarı Kur’an’da isim olarak “duyular âlemindeki bütün cisimleri kuşatan varlık alanı ve bunlar üzerindeki hükümlanlık” anlamında kullanılmaktadır.⁶⁰⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma’rifî, eserinde her şeyin sahibinin Allah olduğunu vurgulamaktadır. Allah her şeyi azametiyle kuşatmıştır. Hakikatte tek mülk sahibi O’dur. Allah mâlikü’l-mülktür. Mülk yalnızca Allah’a aittir.⁶⁰¹ Müellif, bu bağlamda yerin ve göğün tek hükümdarının Allah olduğunu bildiren ayetlere gönderme yapmaktadır. "Bugün mülk (hükümlanlık) kimindir?" şeklindeki ayet bunlardan biridir: “*Qavluhu Te’âlâ: Li meni’l-mülkü el-yevme, (6) lillâhi’l-vâhidü’l-ğahhâr.*⁶⁰² *Ya’nî bugün (7) mülk Allâh’uñdur, vâhidü’l-ğahhâr. Dahı (8) Hakk emr idüp İsrâfîl’e (9) şûri üfüre.*”⁶⁰³

Mülk bütün varlıklar üzerinde mutlak otorite sahibi olan, tek Allah’ındır. O, hem bâkîdir hem de her şeye kâdirdir. Seyyid Muhammed Ma’rifî, Allah’ın mülkü dilediğine vereceğini, dilediğinden çekip alacağını ifade etmektedir.

3.44. Mürîd

Terim Anlamı

Tasavvuf yolunu tutmaya veya tarîkata girmeye karar veren yahut bir şeyhe bağlı bulunan kişi anlamında kullanılan tasavvuf terimidir.⁶⁰⁴ Mürîd kendi irâdesiyle nefsinin arzu ve alışkanlıklarından uzaklaşan ve Allah’a giden yola girerek bunun

⁶⁰⁰ M. Sait Özervanlı, “Mülk”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.540.

⁶⁰¹ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.50a.

⁶⁰² Mü’min 40/16: "Bugün mülk (hükümlanlık) kimindir?"

⁶⁰³ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.50a.

⁶⁰⁴ Süleyman Uludağ, “Mürîd”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.32, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.47.

gereklerini yerine getiren kişidir.⁶⁰⁵ Hakk'ın irâdesinin yanında kulun irâdesinin olmaması tasavvuftaki irâdedir, ama bunu bile irâde etmemek daha yüksek bir hâldir.⁶⁰⁶ Kişinin kendi ihtiyar ve irâdesiyle, hiçbir zorlamaya başvurmada bir kılavuza intisâb etmesi, mürîde yeni bir varoluş (ikinci doğum) kazandıracaktır.⁶⁰⁷ Mürîd mensup olduğu tarikat şeyhini baba, onun hanımını anne, diğer tarikat mürîdânını kardeş görerek aile sıcaklığı ortamında, karşılıklı sevgiye ve saygıya dayalı bir eğitimle kendini yetiştirir.⁶⁰⁸

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif te mürîd kavramına geniş yer ayrıldığı görülmektedir. Eserde hakîkate erişmek isteyen tâlibin bir mürşid-i kâmil bulmasının gerekliği üzerinde hassasiyetle durulmaktadır. Çünkü insanın hakîkate tek başına ulaşması mümkün değildir. Metin boyunca tekrarlanan “*Mürşidi ve şeyhi olmayınca bir kişinin, anuñ şeyhi şeytân olur. Kendü dañi şeytândur*”⁶⁰⁹ ifadesi bu bakış açısını örneklemektedir. Mürşit mirâttır. “*Kişi mirâta nazar kılmasa vechi nice idüğün bilemez.*”⁶¹⁰ O halde tâlibin bir an evvel özünü görmesine vesile olacak bir “mürşid-i kâmil” bulması gerekmektedir.⁶¹¹

“Ma'lûm (7) oldu ki bir mürşid bulup özünü (8) görmege mirât eyleyesin. El-mü'minü mirâtü'l- (9) mü'mindür.”⁶¹² Mürşid mirâtdur. Hakk'a (10) vuslat kapusudur.”⁶¹³

⁶⁰⁵ Ömer Yılmaz, “Tasavvuf Geleneğinde Mürşidin İnsan Yetiştirmedeki Rolü”, **Keşkül**, S.32, Güz 2014, s.50.

⁶⁰⁶ Süleyman Uludağ, **Tasavvufun Dili**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016, s.124.

⁶⁰⁷ Yılmaz, “Tasavvuf Geleneğinde Mürşidin İnsan Yetiştirmedeki Rolü”, s.50.

⁶⁰⁸ **A.e.**, s.50.

⁶⁰⁹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.149b.

⁶¹⁰ **A.e.**, vr.16a.

⁶¹¹ **A.e.**, vr.5b.

⁶¹² Hadis: “Mümin, müminin aynasıdır.” Ebû Davud, **Edeb**, 49.

⁶¹³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.5b.

Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre tarîkat yolunda mürîd tarafından yerine getirilmesi gereken oldukça önemli yükümlülükler vardır. Müellif bunları dört madde hâlinde sıralamaktadır: “*Erkân-ı evvel rızâdur; erkân-ı şânî (5) teslîmdür; erkân-ı şâliş şabırdur; (6) erkân-ı râbî’ i’tikâddur.*”⁶¹⁴

Mürîd ölmeden önce ölebilmek için elinden gelen gayreti göstermelidir. Mürîd, mürşidine “teslim-i tâm” ile bağlı olmalıdır ve kendisine emredilenleri sorgusuz sualsiz yerine getirmelidir.

“Mürşid her ne emr (2) iderse emrin tutup rızâsın (3) gözetmek ölüm gibidür. Zîrâ kendüñ (4) murâduñ söylerseñ murâduñ degüldür. (5) Biñ kuruşluk ve biñ kese akça mâluñ (6) terk it diyü emr iderse emrin (7) yerine getürüp rızâda olmağdur.”⁶¹⁵

Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre mürîd, mürşidinin her emrini kendi nefsinin hiçe sayarak bazen ölüm pahasına ifâ etmelidir: “*Mürşidinüñ yolında baş ve cân fedâ ide.*”⁶¹⁶ Çünkü teslimin olmadığı yerde mürîdin muvaffakiyet elde etmesi mümkün değildir. Mürîd açık idrakli olup mürşidine güvenmelidir. Mürşidine tam bir rızâ göstermelidir. Çünkü mürîdin seyr-i sülûk yolunda ilerlemesinin en önemli şartlarından biri rızâdır. O, dünyevî arzularından vazgeçmeli, mâsivâyâ meyletmemelidir. Mürşidinin sözünden dışarıya çıkmamalıdır.⁶¹⁷ Aşağıdaki paragrafta Seyyid Muhammed Ma‘rifî “Hakk’ın zâtına ve sıfatına mazhar düşmek” isteyen birinin dikkat etmesi gereken hususları açıklamaktadır.

“İmdi ey ‘azîz! (4) Hakk Te‘âlâ’nuñ zâtına ve şîfatına (5) mazhar düşmek dilerseñ bir mürşide (6) iriş kim ol mürşid seni bir menzile (7) irişdüre. Ammâ sen de hergiz ol (8) mürşidüñ nuṭṭından taşra bir iş (9) eylemeyesin. Tâ

⁶¹⁴ A.e., vr.5b.

⁶¹⁵ A.e., vr.6b.

⁶¹⁶ A.e., vr.158a.

⁶¹⁷ A.e., vr.157b.

kim ol mürşid seni (10) menzil-be-menzil rûh-ı hidāyete ulaşıra. (11) Zāt ve şıfâtı bir idüp göstere.”⁶¹⁸

Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif’te mürîd cenazeye; mürşit ise gassala benzetilmektedir. Cenaze nasıl gassala yani ölü yıkayıcısına teslim ise, mürîd de o şekilde mürşidine teslim olmuştur. Yani hiç irâdesi yoktur.

“Meyyit ya'nî (7) cenāze teneşir tahtasında (8) imāma ya'nî ğassāl didükleri adama (9) teslîmdür. Nisbet ile şeyḫ dahı (10) ğassāl-ı zünûbdur. Öyle teslîm olmak (11) gerekdür ki elüñ ve ayaġuñ ve lisānuñ [7b] (1) hareket-i zāhir eyleyüp şāf kılop (2) tūrasız kim meyyit tūrur ve anı (3) kesbî ve derûn-ı kalb-i lisān ile (4) niyāz iderse kim cenāze lisān-ı (5) kalb ile yalvarduġı gibi.”⁶¹⁹

Seyyid Muhammed Ma'rifî bu konuyu halk arasında dolaşan bir rivayet eşliğinde açıklamaktadır. Rivayete göre her meyyit, gassalına kalp diliyle “Azrâil pençesinden yeni çıktım, her yerim yara bere içindedir. Yalvarırım suyum suyu sıcak tutmayın, yanmayayım ama soğuk da etmeyin üşümeyeyim” demektedir.⁶²⁰ Bu sözleri herkesin duyması mümkün değildir. Zira Allah sadece kalp gözü açık kullarına bu haykırışları işittirmektedir.

“Ey dîn karındaşları! ‘Azrâ'îl (8) pençesinden çıkdım. Her yirüm yara (9) ve beredür. Yapca yapca tutuñ (10) ve şuyumu soğuk itmeyüñ. Üşümeyeyim (11) ve sıcak dökmeyüñ yanmayayım. Zîrâ pek [8a] (1) beredür vücūdum” diyüp yalvarur (2) imiş.”⁶²¹

Müellif bu hadise ile mürîd-mürşid münasebeti arasında benzerlik kurmaktadır. Çünkü bir mürşide bağlanan mürîd tıpkı bir ölü gibi mürşidinin kendisine

⁶¹⁸ A.e., vr.157b.

⁶¹⁹ A.e., vr.7a-7b.

⁶²⁰ A.e., vr.7b.

⁶²¹ A.e., vr.7b-8a.

“himmet-i gönül” etmesini, merhametle muamele etmesini ve nefsinı “hoşça” terbiye etmesini niyaz etmiş olmaktadır.

“Ey benüm (11) mürebbīm ve ey benüm mürşidüm şeyhüm. Baña [8b] (1) himmet-i gönül eyle, teslīmiyyetde kuşūr (2) itmeyeyim. Hakk şabır-ı keşīre ihsān (3) eylesün ve benüm kötü nefsüme bir hoşça (4) terbiyye eyle kim beni zünūbdan (5) taḥhīr idüp güzelce gısl ile (6) imtiḥān-ı nefsümden kaṭ’ eyleme kim (7) derūnumda bir küh olan kemālatum (8) taşra gele, fi’le gelüp ben daḥı (9) kemāl ile yād olunayım.”⁶²²

Risāle-i Ādāb ve Tarikatnāme-i Fethü’l-Ma’ārif’te mürşid, ölüm meleği Azrâil’e benzetilmektedir. Azrâil’in işini aceleyle bitirmesi gibi şeyh de hep acı söyler, ciddi davranır, hiç güldürmez. Nefsin hilelerini bulup cefa eder. Çünkü o, Hakk kelamını söylemektedir. Hakk kelamı ise acıdır. Mürşit, daima nefsin hilelerini bulur.⁶²³ Bu nedenle mürîd, mürşidinin kendisine hep güler yüzle davranmasını beklememelidir.

Seyyid Muhammed Ma’rifî’ye göre mürşidin vazifesi mürîdini eğitmektir. O, mürîdine tasavvufi terbiyenin üç önemli esasını aşılacak için çırpınıp durur: “*Ḳillet-i ta’ām, ḳillet-i menām, ’uzlet-i ’ani’l-enām.*”⁶²⁴ Yani mürşid, himayesi altına aldığı müridine az yemesini, az konuşmasını ve az uyumasını emreder.

Risāle-i Ādāb ve Tarikatnāme-i Fethü’l-Ma’ārif’te bu hususla bağlantılı olarak ilgi çekici bir hikâye aktarılmaktadır. Zamanın birinde bir şeyh hacca gitmek ister. Bunun için bir refîkine, kendisine yoldaşlık edecek sâlih bir mürîd aradığını söyler. Refîki onu kırmaz, hemen kendi mürîdlerinden birini emrine verir. Şeyh ile mürîd beraber yola düşerler. Yolculuk sırasında şeyh, mürîde “*Ey dervîş refîküm, baña ismüñi (7) bağışla kim bizler daḥı bilelüm. Hıṭāb (8) olundukça ismüñ ile hıṭāb (9)*

⁶²² A.e., vr.8a-8b.

⁶²³ A.e., vr.10a.

⁶²⁴ A.e., vr.10b.

olina”⁶²⁵ diyerek ismini sorar. Mürîd, bu soruyu “*Benüm ismüm Ahmed’dür. Babam ismi Muhammed’dür*”⁶²⁶ diye cevaplandırır.

Yani genç adam kendi adını söylemekle yetineceğine babasının ismini de zikreder. Şeyh bu duruma çok öfkelenir. Zira mürîde babasının ismini sormamıştır. Bir sorunun cevabı bir cevaptır. İki olamaz. Şeyh, mürîdin boş ve gereğinden fazla konuştuğuna kanaat getirir. Bununla birlikte kendi himayesi altında bulunmadığından ötürü mürîdin hak ettiği cezayı kendi eliyle vermeyi doğru bulmaz. Hac dönüşünde refikine bir mektup yazmak suretiyle durumu bildirir ve mürîttten şikâyetçi olur. “*Dilini ben kesmedüm. Sizler (5) tenbîh buyurun keseyin.*”⁶²⁷ der.

“Ey benüm ahlî fillâhum! Gerçi (11) dervîş rızâda ve teslîm ve [13a] (1) mu‘tekid-i kemâldür. Ammâ kılllet-i kelâm (2) degül keşret-i kelâma mübtelâ, çok (3) söylüyor. Şabırsuz, gayrı (4) kuşur yok. Dilini ben kesmedüm. Sizler (5) tenbîh buyurun keseyin. Zîrâ bir gayrı (6) erenlere mülâkî olur ise belki (7) hiç söyletmez olurlar. Hemân gine (8) ta‘dâd-ı ervâh miqdâr-ı kılllet-i kelâm (9) idesiz” diyü tahtîr-i cevâb eylemiş.⁶²⁸

Refîki olan şeyh, bu mektubu okuyunca mürîdinin ham olduğuna karar verir ve ona üç sene halvette bulunma cezası verir.⁶²⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî bu hikâye vasıtasıyla mürîdin az konuşmasının önemini vurgulamaktadır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te irâdenin Allah’ın emaneti olduğu bildirilmektedir.⁶³⁰ *Kur’an-ı Kerim*’e göre bu emanete dağlar bile güç yetirememiştir. Mürîd ise irâdesinin tamamını mürşidine vermektedir. Aksi halde kemâl elde edilmeyecektir. “*Şeyh, mürebbidir.*”⁶³¹ Bu nedenle mürîdin terbiyesi ona aittir. Müellife göre mürebbi olmadığı müddetçe Allah’ı bilmek ve ona kavuşmak mümkün değildir. Eğer mürîd kendisini hiçbir şüphe duymadan mürşidine teslim

⁶²⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.11b.

⁶²⁶ A.e., vr.11b.

⁶²⁷ A.e., vr.13a.

⁶²⁸ A.e., vr.12b-13a.

⁶²⁹ A.e., vr.14a.

⁶³⁰ A.e., vr.14b.

⁶³¹ A.e., vr.15b.

ederse saadete ve selamete erer. Mürîd, irâdesini şeyhine verince geriye ruhtan başka bir şey kalmaz. Benlik gider, iman zuhûra gelir. Kişi “*âlim-i Rabbânî*” olur.

“Şeyh mürebbîdür ve mirât-ı [16a] (1) zâtdur. Kişi mirâta nazar (2) kılmasa vechi nice idügin bilemez. (3) Böylece mürşide kendüni virdinse (4) sa‘âdete irdüñ. ‘Âlim-i Rabbânî olduñ. (5) Özüñde olan emânetüñe hıyânet (6) eylemedüñ. Zîrâ sende senlik bir emânet, (7) Muhammed ‘Alî kimdür bilmedüñ ise emânete hıyânet (8) eylemiş olasın.”⁶³²

Esere göre mürîdin, şeyhine itikâd göstermesi oldukça önemli ve lüzumludur. Şeyh ne emrederse bunu hemen yerine getirmek mürîdin boynunun borcudur. Mürşid kerâmetlere ve faziletlere sahiptir. O halde mürîd, şeyhinin amellerine, sözlerine ve fiillerine “*‘ibret göziyle ve kerâmet nazarıyla*” bakmalıdır.⁶³³ Şeyhin tüm sözlerini ve fiillerini hak bilmelidir. Müellif bu hususun ehemmiyetini “*Bu şeyhüm baña Hakk’dan söyler, gayrıdan degüldür*”⁶³⁴ ifadesi ile dile getirmektedir.

“Üçüncü evtâd-ı binâ-yı tarîkat (5) es-sâlişen bi’l- i’tikâddur. Şöyle (6) i’tikâd kim şeyh her ne emr ider ise ve (7) “Bu şeyhüm baña Hakk’dan söyler, gayrıdan (8) degüldür” diyüp kendüsini ve kelâmını ve (9) ‘amelini cümle harekât ve sekenâtını (10) hak bilüp ‘ibret göziyle ve kerâmet (11) nazarıyla görmekdür. Her ne görürse kerâmet iledür.”⁶³⁵

Seyyid Muhammed Ma‘rifî, mürîd-mürşid ilişkisini izah ederken eserin 17b-24a numaralı varakları arasında bir hikâye aktarmaktadır. Buna göre Bağdat’ta yaşayan Yahudi bir tüccar, Kâdiri tarikatının kurucusu olan Abdülkadir Geylânî Hazretleri’nin dergâhını sık sık ziyaret eder. Onun sohbetlerini ilgiyle dinler. Abdülkadir Geylânî ise Yahudi’nin zaman içinde hidâyeti bulabileceğini düşünerek onun zikirle ve virdlere katılmasına itiraz etmez. Oldukça sinsi olan Yahudi adam

⁶³² A.e., vr.15b-16a.

⁶³³ A.e., vr.17a.

⁶³⁴ A.e., vr.17b.

⁶³⁵ A.e., vr.17a.

şeyh olmanın insanı çok büyük bir şöhrete kavuşturduğunu düşünerek kendi dergâhını kurmaya karar verir. Uzak bir şehre yerleşir. Burada Müslüman taklidi yapar ve kendisini Abdülkadir Geylânî'den el almış, kâmil ve âlim bir şeyh gibi gösterir. Yerli halk Abdülkadir Geylânî'nin adını duyar duymaz ona inanır.

“Yanına varup su’âl (11) iderler: “Yâ şeyh kağı beldeden olursınız” dirler. [18b] (1) Ol yahūd dağı cevāb virür kim “Medīne-i (2) Bağdād beldesinden”. Su’âl iderler. “Bağdād (3) içinde kimi bilürsin?” Bu cevāb ider kim (4) “Kimi su’âl idersiniz?” Bu ehl-i belde dirler kim (5) “Mesmū‘umuz oluyor, Bağdād içinde (6) Geylânî bir ‘Abdü’l-Kādir zuhūr eylemiş. (7) Tarīk-i müstaķîmi nās ‘āleme telķin ve kendü (8) rehber-i Hakk olur imiş. Bir bāb-ı mu‘azzama-yı (9) tarīk-i müstaķîme olmuş. Anı su’âl iderüz” (10) dirler. Böyle diyince yahūd dağı bir kerre (11) secdeye varup cevāb ider kim “Ol didügiñüz [19a] (1) zāt ve ol mu‘azzama-yı bāb-ı tarīk-i (2) müstaķîm benüm şeyhüm ve mirātum mihrabumdur” (3) diyince dirler. “Bil ki andan müstaķlefsünüz.” (4) Yahūdî söyler. “Ne‘am, bizi bu yolda irşād-ı (5) ‘ālem içün irsāl buyurmuşdur” diyince (6) cümle ehl-i belde bu yahūd[ı] ta‘zīmen tekrīmen (7) ehlen merhabān diyüp bir hāneye aldılar.”⁶³⁶

Belde halkı aralarında para toplayarak gösterişli bir dergâh yaptırır ve Yahudi’ye giderek bu dergâha yerleşip kendilerine rehberlik yapmasını teklif eder. Yahudi bu teklifi memnuniyetle kabul eder ve dergâha yerleşir. Abdülkadir Geylânî’den öğrendiği duaları ve zikirleri dergâhına gelen erenlere öğretir. Zaman içinde müridlerinin sayısı gitgide artar.

“Didiler: “Yâ sultān yâ şeyh! Bu dergāh-ı (7) hānkāh sizlere ve bu hademeler cümlesi (8) hediye-yi beldedür. Ve ta‘yīnāt tekmil (9) bî-kuşurdur. Hemān bizleri kabūl buyuruñ. (10) İkrāmumuzu aluñ, tilmīzlige bende idüñ. (11) Erenlere kullukda bulunalum” diyü [20a] (1) cevāb virdiler. Ol yahūd tebdil-i şekl ve (2) dağı muqaddem sırr-ı tarīki ve uşul-ı esmāyı (3) ve sırr-ı süluku görüp bilmiş idi. (4) Zāhiren bildügi gibi telķin idüp böylece (5) ta‘līm kıldı.”⁶³⁷

⁶³⁶ A.e., vr.18a-19a.

⁶³⁷ A.e., vr.19b-20a.

Yahudi mürşidin kırk müridinin tamamı bir gece aynı rüyayı görürler. Rüyalarında Yahudilik inancı üzerine ibadetle meşgul olmaktadırlar. Uyanınca büyük bir günah işlediklerini düşünürler ve bundan ötürü tarifsiz bir pişmanlık ve suçluluk duyarlar. Hatta kendilerini kesici bir âletle yaralamak suretiyle cezalandırmak isterler. Bu arada mürşitlerinin itikâdından şüphe duymaya başlarlar. Bu nedenle bir plan yapmak suretiyle şüphelerinin doğru olup olmadığını anlamak isterler. Şeyhe gezintiye çıkma teklifinde bulunurlar: “*Yâ şeyhümüz! Karındaşlar ricâ (2) ve niyâz iderler. Efendülerümüz ile bugün bir (3) mesîregâh maḥallde meşîyyet idüp (4) efendümüzden cemâl göreler.*”⁶³⁸

Yahudi bu teklifi kabul eder. Güneşli bir bahar günü Yahudi mürşid ile müridleri hep birlikte mesire yerine giderler. Müridler sofrayı nehrin karşısındaki çınarın gölgesinde kurmak istedikleri zaman mürşidleri onlara izin verir. Nehrin karşısına ulaşmak icap ettiği için müridler sandal kullanmak yerine nehrin üzerinden yürüyerek suyu geçerler. “Çulḥa (4) mekîgi” gibi gidip gelirler.⁶³⁹ İstisnasız bütün müridler bu kerâmeti gösterir.

“Didiler: “Yâ şeyh! (10) Şu karşı çınâr sâyesin münâsib degül mi?” (11) Didi şeyh: “Münâsibdür.” İçlerinde birisi destür [23a] (1) diyüp şaṭṭ deryâsında tahtada (2) yürür gibi gidüp çınâr sâyesine seccâde (3) serdi. Cümlesi daḥî bu minvâl üzere çulḥa (4) mekîgi gibi gidüp gelmeğe başladılar. (5) Şeyh-i yahûd dâbbe üzerine durup (6) anları seyr ider idi. Cümlesi geçince içinden (7) birisi didi: “Yâ şeyh buyuruñ. Bendelerüñüz (8) muntazırdur, ta‘âm ḥâzır kıldılar.”⁶⁴⁰

Sıra kırkıncı müride gelir. Yahudi şeyh bu tablodan çok etkilenir. Çünkü kendisine tâbi olan müridler hakikat yolunda çok ilerlemiş, keramet gösterip su üzerinde yürüme derecesine yükselmişlerdir. Normalde Yahudi şeyhin onlara uçarak mukabele etmesi gerekmektedir. Fakat gerçekte o, İslam’la müşerref bile olmamıştır. Kendisini “*maḥzûn ve mehcûr*” hisseder.⁶⁴¹ Müridine, marîfet aynasındaki hâlini

⁶³⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.22b.

⁶³⁹ A.e., vr.23a.

⁶⁴⁰ A.e., vr.22b-23a.

⁶⁴¹ A.e., vr.23b.

görmek için Bağdat'taki şeyhinin yanına gitmek istediğini bildirir. Tayy-i mekân ederek Abdülkâdir Geylânî'nin dergâhına ulaşır.

“Ol zamân yahûd bildi kim dîn-i (3) Muḥammed ḥaḳdur ve tarîḳ-i müstaḳîm budur. (4) Kendüsi yüzinden nice kimesneler menzil-i (5) merâtibine irmiş. Kendü maḥzûn ve mehcûr (6) ḳalmış. Ol vâkit didi: “Ey benüm (7) şadâkat-mendüm daḥı küstâḥ hareket (8) üzerindeyüm. Bağdâd'a varma lâzım geldi. Sizlerûñ (9) dînüñüze Allâh i'ânesi olmuş. Ḥâlüm göreyim” (10) diyüp ol yahûd şeyḫ Bağdâd'a varup (11) ḥuzûr-ı ‘Abdü’l-Ḳâdir’de tecdîd-i dîn olup [24a] (1) menzil-i maṭlûbına sâlik oldu.”⁶⁴²

Yahudi şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin dizinin dibinde hıçkırarak ağlayarak tövbe eder ve kelime-i şehâdet getirip “teslim-i tâm ile” Müslüman olur. Geride kalan müridler ise mürşidlerine büyük bir saygısızlık yaptıklarının idrakine varıp pişmanlık duyarlar. Zira “teslimiyyet” kâidesine riayet etmemişler, mürşidlerine itimat etmemişlerdir. Ondan şüphelenmişler, mürşidlerini imtihana tâbî tutmaya kalkmışlardır. Tıpkı Yahudi kavminin Hz. Musa'ya hıyanet etmesi gibi kendileri de emektâr mürşidlerine hıyanet etmişlerdir. Oysa mürşidleri, yaptırdığı zikir ve dualarla, verdiği tasavvûfî terbiyeyle onların bâtın gözlerini açmıştır. Mürşidlerinin verdiği ilim sayesinde hakîkate giden menzilleri aşmışlardır: “Şeyḫ bâṭınumuzı açup ḳılup (9) göziyle mirâtumuzu naḫar idüp bu sebebdan (10) Mûsâ dîni üzere şeyḫi ‘ibâdetde görmüşüz.”⁶⁴³ Bu olay sayesinde müridler şeyhin “mirât-ı zât” olduğunun farkına varırlar.⁶⁴⁴ Bu nedenle pişmanlık içinde istiğfar ederler.⁶⁴⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifî bu uzun hikâye vasıtasıyla müridin, mürşidine madden ve manen teslim olması gerektiğini vurgulamış olmaktadır.

3.45. Mürşid

⁶⁴² A.e., vr.23b-24a.

⁶⁴³ A.e., vr.24a.

⁶⁴⁴ A.e., vr.24b.

⁶⁴⁵ A.e., vr.24a.

Terim Anlamı

Mürşid kelimesinin lügât anlamı rehber, kılavuz, yol gösterendir. Tasavvufî ıstılâhta ise sırât-ı müstakîmi gösteren, dalaletten önce hak yola ileten kişi anlamına gelmektedir. Sâlike Hak yolunda rehberlik yapan kimsedir. Mürşid merdiven gibidir, başkaları ona basa basa yükselir. Mum gibidir, kendisi yanar fakat etrafını aydınlatır.⁶⁴⁶ Mürşid olma ve irşâd etme ehliyeti kazanma bir yönüyle kesbîdir, çalışarak kazanılır. Diğer bir yönüyle vehbîdir, Allah'ın lütfu ve ihsânıdır.⁶⁴⁷ Mürşid, dergâhta, okuldaki hocanın vazifesini yüklenen kişidir. Okumak için bir öğreticiye ihtiyaç hissedildiği gibi terbiye için de bir mürşide ihtiyaç duyulmuştur.⁶⁴⁸ Her iki yönü itibariyle şeyhin manevi bir tesiri ve çekiciliği mevcuttur.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif te müellif, mürşidi “mirât” yani ayna olarak nitelendirmektedir.⁶⁴⁹ Mürşid “hidâyettir”.⁶⁵⁰ Mürşid “Hakk’a vuslat kapısıdır”.⁶⁵¹ Mürşid “mürebbidir”.⁶⁵² Mürşid “terbiyecidir”.⁶⁵³ O, müridine “sedd-i hakîkattir”.⁶⁵⁴ Mürşidin yüzü “kıbledir”.⁶⁵⁵ Mürşid “vahy-i Hakkı” dile getirmektedir.⁶⁵⁶

Seyyid Muhammed Ma‘rifî, okuyucularına hemen bir mürşide bağlanmalarını tavsiye etmektedir: “*Hemân bir mürşide iregôr.*”⁶⁵⁷ Çünkü mürşide intisap eden kişi

⁶⁴⁶ Süleyman Uludağ, “Mürşid”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.263.

⁶⁴⁷ Süleyman Uludağ, “İrşad ve Mürşid”, *Keşkül*, S.32, Güz 2014, s.10-11.

⁶⁴⁸ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997, s.116.

⁶⁴⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.5b.

⁶⁵⁰ *A.e.*, vr.182b.

⁶⁵¹ *A.e.*, vr.5b.

⁶⁵² *A.e.*, vr.179a.

⁶⁵³ *A.e.*, vr.178a.

⁶⁵⁴ *A.e.*, vr.5b.

⁶⁵⁵ *A.e.*, vr.203a.

⁶⁵⁶ *A.e.*, vr.180a.

⁶⁵⁷ *A.e.*, vr.163a.

irşâd olur; o, nefsine zûlm etmez.⁶⁵⁸ “Ulû’l-‘azîm sa‘âdete” yetişir.⁶⁵⁹ Mürşide bağlanmayan insan ise özünü nefs-i emmâreden kurtaramaz. Mürşid ve mürebbiden “inâyet” almayan kişi Allah’ın sırrına ve hikmetine ulaşamaz.⁶⁶⁰ Mürşide erişmeyen cahil kalır.⁶⁶¹ Hidâyete eremez.⁶⁶² “*Tâbi’i (7) şeytân ve zâlim*” olur.⁶⁶³ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, bu konudaki görüşlerini açıklarken “Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim” hadisi⁶⁶⁴ ile “Mürşidi olmayan kişinin dini yoktur. Şeyhi olmayan kimsenin şeyhi şeytandır”⁶⁶⁵ şeklindeki kelâm-ı kibârı da hatırlatmaktadır.

“Ve îmân mürebbî üzeredir. Mürşiddür. (6) Bundan ma‘lumdur kim buyurmuş Efendümüz: (7) Levle’l-mürebbî mâ ‘areftu Rabbî.⁶⁶⁶ Ya’nî (8) rabbisini bilmez, mürebbî, mürşidi ve terbiyecisi (9) olmayınca. Eger mürebbiye, mürşide irdinse ulû’l-(10) ‘azîm sa‘âdete yetişdüñ. Sende senlik emânetdür. (11) Muhammed ‘Alî kimdür bilüp kâmil olduñ. Zât ile şîfât [178b] (1) birbirine yetişdi. Küllü şey’in yerci’u ilâ aşlihi⁶⁶⁷ oldu. (2) Ğam ve keder gidüp cennet ile (3) müjdelenmiş oldu. Zîrâ mürşide irişmeyen (4) câhil kalur ve Resûlullâh buyurur: Eş şey’ü (5) şey’ün el câhilü lâ şey’un.⁶⁶⁸ (6) Özün mürşid bilmeyen câhildür. Câhil bir şey (7) degüldür şol şeylerden.”⁶⁶⁹

Eserde mürîd ile mürşid arasındaki ilişki, baba-oğul ilişkisine benzetilmektedir. İnsanın babası nasıl ona çok yakınsa, mürşid de mürîdine o denli yakındır. Bu yalnızca iki kişilik ve hususi bir ilişkidir. Üçüncü bir kişinin bu ilişkiye müdahil olması imkânsızdır. Mürîd ile mürşidin sırlarından, kendilerinden başka hiç kimse haberdar olmamalıdır.⁶⁷⁰ Aksi olursa bu, onların mahremiyetine zarar verir. Mürîdin kalbi ise nisâ gibidir. Erkek nasıl zevcesini babasından başkasına

⁶⁵⁸ A.e., vr.182b.

⁶⁵⁹ A.e., vr.178a.

⁶⁶⁰ A.e., vr.162b.

⁶⁶¹ A.e., vr.178b.

⁶⁶² A.e., vr.182b.

⁶⁶³ A.e., vr.182b.

⁶⁶⁴ A.e., vr.15b.

⁶⁶⁵ A.e., vr.5b.

⁶⁶⁶ Hadis: “Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim.” Ebu Davud, **Edeb**, 76.

⁶⁶⁷ Kelâm-ı kibâr: “Her şey aslına rücu eder.”

⁶⁶⁸ Hadis: “Her şey bir şeydir; cahil hiçbir şey değildir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

⁶⁶⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.178a-178b.

⁶⁷⁰ A.e., vr.20a.

göstermezse, derviş de kalbinin hâlini mürşidinden başka kimseye arz edemez.⁶⁷¹ Aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere müellif bu prensibi “sırr-ı tarikat” olarak nitelendirmektedir.

“Ammā bir sırr-ı tarikatdur. (6) Mürşidler baba gibidür. Kalb-i sâlik (7) nisā gibidür ve mürîd ol nisāya zevc (8) gibidür. Kişi helâlini halîlesini babadan (9) gayrıya göstermedüğü gibi tilmîz ve dervîş (10) dahı kalbini şeyhden gayrıya ‘arz idemez (11) ve ta‘bîr-i tesellîsini gayrıdan diyemez. Nikâh murâd [20b] (1) olduğı gibi dervîşün dahı ‘ilimlerini (2) gayrısı görince dervîşliğine zarâr (3) ider. Bî-nikâh gibi olur. Zîrâ şeyh (4) kalbini dervîş-i mülhemesine ‘ağd-ı nikâh (5) ider, bağlar.”⁶⁷²

Mürşid, tilmîzini kaba, ham hâliyle dergâhına kabul eder. Onu eğite eğite, ibadetle meşgul ede ede inceltir, olgunlaştırır, terbiye eder. Mürîdini hayvanî ve nefsanî arzulardan temizler, arındırır.⁶⁷³ Yüzünü dünyevî meşgalelerden çevirmesine, kalbini Allah’a tevcih etmesine yardımcı olur. Mürşid, mürîdine Rahmânî terbiye verir, onu ehlileştirir. Pîr insanı hidâyete eriştirir. Hakk ile bâtil arasındaki perdeyi kaldırmasına aracı olur.

Seyyid Muhammed Ma‘rifî’ye göre mürîd, mürşidine vardığı halde ona biat etmezse, onun kemâlinden şüphe edip başka mürşidlerin peşine düşerse marîfetullaha eremez. Seyyid Muhammed Ma‘rifî bu kişilerin imansız olacağını bildirmektedir: “Bir şeyhe ikrâr virüp (11) gayrı şeyh arayınca aña îmânsız dirler.”⁶⁷⁴

Müellif “Pîr-i men Hüdâ-yı men” mısraıyla ve “İmdi pîrler Hüdâ’dur” cümlesiyle mürşide yüklediği pâyeyi ortaya koymaktadır.⁶⁷⁵ Metnin bir başka yerinde ise “İmdi farz olan budur ki mürşidi Haqq bile” demektedir.⁶⁷⁶

⁶⁷¹ A.e., vr.20a.

⁶⁷² A.e., vr.20a-20b.

⁶⁷³ A.e., vr.15b.

⁶⁷⁴ A.e., vr.137b.

⁶⁷⁵ A.e., vr.149a.

⁶⁷⁶ A.e., vr.137a.

Seyyid Muhammed Ma‘rifî, eserinde mürşidi “bâğbâna” benzetmektedir. Bâğbân bahçesini sevgiyle ve sabırla güzelleştir. Çiçeklerden ilgisini hiç eksik etmez. Şeyh de tıpkı bâğbân gibi sevgiyle ve sabırla hiçbir şey bilmeyen fakat temiz itikatlı, saf kalpli mürîdini bir ağacı budar gibi arzularından ve nefsinden ayırır ve temizler. Bu açıdan mürşidin ne kadar önemli ve ağır bir sorumluluk yüklendiği meydandadır.

“(11) Bil ki bir çekirdek dahı kendüsini [9a] (1) bir bâğbâna getürür teslîm ider kim (2) bir kayısı veyâ bir zerdâlû çekirdegi kendüsi (3) derûnında kemâlini taşra getürüp (4) fi‘le gelmek için. Ey ‘âşık zât! (5) Şeyhler bâğbâna beñzer. Ol bâğbân (6) anı diker. Bir yeşil çemen biter, büyür, (7) çubuk olur. Dahı büyür fidân olur. (8) Dahı büyür dal ve budak peydâ (9) idüp ağaç olur ve bahâr açar. (10) Kendüsi gibi nice meyve hâsıl (11) olur çekirdeklü. Bil kim çekirdekde [9b] (1) bu kadar hâl yokdur. Kuvvet olunca (2) ve benî âdemüñ derûnında olan bi‘l-kuvvesi (3) ne kadardur bilesiz kim ol ağaç (4) ol hâli kesb idince bahçevân (5) ceryuvaların budadıkça nice yeşerür. (6) Hazîn hazîn ağlar. Ey dervîş! (7) Bundan murâd kıışadan hemân kemâlâtuña (8) hişşedür. Mürşid bâğbân gibi (9) teslîm olduḡda ve ḡaşşal gibi temîz (10) idüp ve kemâl ile yâd kıldırur (11) tilmîzini.”⁶⁷⁷

3.46. Nefis

Terim Anlamı

Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi mânalara gelen nefis kelimesi Kur’an’da “ruh” anlamında kullanıldığı gibi “zat ve öz varlık” mânasında da kullanılmıştır. İnsanı ilâhî hitaba muhatap kılarak onun sorumlu tutulmasına sebep olan nefse kötülüḡü emretme, nefsi ve yaptığı kötülükleri kınama, daha ileri bir aşamada huzura erme gibi birbirinden farklı görevler yüklenmiştir.⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.9a-9b.

⁶⁷⁸ Süleyman Uludaḡ, “Nefs”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.32, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.526.

Tasavvufî terim olarak kulun kötü huyları ve çirkin vasıflarına karşılık gelmektedir.⁶⁷⁹ Bu anlamdaki nefis, kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak ve mücâhede kılıcıyla katletmek gerekmektedir. Bunun için riyâzet yapılmalı, çile çıkarmalıdır. Nefisle baş edebilmenin yolu, onunla baş etmeyi öğrenmiş bir rehberle birlikte hareket etmekten geçmektedir.⁶⁸⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif adlı eserde nefis çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rîfî, nefsi olumsuzlamakta, menfi bir kavram olarak sunmaktadır.

Metne göre nefis düşmandır, iyilik ve sevapların zıddıdır. Nefis “kâfır”dır.⁶⁸¹ “Tâbi’-i şeytân”dır.⁶⁸² Nefis hilecidir.⁶⁸³ Zâlimdir, fitnedir. İnsanı bâtil yola ve şirke davet etmektedir. Terbiye edilmeye muhtaçtır.⁶⁸⁴ İnsanın en büyük düşmanı olan nefis günah işlemesi ve gaflete dalması için ona sürekli telkinlerde bulunmaktadır. Nefsine uyan ilk varlık şeytân-ı kebîrdir. O, büyük bir âlim olmasına rağmen nefsinin esiri olmuştur. Büyüklük taslayan ve kibrinden ötürü Hz. Adem’e secde etmeyi reddeden şeytânın hikâyesinde ibretler bulunmaktadır.

Müellif nefsi arzuları terk etmenin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Seyyid Muhammed Mârîfî’ye göre nefsini yenebilmesi için insanın gecikmeyip bir an evvel harekete geçmesi gerekmektedir çünkü ömür çok kısadır. “Nefsini bilen Rabbini bilir” hadisine göre amel etmek gerekmektedir.⁶⁸⁵ Çünkü kendisini bilmeyen kişi nefsini bilemez. Müellif nefsini bilmeyi insanın vücudunda ne kadar ilim varsa okuyabilmesi, bunlardan haberdar olması, bütün varlıkta kendisini görüp müşahade etmesi, bütün eşyada kendi zuhurunu görmesi olarak yorumlamaktadır.⁶⁸⁶

⁶⁷⁹ Süleyman Uludağ, “Nefs”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.274.

⁶⁸⁰ Himmet Konur, “Hazreti Mevlana’ya Göre Mürid-Mürşid İlişkisi”, *Keşkül*, S. 32, Güz 2014, s.56.

⁶⁸¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.139a.

⁶⁸² A.e., vr.139a.

⁶⁸³ A.e., vr.10a.

⁶⁸⁴ A.e., vr.8b.

⁶⁸⁵ A.e., vr.39a.

⁶⁸⁶ A.e., vr.39a.

Muhammed Ma‘rifi’ye göre nefsini bilmeyen rütbesini bilmez. Nefsini tanımadan, Allah’ı bilmek ise imkânsızdır. Müellif bu nedenle “*Pes imdi kendü nefsinden gâfil olan Hakk’dan gâfildür*” ifadesini kullanmaktadır.⁶⁸⁷ Nefsini bilmeyi başaran Müslüman kısa sürede menzile ulaşacaktır. “Sâlih” olacaktır.

“Şâlih aña diyeler kim (3) nefsini añlayup cismini ve terbiyecisini (4) bile. Niçün kim bir kişi kendüni bilmese (5) nefsini bilmez ve nefsini bilmezse rütbesini (6) bilmez. Zîrâ Men ‘arefe nefsehu fekad ‘arefe rabbehu.⁶⁸⁸ (7) Nefsini bilmek oldur ki kişi kendü (8) vücūdında ne kadar ‘ilim var ise okuya (9) ve bile ve cemî‘ eşyâda kendüyi (10) görüp müşâhede eyleye ve mecmû‘ı eşyâdan (11) kendü zühûrın göre ve hatta kendü vücūdından gayrı [39b] (1) vücūd kılmaya ve cümle mevcûdât ile eşyâ ile bir vücūd (2) ve bir hakîkat ola.”⁶⁸⁹

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te nefis ve arzuların, kişiyi Allah yolunda yürümekten alıkoymasına meydan vermemek için ciddi bir şekilde mücadele etmek gerektiği dile getirilmektedir. Bu yüzden insan gecikmeden şeyh-i kâmile müracaat etmelidir. Tüm irâdesini ona vermeli ve teslim-i tâm ile tarîkat yoluna girmelidir. Çünkü şeyh, tilmizini terbiye eder, nefsini tezkiye eder.⁶⁹⁰ Tarikatların var oluş amacı da budur. Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre bir mürşide intisâb etmek isteyen bir tâlib aslında ondan kendi nefsini temizlemesini istemiş olmaktadır. Tâlib, mürşidin kapısını çaldığı zaman aslında ona şöyle seslenmiş olmaktadır:

“Ey benüm (11) mürebbîm ve ey benüm mürşidüm şeyhüm. Baña [8b] (1) himmet-i gönül eyle, teslîmiyyetde kuşur (2) itmeyeyim. Hakk şabır-ı keşîre ihsân (3) eylesün ve benüm kötü nefsüme bir hoşça (4) terbiyye eyle kim beni zünûbdan (5) tahtîr idüp güzelce gûsl ile (6) imtihân-ı nefsumden kaç eyleme kim (7) derûnumda bir küh olan kemâlatum (8) taşra gele, fi‘le gelüp ben dahı (9) kemâl ile yâd olunayım.”⁶⁹¹

⁶⁸⁷ A.e., vr.148b.

⁶⁸⁸ Hadis: “Nefsini bilen Rabbini bilir.” El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 2/262.

⁶⁸⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.39a-39b.

⁶⁹⁰ A.e., vr.15b.

⁶⁹¹ A.e., vr.8a-8b.

Mürîd hakîkate giden yolda her bir mertebeyi hakkını vererek geçmeli, nefisini kuvvetsiz hâle getirmelidir. Kendi varını yoğunu mürşidine teslim etmeyen mürîd ise “nefis hevâsındadır.”⁶⁹² O, “*zâhirde şeyhe teslîmdür, bâtında nefse teslîmdür*”.⁶⁹³

Âşık ve sâdık kullar kendi nefislerini muhasebeye çekebilmektedir. Kendisini bilen kişiler nefislerini tanıyabilmektedir.⁶⁹⁴ Dolayısıyla Allah’ı bilmeleri kolaylaşmaktadır. “Nefisini bilen Rabbini bilir” hadisinin sırrına bu şekilde erilmektedir.

Müellife göre “*cemî’ yaramaz ‘ameller*” nefisten kaynaklanmaktadır.⁶⁹⁵ Bu hakîkati idrak etmeyenler kendilerini tanımaktan uzaktırlar. Bunlar hayvânî duygularının peşinden gitmeyi tercih ederler. Allah’a teslim olmazlar. Ehl-i nefis ve ehl-i tamadırlar.⁶⁹⁶ Şeytanlaşmışlardır ve tekebbür içinde bir hayat sürmektedirler. Sürekli isterler. Gözleri bir şey gördüğünde nefisleri hemen galebe eder. Dünyayı karınlarına koysalar yine doymak bilmezler.⁶⁹⁷ Bu nedenle onlara “canavar” demek azdır.

“İmdi âdemüñ (4) nefsi gözine bağludur ve gözi kulağına (5) bağludur ve kulağı (6) tekebbür olmasına bağludur. Tekebbür tama’ eylemeğe bağludur ve tama’ sözine (7) bağludur. İmdi bir kimsenüñ gözi bir nesne (8) görse nefsi galebe ider. Tekebbürlük zuhûra (9) görünür ve tama’ ziyâde olur ve söz (10) söyleyüp anı ister. Eger virmezse ol kimesneye (11) hased eyler, tekebbürlük eyler. Her kimde tama’ olursa [139a] (1) ol nefisine hâzırdur. Nefsine tâbî’dür, anda (2) tekebbürlük dahı hâzırdur. Zîrâ nefis dâ’imâ tekebbürdür. (3) Cemî’ yaramaz ‘ameller bu nefse uyma ve tâbî’ (4) olma ile binâ olur.”⁶⁹⁸

Eserde nefsin dört derecesinden kısaca bahsedildiği görülmektedir. Bunlar sırasıyla nefis-i emmâre, nefis-i levvâme, nefis-i mülhime ve nefis-i mutmainnedir.⁶⁹⁹

⁶⁹² A.e., vr.150b.

⁶⁹³ A.e., vr.150b.

⁶⁹⁴ A.e., vr.208b.

⁶⁹⁵ A.e., vr.139a.

⁶⁹⁶ A.e., vr.138a.

⁶⁹⁷ A.e., vr.138a.

⁶⁹⁸ A.e., vr.138b-139a.

⁶⁹⁹ A.e., vr.48b.

Nefs-i emmâre en düşük ve en tehlikeli nefistir. Nefs-i mutmainne ise nurlu perdelerin ağırlıklı olduğu bir nefistir. Nefs-i emmâre göze mâildir. Nefs-i levvâme kulağa mâildir. Nefs-i mülhime ağıza mâildir. Nefs-i muṭma' inne ise buruna mâildir.⁷⁰⁰ Nefs-i emmâre âlem-i melekût ile; nefsi levvâme âlem-i nâsûd ile; nefsi mülhime âlem-i ceberut ile; nefsi mutmainne ise âlem-i lâhût ile irtibatlıdır.⁷⁰¹

3.47. Namaz

Terim Anlamı

Farsça'da “tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet” anlamına gelen namaz, sözlükte “dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak” manalarındaki Arapça salât kelimesinin karşılığı olarak Türkçe'ye geçmiştir. Terim olarak salât tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade etmektedir.⁷⁰² Namaz İslam dininin beş temel farzından biridir. Bu ibadet imanın dua, yakarış ve saygıya dönüşmüş bir şeklidir.⁷⁰³ Namaz ayrıca Allah'a bir şükür ifadesidir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te namaz ibadetinden söz edilirken “namaz” kelimesinin yanı sıra “salât” kelimesi de kullanılmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rifi İslam'ın şartlarını izah ederken namaza geniş yer ayırmaktadır. Namazı “*dīnūñ direği*” olarak tanımlamaktadır.⁷⁰⁴ Namaz “*mü'minūñ mi'râcı*”dır.⁷⁰⁵ Namaz “*cennetūñ miftâhı*”dır.⁷⁰⁶ Namaz “*dīnūñ kâ'imliği*”dir.⁷⁰⁷

⁷⁰⁰ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.167a.

⁷⁰¹ A.e., vr.167a.

⁷⁰² M. Kamil Yaşaroğlu, “Namaz”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.32, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.350.

⁷⁰³ Hüseyin K. Ece, *İslam'ın Temel Kavramları*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2000, s.568.

⁷⁰⁴ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.64b.

⁷⁰⁵ A.e., vr.64a.

⁷⁰⁶ A.e., vr.64a.

⁷⁰⁷ A.e., vr.64a.

Müellif namazı en büyük ibadetlerden biri olarak yorumlamaktadır: “*Şalât büyük emirdür, secde Haqq emridür.*”⁷⁰⁸ Kişinin Müslüman olup olmayışı namazla belli olmaktadır. Namaz kılmamak ise “*taḥkīk dīni yıkmak*” anlamına gelmektedir.⁷⁰⁹ Müellifin namaz konusunda bu kadar özen göstermesinin nedeni namazın secdeyi ihtiva etmesiyle de ilgilidir. Zira “*namāzı terk eylese secdeyi terk (2) eylemiş olur.*”⁷¹⁰

Hız. Muhammed, namazı terk etmenin kâfirlerin işi olduğunu buyurmuştur. Bunu yapan kişi Resûlullah’ın hakikatinden uzaklaşmış olur. O’nun sırrından bihaber kalır ve Hız. Peygamber’in marifetine eremez.

“Şalât dīnün diregidür. Şol (3) kimesne kim anı terk eyler taḥkīk dīni yıkar. (4) İmdi yıkmak mü’minler ve müslümânlar işi (5) degüldür. Bil ki kâfir ve müşrikler işidür. (6) Şol kişi kim şalât[ı] ya’nî (7) namāzı şerī’aten ve tarīkatēn ve ḥaḳīkatēn (8) kılmasa Resûlullāh’uñ sırrından (9) yād olur. Ya’nî ma’rifetine Resûlün (10) irmez ve anuñ elinden hiç iş (11) gelmez ve bilse daḥı terk-i şalât [65a] (1) olunca kerāmet ve ma’rifet icrā idemez (2) ve izhār idüp kerāmet gösterse (3) nās kerāhet bilür ve eger (4) terk-i şalât olmaz ise nāsa (5) kerāheti kerāmet görinür.”⁷¹¹

Seyyid Muhammed Ma’rifî’ye göre namazı inkâr eden, enbiyâ ve evliyâyı da inkâr etmiş olmaktadır. Müellif “*Eger ğayrı canāvār iseñ secdeyi Ādem'den inkār eyle*” diyerek secdeye varmayanlara tepki göstermektedir. Secde Hız. Ādem’edir.⁷¹² Başkasına değildir: “*Secde Ādem’edür, (9) ğayrıya degüldür. Eger ādem iseñ sen daḥı (10) secde eyle. Eger ğayrı ādem ve cānavār iseñ (11) secdeyi Ādem'den inkār eyle.*”⁷¹³

Muhammed Ma’rifî namazı “şerī’aten, tarīkatēn ve ḥaḳīkatēn” kılmak gerektiğini söylemektedir.⁷¹⁴ Yani namazı bir farzdan kurtuluvermek için ihtimamdan ve samimiyetten uzak bir şekilde kılmak yanlıştır. Namazı zâhiren kılmak kişiyi Allah’a ulaştırmaz. Namazı samimi bir kalple, ihsânla eda etmek lazımdır. Böyle bir

⁷⁰⁸ A.e., vr.65a.

⁷⁰⁹ A.e., vr.64b.

⁷¹⁰ A.e., vr.190b.

⁷¹¹ A.e., vr.64b-65a.

⁷¹² A.e., vr.67a.

⁷¹³ A.e., vr.67a.

⁷¹⁴ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarīkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.64b.

namaz hakîkaten kılınmış bir namazdır.⁷¹⁵ Namazın anlamını bilerek amel eden kişi ise “ehl-i hakikat” olur.⁷¹⁶

Seyyid Muhammed Ma‘rifi eserinde üç tür namazdan söz etmektedir. Bunlardan birincisi hazer namazıdır. İkincisi sefer namazı, üçüncüsü ise Cuma namazıdır.

Hazer insanın sâbit meskeninde olma hâlidir. Bu durumda kılınan farz namazlar toplam on yedi rekâtta oluşmaktadır.⁷¹⁷ Sabah iki rekât, öğle dört rekât, ikindi dört rekât, akşam üç rekât ve yatsı dört rekât olmak üzere toplam on yedi rekâttır. Görüldüğü üzere müellifin de işaret ettiği gibi hazer namazının rekât sayısı, farz rekâtların toplanmasıyla elde edilmektedir.⁷¹⁸

Sefer ise insanın yolculukta veya savaşta olması anlamına gelmektedir. Bu durumda kılınan farz namazlar sabah iki rekât, öğle iki rekât, ikindi iki rekât, akşam üç rekât ve yatsı iki rekât olmak üzere toplam on bir rekâtta müteşekkildir. Görüldüğü üzere müellifin de işaret ettiği gibi sefer namazı, seferi olunması durumunda kılınan rekâtların toplanmasıyla elde edilmektedir.⁷¹⁹ Müellif, sefer namazı ile hazer namazını toplayarak yirmi sekiz sayısına ulaşmaktadır.

Bu sayı müminleri *Kur’an-ı Kerîm*’de adı geçen yirmi sekiz peygambere götürmektedir.⁷²⁰

Eserde cuma namazının erkek müminlerin üzerine hem farz hem sünnet hem şart-ı vâcib olduğu belirtilmektedir.⁷²¹ Müellif Cuma gününün İslam dininde büyük bir öneme sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Allah mevcudatı Cuma günü halk eylemiştir.⁷²² Kıyamet Cuma günü kopacaktır. Sırat köprüsü Cuma günü geçilecektir.⁷²³ İnsanlık Cuma günü haşr olunacaktır.⁷²⁴ Sorgu Cuma günü

⁷¹⁵ A.e., vr.65b.

⁷¹⁶ A.e., vr.35b.

⁷¹⁷ A.e., vr.65b.

⁷¹⁸ A.e., vr.65b.

⁷¹⁹ A.e., vr.66a.

⁷²⁰ A.e., vr.66a-66b.

⁷²¹ A.e., vr.67b.

⁷²² A.e., vr.67b.

⁷²³ A.e., vr.67b.

⁷²⁴ A.e., vr.67b.

gerçekleşecektir. Ehl-i İslam Cuma günü cennete girecektir. Hakk, cemâlini Cuma günü gösterecektir. Cuma, müminin bayramıdır.⁷²⁵ Bu nedenle Cuma namazını kılma konusunda ciddi bir hassasiyet göstermek lüzumludur. Müellif Cuma namazını mutlaka Mısır Camii'nde kılmak gerektiğinin altını çizmektedir.⁷²⁶ Bu hususta muteber kaynaklarda zikredilmeyen bir hadis de beyan etmektedir.

“Şoru ve hesâb ve mîzân, (10) şırât Havvâ üzerine Cum'a gün (11) ve mecmû'ı ehl-i İslâm Cum'a gün cennete gire. [68a] (1) Ve Hakk Te'âlâ cemâlini (2) Cum'a gün göstere. Nitekim Halağallâhu (3) Âdeme fî yevmi'l-Cum'a. Lâ tekûmu's-sâ'atu (4) illâ fî yevmi'l-Cum'a.⁷²⁷ Ya'nî Allâh (5) Te'âlâ, Âdem'i Cum'a gün halk eyledi (6) ve dahı sâ'at kâ'im olmaz, illâ Cum'a (7) gün olur. İmdi öyle olsa (8) Cum'a gün zühredür. Cum'a gününün (9) fazîleti lâ-yu'add ve lâ-yuḥşâdur. (10) Zîrâ Cum'a cā'iz degüldür illâ Mısır (11) câmi'inde cā'izdür. [68b] (1) Lâ yecûzu'l-Cum'a illâ fî Mısır Cā'mi'.^{728,729}

Eserde Kadir gecesinde kılınan Kadir namazı da zikredilmektedir. Kadir namazı on iki rekâttır. Müellife göre o gece Kadir namazını kılmaya gayret etmek ve hakîkati üzerinde düşünmek gerekmektedir: “*Ramazân'da on iki rek'at şalât-i (8) Kadr kıalarsın ve hakîkatin anılayınca (9) düşünürsün.*”⁷³⁰

Muhammed Ma'rifi, namaz ibadetini değerlendirirken Miraç gecesinde namaz ile bağlantılı olarak vuku bulmuş bir hadiseyi de okuyucularıyla paylaşmaktadır. O gece Hz. Muhammed'e farz namazın elli vakit olduğu bildirilmiştir. Fakat Peygamberimiz Allah ile görüşmüş, “Allâh'dan tahfîf” dilemiş ve namazın elli vakitten beş vakte inmesini sağlamıştır.⁷³¹

⁷²⁵ A.e., vr.67b-68a.

⁷²⁶ A.e., vr.68a.

⁷²⁷ Hadis: “Allah Âdem'i Cuma günü yarattı. Kıyamet de Cuma günü kopacaktır.” Tirmizi, **Deavât**, 98.

⁷²⁸ Hadis: “Mısır camii dışında bir yerde Cuma namazı kılmak caiz değildir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

⁷²⁹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.68a-68b.

⁷³⁰ A.e., vr.87b.

⁷³¹ A.e., vr.89b.

“(1) Ve eger bir kişi su’âl eylese kim oruç yılda bir (2) ay ve namâz günde beş vakit oldu. Sebeb (3) neydi diyüp su’âl olunsa cevâb oldur kim (4) Allâh Te’âlâ, Hâzreti Resûlullâh Efendümûze Mi’râc (5) gicesi elli vakit namâz farz olmuşdı. Kâle’n-(6) nebiyyü: Farzun ‘alâ hamsüne şalâten fî küllî yevmin (7) ve leyletin.⁷³² Ya’nî farz oldu elli vakit (8) namâz Mi’râc gicesi. Her gicede ve gündüzde (9) ben Allâh’dan tahfîf diledüm. Tâ kim elli (10) vakitden beş vakitte karar eyledi.”⁷³³

Müellif bu indirimi "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır"⁷³⁴ ayetinden yola çıkarak değerlendirmektedir. Ona göre farz namazın elli vakitten beş vakte indirilmesi bir vakit namazın, on vakit namaz yerine geçtiğini ortaya koymaktadır. Yani bir vakit namaz on vakte kâim olmuştur: “*Vakt-i namâz [90b] (1) on vakte kâ'im makâm oldu ve beş vakit elli vaktiñ (2) namâzuñ şevâbın virdi.*”⁷³⁵

3.48. Nefy ü İsbat

Terim Anlamı

Nefy, lügâtte birisini kendi rızâsı olmadan, bir yerden başka bir yere nakletmek, sürmek anlamlarına karşılık gelmektedir. Tasavvufi terminolojide ise kulun fiillerinin, Hakk’ın fiillerinde fânî olması anlamını taşımaktadır. Buna göre Hakk yüksek derecedeki kullarını kendine çekmekte, onların nefislerini mahv (yok) etmekte ve onları kendi katında var kılmaktadır.⁷³⁶ Burada Allah’ın, kullarının nefislerini yok etmesi nefye, onları kendi katında tekrar var etmesi ise isbâta denk düşmektedir. Yani nefy ü isbat bir şeyin izi kalmayacak derecede ortadan kalkması,

⁷³² Hadis: “Her gün ve gece için, elli vakit namaz farz kılındı.” Sahîh-i Buhârî, Bed’ü'l-Halk: 6, Enbiya, 22, 43; Menakıbu'l-Ensar, 42; Sahîh-i Müslim, İman, 264 /164; Tirmizî, Tefsir İnşirah, 3343.

⁷³³ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.89b.

⁷³⁴ En'âm 6/160: "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır."

⁷³⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.90a-90b.

⁷³⁶ Süleyman Uludağ, “Mahv”, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.234.

sonra yeniden var olması anlamına gelmektedir. Nefy ü isbât bazı tasavvufi kaynaklarda “mahv ve isbât” olarak da geçmektedir.⁷³⁷

Nefy ü isbât özel olarak Nakşbendiyye tarîkatında tevhid zikrine verilen addır. Tevhid zikrinin “lâ ilâhe” kısmı nefy, “illâllâh” kısmı ise isbâtıdır. Dil damağa yapıştırılıp nefes tutularak yapılan bu zikir şeklinde, sâlik, “lâ ilâhe” yani nefy kısmında gözünden bütün fânî varlıkların silindiğini düşünmekte ve gönlünde sadece Allah sevgisinin ve zikrinin kalması için “illâllâh” isbâtı ile darb edasıyla kalb bölgesine doğru yoğunlaşmaktadır. Bu zikir ile insanın mâsivâyı gönlünden çıkarması hedeflenmektedir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif isimli eserde nefy ü isbât kavramına değinildiğini görmekteyiz. Müellif öncelikle “Lâ ilâhe illallah” diye söylediğimiz kelime-i tevhitte nefy ü isbâtın müşahede edildiğini belirtmektedir. “Lâ ilâhe” nefye, “illâllâh” ise isbâta karşılık gelmektedir. Lamelif “yok”, illâ ise “var” demektir. Lâmelif dendiğinde lameliften başka bir şey görünmemektedir. Fakat illâ dendiğinde bütün âlem görünmekte, cümle âlem ispatlanmış olmaktadır. Yani bütün âlemde “Lâ ilâhe illallah” dışında hiçbir şey yoktur.

“Ehl-i hâkîkatüñ dahı i'tikâdı (10) budur kim ﻻ [lamelif] demek cemî' (11) isimlerden, esmâdan bir isimdür ve ﻻ [lamelif]'üñ ma'nâsı [58a] (1) yok demek ve ﻻ [illânun] (2) dahı ma'nâsı var dimekdür. İmdi (3) ﻻ [lamelif] diseñ ﻻ [lamelif] isminden hiç nesne (4) görünmez. Fe'emmâ ﻻ [illâ] diseñ mecmû'ı (5) 'âlem görünür ve cümle 'âlem isbât (6) ile tolar. Niçün kim bu 'âlem (7) Hâkîk Te'âlâ'nuñ 'alâmeti olmışdur.”⁷³⁸

Bunun yanı sıra Muhammed Ma'rifi, nefy ü isbâtı dünya sevgilerinin tamamından, mâsivadan, başka şeyleri düşünmekten, taklitten, kibirden, cehâletten,

⁷³⁷ Süleyman Uludağ, “Mahv ve İsbât”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2003, s.395.

⁷³⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.57b-58a.

bütün varlıklardan vazgeçmek, Hakk'tan gayrıda olmamak, pâk ve mücerred olup muhabbetullaha gönül vermek olarak tanımlamaktadır.⁷³⁹

“Nefy aña dirler kim cemî' muhabbet-i (4) dünyevîden ve mâsivâdan ve efkâr-ı gayrıdan (5) ve taklîdden ve enâniyetden ve cehliden (6) ve mecmû'ı ta'ayyünâtdan kim Hakk'dan gayrıda (7) olmayup geçüp pâk mücerred olup muhabbetullâha (8) gönül virmekdür dirler.”⁷⁴⁰

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'e göre ehl-i tarikîn ve ehl-i ma'ârifin nefy ü isbâtı dünyanın bütün lezzetlerini bir kenara bırakıp Hakk'ın sevgisine âşık olmak şeklinde gerçekleşmektedir. Lamelif mâsivadır. Lamelif terk-i enâniyettir. Bu noktadan yola çıkan Seyyid Muhammed Ma'rifi, nefyin dünyayı yakıp yok etmek olarak düşünülmemesi gerektiği konusunda okuyucularını uyarmaktadır: “*Yohsa nefy dünyâyı yakup (6) yok eylemek degüldür.*”⁷⁴¹ Zira Allah'ın azametiyle kâim olan “*âlem 'alâmet-i Hakk'dur.*”⁷⁴² Âlem olmazsa Allah bilinmez. O halde maksat dünyayı terk etmeye niyet etmektir. Nefy, kişinin kendi benliğini yok edip bütün eşyada kendi varlığını müşahade etmesidir.

“İmdi [57a] (1) ehl-i tarîk ve ehl-i ma'ârifün nefy ü isbâtı (2) budur ki cemî' lezzât-ı dünyevîden (3) muhabbetullâha gönül vire. Zîrâ kim (4) hakîkatde ۷ [lamelif] demek mâsivâdur ve terk-i (5) enâniyetdür. Yohsa nefy dünyâyı yakup (6) yok eylemek degüldür. Bil ki kişi kendülüğini (7) yok eyleyüp ve mecmû'ı eşyâda (8) kendü vücûdını müşâhede eylemekdür. (9) Zîrâ kim bu 'âlem yok olmak için (10) degüldür. Bil ki âlem 'alâmet-i Hakk'dur. (11) Mâdem ki bu 'âlem olmasa Hakk Te'âlâ bilinmez.”⁷⁴³

Bu fikir doğrultusunda eser boyunca insanın kendisini dünya muhabbetinden ve dünyevi hazlardan koparması gerektiğine işaret edilmektedir. Çünkü bir kalbe iki

⁷³⁹ A.e., vr.55b.

⁷⁴⁰ A.e., vr.55b.

⁷⁴¹ A.e., vr.57a.

⁷⁴² A.e., vr.57a.

⁷⁴³ A.e., vr.57a.

tür muhabbetin sığması mümkün değildir: “Zîrâ kim iki sevgi gönüle sığmaz.”⁷⁴⁴ Eğer bu mümkün olsaydı evliyâ ve enbiyâ Allah’ı dünya ile bulacaktı.⁷⁴⁵ Kul muhabbet-i dünyevîden muhabbetullâha ancak dünyevî lezzetlerden vazgeçerek kavuşabilecektir. Müellif bu hususta çeşitli hadislerle gönderme yapmaktadır: “Dünya, ahiret ehline haramdır. Ahiret, dünya ehline haramdır. Ve bu ikisi, ehlullah üzerine haramdır.”⁷⁴⁶ Bu dünyâyı harîş olanların âhiretten naşibi olmaz.⁷⁴⁷ Müellife göre ahirete yüz çevirip dünya nimetlerini tercih edenler Allah’ın rahmetini sevmemiş ve kabul etmemiş olur.

Toparlayacak olursak Seyyid Muhammed fâni olan dünya ile gereğinden fazla ilgilenilmemesi gerektiğine inanmaktadır. Dünyaya gönül vermek yanlıştır. Nitekim Hz. Peygamber’in buyruğu, dünyada kalacak kadar dünyalıkla ilgilenmemiz ve ahirete yetecek kadar hayırlı amel işlememiz yönündedir. Yani dünya, ahirete giderken uğranılan geçici bir yol olarak algılanmalıdır.

3.49. Nûr

Terim Anlamı

Sözlükte “aydınlık, ışıık” anlamına gelen nûr kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde “insanların önünü aydınlatıp doğru ve gerçek olanı görmelerini, hak ile bâtilı, hayır ile şerri ayırt etmelerini sağlayan mânevî ve ilâhî ışıık” mânasında kullanılmıştır. Bunun karşıtı zulmettir.⁷⁴⁸ Tasavvufî literatürde ise Allah’ın bütün mahlûkâtı yokluk zulmetinden çıkarıp idrak edilebilecek, hissedilebilecek, görülebilecek duruma getiren ilâhî tecellisidir.

⁷⁴⁴ A.e., vr.36a.

⁷⁴⁵ A.e., vr.36a.

⁷⁴⁶ A.e., vr.36a.

⁷⁴⁷ A.e., vr.35b.

⁷⁴⁸ Süleyman Uludağ, “Nur”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.33, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.244.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te Allah'ın zâtının “nur”⁷⁴⁹ olduğu belirtilmektedir. Allah'ın bizzat kendisi nurdur. Allah kendi zatına ve kelâmına nur demiştir. Allah yerlerin ve göklerin nurudur.⁷⁵⁰ O'nun kelâmı olan *Kur'an-ı Kerim* de “nūr-ı hidâyet” ve “nūr-ı vâhid”dir.⁷⁵¹ Bu şekilde âlemlere hidâyet olmuştur. Dolayısıyla onun yoluna giren kimseler bu nurdan aydınlanmaktadır. Allah yolunda olmayanlar ise zulmettedir.

Müellife göre bütün mevcudatın temelinde tek bir nur vardır. Bütün mevcudatın hakîkati ve mahiyyeti tek bir nurdur. Müteaddid yani çok sayıda değildir. Vahittir. Dolayısıyla onu parçalara ayırmak imkânsızdır: “Şey'in nūr-ı vâhiddür. Kâbil-i taḫsīm degüldür.”⁷⁵² Vâhid olması tevhidin sabit olmasını, şirkin engellenmesini sağlamaktadır.

“Bilindi kim eḥad vâhid böyle şābit [197b] (1) oldu kim cemī' mevcūdātuñ ḥaḳīḳati şey'in (2) vâhiddür. Eger şey'in vâhid olmayaydı tevḥīd (3) şābit olmaz idi. Hıçbir vecihle şābit (4) olmazdı. Şirk lâzım gelürdi ve şirk muḥāldur.”

Bütün mevcudatın hakîkati bu nūr-ı vahittir. “Bilesin kim cemī' mevcūdātuñ (3) ḥaḳīḳati ve māhiyyeti nūr-ı vâhiddür. (4) Vâhid hıç müte'addid olmaz.”⁷⁵³

Bunlara ilaveten müellif Hz. Muhammed'i de “nur” olarak nitelendirmektedir. O, insan-ı kâmil olması dolayısıyla cehâlet içindeki insanlara ışık tutmuştur. Üstelik Allah her şeyden evvel habibullahın nurunu yaratmıştır. Bu hususu dile getiren “Evvelü mā ḥalaḳallāhü nūri”⁷⁵⁴ şeklindeki hadis eser boyunca defalarca tekrarlanmaktadır.⁷⁵⁵

⁷⁴⁹ Seyyid Muhammed Ma'rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.2a.

⁷⁵⁰ A.e., vr.196b.

⁷⁵¹ A.e., vr.2a.

⁷⁵² A.e., vr.197a.

⁷⁵³ A.e., vr.197a.

⁷⁵⁴ Hadis: “Allah önce benim nurumu yarattı.” El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1/265-266.

⁷⁵⁵ Seyyid Muhammed Ma'rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.196b, v.197a.

Müellif Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin birlikteliğini izah ederken onların “tek bir nur” teşkil ettiğini bildirmektedir. Nitekim Hz. Peygamber “Ben ve Ali tek nurdanız” buyurmuştur.⁷⁵⁶ Resulullah şemstir, Hz. Ali ise kamerdir. Resulullah nübüvvetti, Hz. Ali ise velâyeti temsil etmektedir. Her ikisi de ziya saçmaktadır. Güneş, ışığını aydan; ay ışığını güneşten almaktadır. Dolayısıyla bu ikisini birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. O halde “*ikisi bir hakikatdür ve bir mâhiyyetdür.*”⁷⁵⁷

“Ya'nî ben şemsüm, 'Alî kamerdür. Ene ve 'Alî min (5) nûr-ı vâhid. Ya'nî 'Alî ile ben bir nûrum ki (6) şems ile kamerüñ nûrî bir nûrdur ve hem kamer (7) nûrî şemsden alır. Böyle olunca (8) 'Alî ziyâ ve sırrı Muhammed'den almışdır. (9) Birbirine 'âşık olup seyr iderler. (10) Ne şems kamersiz olur ve ne kamer şemssiz olur. (11) Ne dervîş şeyhsiz ve şeyh dervîşsiz olur. [32b] (1) İkisi bir hakikatdür ve bir mâhiyyetdür. (2) Vâhiddür kim biri şâhib-i nübüvvet ve biri (3) şâhib-i velâyetdür.”⁷⁵⁸

Yani eserde Peygamberler ve Allah dostları da “nur” olarak nitelendirilmektedir. Bunlar bir nur misali insanları aydınlatmakta ve onlara kılavuz olmaktadır.

“ (1) Ve hidâyet-i nûr kim ezelden nûr-ı kelâm-ı (2) kadîmdür. Kendüsi nûr-ı kelâm dahı nûrdur (3) ve ismi nûr-ı nübüvvet ve nûr-ı velâyetdür. Nûr-ı (4) nübüvvet ve velâyet ikisi bir nûr-ı vâhiddür kim (5) Hak Te'âlâ Hazretleri'nüñ kelâm-ı kadîmesidür. (6) Velîde zühür ider ise (7) kerâmet, nebîde zühür ider ise mu'cizât (8) dinür. İkisi bir nûr-ı vâhid-i hidâyetdür (9) ve aña hidâyet-i nûr dirler ki bu 'âlemlere (10) rahmetdür ve rûhdur ki kelâm-ı kadîmesidür.”⁷⁵⁹

3.50. Oruç

⁷⁵⁶ A.e., vr.32a.

⁷⁵⁷ A.e., vr.32b.

⁷⁵⁸ A.e., vr.32a-32b.

⁷⁵⁹ A.e., vr.2b-3a.

Terim Anlamı

Oruç, sözlükte “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak” anlamına gelen Arapça “savm” sözcüğünün (sıyam) Farsça karşılığı olan ruze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer‘an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade etmektedir. İslam’ın beş şartından biri oruçtur.⁷⁶⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma‘ârif’te oruca önemli bir yer ayrılmaktadır. 82b-87b numaralı varaklarda oruç konusu işlenmektedir. Allah’ın emri ve Resulullah’ın sünneti gereği otuz günlük oruç Müslümanlar üzerine hem farz hem sünnettir.⁷⁶¹ Evliyâlar, enbiyâlar ve müminler bu şekilde aralıksız olarak oruç tutmuşlardır. Kendilerini yemeden ve içmeden kesmek suretiyle kulluk görevlerini yerine getirmişlerdir: “*Kendülerün ta‘âm-ı eklden ve şürbden (6) munkatı’ idüp ‘ubûdiyyet üzerine (7) olmuşlardır.*”⁷⁶²

Muhammed Ma‘rifi’ye göre otuz günlük oruç Hz. Muhammed’in cemâli mukabili ay adedince. Yani ayın seyri adedince kulluk etmek farz olmuştur.⁷⁶³ Hz. Muhammed’in sözlerini anlayan kimse otuz gün boyunca oruç tutar, ağzına yiyecek ve içecek koymaz. Tek bir gün orucunu bozan kimse bunun yerine altmış gün borçlu olur. İsm-i zât olan sin harfi adedince altmış gün kefarete orucu tutmakla yükümlüdür artık. Bunu yapamazsa altmış yoksulu doyurmak mecburiyetindedir.⁷⁶⁴

“Bu bir günlük orucını şıyacak olursa (3) yirine altmış gün borçlu olup (4) tutmak gerektir. س [sin] kim ism-i zâtdur. (5) Zâtı ikrâr içündür. Veyâhüd

⁷⁶⁰ Ali İhsan Yitik, “Oruç”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.33, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.416.

⁷⁶¹ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma‘ârif**, vr.82b.

⁷⁶² **A.e.**, vr.82b.

⁷⁶³ **A.e.**, vr.82b.

⁷⁶⁴ **A.e.**, vr.85b.

altmış (6) aç toyurup eger itmeyecek olursa (7) Allāh'[un] emrin tutmamış olur ve Allāh'ı (8) emrin tutmayan ol Allāh'ı bilmez. Bilürem (9) dir ise bile Allāh'[1] bilmeyen ḥod ma'lūmdur kim (10) kāfir ve müşrik olur.”⁷⁶⁵

Eserde bunu da yerine getirmeyen kişinin “kāfir ve müşrik” olduğu bildirilmektedir. Allah'ın emrine uymayan bir kişinin ise O'nu bilmesi ve O'na yaklaşması mümkün değildir. Allah'ı tanımayan kāfirlerden ve müşriklerden olur. Yani orucu terk eden kişi aslında Allah'a ubudiyyeti terk etmiş olmaktadır.⁷⁶⁶ Eserde orucunu kasten bozan kişinin asilerden olduğuna işaret edilmektedir: “*Vallāhi 'āşīlerden olur.*”⁷⁶⁷

Müellif kefarete orucunun altmış gün olmasını Hz. Peygamber'in gökteki boyunun altmış arşın olduğunu söyleyen bir hadis ile ilişkilendirmektedir: “*Ya 'nī (9) yā Muḥammed! Senüñ ḳāmetüñ uzunluḡı altmış (10) arşundur.*”⁷⁶⁸

Seyyid Muhammed Ma'rifi, tıpkı namaz gibi oruç konusunda da Allah katında bir indirim olduğunu dile getirmektedir. Oruç ibadeti de Allah tarafından hafifletilmiştir. Zira Miraç gecesi tam bir yıl oruç müminlere farz olmuştur. Ümmetinin bu ağır yükü kaldıramayacağını düşünen Hz. Muhammed sayesinde bu bir yıl bir aya inmiştir. Yani bir aylık oruç bir yıllık orucun yerini tutmaktadır.⁷⁶⁹ Allah bir aylık oruca, bir yıllık orucun ecrini ve sevabını vermektedir.

“Oruç daḡı Allāh Te'ālā'dan taḡfīf oldı. (4) Zīrā kim Mi'rāc gicesi bir yıl oruç emr olunmuş idi. (5) Ḥāzreti Resūlullāh bir yılı bir ayda ḳarār itdürdi. (6) Aña daḡı: Men cāc' bi'l-ḡaseneti fe lehu 'aşru emşālihā.⁷⁷⁰ (7) Ve bir ay oruç, bir yıllık oruç şevābın (8) virür. Niçün kim bir yılumuz üç yüz altmış gündür (9) ve bir ayumuz üç yüz altmış sâ'atdür ve bir sâ'atümüz (10) bir güne ḳā'imdür ve bir ay oruç için Allāh Te'ālā (11) bir yıllık orucun ecrini ve şevābını virdi.”⁷⁷¹

⁷⁶⁵ A.e., vr.85b.

⁷⁶⁶ A.e., vr.85b.

⁷⁶⁷ A.e., vr.86a.

⁷⁶⁸ A.e., vr.87a.

⁷⁶⁹ A.e., vr.90b.

⁷⁷⁰ En'ām 6/160: "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır."

⁷⁷¹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.90b.

Müellif bu indirimi bir hesaplamayla açıklamaktadır. Bir yılımız üç yüz altmış gündür. Bir ayımız üç yüz altmış saattir. Yani bir saatimiz bir güne mukabil gelmiş olmaktadır.⁷⁷² Böylelikle otuz günlük oruç, bir yıllık orucun yerini tutmuş olmaktadır.

3.51. Rızâ

Terim Anlamı

Sözlükte “hoşnut ve memnun olmak, tasvip etmek, beğenmek” anlamlarıyla karşılanan “rızâ”, dinî hükümlere uyan kuldan Allah’ın ve Allah’ın takdirinden kulun hoşnut olması anlamında dinî-tasavvufî bir terimdir. *Kur’an-ı Kerim* ile hadislerde rızâ kavramı üzerinde önemle durulmuş, müminler Allah’ın rızâsını kazanmaya teşvik edilmiş, rızâ mertebesine ermenin en büyük mutluluk olduğu ifade edilmiştir.⁷⁷³

Rızânın kaynağı Allah hakkındaki hüsnü zan ve tevekküldür, neticesi ise iyimserliktir. İbn Ata’ya göre rıza, Allah’ın ezeli tercihinin gören sâlikin onun kendisi hakkındaki tercihinin kendisi için yaptığı tercihten daha iyi olduğunu kavrayarak kızmayı ve şikâyeti bırakmasıdır. Rızâ iki türdür: Allah’ın kulundan razı olması ve kulların Allah’tan razı olmaları. Rızâ halindeki kul “kahrın da hoş lütfun da hoş” der. Hakk’ın hiçbir tecellisinden şikâyetçi olmaz.⁷⁷⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Rızâ *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*’te temas edilen konulardan biridir. Müellif rızâyı seyr-i sülûkun en önemli kaidelerinden biri olarak değerlendirmektedir. Mürîdin manevî yolculuğunda dikkat etmesi gereken dört unsurdan biri olarak görmektedir. Müellif rızâyı “erkân-ı evvel” olarak

⁷⁷² A.e., vr.90b.

⁷⁷³ Süleyman Uludağ, “Rızâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2008, s.56.

⁷⁷⁴ Süleyman Uludağ, “Rızâ”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.295.

tanımlamaktadır: “*Erkân-ı evvel rızâdur.*”⁷⁷⁵ Teslim, sabır ve itikat ise rızanın kardeşleridir.

Mürîd başına ne gelirse gelsin Allah’tan ve şeyhinden razı olmalıdır. Ondan şikâyetçi olmamalıdır. Şeyhine koşulsuz olarak itaat etmelidir. Şeyh ne isterse istesin hemen yerine getirmelidir. Hatta şeyhi ondan bin kese akçesini talep etse bile hiç düşünmeden çıkarıp ona vermelidir.

“Mürşid her ne emr (2) iderse emrin tutup rızâsın (3) gözetmek ölüm gibidür. Zîrâ kendüñ (4) murâduñ söylerseñ murâduñ degüldür. (5) Biñ kuruşluk ve biñ kese akça mâluñ (6) terk it diyü emr iderse emrin (7) yerine getürüp rızâda olmağdur.”⁷⁷⁶

Muhammed Ma’rifi’ye göre mürîd, bütün olumsuz hadiselerle rızâ göstermelidir. Her türlü belâyı zevk u safâ bilmelidir.⁷⁷⁷ Böylelikle Allah yolunda olgunlaşabilir ve insan-ı kâmil mertebesine erebilir.

3.52. Sâlih

Terim Anlamı

Sâlih kelimesinin anlamı faydalı, iyi, doğru ve güzel olan demektir. Sâlih, dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sâhibi, günah işlemekten kaçınan kimsedir.

Eserde Ele alınış Biçimi

⁷⁷⁵ Seyyid Muhammed Ma’rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.5b.

⁷⁷⁶ A.e., vr.6b.

⁷⁷⁷ A.e., vr.93a.

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te yer yer sâlih kavramına değinildiği görülmektedir. Eserde sâlih, “şâlih aña diyeler kim (3) nefsinı aňlayup cismını ve terbiyecisini (4) bile” ifadesiyle tanımlanmaktadır.⁷⁷⁸ Yani nefsinı ve yaratıcısını tanımak, insanın sâlih olabilmesinin temel şartıdır. Allah'ın azametini bilen, Allah'tan korkan ve Allah'ın hikmetlerini tefekkür eden kimseler sâlih olabilmektedir. Eserde Enbiyâ suresine atıfta bulunularak yeryüzüne Allah'ın sâlih kullarının vâris olacağı dile getirilmektedir. “Ol (7) kim Ve 'alleme âdeme'l-esmâe kullehâ ve ol esmâya (8) 'âlim olmağdur ve mecmû'ı eşyānuñ ve nesnenüñ (9) esmānuñ hikmetini ve cevherini görüp bilmekdür (10) ve aňlayup şâlih olmağdur.”⁷⁷⁹

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre bütün eşyanın, esmanın ve cevherin hikmetini bilen kişiler sâlihlerdendir.⁷⁸⁰ Sâlih kimseler Allah'ın sırlarını idrak etmekte ve Allah'a hakkıyla kulluk yapmaktadırlar. “Mürebbiñi ve rabbini” bilmeyen kişilerin sâlihler sınıfına dâhil olması mümkün değildir.⁷⁸¹

Bu hususlara ilaveten metinde iman edip sâlih ameller işleyenlerin içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere konulacaklarını bildiren ayetlere gönderme yapılmaktadır.

“ (1) Ve her kişinüñ a'mālnāmesi elinde (2) olup dergāh-ı Hakk'a yürüyeler dirler. (3) Kimisinüñ betsi sağında ve kimisinüñ şolında (4) ola dirler. Şunlar kim a'mālnāmeleri (5) sağında olur, anlar mü'min ve (6) müslümānlardur ve ehl-i cennet olalar, (7) cennete hālid qalalar. Qavlulu Te'ālā: Ve'l-(8) lezīne āmenū ve 'amilū'ş-şālihāti senudhilihūm cennātin (9) tecrī min taḥtihā'l-enhāru hālidīne fihā (10) ebeden.”^{782,783}

⁷⁷⁸ A.e., vr.39a.

⁷⁷⁹ A.e., vr.38b.

⁷⁸⁰ A.e., vr.38b.

⁷⁸¹ A.e., vr.117b.

⁷⁸² Nisâ 4/57: "İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız."

⁷⁸³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.50b.

3.53. Secde

Terim Anlamı

Allah'ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve O'nu ululamak maksadıyla vücudu alın, burun, el ayaları, dizler ve ayak parmakları yere değecek duruma getirme, bu durumda yere kapanma anlamına gelmektedir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rifi eserinde secdeyi ubudiyetin göstergesi olarak ele almaktadır. Öncelikle secdeyi “*Haḵq emri*” olarak tanımlamaktadır.⁷⁸⁴ Her kul Allah'a secde etmekle yükümlüdür. Sadece “*ğayrı ādem ve cānavār*” olanlar secdeyi inkâr etmektedir.⁷⁸⁵

Allah Hz. Âdem'i halk ettikten sonra bütün meleklerin kendisine secde etmesini emretmiştir. Melekler herhangi bir sorgulama yapmadan Hz. Âdem'e secde ederek kulluk vazifelerini ifa etmişleridir. Ayrıca melekler, Hz. Âdem'in yüzündeki ilahi kelimeleri de okuyabilmişlerdir. Âlim olan şeytan ise karşısındakinin Allah'tan başka bir yaratıcı olduğunu zannetmiştir. “Hiç Adem'e secde olur mu?” diye bu emre tepki göstermiştir. O, “*lī-ğayrullāh var*” sanmıştır.⁷⁸⁶

Yani kibir ve ucb içinde olan İblis secde etmemiş ve Allah'a asi olmuştur. İblis, Allah'tan başkasına secde olmaz demiştir. Hz. Adem'in yüzündeki ilahi kelimeleri okumaya muvaffak olamamıştır.⁷⁸⁷ Oysa Hz. Âdem'e secde etmeyi inkâr etmek münafıklıktır.

“Ve secdeden başın (9) ma'lûmdur kim çekdi ma'rifetullāh icrāsından
(10) şeytān oldı baş çekince ve merdūd oldı. (11) Zīrā ğayrı Haḵq'dur kim Ādem

⁷⁸⁴ A.e., vr.65a.

⁷⁸⁵ A.e., vr.67a.

⁷⁸⁶ A.e., vr.215b.

⁷⁸⁷ A.e., vr.130a.

halk eyleye şandı. [201b] (1) Âdem'ün vechinde Hakk'ı okumadı ve görmedi, (2) Hakk'lığın bilmedi. 'Ubūdiyyet idecegim secde idersem (3) didi.'⁷⁸⁸

Müellif bu noktada Hz. Adem'in gayrı Hakk olmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Hz. Adem'e yapılan secde de gayrı Hakk değildir. Böyle olsaydı söz konusu secdeyi yapan kişi elbette kâfir olacaktı: “İblīs-i (6) mel'ûna bunlar keşf olmadı. (7) Eger Âdem gayrı Hakk ve secdesi (8) gayrı Hakk olaydı aña secde iden elbette kâfir (9) olurdu.”⁷⁸⁹

Şeytan Allah'ın bu buyruğunu yerine getirmeyi reddetmiştir. Secde etmemesi şeytanın Allah'ın huzurundan kovulmasına, “şeytân-ı la'în” diye anılmasına yol açmıştır.

“Ammā Âdem'e secde eylemedi. Kendüye (9) âdem mürşid idüğün tuymadı. Bu sebebdan (10) Hakk diyüp mürşide teslîm-i tām itmedüğinden (11) Âdem'i aňlamayınca aña şeytân-ı la'în dinildi secde kılmadı diyü.”⁷⁹⁰

Müellif Allah'ın *Kur'an*'ın yedi yerinde İblis'e secdeyi emrettiğini ifade etmektedir.⁷⁹¹ Secdeye varmak aynı zamanda kişinin özünü tanıdığını, irâdesini bir şeyhe teslim ettiğini ve Hakk'ı bildiğini göstermektedir.⁷⁹² Secdeden boyun çeken ise şeytandır. Müellif Hz. Adem'e secde etmeyen kişileri “şeytan” ve “melun” olarak nitelendirmektedir.⁷⁹³

Seyyid Muhammed Ma'rifî namazdan muradın “secde” olduğu kanaatindedir.⁷⁹⁴ Secdeden murad ise namazdır.⁷⁹⁵ Bu nedenle namazı terk eden kişi secdeyi terk etmiş olmaktadır.⁷⁹⁶ Şeytana ittiba etmiş olmaktadır: “*Secde elbette lâzım*

⁷⁸⁸ A.e., vr.201a-201b.

⁷⁸⁹ A.e., vr.201b.

⁷⁹⁰ A.e., vr.130a.

⁷⁹¹ A.e., vr.101b.

⁷⁹² A.e., vr.130a.

⁷⁹³ A.e., vr.188a.

⁷⁹⁴ A.e., vr.187a.

⁷⁹⁵ A.e., vr.202b.

⁷⁹⁶ A.e., vr.190b.

gelür, emirdür. (9) Zîrâ itmeyen şeytândur. Ol dahı şeytâna (10) tâbi' olmuş olur bilerek itmez ise. Şeytâna ittibâ' (11) ile kâfirdür."⁷⁹⁷

Nitekim Allah, şeytanın kendisini secdeden men edeceğini söyleyerek Hz. Muhammed'i önceden uyarmıştır. Bu nedenle müellif müminlerin namaz, dolayısıyla secde konusunda çok özenli davranmaları gerektiğini dile getirmektedir.⁷⁹⁸ Hz. Adem'e secde etmeyen Hakk'tan da yüz çevirmiş olacaktır. "*Pes her kim Âdem'e secde itmez, Hakk'dan (9) i'râz eylemiş olur ve Hakk'a secde itmeyen (10) kâfirdür.*"⁷⁹⁹

3.54. Şerîat

Terim Anlamı

Şerîat; zâhiri hükümler, fıkıh kâideleri, hukukî kurallar ile insanın bedeni ve dünyasıyla ilgili dini hususlar anlamını taşıyan bir terimdir. Peygamberler vasıtasıyla Allah'ın koyduğu kurallardır. Şerîat, kulluğun gereğini yerine getirmektir. Hakikat ise ulûhiyeti temâşa etmektir. Hakîkatin desteklemediği ve tasdik etmediği hiçbir şerîat makbul olmaz. Şerîata bağlı olmayan hiçbir hakikat verimli olmaz.⁸⁰⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Muhammed Ma'rîfî *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* isimli eserinde şeriatı "*İmdi şerî'at Resûlullâh Efendümüz'ün emir buyurduğudur. Kavlîdür. Şalât gibi nehy-i emr gibi helâl harâm gibi emr-i Resûlullâh, kavl-i şerî'atdır*"⁸⁰¹ cümleleriyle tarif etmektedir.

⁷⁹⁷ A.e., vr.191a.

⁷⁹⁸ A.e., vr.202b.

⁷⁹⁹ A.e., vr.203b.

⁸⁰⁰ Süleyman Uludağ, "Şeriat", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.332.

⁸⁰¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.34b.

Müellif Hz. Muhammed'in şeriatı temsil ettiğini ifade etmektedir. Özellikle O'nun sarf ettiği sözler, şeriatı anlama yolunda müminlere rehberlik etmektedir. Bu nedenden ötürü metinde Hz. Muhammed'in *“Ben sizi şerî‘at (4) ile terbiye iderem, katl iderem ve ‘Alî (5) tarîkatle terbiye ider, katl ider”* şeklindeki hadisine yer verilmektedir.

“ [33a] (1) Ene kâtilikum bi't-tenzîl ve (2) ‘Aliyyun yuḳâtilikum bi't-te'vîl.⁸⁰² Ya'nî Hâzret-i (3) Resûlullâh buyurdu kim Ben sizi şerî‘at (4) ile terbiye iderem, katl iderem ve ‘Alî (5) tarîkatle terbiye ider, katl ider kim zîrâ (6) Hâzreti Resûlullâh'ın şerî‘at-ı muṭahharası (7) Hâzret-i ‘Alî'nün tarîkat-i müstaḳîmi bir nûr ve (8) bir ḥaḳîḳatdûr.”⁸⁰³

Müellif şeriatı tatbik etmek isteyen Hakk yolcularına, Hz. Peygamber'in yaşantısını iyice öğrenmeleri gerektiğini bildirmektedir. Ancak bu yolla şeriatın ne olduğuna vakıf olunabilir. Bu açıdan eserde Peygamberimiz'in rol model insan olduğuna dikkat çekilmektedir.

“İmdi (5) ma'lûm oldu kim her kişi kimi sever ise (6) ol anlardandır ve anlar ile ḥaşr olur. (7) Pes sâbit oldu kim anlar ile ḥaşr (8) olmak ḥaḳîḳat sırrını anlayup (9) Hâzreti Resûlullâh Efendümüz'ün şerî‘ati ve Hâzreti (10) İmâm ‘Alî'nün tarîkatı ve ḥaḳîḳatini bilüp (11) anların i'tikâdıyla mu'tekid olmakdûr.”⁸⁰⁴

Muhammed Ma'rifî eserinde şeriatı suya benzetmektedir. Bu suyla yıkanmayan bir insanın temizlenmesi mümkün değildir: *“Böyle ma'lûmdur ki şerî‘at bir şudur. O şerî‘at suyuyla yunmayınca temîz olmaz.”*⁸⁰⁵ Müellif bu ifade vasıtasıyla

⁸⁰² Hadis: “Ben sizi şeriat ile terbiye ederim, katlederim, Hakk'a götürürüm. Ali (ise) tarikat ile terbiye edip katleder.” El-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, 2:87.

⁸⁰³ Seyyid Muhammed Ma'rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.33a.

⁸⁰⁴ **A.e.**, vr.34a.

⁸⁰⁵ **A.e.**, vr.159a.

Allah’a ulaşmak isteyen bir insanın ciddiye alması gereken ilk aşamanın şariat olduğunun altını çizmektedir.

3.55. Şeytân

Terim Anlamı

Sözlükte “uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek” anlamındaki şatn veya “öfkesinden yanıp tutuşmak” mânâsındaki şeyt kökünden türediği ileri sürülen şeytân kelimesi “hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık; yanıp helâke maruz kalmış varlık” demektir. *Kur’an-ı Kerîm*’de şeytânla insan türü arasındaki ilişkiye veya mücadeleye temas eden birçok ayet bulunmaktadır. Hz. Âdem’e melekler secde ettiği halde şeytân kibirlenip ilâhî emre karşı çıkmış, kendisinin ateşten, Hz. Âdem’in çamurdan yaratılmasını gerekçe göstermiştir. Allah hayırdan ve rahmetinden uzaklaştırdığı şeytâna insanoğluna vesvese verme, çeşitli hile yöntemleriyle bâtılı hak gibi gösterip insanları doğru yoldan saptırma konusunda izin vermiştir.⁸⁰⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma‘rifi şeytanı farklı şekillerde tanımlamaktadır. Esere göre şeytan “merduddur” yani kovulmuştur.⁸⁰⁷ Şeytan “şûmdur”, yani uğursuzdur.⁸⁰⁸ Şeytan “la‘îndir” yani lanetlenmiştir.⁸⁰⁹ Şeytan “bî-(4) îmândır”.⁸¹⁰ Şeytân “mağbûn-ı ebedîdir”.⁸¹¹ Şeytan “büyük kâfirdir”.⁸¹² Şeytan “kibir babasıdır”.⁸¹³ Şeytan “Ebâ

⁸⁰⁶ İlyas Çelebi, “Şeytan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.39, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, s.101.

⁸⁰⁷ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.92a.

⁸⁰⁸ **A.e.**, vr.101b.

⁸⁰⁹ **A.e.**, vr.130a.

⁸¹⁰ **A.e.**, vr.129b.

⁸¹¹ **A.e.**, vr.138a.

⁸¹² **A.e.**, vr.139a.

⁸¹³ **A.e.**, vr.151b.

Cehldir”.⁸¹⁴ Şeytan “nār ehkindendir”.⁸¹⁵ Şeytan “İblīs-i mel‘undur.”⁸¹⁶ Görüldüğü gibi şeytan bütün olumsuz sıfatları bünyesinde toplamıştır.

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma‘ârif’te şeytanın büyük bir yanılgı içinde olduğu ifade edilmektedir. Hz. Âdem yaratılınca Allah bütün meleklerden Hz. Âdem’e secde etmelerini emretmiştir. Melekler de bu emri yerine getirmiştir. Şeytan ise Allah’a asi olup Hz. Âdem’e secde etmeyi reddetmiştir. Zira o, Hz. Âdem’e secde edince Hz. Âdem’e ubudiyyet edeceğini zannetmiştir. “Lî-gayrullah var” sanmıştır.⁸¹⁷

Müellife göre Allah, Adem’in yüzünde “*kendü zātınun ilmini ketb eylemişdir*”.⁸¹⁸ Fakat Şeytân, Hz. Âdem’in yüzünde Hakk’ı okuyamamıştır.⁸¹⁹ Halbuki Hz. Âdem’e secde etmek Allah Teala’ya kulluk etmek anlamına gelmektedir. Eğer Hz. Âdem gayr-ı Hakk olsaydı ona secde eden kâfir olacaktı. Şeytân, Hz. Âdem’e yani sûret-i Rahman’a yüz çevirmiş, onu inkâr etmiştir. Böylece en büyük kâfir olmuştur. Şeytânın lanetlenmesinin sebebi budur.

“Ve secdeden başın (9) ma‘lumdur kim çekdi ma‘rifetullâh icrâsından (10) şeytân oldı baş çekince ve merdûd oldı. (11) Zîrâ gayrı Hakk’dur kim Âdem halk eyleye şandı. [201b] (1) Âdem’ün vechinde Hakk’ı okumadı ve görmedi, (2) Hakk’lğın bilmedi. ‘Ubûdiyyet ideceğim secde idersem (3) didi. Bu sebebden Ve kâne mine’l-kâfirîn⁸²⁰ (4) dinildi.”⁸²¹

Seyyid Muhammed Ma‘rifî Allah’ın ezeli ve ebedî kelimelerini, kâinatı saran hakîkati anlamaktan uzak olan idraksiz kişileri şeytana benzetmektedir. Şeytan kadar çok ilme sahip olsalar bile onlar “şeytân-ı bî-îmândırlar.”⁸²² Müellif, onların Allah’ın cemâlinde mahrum kalacağını bildirmektedir.

⁸¹⁴ A.e., vr.151b.

⁸¹⁵ A.e., vr.206a.

⁸¹⁶ A.e., vr.201b.

⁸¹⁷ A.e., vr.30b.

⁸¹⁸ A.e., vr.187b.

⁸¹⁹ A.e., vr.201b.

⁸²⁰ Sâd 38/74: “Ve kâfirlerden oldu.”

⁸²¹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma‘ârif*, vr.201a-201b.

⁸²² A.e., vr.129b.

“Okumayup bilinmese Allāh (11) Te‘ālā’nuñ emānetini ve ‘ahdini şaymamış ve [129b] (1) Hakk Te‘ālā’nuñ dīdārından mahrūm ve bī-(2) naşīb kalur ki isterse şeytān (3) kadar ‘ilmi olsun. Gine aña şeytān-ı bī-(4) imān dirler.”⁸²³

Metinde şeytānın aslında büyük bir âlim olduğu bildirilmektedir. Şeytān çok bilgilidir; hatta bütün melekleri kendisi okutmuş, onlara ilimler öğretmiştir: “*Şeytān dahı çok bilürem, (7) ‘ilmüm var, ‘ālimüm, cümle melekleri okudurum (8) dirdi.*”⁸²⁴ Fakat kibrinden ötürü bütün bu ilimler boşa gitmiştir. Şeytan gibi olmak istemeyen ademoğlunun kibir kuyusuna düşmemesi, büyüklenmekten uzak durması şarttır. “*Benüm ‘ilmüm var, bilürem haqıḳati (8) budur*”⁸²⁵ yanılışına kapılmaması gerekmektedir. Kişinin nefisini terbiye edip kibir, riya, gıybet, haset ve kin gibi kötü huylarından uzaklaşması önem taşımaktadır.

Müellif bir mürşide varmanın önemini vurgularken dolaylı olarak şeytandan söz etmektedir. Marîfete erişmek isteyenlerin ehl-i irfân bir mürşidin eteğine sarılması, bir şeyhe bağlanması şarttır. Çünkü mürşid, mirâttır.⁸²⁶ Mirâtı olmayan kişi ise yüzünün ne hâlde olduğundan habersizdir.⁸²⁷ Müellife göre mürşidi olmayan kişinin şeyhi şeytandır: “*Mürşidi ve şeyhi (5) olmayınca bir kişininüñ, anuñ şeyhi şeytān (6) olur. Kendü dahı şeytāndur.*”⁸²⁸ Boş ve hedefsiz kalmış insanın tek yoldaşı şeytandır. O, insanları Allah’tan uzaklaştırmak için elinden geleni yapar. Bu nedenle şeytandan emin olmak çok önemlidir.⁸²⁹ Müellif okuyucuları bu konuda gevşek davranmamaları için sert bir tonda ikaz etmektedir.

“Her nefis (3) mevti göricekdür. Böyle olunca ölmezden (4) evvel ölüp şeyh-i kāmile irādeyi (5) virüp āhır vaḳtinde zīrā şeytān (6) ‘aleyhü’l-la‘īn gelüp

⁸²³ A.e., vr.129a-129b.

⁸²⁴ A.e., vr.130a.

⁸²⁵ A.e., vr.91b.

⁸²⁶ A.e., vr.5b.

⁸²⁷ A.e., vr.16a.

⁸²⁸ A.e., vr.149b.

⁸²⁹ A.e., vr.202a.

anası ve babası (7) ve sevdüğü ve ehibbâsı hey'etinde görünicek (8) ve fulânım diyecek. Böyle olunca şeyhe (9) varmak, hîle-i şeytândan emîn (10) olup âhîr vaktinde şeytân-ı la'îni (11) şeyh idinmemekdür.”⁸³⁰

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te şeytânın “ehl-i nefis, ehl-i tama ve ehl-i tekebbür” olduğu dile getirilmektedir.⁸³¹ Bu üç kötü sıfat insanda da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu özellikleri ağır basan kişiler kovulmuş şeytâna çok yaklaşmaktadır. Bu nedenle müellif nefis, tama ve tekebbürü insanı mahva sevk eden tehlikeli davranışlar olarak kabul etmektedir: “*Pes her kimde bu üç dürlü görürseñ (9) muflak şeytân-ı merdûd-ı ezelî (10) ve mağbûn-ı ebedî odur.*”⁸³²

Şeytân kâfîrdır. Nefs-i emmaredir. Lanetlenmiş olan şeytân, devamlı bâtil işlerle meşguldür. Kötü ameller şeytânın işidir. Tarîkat ehlinin mücadele ettiği en büyük düşman olan nefis, esasen şeytânın ta kendisidir. Hakk'ı inkâr eden, secdeye varmayan kişi de şeytândan farksızdır.⁸³³ “*Şeytân (3) diyü aňlamayup mürşide varup (4) özini bilmeyüp irâdesini teslîm (5) itdüğün tıyınca secde kılmayana dirler.*”⁸³⁴

Muhammed Ma'rifî, Hz. Peygamber'in şeytânla ilgili bir hadisini hatırlatmaktadır. Buna göre şeytân, “câhiller babasıdır”.⁸³⁵ Müellif okuyuculara şeytân gibi gâfil olmamalarını, asıllarını güzel tanımlarını, cehlden arınmalarını tavsiye etmektedir. Bunu başarmayan kişi ise “*şûretâ âdem, ma'nâda hayvândur.*”⁸³⁶

“Zîrâ şeytân kibir babasıdır. (10) Cümle şeytânlar andandur. Ol sebebden (11) ol şeytân-ı kibre Şeyhu'n-Necd ve Ebâ Cehl dirler. [152a] (1) La'net iderler. Câhiller babası. (2) Anuñ ismi şeyhü'n-necd, şeytân-ı kibr ve bir ismi iblîsdür. (3) İmdi cehlden arınmayan (4) şûretâ âdem, ma'nâda hayvândur. Gel imdi (5) ceħd eyle. Şıfâtuñı, zâtuña mirât (6) düşüresin ve şıfatı zâta viresin. (7) Sen daħı insân olasin. Zîrâ (8) soñra utanırsın. Gâfil olma, (9) aşluñı güzel tanı. Tâ hikmet-i hidâyet (10) nedür bilesin.”⁸³⁷

⁸³⁰ A.e., vr.6a.

⁸³¹ A.e., vr.138a-139b.

⁸³² A.e., vr.138a.

⁸³³ A.e., vr.130a.

⁸³⁴ A.e., vr.130a.

⁸³⁵ A.e., vr.151b.

⁸³⁶ A.e., vr.152a.

⁸³⁷ A.e., vr.151b-152a.

3.56. Tarîkat

Terim Anlamı

Sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” anlamına gelen tarîkat terim olarak “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış” demektir. Tarîkatı “sâlikî hakîkate götüren yol” şeklinde tanımlayan sûfiler, dinin zâhirî ve şeklî kısmı olan şeriatın kurallarına uyulmadan tarîkatla hakîkate ulaşamayacağını vurgulamıştır. Bunu ifade etmek için şeriatı gemiye, tarîkatı denize, hakîkati inciye; şeriatı cevizin dış kabuğuna, tarîkatı iç kabuğuna, hakîkati meyvesine; şeriatı bakırı altın yapmaya yarayan simya ilmine, tarîkatı bu ilmin kullanılmasına, hakîkati altının elde edilmesine benzetmişlerdir.⁸³⁸

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif’te müellif tarîkatı “*tarîkat bir âteşdir*”⁸³⁹ cümlesiyle tarif etmektedir. Bazı hadisler zikretmek suretiyle tarîkatın Hz. Muhammed ile başladığını ortaya koymaktadır. Tarîkat “*Resûlullâh Efendümüz ’ün fi ’li*”dir.⁸⁴⁰

Hz. Peygamber bir hadisinde “*Eş-şerî’atu aḳvâli ve ’t-tarîkatu ef’âli ve ’l-haḳîkatu aḥvâli.*” diye buyurmuştur.⁸⁴¹ Yani “*Şerîat sözlerimdir, tarîkat fiillerimdir. Hakîkat ise aḥvâlimdir*” demiştir.⁸⁴² Hz. Ali ise onun ilk takipçisi olmuştur. Yani Hz. Ali tarîkat yolunun öncüsüdür. Bu yüzden Seyyid Muhammed Ma’rifî, Hz. Muhammed’in mürşid, Hz. Ali’nin derviş olduğunu ifade etmektedir. Müellif bu ikili

⁸³⁸ Reşat Öngören, “Tarîkat”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.40, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2011, s.95.

⁸³⁹ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.159a.

⁸⁴⁰ **A.e.**, vr.35a.

⁸⁴¹ **A.e.**, vr.34b.

⁸⁴² El-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, 2/4.

arasındaki münasebeti şems-kamer benzetmesiyle izah etmektedir. Esere göre “kamer” konumunda olan Hz. Ali, ışığını ve nurunu “şems” konumunda olan Hz. Muhammed’den almaktadır. Derviş şeyhsiz olamaz; şeyh de dervişsiz olamaz. Bu nedenle ikisinin bir nûr-ı hakikat olduğunu anlamamız şarttır.

“Ya’nî ‘Alî ile ben bir nûrum ki (6) şems ile kamerüñ nûrî bir nûrdur ve hem kamer (7) nûrî şemsden alır. Böyle olunca (8) ‘Alî ziyâ ve sırrı Muhammed’den almışdur. (9) Birbirine ‘âşık olup seyr iderler. (10) Ne şems kamersiz olur ve ne kamer şemssiz olur. (11) Ne dervîş şeyhsiz ve şeyh dervîşsiz olur. [32b] (1) İkisi bir hakikatdür ve bir mâhiyyetdür. (2) Vâhiddür kim biri şâhib-i nübüvvet ve biri (3) şâhib-i velâyetdür.”⁸⁴³

Esere göre muhabbetullâha vasıl olmak isteyen insan, bir tarîke girmedeği müddetçe maksûduna eremez. Seyyid Muhammed Ma’rifî bu durumu, varmak istediği evin adresine bilmeyen bir kişinin o evin kapısını bulamamasına benzetmektedir.

“Zîrâ bir kişi (6) bir eve varmak dilese, tarîk ile varmasa (7) ol evüñ kapısını bulamaz. İçine (8) girüp murâdın bulmaz ve mertebeye irmez. Bir mürîd (9) bir mürşide varsa, yolsuz gitse, mürşid[ün] (10) didüğünü tutmasa, tarîkinde gitmese ol (11) mürşid aña ma’rifetullâh[ı] göstermez. Zîrâ ma’rifetullâh [145a] (1) bir baħr-i muhîtdür.”⁸⁴⁴

Oysa gideceği adresi bilen kişi hiçbir sıkıntı çekmeden oraya hemen ulaşır: “Zîrâ ma’lûmdur ki [17a] (1) tarîk bilince zaħmet çekilmez. Yolda (2) ħarâmîye uğruya yaķa virilmez.”⁸⁴⁵ Marîfetullâh bir “baħr-ı muhîtdür”⁸⁴⁶, ona erişmek kolay değildir. O halde bir tarîkata, bir rehberin himâyesine girmek elzemdir.

⁸⁴³ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.32a-32b.

⁸⁴⁴ A.e., vr.144b-145a.

⁸⁴⁵ A.e., vr.16b-17a.

⁸⁴⁶ A.e., vr.145a.

Tarîkat dört erkân üzerine kuruludur. Bunlar rıza, teslim, sabır ve itikattır: “*Erkân-ı evvel rızâdur; erkân-ı şânî (5) teslîmdür; erkân-ı sâliş şabırdur; (6) erkân-ı râbî i’tikâddur.*”⁸⁴⁷

Esere göre bir mürşide varmak, ölmeden evvel ölmek anlamına gelmektedir. Tarîkata giren kişi yani sâlik, teslim-i tâm içinde olmalıdır. Mürîd, mürşidine gönülden bağlı olmalıdır ve mürşidi ne isterse onu koşulsuz yerine getirmelidir. Mürşidi her biri bin kuruşluk akçe ihtiva eden bin kese parayı terk etmesini istemesi durumunda dahi bir an bile düşünmeden bunu gerçekleştirmelidir.

“Mürşide varmak [6b] (1) ölmezden evvel ölmekdür. Mürşid her ne emr (2) iderse emrin tutup rızâsın (3) gözetmek ölüm gibidür. Zîrâ kendüñ (4) murâduñ söylerseñ murâduñ degüldür. (5) Biñ kuruşluk ve biñ kese akça mâluñ (6) terk it diyü emr iderse emrin (7) yerine getürüp rızâda olmağdur.”⁸⁴⁸

Tarîkat dünyaya meyletmemeyi, fâni olandan el çekmeyi gerektirmektedir. Tarîkat muhabbet-i dünyeviden geçmeyi, muhabbetullahı ilgi duymayı zorunlu kılmaktadır.⁸⁴⁹ Esere göre tarîkate girmek, “hile-i şeytandan emin olmak” demektir.⁸⁵⁰ Mürîd, bu zorlu süreçte kendisine acı sözler söylenmesine aldırmaz etmemelidir. Riyâzetler, halvetler ve perhizler onu kesinlikle yıldırmasın. O, tarîkat âteşinde yanmaktan korkmamalıdır. Bu yolda ilerlemeye gayret göstermeli ve pişmelidir. Ancak bu şekilde kemâl mertebesine erişebilir: “*Ve tarîkat bir âteşdür. (4) Tarîkat âteşinde pişmeyince, hâş (5) şırma gibi halvetlerde poğa içinde (6) şızar gibi şızmayınca mihenk olunca (7) altun dağı bilinmez.*”⁸⁵¹

⁸⁴⁷ A.e., vr.5b.

⁸⁴⁸ A.e., vr.6a-6b.

⁸⁴⁹ A.e., vr.35b.

⁸⁵⁰ A.e., vr.6a.

⁸⁵¹ A.e., vr.159a.

3.57. Zekât

Terim Anlamı

Sözlükte “artma, arıtma; övgü ve bereket” manalarına gelen zekât, dini terim olarak *Kur'an-ı Kerim*'deki belirtilen sınıflara sarf edilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade etmektedir. Örfte bu payın maldan çıkarılması işlemine de zekât denilmektedir.⁸⁵²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te İslam'ın beş şartından biri olan zekât ele alınmaktadır. Müellif, Hz. Peygamber'in “*İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve imkân dâhilinde ise hacca gitmek*” şeklindeki hadisinde zekâtın da yer aldığına dikkat çekmektedir.⁸⁵³ Ayrıca *Kur'an-ı Kerim*'in yirmi altı yerinde zekât ile namazın birlikte anıldığını hatırlatmaktadır.

Müellif zekât için “*dîn-i İslâm'ın bünyâdı ve kâ'imliği*” tarifini yapmaktadır.⁸⁵⁴ Ona göre zekât vermek, Hz. Peygamber'i hakkıyla anlamak manasına gelmektedir. Çünkü bu ibadet Hz. Peygamber'in bizzat ortaya koymuş olduğu şeriata, fiile ve hâle karşılık gelmektedir.

“İmdi (3) ey tâlib-i ma'ârif-i ilâhî! Bir dağı (4) dîn-i İslâm'ın bünyâdı ve kâ'imliği (5) Hâzreti Resûlullâh'ın buyurduğu (6) şalât ve zekât kim anları yirine (7) getirüp edâ eylemekdür kim Resûlullâh (8) Efendümüz'i aňlamakdur. Zîrâ bunlar öz kendü (9) şerî'ati ve fi'li ve hâli olunca anı yirine (10) getürmekdür.”⁸⁵⁵

⁸⁵² Mehmet Erkal, “Zekât”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, s.207.

⁸⁵³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.47b.

⁸⁵⁴ A.e., vr.77a.

⁸⁵⁵ A.e., vr.77a.

Eserde zekâtın, hâli vakti yerinde olan her Müslümana farz olduğu dile getirilmektedir. Zekât yerine getirmesi zorunlu bir ibadettir. Allah zekâta en az namaz kadar önem vermektedir ve zekâtın dinin özü olduğunu bildirmektedir.⁸⁵⁶ O halde bu farzı yerine getirme konusunda dikkatli davranmak gerekmektedir. Çünkü zengin malında fakirin hakkı gizlidir. Yani Allah, fakirin nasibini zengin malının içine saklamıştır. Zengine yakışan, fakirin hakkını fakire teslim etmesidir. Müellife göre zekât vermeyi reddedenler kâfirlerden ve müşriklerden olacaktır: “İmdi her kim namâz kılmaz ve zekât (11) virmez kâfirlerden ve müşriklerden olur.”⁸⁵⁷

Eserde mal ile zekât arasındaki oransal ilişkiye de temas edilmektedir. Seyyid Muhammed Ma‘rifi İslam fıkıhındaki gibi zekâtı kırkta bir olarak kabul etmemektedir. Ona göre zekât onda birdir. Müminler namaz esnasında tahiyatta otururken kelime-i şehâdet getirdikleri esnada on parmağından bir parmağını kaldırmaktadır. Müellife göre tıpkı bunun gibi “Allâh Te‘âlâ zekâtı on akçede bir akçe eylemiştir.”⁸⁵⁸ Yani zekât on akçede bir akçedir. Zekât vermek, “mü‘minler ve müselmânlar işidir.”⁸⁵⁹ Zekât ticaretle uğraşan kişilere “tenebbüh ve te’kîd” edilmiştir. Örneğin bir tüccarın bir top kumaşın bedeli olan on akçeden bir akçeyi zekât olarak vermesi farzdır.

“Niçün kim Allâh Te‘âlâ zekâtı on akçede bir akçe (10) eylemiştir. Bunuñ mişillü müslümân olan kişi (11) kelime-i şehâdetde on barmağından bir barmağını [78a] (1) zekât muķâbilinde çıkara. Zîrâ kim (2) zekât virmek mü‘minler ve müselmânlar işidir (3) ve bir dağı cemî‘ bey‘ u şirâ’ eyleyen kimesnelere (4) tenebbüh ve te’kîd olmuştur. Bir kumaş fâ‘ide (5) için on akçede bir akçe ola diyü (6) kanûn olmuştur.”⁸⁶⁰

Eserde zekâtla ilintili olarak bir başka orandan daha bahsedilmektedir: Hums. Enfal suresinde söz konusu edilen hums, savaşta kazılan ganimetlerin beşte birinin

⁸⁵⁶ A.e., vr.77a.

⁸⁵⁷ A.e., vr.77a.

⁸⁵⁸ A.e., vr.77b.

⁸⁵⁹ A.e., vr.78a.

⁸⁶⁰ A.e., vr.77b-78a.

yoksul kimselere dağıtılması anlamına gelmektedir.⁸⁶¹ Bu noktadan yola çıkan müellif gâni olan Müslümanların hem Allah hem Resulullah için zekât vermekle mükellef olduklarını belirtmektedir. Namazda beş parmakdan bir parmağın kaldırılması Allah Teâlâ'nın emri olarak müstehaklarına verilmesi gerektiği anlamını taşımaktadır: *“Ya ‘nī şol kimesne (6) kim ġanīlerdendür Allāh için ve Resūlullāh (7) için ħums vireler. Ya ‘nī beşde bir zekāt (8) vireler.”*⁸⁶²

Esere göre İslam'ın diğer şartlarıyla birlikte zekâtın hakkını bilerek amel eden kişi ehl-i hakikat sınıfına dâhil olacaktır: *“Her kim bu şavm u şalātuñ ve (11) hacc ile zekātuñ ve kelime-i şehādetüñ hakkını [35b] (1) bilerek ‘amel ider, yirine getürür ise aña ehl-i (2) haqīkat dirler.”*⁸⁶³

⁸⁶¹ A.e., vr.79b.

⁸⁶² A.e., vr.79b.

⁸⁶³ A.e., vr.35b.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ESERİN PEYGAMBERLER, SAHABELER VE MUTASAVVIFLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. Peygamberler

4.1.1. Kur’ân’da Adı Zikredilen Peygamberler

4.1.1.1. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed Allah’ın yeryüzüne gönderdiği peygamberlerin sonuncusudur. Kendisine *Kur’an-ı Kerim* verilmiştir. Pek çok âyet ve hadiste Resûlullah’ın bildirdiği ve hayatında uyguladığı hükümlere uyulması ve onun izinden gidilmesi emredilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber din konusunda kendiliğinden bir şey ortaya koymamış, yalnız kendisine vahyedilenleri bildirmiş, yaşayışında da sadece kendisine vahyedilenlere uymuştur. Birçok ayette emir ve yasakların doğrudan Resûl-i Ekrem’e yöneltilmesi de onun davranışlarında ümmetine örnek olmakla yükümlü kılındığına ve muhataplarına model olarak gösterildiğine delâlet etmektedir. Bu sebeple ona itaat etmek Allah’a itaat etmek demektir.⁸⁶⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Hz. Muhammed *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*’te en fazla söz konusu edilen peygamberdir. Müellife göre Hz. Muhammed “ümm” yani anadır.

⁸⁶⁴ Mustafa Çağrı, “Hz. Muhammed”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.30, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.444.

O, yeryüzüne iştirak ettiği rivayet edilen yüz yirmi dört bin peygamberin anasıdır: “*Ümm dimek ana dimekdür (8) ve Hâzreti Resûlullâh efendümüze dahı nebîyyü’l-ümmî (9) buyrulmuşdur.*”⁸⁶⁵

Seyyid Muhammed Ma‘rifî Hz. Muhammed’i “ebû’l-ervâh ve ümmü’l-eşyâ” olarak tanımlamaktadır.⁸⁶⁶ “O, “kelâm-ı nâtiğdur.”⁸⁶⁷ O, bütün eşyanın aslıdır. Çünkü bütün kâinatın ve eşyanın muhabbetine yaratılmıştır. Müellif bu noktada “Levlâke levlâk lemâ hâlahtu’l-eflâk”⁸⁶⁸ şeklindeki hadis-i kutsiye gönderme yapmaktadır: “*Ya’nî Yâ Muhammed olmasayduñ eflâk halk (7) eylemezdim. On sekiz biñ ‘âlemi senüñ (8) yüzüñ suyına halk eyledim.*”

Hz. Muhammed “eşref-i mahlûkât ve ekmel-i mevcûdâtur.”⁸⁶⁹ O, “kelâmul-lâhuñ muhâtabıdır.”⁸⁷⁰ Hz. Muhammed “nûr-ı hidâyet”tir. O, “nûr-ı vâhid”dir.⁸⁷¹ Bütün kâinatın hakikatidir: “*Bilesin kim cemî’ mevcûdâtıñ (3) haqîkati ve mâhiyyeti nûr-ı vâhiddür. (4) Vâhid hiç müte‘addid olmaz. Muhammed olmasa (5) bir şey olmaz idi.*”⁸⁷²

Müellife göre hakikate erişme arzusunu duyanlar uğradıkları her durakta Hz. Muhammed’in kâmil karakterini örnek almalıdır. Nitekim Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “*Şeriat sözlerimdir, tarikat fiillerimdir, hakikat ise ahvâlimdir.*”⁸⁷³ Bu durumda şeriattan ayrı bir tarikat düzeni tasavvur etmek imkânsızdır: “*İmdi şerî‘at Resûlullâh Efendümüz ’üñ emir buyurduğıdur. (4) Kavlîdür. Şalât gibi nehy-i emr (5) gibi helâl harâm gibi emr-i Resûlullâh kavl-i şerî‘atdır. Bir kimse (6) kavlîni tutmayınca fi’lini nice ider? (7) Kavl-i Resûlullâh şerî‘atdır.*”⁸⁷⁴

Hz. Muhammed mâsivâyâ yani Allah’ın dışındaki her şeye yüz çevirmiş, dünyalıkları elinin tersiyle itmiştir. Kim dünyayı isterse Allah ona dünyayı verecektir.

⁸⁶⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif, vr.25a.

⁸⁶⁶ A.e., vr.25b.

⁸⁶⁷ A.e., vr.85a.

⁸⁶⁸ Hadis: “Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.” İmâm Ahmed, **Müsned IV**-127; Hâkim, **Müstedrek II**-600.

⁸⁶⁹ Seyyid Muhammed Ma‘rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.25b.

⁸⁷⁰ A.e., vr.25b.

⁸⁷¹ A.e., vr.2a.

⁸⁷² A.e., vr.197a.

⁸⁷³ A.e., vr.34b.

⁸⁷⁴ A.e., vr.34b.

Fakat onun ahiretten bir nasibi olmayacaktır. Bu sebepten ötürü Hz. Peygamber, müminin kalbine iki tür sevginin sığmayacağını açıkça bildirmiştir. Müellif bu konuda pek çok hadise gönderme yapmaktadır. Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre mümin bir tercih yapmalı; ya dünya sevgisini ya da Allah’ın sevgisini tercih etmelidir. Eserde dünya sevgisinin tercih edilmemesi gerektiği bildirilmektedir.⁸⁷⁵

Hz. Muhammed Allah’a niyaz ederek bütün eşyayı, hakîkatiyle beraber görmek istediğini dile getirmiştir. Ashâb-ı kirâmdan bazıları bu duruma şahit olunca Resûlullâh’ın eşyayı hakîkatiyle birlikte görme hikmetinden âciz olduğuna kanaat getirmişlerdir. Fakat ârifler, O’nun bu sözü “zevķ ve şevķinden” söylediğini anlayabilmişlerdir. O’nun bütün eşyayı ve kâinatı görüp kendi varlığında müşahede kıldığını idrak edebilmişlerdir. Öyle ki yerde ve gökte Hz. Muhammed’e gizli hiçbir sır kalmamıştır.

“Ve (8) ba‘zı kavm, Hazreti Risālet’den (9) bu sözi işitdiler ve şandılar ‘acinde (10) ve görmedüğinden niyāz eyler. Bilmediler kim (11) ğāyet görüp müşāhede kılduğundan [59b] (1) niyāz eylerdi. Fe’emmā ‘ārifler añladılar, (2) tıydılar kim ğāyetle müşāhede (3) eyleyüp gördüğünden niyāz eylerdi (4) niçün kim Haķķ Te‘ālā mecmū‘ı (5) mevcûdâtı Hazreti Habîbullāh’uñ muhabbetine (6) halk eylemişdür. Öyle olsa ma‘lûm (7) oldur ki ‘acinden olmaya belki (8) ğāyetle zevķ ve şevķinden söylemişdi. (9) Zîrā kim Hazreti Risālet cemī‘ kâ’inâtı (10) ve mecmū‘ı eşyayı kendü vücûdında, (11) cemāl-i şerīfnde şöyle müşāhede eylemişdi, [60a] (1) yirde ve gökde aña gizlû nesne kıalmamışdı. (2) Kāle’n-nebiyyü şallā’l-lāhü ‘aleyhi ve sellem: (3) Men ‘arefallāhe lā yuħfā şey’un.”⁸⁷⁶

Daha evvel belirttiğimiz gibi eserimizde Hz. Muhammed “eşref-i mahlûkât” ve “ekmel-i mevcûdât” olarak nitelendirilmektedir. Kâmil insan Allah’ın zat, sıfat ve isimlerinin aynasıdır. Her sûfî kemāle erişebilmek, insan-ı kâmil olabilmek için çaba sarf edip durmaktadır. Esasen insan-ı kâmil Hz. Muhammed’in ta kendisidir. Bu durumda O’na sevgiyle bağlanmak, onun fiillerini ve sözlerini uygulamaya çalışmak büyük önem arz etmektedir.

⁸⁷⁵ A.e., vr.144a.

⁸⁷⁶ A.e., vr.59a-60a.

Müellif her insanın bir mürşide bağlanmasının zaruri olduğunu ifade ederken Hz. Muhammed'in "Levle'l-mürebî (11) mā 'areftü Rabbi"⁸⁷⁷ şeklindeki hadisini hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber bu hadisinde Allah'ın ancak bir mürşit, bir mürebbi sayesinde bilinebileceğine işaret etmektedir. Mürşidin ve mürebbinin inayeti olmadan Allah'ı bulmak mümkün değildir.⁸⁷⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre Hz. Muhammed'e biat etmenin önemi işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. Resûlullâh'a ümmet olmak, onun yolunu tutmaktır. Onunla biat etmektir: "*Resûlullâh'a ümmet olmak Resûlullâh'a tâbi' [76b] (1) olup Resûlullâh'ın gittiği yola gidüp ve (2) bildiğini bilmektir.*"⁸⁷⁹ Üstelik Resûlullâh'a biat eden Allah'a biat etmiş olmaktadır. Dolayısıyla Resûlullâh'a biat etmeyenler Allah'a karşı gelmektedir. O halde bu ahde vefa kılmak şarttır. Müellif Allah'a ve Resûlullâh'a itaat edenlerin ahiret gününde mükâfatlandırılacağını, didâr-ı Hakk'a kavuşacağını şu cümlelerle dile getirmektedir.

"Niçün kim (11) Resûlullâh'a ümmet olmak Resûlullâh'a tâbi' [76b] (1) olup Resûlullâh'ın gittiği yola gidüp ve (2) bildiğini bilmektir ve anuñ tarîkatini ve hakikatini (3) anlayup anuñla bî'at eyleyüp ve aña (4) mübâya'a eylemekdür. Kavlehu Te'âlâ: Âyâtun muhkemâtun.⁸⁸⁰ (5) Budur ki: İnne'l-lezîne yubâyi'üneke innemâ yubâyi'ünallâhe (6) yedullâhi fevka eydîhim femen nekeşe fe-innemâ yenkuşu 'alâ nefsihi (7) vemen evfâ bimâ 'âhede 'aleyhullâhe feseyu tîhi (8) ecrân 'azîmâ.⁸⁸¹ Ya'nî yâ Muhammed! Şol kimseler kim (9) senüñle bî'at itdiler, Allâh ile bî'at (10) itmiş oldılar. Her kim ol 'ahde vefâ kıldı, (11) ecr-i 'azîme nâ'il oldı."⁸⁸²

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre yirmi sekiz bin âleme hediye olarak gönderilen Hz. Muhammed, Allah'ın tüm sırlarını müşahade etmiştir. O, mübarek yüzünde ve vücudunda Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın, yerin, göğün, yirmi sekiz ve otuz iki harfin sırrını toplamıştır. O, gece ile gündüzün esrarına, ayın menzillerine vâkıf olmuştur. Bu nedenle şakkü'l-kamer eylemiştir. Kendi cemâlerinden istivâ sırrını

⁸⁷⁷ Hadis: "Mürebim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim." Ebu Davud, **Edeb**, 76.

⁸⁷⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.162b-163a.

⁸⁷⁹ **A.e.**, vr.76a-76b.

⁸⁸⁰ Âl-i İmrân 3/7: "(Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir."

⁸⁸¹ Fetih 48/10: "Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir."

⁸⁸² Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.76a-76b.

göstermiştir: “*Ya ‘nī sā‘at (7) yakīn oldı ay yarıldı. Hazret-i Resûlullâh (8) şakku’l-kamer eyledi ve kendü mübârek cemâinden (9) sırr-ı istivâ gösterdi.*”⁸⁸³

Ayrıca Hz. Muhammed, Kadir gecesinde Allah’ı da müşahede etme şerefine nâil olmuştur. Müellife göre âlemleri hidayet etmek için gelen peygamberin bu hususiyetini iyi kavramamız gerekmektedir. Zira O’nun Allah’ı müşahede etmesi, müminlerin Allah’ı görür gibi ihlasla ibadet etmelerini icap ettirmektedir. “*Ke’enneke terâhu*”⁸⁸⁴ hadisinin künhüne varmak ancak bu şekilde mümkün olabilir.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi Hz. Muhammed’in âlem-i gaybdan âlem-i şehâdete haberler ve sırlar getirdiğini bildirmektedir. O, Allah’ın hakâyıkını ve esrârını “‘âlem-i icmâlden ‘âlem-i tafşîle” sunmuştur. Böylece Hz. Peygamber saklı olan bütün hakikatleri âşikâr eylemiştir. Müellife göre bu, oldukça önemli bir hadisedir. Eğer Resûlullâh bu sırları âşikâr etmeseydi zât ile sıfât, kelâm ile mütakellim arasındaki münasebetler bilinemeyecekti. Bunların mâhiyeti anlaşılamayacaktı.

“İmdi ey tâlib! Hazret-i (8) risâlet[ün] bu sırrı, bu hakîkati kelâm-ı kadîm ile (9) kelime-i ilâhîdür. ‘Âlem-i icmâlden ‘âlem-i tafşîle (10) getirüp âşikâre kılması ne vech ile (11) mümkün oldı ki zât şıfâtdan ve kelâm [125b] (1) mütakellimden Hakk Te‘âlâ’nuñ, vâcibü’l-vücûduñ, (2) cemî‘ eşyânuñ mazharında nice müşâhede (3) görineydi..”⁸⁸⁵

Seyyid Muhammed Ma‘rifi Hz. Peygamber’in Allah’tan ayrı ele alınmaması gerektiği kanaatindedir. Onları hep bir arada anmamız gerekmektedir. Çünkü “ikisi (5) bir mâhiyyet ve bir hakîkatdür.”⁸⁸⁶ Müellife göre Resûlullâh’ı Allah’tan gayrı tutan kişi hiç şüphesiz “kâfirdir”. Hatta katli vaciptir.

⁸⁸³ A.e., vr.84a.

⁸⁸⁴ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsânü en ta‘bûdallâhe ke’enneke terâhu, fein lem tekün terâhu fe’innühü yerâke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.”

⁸⁸⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.125a-125b.

⁸⁸⁶ A.e., vr.194b.

“Bil kim her kim Resüllullāh’ı Hakk’dan ayru [194b] (1) eyleye ve gayrı bile, bu delil ile kâfir (2) olur ve kâfire teberrâ kılmayan İmāna (3) gelmeye, vâcibü’l-katl ola. Bu ma’nâdan kim (4) Lā ilāhe illallāh Muhammedün Resüllullāh. İkisi (5) bir mâhiyyet ve bir hakikatdûr. Eger bir (6) bilmese, iki dise kâfir ve müşrikdûr. (7) Ulâ’ike humu’l-kâfirüne Hakkan.⁸⁸⁷ Ve bir dahı (8) şıfât mevşûfuñ ‘aynıdur. Resül (9) Hazretleri Hakk Te’âlâ’dan ayru degül bil ki (10) ‘aynıdur. Ayru fark iden şekksüz kâfirdûr.”⁸⁸⁸

Müellif bu konudaki görüşlerini izah ederken bazı hadislerle gönderme yapmaktadır. “Her kim evlādumuñ vechin ziyâret ider, (11) benüm itmiş olur. Her kim benüm vechim ziyâret [199a] (1) ider, Allāh’[ı] tahkîk ziyâret itmiş olur.”⁸⁸⁹ şeklindeki kutsi hadis Yaratıcı ile Hz. Peygamber arasındaki yakın münasebeti bizlere açıklamaktadır.

Bütün bu hususların yanı sıra Seyyid Muhammed Ma’rifî Hz. Muhammed ile Hz. Ali’yi sevmenin, onların hakikatini bilmenin ve onlar gibi amel etmenin önemine de temas etmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber ile Hz. Ali’nin isimlerini metnin birçok yerinde birlikte zikretmektedir. Aşağıda bu içerikteki cümlelerden örnekleri sıralamayı uygun bulduk.

“Eger Âdem’i bulsalar (9) ve kendüleri âdemî olsa Âdem’i bilürler ve (10) Hazret- ‘Alî’[nün], Muhammed’[ün] işledüklerini terk itmezler.”⁸⁹⁰

“İmdi her kimse kim (9) Hazreti Resüllullāh’uñ ve Hazreti İmām ‘Alî’nüñ (10) bu sırrını ve bu hakikatini bilmese ol kimse (11) Muhammed ile ‘Alî’ye ümmet olmaz.”⁸⁹¹

“Tâ ki Muhammed (9) ‘Alî’ye irişesiz ve kelimelerüñ aňlayasız.”⁸⁹²

“Muhammed ‘Alî kimdür bilmedüñ ise emānete hıyānet (8) eylemiş olasın.”⁸⁹³

⁸⁸⁷ Nisâ 4/150: “İşte onlar gerçekten kâfirlerdir.”

⁸⁸⁸ Seyyid Muhammed Ma’rifî, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif**, vr.194a-194b.

⁸⁸⁹ **A.e.**, vr.198b-199a.

⁸⁹⁰ **A.e.**, vr.195b.

⁸⁹¹ **A.e.**, vr.37b.

⁸⁹² **A.e.**, vr.179b.

⁸⁹³ **A.e.**, vr.16a.

“Hakk’ı bilmeyen Muhammed ‘Alî’ye (11) ırmemişdür ve anlara ırmeyen mülhiddür.”⁸⁹⁴

“Özüni Muhammed (7) ‘Alî’ye irişdür.”⁸⁹⁵

“Ma‘ârifler [143a] (1) ölmez ve erenlere memât ırmez. (2) Zîrâ kim erenlerûñ rûhı Muhammed ‘Alî’dür.”⁸⁹⁶

“İmdi bir kişı özini ve tenini rûh (9) idüp Muhammed ‘Alî’ye yetişdürmese ‘ârif-i (10) billâhum didügi, tâc u hırka giydügi taqlîd (11) olmış olur.”⁸⁹⁷

Müellife göre bu iki güzel insan “bir haqîkatdür ve bir mâhiyyet”tir.⁸⁹⁸ Hz. Muhammed sahib-i nübüvvettir. Hz. Ali ise sahib-i velayettir.⁸⁹⁹ Hz. Muhammed sahib-i tenzildir; Hz. Ali ise sahib-i tevildir.⁹⁰⁰ Hz. Muhammed şeyhtir; Hz. Ali dervîştir.⁹⁰¹ Hz. Peygamber güneş, Hz. Ali aydır. Bilindiği gibi ay, ışığını güneşten almaktadır. İkisinin nuru bir “nur-ı vahid”dir. Dolayısıyla ay güneş olmadan, güneş ay olmadan varlık gösterememektedir: “Şems ile kamerüñ nûrı bir nûrdur ve hem kamer (7) nûrı şemsden alır. Böyle olunca (8) ‘Alî ziyâ ve sırrı Muhammed’den almışdur. (9) Birbirine ‘âşık olup seyr iderler. (10) Ne şems kamersiz olur ve ne kamer şemssiz olur.”⁹⁰²

Seyyid Muhammed Ma‘rifî Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini vurguladıktan sonra Hz. Ali’ye karşı kalbinde muhabbet beslemeyen kişinin Hz. Muhammed’e erişemeyeceğini bildirmek suretiyle okuyucularını uyarmaktadır. Zira Hz. Ali, ziyasını Hz. Muhammed’den almaktadır. Ahiret günü Allah’ın bu iki büyük sevgilisi ile beraber olma nimetine kavuşabilmek için şerîat, tarîkat ve hakikat ehli olmak şarttır. Müellif onların müminlerin “pişvâsı” yani önderleri olduğunu her fırsatta tekrarlamaktadır.

⁸⁹⁴ A.e., vr.135a.

⁸⁹⁵ A.e., vr.152b.

⁸⁹⁶ A.e., vr.142b-143a.

⁸⁹⁷ A.e., vr.143a.

⁸⁹⁸ A.e., vr.32b.

⁸⁹⁹ A.e., vr.32b.

⁹⁰⁰ A.e., vr.32b.

⁹⁰¹ A.e., vr.32a.

⁹⁰² A.e., vr.32a.

“(1) İki bir ḥaḳīkatdūr ve bir māhiyyetdūr. (2) Vāhiddūr kim biri şāhib-i nübüvvet ve biri (3) şāhib-i velāyetdūr. Cemī’ enbiyā vü evliyā ve (4) aşfiyā ve etḳiyā ve mecmū’ı mü’minīn (5) ve’l-mü’mināt ve’l-müslimīn ve’l-müslümāt (6) ve cemī’ sālikler kim şırāt-ı müstakīm (7) üzerine münselik olup ‘ālem-i ma’nāya (8) gedā ise cemī’sinūñ pīşvāsı hemtāsı (9) Ḥazret-i Resūlullāh ile Ḥazret-i ‘Alī’dür. (10) Mevcūdātdan murād ikisidür. Biri şāhib-i nübüvvet (11) ve biri şāhib-i velāyetdūr. Biri şāhib-i tenzīl biri şāhib-i te’vīldür.”⁹⁰³

Hız. Muhammed ile Hız. Ali Allah’a çok yakındırlar. Öyle ki aralarında hiçbir perde, hiçbir engel bulunmamaktadır. Hız. Muhammed ilmin şehridir. Hız. Ali ise ilmin kapısıdır: “*Ya’nī ben ‘ilmūñ şehriyüm ve ‘Alī kapusıdır (10) ve ‘Alī herkes iledür.*”⁹⁰⁴ Hız. Muhammed nur-ı nübüvvetir. Hız. Ali ise nur-ı velāyettir. Tarīkate mensup bir kiři özünü Hız. Muhammed ile Hız. Ali’ye teslim etmediğı müddetçe giymiş olduğı tâc ve hırka sahtedir. Seyyid Muhammed Ma’rifī’ye göre kelime-i ilāhiden murat Hız. Peygamber ve Hız. Ali’dır. Hız. Peygamber ve Hız. Ali’dan murat âl-i evlâddır. Âl-i evlâddan murād ise “şān-ı zātı fehm ü (3) idrāk eylemekdür.”⁹⁰⁵

Seyyid Muhammed Ma’rifī Hız. Muhammed’i bilmeyenleri “basiretsiz” kimseler olarak nitelendirmekte ve onlara beddua etmektedir. Ayrıca Hız. Ali’yi sevmeyen, O’na ve ailesine değır vermeyen kişilere lanet okumaktadır. Ona göre Allah, yeri ve göğü “evlād-ı Muhammed Ali için” yaratmıştır.

“Ḥaḳḳ, evlād-ı Muḥammed ‘Alī’ye mā’ildür. Yiri ve gögi evlād-ı Muḥammed ‘Alī içündür.”⁹⁰⁶

“(1) Vay saña kim âl-i Muḥammed[i] bilmeyesin. Mehdī’ye (2) irmeyesin. Var fikr eyle kim nice âdemsün?”⁹⁰⁷

⁹⁰³ A.e., vr.32b.

⁹⁰⁴ A.e., vr.31a.

⁹⁰⁵ A.e., vr.146b.

⁹⁰⁶ A.e., vr.168a.

⁹⁰⁷ A.e., vr.168b.

Görüldüğü üzere eserde müellif, Hz. Ali'ye neredeyse Hz. Muhammed kadar büyük bir önem atfetmektedir. O, Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin tek bir varlık, tek bir nûr olarak algılaması görüşündedir. Ona göre Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi bir kabul etmeyenlerin kurtuluşa ermeleri mümkün değildir. İkisini bir kabul etmeyenler, Allah'ın lanetine duçar olmaya, ateş ehli olarak kalmaya mahkûmdur.

4.1.1.2. Hz. Âdem

Hz. Adem, insanlığın babası, ilk insan ve ilk peygamberdir. Hz. Adem topraktan yaratılmıştır ve Allah Teâlâ O'na ruhundan üflemiştir. Allah meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emredince hepsi bu emri yerine getirmiş, ancak ateşten yaratılmış olan İblis secde etmemiş ve Allah'a isyan etmiştir. Hz. Adem'in demircilik ve çiftçilikle uğraştığı rivayet edilmektedir.⁹⁰⁸

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'in birçok yerinde Hz. Âdem'den bahsedilmektedir. Müellif Hz. Adem'i farklı şekillerde tanımlamaktadır. O, “melâ'ikenüñ (10) mescûdu ve mu'allimi”dir.⁹⁰⁹ O, “hem ebdür ve hem ümmdür (5) ve esmâ-yı zât-ı Ehâdiyyet'dür.”⁹¹⁰ O, “zât ile şîfât üzerine halk olunmuşdur”.⁹¹¹

Eserde Hz. Adem'in kutsiyeti üzerinde durulmaktadır. O çok önemli bir peygamberdir çünkü zât-ı şerif ve sıfât-ı şerif Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yüzünde yazılıdır. Âdem'in yüzü vechullah ve sûretullahtır. Kelâmullah, vech-i Âdem'de

⁹⁰⁸ Süleyman Hayri Bolay, “Hz. Âdem”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.358.

⁹⁰⁹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.187b.

⁹¹⁰ A.e., vr.188a.

⁹¹¹ A.e., vr.44b.

“mektub ve mesturdur”.⁹¹² Yani kelâm-ı kadîm Hz. Âdem’in yüzünde tecelli etmiştir. Hz. Adem kelânullahtır ve “nefha-yı Hakk’dur.”⁹¹³

“Ve kelāmullāh vech-i âdemde (9) mektûbdur ve mestûrdur ve vech-i Âdem levh-i (10) maḥfûz-ı ilāhîdür kim Hakk Te’ālā kalem-i kudret (11) ile yazmışdur ve taṣvîr eylemişdür.”⁹¹⁴

Ay felek burcunda menzil menzil dolaşmaktadır. Otuz günde hilal ortaya çıkmaktadır. Hilalin otuz günde görünmesi Hz. Havva’yı hatırlatmaktadır. Hilalin otuz bir günde görünmesi ise Hz. Âdem’i akla getirmektedir.

“(3) Zîrâ kim kâmer felekü’l-burcda yigirmi tokuz (4) menzil seyr eyler ve otuzuncu günde hilâl olup (5) görünür. Vakt olur kim otuz menzil[i] seyr (6) eyler ve otuz birinci gün görünür. (7) İmdi kaçan yigirmi tokuz menzili kaç eyleye (8) otuz günde görünür. Kelâm-ı kadîm hükmünde Havvâ’dur. (9) Ve kaçan otuz menzil[i] kaç eyleyüp (10) otuz birinci gün hilâl görünür.”⁹¹⁵

Eserde Hz. Âdem’in yerin ve göğün, yirmi sekiz ve otuz iki harfin sırrını topladığı belirtilmektedir. Hz. Âdem, eşi Hz. Havva ile birlikte müminlere çok şey öğretmiştir. Hidâyet, müminlere Hz. Âdem ve Hz. Havva yoluyla ulaşmıştır. Aksi halde insanlar helak olacaktı. Müellife göre Hz. Âdem mürşittir; Hz. Havva ise mürît konumundadır.⁹¹⁶

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif’te Hz. Âdem’in vücudunun her bir bölümünün, bazı kutsal mekânları sembolize ettiği ifade edilmektedir. Söz konusu inanışın dayandırıldığı hadisın tamamı şu şekildedir: “Allah Âdem’in başını ve alnını Kâbe toprağından, sırtını ve göğsünü Beytü’l-Mukaddes (Kudüs)’ten, sağ elini

⁹¹² A.e., vr.40b.

⁹¹³ A.e., vr.44b.

⁹¹⁴ A.e., vr. 40b.

⁹¹⁵ A.e., vr.83a.

⁹¹⁶ A.e., vr.100a.

doğudan Horasan'dan, sol elini batıdan, sağ ayağını Mısır toprağından ve sol ayağını Hicaz toprağından yarattı." Bu hadise göre Hz. Âdem'in yüzü Kâbe'yi, göğsü ve sırtı Beytü'l-Mukaddes'i, sağ ayağı Mısır'ı, sol ayağı ise Hicaz'ı sembolize etmektedir. Hz. Adem'in yüzü Beytullah'tır. Bu nedenle bütün peygamberlerin ve velilerin kiblesidir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre Kur'an-ı Kerim'de Nuh tufanı ile ilintili olarak geçen "zevceyn-i isneyn"⁹¹⁷ ifadesinin hakikati Hz. Âdem ile Hz. Havva'dır. Müellif Allah'ın Hz. Havva'yı Âdem'in sol ayasından yarattığına inanmaktadır. Dolayısıyla Hz. Âdem'i hem ana hem baba olarak kabul etmemiz gerektiği yorumunu yapmaktadır. Yani Hz. Havva'nın bile Hz. Âdem zürriyeti mevcuttur: "*Âdem hem baba ve hem anadur. Zîrâ cümlesi (2) andan zühûra geldi. Erkekler sağ ve hatûnlar (3) şol ayasından olunca cümlesinüñ hem babası (4) ve hem anası olma lâzım gelür.*"⁹¹⁸

Müellif Allah'ın Hz. Havva'yı noksan yarattığını öne sürmektedir: "*Hakk Te'âlâ Âdem'e nisbet Havvâ'yı (6) nokşân üzere halk eylemişdür ve şol (7) ayasından halk eyledi.*"⁹¹⁹ Bu yüzden kadınların aklının nakıs olduğu iddiasında bulunmaktadır. Hz. Âdem akl-ı küllü, Hz. Havva ise nefs-i küllü temsil etmektedir. Akl-ı küll, nefs-i küllden üstündür.⁹²⁰ Bu nedenle metinde Hz. Âdem'in Hz. Havva'dan üstün olduğuna işaret edilmektedir. Yani erkek, kadından daha yüksek mertebede olan bir varlıktır.

"(3) İmdi murâd Âdem ile Havvâ'dur ve ihsân (4) anlaruñ haqîkatin añlamakdur ki neticesi (5) Hakk Te'âlâ Âdem'e nisbet Havvâ'yı (6) nokşân üzere halk eylemişdür ve şol (7) ayasından halk eyledi. Zîrâ kim akl-ı küll, (8) nefs-i küll nisbet 'ulvîdür ve nefs-i küll, (9) akl-ı küll nisbet süflîdür. Biri arz-ı (10) esfel ve biri semâvât-ı 'ulvî. Niçün kim (11) akl-ı küll, Âdem'dür ve nefs-i küll Havvâ'dur."⁹²¹

Müellif bu görüşünü desteklemek için başka deliller de sunmaktadır. Sözelimi Hz. Âdem'de mevcut olan yedi kitâbetin Hz. Havva'da var olmadığını belirtmektedir.

⁹¹⁷ Mü'minûn 23/27: "Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çifti gemiye al."

⁹¹⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.109b.

⁹¹⁹ **A.e.**, vr.110a.

⁹²⁰ **A.e.**, vr.110a.

⁹²¹ **A.e.**, vr.110a.

Bunun sebebini ise Allah'ın yedi kitâbeti Havva'dan men eylemiş olmasına dayandırmaktadır.⁹²²

Allah'ın yüce kelâmı Hz. Âdem'in yüzünde satır satır yazmaktadır. Her şeyin tecellisi, Hz. Âdem'in nutku olan kadim kelâmdadır. Hz. Âdem'in nutku rahmetiyle her şeyi kuşatmıştır. Hz. Âdem “şûretullâh (4) ve şûret-i Raḥmândur.”⁹²³ Müminlere düşen en önemli vazifelerden biri bu hakîkati bütünüyle idrak etmektir. Yani Hz. Adem'in ulviyyetini kavramak oldukça önemlidir.

Eserin birkaç yerinde Hz. Âdem, secde konusuyla ilintili olarak ele alınmaktadır. Allah'ın hâlifesi olan Hz. Adem'in yüzü Beytullah'tır. Bu nedenle o, bütün peygamberlerin ve velilerin kıblesidir. Melekler, enbiyâ, evliyâ ve bütün müminler Hz. Âdem'e secde etmişlerdir: “(5) İmdi ma'lûm oldu ki vech-i âdem (6) Beytullâh'dur ve cemî' enbiyâ vü evliyânun (7) kıblegâhidur ve secdegâhi olmuşdur. (8) Aña müteveccih olup 'ubûdiyyet eylemişlerdür.”⁹²⁴ Hz. Adem'e secde etmek suretiyle Allah'a kulluk görevlerini yerine getirmişlerdir. Diğer taraftan şeytan-ı lâin Hz. Âdem'in yüzüne bakınca Hakk'ı okuyamamıştır: “Niçün kim (2) Âdem'ün vechinde kendü zâtınun 'ilmini (3) ketb eylemişdür. Bunu şeytân okumadı.”⁹²⁵ Her ilmi bilen şeytan bunu bilememiştir. Bu nedenle Hz. Âdem'e secde etmeyi reddetmiştir: “Bu sebebden (5) secdeden boyun çekdi, kâfirîn dinildi, (6) la'net olundu, la'netullâhi 'aleyh ve (7) 'alâ kavmihi.”⁹²⁶

Şeytan Hz. Âdem'e secde edince ona kulluk edeceğini zannetmiştir fakat yanılmıştır. Burada secdeden murat namazdır. Müellif Hz. Adem'e secde etmeyen Müslümanların birer “şeytân ve mel'un” olduğu yorumunu yapmaktadır.⁹²⁷ Cennetin kapılarından girmek isteyenler namazı yani secdeyi ciddiye almalıdır.

“Sekiz cennet kapısı Âdem'ün (11) cemâline nazar ve murâdullâh yirine götürüp secde eylemekdür. [190b] (1) Pes namâzı terk eylese secdeyi terk (2)

⁹²² A.e., vr.45b.

⁹²³ A.e., vr.v133b.

⁹²⁴ A.e., vr.93b.

⁹²⁵ A.e., vr.187b.

⁹²⁶ A.e., vr.187b.

⁹²⁷ A.e., vr.188a.

eylemiş olur. Namâz dağı âdem üzere hesâb (3) olunmuşdur. Secde itmemiş olur (4) her ne kadar bilürse dağı ve Âdem’e secde (5) hem Âdem’i bile ve hem Âdem üzere secde (6) ide.”⁹²⁸

4.1.1.3. Hz. Nuh

Hz. Nuh *Kur’ân-ı Kerîm*’de ve hadislerde diğery peygamberlere oranla geniş bir şekilde tanıtılan ve “ulu’l-azm” olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biridir. *Kur’ân-ı Kerîm*’in yetmiş birinci suresi onun adını taşımaktadır ve baştan sona onun tevhit mücadelesini anlatmaktadır.⁹²⁹

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif’te Hz. Nuh’un tufan ile bağlantılı olarak söz konusu edildiğini görmekteyiz. Müellif Hz. Nuh’un gemisi ile kalem arasında bir benzerlik kurmaktadır. Hz. Nuh’un inşa ettiği gemi, Hz. Âdem’in otuz iki kaburgaya sâhip olması gibi otuz iki tahtadan meydana gelmektedir. Kalem de tahtadan imal edilmektedir. Kalem otuz iki ilâhî kelimenin ilmini yazmakta ve nakşetmektedir.

“İmdi Nûh’uñ (11) gemisi otuz iki tahtadur ve kalem kim [210b] (1) otuz iki kelime-i ilâhîñüñ ‘ilmin[i] yazar (2) ve nakş eyler. Nice gemi şuda (3) yürür. Kalem dağı kâğıd üzerinde (4) yürür. Devlet deñizine bañar, (5) kâğıd üzerine yüzer. Ve otuz iki (6) kitâbet-i vech-i kadîm-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm (7) dört ‘anâşırdan mürekkebdür. Otuz (8) iki toprak, otuz iki şu, otuz iki (9) yıl ve otuz iki nâr. Ve bu otuz (10) iki şudur ki Âdem’üñ vechinde (11) kaynamış, Âdem’üñ tennûrından çıkmışdur, [211a] (1) akar ve ol tûfân-ı Nûh bu şudan (2) kopdı.”⁹³⁰

⁹²⁸ A.e., vr.190a-190b.

⁹²⁹ Ömer Faruk Harman, “Hz. Nuh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.224.

⁹³⁰ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.210a-211a.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi’ye göre deniz ile mürekkep arasında da bir benzerlik ilişkisi mevcuttur. Tıpkı geminin deniz üzerinde yüzmesi gibi kalem de kâğıt üzerinde yüzmektedir. Hz. Nuh’un gemisi Allah’ın kelâmıyla hareket etmiş, ilerlemiş, devasa dalgaları aşmış ve durmuştur. Yani ilerleyişini ve duruşunu Allah’ın adıyla icra edebilmiştir. Kalem de Allah’ın adıyla hareket etmektedir.

4.1.1.4. Hz. Musa

Hz. Musa İsrailoğulları’na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. Hem Yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslâm’a göre büyük bir peygamber ve İsrailoğulları’nı Firavun’un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir. Onunla ilgili başlıca kaynaklar Tevrat ile Kur’an-ı Kerim’dir. Hadislerde de Hz. Mûsâ’dan bahsedilmektedir.⁹³¹

Eserde Ele Alınış Biçimi

Hz. Musa *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*’te öncelikle Yahudi şeyh hikâyesinde zikredilmektedir. Mürşitlerinin Müslüman olduğunu zanneden kırk derviş bir gece kendilerini, ledün âleminde Hz. Musa’nın dini üzerine ibadet ederken görmüşlerdir: “*Bir gice kırkı (8) birden şeyhi görürler kim şeyhleri (9) yahûd tâ’ifesi üzere ‘ibâdet ider.*”⁹³² O vakte kadar hakikat yolunda yol aldıklarını zanneden dervişler büyük bir hayal kırıklığına uğramışlar, hatta kendi kendilerine zarar vermek istemişlerdir. Daha sonra mürşitlerini bir mesiregâha davet etmek suretiyle bu işin hikmetini öğrenmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine çeşitli olaylar vuku bulmuştur. Hikâyenin sonunda şeylerinin batın gözünü açtıklarının idrakine varmışlardır: “*Şeyh*

⁹³¹ Ömer Faruk Harman, “Hz. Musâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.207.

⁹³² Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.21a.

bâtinumuzu açup kılup (9) göziyle mirâtumuza nazar idüp bu sebebden (10) Mūsā dīni üzere şeyhi 'ibādetde görmüşüz."⁹³³

Buna ilaveten Hz. Musa'nın asası da metinde söz konusu edilmektedir. Hz. Musa asasını yere vurduğu zaman asa yılanı dönüşmüş ve Allah düşmanı büyücülerin yüreğine korku salmıştır: *"Meşelā Mūsā 'aleyhi 's-(8) selāmuñ 'aşāsı var idi. Ba 'zı (9) kerre şü 'bān olur idi. Yire vururdu (10) ve seḥḥārlaruñ siḥrūn bozar idi.*"⁹³⁴ Hz. Musa'nın asasının ucu iki çatallıdır. Seyyid Muhammed Ma'rifî onun bu niteliği ile kalem arasında benzerlik kurmaktadır. Zira kalemin ucu da iki çatala sahiptir. Ayrıca yılanın yerde yürümesi gibi kalem de varak üzerinde ilerlemektedir. Hz. Musa'nın asasının yetmiş iki dişi vardır. Kalem de yetmiş iki ilâhi kelimenin sırrını yazmaktadır. Hz. Musa asasını sağ elinde tutmuştur. Küttâb da kalemi sağ eliyle kullanmaktadır. Hz. Musa asasını taşla vurduğu zaman o noktadan su fışkırmıştır. Kalem de divite batırılınca su gibi mürekkep hâsıl olmaktadır.

" (11) Yılanuñ dili iki çataldur, ol kalemdür. [213a] (1) Kalemüñ daḥı iki çatallı ayrıldıḡıdır. (2) Şü 'bān yirde yürürmiş. Kalem (3) daḥı varak üzerinde yürür ve (4) 'aşānun yetmiş iki dişi vardır. (5) Kalem daḥı yetmiş iki kelime-i ilāhīnūñ sırrını (6) yazar."⁹³⁵

Eserde âlemlerin yaratılışı konusunda Hz. Musa ile Allah arasında geçtiği rivayet edilen bir diyalog da aktarılmaktadır. Buna göre Hz. Musa, Allah'a âlemleri nasıl yarattığını sorar. Allah dünyayı altı günde yarattığını bildirir. Daha sonra İsrâîloğullarından bir zât, Hz. Mūsâ'ya dünyanın altı günde nasıl yaratıldığını sorar. Hz. Musâ bu soru karşısında hayrete düşünce Allah'tan şu yanıt gelir: *"Yā Mūsā ben semāvāt ile arzı 𐤊 [kef] ile 𐤎 [nun]' dan (3) ḥalk eyledüm. Fe'emmā kullaruma naṣṭḥat zımnında (4) bir iş kim işlerler 'acele itmesünler diyü (5) altı gün içinde ḥalk eyledüm"* diyü cevāb (6) virdi."⁹³⁶

⁹³³ A.e., vr.24a.

⁹³⁴ A.e., vr.212b.

⁹³⁵ A.e., vr.212b-213a.

⁹³⁶ A.e., vr.108a.

4.1.1.5. Hz. İsa

*Kur'an-ı Kerîm'e göre Hz. İsa, resullerin en büyükleri olan beş "ulu'l-azm" peygamberden biridir. On beş surede, doksan üç ayette ismi veya bir sıfatı ile zikredilmekte, ağırlıklı olarak Âl-i İmrân, Mâide ve Meryem surelerinde doğumunun müjdelenmesi, dünyaya gelişi, tebliği, mucizeleri, dünyevî hayatının sonu ve Allah katına yükseltilişiyle ilgili olarak bilgi verilmektedir. Kur'an'a göre Allah, Hz. İsa'ya kitap vermiş ve onu mübarek kılmıştır.*⁹³⁷

Eserde Ele Alınış Biçimi

Hz. İsa eserimizin tek bir yerinde mehdi kavramı bağlamında yer almaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rifi Hz. İsa'dan başka mehdi olmadığını *vurgulayan "Lā mehdīye illā 'Īsā ibni (8) Meryem*⁹³⁸" şeklindeki hadis-i şerife gönderme yapmaktadır. Hz. Peygamber Allah tarafından gökyüzüne çıkartılan Hz. İsa'nın, kıyamete yakın bir zamanda gökyüzünden ineceğini, O'nun kiblesine ibadet edeceğini ve insanlara hakkı duyuracağını şu cümleyle haber vermektedir: *"Niçün kim 'Īsā için buyurmuşdur ki (9) āsumāndan ine ve benüm 'ilmüm getüre ve benüm kıbleme (10) 'ubūdiyyet eyleye."*⁹³⁹

4.1.1.6. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim, Kur'an-ı Kerîm'de kendisinden en çok söz edilen ulu'l-azm peygamberlerden biridir. Hz. İbrahim İslâmî kaynaklarda tevhit inancını yerleştirmek üzere gösterdiği faaliyetler çerçevesinde ele alınmıştır. Hz. İbrahim'in putları kırması,

⁹³⁷ Ömer Faruk Harman, "Hz. İsâ", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.22, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.468.

⁹³⁸ Hadis: "Meryem oğlu İsa'dan başka mehdi yoktur." Buhari, **Edeb**, 64.

⁹³⁹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.112b.

putperestlerce ateşe atılmasına rağmen ateşin kendisini yakmaması, onun tevhit mücadelesinin bir kanıtı olarak *Kur'an-ı Kerim*'de ve bazı ayrıntılarla birlikte diğer kaynaklarda yer almaktadır.⁹⁴⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rifi eserinde hac ibadetini ele aldığı sırada dolaylı olarak Hz. İbrahim'den söz etmektedir. Makam-ı İbrahim Kâbe'nin inşası sırasında Hz. İbrahim'in iskele olarak kullandığı ve üzerinde davet görevini ifa ettiği taştır. Müellif Makam-ı İbrahim'e giren müminlerin Allah'ın her türlü gazabından emin olacaklarını bildirmektedir. Allah'ı inkâr edenler ise kâfirler sınıfına katılacaktır.⁹⁴¹

4.1.2. Peygamber Yahut Veli Oldukları İhtilaflı Olan Zâtlar

4.1.2.1. Hz. Üzeyir

Kur'an-ı Kerim'in sadece bir yerinde, Tevbe suresinde bahsi geçen Üzeyir'in kimliği tartışmalıdır. Yani peygamber olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Müslüman âlimlerin çoğunun Üzeyir'i Yahudi geleneğindeki Ezra ile özdeşleştirdiği görülmektedir.⁹⁴²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif te *Kur'an-ı Kerim*'de adı geçen zatların birçoğunun peygamberliğinin hak, diğerlerinin peygamberliğinin ise ihtilâfî olduğu belirtilmektedir. Yani müellif *Kur'an*'da adı geçen yirmi beş zatın peygamberliğinin kesin olarak kabul edildiğini, üç kişinin peygamberliğinin tartışmalı

⁹⁴⁰ Ömer Faruk Harman, "Hz. İbrahim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.21, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.267.

⁹⁴¹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.92b.

⁹⁴² Baki Adam, "Üzeyir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2012, s.401.

olduğunu dile getirmektedir. Seyyid Muhammed Ma‘rifi, Hz. Üzeyir’i peygamberliği ihtilaflı olarak değerlendirilen kişiler arasında anmaktadır.⁹⁴³

4.1.2.2. Hz. Lokman

Tıpkı Üzeyir gibi *Kur’an-ı Kerîm*’de kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğüdür.⁹⁴⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif’te Lokman’ın peygamberliği ihtilaflı olarak değerlendirilmektedir.⁹⁴⁵

4.1.2.3. Hz. Zülkarneyn

Kur’an-ı Kerîm’de kendisine büyük güç ve imkân verildiği bildirilen bir kişidir. Zülkarneyn’in *Kur’an-ı Kerîm*’de peygamberler veya din büyüklerine özgü bir dil ve üslûpla konuşur biçimde tanıtılması bazı İslâm âlimlerini onun peygamber olduğunu düşünmeye sevk etmiş, buna karşılık bir kısım âlimler Zülkarneyn’i “sâlih bir kul” olarak nitelemiştir.⁹⁴⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

⁹⁴³ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.47a, vr.174b.

⁹⁴⁴ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.27, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.205.

⁹⁴⁵ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.174b.

⁹⁴⁶ Mustafa Öztürk, “Zülkarneyn”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, s.564.

Eserde Zülkarneyn’den tek bir cümleyle bahsedilmekte; peygamberliği ihtilaflı olarak değerlendirilmektedir.⁹⁴⁷

4.2. Peygamberlerle Birlikte Zikredilen Muhtelif Şahıslar

4.2.1. Hz. Havva

Hz. Havva ilk kadın, Hz. Âdem’in zevcesi ve insan neslinin annesidir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de yer almamasına karşılık hadislerde Hz. Havva’nın gerek yaratılışı gerekse cennetten çıkarılıştaki rolüyle ilgili bazı bilgiler mevcuttur.⁹⁴⁸ Birkaç hadiste Hz. Havva’nın adı anılmakta, bazı hadislerde de Hz. Havva’nın adı zikredilmeden kendisinden dolaylı olarak söz edilmektedir.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif’in birçok yerinde Hz. Havva’dan bahsedilmesi dikkatimizi çekmektedir. Müellif insanlığın annesi olması münasebetiyle Hz. Havva’dan “anamuz” diye bahsetmektedir.⁹⁴⁹ Allah’ın zât-ı şerifi ile sıfât-ı şerifi Hz. Adem’in yanı sıra Havva’nın yüzünde de yazılı halde bulunmaktadır.⁹⁵⁰

Fatiha suresinin yirmi bir harfi Hz. Havva’nın yüzünde mevcuttur. Fakat kalan yedi harf vech-i Havva’da bulunmamaktadır. Çünkü Allah yedi kitabeti Hz. Havva’ya vermemiştir: “*Yedi (4) kitâbeti Hakk Te’âlâ vech-i Havvâ’dan (5) men’ eylemiştir.*”⁹⁵¹ Yani Hz. Havva’nın yüzünde ف [fe] ج [cim] ش [şin] ث [se] ظ

⁹⁴⁷ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.174b.

⁹⁴⁸ Ömer Faruk Harman, “Hz. Havvâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.16, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s.542.

⁹⁴⁹ Seyyid Muhammed Ma’rifî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*, vr.109b.

⁹⁵⁰ A.e., vr.45a.

⁹⁵¹ A.e., vr.45b.

[zı] خ [hı] ح [ze] harfleri yoktur. Müellife göre bu durumun sebebi Hz. Havva'nın kadın olmasında aranmalıdır. Çünkü Hz. Adem'in yüzünde otuz iki hurûfun tamamı mevcuttur. Yani hiçbir eksik yoktur.⁹⁵² Seyyid Muhammed Ma'rifi Hz. Havva'nın yüzünde eksik olan bu yedi harfin Fatiha suresinde de bulunmadığını hatırlatmakta ve Fatiha suresinin "ümm" diye adlandırılmasını ikisi arasındaki benzerliğe bağlamaktadır.⁹⁵³

Buna ilaveten müellif Allah'ın Hz. Havva'yı "noksan" yarattığını öne sürmektedir: "*Hakk Te'ālā Ādem'e nisbet Havvā'yı (6) nokşān üzere halk eylemiştir ve şol (7) ayasından halk eyledi.*"⁹⁵⁴ Bu nedenden ötürü "nisānuñ aklı nākışdur."⁹⁵⁵

Ay felek burcunda dokuz menzil dolaşmaktadır. Otuzuncu gün hilâl olmaktadır. Müellife göre hilâl, Hz. Havva'yı simgelemektedir: "*İmdi kaçan yigirmi toköz menzili kaç' eyleye (8) otuz günde görünür. Kelām-ı kadīm hükmünde Havvā'dur. (9) Ve kaçan otuz menzil[i] kaç' eyleyüp (10) otuz birinci gün hilâl görünür.*"⁹⁵⁶

Eserde Hz. Âdem'in mürşit, Hz. Havva'nın ise mürîd konumunda olduğu dile getirilmektedir. "*Dervîş (9) Havvā iken şeyh Ādem olduğu[nı] bilince kendü (10) dahı dervîş âdem idügin bilür.*"⁹⁵⁷ Çünkü Hz. Âdem akl-ı küllü; Hz. Havva ise nefs-i küllü sembolize etmektedir.⁹⁵⁸ Biri arz-ı esfel, diğeri semâvât-ı ulvîdir. Akl-ı küll nefs-i küllü göre yücedir.⁹⁵⁹ Dolayısıyla Hz. Adem, Hz. Havva'ya nispetle üstün bir mevkidedir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi'ye göre hidayet insanlara Hz. Âdem ile Hz. Havva'dan erişmiştir.⁹⁶⁰ Onlar olmasaydı müminlerin hidayeti bulması ve muhsinler sınıfına dâhil olmaları mümkün olamazdı. Bu nedenle Hz. Havva'nın hakikatini bilmek için çaba göstermek şarttır.

⁹⁵² A.e., vr.46a.

⁹⁵³ A.e., vr.45b.

⁹⁵⁴ A.e., vr.110a.

⁹⁵⁵ A.e., vr.110b.

⁹⁵⁶ A.e., vr.83a.

⁹⁵⁷ A.e., vr.100a.

⁹⁵⁸ A.e., vr.109a.

⁹⁵⁹ A.e., vr.110a.

⁹⁶⁰ A.e., vr.111a.

“İmdi (7) ey t̄alib-i ma‘ārif-i Hakk! Bize hidāyet (8) Ādem ile Havvā’dan irişmese bizler muhsinlerden (9) olmazduk. İmdi bize hidāyet Ādem ile Havvā’dan (10) olmuştur ve Ādem ile Havvā’nun hakikatini (11) Hazret-i risālet kemā hüve hakkahu ve ke’enneke terāhu⁹⁶¹ [111b] (1) müşāhede eyleyüp görmüştür ki El-veledu (2) sırru ebīhi⁹⁶² buyurmuştur ve bivālideyhi ihsānen (3) olmuştur.”⁹⁶³

Nitekim Hz. Muhammed de Hz. Adem ile Hz. Havva’yı anne ve baba bilmiş; onların hakikatini idrak etmeye çalışmış ve muvaffak olmuştur.

4.2.2. Ehlibeyt

“Ev halkı” anlamına gelen ehl-i beyt terkibi ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunlarını ve yakın akrabalarını kapsamına almaktadır. Ehl-i beyt tabiri, İslâmiyet’in ilk geldiği dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz. Peygamber’in ailesi ve soyu manasına gelen bir terim olmuştur. Şîî ve bilhassa İsnâaşerî âlimlerine göre ehl-i beyt kapsamına ilk olarak Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin girmektedir. Ayrıca imam kabul edilen diğer dokuz kişi de ehl-i beyt’e dâhildir.⁹⁶⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

*Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*te çeşitli vesilelerle ehl-i beyte dair bazı saptamalarda bulunulduğunu görmekteyiz. Öncelikle müellifin ehl-i beyte derin bir sevgiyle bağlı olduğu hemen dikkatimizi çekmektedir. O, ehlibeyti oluşturan fertlerden övgüyle ve muhabbetle bahsetmektedir. Bu kişileri “secdegāh-ı kâ’ināt”

⁹⁶¹ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsānū en ta’būdallāhe ke’enneke terāhu, fein lem tekūn terāhu fe’innehu yerāke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür.” El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II/156.

⁹⁶² Hadis: “Çocuk, babasının sırrıdır.” El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 2/452.

⁹⁶³ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, *Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif*, vr.111a-111b.

⁹⁶⁴ Mustafa Öz, “Ehlibeyt”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1994, s.498.

olarak tanımlamaktadır.⁹⁶⁵ Şiirlerinde de Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in isimlerini anmaktadır.⁹⁶⁶

4.2.3. On İki İmâm

On iki imam, Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin ile birlikte Hüseyin'in neslinden gelen ve imam olarak kabul edilen dokuz kişiye verilen isimdir. On iki imam sırasıyla şunlardır: Ali b. Ebû Tâlib, Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali, Ali Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır, Cafer es-Sâdık, Mûsâ el-Kâzım, Ali er-Rızâ, Muhammed et-Takî el-Cevâd, Ali en-Nakî el-Hâdî, Hasan b. Ali el-Askerî ve Muhammed el-Mehdî el-Muntazar.

Eserde Ele Alınış Biçimi

Eserde on iki imamdan sevgiyle ve sitayişle söz edilmektedir. Seyyid Muhammed Ma'rîfî on iki imamın ismini bir bir zikretmektedir.⁹⁶⁷ Onları “dergâh-ı Hâkk'ın şehzadeleri” ve “‘Alî Hazretleri'nün nesli” ifadeleriyle tarif etmektedir.⁹⁶⁸ Müellife göre on iki imam ademoğlunun “güzelleri ve güzîdeleri”dir.

“(1) Cemî' benî âdemün güzelleri ve güzîdeleri (2) ve hem dergâh-ı Hâkk'ın şehzâdeleridür ve şol (3) tarîkat meydânında olan 'âşıklardur ve (4) şâdıklardur ve 'âriflerdür kim Hazreti (5) Muhammed ile Hazreti 'Alî'nün sırrını ve (6) hakîkatini aňlayup on iki imâmuñ (7) bugün kulu ve kurbânı olmuşlardur. Aňlar (8) dañı on iki imâmuñ 'aynı ve anlaruñ hakîkatidür.”⁹⁶⁹

⁹⁶⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.165a.

⁹⁶⁶ **A.e.**, vr.137a, vr.162a.

⁹⁶⁷ **A.e.**, vr.165a.

⁹⁶⁸ **A.e.**, vr.33b.

⁹⁶⁹ **A.e.**, vr.33b.

Velâyet makamının temsilcileri olan bu kişilerin her biri saygın, değerli ve kutsaldır. Onlar her türlü kirden arınmış, masumluluğu kanıtlanmış velilerdir. Bu güzel gönüllülerin tamamı şehitlik makamına erişmiştir. Müellif onların yolunu takip eden, onların sırlarını anlayan âşıkların, sâdıkların ve âriflerin, Hz. Ali'nin âl-i evlâdı arasına katılma şerefine nail olacağını muştulamaktadır. Çünkü Hz. Muhammed kişinin kıyamet günü sevdiğiyle beraber haşr olunacağını buyurmuştur.

“(9) Zîrâ kim ervâh-ı enbiyâ, ervâh-ı enbiyâ ile (10) âşinâ olur. Ervâh-ı evliyâ, ervâh-ı evliyâ ile (11) âşinâ olur. Kalanın dağı buña kıyâs eyle kim [34a] (1) her şey kendü cinsini bilür. Yine kendü (2) cinsine mâ'il olur ve anuñ ile haşr olur. (3) Yevmü'l-kıyâmetde Hâzreti Resûlullâh buyurur: (4) Fe hüve huşira mea 'hüm yevme'l-kıyame.⁹⁷⁰ Kişi kimi sever ise (6) ol anlardandır ve anlar ile haşr olur.”⁹⁷¹

Müellife göre Hz. Muhammed'in yolundan gidenler on iki imama da muhabbet beslemekte, onlardan feyz almaktadır. On iki imama âşık olan müminler onların yoluna yakışacak işlerle meşgul olmalıdır. Kıyamet günü on iki imamla beraber olabilmek için onların izinden gitmek ve onlar gibi ibadete düşkün olmak icap etmektedir.

4.3. Sahabeler

4.3.1. Hz. Hatice

Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in ilk eşidir. Hz. Hatice'nin Resûlullâh'ın hayatındaki en önemli rollerinden biri, peygamberlik geldiği zaman kendisine

⁹⁷⁰ Hadis: “Kişi, kıyamet gününde sevdiğiyle haşr olunacaktır.” Buhârî, **Edeb**, 96.

⁹⁷¹ Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.33b.

herkesten önce iman etmesi ve onu bütün benliği ile desteklemesidir. O, Hz. Muhammed'in İbrahim dışındaki bütün çocuklarının valideleridir.⁹⁷²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rifi Hz. Peygamber'in ilk eşi ve evlâtlarının valideleri olmaları hasebiyle Hz. Hatice'den iltifatla ve hürmetle bahsetmektedir. O, "Ḥadīcetü'l-Kübrā"dır.⁹⁷³ Müellif Hz. Hatice'nin yirmi sekiz peygambere mâil olduğunu belirtmektedir.⁹⁷⁴ İlâveten yirmi sekiz ulu zatın içerisinde Hz. Hatice'nin de bulunduğunu dile getirmektedir.⁹⁷⁵

4.3.2. Hz. Fatıma

Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed'in en küçük kızıdır. Hz. Peygamber'in neslini devam ettirmesi, onun en sevdiği kızı ve ehl-i beyt'in beş rûknünden biri olması dolayısıyla Hz. Fâtıma İslam peygamberinin hayatında önemli bir yere sahiptir. O, aynı zamanda Hz. Ali'nin hanımıdır. Bu evlilikten beş çocukları dünyaya gelmiştir.⁹⁷⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

Eserimize akseden önemli kişiler arasında Hz. Fâtıma da bulunmaktadır. Seyyid Muhammed Ma'rifi onu "Fâtımatü'z-Zehrâ" diye anmaktadır.⁹⁷⁷ Hz. Ali'nin eşi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in valideleri olması hasebiyle O'na büyük bir kıymet vermektedir. Müellif Hz. Fatıma'nın yirmi sekiz peygambere mâil olduğunu

⁹⁷² M. Yaşar Kandemir, "Hz. Hatice", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.16, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s.466.

⁹⁷³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.165b.

⁹⁷⁴ **A.e.**, vr.165b, vr.167b.

⁹⁷⁵ **A.e.**, vr.165b.

⁹⁷⁶ M. Yaşar Kandemir, "Hz. Fâtıma", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.12, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1995, s.220.

⁹⁷⁷ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.165b.

belirtmektedir.⁹⁷⁸ Yirmi sekiz ulu zatın içerisinde Hz. Hatice'nin de bulunduğunu dile getirmektedir.⁹⁷⁹

4.3.3. Hz. Ali

Ebu Tâlib'in en küçük oğlu olan Hz. Ali, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. O, hayatı boyunca Peygamberimizin yanından hiç ayrılmamıştır. İslam mücadelesinin öncülerindendir. Birçok savaşa katılmış ve İslam'ın yayılmasına önderlik etmiştir. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma ile evlenen Hz. Ali'nin bu evlilikten beş çocuğu olmuştur. Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in babaları olan Hz. Ali hulefâ-yı râşidînin dördüncüsüdür.⁹⁸⁰

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif te Hz. Ali'ye geniş bir yer ayrıldığı görülmektedir. Ehl-i beyt sevdalısı olan müellif, Hz. Ali ile ailesine hususi bir alaka duymaktadır. Onun Hz. Ali'den hürmetle söz ettiği görülmektedir. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in akrabası olması ve O'nun soyunu devam ettirmesi eserde vurgulanan hususların başında gelmektedir. Metinde, Hz. Ali'den umumiyetle “Ali” ve “İmâm Ali” şeklinde bahsedilmektedir. İsminin hemen ardından “kerremâllahu vechehû” dua cümlesi zikredilmektedir.⁹⁸¹ Ayrıca bir şiirde Hz. Ali'nin “Murtaza” lakabıyla anıldığı görülmektedir.⁹⁸² Müellife göre Hz. Ali “mazhar-ı kelâmullâh”tır.⁹⁸³ O, “mihrâb-ı velî”dir. O, “Ka'be-yi ehlullâh”tır.⁹⁸⁴

⁹⁷⁸ A.e., vr.165b, vr.167b.

⁹⁷⁹ A.e., vr.165b.

⁹⁸⁰ Ethem Ruhi Fırlı, “Hz. Ali”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1989, s.375.

⁹⁸¹ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.27a, vr.27b, vr.28a, vr.30b, vr.37b.

⁹⁸² A.e., vr.147a.

⁹⁸³ A.e., vr.31b.

⁹⁸⁴ A.e., vr.208a.

Eserde Hz. Ali'nin ilme ve irfana olan ilgisine ve büyük bir âlim olmasına dikkat çekilmektedir. Onun tarikat yolunun ilk yolcularından biri olması ve ârifânın başı olması gibi yönlerine işaret edilmektedir. Ayrıca Hz. Ali'nin bazı sözlerine gönderme yapılmaktadır. "İlim bir nokta idi, cahiller onu çoğalttı"⁹⁸⁵ ile "Şayet perde kalksa benim imanımda hiçbir artma olmaz"⁹⁸⁶ bunlardan birkaçıdır.

Esere göre Hz. Ali, Allah'ın zât-ı şerîfini kendi vücudunda müşahade etmiş seçkin zatlardan biridir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'i kendisine mürşit edinmiştir. Böylelikle kendisinin küçük bir nokta olduğunun farkına varmıştır: "*Hâzreti (11) Resûlullâh'ı mürşid idinince nokta kadar [31a] (1) kendüsi olduğunu ve irâde nidüğünü (2) bilüp ve Resûlullâh Hâzretleri'nün hakîkatine (3) ve cemî' esrârına muṭṭali' olunca.*"⁹⁸⁷ Hata Hz. Ali'de "hiç gayriyyet" kalmamıştır.⁹⁸⁸ Bu nedenden ötürü "Ben ba'nin altındaki noktayım. Ben Allah'ın konuşan kelâmıyım. Ben örtülmüş olan kitabım. Ben Allah'ın mamur eviyim. Ben Kur'ân'ın eviyim. Ben Allah'ın vechiyim. Ben kef-he-ye-ayn-sad'ım. Ben Allah'ın velisiyim. Ben kılıcın sahibiyim" sözünü sarf etmiştir.⁹⁸⁹

Metinde Hz. Ali'nin diğer bütün nebilerle beraber sırlı bir şekilde geldiği ifade edilmektedir. Yani onlarla birlikte bu âleme iştirak etmiş olmasına rağmen zâhiren görünmemiştir. Fakat Hz. Peygamber ile alenen gelmiş ve âşikâr olmuştur.

"İmâm 'Alî Kerremullâhu, Hakk (3) Te'âlâ'nuñ zât-ı şerîfini kendü vücūdında (4) şöyle müşâhede eylemiş idi kim hiç gayriyyet (5) kalmamış idi. Ol sebebdan (6) Ene noktātün didi. Ve ene kelâmullâh-ı nâṭık (7) didi. Ve ene kitâb-ı mestûr ve ene beytü'l-(8) ma'mûr ve ene te'vîlü'l-Kur'ân ve ene vechullâh (9) ve ene kef he ye 'ayın şad ve ene velîyullâh ve ene şâhibü's-(10) seyf⁹⁹⁰ diyü buyurmuş idi. Hâzreti (11) Resûlullâh'ı mürşid idinince nokta kadar [31a] (1) kendüsi olduğunu ve irâde nidüğünü (2) bilüp ve Resûlullâh Hâzretleri'nün hakîkatine (3) ve cemî' esrârına muṭṭali' olunca. Anuñçün (4)

⁹⁸⁵ A.e., vr.28b.

⁹⁸⁶ A.e., vr.37b.

⁹⁸⁷ A.e., vr.30b-31a.

⁹⁸⁸ A.e., vr.30b.

⁹⁸⁹ A.e., vr.30b.

⁹⁹⁰ Hz. Ali'nin sözü: "Ben ba'nin altındaki noktayım. Ben Allah'ın konuşan kelâmıyım. Ben örtülmüş olan kitabım. Ben Allah'ın mamur eviyim. Ben Kur'ân'ın eviyim. Ben Allah'ın vechiyim. Ben kef-he-ye-ayn-sad'ım. Ben Allah'ın velisiyim. Ben kılıcın sahibiyim."

böyle büyüklük için degül gayetle (5) kendüsini küçük nokta idügin bilmiş idi.”⁹⁹¹

Müellife göre Hz. Ali kâinatın bütün esrarına vâkıftır. Ayrıca yüksek ahlâkıyla insanî vasıflar bakımından müstesna bir mevkiye sahiptir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim ile ve sünneti en iyi bilenlerden biridir.

Seyyid Muhammed Ma'rîfî Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'den ayrı düşünmenin mümkün olmadığına dikkatimizi çekmektedir. Eser boyunca Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin ayrılmaz bir birliktelik hâlinde olduklarının altını çizmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin isimlerini devamlı birlikte zikretmektedir. Zira ikisi bir hakikat ve mahiyettir.⁹⁹² “*Mevcûdâtdan murâd ikisidir.*”⁹⁹³ Hz. Muhammed nübüvvet sahibidir. Hz. Ali ise velâyet sâhibidir.⁹⁹⁴ Hz. Muhammed nebîlerin en büyüğüdür. Hz. Ali ise evliyânın babasıdır. Bilindiği gibi kamer nurunu şemsten almaktadır. Bu durumda Hz. Ali ziyâsını ve sırrını Hz. Muhammed'den almaktadır. Hz. Muhammed mürşid, Hz. Ali ise mürîddir. Hz. Resûlullâh şeriâtın, Hz. Ali ise tarîkât-ı müstakîmin sembolü konumundadır. Dolayısıyla ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir: “*Ne şems kamersiz olur ve ne kamer şemssiz olur. (11) Ne dervîş şeyhsiz ve şeyh dervîşsiz olur.*”⁹⁹⁵ İkisinin bir nûr-ı hakîkat olduğunu idrak etmek şarttır.

Müellife göre bu iki zatı bir nur ve hakikat olarak benimseyen kişi onların yürüdüğü yolda yürümüş olmaktadır: “*Böylece bir nûr ve bir hakîkat (9) bilse bir kimse, ol kişi Hâzreti Resûlullâh (10) ile Hâzret-i 'Alî'nün âl-i evlâdı olur (11) niçün kim 'Alî Hâzretleri'nüñ nesli on iki imâmdur.*”⁹⁹⁶ Bunu başaramayan kişi ise hüsrandır. Müellif bu tür kişiler hakkında “*(3) Ma'ârîf bilmeyene Muhammed 'Alî dımeyene la'net eylerem*” diyerek tepkisini ortaya koymaktadır.⁹⁹⁷

⁹⁹¹ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârîf**, vr.30b-31a.

⁹⁹² **A.e.**, vr.32b.

⁹⁹³ **A.e.**, vr.32b.

⁹⁹⁴ **A.e.**, vr.32b.

⁹⁹⁵ **A.e.**, vr.32a.

⁹⁹⁶ **A.e.**, vr.33a.

⁹⁹⁷ **A.e.**, vr.147b.

Ayrıca Hz. Muhammed'in Hz. Ali hakkında buyurduğu hadisler metnin birçok yerinde hatırlatılmaktadır. *"Etin benim etim; cismin benim cismin ve kanın benim kanımdır. Yağın benim yağımdır;"*⁹⁹⁸ *"Ben ve Ali bir nurdanız";*⁹⁹⁹ "(9) Ben 'ilmüñ şehriyüm ve 'Alî kapusıdur (10) ve 'Alî herkes iledür."¹⁰⁰⁰ şeklindeki hadislerle ilaveten Hz. Muhammed yine bir hadisinde kendisini güneş, Hz. Ali'yi ise ay olarak betimlemektedir.¹⁰⁰¹

Müellife göre Hz. Muhammed'in zikrettiği bütün bu hadisler iki zat arasındaki yakınlığı kanıtlamanın yanında İslam dininde Hz. Ali'nin ne denli önemli bir yere sahip olduğunu da göstermektedir. İşte bu sebeplerden ötürü müminlerin Hz. Ali'yi çok sevmeleri, onu evliyâullahın incisi, tarikat silsilesinin efendisi olarak kabul etmeleri gerekmektedir. Müellif, bu sevgiyi duymayan kişilere oldukça menfi bir şekilde yaklaşmaktadır ve *"Murtażā'yı sevmeyen kıanda bulur ĩmānı dīnı"* mısraını söylemektedir.¹⁰⁰² Üstelik Hz. Ali'yi sevmeyen kişilere lânet etmekte ve onlara beddua okumaktadır: *"(8) Murtażā'nuñ düşmānına la'netüm var şad hezār."*¹⁰⁰³

4.3.4. Bilâl-i Habeşî

Ashâb-ı kirâmdan olan Hz. Bilâl İslâmiyet'i Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla kabul etmiştir. Bilâl-i Habeşî hicretin birinci yılında Hz. Muhammed'in öğrettiği ezanı onun emriyle ilk defa okumakla meşhur olmuştur. Hayatı boyunca hazerde ve seferde Hz. Peygamber'in müezzinliğini yapmıştır.¹⁰⁰⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

⁹⁹⁸ A.e., vr.32a.

⁹⁹⁹ A.e., vr.32a.

¹⁰⁰⁰ A.e., vr.31a.

¹⁰⁰¹ A.e., vr.32a.

¹⁰⁰² A.e., vr.147a.

¹⁰⁰³ A.e., vr.147b.

¹⁰⁰⁴ Mustafa Fayda, "Bilal-i Habeşî", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, s.152.

H. Bilâl eserin ezan bahsinde anılmaktadır. Burada ezanın namaz ile ilişkisi açıklanırken H. Peygamber'in "Errihnî (2) yâ Bilâl" yani "Bizi rahatlat ey Bilâl" hadis-i şerîfine göndermede bulunulmaktadır.¹⁰⁰⁵ Buna ek olarak H. Muhammed'in, H. Bilal'in yüzünde ilâhî kelimeleri müşahede ettiği bildirilmektedir.¹⁰⁰⁶

4.4. Mutasavvıflar

4.4.1. Abdülkadir-i Geylânî

Abdülkadir-i Geylânî 1077 yılında Hazar denizinin güneybatısında dünyaya gelmiştir. Kâdiriyye tarîkâtının kurucusu olan Abdülkadir-i Geylânî'nin tasavvufi anlayışı, şerîata ve dinin zâhiri hükümlerine titizlikle bağlı kalma esasına dayanmaktadır. O, her an *Kur'an-ı Kerîm* ve hadislerle uygun hareket etmeyi şart koşmaktadır. Ona göre bir zahidin hayatında görülebilecek derunî haller dinî ölçülerin dışına taşmamalıdır. O, müritlerine "Uyun, uydurmayın; itaat edin, muhalefet etmeyin, yakınmayın; temizlenin, kirlenmeyin" şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁰⁰⁷

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rîfî *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* adlı eserinde mürit ile mürşit arasındaki münasebeti anlatırken bir hikâye vasıtasıyla Abdülkadir-i Geylânî'den bahsetmektedir. Hikâyeye göre Bağdat'ta yaşayan Yahûdî bir simsar merakı dolayısıyla Abdülkadir-i Geylânî'nin dergâhını sık sık ziyaret etmektedir. Bu dergâhın her gün kalabalık kitlelerce ziyaret edilmesi onu şaşırtmaktadır. Burada müşahade ettiği tarîkat âdâbının tesirinde kalır ve Müslüman olmamasına rağmen kendi tarîkatını kurmaya karar verir. Onu kimsenin tanımadığı

¹⁰⁰⁵ Seyyid Muhammed Ma'rîfî, *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.75b.

¹⁰⁰⁶ A.e., vr.75a.

¹⁰⁰⁷ Süleyman Uludağ, "Abdülkadir Geylânî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.235.

uzak bir beldeye gider. Bağdat'ta yaşarken Abdülkadir-i Geylânî'den el aldığını söyleyerek yerli halkı kandırır. Yerli halkın Abdülkadir-i Geylânî'nin adını duyunca büyük bir sevince boğulması, onların Abdülkadir-i Geylânî'ye büyük bir hürmet duyduğunu, onu saygıdeğer bir tarikat şeyhi olarak kabul ettiğini göstermektedir. Bu insanlar onu "Tarîk-i müstaķîmi nās 'āleme telķîn ve kendü (8) rehber-i Hakk olur imiş" ifadesiyle tarif etmektedir.¹⁰⁰⁸ Belde halkı onun kurduğu Kâdiriyye tarikatını ise "bir bāb-ı mu'azzama-yı (9) tarîk-i müstaķîme" diye betimlemektedir.

"Yā şeyh kaḡı beldeden olursınız" dirler. [18b] (1) Ol yahūd daḡı cevāb virür kim "Medīne-i (2) Bağdād beldesinden". Su'al iderler. "Bağdād (3) içinde kimi bilürsin?" Bu cevāb ider kim (4) "Kimi su'al idersiniz?" Bu ehl-i belde dirler kim (5) "Mesmū'umuz oluyor, Bağdād içinde (6) Geylānlı bir 'Abdü'l-Ḳādir zuhūr eylemiş. (7) Tarîk-i müstaķîmi nās 'āleme telķîn ve kendü (8) rehber-i Hakk olur imiş."¹⁰⁰⁹

Yahudi kendisine tam teşekküllü ve gösterişli bir dergāh inşa ettirir. Onun gerçek kimliğinden bihaber olan onlarca kişi kapısını çalar ve tâlib olarak dergāha adım atar. Yahudi şeyh, Abdülkadir Geylânî'den öğrendiği virdleri ve tarikat erkânını harfi harfine tatbik eder. Bir süre sonra yetiştirdiği müritlerin çok ileri mertebelere ulaştığına şahit olur. Taaccüp içinde kalarak Abdülkadir Geylânî'nin dergāhına geri döner. Burada tövbe ve nedamet getirerek hakikaten Müslüman olur: "*Hālüm göreyim*" (10) *diyüp ol yahūd şeyh Bağdād'a varup* (11) *huzūr-ı 'Abdü'l-Ḳādir'de tecdīd-i dīn olup* [24a] (1) *menzil-i maṭlūbına sālik oldı.*"¹⁰¹⁰

4.4.2. Ahmed Er-Rifâî

Ahmed Er-Rifâî 1118 yılında, Bağdat'la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde doğmuştur. Seyyittir. Kur'an öğrenimini ve hıfzını tamamladıktan sonra,

¹⁰⁰⁸ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risāle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.18b.

¹⁰⁰⁹ A.e., vr.18b.

¹⁰¹⁰ A.e., vr.23b-24a.

devrin âlim ve mutasavvıflarından Ali Ebü'l-Fazl el-Vâsıtî ona icâzet vermiş ve hırkasını giydirmiştir.¹⁰¹¹ Aktab-ı erbaadan yani dört büyük kutubdan biri kabul edilen Ahmed Er Rifâî, Rifâiyye tarîkatının kurucusudur. Bütün kaynaklar pek çok müridi olduğunu, tekkesine her gün binlerce kişinin geldiğini, sabah akşam bunlara yemek verildiğini yazmaktadır. Tekkesinin vakıf, hediye ve bağış yoluyla çok büyük geliri olduğu da ifade edilmektedir.¹⁰¹²

Eserde Ele Alınış Biçimi

Seyyid Muhammed Ma'rifi'nin kurucusu olduğu Ma'rifiyye tarîkatı esasen Rifâiyye tarîkatının alt kollarından biridir. Buna rağmen müellif, eserinde enteresan bir şekilde Ahmed Er-Rifâî'den sadece tek bir cümle ile bahsetmektedir. O, Ahmed Er- Rifâî'yi "ârif-i billah" olarak nitelendirmektedir. Müellif onu "evtâd-ı dünyay-ı irfân" olarak nitelendirmektedir; yani onu, irfan dünyasının dört temel direğinden biri olarak kabul etmektedir.¹⁰¹³

4.4.3. İbrahim bin Edhem

İbrahim bin Edhem Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Daha hayatta iken şöhreti geniş bir çevreye yayılmıştır. O, kurduğu sohbet meclislerinde dostlarına nasihat etmiş, uzakta bulunanların sorularına cevap yazmıştır. Onun çok fasih konuştuğu ve zaman zaman şiir söylediği belirtilmektedir. Öğütlerinde helâl kazancın önemini vurgulaması dikkati çekmektedir.¹⁰¹⁴

Eserde Ele Alınış Biçimi

¹⁰¹¹ Mustafa Tahralı, "Ahmed Er-Rifâî", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1989, s.127.

¹⁰¹² **A.e.**, s.128.

¹⁰¹³ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.142b.

¹⁰¹⁴ Reşat Öngören, "İbrahim Edhem", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.21, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.293.

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif'te tarikat ehlinin azla yetinmesi gerektiği anlatıldığı sırada İbrahim bin Edhem'den söz edildiği görülmektedir. Allah yolunda yürüyen bir kimse az yemeli, az içmeli, az giyinmelidir. Müellif İbrahim bin Edhem'in bu çerçevedeki davranışlarını övgüyle anmaktadır. Buna göre İbrahim Edhem sadece ihtiyacı nispetinde yemek yemiş, sadece ihtiyacı nispetinde su içmiş ve sadece ihtiyacı nispetinde üşümeyecek kadar giyecek giymiştir. Öyle ki kıyafetlerinin eskiliğinden ötürü yama ihtiyacı hâsıl olduğunda bir yama bulduğu zaman bu yamanın bir sahibi çıkar düşüncesiyle halkın arasında üç gün dolaşmıştır. Sahibi çıkmadığı taktirde yamayı almış ve kıyafetine ekleme yapmıştır. Seyyid Muhammed Ma'rifi İbrahim bin Edhem'in tevazuunu ve güzel ahlâkını müminlere örnek göstermektedir.

“Kifâf-ı (8) nefis için yiyecek ve içecek ve üşümeyecek (9) giyecek. Zîrâ kim biri kim İbrâhîm Edhem'dür. (10) Kerem-i lütfından bu söz söylenür ki bu (11) ma'lûmdur ki kaçan bir pâre yama bulsa hırkasına [142b] (1) yamağa bir yire meydâna atarmış. Halkuñ (2) arasına üç gün tururmuş. Eger bir kimesne (3) alursa şâhib[i] budur dir almazmış. (4) Eger kimesne almaz ise alup hırkasına (5) yamarmış.”¹⁰¹⁵

4.4.4. Behlül-i Dâna

Ukalâ-yi mecâninden (deli görünüşlü akıllılar) olan Behlül-i Dâna hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir. Rivayetler Behlül-i Dâna'nın aslen Kûfeli olduğunu ve Bağdat'ta yaşadığını göstermektedir. Etrafındaki insanlar Behlül'ün sonradan ilâhî cezbeye tutularak kendinden geçtiğine, bir daha kendine gelemediğine ve nefsinin tamamıyla silinip gittiğine tanık olmuşlardır. Behlül'ün

¹⁰¹⁵ Seyyid Muhammed Ma'rifi, *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif*, vr.142a.

bundan sonraki hâl ve hareketleri ise çevresi tarafından oldukça garip karşılanmıştır.¹⁰¹⁶

Eserde Ele Alınış Biçimi

Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif te Behlül-i Dâna irfan ehli bir zat olarak değerlendirilmektedir. O, ehllullahtandır. Veliyûllahtandır: “*Behlül gibi (8) cemî' erenler bir zât ve bir şîfât ve hayât ve memâtdur.*”¹⁰¹⁷ Müellife göre irfanı bulmayı ve Allah'ın aşkına vasıl olmayı dileyen kişiler Behlül-i Dâna gibi kalbi Allah aşkıyla yanan hakikat ehli mürşitlerin kapısını çalmalı, onlardan feyz almalıdır.

¹⁰¹⁶ Süleyman Uludağ, “Behlül-i Dâna”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, s.352.

¹⁰¹⁷ Seyyid Muhammed Ma'rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif**, vr.142b.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ESERİN AYETLER, HADİSLER, DUALAR VE KELÂM-I KİBÂRLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

5.1. Eserde Yer Alan Ayetler

Seyyid Muhammed Ma‘rifi *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif* isimli eserinde yüzlerce ayeti orijinal şekliyle iktibâs etmiştir. Bazı ayetlerden mükerrer olarak istifade etmiştir. Toplam 224 ayeti anmıştır.

Seyyid Muhammed Ma‘rifi metnin sadece bir yerinde bir ayetin yarısını iktibas etmekle yetinmiştir.¹⁰¹⁸ En‘am suresinde geçen “Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır” şeklindeki ayeti ise sehven hadis olarak zikretmiştir.¹⁰¹⁹ Bunlara ilaveten *Kur‘an-ı Kerim*’de bulunmayan bir ifadeyi sehven metinde ayet olarak göstermiştir.¹⁰²⁰

Eser boyunca karşımıza çıkan ayetlerin transkripsiyonları ve Türkçe mealleri ile bunların varak ve satır numaraları aşağıdaki gibidir.¹⁰²¹

- A‘râf 7/43:

El-ḥamdü lillāhi’l-lezī hedānā li ḥazā ve mā künnā li neḥtediye lev lā en hedānallāh.

¹⁰¹⁸ Seyyid Muhammed Ma‘rifi, **Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif**, vr.27a.

¹⁰¹⁹ **A.e.**, vr.90a.

¹⁰²⁰ **A.e.**, vr.151a.

¹⁰²¹ Çalışmamızda yer verdiğimiz ayet mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığının resmi web sitesindeki tefsir bölümünden faydalanılarak hazırlanmıştır. <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir>

“Hamd, bizi buna eriştiren Allah’a mahsustur. Eğer Allah’ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidâyete ermiş olamazdık.” (vr.1b-5, vr.99b-2, vr.215b-5)

- Bakara 2/2:

Zālike ‘l-kitābu lā raybe fīhi huden li ‘l-mutteķīn.

“Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” (vr.3b-6, vr.215a-6, vr.215b-3)

- Enbiyâ 21/107:

Vemā erselnāke illā raķmeten li ‘l- ‘ālemīn.

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (vr.4a-2, vr.144a-6)

- Ankebût 29/57:

Küllü nefsin zā ‘ikatü ‘l-mevt.

“Her can ölümü tadacaktır.” (vr.6a-2, vr.156a-9)

- Teğâbun 64/15:

İnnemā emvālukum ve evlādukum fitnetun.

“Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır”. (vr.6b-8)

- Ahzâb 33/72:

İnnā ‘araḍnā ‘l-emānete ‘alā’s-semāwāti ve ‘l- ‘arḍi ve ‘l-cibāli feebejne en yaķmilnehā ve eřfaķne minhā ve ḥamelehā ‘l-insānu innehu kāne zalūmen cehūlā.

“Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.” (vr.15a-1, vr.128a-6)

- Necm 53/4:

İn huve illā vahyun yūhā.

“(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” (vr.15a-9)

- Nebe 78/38:

Yevme yeķūmu 'r-rūhu ve 'l-melā'iketu şaffā lā yetekellemūne illā men ezīne lehū er-raḥmānu.

“Onlar, Ruh'un (Cebrail'in) ve meleklerin saf duracakları gün Allah'a hitap edemeyeceklerdir. Sadece Rahmân'ın izin vereceği kimseler konuşabilecektir.” (vr.15b-3)

- Enfâl 8/58:

İnnāllāhe lā yuḥibbu 'l-ḥā'inīn.

“Çünkü Allah, hainleri sevmez.” (vr.16a-8, vr.128a-7)

- Âl-i İmrân 3/7:

Huve 'l-lezī enzele 'aleyke 'l-kitābe minhu āyātun muḥkemātun hunne ummu 'l-kitāb.

“O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır.” (vr.25a-2, vr.27a-1, vr.76b-4, vr.92b-6, vr.203a-10)

- Yâsîn 36/1-4:

Yâ-Sîn. Ve 'l-Ḳur'āni 'l-ḥakīm. İnneke lemine 'l-murselîn. 'Alâ şirāṭın mustakīm.

“Yâ sîn. Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin.” (vr.26a-3, vr.171a-8, vr.192b-6)

- Tâ-hâ 20/1-2:

Tâ-Hâ. Mâ enzelnâ 'aleyke 'l-Ḳur'âne liteskâ.

“Tâ Hâ. Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik.” (vr.26a-8, vr.170a-11)

- Talâk 65/12:

Ennallâhe ḳad eḥāṭa bi küllü şey'in 'ilmen.

“Allah'ın her şeyi ilmiyle kuşattığını bilirsiniz.” (vr.29a-9)

- Şûrâ 42/20:

Men kâne yurīdu ḥarṣe 'd-dünyâ nu 'tihi minhâ vemâ lehu fī 'l-âḥirâti min naşīb.

“Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden verimiz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.” (vr.35b-6)

- Hac 22/11:

Ḥasire 'd-dünyâ ve 'l-âḥiretu. Zâlike hüve 'l-ḥusrânü 'l-mübīn.

“O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.” (vr.37a-2, vr.212b-6)

- Bakara 2/31:

Ve 'alleme âdeme 'l-esmâe kullehâ.

“Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” (vr.38b-7, vr.108b-1, vr.155a-6)

- Enbiyâ 21/105:

Enne ’l-arḍa yerisuhā ’ibādiye ’ş-şālihūn.

“Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık.” (vr.38b-10, vr.117b-10)

- Âl-i İmrân 3/6:

Huve ’l-lezî yuşavvirukum fî ’l-erḥāmi keyfe yeşā.

“O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir.” (vr.41a-1, vr.169a-2, vr.189a-1)

- Tûr 52/1-2-3:

Ve ’t-tûr. Ve kitābin mestûr. Fî raḳḳin menşûr.

“Andolsun Tûr’a. Yayılmış ince deri üzerine, satır satır yazılmış kitaba.” (vr.41a-10)

- İsrâ 17/85:

Ve yes ’elûneke ’ani ’r-rûhi ḳulî ’r-rûhi min emri rabbî.

“Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: “Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir.” (vr.42a-11, vr.86a-4)

- Fussilet 41/21:

Ḳālū entaḳanāllāhu ’l-lezî entaḳa kulle şey’in.

“Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu.” (vr.43a-2)

- Mutaaffî'n 83/21:

Yeşheduhā 'l-muḳarrebūn.

“Ona, Allah’a yakın olanlar şâhit olur.” (vr.46a-8, vr.134b-1)

- İbrahîm 14/48:

Yevme tubeddelu 'l-arḍu ġayre 'l-arḍi ve 's-semāwātu ve berezū lillāhi 'l-vāḥidu 'l-ḳahhār.

“O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah’ın huzuruna çıkarlar.” (vr.49b-5)

- Mü'min 40/16:

Li meni 'l-mülkü el-yevme, lillāhi 'l-vāḥidü 'l-ḳahhār.

“Bugün mülk (hükümrânlık) kimindir?” (vr.50a-5)

- Nisâ 4/57:

Ve 'l-lezîne āmenū ve 'amilū 'ş-şālihāti senudḥiluhūm cennātin tecrī min taḥtiḥā 'l-enhāru ḥālidīne fīhā ebeden.

“İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız.” (vr.50b-7)

- Beyyine 98/6:

İnne 'l-lezîne keferū min ehli 'l-kitābi ve 'l-müşrikīne fī nār-i cehenneme (4) ḥālidīne fīhā.

“Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler.” (vr.51a-3)

- Yûnus 10/25:

Ve yehdî men yeşâu' ilâ şırâtın mustakîm.

“(Allah) dilediğini doğru yola iletir.” (vr.52a-6)

- Nisâ 4/143:

Mużebẓebîne beyne zālîke.

“Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar.” (vr.54b-9, vr.131b-2)

- Fetih 48/11:

Yeķûlûne bi-elsinetihim mâ leyse fî ķulûbihim.

“Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler.” (vr.54b-11, vr.205a-6)

- Hadîd 57/3:

Hûve'l-evvelu ve'l-âhîru ve'z-zâhîru (7) ve'l-bâṭınu ve hûve bi ķüllî şey'in 'alîm.

“O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (vr.58b-6, vr.206a-1)

- Bakara 2/5:

Ulâ'ike 'alâ huden min rabbihim ve ulâ'ike humu'l-muflîhûn

“İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.” (vr.64a-1, vr.215a-11, vr.218a-11)

- Beyyine 98/5:

Ve yuḵīmū 'ş-şalāte (4) ve yū 'tū 'z-zekāte ve zālīke dīnu 'l-ḵayyime.

“Namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.”
(vr.64a-3, vr.77a-1)

- Mâide 5/6:

Yā eyyuhe 'l-lezīne āmenū izā ḵumtum ile 'ş-şalāti fāḡsilū vücūhekum ve eydiykum ilā 'l-merāfiḵi vemsahū biruūsikum ve erculekum ilā 'l-ka 'beyn.

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”
(vr.72a-10)

- Furkân 25/48:

Vehuvellezī ersele 'r-riyāha buşran beyne yedey rahmetihi ve enzelnā mine 's-semā 'i māen ṭahūran.

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen ve gökten tertemiz bir su indiren O’dur.” (vr.73a-11)

- İsrâ 17/110:

Ḳulī d 'ullāhe evi d 'ū 'r-raḥmāne eyyen mā ted 'ū felehu 'l-esmāu 'l-ḥüsnā.

“De ki: “(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O’nundur.” (vr.76a-6)

- Fetih 48/10:

***İnne 'l-lezīne yubāyi 'üneke innemā yubāyi 'unallāhe yedullāhi fevka eydihim
femen nekeşe fe-innemā yenkuşu 'alā nefsihi vemen evfā bimā 'āhede
'aleyhullāhe fesityu tīhi ecrān 'azīmā.***

“Sana bîat edenler ancak Allah’a bîat etmiş olurlar. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.” (vr.76b-5)

- Fussilet 41/6-7:

***Ve veylun li 'l-muşrikīne. Ellezīne lā yu 'tūne 'z-zekāte vehum bi 'l-āḥirati hum (2)
kāfirūn.***

“(Allah'a) ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.” (vr.77b-1)

- Enfâl 8/41:

***Vā 'lemū ennemā ḡanimtum min şey'in feenne lillāhi ḡumusehu veli 'r-rasūli
velizī 'l-ḡurbā ve 'l-yetāmā ve 'l-mesākīni vebni 's-sebīl.***

“Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah’a, Peygamber’e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir.” (vr.79b-3)

- Zümer 39/22:

Efemen şeraḡallāhu şadrahu li 'l-İslāmi fehuve 'alā nūrīn min rabbih.

“Allah’ın, göğsünü İslâm’a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?” (vr.81a-7)

- İnşirâh 94/1:

Elem neşraḡ leke şadraḡ.

“(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” (vr.81a-11)

- Fetih 48/1-2:

İnnā fetaḥnā leke fethen mubīnen. Liyağfira lekallāhu mā teḳaddeme min zenbike vemā teahḥara ve yutimme ni‘metehu ‘aleyke ve yehdiyeke şırātan mustaḳīmen.

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin.” (vr.81b-7)

- Rûm 30/30:

Fıṭratallāhilletī feṭara ‘n-nāse ‘aleyhā lā tebdīle liḥalkillāh.

“Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah’ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur.” (vr.82a-1)

- İbrahîm 14/50:

Ve tağşā vucūhehumu ‘n-nār

“Yüzlerini de ateş bürüyecektir.” (vr.82a-7)

- Bakara 2/183:

Yā eyyuhe‘l-lezīne āmenū (10) kutibe ‘aleykumu ‘ş-şiyāmu kemā (11) kutibe ‘ale‘l-lezīne min ḳablikum.

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.” (vr.82a-9)

- Yâsîn 36/39:

Ve 'l-ķamera ķaddernāhū (10) menāzile ķatta 'āde ke 'l-'urcūni 'l-ķadīm.

“Ayn dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur.” (vr.82b-9, vr.121a-8)

- Kamer 54/1:

İķterabeti 's-sā 'atu ven şakķa 'l-ķamer.

“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” (vr.84a-5)

- Nûr 24/4:

Se terevne rabbekum kemā terevne 'l-ķamere leylete 'l-bedr. İinne fī zālīke le 'ibreten li 'ulī 'l-ebśār.

“Şüphesiz bunda basiret sahibi olanlar için bir ibret vardır.” (vr.84b-8)

- Bakara 2/7:

Ĥatemallāhu (3) 'alā ķulūbihim ve 'alā sem 'ihim ve 'alā ebśārihim ģişāve (4) velehum 'azābun 'azīm.

“Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.” (vr.92a-2)

- Al-i İmran 3/96-97:

İinne evvele beytin vuği'a li'n-nāsi lellezī bi bekkete mubāraken vehuden lil 'ālemīne.) Fīhi āyātun beyyinātun maķāmu ibrahīme vemen deķalehu kāne āminā veliallāhi 'alā 'n-nāsi ģiccu 'l-beyti meni 'steķā'a ileyhi sebīlāen vemen keķera fe innallāhe ģaniyyun 'ani 'l-'ālemīne.

“Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin

haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)” (vr.92a-8, vr.96a-8)

- Bakara 2/196:

Ve etimmū 'l-ḥacce ve 'l- 'umrate lillāh.

“Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın.” (vr.96a-10)

- Haşr 59/24:

Huvallāhu 'l-ḥāliku 'l-bāriu 'l-muşavvir lehu 'l-esmāu 'l-ḥusnā.

“O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur.” (vr.99b-5)

- Bakara 2/198:

Feizā efāḍtum min 'arafātin fezkurāllāhe 'inde 'l-meş 'ari 'l-ḥarām.

“Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin.” (vr.99b-9)

- Fetih 48/27:

İnşā 'allāhu āminīne muḥallikīne ruūsekum ve muḥaşşirīne.

“Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak [korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz].” (vr.103b-3)

- Bakara 2/30:

Ve iz ḳāle rabbuke li 'l-melā 'iketi (9) innī cā'ilun fi 'l-arḍi ḫalīfe.

“Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti.”
(vr.105b-8)

- A‘râf 7/54:

İnne rabbukumullāhu ‘l-lezī ḥalaḳa ‘s-semāwāti ve ‘l-arḍa fī sitteti eyyāmin ḡümme istevā ‘alā ‘l-‘arṣi.

“Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş’a kurulan Allah’tır.” (vr.107a-10)

- Mü‘minûn 23/27:

Feevḥaynā ileyhi enişne ‘i ‘l-fulke bi a‘yuninā ve vahyinā fe-izā cāe emrunā vefāra ‘t-tennūru fesluk fīhā min kullin zevceyni ıṣneyni ve ehleke illā men sebeḳa ‘aleyhi ‘l-kavlu minhum velā tuḥātibnī fī ‘l-lezīne ḡalemū innehum muḡrakūn.

“Bunun üzerine Nûh’a, “Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre o gemiyi yap” diye vahyettik. “Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca, (sular coşup taşığında Nûh’a) dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka aileni gemiye al ve zulmeden kimseler hakkında bana hiç yalvarma! Şüphesiz onlar suda boğulacaklardır.” (vr.108b-10, vr.211b-1)

- Yâsîn 36/36:

Subḫāne ‘l-lezī ḥaleka ‘l-ezvāce kullehā mimmā tunbitu ‘l-arḍu ve min enfusihim ve mimmā lā ya ‘lemūn.

“Yerin bitirdiği şeylerden, insanların kendilerinden ve (daha) bilemedikleri (nice) şeylerden, bütün çiftleri yaratanın şanı yücedir.” (vr.109a-2)

- Ahkâf 46/15:

Ve vaşşaynā 'l-insāne bivālideyhi ihsānen.

“Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik.” (vr.109b-10)

- En ‘âm 6/161:

Ķul innenī hedānī rabbī ilā şirāṭin mustakīmīn dīnen kıyamen millete İbrāhīme hanīfen.

“De ki: “Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk’a yönelen İbrahim’in dinine iletti.” (vr.111b-5)

Âl-i İmran 3/59:

- ***İnne meşele İsā 'indallāhi ke meşeli Ādem ḫalaḳāhu min turāb.***

“Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı.” (vr.113b-1)

- Nisâ 4/116:

İnnāllāhe lā yağfiru en yuşrake bihi.

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz.” (vr.115b-11)

- Vâkıa 56/91:

Feselāmun leke min aşḫābi-l-yemīn.

“Ey sağdaki! Sana selam olsun!” (vr.118b-1)

- Mülk 67/3:

Ellezī ḫaleḳa seb ‘a semāvātīn ṭibāḳā.

“O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır.” (vr.120b-4)

- İnşikâk 84/19:

Leterkebunne tabekân ‘an tabaķin.

“Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz.” (vr.120b-6)

- Tâ-Hâ 20/55:

Minhâ ħalaknākum vefīhā nu ‘īdukum veminhā nuħricukum tāraten uħrā.

“(Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.” (vr.123b-8)

- A‘râf 7/156:

Veraħmetī vesi ‘at külle şey’in.

“Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır.” (vr.126a-5)

- A‘râf 7/157:

Ellezīne yettebi ‘ūne ‘r-rasūle ‘n-nebiyye ‘l-ummiyye ‘l-lezī yecidūnehu mektūben ‘indehum fī ‘t-Tevrāti ve ‘l-İncīl.

“Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir.” (vr.126a-7)

- Mü‘min 40/7:

Vesi ‘te külle şey’in raħmeten ve ‘ilmen.

“İlmin ve rahmetin her şeyi içine almıştır.” (vr.126b-4)

- Nûr 24/35:

Allāhu nūru 's-semāwāti ve 'l-arḍ.

“Allah, göklerin ve yerin nurudur.” (vr.127a-9, vr.196b-7)

- Nahl 16/117:

Ve lehum 'azābun elīm.

“Hâlbuki (ahirette) onlara acıklı bir azap vardır.” (vr.128a-8)

- Bakara 2/34:

Ve iz kullnā li'l-melā'iketi 's-cudū li-ādeme feseceḍū illā iblīse ebū vestekbera vekāne mine 'l-kāfirīn.

“Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” (vr.130b-3, vr.187b-1)

- İsrâ 17/72:

Vemen kāne fī hāzihī a 'mā fehuve fī 'l-āhireti a 'mā) veḍallu sebīlen.

“Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır.” (vr.91a-8, vr.131a-3, vr.146a-9, vr.193b-7)

- Zâriyât 51/56:

Vemā ḥalaḳtu 'l-cinne (8) ve 'l-inse illā liya 'budūn.

“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (vr.132a-7, vr.191a-2)

- İsrâ 17/71:

Femen ūtiye kitābehu biyemīnihi feŭlā 'ike yakra 'ūne kitābehum velā yuẓlemūne fetīlān.

“(O gün) her kime kitabı sağından verilirse, işte onlar kitaplarını okurlar ve kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar.” (vr.132b-9, vr.193b-5)

- Muttaffifin 83/20:

Kitābun merķūm.

“O, yazılmış bir kitaptır.” (vr.134b-1)

- Vâkıa 56/79:

Lā yemessuhu illā 'l-muṭahherūn.

“Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir.” (vr.134b-4)

- Bakara 2/222:

İnnallāhe yuḥibbu 't-tevvābīne ve yuḥibbu 'l-muteṭahhirīn.

“Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” (vr.135a-9)

- Lokmân 31/5:

Ulā 'ike 'alā huden min rabbihim ve ulā 'ike humu 'l-muflihūn

“İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (vr.135b-1, vr.205a-7)

- Yûnus 10/62:

Elā inne evliyā 'allāhi lā ḥayfun 'aleyhim velā hum yahzenūn.

“Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.”
(vr.135b-5)

- Sâd 38/74:

Vekāne mine ’l-kāfirīne.

“Ve kâfirlerden oldu.” (vr.139a-4, vr.140a-1, vr.201b-3)

- Nisâ 4/92:

Fe-in kâne min kavmin ’aduvvin lekum vehuve mu’minun feteħrīru rakabetin mu’mine.

“(Öldürülen kimse) mümin olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mümin bir köle azad etmek gerekir.” (vr.139a-11)

- Âl-i İmrân 3/131:

Vetteķū ’n-nāre ’l-letī u ’iddet lil-kāfirīn.

“Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının.” (vr.140b-6)

- Bakara 2/147:

El-Ĥaķķu min rabbike felā tekūnenne mine ’l-mumterīne.

“Hak (ancak) Rabbindendir. Artık, sakın şüpheyeye düşenlerden olma!” (vr.143b-1)

- Tevbe 9/37:

Vallāhu lā yehdī ’l-ķavme ’l-kāfirīn.

“Allah, inkârcı toplumu doğru yola iletmez.” (vr.146a-6)

- Hûd 11/18:

Elā la 'netullāhi 'alā 'z-zālimīn.

“Biliniz ki, Allah’ın lâneti zalimler üzerinedir.” (vr.147a-5)

- Âl-i İmrân 3/61:

Şümme nebtehil fenec 'al la 'netallāhi 'alā 'l-kāzibīn.

“Sonra gönülden dua edelim de, Allah’ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.” (vr.137b-9, vr.148a-7)

- A‘râf 7/205:

Veṣkur rabbeke fī nefsike teḍarru 'an veḥīfeten vedūne 'l-cehri mine 'l-ḳavli bi 'l-ḡuduvvi ve 'l-āsāli velā tekūn mine 'l-ḡāfilīn.

“Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve gafillerden olma.” (vr.148b-1)

- Tîn 95/4:

Leḳad ḥalaḳnā 'l-insāne fī aḥseni taḳvīm.

“Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” (vr.148b-8, vr.199b-6, vr.204a-1)

- Bakara 2/257:

Allāhu veliyyu 'l-leḏīne āmenū yuḥricuhum mine 'z-zulumāti ilā 'n-nūr.

“Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.” (vr.149b-7)

- Hûd 11/113:

Velā terkenū ilā 'l-lezīne ẓalemū fetemessekumu 'n-nār.

“Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur.” (vr.152b-2)

- Kasas 28/1-2:

Ṭā-Sîn-Mîm. Tilke āyātu 'l-kitābi 'l-mübîn.

“Tâ-Sîn-Mîm. Bunlar apaçık Kitab’ın âyetleridir.” (vr.155b-6)

- Ra‘d 13/43:

Ḳul keḫ billāhi şehīden beynī vebeynekum vemen 'indehu 'ilmū 'l-kitāb.

“De ki: “Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur’an) bilgisi bulunanlar yeter.” (vr.155b-9)

- İsrâ 17/70:

Ve leḳad kerremnā benī ādeme.

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.” (vr.108b-1, vr.146b-3, vr.157a-4)

- A‘râf 7/179:

Veleḳad ẓera 'nā licehenneme keṣīran mine 'l-cinni ve 'l-insi lehum ḳulūbun lā yefḳahūne bihā velehum a'yunun lā yubṣirūne bihā velehum āẓānun lā yesme 'ūne bihā. Ūlā 'ike ke 'l-en 'āmi bel hum eḳall. Ūlā 'ike humu 'l-ġāfilūn.

“Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.” (vr.55a-5, vr.159b-4, vr.195b-1)

- A‘râf 7/198:

Ve in ted‘ūhum ilā‘l-hudā lā yesme‘ū veterāhum yenzurūne ileyke vehum lā yübşirūn.

“Eğer onları, doğru yola çağırırsanız işitmezler. Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler.” (vr.157a-7, vr.199a-6)

- İsrâ 17/81:

Veķul cāe‘l- Ĥaķķu vezeheķa‘l-bāṭile inne‘l-bāṭile kāne zehūkā.

“De ki: ‘Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.’” (vr.160b-3)

- En ‘âm 6/160:

Men cā‘e bi‘l-ḥaseneti felehu ‘aşru emşālihā.

“Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır.” (vr.90a-9, vr.90b-6, vr.161a-9)

- Mü‘minûn 23/12:

Veleķad ḥaleķnā‘l-insāne min sulāletin min ṭīn.

“Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık.” (vr.163a-8)

- Âl-i İmrân 3/1-2:

Elif-lām-mīm. Allāhu lā ilāhe illā huve‘l-ḥayyu‘l-ķayyūm.

“Elif-lām-mīm. Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur.” (vr.168b-10, vr.208b-6)

- Fâtiha 1/1:

Bismi‘l-lāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm.

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.” (vr.168b-10, vr.192b-6)

- A‘râf 7/1-2:

Elif-lām-mīm-şād. Kitābun unzile ileyke.

“Elif Lām Mîm Sâd. Bu, sana indirilen Kitap’tır.” (vr.169a-10)

- Yûnus 10/1:

Elif-lām-râ. Tilke āyātü ’l-kitābü ’l-hakīm.

“Elif, Lâm, Râ. Bunlar hikmet dolu Kitab’ın âyetleridir.” (vr.169b-2)

- Yûsuf 12/1:

Elif-lām-râ. Tilke (6) āyātü ’l-kitābü ’l-mübîn.

“Elif Lâm Râ. Bunlar, apaçık Kitab’ın âyetleridir.” (vr.169b-5, vr.170a-5)

- Ra‘d 13/1:

Elif-lām-mīm-râ. Tilke āyātü ’l-kitāb.

“Elif Lām Mîm Râ. İşte bunlar Kitab’ın âyetleridir.” (vr.169b-9)

- İbrahîm 14/1:

Elif-lām-râ. Kitābun enzelnāhu ileyke lituḥrice ’n-nāse mine ’z-zulumāti ilā ’n-nūri.

“Elif. Lām. Râ. (Bu Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.” (vr.169b-11)

- Meryem 19/1:

Kāf-Hā-Yā- ‘Ayn-Şād.

“Kâf Hâ Yâ Ayn Sâd.” (vr.170a-9)

- Şu ‘arâ 26/2:

Tā-Sîn-Mîm. Tilke āyātü ’l-kitābü ’l-mübîn.

“Tâ Sîn Mîm. Bunlar, apaçık Kitab’ın âyetleridir.” (vr.170b-3)

- Neml 27/1:

Tā-Sîn. Tilke āyātu ’l-Ḳur’āni ve kitābin mübîn.

“Tâ-Sîn. Bunlar Kur’an’ın, apaçık bir kitabın âyetleridir.” (vr.170b-7)

- Ankebût 29/1-2:

Elif-Lām-Mîm. Eḥasibe’n-nāsu en yutrakū en yeḵūlū āmennā vehum lā yuftenūn.

"Elif Lām Mîm. İnsanlar, “İnandık” demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler." (vr.170b-11)

- Rûm 30/1-2:

Elif-Lām-Mîm. Ğulibeti ’r-rûm.

“Elif Lām Mîm. Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar.” (vr.171a-1)

- Lokmân 31/1-2:

Elif-Lām-Mîm. Tilke āyātü ’l-kitābü ’l-ḥakîm.

“Elif Lâm Mîm. İşte bu âyetler, hikmet dolu Kitab’ın âyetleridir.” (vr.171a-2)

- Secde 32/1-2:

Elif-Lâm-Mîm. Tenzîlu ’l-kitābi lā raybe fîhi min rabbi’l- ‘ālemîn.

“Elif Lâm Mîm. Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitab’ın indirilişi, âlemlerin Rabbi tarafındandır.” (vr.171a-4)

- Sâd 38/1:

Şâd. Ve’l-Kur’āni zî’z-zîkr.

“Sâd. Bu zikirle dolu Kur’ân’a bak!” (vr.171b-1)

- Fussilet 41/1-2:

Hâ-Mîm. Tenzîlun mine’r-raḥmāni’r-raḥîm.

“Hâ Mîm. Bu Kur’an, Rahmân ve Rahîm olan Allah’tan indirilmedir.” (vr.171b-3)

- Şûrâ 42/1-2-3:

Hâ-Mîm. ‘Ayn-Sîn-Kâf. (6) Kezâlike yūhî ileyke ve ilâ’l-lezîne min kabliḥallāhu’l- ‘azîzu’l-ḥakîm.

“Hâ Mîm. Ayn Sîn Kâf. (Ey Muhammed!) Mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.” (vr.171b-5)

- Zuhruf 43/1-2-3:

Hâ-Mîm. Ve’l-kitābi’l-mübîn. İnnā ce’alnāhu Ḳur’ānen ‘arabiyyen le ‘allekum ta ḳilūn.

“Hâ-Mîm. Apaçık Kitab’a andolsun ki, iyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur’an yaptık.” (vr.171b-9)

- Zuhruf 43/4:

Ve innehu fī ümmü 'l-kitābi.

“Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz'da) mevcuttur.” (vr.171b-11)

- Duhân 44/1-2:

Hâ-Mîm. Ve 'l-kitābi 'l-mübîn.

“Hâ Mîm. O apaçık Kitab'a andolsun.” (vr.172a-2)

- Câsiye 45/1-2:

Hâ-Mîm. Tenzîlu 'l-kitābi minallāhi 'l- 'azîzü 'l-hakîm.

“Hâ Mîm. Kitab'ın indirilişi, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafından.” (vr.172a-4)

- Kâf 50/1:

Kâf. Ve 'l- Kur'āni 'l- mecîd.

“Kâf. Şanlı ve şerefli Kur'an'a andolsun.” (vr.172a-10)

- Kalem 68/1:

Nûn. Ve 'l-kalemi vemā yesṭurûn.

“Nûn. Kaleme ve yazdıklarına andolsun.” (vr.172b-2)

- Necm 53/3:

Vemā yenṭıku 'ani-l-hevā.

“O, nefis arzusu ile konuşmaz.” (vr.15a-8, vr.180a-4)

- Yûsuf 12/53:

Vemā uberri`u nefsi`inne`n-nefse leemmāratun bi`s sū`i.

“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder.” (vr.182b-3)

- Cum`a 62/5:

Lā yehdī`l- kavme`z-zālimīn.

“Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.” (vr.182b-7)

- Yûnus 10/44:

İnnallāhe lā yazlīmu`n-nāse şey`en velākinne`n-nāse enfusehum yazlīmūn.

“Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler.” (vr.183a-1)

- Tâ-Hâ 20/8:

Allāhu lā ilāhe illā hu.

“Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır.” (vr.183b-10)

- Bakara 2/33:

Yā ādemu enbi`hum bi esmā`ihim.

“Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle.” (vr.187b-11)

- Âl-i İmrân 3/133:

Vesāri ‘ū ilā mağfiratin min rabbikum vecennetin ‘arduhā’s- semāvātu ve’l-arḍu u ‘iddet li’l-mutteḳīn.

“Rabbinizin bağışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun.” (vr.188b-1, vr.189b-2)

- Tâ-Hâ 20/5:

Er-raḥmānu ‘alā’l- ‘arşı stevā.

“Rahmân, Arş’a kurulmuştur.” (vr.188b-8)

- Necm 53/13-14-15:

Ve leḳad rāhu nezleten uḥrā. ‘İnde sidretü’l-müntehā. ‘İndehā cennetü’l-mevā.

“Andolsun ki, o, Cebrail’i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü. Sidretü’l-Müntehâ’nın yanında. Me’vâ cenneti onun (Sidre’nin) yanındadır.” (vr.189a-11)

- Sâd 38/85:

Leemle’enne cehenneme minke vemimmen tebi’ake minhum ecma’īn.

“Andolsun, cehennemi seninle ve onlardan sana uyanların hepsiyle dolduracağım.” (vr.191a-11)

- Yâsîn 36/60:

Elem a’hed ileykum yā benī ādeme en lā ta’budū’ş-şeyṭān. İnnehu lekum ‘aduvvun mübīn.

“Ey Âdemoğulları! Size şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır demedim mi?” (vr.191b-5)

- Nisâ 4/171:

İnnemā'l-mesīhu 'Īsā ibnu Meryeme resūlullāhi ve kelimetuhu'l-elkāhā ilā Meryeme verūhun.

“Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur.” (vr.193a-5)

- Âl-i İmrân 3/84:

Lā nufferriku beyne eḥadin minhum venaḥnu lehu muslimūn.

“Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz O’na teslim olanlarız.” (vr.193a-8)

- Fâtiha 1/2:

Elḥamdu lillāhi rabbi'l- 'ālemīn.

“Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.” (vr.193a-10)

- En‘am 6/59:

İllā ya 'lemuhā velā ḥabbetin fī zulumāti'l-arḍi velā raṭbin velā yābisin illā fī kitābin mubīn.

“Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.” (vr.194a-3)

- Nisâ 4/150:

İnne'l-lezīne yekfurūne billāhi ve rusūlihi ve yurīdūne en yufferriku beynallāhi ve rusūlihi veyekūlūne nu minu bība'din venekfuru bība'din veyurīdūne en yetteḥizū beyne zālīke sebīlā. Ulā'ike humu'l-kāfirūne Ḥakkan vea'tednā li'l-kāfirīne 'azāben muḥīnā.

“Şüphesiz, Allah’ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah’a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenler, “(Peygamberlerin) kimine inanırız, kimini inkâr ederiz” diyenler ve böylece bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler var ya; işte onlar gerçekten kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” (vr.194a-6, vr.194b-7)

- Rûm 30/7:

Ya ‘lemûne zāhiran mine ‘l-ḥayāti ‘d-dünyā vehum ‘ani ‘l-āḥirati hum ġāfilūn.

“Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler.” (vr.196a-10)

- Nisâ 4/48:

İnnallāhe lā yağfiru en yuṣṣake bihi ve yağfiru mā dūne zālike limen yeṣā‘u.

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar.” (vr.197b-6)

- Yâsîn 36/82:

İnnemā emruhu izā erāde şey‘en en yekūle lehu kun feyekūn.

“Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen olur.” (vr.197b-9, vr.204b-8)

- ‘Alak 96/9-10:

Era eyte ‘l-lezī yenhā. ‘Abden izā ṣallā.

“Sen, namaz kıldığında kulu (bundan) engelleyeni gördün mü?” (vr.202a-10)

- ‘Alak 96/19:

Kellā lā tuṭī ‘hu vescud vakterib.

“Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş.” (vr.202a-11)

- Bakara 2/149:

Vecheke şetra ‘l-mescidü ‘l-ḥarām.

“(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.” (vr.203a-2)

- En‘am 6/103:

Lā tudrikuhu ‘l-ebşāru vehuve yudriku ‘l-ebşār vehuve ‘l-latīfu ‘l-ḥabīr.

“Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” (vr.205b-6)

- Bakara 2/168:

Velā tettebi ‘ū ḥuṭuvāti ‘ş-şeyṭāni innehu lekum ‘adüvvün mübīn.

“Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.” (vr.206b-1)

- Tevbe 9/60:

İnnemā ‘ş-şadekātu li‘l-fuḳarā‘i ve‘l-mesākīni ve‘l-‘āmilīne ‘aleyhā ve‘l-mu‘ellefeti kulūbuhum vefī‘r-riḳābi ve‘l-ḡārimīne vefī sebīllallāhi vebni‘s-sebīl ferīḍaten minallāh.

“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir.” (vr.77b-6, vr.207a-4)

- Âl-i İmrân 3/21:

İnne 'l-lezîne yekfurûne bi-âyâtillâhi veyaḳtulûne 'n-nebiyyîne bigayri Haqqin veyaḳtulûne 'l-lezîne ye'murûne bi'l-kıstı mine 'n-nâsi febeşşirhum bi azâbin elîm.

“Allah’ın âyetlerini inkâr edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler, insanlardan adaleti emredenleri öldürenler var ya, onları elem dolu bir azap ile müjdele.” (vr.74b-6, vr.207b-1)

- Mümtehine 60/1:

Vemen yef'alhu minkum fekad dâlle sevâ'e's-sebîl.

“Sizden kim bunu yaparsa, mutlaka doğru yoldan sapmıştır.” (vr.207b-11)

- Fetih 48/4:

Hüve 'l-lezî enzele 's-sekînete fî kulûbi'l-mü'minîne liyezdâdû îmānen me'a îmānihim.

“O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir.” (vr.208a-1)

- Enfâl 8/2:

Ve izâ tuliyet 'aleyhim âyâtuhu zâdethum îmānen ve 'alâ rabbihim yetevakkellûn.

“O’nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler.” (vr.208a-5, vr.209a-4, vr.209b-3)

- Fecr 89/28-29:

Yâ eyyetuhâ 'n-nefsu 'l-muṭma'inne. İrci 'î ilâ rabbiki rāḍiyeten merḍiyye.

“(Allah, şöyle der:) “Ey huzur içinde olan nefis!” Sen O’ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!” (vr.209a-1)

- En‘am 6/75:

Vekezālike nūrī İbrāhīme melekūte’s-semāwāti ve’l-arḍi veliyekūne mine’l-mūkinīn.

“İşte böylece İbrahim’e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun.” (vr.210a-2)

- Nisâ 4/56:

Küllemā naḍicet culūduhum beddelnāhum culūden ğayrahā liyezūḳū’l- ‘azāb.

“Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz.” (vr.215a-3)

- Bakara 2/3:

Elleżīne yu’minūne bi’l-ġaybi veyuḳīmūne’s-şalāte vemimmā razeḳnāhum yunfiḳūn.

“Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.” (vr.215a-7)

- Bakara 2/4:

Ve’l-leżīne yu’minūne) bimā unzile ileyke vemā unzile minḳablike vebi’l-āḫirati hum yūḳinūn.

“Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar.” (vr.215a-9)

- Bakara 2/1:

Elif lâm mîm.

“Elif-lâm-mîm.” (vr.3b-6, vr.215b-3, vr.215a-6)

- Bakara 2/219:

Yes’elūneke ‘ani’l-ḥamri ve’l-meysiri ḵul fīhimā iṣmun kebīrun vemenāfi’u linnāsi ve iṣmuhumā akberu min nef’ihimā.

"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür." (vr.216a-4)

- Saffât 37/181-182:

Ve selāmun ‘ale’l-mürselīn ve’l- ḥamdü li’llāhi rabbū’l- ‘alemīn.

“Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun. Hamd, âlemlerin Rabb'i olan Allah’adır.” (vr.218a-11)

5.2. Eserde Yer Alan Hadisler

Seyyid Muhammed Ma‘rifî *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma‘ârif* isimli eserinde sık sık hadislere gönderme yapmıştır. Bazı hadislerden mükerrer olarak istifade etmiştir. Toplam 116 hadise yer vermiştir. Ayrıca müellif muteber hadis kaynaklarında bulunmayan bazı hadisleri de eserinde zikretmiştir. Eser boyunca karşımıza çıkan hadisler aşağıda transkripsiyonları, anlamları ve kaynakları ile birlikte verilmektedir.

- ***Mūtū qable en temūtū.***

“Ölmeden önce ölünüz.” (vr.5a-4)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:29.

- ***El-mü'minü mirātü'l-mü'min.***

“Mümin, müminin aynasıdır.” (vr.5b-8)

Ebû Davud, Edeb, 49.

- ***Terkü'd-dünyā re'sü küllü 'ibādetin, ḥubbü'd-dünyā re'sü küllü ḥaṭi'etin.***

“Dünyayı terk etmek her ibadetin başı, dünya sevgisi her hatanın başıdır.” (vr.6b-10, vr.144a-11)

Beyhâkî, Şuabu'l-Îmân 7/338.

- ***Lev le'l-mürebbî mā 'areftü rabbî.***

“Mürebim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim.” (vr.15b-9, vr.162b-10, vr.178a-7)

Ebu Davud, Edeb, 76.

- ***Levlāke levlāk lemā ḥalaḳtu'l-eflāk.***

“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.” (vr.25b-5, vr.166b-1, vr.197a-5)

Îmâm Ahmed, Müsned IV-127; Hâkim, Müstedrek II-600.

- ***Cāe 'Aliyyen ve me'a küllü nebiyyen sırrān ev cāe' me'î cehren.***

“Ali, bütün peygamberlerle gizli olarak gelmiştir. Benimle ise alenen gelmiştir.” (vr.31a-11)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Ene medīnetü 'l- 'ilm ve 'Aliyyün bābuhā.***

“Ben ilmin şehriyim ve Ali onun kapısıdır.” (vr.31a-8, vr.146b-6)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/262.

- ***Laħmuke laħmī, cismuke cismī ve demmuke demmī ve şaħmuke şaħmī.***

“Etin benim etim; cismin benim cismin ve kanın benim kanımdır. Yağın benim yağımdır.” (vr.32a-1, vr.166a-7)

Ebu Davud, Edeb, 87; Süyûtî, el-Câmiu'l-Kebîr, 302.

- ***Ene ke 'ş-şemsī ve 'Ali ke 'l-ķamer***

“Ben güneşim, Ali (ise) aydır.” (vr.32a-3)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Ene ve 'Alī min nūr-ı vāħid.***

“Ben ve Ali bir nurdanız.” (vr.32a-2)

Tirmizî, Fiten, 48.

- ***Ene ķātilikum bi 't-tenzīl ve 'Aliyyun yuķātilikum bi 't-te 'vīl***

“Ben sizi şeriat ile terbiye ederim, katlederim, Hakk’a götürürüm. Ali (ise) tarikat ile terbiye edip katleder.” (vr.33a-1)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:87.

- ***Fe hüve huşıra mea 'hüm yevme 'l-kıyame.***

“Kişi, kıyamet gününde sevdiğiyle haşr olunacaktır.” (vr.34a-4)

Buhârî, Edeb, 96.

- ***Eş-şerî 'atu aqvâli ve 't-tarîkatu ef'âli ve 'l-hakîkatu ahvâli.***

“Şeriat sözlerimdir, tarîkat fiillerimdir. Hakikat ise ahvâlimdir.” (vr.34b-1, vr.37a-4)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/4.

- ***El-harişu mahrûmun.***

“Haris (açgözlü) olan mahrum kalır.” (vr.35b-9)

Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, 39.

- ***Ed-dünyâ harâmun 'alâ ehli 'l-âhiretu ve 'l-âhiretu harâmun 'alâ ehli 'd-dünyâ ve hümâ harâmân 'alâ ehlullâh.***

“Dünya âhiret ehline haramdır. Âhiret, dünya ehline haramdır. Ve bu ikisi, ehlullâh üzerine haramdır.” (vr.36a-3, vr.214b-4)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:54.

- ***Men re 'ânî fekad reâyü 'l-Hakk.***

“Beni gören, Hakk'ı görmüştür.” (vr.37b-2, vr.199a-2)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***El-veledu sırru ebîhi.***

“Çocuk, babasının sırrıdır.” (vr.38a-7, vr.84a-11, vr.111b-1)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/452.

- ***Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe rabbehu.***

“Nefsini bilen Rabbini bilir.” (vr.39a-6, vr.116a-10, vr.148b-5, vr.179a-3, vr.208b-9)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/262.

- ***Evvelü mâ halaḳallāhu nūrī 'alā şūret-i Âdem ve 'alā şūretü'r-Raḥmān.***

“Allah önce benim nurumu Âdem'in ve Rahman'ın suretinde yaratmıştır.” (vr.42b-7, vr.155b-3)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/265-266.

- ***Ḥalaḳallāhu âdeme 'alā şūretihi ve 'alā şūretü'r-Raḥmān.***

“Allah Âdem'i kendi sureti ve Rahman sureti üzerine halk etmiştir.” (vr.44a-8, vr.133b-1, vr.179a-8, vr.187b-7, vr.188b-9)

İbn Hâcer 5/182-183.

- ***Enzele'l-Ḳur'âne 'alā seb'ati aḥrufin ve fātiḥatü'l-kitāb seb'a āyāt ihdāhunne Bismi'l-lāhi'r-rahmāni'r-raḥīm.***

“Kur'an yedi harf üzerine inmiştir. Fatiha yedi ayettir. Bu yedi ayetten biri Bismillāhi'r-rahmāni'r-raḥīmdir.” (vr.46b-1, vr.186b-6)

İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, 7-8; Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, I, 18-20.

- ***Ḥubbü'l-vaṭan mine'l-îmān.***

“Vatan sevgisi imandandır.” (vr.47a-1, vr.131b-4)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/345.

- ***Büniye'l-İslâmü 'alâ hamsin. Şehâdeti İinne lâ ilāhe illallāh Muḥammedün Resûlullāh. Ve iḳāmu 'ş-şalāti ve itā'üz-zekāti ve şavmi şehri'r-ramazân. Ve ḥaccu'l-beyti men isteṭā'a ileyhi sebilen.***

“İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve imkân dâhilinde ise hacca gitmek.” (vr.47b-4)

Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'ân, 43.

- ***İinne li'l-Ḳur'ânî zahran ve batnen ve li batnihi batnen ilā seb'ati ebṭan.***

“Kur'ân'ın bir zahiri, bir batını mevcuttur. O batının da bir batını vardır. Yedi batını vardır.” (vr.52a-11, vr.114b-7)

Suyûti, El-İtkân, II, 1220; Zerkeşî, II, 154.

- ***İzâ eḥabballāhu 'abden ibtidā' gāyetü'l-ḥubbi efnāhu lem yetruk ehlen ve malen.***

“Allah bir kulunu sevdiğinde, onu fenâ haliyle hâllendirir. Malını ve ailesini Allah yolunda terk ettirir.” (vr.56a-6)

Deylemî, Firdevsu'l-Ahbâr, I, 310, İbn Cevzî, Mevzûât 2/278.

- ***Men 'aşşakani' aşşakahu ve men 'aşşakahu kateltuhu fe'emmā deyyenehu ene küntü lehu mümeşşilen beyne'l-'ayneyhi ulā'ike'l-abdāl ḥaḳḳan.***

“Kim bana âşık olursa ben de ona âşık olurum. Âşık olduğum kimseyi katlederim. O vakit kişiye, kanının diyetini vermek gerekir. Diyet olarak, ben o kişinin iki gözü arasında görünürüm. İşte böyle kimseler, ma'ârif ehli ve abdâllardır.” (vr.56b-1)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/123.

- ***Allāhümme erine 'l-eşyā 'e kemā hiye.***

“Allah’ım eşyanın hakikatini (mâhiyetini) bize olduğu gibi göster.” (vr.59a-5)
El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/132.

- ***Men 'arefallāhe lā yuhfā şey'un.***

“Allah’a ârif olan kimseye, gizli bir şey kalmaz.” (vr.60a-3)
El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/97.

- ***El- 'ulemā 'u vereşetü 'l-enbiyā.***

“Âlimler, Peygamberlerin varisleridir.” (vr.60a-8)
İbnü'l-Cevzî, El-İlelu'l-Mütenâhiye, 597.

- ***İnne lillāhi arđan beydā'en tusiru 'ş-şemsu fihā şelāşüne yevmen kemeşeli
eyyāmi 'd-dünyā şelāşüne merrāten saḥveten ḥalkān lā ya 'lemun.***

“Allah için beyaz bir yer vardır ki, güneş orada olur. Hakk’ı seyrederek. Dünya günlerinin otuz kere seyrettiği gibi halk onu görür. Fakat ne olduğunu bilmezler.” (vr.62a-3)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Mi 'rācu 'l-mü 'mini ve miftāhu 'l-cenneti.***

“Namaz, müminin miracı ve cennetin anahtarıdır.” (vr.64a-10)
İbnü'l-Cevzî, El-İlelu'l-Mütenâhiye, 492.

- ***Eş-şalātu 'imādū 'd-dīn fermen eḳāmeḥa feḳad eḳāme 'd-dīn.***

“Namaz dinin temelidir, namazı ikâme eden, dini ikâme etmiş olur.” (vr.64b-1)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/31.

- ***Ḥalaḳāllāhu Ādeme fī yevmi'l-Cum 'a. Lā tekūmu 's-sā'atu illā fī yevmi'l-Cum 'a.***

“Allah Âdem’i Cuma günü yarattı. Kıyamet de Cuma günü kopacaktır.” (vr.68a-2)

Tirmizî, Deavât, 98.

- ***Lā yecūzu 'l-Cum 'a illā fī Mıṣr Cā'mi'.***

“Mısır cami dışında bir yerde Cuma namazı kılmak câiz değildir.” (vr.68b-1)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Kelāmullāhi Te 'ālā ḡayra maḥlūḳin. Men ḳāle maḥlūḳ fe hüve kāfirun.***

“Allah kelâmı yaratılmış değildir. Kim yaratılmış derse kâfirdir.” (vr.69b-9, vr.192b-9)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/67.

- ***Mā enzelallāhu 'alā Ādeme illā tis'ate 'iṣrūne ḥarfen.***

“Allah Adem’e sadece yirmi dokuz harf indirdi.” (vr.70b-5)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Lā yaḳbelullāhu ṣalāte bilā vuḏū***’.

“Allah, abdestsiz kılınan namazı kabul etmez.” (vr.71a-11)

Buhari, Edeb, 127.

- ***Eş-şūfī yeṣṭafī ḳalbehu mine ’l-ḡilli ve ’l-ḡışşı.***

“Sufi, kalbini kin ve hileden temizleyen kişidir.” (vr.71b-7)

El-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ I-185/827.

- ***Errihnî yā Bilāl.***

“Bizi rahatlat ey Bilal!” (vr.75b-1)

El-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II/54.

- ***Men lem yu ’min bi ’l-ḥurūfī ve hiye tis ’ate ve ’iṣrūne ḥarfen fe ’ttebū ’ maḳadehu mine ’n-nār.***

“Her kim ki yirmi dokuz harfe inanmadı, onun yeri ateştir.” (vr.79a-5, vr.185b-6)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Yā müdebbire ’l-leyli ve ’n-nehār.***

“Ey gece ve gündüzü idare eden.” (vr.83b-10)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Men ’arefe ’ş-şiyāme leyse bi şiyāmin lehu.***

“Kim orucu bilirse ona oruç tutmak farzdır.” (vr.85b-1)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I-54.

- ***Men ekele ramaḍān müte ‘ammiden feḳad kefere.***

“Ramazan ayında kasten (hiçbir özrü olmaksızın) yemek yiyen kâfir olur.” (vr.85b-11)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/89.

- ***Men tereke ‘ş-şalāte müte ‘ammiden feḳad kefere.***

“Namazı kasten terk eden küfre girmiş olur.” (vr.86a-11)

Nesâî, Salât, 8.

- ***Men tereke sünneti fe leyse minni.***

“Sünnetimi terk eden benden değildir.” (vr.86a-8)

Tirmizî, Tefsirü'l-Kur’ân, 78.

- ***Ṭūluḥu sittüne zirā ‘en fi’s-semāi’.***

“Senin gökteki boyunun uzunluğu altmış arşındır.” (vr.87a-8)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Farzun ‘alā ḥamsüne şalāten fī küllī yevmin ve leyletin.***

“Her gün ve gece için, elli vakit namaz farz kılındı.” (vr.89b-6)

Sahîh-i Buhârî, Bed'ü'l-Halk: 6, Enbiya, 22, 43; Menâkıbu'l-Ensar, 42; Sahîh-i Müslim, İmân, 264 /164.

- ***El-ihsânü en ta'büdallāhe ke'enneke terāhu, fein lem tekün terāhu fe'innehu yerāke.***

“İhsân, Allah Teâlâ'yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk'ı görmezsen de, Allah Teâlâ seni görür.” (vr.97a-6, vr.105a-1, vr.110a-1, vr.111a-11)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/156.

- ***'Aynen yubşiru bihā ve lisānen yentiķu bihā.***

“Kıyamet günü onun (Hacerü'l-Esvedin) görebileceği gözleri ve konuşabileceği bir dili olacaktır.” (vr.97b-5)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/120.

- ***Ĥamirtu ģinete Ādem bi yedī erba'īne şabāĥen.***

“Adem'in tıynını kırk sabah elimle yoğurdum.” (vr.106a-2)

Beyhâkî, Esmâ Ve's-Sıfât, 11/59; Taberî, Tarih, 1/91.

- ***Ĥalākallāhu 'l-ĥalka min ģurfeti'l-'ayni ev hüve akreb.***

“Allah, kâinatı bir göz açıp kapayınca kadar hatta daha kısa bir süre içinde yaratmıştır.” (vr.107a-6)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***'Areftu Rabbī bi Rabbī.***

“Rabbimi Rabbim ile bildim.” (vr.111b-9)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Lā mehdīyye illā ʿĪsā ibni Meryem.***

“Meryem oğlu İsa’dan başka mesih yoktur.” (vr.112b-7)

Buhârî, Edeb, 64.

- ***El-mehdiyyü ʿilmü şecerātın tayyibetin aşluha bi Mekketin ve şemeretuhā fīʿl-Ḥorāsān.***

“Mehdi hakkındaki ilim güzel bir ağaca benzer. O ağacın kökleri Mekke’de, meyveleri Horasan’dadır.” (vr.113a-3)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Teʿvīlün min cānibüʿl-Ḥorāsān.***

“Tevili Horasan tarafındadır.” (vr.113a-8)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Ḥalaqtuʿl-ʿālemu li ecliķūm ve ḥalaqtukum li ecli.***

“Âlemi sizin için yarattım. Sizi [ise] kendim için yarattım.” (vr.116b-10)

El-Aclûnî, Keşfüʿl-Hafâ I-265/827.

- ***Ḥalaķāllāhu Teʿālā reʿse Âdeme ve cebhetuhu min turābiʿl-Kaʿbe ve şadrahu ve zahrahu min beytüʿl-Muķaddes ve yedehuʿl-yemīn min arđiʿl-meşriķ ve yedehuʿl-yesār min arđiʿl-mağrib.***

“Allah, Âdem’in başını ve alnını Kâbe toprağından, sırtını ve göğsünü Beytüʿl-Mukaddes (Kudüs)’ten, sağ elini doğudan Horasan’dan, sol elini batıdan, sağ ayağını

Mısır toprağından ve sol ayağını Hicaz toprağından yarattı.” (vr.93b-2, vr.104a-8, vr.118a-1)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Lā tesebbu ‘r-rīḥa ‘ fe innehu min nefesu ‘r-Raḥman.***

“Rüzgâra sövmeyin, çünkü rüzgâr Rahman’ın nefesidir.” (vr.119b-2)

İbn Mâce, Sünen, 98.

- ***İnnī vecedtü ‘r-rīḥa ‘ min ṭarafı ‘l-Yemen.***

“Ben rüzgârı Yemen tarafında buldum.” (vr.119b-6)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***İnne fī ‘l-insāni şelāse mi’e ve sittūne mafşalān.***

“İnsanın üç yüz altmış mafsalı vardır.” (vr.122b-9)

Müslim, Müsâfirîn 84.

- ***Minhu bedā ‘u ve ileyhi ye ‘ūd.***

“O’ndan başladı ve O’na döner.” (vr.123b-10)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Mā vesi ‘anī arḍun ve lā semāun illā vesi ‘anī kalbi ‘abdü ‘l-mü ‘min.***

“Ben yerlere ve göklere sığmadım. Bir mümin kulunun kalbine sığdım.” (vr.127a-2)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, C.II, 195.

- ***Küntü kenzen mahfiyyen.***

Hadisin tamamı şu şekildedir: ***Küntü kenzen mahfiyyen fe aḥbebtü en u 'rafe fe ḥalaktü 'l-ḥalka li ya 'rifunî.***

“Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım.” (vr.127b-10)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/132.

- ***Lā ĩmāne li men lā emānete lehu ve lā dīne li men lā 'ahde lehu.***

“Emaneti olmayanın imanı yoktur. Ahdi olmayanın ise dini yoktur.” (vr.129b-5)

Müslim, Müsâfirîn 62.

- ***Men lem yerallāhe fī 'd-dünyā ve lem yerallāhe fī 'l-āḥirati.***

“Kim Allah'ı dünyada görmezse ahirette de göremez.” (vr.131a-7)

Tirmizî, Fiten, 7.

- ***İnnallāhe cennetun leyse fīhā ḥūrūn ve lā kuşūr ve lā leben ve lā 'asel.***

“Allah'ın bir cenneti vardır ki, orada ne huri, ne köşkler, ne süt ne de bal vardır.” (vr.133a-5)

Buharî, Edeb, 96

- ***El-ma 'ārifu külle şey'in lā muḥtācehu.***

“Ma 'ârif olan hiçbir şeye muhtaç değildir.” (vr.143b-7)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Ed-dünyā cīfetün ve ṭālībuhā kilābun.***

“Bu dünya bir çöplüktür ve talipleri de köpeklerdir.” (vr.160a-11)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Eş şey’ü şey’ün el cāhilü lā şey’un.***

“Her şey bir şeydir; cahil hiçbir şey değildir.” (vr.151b-5, vr.178b-4)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Lev icteme ‘a ‘n-nāsu ‘alā eḥabbi emrī mā ḥalaḳtu ‘n-nār.***

“Eğer insanlar, benim emirlerimi sevmek için toplanmış olsalardı cehennemi yaratmazdım.” (vr.182a-1)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Lā ṣalāte illā bi fātiḥatü ‘l-kitāb.***

“Fatihâ’nın manasını bilmeden namaz olmaz.” (vr.43b-4, vr.183a-9)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***El cennetu taḥte aḳdāmi ‘l-ümmühāt.***

“Cennet, annelerin ayakları altındadır.” (vr.188a-10)

İbnü’l-Cevzî, El-İlelü’l-Mütenâhiye, 177.

- ***Rāeytü rabbī fī leyleti 'l-mi 'rāc fī şūreti ādemın kaçat.***

“Miraç gecesi Rabbimi genç bir delikanlı suretinde gördüm.” (vr.189b-7, vr.204a-4)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***İnnallāhe kırea t̃ā-hā ve yā-sîn kable en yahluḳallāhe 's-semāvātī ve 'l-arḳa bi elfün 'āmin.***

“Yüce Allah dünyayı ve gökleri yaratmadan bin sene önce Tâ-hâ ve Yâ-sîn surelerini okudu.” (vr.194b-11)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Men zāre vech-i veledī feke ennemā zāre vechī. Men zāre vechī feke ennemā zāre vechullāh.***

“Her kim evladımın vechini ziyaret ider, benimkini ziyaret etmiş olur. Her kim benim vechimi ziyaret eder, Allah'ı ziyaret etmiş olur.” (vr.198b-7)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Rāeytü Rabbi fī leyleti 'l-mi 'rāc fī şūreti ādem ve fī şūreti 'l-aḥsen.***

“Miraç gecesi Rabbimi âdem ve güzellik suretinde gördüm.” (vr.199b-8)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Bī yesme 'u ve bī yūbşirüne ve bī yanızık ve bī yeḳebış ve bī yemeşī.***

“Benimle işitir, benimle görür, benimle söyler, benimle tutar ve benimle yürür.” (vr.201b-4)

Tirmizî, Fiten,76.

- ***Ene seyyidü 'l-ķavmi ĥāđimuhum ve ene seyyidu veledi ādem.***

“Bir kavmin yöneticisi, o kavmin hizmetçisidir”. (vr.199b-4)

El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:463.

- ***Men kefer bilāmelif fehüve beri minnî lāmelif.***

“Her kim lâmelife küfrederse, lâmelif ondan masundur.” (vr.207b-2)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- ***Se tüferriķu ümmetî şelāse ve seb ĩne firķatun külluhum fĩ 'n-nār ve illā vāĥidün firķatu 'n-nāciyyetü 'n-cennetün.***

“Ümmetim yetmiş üç firkaya ayrılacaktır. Bunların hepsi ateş ehli olup sadece bir tanesi kurtuluşa erecek firkadır.” (vr.213b-3)

İbn-i Mâce, Sünen, 17

- ***Veylün li küllĩ ālimin lā ya 'rifu nefse 'l-ceddi şıđķā.***

“Kendi atalarının doğruluğunu bilmeyen âlime yazıklar olsun.” (vr.216a-7)

Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

5.3. Eserde Yer Alan Dualar

Eserde oldukça az sayıda dua karşımıza çıkmaktadır. Bunlar aşağıda transkripsiyonları, anlamları, varak ve satır numaraları ile birlikte sıralanmıştır.

- *Allāhümme ecirnā mine 'n-nār ve min ehlihā ve edhilmā 'l-cennete bi-faḍlike ve keremike yā erḥame 'r-rāḥimīn.*

“Allah’ım! Bizi cehennem ateşinden koru, iyiler ile beraber cennete dâhil eyle. Bizi bağışla ey merhametlilerin merhametlisi!” (vr.192b-4)

- *Allāhümme ecirnā mine 'n-nār.*

“Allah’ım! Bizi ateş azabından koru!” (vr.206-11)

- *Şalavātullāhi 'aleyhim ecma 'īn.*

“Allah’ım! Hepsine rahmet ihsan eyle!” (vr.165b-2)

- *La'netullāhi 'aleyh ve 'alā ḳavmihi*

“Allah’ın laneti onun ve kavminin üzerine olsun!” (vr.187b-6)

5.4. Eserde Yer Alan Kelâm-ı Kibârlar

Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif isimli eserde müellif zaman zaman anlatımı güçlendirmek amacıyla bazı kelâm-ı kibârları Arapça asıllarıyla

iktibas etmektedir. Seyyid Muhammed Ma'rifi'nin özellikle Hz. Ali'nin sözlerine büyük değer verdiği görülmektedir. Bunlar aşağıda transkripsiyonları ve Türkçe karşılıklarıyla birlikte verilmektedir.

- ***Men lā mürşide lehū ve lā dīne leh. Men lā şeyhe lehū ve şeyhuhū Şeytān lehū.***

“Mürşidi olmayan kişinin dini yoktur. Mürşidi olmayan kimsenin şeyhi şeytandır.”
(vr.5b-10)

- ***En-naşihatü eshel ve 'l-müşkilü kabūl.***

“Nasihat etmesi kolaydır; kabul etmesi güçtür.” (vr.4b-1)

- ***Küllü şey'in yerci 'u ilā aşlihi.***

“Her şey aslına rücu eder.” (vr.16b-8, vr.61b-6, vr.161a-1, vr.178b-1, vr.204a-11)

- ***Küllü ma 'būdin maḫşūdīn ve küllü maḫşūdīn ma 'būdin.***

“Bir kişinin maksudı ne ise tanrısı odur; bir kişinin tanrısı kim ise maksudı odur.”
(vr.139b-9)

Müellif bu ifadeyi eserinde yanlışlıkla hadis olarak tanıtmaktadır.

- ***Lev küşife 'l-ğıṭā'ü mā ezdedtū yakīnen.*** (Hz. Ali)

“Şayet perde kalksa benim imanımda hiçbir artma olmaz.” (vr.37b-5)

- ***Ene nokṭatü 'n-fī taḥte 'l-bā'.*** (Hz. Ali)

“Ben ba'nın altındaki noktayım.” (vr.28a-11)

- *El- 'ilmü noḳṭatün keṣṣerāhu 'l-cāhilūn.* (Hz. Ali)

“İlim bir nokta idi, cahiller onu çoğalttı.” (vr.28b-1)

- *Ve cemī'u esrārullāhi Te 'ālā fī kütübi 's-semāviyye ve cemī'u mā fī kutubi 's-semāviyye ve cemī'u mā fī 'l-Ḳur 'ān ve cemī'u mā fī 'l-Ḳur 'ān fī Fātiḥatü 'l-Kitāb ve cemī'u mā fī Fātiḥatü 'l-Kitāb fī Bismi 'l-lāh ve cemī'u mā fī Bismi 'l-lāh fī bā 'i Bismi 'l-lāh ve cemī'u (7) mā fī bā 'i Bismi 'l-lāh fī noḳṭatin taḥte 'l-bā'.* (Hz. Ali)

“Allah’ın bütün sırları, O’nun gökten indirdiği kitaplarındadır. Gökten inen bu kitapların bütün sırları Kur’ân’ın içindedir. Kur’ân’ın sırları, Fatiha suresindedir. Fatiha’nın sırları Bismillah’dadır. Bismillah’ın içinde olan sırlar, Bismillah’ın ba’sı içinde ve b harfinin noktasındadır.” (vr.27b-2)

- *Yā keḥ he ye 'ayn ṣad e 'ūzūbuke min küllī zūnūbin elletī teveccub niḳāve e 'ūzūbuke min küllī elletī taḥṣā ḡayṣe 's- semā'i' fe 'nfirnā yā Rabb 'alā men zalemnā.* (Hz. Ali)

“Ya Kâf hâ ye ayn sad. Allah’ın azabı ve gazabına icap eden tüm günahlardan sakınıyoruz. Yağmuru engelleyen her türlü illetten sakınıyoruz. Bize zulmedenlere karşı bize yardım et.” (vr.208a-1)

- *Ene noḳṭatün. Ve ene kelāmullāh-ı nāṭıḳ. Ve ene kitāb-ı mestūr ve ene beytü 'l-ma 'mūr ve ene te 'vīlū 'l-Ḳur 'ān ve ene vechullāh ve ene keḥ he ye 'ayn ṣad ve ene velīyullāh ve ene şāḥibū 's-seyf.* (Hz. Ali)

Hz. Ali’nin sözü: “Ben ba’nin altındaki noktayım. Ben Allah’ın konuşan kelâmıyım. Ben örtülmüş olan kitabım. Ben Allah’ın mamur eviyim. Ben Kur’ân’ın eviyim. Ben Allah’ın vechiyim. Ben keḥ-he-ye-ayn-sad’ım. Ben Allah’ın velisiyim. Ben kılıcın sahibiyim.” (vr.30b-6)

ALTINCI BÖLÜM

6. METİN

6.1. Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yol

1. Metin içerisinde geçen bütün uzunluklar belirtilmiştir. Sûret, tahkîk, cismânî, vücûd, insân gibi.
2. Eser içindeki ayın ve hemzeler gösterilmiştir.
3. Sonu b, c, d, g ile biten kelimeler değiştirilmeden aynen yazılmıştır. Derd, intisâb, evlâd gibi.
4. Harf-i cerlerle gelen kelimeler harf-i tarif gösterme işaretiyle belirginleştirilmiştir. Bi'l-i'tikâd gibi.
5. Metindeki bazı kelimelerin eser içerisindeki diğer yazılışlarından yola çıkarak yanlış yazılmış olabileceğini fark ettik. Bu sözcüklerin doğru şekillerini yazmayı uygun gördük. Örneğin; imkân kelimesinin emkân, sabır kelimesinin sabur, müvekkel kelimesinin müekkel şeklinde yazılmış olması gibi.
6. Metinde geçen özel isimler, anlam karışıklığını engellemek maksadıyla büyük harfle başlanarak yazılmıştır. Nitekim bazı kelimeler bu şekilde belirtilmediğinde başka sözcüklerle karışabilmektedir. Zira metinde hak kelimesi doğru ve gerçek anlamının yanı sıra Allah'ı ifade etmek için de kullanılmıştır.
7. Eserin transkripsiyonlu metni oluşturulurken sayfa numaraları her sayfanın başlangıcında köşeli parantez içinde [...] verilmiştir.

8. Metnin her bir varlığının her bir satırı numaralandırılmıştır. Numaralar normal parantez içinde (...) gösterilmiştir.
9. Metin paragraflandırılmıştır. Böylelikle metni okumak kolaylaşmıştır.
10. Beyitler ve mısralar italik olarak yazılmıştır.
11. Arapça olarak aktarılan ayetler, hadisler, kelâm-ı kibârlar ve dualar transkripsiyonlu bir şekilde italik ve koyu olarak verilmiş, anlamları ile kaynakları ise dipnotta gösterilmiştir.
12. Metinde her varlığın son satırında bulunan bir yahut birkaç kelime sonraki sayfanın ilk satırında tekrar yazılmıştır. Biz söz konusu ifadeleri tekrarlamamayı uygun bulduk.
13. Metnin anlaşılmasını kolaylaştırması açısından bazı noktalama işaretlerinden yararlanılmıştır. Cümle sonlarına nokta (.) konulmuş, diyaloglar tırnak işareti (") ile gösterilmiştir. Özel isimlerden sonra gelen eklerde kesme işareti kullanılmıştır. Ayrıca gerektiği yerlerde virgül (,) ve soru işareti (?) de kullanılmıştır.
14. Metinde Arapça, Farsça kelime ve eklerin yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver'in "*Yazım Birliği Üzerine Öneriler*"ine¹⁰²², Türkçe kelime ve eklerin yazımında da Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın "*Eski Türkiye Türkçesi*"¹⁰²³ adlı çalışmasına uyulmuştur.

¹⁰²² İlgili makale için bkz. İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi**, C. XI, S. 1, Ankara, 1993, s.51-89.

¹⁰²³ Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994.

6.2. Nüshanın Tanıtımı

Seyyid Muhammed Ma'rifi'nin *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* isimli eserinin elimizdeki tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde Reşid Efendi koleksiyonunda 391 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Fiziksel olarak ölçüleri 158x112 mm'dir. Eser 218 varaktan oluşmaktadır. Eserin yazıldığı hattın cinsi nesihdir. Eser 11 satır hâlinde kaleme alınmıştır. Besmele ile başlayan eser kitabın ismi dışında hiçbir başlık ihtiva etmemektedir. Metin bölümlendirilmemiştir.

Eserin istinsah ediliş tarihi net olarak bilinmemektedir. Üzerinde herhangi bir tarih kaydı yer almamaktadır. Müstensihî de belirsizdir. Nazal harflerinin yazımında belirli bir istikrarın olmayışı, genellikle nun harfiyle yazılması, metnin Mısır'da yetişmiş müellif tarafından bizzat kaleme alınmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yapılan araştırmalar neticesinde eserin başka bir nüshasına rastlanılmamıştır. Kırmızı renkli cetvel eserin yalnızca 1b-3a arasındaki varaklarda bulunmaktadır. Eser ser-levhasızdır.

6.3. Transkripsiyon Alfabeti

ا, ء	a, e '	ص	ş
آ	ā a	ض	ž, ɖ
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ک	k
خ	ḫ	گ	g, ŋ, k
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h (a,e)
س	s	لا	lā
ش	ş	ي	y, ɪ, i, ī

6.4. Metin

[1b] (1) Risāle-i Ādāb ve Tarīkatnāme-i Fethü'l-Ma'ārif

(2) Ebū Şābit ve Ebū Muhammed Tarīkatnāmesidür (3) ki şerī'at ve tarīkat ve haḳīkat (4) oldur ki Bismi'l-lāhi teyemmennā (5) bi zikri'l-lāhi celīl. *El-ḥamdü lillāhi 'l-leẓī hedānā (6) li ḥazā ve mā künnā li nehtediye lev lā en hedānallāh.*¹⁰²⁴ (7) Ya'nī bu mecmū'ı enbiyāyı ve evliyāyı [2a] (1) 'ālem-i ğaybdan 'ālem-i şehādete (2) hidāyet irsāl eyleyüp göndermişdür bizlere. (3) Aña ḥamd eylerüz ki kelām-ı ḳadīmesini (4) nūr-ı hidāyet bir nūr-ı vāhid ve nūr-ı hidāyet (5) 'ālemlere rahmet olmuşdur. Yoḥsa (6) ol Allāh anları bizlere hidāyet eylemeseydi (7) ve hediye-yi irsāl-i rahmet-i 'ālem ḳılmasaydı (8) biz ki ol 'ināyeti nice bilüp ve (9) maẓhar-ı bi'z-zāt nice olur idük. (10) Ol hidāyet kelām-ı ḳadīmedür ki bir ismi (11) nūr-ı nübüvvet ve bir ismi nūr-ı velāyetdür. [2b]

(1) Ve hidāyet-i nūr kim ezelden nūr-ı kelām-ı (2) ḳadīmdür. Kendüsi nūr-ı kelām daḳı nürdür (3) ve ismi nūr-ı nübüvvet ve nūr-ı velāyetdür. Nūr-ı (4) nübüvvet ve velāyet ikisi bir nūr-ı vāhiddür kim (5) Ḥaḳḳ Te'ālā Ḥazretleri'nün kelām-ı ḳadīmesidür. (6) Velīde zuhūr ider ise (7) kerāmet, nebīde zuhūr ider ise mu'cizāt (8) dinür. İki bir nūr-ı vāhid-i hidāyetdür (9) ve aña hidāyet-i nūr dirler ki bu 'ālemlere (10) rahmetdür ve rühdür ki kelām-ı ḳadīmesidür. (11) Ol Allāh Ḥazretleri'nün ve bir isim [3a] (1) daḳı ehl-i 'irfān 'indinde (2) يس [yā-sīn] dinür. İnsānda zuhūr ider. (3) İ

nsāndan ğayrıda zuhūr eylese bilinmez. (4) İnsān bildüğü için aña يس [yā-sīn] dinildi. (5) Hidāyet nürdür. Kelām-ı Bārī ve emr-i (6) Rabbidür. İsm-i rühdür. Cümle yaradılmış (7) olanların ibtidāsı ve ma'deni ve mebd'e'idür. (8) Ve cümlesi aña feryād idüp istimdād (9) taleb idüp andan meded umarlar. Böyle (10) olunca bize Hādī'den ol Mehdī'dür ki (11) gerek nebī gerek velī ol hidāyet nūrıyla [3b] (1) bilinür imiş. Efdāl-i maḳlūḳāt ve eşref-i (2) mevcūdāt imiş. Bir kişi aña maẓhar olunca (3) nebī ve velī

¹⁰²⁴ Araf 7/43: "Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık."

olur imiş. Ol daḥı beşeriyetden (4) çıkup melekiyyetde hidāyet bulup ol daḥı (5) nūr-ı hidāyet olurmuş. Kelām-ı Kerīm’de (6) ma’lūm ki **Elif-lām-mīm. Zālike’l-kitābu (7) lā raybe fīhi hūden li’l-mutteḳīn.**¹⁰²⁵ Ya’nī (8) **Elif-lām-mīm** kitābdur. Anda hīç şekk yokdur. (9) Mutteḳīlere hidāyet içündür ve anuñ (10) vārişleri daḥı bunuñ gibidür. (11) Kelām-ı Kerīm’inde bunuñ gibi hezār yirde **[4a]** (1) buyurmuşdur. Bu hidāyet ‘ālemlere (2) irsāl-i rahmetdür. **Vemā erselnāke (3) illā rahmeten li’l-‘ālemīn.**¹⁰²⁶ Ya’nī buyurur. (4) “Yā Muhammed, seni irsāl eylemedüm zahmet için; (5) illā ‘ālemlere rahmet içünsün” buyurmuş.

(6) İmdi ey tālib-i ma’rifetullāh ve ey tālib-i (7) rahmet! Bu za’īf naḥīf Fethū’l-Ma’ārif (8) hidāyet-i Ḥaḳḳ ile bu ‘ālem-i ilāhīnūñ (9) ma’rifeti ve sırr-ı ḥaḳīkatı üzere (10) bu risāleyi te’līf eyleyüp uşūl-ı (11) şerī’at ve uşūl-ı ṭarīḳat ve uşūl-ı ḥaḳīkat **[4b]** (1) beyān iderek takrīr ve tercüme ideyim ki (2) ismini Ṭarīḳatnāme-i Fethū’l-Ma’ārif (3) diyü isim tesmiye eyledüm ki bu ma’rifeti (4) sırr iken vücūd-ı zāhire biraḳalum ki (5) dillerinden ferāmūş olunup ḥayır ile (6) yād olunup mazḥar-ı bi’z-zāt ve rahmetine (7) mirāt ve ḥaḳīkat sırrına bir bāb (8) olalum.

Ey tālib-i ma’rifet ve ey tālib-i (9) ‘āşık-ı muṭlaḳ-ı bi’z-zāt! Evvelā bizlere (10) naşīhat bir esheldür, lāzım olduḡı (11) ālāt-ı ḥayr virelüm. **En-naşīhatü eshel [5a] (1) ve’l-müşkilü ḳabūl.**¹⁰²⁷ Pes ma’lūmdur (2) naşīhat āsāndur, ḳabūl itmesi güçdür. (3) Evvelā lāzım olan üzerümüze, (4) ölmezden evvel ölmekdür. **Mūtū ḳable en (5) temūtü**¹⁰²⁸ sırrına yapışup bir mürşid-i (6) kāmil bulup varup ḥuzūrında (7) sende senlik olan emāneti bırakup (8) ikrār virüp irāde-i cüz’iden geçüp (9) ferd-i rūḥ ile ḳalasız. Küllī Ḥaḳḳ’da iken (10) cüz’isinde iken cüz’i daḥı ḳurtulup (11) teslīm-i tām ile ikrār viresin. **[5b]** (1) Zīrā ṭarīḳat bināsı dört erkān (2) üzeredür. Dört erkān yirine getürüp (3) binā ḳurasın, yola gitmeye başlayasın.

(4) Erkān-ı evvel rızādur; erkān-ı şānī (5) teslīmdür; erkān-ı şālīş şabırdur; (6) erkān-ı rābi’ i’tiḳāddur. Ma’lūm (7) oldu ki bir mürşid bulup özüñi (8) görmege mirāt

¹⁰²⁵ Bakara 2/1-2: “Elif lām mīm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”

¹⁰²⁶ Enbiya 21/107: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”

¹⁰²⁷ Kelām-ı kibâr: “Nasihat etmesi kolaydır; kabul etmesi güçtür.”

¹⁰²⁸ Hadis: “Ölmeden önce ölünüz”. El-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2:29.

eyleyesin. *El-mü'minü mirātü'l- (9) mü'mindür.*¹⁰²⁹ Mürşid mirātdur. Hakk'a (10) vuşlat kapusıdır. *Men lā mürşide lehü (11) ve lā dīne leh. Men lā şeyhe lehü ve şeyhuhü Şeytān lehü.*¹⁰³⁰ [6a] (1) Zīrā şeyh mürīde sedd-i haqīkatdūr. (2) *Küllü nefsin zā'ikātü'l-mevt.*¹⁰³¹ Her nefis (3) mevti göricekdür. Böyle olunca ölmezden (4) evvel ölüp şeyh-i kāmile irādeyi (5) virüp āhir vaktinde zīrā şeytān (6) 'aleyhü'l-la'īn gelüp anası ve babası (7) ve sevdüğü ve ehibbāsı hey'etinde görünicek (8) ve fulānum diyecek. Böyle olunca şeyhe (9) varmak, hīle-i şeytāndan emīn (10) olup āhir vaktinde şeytān-ı la'īni (11) şeyh idinmemekdür. Mürşide varmak [6b] (1) ölmezden evvel ölmekdür. Mürşid her ne emr (2) iderse emrin tutup rızāsın (3) gözetmek ölüm gibidür. Zīrā kendüñ (4) murāduñ söylerseñ murāduñ degüldür. (5) Biñ kuruşluk ve biñ kese akça māluñ (6) terk it diyü emr iderse emrin (7) yirine getürüp rızāda olmağdur. (8) *Innemā emvālukum ve evlādukum (9) fitnetun.*¹⁰³² Bu maḥallde fitnedür zīrā ölüye māl ve evlād (10) olmaz, terk-i dünyādur. *Terkü'd-dünyā re'sü (11) küllü 'ibādetin, ḥubbü'd-dünyā re'sü küllü ḥaṭi'etin.*¹⁰³³ [7a] (1) Böyle olunca sen öldün (2) idüñ. Gine mālum ve evlādum demek olur mı? (3) Bu ḥaṭādur. Binā-yı evvel bu minvāl üzere (4) degin. Tarīkat buña kıyās fehm ile (5) rızā gerekdür. Böyledür.

Es-sānī teslīm-i binā. (6) Rüknuñ ikincisi teslīmdür ki meyyit ya'nī (7) cenāze teneşir tahtasında (8) imāma ya'nī ḡassāl didükleri adama (9) teslīmdür. Nisbet ile şeyh daḥı (10) ḡassāl-ı zünūbdur. Öyle teslīm olmağ (11) gerekdür ki elüñ ve ayağüñ ve lisānuñ [7b] (1) hareket-i zāhir eyleyüp şāf kılup (2) tırasız kim meyyit тұrur ve anı (3) kesbī ve derün-ı ḡalb-i lisān ile (4) niyāz iderse kim cenāze lisān-ı (5) ḡalb ile yalvarduğı gibi.

Zīrā (6) ma'lūmdur cenāze daḥı dirmiş: (7) "Ey dīn ḡarındaşları! 'Azrā'ıl (8) pençesinden çıkdum. Her yirüm yara (9) ve beredür. Yapca yapca¹⁰³⁴ tutuñ (10) ve şuyumu soğuk itmeyüñ. Üşümeyeyim (11) ve sıcak dökmeüyüñ yanmayayım. Zīrā pek [8a] (1) beredür vücūdum" diyüp yalvarur (2) imiş. Hakk Te'ālā ba'zı imāma ve (3)

¹⁰²⁹ Hadis: "Mümin, müminin aynasıdır." Ebû Davud, Edeb, 49.

¹⁰³⁰ Kelām-ı Kibâr: "Mürşidi olmayan kişinin dini yoktur. Şeyhi olmayan kimsenin şeyhi şeytandır."

¹⁰³¹ Ankebut 29/57: "Her can ölümü tadacaktır."

¹⁰³² Teğabun 64/15: "Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır".

¹⁰³³ Hadis: "Dünyayı terk etmek her ibadetin başı, dünya sevgisi her hatanın başıdır." Beyhakî, Şuabul-İmān 7/338.

¹⁰³⁴ Yavaşça, sessizce. Cem Dilçin, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 1983.

ba‘zı hâzır-ı meclīs olanlara (4) işitdürür imiş ve işidmezler ise (5) bile ilhām-ı Hakk olup eline (6) şuyı döküp ılıcağ iderler (7) imiş. Soğuk ve sıcak olmasun (8) diyü gassāl bakar, gözedür imiş. (9) Böyle olunca dervīş dahı şeyhine (10) derūn-ı dīl ile niyāz idüp “Ey benüm (11) mürebbīm ve ey benüm mürşidüm şeyhüm. Baña **[8b]** (1) himmet-i gönül eyle, teslīmiyyetde kuşūr (2) itmeyeyim. Hakk şabır-ı keşīre ihsān (3) eylesün ve benüm kötü nefsüme bir hoşça (4) terbiyye eyle kim beni zünūbdan (5) tahtīr idüp güzelce gūsl ile (6) imtiḥān-ı nefsümden kaṭ‘ eyleme kim (7) derūnumda bir kūh olan kemālatum (8) taşra gele, fi‘le gelüp ben dahı (9) kemāl ile yād olunayım.”

Zīrā (10) ey aḥī fillāhum ve ey tālib-i ma‘ārif! (11) Bil ki bir çekirdek dahı kendüsini **[9a]** (1) bir bağbāna getirür teslīm ider kim (2) bir kayısı veyā bir zerdālū çekirdegi kendüsi (3) derūnında kemālını taşra getirüp (4) fi‘le gelmek için. Ey ‘āşık zāt! (5) Şeyhler bağbāna beñzer. Ol bağbān (6) anı diker. Bir yeşil çemen biter, büyür, (7) çubuk olur. Dahı büyür fidān olur. (8) Dahı büyür dal ve budak peydā (9) idüp ağaç olur ve bahār açar. (10) Kendüsi gibi nice meyve ḥāşıl (11) olur çekirdeklü. Bil kim çekirdekde **[9b]** (1) bu kadar ḥāl yokdur. Kuvvet olunca (2) ve benī ādemūñ derūnında olan bi‘l-kuvvesi (3) ne kadardur bilesiz kim ol ağaç (4) ol ḥāl kesb idince bahçevān (5) ceryuvaların budadıkça nice yeşerür. (6) Hazīn hazīn ağlar.

Ey dervīş! (7) Bundan murād kışşadan hemān kemālātuña (8) ḥişsedür. Mürşid bağbān gibi (9) teslīm olduğda ve gassāl gibi temīz (10) idüp ve kemāl ile yād kıldırur (11) tilmīzini. Teslīm bu minvāl gerekdür. Ve es-şālişen **[10a]** (1) evtād-ı bināyı diken tarīkat (2) üçüncisi şabırdur kim (3) mürşidler ‘Azrā’īl’e beñzer. ‘Azrā’īl (4) cān almağa geldüğü gibi maḥşūl vormeyüp (5) amān zamān bilmeyüp va‘de tamām (6) olunca ‘acele işini bitirdüğü gibi (7) şeyh-i kāmīl ve mürşid-i şaḥīḥ dahı (8) dā’imā acı söyler. Hīç güldürmez. (9) Zīrā Hakk söyler. Hakk kelāmı acıdur. (10) El ḥak ḥakdur. Dā’imā nefsün ḥīlesini (11) bulup cefā ider. Riyāzet ve pehrīz, **[10b]** (1) ḥalvetler ve tekdīrler ider ve (2) kanā‘at mīqdārı ekl itdürür. (3) Zīrā kıllet-i ta‘ām, kıllet-i (4) menām, ‘uzlet-i ‘ani‘l-enām itdürür (5) kim az uyudup az söyledür. Az görüşdürür, az (6) yidürür.

Zīrā bir vakitde (7) bir şeyhūñ birisine Ka‘be farz (8) olmuş. Hacca gitmek ister bakup (9) kendü tilmīzlerine bir şādık bende (10) rızā ve şabır ve teslīm-i i‘tikād

üzerinde (11) görmediği gibi bir şeyh ile **[11a]** (1) güzel görüşür imiş. Dir kim: “Ey benüm (2) aḥī fillāhum! Bizlere Allāh ve erenler ḥaccı (3) özümüze farz eyledi. Ammā bir müşkül (4) ḥizmetümüzde bir şādık bendemüz yokdur. (5) Berāber refīk olup şümme’t-tarīk-i (6) ḥacc olalum. Bir bendelerünüzden var ise (7) kerem idüp gidüp gelince ḥizmetümüzde (8) ola. Birisini kerem eyle” dir. Şeyh (9) daḥı “Pek münāsib bir bende-yi tilmīzum (10) ve sālīk-i ḥaḳīkatüm vardır” diyüp dervīşi (11) çağırıp dir: “Yā dervīş, seni bu şeyhe **[11b]** (1) virdüm. Berāber ḥacca gidesiz. Gidüp (2) gelince şeyhün budur. Beni bildüğün gibi (3) bu şeyhi öyle bilesin” diyüp şeyhe (4) teslīm ider. Şeyh daḥı vedā’ idüp (5) gider. Dervīşe su’āl ider. (6) Dir kim “Ey dervīş refīküm, baña ismüni (7) bağışla kim bizler daḥı bilelüm. Ḥitāb (8) olundukça ismün ile ḥitāb (9) olma.” Dervīş daḥı cevāb (10) ider kim “Benüm ismüm Aḥmed’dür. Babam ismi (11) Muḥammed’dür.” Bu kadar cevāb. **[12a]**

(1) Nihāyet ḥacc-ı şerīfe gider ve gelür. (2) Daḥı dünyā kelām ve küllī āḥir daḥı (3) müyesser olmaduğundan mā’adā ḥizmetine (4) ārzūkeş olarak ḥacc idüp (5) ta’zīm ve tekbīr ile beldelerine (6) gelüp yetüşürler. Ve ol dervīşün (7) şeyhi iştir geldüklerini. Bir nāme-yi muḥabbet-i (8) ḥulūş yazup irsāl ider kim: (9) “Ey benüm aḥī fillāhum! Gerçi ḥuzūrunda (10) ḥicāb eyledüm varmağa. Ḥaccunuz mebrūr (11) maḳbūl, zūnūbuñuz maḡfūr, sa’yuñuz meşḳūr **[12b]** (1) şaḥīḥ inşā’allāhü’r-Raḥman. Benüm sulṭānum fillāhum (2) ‘acaba vaḳūr tilmīzum ḥuzūruñuz (3) olmuş mıdur diyüp ḥicāb-ı müstevlī (4) olup gitmemüzde ḳuşūr budur. (5) Cenāb-ı devletünüze su’āl budur.

(6) Ol ḥacı şeyh daḥı cevāb taḥrīr (7) idüp şeyhün dervīşi Ḥacı (8) Aḥmed dervīş ile göndermiş. Ammā (9) dervīş-i bīçāre bilmez cevāb nedür. (10) Dimiş: “Ey benüm aḥī fillāhum! Gerçi (11) dervīş rızāda ve teslīm ve **[13a]** (1) mu’tekid-i kemāldür. Ammā kılllet-i kelām (2) degül keşret-i kelāma mübtelā, çok (3) söylüyor. Şabırsuz, ḡayrı (4) ḳuşūr yok. Dilini ben kesmedüm. Sizler (5) tenbīḥ buyurun keseyin. Zīrā bir ḡayrı (6) erenlere mülākī olur ise belki (7) hīç söyletmez olurlar. Hemān gine (8) ta’dād-ı ervāḥ miḳdār-ı kılllet-i kelām (9) idesiz” diyü taḥrīr-i cevāb eylemiş. (10) Şeyh daḥı tamām mefhūmu ma’lūmı (11) olunca “Yā küstāḥ! Şeyh ḥuzūrında **[13b]** (1) niçün keşret-i kelām idüp (2) şabırsızlık ḳıldıñ?” diyince “Yā benüm efendüm. (3) Şeyh ile şoḥbet degül ḥürmet bizde pek (4) müyesser ve ḥuzūra varmaḳ naşīb (5)

olmamış şeyhe nice biñ mülk-i (6) bâtinî dervîş-i rûhânî hürmet (7) bendedür. Bizlere dahı anlar hürmet (8) kılmışlar benüm efendüm. Bizlere dahı buradan (9) gitmedin ismümi şordı. Benüm ismüm (10) Aḥmed, babam ismi Muḥammed didüm. Ğayrı (11) cevāb yokdur” diyince şeyh didi. **[14a]** (1) “Yā küstāḥ! Saña senüñ ismüñ[i] (2) şormış, babañ ismini şormamış” (3) diyü üç sene ḥalvet itdürmiş (4) ol dervîşe. Bil kim bir (5) cevāb karşuluğı bir cevābdur. İki olur ise kıllet-i (6) kelām olmaz, keşret-i kelām dinür. (7) Şabır dahı bu minvāl üzere (8) bilesiz.

Ey ‘āşık-ı ma‘ārif (9) ve ey ‘āşık-ı Ḥaḳḳ! Tarīḳ budur kim (10) zīrā dervîşde irāde yokdur. Pes (11) rûḥ kalur. Rûḥ dahı hevādan söylemez. **[14b]** (1) Her ne kadar izin olduğı (2) kadar söyler. Irāde didükleri kişide bir cüz’dür. (3) Cüz’i olınca küllî Ḥaḳḳ’da idi, cüz’i dahı (4) şeyhe virince ne kalur? Hîç! Hîçde (5) ne kudret olur ve ne söyleyebilür? (6) Zīrā ol irāde-i cüz’i emānetdür. (7) Ḥaḳḳ ol emāneti ḥalk eyledi. Yire (8) ve göge ve cebellere ya‘nî tağlara (9) ‘arz eyledi. Bir ferd kimesne ol emānet (10) olan irade-i cüz’i qabûl eylemedi. (11) Ma‘lûm ki **[15a]** *İnnā ‘araḍnā’l-emānete ‘alā’s-semāwāti (1) ve’l-‘arḍi ve’l-cibālî feebeayne en yaḥmilnehā ve esfaḳne minhā (2) ve ḥamelehā’l-insānu innehu kāne zalūmen (3) cehūlā.*¹⁰³⁵

Fehm olunca irāde-i cüz’i (4) ol emāneti ölmezden evvel ölüp (5) şāhibini bulup yirine teslīm-i tām ile (6) mürşide virince ma‘lûmdur rûḥ (7) kalur. Ğayrı irāde yokdur. Hevādan (8) söylemez olur. *Vemā yenṭıḳu ‘ani-l-hevā. (9) İn huve illā vaḥyun yūhā*¹⁰³⁶ sırrıyla sırlanur. (10) Ma‘lûm ki rûḥ insānda kelām-ı (11) qadīmdür. Emr-i Rabbīdür. Böyle olunca **[15b]** (1) Allāh Zü’l-Celāl Ḥazretleri merḥamet (2) şıfātından izin ile rûḥ[ı] söyledür. (3) Ma‘lûm ki *Yevme yeḳūmu’r-rūḥu (4) ve’l-melā’iketu şaffā lā yetekellemüne illā men (5) ezīne lehū er-raḥmānu.*¹⁰³⁷ Tā şābit oldu kim (6) şeyh-i i kāmil ol irādeyi olduḳda (7) ol tilmīze terbiye idüp nefsin (8) tezkiye idüp ve ḳalbin taşfiye (9) kılar imiş. Zīrā *Lev le’l-mürebbi’ (10) mā ‘areftü rabbī.*¹⁰³⁸ Ya‘nî mürebbi’ olmasa (11) Rabb bilinmez. Şeyh mürebbi’dür ve mirāt-ı **[16a]** (1) zātdur. Kişi mirāta

¹⁰³⁵ Ahzāb 33/72: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir."

¹⁰³⁶ Necm 53/3-4: "O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğı) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."

¹⁰³⁷ Nebe 78/38: "Onlar, Ruh'un (Cebrail'in) ve meleklerin saf duracakları gün Allah'a hitap edemeyeceklerdir. Sadece Rahmân'ın izin vereceğı kimseler konuşabileceklerdir."

¹⁰³⁸ Hadis: "Mürebim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim." Ebu Davud, Edeb, 76.

nażar (2) kılmasa vechi nice idügin bilemez. (3) Böylece mürşide kendüni virdinse (4) sa‘ādete irdüñ. ‘Ālim-i Rabbānī olduñ. (5) Özüñde olan emānetüñe hıyānet (6) eylemedüñ. Zīrā sende senlik bir emānet, (7) Muḥammed ‘Alī kimdür bilmedüñ ise emānete hıyānet (8) eylemiş olasın. Zīrā *İnnāllāhe lā yuḥibbu ’l- (9) ḥā’inīn*.¹⁰³⁹ dir. Ḥā’ini Allāh sevmez. (10) Hıyānet idici olunca kişi ḥā’indür. (11) İrāde-i cüz’iyi mürşide tapşurduñsa **[16b]** nūr-ı ‘Alī’yi (1) nūr-ı kudrete ve nūr-ı kuvvete (2) iriştürdüñ. Zāt ile şifāt (3) bir olup tecellī buldı. Gümān gitdi, (4) benlik sürüldi. Īmān zuhūra geldi. (5) Sırr-ı mā’-ı māye-i Muḥammediyye aşıllandı. (6) Ālet ele girdi, hıyānet mülzem olup (7) emānet şāhibine döndi. Zāt şifāta, (8) şifāt zāta yetişdi. *Küllü şey’in yerci’u (9) ilā ašlihi*¹⁰⁴⁰ oldu. Pes sābit oldu ki (10) yol temīz bulundu. Rehber-i Ḥaḳḳ, ṭarīḳ-i (11) pāk zāhire çıktı. Zīrā ma‘lūmdur ki **[17a]** (1) ṭarīḳ bilince zahmet çekilmez. Yolda (2) ḥarāmīye uğruya yaḳa virilmez. Hemān (3) mürşide bu minvāl üzere şabır (4) gerekdür.

Üçüncü evtād-ı binā-yı ṭarīḳat (5) es-şālişen bi’l- i’tikāddur. Şöyle (6) i’tikād kim şeyḥ her ne emr ider ise ve (7) “Bu şeyḥüm baña Ḥaḳḳ’dan söyler, ğayrıdan (8) degüldür” diyüp kendüsini ve kelāmını ve (9) ‘amelini cümle ḥarekāt ve sekenātını (10) ḥaḳ bilüp ‘ibret göziyle ve kerāmet (11) nażarıyla görmekdür. Her ne görürse kerāmet iledür. **[17b]**

(1) Bir zamān ‘Abdü’l-Ḳādir[e], Bağdād içinde (2) ṭarīḳata binā yapılduğı vaḳit (3) hürmetinde yahūd simsār bulunur (4) imiş. Dervişlerine ta‘bīr ve tesellī (5) ve ṭarīḳatı telḳīn ve ta‘līm eyledükçe (6) ol yahūd simsārdan gizlemez imiş. (7) Belki bu yahūdīye ṭarīḳ-i Muḥammediye (8) ilhām-ı Ḥaḳḳ-ı Rabbānī irüp İslām (9) ile müşerreflenüp feyz-i ilāhīde (10) behre-mend ve feyz-yāb-ı müyesser ola diyü (11) ol yahūdī her ne ḳadar ısrār-ı telḳīn-i **[18a]** (1) dervīş ve uşul-ı esmā ve seyr-i (2) sülūk vāridātını öğrenüp bir gün dir ki: (3) ‘Aceb böyle simsārılıkda ne kesbüm (4) olabilir?

Tebdīl-i şekl idüp ḳarār-ı (5) firāre deġişüp bir belde-i mu‘azzamaya yetişüp (6) hicret ider. Ol beldede bir cāmi‘ye (7) varup sākin olur. Namāz vaḳitleri (8) şüretā namāzda, sā’ir vaḳitler ezḳār-ı (9) Ḥüdā’da görünür. Zāhiren bu yahūd[ı] ehl-i (10)

¹⁰³⁹ Enfal 8/58: "Çünkü Allah, hainleri sevmez."

¹⁰⁴⁰ Kelām-ı kibār: "Her şey aslına rücu eder."

belde görürler. Yanına varup su'āl (11) iderler: “Yā şeyh kaṅgı beldeden olursınız” dirler. **[18b]** (1) Ol yahūd daḥı cevāb virür kim “Medīne-i (2) Bağdād beldesinden”. Su'āl iderler. “Bağdād (3) içinde kimi bilürsin?” Bu cevāb ider kim (4) “Kimi su'āl idersiniz?” Bu ehl-i belde dirler kim (5) “Mesmū'umuz oluyor, Bağdād içinde (6) Geylānlı bir 'Abdü'l-Ḳādir zuhūr eylemiş. (7) Ṭarīḳ-i müstaḳīmi nās 'āleme telḳīn ve kendü (8) rehber-i Ḥaḳḳ olur imiş. Bir bāb-ı mu'azzama-yı (9) ṭarīḳ-i müstaḳīme olmuş. Anı su'āl iderüz” (10) dirler. Böyle diyince yahūd daḥı bir kerre (11) secdeye varup cevāb ider kim “Ol didügiñüz **[19a]** (1) zāt ve ol mu'azzama-yı bāb-ı ṭarīḳ-i (2) müstaḳīm benüm şeyḥüm ve mirātum miḥrabumdur” (3) diyince dirler. “Bil ki andan müstaḥlefsünüz.” (4) Yaḥūdī söyler. “Ne'am, bizi bu yolda irşād-ı (5) 'ālem için irsāl buyurmuşdur” diyince (6) cümle ehl-i belde bu yahūd[ı] ta'zīmten tekrīmen (7) ehlen merḥabān diyüp bir ḥāneye aldılar. (8) Buña bir mu'azzam ve bir mücellā ḥānḳāh (9) bünyād eylediler. Kırk hücreli ve bir tevḥīdhāne (10) ve ḥarem ve maṭbahı cümlesi bī-kuşūr olarak (11) bünyād eyleyüp döşedüp ve ta'yīnāt **[19b]** (1) ve cāriyeler ve ḥademe-i ferrāş ve bī-kuşūr-(2) ḥidmet bendeler idüp şeyḥ-i yahūd[ı] (3) bir at üzerine bindürüp önüne (4) düşüp cemī' belde riḳābında meşy (5) iderek dergāh-ı bünyāda irişdurdiler. (6) Didiler: “Yā sultān yā şeyḥ! Bu dergāh-ı (7) ḥānḳāh sizlere ve bu ḥademeler cümlesi (8) hediye-yi beldedür. Ve ta'yīnāt tekmiḻ (9) bī-kuşūrdur. Hemān bizleri ḳabūl buyuruñ. (10) İḳrāmumuzu aluñ, tilmīzlige bende idüñ. (11) Erenlere ḳullukda bulunalum” diyü **[20a]** (1) cevāb virdiler.

Ol yahūd tebdīl-i şekl ve (2) daḥı muḳaddem sırr-ı ṭarīḳi ve uşūl-ı esmāyı (3) ve sırr-ı süluku görüp bilmiş idi. (4) Zāhiren bildügi gibi telḳīn idüp böylece (5) ta'līm ḳıldı. Ammā bir sırr-ı tarīḳatdur. (6) Mürşidler baba gibidür. Ḳalb-i sālik (7) nisā gibidür ve mürīd ol nisāya zevc (8) gibidür. Kişi ḥelālini ḥalīlesini babadan (9) ḡayrıya göstermediği gibi tilmīz ve dervīş (10) daḥı ḳalbini şeyḥden ḡayrıya 'arz idemez (11) ve ta'bīr-i tesellīsini ḡayrıdan diyemez. Nikāḥ murād **[20b]** (1) olduğu gibi dervīşün daḥı 'ilimlerini (2) ḡayrısı görünce dervīşliğine zarar (3) ider. Bī-nikāḥ gibi olur. Zīrā şeyḥ (4) ḳalbini dervīş-i mülhimesine 'aḳd-ı nikāḥ (5) ider, bağlar. Nefs-i mülhime şeyḥ ile tilmīz (6) yanında aḥyār idicidür. Ḡayrı bu sırrı (7) bilme lāzım degüldür. Böyle olunca bu ehl-i (8) beldeden tilmīz olan ol yahūdīye (9) içlerinde rızā ve teslīm ve şabır ve i'tiḳād (10) üzere terk-i ḥāletde ḳillet-i ta'am, ḳillet-i kelām, (11) ḳillet-i

menām, ‘uzlet-i ‘anü’l-enām ile sekiz sır ile **[21a]** (1) terk-i dünyā, terk-i ‘uqbā, terk-i vücūd, (2) terk-i terk sırrına on iki esmā ve on iki (3) imām ve bu on ikisine şuhūd-ı māh-ı (4) şāh-ı nişān sırrıyla sırlanma menziline yeltenüp (5) bir vakit kırk yirden her ne görürse (6) ledün kitābında, şeyh huzūrında okuyup (7) ta‘bīr-i tesellīsın olurlar imiş.

Bir gice kırkı (8) birden şeyhi görürler kim şeyhleri (9) yahūd t̄a’ifesi üzere ‘ibādet ider. (10) ‘Usre taķılup zaħmet içinde zaħmeti (11) kendüsine rāħat görür, Mūsā dīnine hürmet ider gördiler. **[21b]** (1) Kalkup k̄a’ide-i kadīmeleri üzere ta‘yīne (2) bir yir[e] vardılar. Gördiler kim ledünlerinde (3) āyīnelerinde bātın göziyle gördükleri gibi zāhir (4) göziyle daħı görince ta‘accüble ħalup (5) ħabāħati kendülere virüp ‘ilm-i ledünlerin (6) okumağa fırsat bulamayup hemān (7) yedin būs idüp hücrelerine döndiler. (8) Her birileri kendülere dürlü ħaķārāt (9) itmek istediler. İçlerinde birisi didi: (10) “Ey aħī’t-tarīķ-i dīnümüz olan ħarındaşlarum! (11) Benüm ħālüm yamān lākin sizlere n’oldı niçün ağlarsuñuz? **[22a]** (1) Ben bu güne gelince kendümi Mūsā (2) dīninden ‘İsā dīnine ve ‘İsā’dan Muħammed (3) Muştafā tarīķate varanlarında seyr eylerim (4) kıyās ider idüm. Daħı Mūsā dīnine hürmet (5) ben de itmişim. Sizlere n’oldı? Baña bir mesken (6) ve bir ālet-i ħarb virüñ kim kendümi helāk (7) idiserem” diyince cümlesi bildi kim cümlesinüñ (8) ħālī bu. Didiler: “Yā ħarındaş bizlerün daħı ħālī (9) bu. Bu ne ħikmetdür?” diyince gine biri didi: (10) “Ey ħarındaşlarum ber takrīb-i ‘irfān ile şeyħden (11) istiġfār idelüm.” Mūnāsib görüp şeyh huzūrına **[22b]** (1) girdiler. Didiler: “Yā şeyħümüz! ħarındaşlar ricā (2) ve niyāz iderler. Efendülerümüz ile bugün bir (3) mesīregāh maħallde meşīyyet idüp (4) efendümüzden cemāl göreler” diyince yahūd (5) şeyh daħı “Pek mūnāsib” diyüp bir dābbe (6) ħāzır itdiler.

Kimi seccāde ve kimisi ‘aşāsın ve (7) kimisi şerbet gügümini ve ekl u şürb (8) taķımlarını aħz idüp rīķābına düşüp (9) şatt kenārına geldiler. Didiler: “Yā şeyh! (10) Şu ħarşu çınār sāyesin mūnāsib degül mi?” (11) Didi şeyh: “Mūnāsibdür.” İçlerinde birisi destūr **[23a]** (1) diyüp şatt deryāsında tahtada (2) yürür gibi gidüp çınār sāyesine seccāde (3) serdi. Cümlesi daħı bu minvāl üzere çulħa (4) meķiġi gibi gidüp gelmege başladılar. (5) Şeyh-i yahūd dābbe üzerine durup (6) anları seyr ider idi. Cümlesi geçince içinden (7) birisi didi: “Yā şeyh buyuruñ. Bendelerüñüz (8) muntazırdur,

ta‘ām hâzır kıldılar” diyince (9) şeyh-i yahūd didi: “Ya bir kıyāsa gerek geçem.” (10) Didi dervîş: “Efendüm, bu bendeler destūr (11) ile meşy eylediler. Efendümüz tayy idersünüz ‘afv [23b] (1) buyuruñ küstāhāne hareketde olduysak (2) bile” didiler.

Ol zamān yahūd bildi kim dīn-i (3) Muḥammed ḥaḳdur ve ṭarīḳ-i müstaḳīm budur. (4) Kendüsi yüzinden nice kimesneler menzil-i (5) merātibine irmiş. Kendü maḥzūn ve mehcūr (6) kalmış. Ol vaḳit didi: “Ey benüm (7) şadāḳat-mendüm dahı küstāḥ hareket (8) üzerindeyüm. Bağdād’a varma lāzım geldi. Sizlerün (9) dīnünūze Allāh i‘ānesi olmuş. Hālüm göreyim” (10) diyüp ol yahūd şeyḥ Bağdād’a varup (11) ḥużūr-ı ‘Abdül-Ḳādir’de tecdīd-i dīn olup [24a] (1) menzil-i maṭlūbına sālİK oldu. Ol (2) dervîş varup sā’ir dervîşlere (3) didi: “Ey ḳarındaşlarum! Şeyḥ ve erenleri (4) Bağdād’a rücū‘ eyledi. Bizim bu menzilümüz gördüğümüz (5) bāṭın ledūnında ve zāhir göziyle gördüğümüz (6) kendü ḥālümüz imiş. Hıyānet fi‘l yehūd (7) tā’ifesine maḥşuş olduğu gibi kendümüzü (8) görmemüz imiş. Şeyḥ bāṭınümüzü açup kılup (9) göziyle mirātumuza nazar idüp bu sebebdan (10) Mūsā dīni üzere şeyḥi ‘ibādetde görmüşüz.”

(11) El-mü’mīnu mirātü’l-mü’mīn olunca ‘illiyetde mürīde, [24b] (1) mürşid mirāt-ı zātdur. İşte i‘tikād-ı (2) tilmīz[e] bunuñ gibi binā lāzımdur. Terk-i dünyā (3) olan ölmezden evvel ölenler ḥālī. Şeyḥ (4) bir mirātdur. İ‘tikād böyle gerekdür. (5) Zīrā şeyḥi mürīde mirātdur diyince binā (6) tamāmdur.

Şimden soñra teslīmiyyetine baḳalum. Rızā, teslīm, (7) şabır, i‘tikād bu minvāl üzere olur (8) ise mirāt-ı Ḥaḳḳ’a maḥzar olup ‘ālem-i (9) ‘uḳbā ve māfīhāyı güzel bulur. Fātiḥası (10) güzel görölince ḥātimesi dahı (11) güzel olur. Kendüsine her ne vāḳi‘ olur ise [25a] (1) Ḥaḳḳ’dan mirāt-ı tecellīden āyāt āyāt (2) iner. Ḳavluhu Te‘ālā: ***Huve’l-lezī enzele ‘aleyke’l-(3) kitābe minhu āyātun muḥkemātun hunne ummu’l-kitāb***¹⁰⁴¹ (4) sırrını tıyar.

Ey ḳarındaş ve ey ma‘ārif-i (5) ‘āşıḳ-ı billāh! Ya’nī ol Allāh senün üzerüne (6) kitāb indirdi ki ol kitāb āyāt-ı muḥkemāt (7) hünnü ümmü’l-kitābdur. Ümm demek ana dimekdür (8) ve Ḥaḳreti Resūlullāh efendümüze dahı nebīyyü’l-ümmī (9) buyrulmuşdur. Ol dahı ana demek olur. (10) Ana diyü aşla dirler. Aşıl diyü enbiyāya

¹⁰⁴¹ Âl-i İmrân 3/7: "O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır."

dirler. (11) Cemî' eşyānuñ aşıdır. Cemî' eşyānuñ **[25b]** (1) muhabbetine gelmişdir. Mecmū'ı eşyānuñ anasıdır (2) ve cemî' ervāhuñ babasıdır. Bu sebebdan (3) aña ebū'l-ervāh ve ümmü'l-eşyā buyrulmuşdur (4) ve hem Hāzreti Allāh şānında buyurur: (5) **Levlāke levlāk lemā hālaqtu 'l-eḫlāk.**¹⁰⁴² (6) Ya'nī "Yā Muḥammed olmasayduñ eḫlāk ḫalk (7) eylemezdim. On sekiz biñ 'ālemi senüñ (8) yüzüñ suyına ḫalk eyledüm niçün kim (9) eşref-i maḥlūkāt ve ekmel-i mevcūdātur". (10) Ve hem kelāmullāhuñ muḫātabıdır kim (11) **الم** [elif lām mīm] den tā ق ن [kaf nun] a gelince **[26a]** (1) yigirmi toḫuz sūre-i muḫaṭṭa'āt ile Hāzret-i (2) eḫādīs Hāzreti Resūlullāh Efendümüze (3) ḫiṭāb eylemişdir. **Yā-Sīn. Ve 'l-Ḳur'āni 'l-ḫakīm. (4) İnnēke lemine 'l-murselīn. 'Alā şīrāṭın mustakīm.**¹⁰⁴³ (5) dir. Ya'nī yā nidādur. Yā insān, Yā Muḥammed (6) dimekdir. Taḫkīksüñ. Ḳur'an-ı ḫakīmsüñ (7) ve mecmū'ı mürsellerden 'alā şīrāṭ-ı müstakīmsüñ. (8) Bir daḫı: **Tā-Hā. Mā enzelnā 'aleyke 'l-Ḳur'āne (9) liteskā.**¹⁰⁴⁴ Ya'nī "Yā Muḥammed! Biz Ḳur'an'ı senüñ (10) üzerüñe indirmedük meşakkāt çekesüñ (11) illā. Ḥaḳḳ'dan korkup isteyenlere va'z u naṣīḫat eylemek **[26b]** (1) içündür."

Bunuñ gibi nice āyet-i kerīme, (2) ḫurūf-ı muḫaṭṭa'āt ile bed' olunur. (3) Ammā Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ bu sūrelerde nice (4) murādı ve nice rumūzı ve nice esrārı (5) vardur. 'Ulemā-ı zāḫir efendülerümüzüñ müfessirleri (6) bu sūrelerüñ ve bu sözlerüñ (7) tefsīrinde 'āciz ve fūrūmende ḳalurlar. (8) Ve Ḥaḳḳ Te'ālā'dan ḡayrı kimesne bu sūrelerüñ (9) evvelinde olan muḫaṭṭa'āt ḫurūfun (10) te'vīlini ve tefsīrini bilmez ve te'vīl-i Ḳur'an (11) kendüye maḥşüşdur. **[27a]** (1) **Vemā ya 'lemu tevīlehu illallāhu ve 'r-rāsīḫüne fī 'l- 'ilmi.**¹⁰⁴⁵ (2) Ya'nī kelāmullāhuñ te'vīli yetmez. İllā Allāh (3) bilür ḡayrı kimesne bilemez ve 'ilminde (4) rūsūḫ bulan 'ulemā-yı bāṭınī (5) 'ālimleri ve 'ārīfleri bilür. Allāhü 'azīm (6) ta'līmiyle anlara ma'lūmdur ki (7) Hāzreti 'Alī kerremallāhü vechehu buyurur: (8) **İnnāllāhe Te'ālā fī küllü kitābin sırān (9) ve**

¹⁰⁴² Hadis: "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım." İmām Ahmed, Müsned IV-127; Hâkim, Müstedrek II-600.

¹⁰⁴³ Yâsin 36/1-4: "Yâ sîn. Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin."

¹⁰⁴⁴ Tâ-hâ 20/1-2: "Tâ Hâ. Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik."

¹⁰⁴⁵ Âl-i İmrân 3/7: "Halbuki Onun tevilini ancak Allah bilir."

*sırru 'l- Kur'an fî evâ'ilü's-süver.*¹⁰⁴⁶ Ya'nî (10) Allâh Te'âlâ'nuñ her kitâbında bir sırrı vardır (11) ve Kur'an'ın sırrı dağı sûrelerün evvelindedür. [27b]

Qâle (1) İmâm 'Alî Kerremullâh buyurur: (2) *Ve cemî'u esrârullâhi Te'âlâ fî kütübi's-semâviyye (3) ve cemî'u mâ fî kutubi's-semâviyye (4) ve cemî'u mâ fî'l-Kur'an ve cemî'u mâ fî'l-Kur'an fî Fâtihatü'l-Kitâb (5) ve cemî'u mâ fî Fâtihatü'l-Kitâb fî Bismi'l-lâh (6) ve cemî'u mâ fî Bismi'l-lâh fî bâ'i Bismi'l-lâh ve cemî'u (7) mâ fî bâ'i Bismi'l-lâh fî noktatin tahte'l-bâ.*¹⁰⁴⁷ (8) Ya'nî dimekdür kim Hakk Te'âlâ'nuñ cemî' (9) esrârları gökden inen kitâblarındadır. (10) Tevrât'da, Zebûr'da, İncîl'de. Bu kitâblarda (11) olan esrâr Kur'an'dadır ve Kur'an'ın [28a] (1) esrârı sûrelerün evvelindedür (2) ve sûrelerün evvelerinde olan esrâr (3) Fâtîha'dadır ve Fâtîha'da olan esrâr (4) Bismi'l-lâh'dadır ve Bismi'l-lâh'da olan (5) esrâr Bismi'l-lâh başındadır ve Bismi'l-lâh (6) başınıñ esrârı ba'nuñ tahtında olan (7) noktadadır. Ve 'Alî buyurur ki Ol (8) bir noktadır kim 'ilmüñ evveli ve âhiri, (9) aşlıdır. Öyle olunca önce her şey (10) nokta ile bilinür ve bulunur imiş. (11) 'Alî Kerremullâh buyurur: *Ene noktatü'n-fî tahte'l-bâ.*¹⁰⁴⁸ [28b] (1) Ve bir dağı budur kim *El-ilmü noktatün keşserâhu'l-câhilün.*¹⁰⁴⁹ (2) Ya'nî 'ilim bir noktadır. Câhiller bilmeyüp keşr (3) kıldılar. Üzerlerinden ırak olup sözler (4) içinde aradılar.

Ma'lûmdur kim bu yigirmi (5) tokuz sûre yigirmi tokuz hürüfdan (6) 'ibâretdür. Elif bâ'dan tâ lam elif yâ'ya (7) gelince bu yigirmi tokuz hürüf[ı] Kur'an'dan (8) çıkarınca Kur'an'ın vücûdı kalmaz ve Kur'an (9) bilinmez. Öyle olunca böyle olunca bu mecmû'ı (10) Kur'an'ın aşlı bir noktadır ve ol nokta (11) kelâm-ı kadîmdür. ك [kûn] kelimesidür ve emr-i Bârî'dür. [29a] (1) Ol rûhdur. Rûh olmayınca (2) bir şey olmaz. Her şeyün ve kelâmulâhuñ (3) dağı aşlıdır ve böyle bir aşlıdır kim 'ilmüñ (4) şehridür. Medînesidür. Nokta kapusıdır. (5) Ol 'ilim noktada iki harf görünür. (6) İki şakkıdır kalem: biri ك [kef] biri ن [nun] (7) dinür.

¹⁰⁴⁶ Hz. Ali'nin sözü: "Şüphesiz Allah'ın bütün kitabında bir sır vardır ve Kur'an'ın sırrı surelerin başlangıcındadır."

¹⁰⁴⁷ Hz. Ali'nin sözü: "Allah'ın bütün sırları, O'nun gökten indirdiği kitaplarındadır. Gökten inen bu kitapların bütün sırları Kur'an'ın içindedir. Kur'an'ın sırları, Fatiha suresindedir. Fatiha'nın sırları Bismillah'dadır. Bismillah'ın içinde olan sırlar, Bismillah'ın ba'sı içinde ve b harfinin noktasındadır."

¹⁰⁴⁸ Hz. Ali'nin sözü: "Ben ba'nın altındaki noktayım."

¹⁰⁴⁹ Hz. Ali'nin sözü: "İlim bir nokta idi, cahiller onu çoğalttı."

Cemî' arz u semāvâtta olan eşyâyı (8) esmâ cihetiyle Hakk Te'âlâ ol 'ilim ile ihâta (9) eylemişdür kim **Ennallâhe kad eḥâta bi küllü şey'in (10) 'ilmen.**¹⁰⁵⁰ "Cemî' eşyâyı 'ilim ile ihâta eyledüm ki (11) ol benüm 'ilmümdür." Mecnû'ı eşyâyı anuñ ile [29b] (1) ihâta eylemişdür ve her şeyde bir ismi ve bir (2) resmi vardır. Anuñ sırrı Fâtîha'da (3) mevcüddür. Zîrâ Fâtîha adı ümmü'l-kitâbdur. (4) Cümle kitâblaruñ anasıdır. Ümmü'dür. (5) Fâtihatü'l-kitâbda olan Bismi'l-lâhda mevcüddür. (6) Şol sebebdan cemî' 'ilmüñ evvelinde (7) Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm añarsın ve söylersin (8) her işin evvelinde. Ve س [sin] kim ism-i (9) zâtdur müstecmî'-i cemî' şîfât ve mecnû'ı (10) şîfâtüñ sırrı ve ḥaḳîḳati bu ism-i zâtdur (11) kim cemî' şîfâtlar anuñ taht-ı taşarrufındadır. [30a] (1) Nitekim mecnû'ı 'ulümuñ aşlı ve ḥaḳîḳati (2) bir nokta olduğı gibi.

İmdi ey tâlib-i (3) ma'ârif! Ey 'âşîḳ-ı şâdîḳ! Her kim bir (4) nokta ḥaḳîḳati bilür, Ḥazreti 'Alî Ḥazretleri'ni (5) bilür. Ve her kim Ḥazreti 'Alî Ḥazretleri'ni (6) bilür Ḥazreti Resûlullâh Efendümüzi gine (7) öyle bilür ve her kim Ḥazreti Resûlullâh (8) Efendümüzi bilür, 'ilim olduğını tıyar (9) Hakk Te'âlâ Ḥazretleri'ni bilür kim ism-i zâtdur. (10) Evvelüñ ve âḥirüñ ve cemî' kâ'inâtüñ mebd'e'i ve (11) ma'denidür niçün kim kelâm-ı ḳadîmdür. [30b] یس [yâ-sîn] dūr. (1) Yâ harf-i nidâdur. Nidâ ḥurûfa girmez. Ferd-i ism-i (2) zât س [sîn]'dür.

İmâm 'Alî Kerremullâhu, Hakk (3) Te'âlâ'nuñ zât-ı şerîfini kendü vücûdında (4) şöyle müşâhede eylemiş idi kim hîç gayriyyet (5) ḳalmamış idi. Ol sebebdan (6) **Ene nokṭatüñ** didi. **Ve ene kelâmul-lâh-ı nâṭıḳ** (7) didi. **Ve ene kitâb-ı mestûr ve ene beytü'l-(8) ma'mûr ve ene te'vîlü'l-Ḳur'ân ve ene vechullâh (9) ve ene kef he ye 'ayn şad ve ene velîyullâh ve ene şâḥibü's-(10) seyf**¹⁰⁵¹ diyü buyurmuş idi. Ḥazreti (11) Resûlullâh'ı mürşid idinince nokta ḳadar [31a] (1) kendüsi olduğini ve irâde nidüğini (2) bilüp ve Resûlullâh Ḥazretleri'nüñ ḥaḳîḳatine (3) ve cemî' esrârına muṭṭali' olunca. Anuñçün (4) böyle büyüklük içün degül ḡayetle (5) kendüsini küçük nokta idüğün bilmiş idi.

¹⁰⁵⁰ Talâk 65/12: "Allah'ın her şeyi ilmiyle kuşattığını bilirsiniz."

¹⁰⁵¹ Hz. Ali'nin sözü: "Ben ba'nin altındaki noktayım. Ben Allah'ın konuşan kelâmıyım. Ben örtülmüş olan kitabım. Ben Allah'ın mamur eviyim. Ben Kur'ân'ın eviyim. Ben Allah'ın vechiyim. Ben kef-he-ye-ayn-sad'ım. Ben Allah'ın velisiyim. Ben kılıcın sahibiyim."

Ve (6) Resûlullâh Efendümüz daḥı anuñ teslîm-i (7) tām ile irādeyi virdüğünü bilince buyurmuşdur: (8) **Ene medīnetü 'l- 'ilm ve 'Aliyyün bābuhā.**¹⁰⁵² (9) Ya 'nī ben 'ilmüñ şehriyüm ve 'Alī kapusıdır (10) ve 'Alī herkes iledür. Zīrā buyurmuşdur: (11) **Cāe 'Aliyyen ve me 'a küllü nebiyyen sırrān ev cāe ' me 'ī cehren.**¹⁰⁵³ [31b] (1) Ya 'nī 'Alī cemī' enbiyā vü (2) evliyā ile geldi. Sır iderler idi. (3) Fe'emmā benüm ile geldi āşikāre geldi (4) dimesi, ben irādeyi ve sırr-ı ḥaḳīḳati (5) āşikāre idüp ismine 'Alī bu dimekdür. (6) Maḫhar-ı kelāmullāh idi. Beyān kıldüğünü (7) ve kelāmullāh-ı nāṭıḳ idüğünü bilüp (8) maḫall-i nokṭa ve maḫall-i nuṭuḳdur. Cemī' (9) enbiyā bilür ammā sır ider idi. Fe'emmā hikmet-i (10) ilāhī böyle iktizā eylediği Resûlullāh (11) āşikār eyledi. [32a] (1) **Laḫmuke laḫmī, cismuke cismī ve demmuke demmī ve şaḫmuke şaḫmī.**¹⁰⁵⁴ (2) **Ene ve 'Aliyyün min nūr-ı vāḫid**¹⁰⁵⁵ buyurmuşdı. (3) Ve hem buyurur kim **Ene ke 'ş-şemsī ve 'Ali ke 'l-ḳamer.**¹⁰⁵⁶ (4) Ya 'nī ben şemsüm, 'Alī ḳamerdür. **Ene ve 'Alī min (5) nūr-ı vāḫid.** Ya 'nī 'Alī ile ben bir nūrum ki (6) şems ile ḳamerüñ nūrı bir nūrdur ve hem ḳamer (7) nūrı şemsden alır. Böyle olunca (8) 'Alī ziyā ve sırrı Muḫammed'den almışdur. (9) Birbirine 'āşık olup seyr iderler. (10) Ne şems ḳamersiz olur ve ne ḳamer şemssiz olur. (11) Ne dervīş şeyḫsiz ve şeyḫ dervīşsiz olur. [32b] (1) İkişi bir ḥaḳīḳatdür ve bir māhiyyetdür. (2) Vāḫiddür kim biri şāḫib-i nübüvvet ve biri (3) şāḫib-i velāyetdür.

Cemī' enbiyā vü evliyā ve (4) aşfiyā ve eṭḳiyā ve mecmū'ı mü' minīn (5) ve 'l-mü' mināt ve 'l-müslimīn ve 'l-müslümāt (6) ve cemī' sālİKler kim şırāt-ı müstakīm (7) üzerine münselik olup 'ālem-i ma'nāya (8) gedā ise cemī'sinüñ pīşvāsı hemtāsı (9) Ḥāzret-i Resûlullāh ile Ḥāzret-i 'Alī'dür. (10) Mevcūdātdan murād ikisidür. Biri şāḫib-i nübüvvet (11) ve biri şāḫib-i velāyetdür. Biri şāḫib-i tenzīl biri şāḫib-i te'vīldür. [33a] (1) **Ene ḳātilikum bi 't-tenzīl ve (2) 'Aliyyun yuḳātilikum bi 't-te'vīl.**¹⁰⁵⁷ Ya 'nī Ḥāzret-i (3) Resûlullāh buyurdı kim Ben sizi şerī'at (4) ile terbiye iderem, ḳatlı iderem

¹⁰⁵² Hadis: "Ben ilmin şehriyim ve Ali onun kapısıdır." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 2/262.

¹⁰⁵³ Hadis: "Ali, bütün peygamberlerle gizli olarak gelmiştir. Benimle ise alenen gelmiştir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹⁰⁵⁴ Hadis: "Etin benim etim; cismın benim cismin ve kanın benim kanımdır. Yağın benim yağımıdır." Ebu Davud, Edeb, 87; Süyûtî, el-Cāmiu'l-Kebîr, 302.

¹⁰⁵⁵ Hadis: "Ben ve Ali bir nurdanız." Tirmizî, Fiten, 48.

¹⁰⁵⁶ Hadis: "Ben güneşim, Ali (ise) aydır." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹⁰⁵⁷ Hadis: "Ben sizi şeriat ile terbiye ederim, katlederim, Hakk'a götürürüm. Ali (ise) tarikat ile terbiye edip katleder." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 2:87.

ve ‘Alī (5) tarīkatle terbiye ider, katl ider kim zīrā (6) Hāzreti Resūlullāh’uñ şerī‘at-ı muṭahharası (7) Hāzret-i ‘Alī’nün tarīkat-i müstakīmi bir nūr ve (8) bir ḥaḳīḳatdır. Böylece bir nūr ve bir ḥaḳīḳat (9) bilse bir kimse, ol kişi Hāzreti Resūlullāh (10) ile Hāzret-i ‘Alī’nün āl-i evlādı olur (11) niçün kim ‘Alī Hāzretleri’nüñ nesli on iki imāmdur. [33b]

(1) Cemī‘ benī ādemüñ güzelleri ve güzīdeleri (2) ve hem dergāh-ı Hāḳḳ’uñ şehzādeleridür ve şol (3) tarīkat meydānında olan ‘āşıqlardur ve (4) şādıqlardur ve ‘āriflerdür kim Hāzreti (5) Muḥammed ile Hāzreti ‘Alī’nüñ sırrını ve (6) ḥaḳīḳatini añlayup on iki imāmuñ (7) bugün kulu ve kurbānı olmuşlardır. Añlar (8) daḥı on iki imāmuñ ‘aynı ve anlaruñ ḥaḳīḳatidür. (9) Zīrā kim ervāḥ-ı enbiyā, ervāḥ-ı enbiyā ile (10) āşinā olur. Ervāḥ-ı evliyā, ervāḥ-ı evliyā ile (11) āşinā olur. Kalanın daḥı buña kıyās eyle kim [34a] (1) her şey kendü cinsini bilür. Yine kendü (2) cinsine mā’ il olur ve anuñ ile ḥaşr olur. (3) Yevmü’l-kıyāmetde Hāzreti Resūlullāh buyurur: (4) ***Fe hüve huşıra mea’hüm yevme’l-kıyame.***¹⁰⁵⁸

İmdi (5) ma‘lūm oldu kim her kişi kimi sever ise (6) ol anlardandır ve anlar ile ḥaşr olur. (7) Pes şābit oldu kim anlar ile ḥaşr (8) olmak ḥaḳīḳat sırrını añlayup (9) Hāzreti Resūlullāh Efendümüz’üñ şerī‘ati ve Hāzreti (10) İmām ‘Alī’nüñ tarīkati ve ḥaḳīḳatini bilüp (11) anlaruñ i’tikādıyla mu’tekid olmaḳdur kim Hāzreti [34b] (1) Resūlullāh buyurur kim ***Eş-şerī‘atu aḳvāli (2) ve’t-tarīkatu ef‘ālī ve’l-ḥaḳīkatu aḥvāli.***¹⁰⁵⁹

(3) İmdi şerī‘at Resūlullāh Efendümüz’üñ emir buyurduḡıdır. (4) Ḳavlidür. Şalāt gibi nehy-i emr (5) gibi ḥelāl ḥarām gibi emr-i Resūlullāh ḳavl-i şerī‘atdır. Bir kimse (6) ḳavlini tutmayınca fi‘lini nice ider? (7) Ḳavl-i Resūlullāh şerī‘atdır. Bunca (8) şerā’it, vācibāt ve sünnet tenbīh ve te’kīd (9) olmuşdur. Yirine getürmekdür. Zīrā kim (10) Hāzreti Resūlullāh şerī‘ati emr ider ve Hāḳḳ (11) Te‘ālā’nuñ buyurduḡını ḥaber virmişdür. [35a] (1) Ve her kim bu emri bilüp o aḥkāma ĩmān (2) getürse ehl-i şerī‘at ve ehl-i sünnet (3) olur ve her kim bu emirleri yirine getürüp (4) emri tutup nehyden ictināb ider ise (5) bu ‘amel ile ‘amel eyleyüp bu şerī‘at-i vācibātı (6) ef‘āl

¹⁰⁵⁸ Hadis: “Kişi, kıyamet gününde sevdiğiyle ḥaşr olunacaktır.” Buhārī, Edeb, 96.

¹⁰⁵⁹ Hadis: “Şerī‘at sözlerimdir, tarīkat fiillerimdir, hakikat ise aḥvālimdir.” El-Aclunī, Keşfu’l-Hafa, 2/4.

idünüp işler ise ehl-i tarikat (7) olur. Zîrâ Resûlullâh Efendümüz'ün fi'li (8) idi. Ya'nî işlediği böyle idi. Aña tarikat (9) didi. Böyle olan kişilere ehl-i tarikat (10) dinür ve her kim bu şavm u şalātuñ ve (11) hacc ile zekātuñ ve kelime-i şehadetüñ hakkını [35b] (1) bilerek 'amel ider, yirine getirür ise aña ehl-i (2) hakikat dirler.

İmdi şerî'at tarikat bu ahkâm[1] (3) eda itdükden sonra muhabbet-i dünyevîden küllî (4) geçmekdür ve muhabbetullâha gönül virmekdür. Niçün kim (5) muhabbet-i dünyevî olıcağ muhabbetullâh olmaz. (6) Kavlulu Te'âlâ: *Men kâne yurîdu ħarse'd-dünyâ (7) nu'tihi minhâ vemâ lehu fî'l-âhîrâti min naşîb.*¹⁰⁶⁰ (8) Ya'nî bu dünyâyı ħariş olanların âhiretten (9) naşîbi olmaz. Kâle Resûl: *El-ħarişu mahrûmun.*¹⁰⁶¹ (10) Ve dünyâyı ħariş olmak âhiretten mahrûm (11) olmağdur. Pes dünyâyı olmamak ve dünyâyı [36a] (1) terk eylemeklik evliyâ vü enbiyâ işidür. (2) Şerî'at, tarikat böyledür.

Ĥazreti (3) Resûlullâh buyurur: *Ed-dünyâ ħarâmun (4) 'alâ ehli'l-âhîretu ve'l-âhîretu ħarâmun (5) 'alâ ehli'd-dünyâ ve hümâ ħarâmân 'alâ (6) ehlullâh.*¹⁰⁶² Ya'nî dünyâ ħarâmdur ehl-i (7) âhirete ve âhiret ħarâmdur ehl-i dünyâyı. (8) Ve ikisi de ħarâmdur ehlullâh üzerine. (9) Zîrâ kim iki sevgi gönüle sığmaz. Eger (10) sığaydı cemî' enbiyâ vü evliyâ Ĥakk'ı dünyâ ile (11) bulaydı. Ĥâl ve muĥâl kim dünyâyı terk eyleyüp [36b] (1) mağaralara girmeyince bulmadılar. (2) Riyâzet ve pehrîz ve ĥalvetler çekdiler ve (3) Resûlullâh Efendümüz'e daĥı Cebrâ'îl eyitdi (4) mağarada. İkrâ süresini telkîn eyledi. (5) Ĥalvetde iken böyle olunca dervîş (6) olan kişiye 'uzlet-i 'anü'l-enâm gerekdür.

(7) İmdi sâbit oldı kim tâlib-i ma'ârif, (8) ehl-i Ĥakk olan ehl-i âhirete dünyâ ħarâmdur. (9) Zîrâ kim Ĥakk'ın cemâli müşâhedesinden bir an (10) ve bir sâ'at münfekk ve münkaţı' olmaz. Tâlib-i (11) dünyâ olup tâlib-i Ĥakk olmayana âhiret ħarâmdur ki [37a] (1) enbiyâ ve evliyâ sırrından mahrûm olur. (2) *Ĥasire'd-dünyâ ve'l-âhîretu.*¹⁰⁶³ İmdi dünyâyı (3) terk eylemek Resûlullâh Efendümüz'ün fi'lidür, (4) tarikatidür. *Et-tarikatü ef'âlî.*¹⁰⁶⁴ buyurdi. (5) İşlediği iş idi tarikat oldı. Niçün kim (6)

¹⁰⁶⁰ Şûrâ 42/20: "Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur."

¹⁰⁶¹ Hadis: "Ĥarîş olan mahrum kalır." Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an, 39.

¹⁰⁶² Hadis: "Dünya, ahiret ehline haramdır. Ahiret, dünya ehline haramdır. Ve bu ikisi, ehlullah üzerine haramdır." El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2:54.

¹⁰⁶³ Hac 22/11: "O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de."

¹⁰⁶⁴ Hadis: "Tarikat, fiillerimdir." El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, 2/4.

şerī‘at, tarīkat ve haqīkat Hāzret-i (7) Resūlullāh’uñ Hāzret-i Hakk ile mābeyninde (8) olan müşāhededür kim öz kendü hālī (9) idi ve cemāl-i Hakk’ı müşāhededinde görmüş (10) idi kim maḳām-ı vuşlāt ve maḳām-ı vahdet (11) ve hüve hüve maḳāmıdır. Anda ne melek-i muḳarreb ve ne nebī-yi mürsel şıḡar. **[37b]** (1) Anuñçün bu seyirde ve bu müşāhedede (2) buyurmuşdur ki *Men re ‘anī feḳad reāyü ‘l-Hakk*.¹⁰⁶⁵ (3) Ya ‘nī her kim ki beni görürse taḥḳīḳ Hakk’ı görür (4) ve hem İmām ‘Alī *kerremāllāhü* vechehu seyr-i şerīfde (5) buyurur kim: *Lev kūşife ‘l-ḡū‘ū (6) mā ezdedtü yaḳīnen*.¹⁰⁶⁶ Eger benüm perdem açılrsa (7) yaḳīnim ziyāde olmaz. Ya ‘nī Hakk ile benüm mābeynümde (8) hicāb yokdur demek olur.

İmdi her kimse kim (9) Hāzreti Resūlullāh’uñ ve Hāzreti İmām ‘Alī’nüñ (10) bu sırrını ve bu haqīkatini bilmese ol kimse (11) Muḥammed ile ‘Alī’ye ümmet olmaz. Eger severse dahı **[38a]** (1) zīrā kim Hāzret-i Resūlullāh ile Hāzret-i (2) ‘Alī’[yi] sevmek, (3) anlaruñ sırrını ve haqīkatini bilüp anlaruñ emrin tutup ve gitdükleri yire gidüp (4) ve ‘amelleri gibi ‘amel idüp andan āşinā olmaḳdur. (5) Niçün kim zürriyet-i benī ādemüñ cümlesi (6) ādem oğullarıdır. Fe’emmā ādem oğlu aña (7) dirler kim *El-veledü sirru ebīhi*¹⁰⁶⁷ ola. Zīrā evlād (8) babasınun sırrına ve haqīkatine muṭṭalī‘ (9) olmuş ola ve eger babasınun sırrına (10) muṭṭalī‘ olmamış olıcak olur ise (11) şüretā ādem oğlu olur. Fe’emmā **[38b]** (1) ma‘nen ve haqīkatēn olmaz ve baba mīrāşın (2) yimemiş olur. Baba mīrāşın yimeyen (3) ma‘lūmdur ki ne olur. Zīrā kim (4) baba mīrāşın yimek baba sırrına vāḳıf (5) ve muṭṭalī‘ olmaḳdur ki cemī‘ eşyāy (6) Allāh Te‘ālā ādeme ta‘līm eylemişdür. Ol (7) kim *Ve ‘alleme ādeme ‘l-esmāe kullehā*¹⁰⁶⁸ ve ol esmāya (8) ‘ālim olmaḳdur ve mecmū‘ı eşyānuñ ve nesnenüñ (9) esmānuñ ḥikmetini ve cevherini görüp bilmekdür (10) ve añlayup şālīḥ olmaḳdur.

Enne ‘l-arḏa (11) yerişuhā ‘ibādiye ‘ş-şālīḥūn.¹⁰⁶⁹ **[39a]** (1) Ya ‘nī yir ile gök mīrāşını Allāh Te‘ālā’nuñ (2) şālīḥ kulları yir ve şālīḥ aña diyeler kim (3) nefsinı añlayup cismini ve terbiyecisini (4) bile. Niçün kim bir kişi kendüñi bilmese (5) nefsinı bilmez ve nefsinı bilmezse rütbesini (6) bilmez. Zīrā *Men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe*

¹⁰⁶⁵ Hadis: “Beni gören, Hakk’ı görmüştür.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹⁰⁶⁶ Hz. Ali’nin sözü: “Şayet perde kalksa benim imanımda hiçbir artma olmaz.”

¹⁰⁶⁷ Hadis: “Çocuk, babasının sırrıdır.” El-Aclūnī, Keşfü’l-Hafā, 2/452.

¹⁰⁶⁸ Bakara 2/31: “Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.”

¹⁰⁶⁹ Enbiyâ 21/105: “Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık.”

rabbehu.¹⁰⁷⁰ (7) Nefsini bilmek oldur ki kişi kendü (8) vücūdında ne kadar ‘ilim var ise okuya (9) ve bile ve cemī‘ eşyāda kendüyi (10) görüp müşāhede eyleye ve mecmū‘ı eşyādan (11) kendü zuhūrın göre ve hatta kendü vücūdından ğayrı **[39b]** (1) vücūd kılmaya ve cümle mevcūdāt ile eşyā ile bir vücūd (2) ve bir haķīkat ola. Ve cemī‘ eşyā kendünden (3) zuhūra gele ve zemīn u āsumānuñ melekūtını Kemā (4) hüve haķķahu göre ve bilekim ‘İsā (5) ‘aleyhi’s-selām buyurur: **Lā yedhulu melekūti’s-semāvāti (6) ve’l-arđi men lem yūled merrateyn.**¹⁰⁷¹ Ya’nī melekūt (7) semāvāta ve arza duhūl eylemez ve semāvātla (8) arzuñ melekūtını bir eyleyüp añlayamaz.

(9) Şol kimesne kim anadan bir kez toĝar iki kez (10) toĝmayınca. Zīrā iki kerre toĝmanuñ (11) ma’nāsı budur ki biri anadan dünyāya gelmekdür **[40a]** (1) ve biri dahı mürşid ile mecmū‘ı eşyādan (2) kendüye toĝmaķdır kim ‘ālem-i taklīdden (3) ‘ālem-i tahķīķe gelmekdür ve cehlden ‘irfāna (4) tebdīl olmaķdır.

Anadan bir kez toĝan (5) insān-ı kāmīl olmaz

Nice kez toĝmıřım ben (6) anadan insān olınca

Ve nice kerrenüñ (7) dahı ma’nāsı budur ki her zerrede kendüsi[ni] (8) müşāhede eylesin. Tā zerreden güneři ve (9) kaŗreden deryāyı bulmıř olasın. (10) Niçün kim vücūd-ı Ādem ve Havvā Haķķ’a nisbet (11) bir kaŗredür ve bir zerredür. Her kimesne kim vücūd-ı **[40b]** (1) kaŗresini deryā-yı vahdete kim ulařtırdı (2) ol kimse Haķķ ile kaldı ve Haķķ oldu. Nefsini (3) bildi, rütbesini gördi ve hem kaŗreden deryāyı ve (4) zerreden güneři gördi ve kendü (5) vücūdındaki ‘ilmi okudı. Ādem oldu. Yirle (6) gök mīrāřın yidi. Sālīhūndan dinildi ve (7) kelāmullāh sırrına muţtalī‘ olup rāsīhūndan (8) olduĝını bildi.

Ve kelāmullāh vech-i ādemde (9) mektūbdur ve mestürdür ve vech-i Ādem levh-i (10) maḥfūz-ı ilāhīdür kim Haķķ Te’ālā kalem-i kıdret (11) ile yazmıřdur ve tařvīr eylemiřdür. **[41a]** (1) *Huve’l-lezī yuřavvirukum fī’l-erḥāmi keyfe (2) yeřā.*¹⁰⁷² Ya’nī Allāh Te’ālā sırrı tařvīr (3) eyler rahimler içinde nice dilerse. Ya’nī (4) Haķķ Te’ālā dest-i kıdret ile benī ādemüñ (5) şūretin[i] ana rahminde tařvīr ider ve yazar

¹⁰⁷⁰ Hadis: “Nefsini bilen Rabbini bilir.” El-Aclunī, Keřfū’l-Hafā, 2/262.

¹⁰⁷¹ Anlamı: “Hiç kimse iki kez doĝmadan yerlerin ve göklerin meleklerine ulaşamaz.”

¹⁰⁷² Âl-i İmrân 3/6: "O, sizi rahimlerde, dilediĝi gibi şekillendirendir."

(6) niçün kim kelām-ı kadīmdür ve kelime-i ilāhī kim (7) esmā-yı küll ve esmā-yı hüsñadur. Benī ādemūñ (8) vechinde ve mecmū'ı a'zāsında satır (9) satır eyler ve yazar kim Kavluhu Te'ālā (10) *Ve t-tūr. Ve kitābin mestūr. Fī raḳḳin menşūr.*¹⁰⁷³ (11) Ya'nī Tūr ḥaḳḳı daḥı satır satır yazılmış kitāb [41b] (1) Ḥaḳḳ'ı raḳḳ-ı menşūr diyü ḳasem iderler. (2) Tā ma'lūm ola kim bu kelām كُن [kūn] kelimesi (3) Ḳur'ān-ı Kerīm'ūñ aşlı ve mürekkebatıdır. Ve (4) ḥaḳīḳatdır, dest-i ḳudret ile vech-i (5) ādemde mektūbdur ve mestürdur. ك (6) [kef] ن [nun]. Hurūf-ı müfredāt yigirmi (7) tokuz sūre evvelinde yazılan yigirmi (8) tokuz hurūf-ı mürekkebatdır. Ol daḥı (9) cemī' benī ādemūñ elinde ve ayağında (10) mestürdur. Böyle tecellī eylemişdür kim (11) ferāmūş olınmaya diyü.

Ol lafzullāhdur kim beş ḥarfdür: [42a] (1) ا ل ل ا ه . (2) Ve Ma'ārif daḥı beş ḥarf ile mürekkebdür. (3) م ع ا ر ف . Bu cemī' 'irfān kelime-i (4) ilāhī ile bilinür. Benī ādemūñ nuṭḳında (5) bu yigirmi tokuz hurūf ile yigirmi tokuz (6) sūre muḳābilindedür söylenür. (7) Bilindi ki bu ādemde rūḥ emr-i Rabbī (8) olunca gine kelām ile kelāmullāh (9) dinür ve Ḥazreti Bārī'nūñ rūḥı (10) kelām-ı kadīmdür kim emr-i Rabbīdür. (11) *Ve yes'elūneke 'ani'r-rūhi ḳulī'r-rūhi min emri rabbī.*¹⁰⁷⁴ [42b] (1) Rūḥ Rabbūñ emridür ve kelām-ı (2) kadīmdür kim mecmū'ı eşyāya muḥīṭ (3) olmuşdur. كُن [kūn] diyü emir buyurdu. (4) Oldı. يس [Yā-Sīn]. Yā insān yā Muḥammed. (5) Böyle olunca el-kelāmu şıfāt-ı (6) mütekellimdür. Mütekellimūñ kelāmı kelām-ı (7) kadīmdür.

Buyurmuşdur: *Evvelü mā ḥalaḳallāhu (8) nūrī 'alā şūret-i Ādem ve 'alā (9) şūretü'r-Raḥmān.*¹⁰⁷⁵ Böyle olunca (10) mecmū'ı eşyāya kelāmullāh muḥīṭ (11) olmuşdur ve cemī' eşyāda kelime [43a] (1) ve kelām olmuşdur. Rūḥ olup (2) eşyayı Ḥaḳḳ'ūñ emri söyledür. *Ḳālū (3) entaḳanāllāhu'l-lezī entaḳa kulle şey'in.*¹⁰⁷⁶ (4) Ya'nī bizi ol Allāh söyletdüğü gibi (5) her nesneyi söyledür. Niçün kim Ḥaḳḳ (6) Te'ālā'nuñ kelām-ı kadīmi mecmū'ı (7) eşyāda muḥīṭdür kim kelām, (8) mütekellimūñ 'aynıdır ve Fātiḥatü'l-kitāb (9) ki yedi āyetdür. Cemī' Ḳur'ān'ūñ aşlıdır (10) ve

¹⁰⁷³ Tūr 52/1-2-3: "Andolsun Tūr'a. Yayılmış ince deri üzerine, satır satır yazılmış kitaba."

¹⁰⁷⁴ İsrâ 17/85: "Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir."

¹⁰⁷⁵ Hadis: "Allah önce benim nurumu Adem ve Rahman suretinde yaratmıştır." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/265-266.

¹⁰⁷⁶ Fussilet 41/21 : "Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu."

anasıdır ve hem (11) ümmü'l-kitāb ve Fātiḥatü'l-kitābdur ve mecmū'ı benī ādemün yüzinde mektūbdur. **[43b]** (1) Hakk Te'ālā'nun levḥ-i maḥfūzında (2) mestūrdur. Anı bilmeyenün namāzı dürüst (3) degüldür. Birbirine mirātdur, mirāt-ı Fātiḥa'dur. (4) **Lā ṣalāte illā bi fātiḥatü'l-kitābdur**¹⁰⁷⁷ (5) ve Fātiḥatü'l-kitāb daḥı yigirmi toḳuz (6) ḥurūf ile mürekkebdür. Ol daḥı Ādem (7) 'aleyhi's-selām[un] vechinde ve elinde (8) ve ayaḡında ve nuṭḳında tecellī eylemişdür. (9) Elinden, ayaḡından hem yüzinden (10) beyāndur. 'İlmü'l-esmā sözinden. (11) Anun için insān kelāmullāh ve kitābullāhdur. **[44a]** (1) Cüneyd-i Bağdādī Ḥazretleri (2) buyurur kim

Laḫzu'l-Kur'an cismü'l-insān (3) tev'emān

Ma'nāyü'l-Kur'an ma'nāyü'l-insān (4) tev'emān

İmdi ey 'āşıḳ-ı ehl-i (5) ma'ārifullāh ve ey tālib-i zātullāh! (6) Bil kim vech-i ādem 'aleyhi's-selām (7) vechullāhdur ve şüretullāhdur. (8) Kāle: **Ḥalaḳallāhu ādeme 'alā şüretihi (9) ve 'alā şüretü'r-Raḥmān.**¹⁰⁷⁸ Ya'nī (10) Hakk Te'ālā Ādem'i ḥalk eyledi kendü (11) şüreti üzerine ve şüret-i merḥamet-i Raḥmān üzerine. **[44b]** (1) Niçün kim 'Alī şüretā ism-i zātdur ve 'Alī şüretü'r-(2) Raḥmān ism-i şıfātdur. Ādem 'aleyhi's-selām (3) zāt ile şıfāt üzerine ḥalk olunmuşdur. (4) Zāt şıfātuñ ve şıfāt zātuñ 'aynıdır (5) ve kelām mütekellimün 'aynıdır ve hem kelāmullāh (6) nuṭḳ-ı Ādem'den kitābetdür. Nefḥa-yı Hakk'dur. (7) Eger bu kelime-i ilāhī olmayaydı vech-i Ādem (8) 'aleyhi's-selām neyle bilineydi? Vech-i Ādem'de (9) Hakk nice görüneydi ve kelāmullāhuñ (10) esrārı nice zāhir olaydı ve cemī' (11) kütüb-i semāvī neyle mürekkeb olaydı? **[45a]**

(1) İmdi ey tālib-i ma'ārif ve ey 'āşıḳ-ı (2) zāt-ı muṭlaḳ! Bil kim bu كُن [kün] kelime-i ilāhī ki (3) Ḥazreti Eḥadiyyet'ün zāt-ı şerīfī س [sin] (4) ve şıfāt-ı şerīfī nokṭa-yı ب [be] dür. Mecmū'ı (5) kā'ināt[ı] ihāta eylemişdür. Vech-i Ādem'de (6) ve Ḥavvā'da ezelī ve ebedī karar tutmuşdur. (7) Lā-yenām ve lā-yemütdur. Kāle 'aleyhi's-selām: (8) **Fātiḥatü'l-kitāb seb'a āyāt.**¹⁰⁷⁹ (9) Ya'nī Ḥazreti Resūlullāh buyurur ki Fātiḥatü'l- (10) kitāb yedi āyetdür ve yigirmi bir ḥarfdür (11) niçün kim vech-i

¹⁰⁷⁷ Hadis: "Fatiha'nın manasını bilmeden namaz olmaz." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹⁰⁷⁸ Hadis: "Allahu Teāla ādemi kendi sureti ve Rahman'ın sureti üzerine halk etti." İbn Hācer 5/182-183.

¹⁰⁷⁹ Hadis: "Fatiha yedi ayettir." İbnü'l-Cevzī, Zādü'l-Mesîr, 7-8; Cessās, Ahkāmü'l-Kur'an, I, 18-20.

Ḥavvā'dan kināyetdūr. Dört kirpik, [45b] (1) iki kaş ve bir baş saç (2) vech-i Ḥavvā'nuñ mişālīdūr. Ve vech-i Ḥavvā (3) yedi āyet ve yigirmi bir kitābetdūr. Yedi (4) kitābeti Ḥaḳḳ Te'ālā vech-i Ḥavvā'dan (5) men' eylemişdūr. Nitekim Fātiḥatü'l-kitābda (6) yedi harf yazılmadıgı gibi yigirmi bir kitābet (7) Fātiḥa'da yazılıp bu yedi kitābet (8) hurūf-ı Fātiḥatü'l-kitāb ümmü'l-ḥaḳīḳat (9) diyü yazılmadı. Kitābet (9) budur:

ف [fe] ج [cim] ش (10) [şın] ث [se] ظ [zı] خ [hı] ز [ze].

(11) Nitekim vech-i Ḥavvā'da yedi kitābeti yazmadıgı gibi [46a] (1) ḥaṭṭ-ı leb, ḥaṭṭ-ı 'arız ḥaṭṭ-ı (2) leb tā kim Ādem'ün vechinde ezelī (3) ve ebedīdūr. Bu otuz iki hurūf tamāmdur. (4) Ğayrı mürebbī okudmak için vech-i (5) Ḥavvā'dan yedi kitābet[i] men' eyledi. (6) Tā vech-i Ādem'e delīl ola. Ādem[ün] vechinde (7) kitābet-i ilāhī kim *Kitābun merḳūm* (8) *yeşheduhā'l-muḳarrebūn*¹⁰⁸⁰ kemāliyle okuna (9) ve biline ve biri birine şāhid ola. (10) Ve's-selām.

Ḳāle Resūl 'aleyhi's- (11) selām: *Enzele'l-Ḳur'āne 'alā seb'ati aḥrufin* [46b] (1) *ve fātiḥatü'l-kitāb seb'a āyāt ihdāhunne* (2) *Bismi'l-lāhi'r-rahmāni'r-rahīm*dūr¹⁰⁸¹ kim ikisi bir ḥaḳīḳatdūr. (3) Niçün kim dört kirpik, iki kaş, bir baş saç (4) yedi kitābetden kināyetdūr. Kaçan veled anası (5) karnından dünyāya gelür, bu yedi kitābetle (6) gelür. 'Ālem-i ğaybdan 'ālem-i şehādete (7) nüzül eyler. Bu yedi kitābeti bile getirür (8) kim rahīmden, anasından kesb eylemişdūr (9) ve ümm-i ḥaḳīḳatden olmuşdur. Ve bu yedi kitābet-i (10) ümmiyedür kim ümmü'l-kitāb andan 'ibāretdūr.

(11) Kaçan bu yedi kitābet[i] çār 'anāşıra darb eylesek [47a] (1) vaṭan-ı aşıyyedür. *Ḥubbü'l-vaṭan* (2) *mine'l-īmān*dūr.¹⁰⁸² Dört kerre yedi yigirmi sekiz (3) hurūf olur. Yigirmi sekiz peygāmbere muḳābelesindedür. (4) Her mü'mine bilmesi farz meşābesinde (5) vācib olup Ādem'den Ḥātem'e gelince Ḳur'ān'ın (6) içinde hurūf-ı muḳaṭṭa'āt üzere gelen (7) peygāmbere üçü ihtilāfī, yigirmi beşi (8) ḥaḳ peygāmbere, 'Üzeyir, Lokmān, Zü'l-Ḳarneyn'den mā'adāsı (9) yedinde vedī'a ve mübāya'a sırrında bilinür (10) kim kelime-i ilāhī muḳābilinde, Ḥazret-i Bārī (11) dest-

¹⁰⁸⁰ Mutaffifin 83/21: "Ona, Allah'a yakın olanlar şāhit olur."

¹⁰⁸¹ Hadis: "Kur'ān yedi harf üzerine inmiştir. Fatiha yedi ayettir. Bu yedi ayetten biri Bismillāhi'r-rahmāni'r-rahīmdir." İbnü'l-Cevzī, Zādü'l-Mesir, 7-8; Cessās, Ahkāmü'l-Kur'an, I, 18-20.

¹⁰⁸² Hadis: "Vatan sevgisi imandandır". El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/345.

i kudret ile ‘âlem-i gaybda taşvîr ve nağş eyler. [47b] (1) Tâ kim kendüye cümlesi âyîne ve mirâta (2) nazar olduğda anda kudret müşâhede eyleye. (3) Ve’s-selâm.

Qāle’n-nebīyyü ‘aleyhi’s-selâm: (4) *Büniye’l-İslâmü ‘alâ hamsin. (5) Şehâdeti İnne lâ ilâhe illallâh Muḥammedün Resûlullâh. (6) Ve ikâmu’s-şalâti ve itâ’üz-zekâti (7) ve şavmi şehri’r-ramazân. Ve haccu’l-beyti (8) men isteṭâ’a ileyhi sebîlen.*¹⁰⁸³ Ya’nî (9) Hâzreti Resûlullâh buyurur. Şerî’atdûr (10) buyurduğu. İslâm’uñ binâsı beş nesne (11) üzerinedür. Evvel kelime-i şehâdet kim [48a] (1) *Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muḥammedün Resûlullâh. (2)* İmdi her kimse kim bu kelime-i şehâdeti (3) hâlişen muhlişen söyler ve Hakk Te‘âlâ’nuñ (4) birliğine ve Resûlullâh’uñ haklılığına, aña (5) şekksiz ve şübhesiz mü’mîn ve müslümân (6) dirler.

İmdi ey tâlib-i ma‘ârif-i Hakk (7) ve ey ‘âşık-ı zât-ı muṭlak! Her kimse kim (8) bu kelimeyi hâlişen muhlişen ‘annü’l-şamîmü’l-kalb (9) söylemedi ve bu kelime-i şehâdete îmân getürmedi. (10) Kâfir ve müşrik ve vâcibü’l-katl olur. (11) Her kimse kim bu kelime-i şehâdet[i] hâlişen ve muhlişen dört [48b] (1) delîle nefsi emmâre, nefsi levvâme, nefsi mülhime, (2) nefsi muṭma’inne diliyle ve göziyle müşâhede (3) eyleyüp söylediyse aña mü’mîn ve müselmân (4) dirler. İmdi kelime-i şehâdetüñ i’tikâdı (5) bir nice vech üzerinedür kim (6) söylerler: İ’tikâd-ı ehl-i şerî’at, (7) i’tikâd-ı ehl-i tarîkat, i’tikâd-ı (8) ehl-i ma‘rifet kim i’tikâd-ı ehl-i (9) hakîkatdûr kim anlar ehlüllâhdur. Egerçi لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ [Lâ ilâhe illallâh] (10) hakikatde bir i’tikâddur. Ve ammâ merâtib-i (11) meşâyih üzere her birinüñ bir sırrı ve bir gerdişi [49a] (1) ve bir söyleyişi vardır.

(2) İmdi ol ehl-i şerî’at, ‘ulemâ-yı (3) zâhir bilürler. Bu kelime-i şehâdeti söylerler (4) kim Allâh’dan gayrı daḥı Allâh (5) yokdur ve daḥı Hakk Te‘âlâ (6) bir nûrdur kim aña hadd u nihâyet (7) yokdur ve daḥı bir zât-ı şerîfdür ki (8) cemî’ mevcûdâtı ve cemî’ eşyâyı (9) ihâta eylemişdür dirler. Fe’emmâ ihâtası (10) ne tarîk ile idüğini bilmezler ve (11) girü bu hicâb ile Hakk Te‘âlâ’yı [49b] (1) cemî’ eşyâdan tenzîh iderler (2) ve mecmû’ı ‘âlemden Hakk’ı ayru bilürler (3) ve cemî’ ‘âlemi eḥâdiş okurlar. (4) Yok olur dirler. Gökler tebdîl (5) olur dirler kim *Yevme tubeddelu’l-(6)*

¹⁰⁸³ Hadis: “İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve imkân dâhilinde ise hacca gitmek.” Tirmizî, Tefsiru’l-Kur’an, 43.

*arḍu ġayre 'l-arḍi ve 's-semāwātu ve berezū lillāhi 'l-vāḥidu 'l-ḳahhār.*¹⁰⁸⁴ (7) Ya'nī ol gün tebdīl (8) ola, yir ile gök ayrula, daḥı (9) semāwāt eriyē. Allāh'ıñ saġ eliyle. (10) Daḥı ḥükm-i ḥükümet anuñ ola ve taġlar (11) atılup yir yüzi düpdüz ola. **[50a]** (1) Ve tevbe ḳapısı ḳapanup (2) güneş maġribden toġa ve maşrıḳdan (3) tolana dirler. Yirde gökde (4) Ḥaḳḳ'dan ġayrı eḥad ḳalmaya dirler.

(5) Ḳavluhu Te'ālā: *Li meni 'l-mülkü el-yevme, (6) lillāhi 'l-vāḥidü 'l-ḳahhār.*¹⁰⁸⁵ Ya'nī bugün (7) mülk Allāh'ındur, vāḥidü 'l-ḳahhār. Daḥı (8) Ḥaḳḳ emri idüp İsrāfīl'e (9) şūrı üfüre. Cemī' ervāḥ-ı enbiyā (10) vü evliyā ve benī ādem ol şūruñ (11) āvāzından ḥayāt bulup ḳaḳalar dirler. **[50b]** (1) Ve her kişinüñ a'mālnāmesi elinde (2) olup dergāḥ-ı Ḥaḳḳ'a yürüyeler dirler. (3) Kimisinüñ betsi saġında ve kimisinüñ şolında (4) ola dirler. Şunlar kim a'mālnāmeleri (5) saġında olur, anlar mü'min ve (6) müslümānlardur ve ehl-i cennet olalar, (7) cennete ḥālid ḳalalar. Ḳavluhu Te'ālā: *Ve 'l-(8) lezīne āmenū ve 'amilū 'ş-şāliḥāti senudḥiluhūm cennātın (9) tecrī min taḥtiḥā 'l-enhāru ḥālidīne fīḥā (10) ebeden.*¹⁰⁸⁶ Ve şunlar kim a'mālnāmeleri (11) şol ellerinde ola. Anlar kāfir ve müşrik **[51a]** (1) oldılar. Cehennemde ebeden ḥālid (2) ḳaldılar. Ebeden ile 'l-ebed ḳurtulmazlar. Ḳavluhu Te'ālā: (3) *İnne 'l-lezīne keferū min ehli 'l-kitābi ve 'l-müşrikīne fī nār-i cehenneme (4) ḥālidīne fīḥā.*¹⁰⁸⁷

İmdi ehl-i (5) şerī'atüñ i'tikādı bunuñ üzerinedür. (6) Ammā ehl-i ṭarīkatüñ daḥı ve (7) ehl-i ma'ārif olanlaruñ ve ehl-i ḥaḳīḳatde (8) ehlullāḥ efendülerümüzüñ daḥı budur (9) i'tikādı kim bundan gökçek (10) i'tikād olmaz. Zīrā kim Ḥaḳret-i (11) Bārī kelām-ı şerīfdür. Ḥaḳret-i Resūlullāḥ **[51b]** (1) Şefī'-i maḥşerdür. Cemī' ümmetine böyle ḥaber virmişdür. (2) Ammā bunda nice ma'nā ve nice esrār-ı (3) ilāhī vardur kim 'ulemā-yı zāhirī (4) efendülerümüz anı bilmez. İllā ehlullāḥ (5) ve ehl-i 'irfān sultān efendülerümüze (6) maḥşüşdur anı bilmeklik. Zīrā kim (7) ehlullāḥa bir sözi söylerler anuñ (8) taḥtında nice ma'nālar ve nice rumūzlar (9) vardur. Ḥuşuşan

¹⁰⁸⁴ İbrahim 14/48: "O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah'ın huzuruna çıkarlar."

¹⁰⁸⁵ Mü'min 40/16: "Bugün mülk (hükümlerlik) kimindir?"

¹⁰⁸⁶ Nisâ 4/57: "İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız."

¹⁰⁸⁷ Beyyine 98/6: "Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler."

kim Hâzret-i (10) Bārī'[nün] kelām-ı şerīfinde ol deñlü (11) ma'nâlar ve mu'cizât-ı esrârlar vardur kim [52a] (1) 'âkıller çâk çâk olur. (2) Zîrâ kim bu 'ilmullâh 'aql ile (3) ve fikr ile bilinmez. Madem ki hidâyet-i (4) Hâkķ olmayınca ve hidâyet nûrına (5) vâriş olmayınca.

Ƙavluhu Te'âlâ: (6) *Ve yehdî men yeşâu' ilâ şırâṭın mustakîm.*¹⁰⁸⁸ (7) Ya'nî Allâh Te'âlâ hidâyet nûrından kelâm-ı kâdîmesi (8) ile münevverlendürüp anı daḡı hediye-yi hedânâ (9) eylemeyince bilinmez ve bu 'ilmullâhuñ ḡaķıķatine (10) ve esrârına nihâyet yokdur. Ƙâle 'aleyhi's- (11) selâm: *İnne li'l-Ƙur'ânî zâhran ve baṭnen ve li baṭnihi baṭnen ilâ seb'ati ebṭan.*¹⁰⁸⁹ [52b] (1) Ya'nî Ƙur'an'ın bir zâhirî (2) vardur ve bir bâṭnı vardur ve ol (3) bâṭnıñ bir bâṭnı daḡı vardur. Tâ yedi bâṭna (4) ve yetmiş bâṭna varınca.

İmdi ṭâlib-i ma'ârif-i (5) Hâkķ! Kelâm-ı kâdîmüñ evvel ma'nâsın[1] (6) bilen ikinci ma'nâsın[1] bilmez. İkinci ma'nâsını bilen (7) üçünci ma'nâsın[1] bilmez. Üçünci ma'nâsı[nı] (8) bilen ilâ âḡır bunuñ gibi yedinci ve yetmişinci (9) ma'nâsını bilmez. İmdi ey ṭâlib-i ma'ârif-i Hâkķ! (10) Bil kim şerī'atüñ 'ulemâ-yı zâhirî evvelki ma'nâsı (11) iledür. Bu kelime-i şehâdeti, tevḡîdi söylerler [53a] (1) ve Hâkķ Te'âlâ'nuñ birliğine şehâdet (2) ve îmân getürürler ve daḡı eyitürler kim (3) Hâkķ Te'âlâ birdür ve Hâkķ'dur. Ğayrı (4) Hâkķ yokdur dirler. İllâ Allâh vardur (5) diyüp ve cemî' eşyâda ḡâzırdur (6) ve nâzırdur.

Fe'emmâ su'âl eyleseñ kim (7) Hâkķ Te'âlâ mecmû'ı eşyâda nice (8) mevcüddur ve nice ḡâzırdur diyince, (9) dirler kim sütün içinde yaḡ vardur. (10) Anda nice mevcüd ise öyle dökince (11) çıkdıḡı gibi elbette Hâkķ Te'âlâ mevcüdâtı [53b] (1) ḡalk eyledi girü mevcüdâtı mevcüddur (2) ve cemî' eşyâda ḡâzırdur (3) dirler. Su'âl eyleseñ (4) kim Hâkķ diyü neye dirsın diseñ, (5) Hâkķ'dan murâd kendü midür (6) yoḡsa ismi midür diseñ elbette (7) hem kendüdür ve hem ismidür dise gerek. (8) Daḡı diseñ ismini ben de bilürüm (9) baña müsemmâsından ḡaber vir diseñ elbette (10) ol dise gerekdür kim anuñ müsemmâsı (11) bî-nişândur. Hîç bî-nişândan ḡöd kimesne nişân virmez [54a] (1) ve cemî' eşyâdan münezzeḡdür (2) dise gerekdür. Sen daḡı

¹⁰⁸⁸ Yûnus 10/25: "(Allah) dilediḡini doḡru yola iletir."

¹⁰⁸⁹ Hadis: "Ƙur'an'ın bir zâhirî, bir bâṭnı mevcuttur. O bâṭnın da bir bâṭnı vardır. Yedi bâṭnı vardır." Suyûti, El- İtkan, II, 1220; Zerkeşî, II, 154.

diseñ kim (3) Hakk Te‘ālā berīdūr bilinmez idi. Diledi kim (4) biline, insānı halk eyledi. Öyle (5) olmasa insān yok iken Hakk (6) bilinmez idi. Hālbukim insān oldu (7) yine Hakk bilinmez. Ya Hakk Te‘ālā kaçan (8) bilinür?

İmdi öyle olsa bu senūñ (9) bilişūñ[i] ve añlayışūñ[i] cemī‘ ‘ālem (10) bilür ve keferenūñ dağı i‘tikādı (11) bunuñ üzerinedür kim Hakk Te‘ālā her yirde **[54b]** (1) hāzır ve nāzırdur dirler ve mecmū‘ı eşyāyı (2) Hakk söyledür ve Hakk’uñ emri olmayınca (3) bir şey cevāb söylemez. Bir ehad ve bir eşyā dirler. (4) Fe‘emmā Hakk Te‘ālā’[nun] hīç cemī‘ eşyāda (5) nice idüğini bilmezler. Diller ile ikrār (6) iderler ammā i‘tikādları hevāya (7) münkalib olmuşlardır. Ne yirde idüğün[i] (8) bilürler ve ne gökde idüğün[i] bilürler. (9) **Mużebzebīne beyne zālike**¹⁰⁹⁰ kabīlinden oldılar (10) ve hem ol tã’ifeden oldılar kim (11) **Yeķūlūne bi-elsinetihim mā leyse fī ķulūbihim**¹⁰⁹¹ **[55a]** (1) kabīlinden oldılar. Ya’nī diller ile (2) söylerler ammā gönüllerinde ve kalblerinde (3) yokdur. Ya’nī nefisleri üzerine (4) hāzır olmamışlardır ve ol tã’ifedendür (5) kim **Ulā’ike ke’l-en’āmi bel hum (6) eđall ve ulā’ike humu’l-ğāfilūndurlar.**¹⁰⁹²

(7) İmdi bir kiři Hakk’ı kendü nefsinde (8) ve mecmū‘ı eşyāda Mecnūn Leylā (9) yüzinden Mevlā’yı bulduğı gibi müşāhede (10) eylemese aña **bel hum eğall** dirler. Eđall kabīlindendür (11) diyü ehl-i tarīķ dimezler ve bir dağı bu kim **[55b]** (1) ehl-i ma‘ārif ve tarīķatūñ i‘tikādı budur kim (2) bu kelime-i tevḥīd üzerine budur kim nefsiyle (3) işbātdur ve dağı nefy aña dirler kim cemī‘ muḥabbet-i (4) dünyevīden ve māsivādan ve efkār-ı ğayrıdan (5) ve taķlīdden ve enāniyetden ve cehliden (6) ve mecmū‘ı ta‘ayyünātdan kim Hakk’dan ğayrıda (7) olmayup geçüp pāk mücerred olup muḥabbetullāha (8) gönül virmekdür dirler. Ve Hakk’ı cemī‘ eşyāda (9) sābit eylemekdür niçün kim ehl-i tarīķatūñ (10) yolu budur ve tarīķ üzerine (11) müstaķīm olmaķdur. Yirde ve gökde Hakk’dan **[56a]** (1) ğayrı görüş olmamaķdur. Zīrā kim (2) bunlar terk-i ta‘allukāt eyleyüp gönüllerinde (3) ğayrı fikir ve ğayrı naķş kalmamışdur.

¹⁰⁹⁰ Nisā 4/143: "Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar."

¹⁰⁹¹ Fetih 48/11: "Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler."

¹⁰⁹² A’rāf 7/179: "İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir."

Göñülleri (4) rûhâniyyetle ve nûrâniyyetle menşûr (5) olmışdur ve muḥabbetullāha göñül virmişlerdür.

(6) Kāle'n-nebīyyü 'aleyhi's-selām: *İzā eḥabballāhu (7) 'abden ibtidā' ḡāyetü 'l-ḥubbi efnāhu lem yetruk (8) ehlen ve mālen*¹⁰⁹³ buyurur. Ya'nī Ḥaḳḳ Te'ālā (9) kaçan kim bir kûluna muḥabbet eylese, evvel anı (10) fenā eyler ve mālını terk itdürür. Fī (11) sebīlillāh. Ve bir daḥı budur kim kudsīdür: **[56b] (1) Men 'aşşakānī 'aşşakahu ve men 'aşşakahu (2) ḳateltuhu fe'emmā deyyenehu ene küntü lehu mümeşşilen (3) beyne'l- 'ayneyhi ulā'ike'l-abdāl ḥaḳḳan.**¹⁰⁹⁴ (4) Ya'nī her kim baña 'aşık olur, ben daḥı (5) aña 'aşık olurum ve şol kimesneye ki (6) ben 'aşık olurum anı ḳatlı iderüm. (7) Her şeyden keserüm ve ol kişiyeye kan bahası (8) lâzım olur. Ve anuñ iki gözi arasında (9) mümeşşil olurun. Ḥaḳīḳat ehl-i ma'ārif (10) abdālları anlardır ki kelime-i cehlden kelime-i (11) 'irfāna tebdīl olmuşlardır. İmdi **[57a]** (1) ehl-i ṭarīḳ ve ehl-i ma'ārifüñ nefy ü işbātı (2) budur ki cemī' lezzāt-ı dünyevīden (3) muḥabbetullāha göñül vire. Zīrā kim (4) ḥaḳīḳatde ﻻ [lamelif] demek māsivādur ve terk-i (5) enāniyetdür. Yoḥsa nefy dünyāyı yakup (6) yok eylemek degüldür. Bil ki kişi kendülüğini (7) yok eyleyüp ve mecmū'ı eşyāda (8) kendü vücūdını müşāhede eylemekdür. (9) Zīrā kim bu 'ālem yok olmak için (10) degüldür. Bil ki ālem 'alāmet-i Ḥaḳḳ'dur. (11) Mādem ki bu 'ālem olmasa Ḥaḳḳ Te'ālā bilinmez. **[57b]**

(1) İmdi bunca esrārullāh vardır kim (2) degme kimseye müyesser olmaz. İllā 'aşık (3) ve şādık-ı ma'ārif ola kim kendülüğinden (4) fānī olmuşdur ve ḥaḳīḳate (5) vāşıl olmuşdur kim Ḥazret-i Bārī (6) Ḥazret-i 'İsā 'aleyhi's-selāma buyurur: (7) *Tecerrüd terānī teferrüd tuşallī.*¹⁰⁹⁵ İmdi (8) ey 'aşık-ı ehl-i ma'ārif! Vaḥdet (9) bil kim ehl-i ḥaḳīḳatüñ daḥı i'tikādı (10) budur kim ﻻ [lamelif] demek cemī' (11) isimlerden, esmādan bir isimdür ve ﻻ [lamelif]'üñ ma'nāsı **[58a]** (1) yok demek ve ﻻ [illānun] (2) daḥı ma'nāsı var dimekdir.

¹⁰⁹³ Hadis: "Allah bir kulunu sevdiğinde, onu fenâ haliyle hâllendirir. Malını ve ailesini Allah yolunda terk ettirir." Deylemî, Firdevsu'l-Ahbâr, I, 310, İbn Cevzi, Mevzûât 2/278.

¹⁰⁹⁴ Hadis: "Kim bana âşık olursa ben de ona âşık olurum. Âşık olduğum kimseyi katlederim. O vakit kişiyeye, kanının diyetini vermek gerekir. Diyet olarak, ben o kişinin iki gözü arasında görünürüm. İşte böyle kimseler, ma'ârif ehli ve abdallardır." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/123.

¹⁰⁹⁵ Anlamı: "Māsiva ile olan alâkanı kesip bana yönelirsen bana ulaşırsın ve beni görürsün."

İmdi (3) ﻻ [lamelif] diseñ ﻻ [lamelif] isminden hîç nesne (4) görünmez. Fe’emmā ﻻ ﻻ [illā] diseñ mecmū’ı (5) ‘ālem görünür ve cümle ‘ālem işbāt (6) ile tolar. Niçün kim bu ‘ālem (7) Hakk Te‘ālā’nuñ ‘alāmeti olmuştur. (8) Ma‘lūlden ‘illete nazar iderler ve hem (9) bu ‘ālem bir şıfātdur ki Hakk Te‘ālā’nuñ (10) zātıyla kâ’imdür dirler. Ve yirde ve (11) gökde Hakk’dan ğayrı nesne görmezler. [58b] (1) Bil ki yiri ve gögi ‘ayn-ı Hakk ve kelām-ı (2) kādīm görürler. *Ve leyse fī’l-dāreyni (3) ğayrullāh ve leyse fī’s-semāi’ (4) ve ’l-arḍ illallāh*¹⁰⁹⁶ dirler. *Ve leyse fī’l-(5) kevni illallāh*¹⁰⁹⁷ dirler. (6) *Hüve’l-evvelu ve ’l-āhıru ve ’z-zāhiru (7) ve ’l-bāṭınu ve hüve bi küllı şey’in ‘alīm*¹⁰⁹⁸ dirler.

(8) İmdi ey tālib-i ma‘ārif! Cemī’ mevcūdātda (9) bil ki ﻻ ﻻ ﻻ ﻻ [Lā ilāhe illallāh]’dan ğayrı (10) nesne yokdur ve ﻻ ﻻ ﻻ ﻻ [Lā ilāhe illallāh]. Kelāmullāh. (11) Mevşūf, vāşıfuñ kelām-ı kādīmıdır ki Hāzret-i [59a] (1) Resūlullāh’uñ cemāl-i şerīfini (2) böyle tecellī eylemişdür ve mecmū’ı āfāk (3) ve enfüsde müşāhede Resūlullāh’uñ (4) kendü zāt-ı şerīfini müşāhede olmuştur ki (5) ol sebebden kim *Allāhümme erine ’l-eşyā’ e kemā hiye*¹⁰⁹⁹ (6) buyurdi. Ya’nı ey benüm Allāh’um! Baña cemī’ (7) eşyayı künhiyle göster didi.

Ve (8) ba’zı kavm, Hāzreti Risālet’den (9) bu sözi işitdiler ve şandılar ‘aczinde (10) ve görmedüğinden niyāz eyler. Bilmediler kim (11) ğāyet görüp müşāhede kılduğundan [59b] (1) niyāz eylerdi. Fe’emmā ‘ārifler añladılar, (2) tıydılar kim ğāyetle müşāhede (3) eyleyüp gördüğinden niyāz eylerdi (4) niçün kim Hakk Te‘ālā mecmū’ı (5) mevcūdātı Hāzreti Hābıbullāh’uñ muḥabbetine (6) halk eylemişdür. Öyle olsa ma‘lūm (7) oldur ki ‘aczinden olmaya belki (8) ğāyetle zevk ve şevkından söylemişdi. (9) Zīrā kim Hāzreti Risālet cemī’ kâ’ inātı (10) ve mecmū’ı eşyayı kendü vücūdında, (11) cemāl-i şerīfinde şöyle müşāhede eylemişdi, [60a] (1) yirde ve gökde aña gizlü nesne kalmamışdı. (2) Kāle’n-nebıyyü şallā’l-lāhü ‘aleyhi ve sellem: (3) *Men ‘arefallāhe lā yuhfā şey’un*.¹¹⁰⁰

¹⁰⁹⁶ Anlamı: “İki cihanda Allah’tan başka bir şey yoktur. Gökte ve yerde Allah’tan başka bir şey yoktur.”

¹⁰⁹⁷ Anlamı: “Âlemde Allah’tan başka bir şey yoktur.”

¹⁰⁹⁸ Hadîd 57/3: "O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtin’dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir."

¹⁰⁹⁹ Hadis: “Allah’ım, eşyânın hakikatini (mahiyetini) bize olduğu gibi göster.” El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/132.

¹¹⁰⁰ Hadis: “Allah’a ârif olan kimseye, gizli bir şey kalmaz.” El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/97.

Ey (4) t̃alib-i ma'ārif! Her kimse kim bu kelāmullāh (5) ve kelām-ı k̃adīmi ve kelime-i şehādeti (6) kendü vücūdında H̃azreti Risālet (7) müşāhede kılduğı gibi müşāhede (8) kılmasa *El- 'ulemā' u vereşetü 'l-enbiyā*¹¹⁰¹ sırrına (9) vāriş olmaz ve sırr-ı enbiyā olmazdı (10) ve kendü arzı kim arz-ı h̃abīse idi (11) arz-ı tayyibeye tebdīl olmadı ki arz-ı **[60b]** (1) evliyā vü enbiyā arz-ı tayyibe idi ve cehlden (2) 'irfāna kendüyi irişdürmedi ve aña (3) sırrullāh ve seyr-i ehlullāh h̃aşıl olmadı. (4) Yirler ve gökler dūrülmedi. Dübdüz (5) olupdur. Cemī' tağlar aşılp yir yūzi (6) mağribden maşrıke ve maşrıkd̃en mağribe yumurta (7) k̃onsa aña dübdüz olmadı. Bu mecmū'ı (8) mürşid, kelime-i ilāhīyle bir h̃akīkat ve bir māhiyyet (9) olup aña güneş mağribden t̃oğmadı. (10) Zīrā kim güneş maşrıkd̃en t̃ođar, mağribe (11) teveccüh eyler ve bunca menziller ve dereceler **[61a]** (1) ve s̃ā'atler seyr eyler ve bu 'ālemi (2) müzeyyen ve rüşenā eyler. Tā mağribe irince (3) ve girü mağribden bu s̃ā'atleri ve bu menzilleri (4) ve bu dereceleri k̃at' eyler. Tā maşrıke gelince (5) niçün kim H̃ak̃k Te'ālā'nuñ z̃āt-ı şerīfi (6) 'ālem-i ğaybdan ki vañan-ı aşlī ve maħall-i (7) mağribdür ve burc̃ı esed-i h̃akīkatdür (8) işrāk ile 'ālem-i şehādete gelür ki maħall-i (9) mürekkebātdür. كُن [kūn] kelimesi ile yigirmi t̃okuz ve otuz (10) iki h̃urūf ile cemāl ve dīdār gösterür.

(11) Bunca s̃ā'atleri ve menzilleri ve dereceleri **[61b]** (1) kim mürīd ile mürşid kelime-i ilāhīnūñ mazharlarıdır. (2) Seyr ider ve şūretullāh ve şūret-i (3) Raħmān h̃ilk̃atın girer ve mecmū'ı mevcūdāta (4) müşāhede düşer ve Lā ilāhe illallāh diyü (5) şehādet eyler ve çün 'ālem-i şehādetden (6) girü 'ālem-i ğayba rücū' eyleye kim *Küllü şey'in (7) yerci' u ilā aşlihi*¹¹⁰² maħalldür ve mađrib (8) vañan-ı aşlīdur. Girü bu s̃ā'atleri (9) ve bu menzilleri ve bu dereceleri seyr eyler. Tā maħall-i (10) maşrıke gelince dūnyā güneşi seyr itdüđi (11) gibi ez-zāhiru 'unvānū'l-bāñın anuñ içün kim **[62a]** (1) H̃azreti Resūlullāh kim eşref-i maħlūkāt (2) ve ekmel-i mevcūdātdur. Buyurur kim (3) *İnne lillāhi arđan beydā'en tusiru 'ş-şemsu (4) fīhā selāsūne yevmen kemeşeli eyyāmi'd-dünyā (5) selāsūne merrāten saħveten h̃alk̃an lā ya 'lemon.*¹¹⁰³ (6) Ya'nī H̃azret-i risālet buyurur kim (7) Allāh içün bir ađ yir vardır kim güneş (8)

¹¹⁰¹ Hadis: Âlimler, Peygamberlerin varisleridir.” İbnü'l-Cevzî, El-İlelu'l-Mütenâhiye, 597.

¹¹⁰² Kelām-ı kibâr: “Her şey aslına rücu eder.”

¹¹⁰³ Hadis: “Allah için beyaz bir yer vardır ki, güneş orada peyda olur. Hakk'ı seyrederek. Dünya günlerinin otuz kere seyrettiği gibi halk onu görür fakat ne olduğunu bilmezler.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

anda olur. Gün seyr ider ve otuz kerre (9) dünyā günlerüñ seyr itdügi gibi (10) halk halk anı görürler. Fe’emmā nidügin (11) bilmezler. Niçün kim ‘ālem halkınuñ çoğu kendü **[62b]** (1) halkların bilmezler ki şart-ı evvel oldur ki (2) kanda kaldı ki hilkat-i kâ’inâtı bileler.

(3) İmdi her kimse kim kendü nefsin ve hilkatin (4) ve kâ’inât ki kelâm-ı kadîmi, kelime-i ilâhî[yi], mürşidi (5) bilmece, cehl zulmâtından ve mağrib (6) karanluğundan güneş gibi nūrāniyyeti (7) ‘irfân ile toğmaz. Ve şūr-ı İsrâfîl (8) âvâz-ı rûh-ı kudsidür ve nuṭkı evliyā (9) vü enbiyā ve ehlullāh ve mürşid nuṭkıdur. (10) Kulağına girmede ve işitmedi ve bu rûh-ı (11) kudsi ile hayât-ı ebediyyeye vâsıl olmadı **[63a]** (1) ve a’mālnāmesi kim irāde-i cüz’i (2) kendündeki emānet[i] şāhibine teslīm (3) idüp mürşid kim Hakk ve kelime-i ilāhîdür (4) ve kelâm-ı kadīm-i ezeli ve ebedi, kelime-i baḳiyye-yi (5) tayyibedür ki Hāzreti Resûlullāh’uñ (6) cemāl-i şerifinde ve cemī’ zürriyet-i benī ādemüñ (7) vechinde tecellī eylemişdi ki vechullāh (8) ve şüretullāh ve dīdār-ı cennet andan (9) ‘ibāretdür kim görmedi ve girmede ve (10) sırr-ı istivā kim şirāt-ı müstakīm (11) andan kināyetdür, ‘ubūr eyleyüp geçmedi ve **[63b]** (1) bu yigirmi tokuz hurûf-ı muḳaṭṭa’āt-ı kelâm-ı kerīm, (2) muṣḥaf-ı şerif içinde, sūrelerüñ evvelinde (3) olan, yigirmi sekiz peygāmbere ta’dādınca yigirmi (4) sekiz ve yigirmi tokuz hurûf-ı kelime-i ādemiyye kim (5) nuṭkullāhdur sağ eline alup (6) dergāh-ı Hakk’a ulaştırmadı kendü iradesin[i] (7) esrār-ı ḥaḳīḳat[i]. Her kimse kim bu kelime-i tevḥīdi (8) şer’an söyleye ve imān getüre ve ṭarīḳaten (9) fi’li ‘amele getürüp işleye. Ve ḥaḳīḳaten (10) müşāhede eyleyüp göre. Ve cemī’ kâ’ināta (11) ḥādī ve mehdī olur ve anlardan olur kim **[64a]** (1) *Ulā’ike ‘alā huden min rabbihim ve ulā’ike humu’l-muflihūn.*¹¹⁰⁴

(2) İmdi İslām’uñ bu şartı dahı şalâtdur. (3) Qavluhu Te’ālā: ***Ve yuḳīmū’ş-şalāte (4) ve yū’tū’z-zekāte ve zālike dīnu’l-ḳayyime.***¹¹⁰⁵ (5) Ya’nī Hakk Te’ālā buyurur kim (6) şalāta ḳā’im oluñ ve zekāt virüñ (7) niçün dīnūñ ḳā’imligidür ve hem mü’minüñ (8) mi’rācıdur ve cennetüñ miftāhıdır. (9) Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām: (10) ***Mi’rācu’l-mü’mini ve miftāhu’l-cenneti.***¹¹⁰⁶ (11) Bir ḥadīs-i şerifde buyurur:

¹¹⁰⁴ Bakara 2/5: "İşte onlar Rab’lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır."

¹¹⁰⁵ Beyyine 98/5: "Namazı kılmaları ve zekātı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."

¹¹⁰⁶ Hadis: "Namaz, müminin miracı ve cennetin anahtarıdır." İbnü’l-Cevzi, El-İlelü’l-Mütenâhiye, 492.

[64b] (1) *Eş-şalātu 'imādū 'd-dīn femēn ekāmeḥa feḳad ekāme 'd-dīn.*¹¹⁰⁷ (2) Ya'nī şalāt dīnūñ diregidür. Şol (3) kimesne kim anı terk eyler taḥḳīḳ dīni yıkar. (4) İmdi yıkmak mü'minler ve müslümānlar işi (5) degüldür. Bil ki kāfir ve müşrikler işidür.

(6) Şol kişi kim şalāt[1] ya'nī (7) namāzı şerī'aten ve tarīḳaten ve ḥaḳīḳaten (8) kılmasa Resūlullāh'ūñ sırrından (9) yād olur. Ya'nī ma'rifetine Resūlūñ (10) irmez ve anuñ elinden hīç iş (11) gelmez ve bilse daḥı terk-i şalāt **[65a]** (1) olunca kerāmet ve ma'rifet icrā idemez (2) ve izḥār idüp kerāmet gösterse (3) nās kerāhet bilür ve eger (4) terk-i şalāt olmaz ise nāsa (5) kerāheti kerāmet görünür. İmdi (6) bil ki şalāt büyük emirdür, secde (7) Ḥaḳḳ emridür. Ol daḥı rūḥ gibidür. (8) Ādem hey'etinde Ādeme secde (9) emr olunmuşdur.

Şalāt daḥı üç (10) taḳsīmdür. Üç kısım olmuşdur: (11) Zāhiren kıla. İkincisi tarīḳaten. Üçüncüsü **[65b]** (1) ḥaḳīḳaten kıla, ḥaḳīḳat kıla. Ḥaḳ (2) didügi yire secde idüp miḥrāb (3) kıble bilüp aña karşı tekbīr ala. (4) Aña ekber diye ve birleye. Şalāt (5) kim tarīḳatendür. Bu şalāt-ı ḥazar (6) ve şalāt-ı sefer ve şalāt-ı cum'adur. (7) Ve şalāt-ı ḥazar oldur her kişi (8) oturaḳ ola anuñ üzerine, (9) her gün on yedi rek'at şalāt: (10) iki şabāḥ namāz-ı farz, dört zuḥūr, altı (11) oldu. Dört 'aşr on oldu, üç **[66a]** (1) aḥşām on üç oldu. (2) Dört 'iṣā on yedi.

Bu on (3) yedi rek'at farz-ı şalāt-ı ḥazardur kim (4) miḥrāb bilüp Ka'be'ye karşı kılmadur. (5) Ve şol kimse kim ehl-i seferdür (6) anuñ üzerine daḥı her gün on bir (7) rek'at miḥrāba teveccüh kıla karşı. (8) İki şabāḥ, iki ögle, iki 'aşr ve (9) maḡrib üç tokuz oldur, iki 'iṣā (10) on bir farz tamām oldu. Şeferī namāz (11) ile namāz-ı ḥazar yigirmi sekiz peygāmbere ta'dādındadır kim **[66b]** (1) bu yigirmi sekiz peygāmbere yigirmi sekiz ḥurūf-ı (2) muḳaṭṭa'āt üzere cümlesi her mü'mine (3) bilmesi farz meşābesinde vācib olan (4) peygāmbere kim üçü iḥtilāfī 'Üzeyr, (5) Loḳmān, Zü'l-ḳarneyn ve yigirmi beşi (6) ḥaḳ peygāmbere. Ādem'den Ḥātem'e gelince (7) cümlesi kim böyle ādemdürler. Ḥātem kim (8) anlaruñ secde-i raḥmānī olduğına (9) peygāmbere ikrār üzere olduğına (10) mübāya'āt ve anlardan olmaḳ içündür.

¹¹⁰⁷ Hadis: “Namaz dinin temelidir, namazı ikāme eden, dini ikāme etmiş olur.” El-Aclunî, Keşfü'l-Hafa, II/31.

(11) Farz namāz kaç' olma budur ki **[67a]** (1) namāzı inkār eylese enbiyâyı (2) inkār çıkar. Kendüsi dağı inkār (3) iderler her işi ve kerāmeti dağı olsa (4) kerāhet görünür ehl-i Hakk yanında ve (5) ehl-i şerī'at ve ehl-i tarīkat beyninde (6) ve bu dağı cümlesi ādemdür. Ol (7) dağı ādem hey'etinde olup secdeyi (8) anlar eylemiş olur. Secde Ādem'edür, (9) ğayrıya degüldür. Eger ādem iseñ sen dağı (10) secde eyle. Eger ğayrı ādem ve cānavār iseñ (11) secdeyi Ādem'den inkār eyle.

Ve bir dağı bu kim **[67b]** (1) bir kişı müslümānlardan ola (2) eger müsāfir eger mücāvir ola anuñ üzerine on beş (3) rek'at şalāt-ı Cum'a hem farz (4) ve hem sünnet ve hem şart-ı vācibdür. (5) Zīrā kim Hakk Te'ālā cemī' mevcūdātı (6) Cum'a gün halk eylemişdür ve hem Cum'a (7) gün tamām olmuşdur. Ve girü kıyāmet (8) Cum'a gün ola ve haşr u neşr (9) Cum'a gün olur. Şoru ve hesāb ve mizān, (10) sırāt Havvā üzerine Cum'a gün (11) ve mecmū'ı ehl-i İslām Cum'a gün cennete gire. **[68a]** (1) Ve Hakk Te'ālā cemālini (2) Cum'a gün göstere. Nitekim *Ḥalaḳāllāhu (3) Ādeme fī yevmi'l-Cum'a. Lā tekūmu's-sā'atu (4) illā fī yevmi'l-Cum'a.*¹¹⁰⁸ Ya'nī Allāh (5) Te'ālā, Ādem'i Cum'a gün halk eyledi (6) ve dağı sā'at kā'im olmaz, illā Cum'a (7) gün olur. İmdi öyle olsa (8) Cum'a gün zühredür. Cum'a gününün (9) fazīleti lā-yu'add ve lā-yuḥşadur. (10) Zīrā Cum'a cā'iz degüldür illā Mısır (11) cāmi'inde cā'izdür. **[68b]** (1) *Lā yecūzu'l-Cum'a illā fī Mısr Cā'mi'.*¹¹⁰⁹

İmdi ey tālib-i ehl-i (2) yakīn! Ma'rifet-i hikmet-i ilāhī ne iktizā eyledi ki (3) şalāt biri on yedi, biri (4) on bir? On bir ile on yedi. İkiyi yigirmi sekiz (5) peygāMBER ta'dādınca, yigirmi sekiz peygāMBER, (6) cümlesi ādemdür. Vāriş-i ebdürler. (7) *El-Veledu sırru ebīhi*¹¹¹⁰ dāğıldır. Baba sırrına (8) vāriş olmuşlardır. Bu sebebdan yigirmi (9) sekiz 'aded yigirmi sekiz ḥurūf-ı muḳaṭṭa'āt (10) 'adedince namāz farz olunmuşdur ve şalāt-ı (11) Cum'a kim 'ıydü'l-mü'min ve ḥaccü'l-mesākin **[69a]** (1) ve cemī' mü'minler üzerine (2) ki şart Mısır cāmi'dür. Ol dağı on beş (3) kelime-i müteşābihāt-ı ilāhī üzerine vāki' (4) olmuşdur. Her kaçan mevlūd anası rahminden (5)

¹¹⁰⁸ Hadis: "Allah Ādem'i Cuma günü yarattı. Kıyamet de Cuma günü kopacaktır." Tirmizi, Deavāt, 98.

¹¹⁰⁹ Hadis: "Mısır cami dışında bir yerde Cuma namazı kılmak caiz değildir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹¹⁰ Hadis: "Çocuk, babasının sırrıdır." El-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/452.

geline on beş müteşābihāt üzere (6) vālidesi naqşı üzeredür. Ol (7) müteşābihāt bunlardur ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘ātda: (8)

ب [be]

ج [cim]

ش [şın]

ظ [zı]

خ [hı]

ذ [zal]

ت [te] (9)

ث [se]

د [dal]

ض [dad]

غ [ğayın]

پ [p]

چ [ç]

ژ [j]

گ [g]

(10) On beş rek‘at şalāt-ı (11) Cum‘a olur. Ḥavvā ‘adedince **[69b]** (1) şart olmuştur. *Lā teḳūmu’s-sā‘ate (2) illā fī yevmi’l-Cum‘a* didügi ma‘nā budur ki (3) cemī‘ sā‘atler bu kelime-i ilāhīden kināyetdür. (4) Nuṭṭ-ı Ādem ‘aleyhi’s-selām üzere otuz (5) iki ḥurūf üzere olur. On beş Cum‘a, (6) on yedi ḥazar otuz iki ḥurūf üzeredür. (7) Dört kerre sekiz otuz iki kelām-ı ezelī (8) ve ebedīdür ve kelām-ı ḡayrı maḥlūḳdur.

(9) Kāle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām: **Kelāmullāhi (10) Te'ālā ğayra maḥlūḳin. Men kāle maḥlūḳ (11) fe hüve kāfirun.**¹¹¹¹ Ya'nī Ḥazret-i risālet [70a] (1) buyurur kim Ḥaḳḳ (2) Te'ālā'nuñ kelām-ı ḳadīmi كُن [kūn] (3) diyü emr-i ḳadīm, kelām-ı ğayrı maḥlūḳdur. (4) Ya'nī maḥlūḳ degüldür dimek (5) olur. Her kim maḥlūḳ dise ol kişi (6) kāfirdür niçün kim Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ (7) kelām-ı ḳadīmi kelām-ı nātıḳı nuṭḳ-ı (8) ādemdür ki deve de siyāhdan (9) maḥlūḳ ve mürekkeb degüldür. Bil ki bir nürdür ki (10) cemī' mevcūdāt andan (11) maḥlūḳ ve mürekkebdür ve bunca 'ubūdiyyet[i] ol [70b] (1) kelām-ı ḳadīm 'adedince eylersin. Kelime-i ezelī (2) ve ebedīdür. Elūñden dirseklerüñe gelince (3) ve yüzüñde tecellī eylemişdür (4) ve vech-i ādemde dest-i kudret ile (5) naḳş olmuşdur. **Mā enzelallāhu 'alā (6) Ādeme illā tis'ate işrüne ḥarfen.**¹¹¹² (7) Ol yigirmi tokuz ḥarfüñ biri ل [lam elif]'dür. (8) Dört ḥurūf muḳābelesindedür. Dört (9) ḥurūf budur:

پ [p]

ع [ʿ]

ج [j]

گ [g]

(10) Ya'nī buyurur ki Ḥaḳḳ Te'ālā indirmedi (11) ādem üzerine, illā bu yigirmi tokuz [71a] (1) ḥurūf[ı] indirdi ki bu ta'dād 'adedince ve (2) bunuñ üzerine 'ubūdiyyet eylerüz kim (3) ādem[ün] vechine tecellī eylemişdür.

İmdi ey tālib-i (4) ehl-i yakīn! Bil kim şerā'itden ve vācibātdan (5) bunca aḥkām vardır. Abdest gibi (6) ve ezān gibi ḳāmet gibi. Niçün kim (7) bunlaruñ cümlesi bu 'aded üzeredir. (8) Zīrā bilindi ki cümlesi Ḥaḳḳ'dur. Ḥaḳḳ emridür. (9) Bunlar olmasa şalāt dürüst olmaz (10) ve maḳbūl degüldür. Kāle 'aleyhi's-selām: (11) **Lā yaḳbelullāhu şalāte bilā vuṣū.**¹¹¹³ [71b] (1) Ya'nī Allāh Te'ālā şalāt (2) ḳabūl eylemez illā ḳabūlü abdest iledür. Zīrā kim (3) şalāt-ı şerīfün şartı abdestdür (4) ve abdest[ün] ḥaḳīḳati cemī' menhiyyātdan (5) tā'ib ve tāhir olmaḳdur. Ve mecmū'ı (6)

¹¹¹¹ Hadis: “Allah kelāmı yaratılmış değildir. Kim yaratılmış derse kāfirdir.” El-Aclunî, Keşful-Hafâ, II/67.

¹¹¹² Anlamı: “Allah Âdem'e sadece yirmi dokuz harf indirdi.”

¹¹¹³ Hadis: “Allah, abdestsiz kılınan namazı kabul etmez.” Buhari, Edeb, 127.

a'zāyı gıll u gışşdan şāf (7) eylemekdür. Kāle [Resūlullāh]: **Eş-şūfī yeştafī (8) kalbehu mine'l-gılli ve'l-gışşı.**¹¹¹⁴ Ya'nī (9) şūfī oldur ki qalbini gıll u (10) gışşdan temīz ide.

Bir kişide hicāb-ı (11) zūlmāt olsa abdest ü namāz nūrāniyyetini **[72a]** (1) görmez. Zīrā abdest almak (2) elüñ ve yüzüñ ve cemī' a'zāñ (3) pāk eylemekdür. Esrārun aňlamakdur (4) ve bir abdest dahı mecmū'ı 'alāyık-ı (5) dünyevīden ve ta'ayyunāt-ı māsivādan (6) ve efkār-ı ğayrdan pāk u şāf (7) olmaqdur. Ammā abdest-i haqīkī oldur ki (8) mecmū'ı eşyā ve aḥkāmuñ haqīkatini aňlayup (9) āb-ı ḥayāt ile vużū' alup ğusl (10) eylemekdür. Kāle'l-allāhü: **Yā eyyuhe'l-lezīne (11) āmenū izā kumtum ile'ş-şalāti fāğsilū [72b] (1) vücuhekum ve eydiykum ilā'l-merāfiki vemsahū (2) biruūsikum ve erculekum ilā'l-ka'beyn.**¹¹¹⁵ Ya'nī (3) şol kimesneler kim īmān getürür, (4) kaçan kim namāz kılsañuz (5) yüzlerüñüzi yuyuñ ve ellerüñüzi yuyuñ dirseklerüñüze degin ve (6) bir dahı başuñuza mesh eyleñ ve ayaklaruñu (7) tobuğuna yuyuñ.

Ya'nī haqīkat-i (8) ma'nā budur ki evvel iki elüñ üç kerre (9) ve ağızuña üç kerre mażmaza ve bir dahı üç kerre (10) burnuña ve üç kerre bütün yüzüñ yuyun ve (11) üç kerre sağ qoluñ ve üç kerre şol qoluñ **[73a]** (1) dirseklerüñe varınca oldı 'aded on (2) sekiz. Ve başunuñ dörd bölüğünden bir (3) bölüğün mesh yursun. On tokuz 'aded (4) ider ve bir kerre sağ qulağıña ve (5) bir kerre şol qulağıña ve bir kerre boyñuna (6) iki yanını yursun ve üç kerre sağ (7) ayağıñ ve üç kerre şol ayağıñ (8) yursun. Bu mecmū'ı yigirmi sekiz (9) ḥurūf 'adedince yigirmi sekiz peygāMBER kā'idesini (10) icrā eyle. Elüñden, ayağıñdan, yüzüñden beyāndur. (11) Āb-ı ḥayāt ve **māen tahūran**¹¹¹⁶ bilinür hem sözüñden. **[73b]**

(1) İmdi ey tālib-i ma'ārif-i ilāhī! Ezān dahı namāza (2) şartdur ve hem vācibdür. Ol dahı bu resmedür kim (3) Allāhu Ekber bir kelime. (4) Allāhu Ekber bir kelime. Allāhu Ekber bir kelime. Allāhu Ekber bir kelime. Dört kelime olur. Eşhedü en (5) lā ilāhe illallāh, Eşhedü en lā ilāhe illallāh altı kelimedür. Eşhedü Enne (6) Muḥammeden Resūlullāh, Eşhedü Enne Muḥammeden Resūlullāh (7) sekiz kelimedür. Ḥayye 'ale's-

¹¹¹⁴ Hadis: "Sufi, kalbini kin ve hileden temizleyen kişidir." El-Aclūnî, Keşfü'l-Hâfâ I-185/827.

¹¹¹⁵ Mâide 5/6: "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın."

¹¹¹⁶ Furkân 25/48-Ayetin tamamı şu şekildedir: "Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen ve gökten tertemiz bir su indiren O'dur."

şalāh, Hayye ‘ale’ş-şalāh (8) on kelime oldu. Hayye ‘ale’l-felāh, Hayye ‘ale’l-felāh (9) on iki kelime oldu. Allāhü Ekber, Allāhü Ekber (10) on dört kelimedür. Lā ilāhe illallāh on beş (11) ‘adeddür. Şalāt-ı Cum‘a ‘adedi kim Havvā ‘adedidür. [74a]

(1) İmdi bu kelimāt-ı ezān on beş (2) kelimedür. Hem günde beş kerre okunur. Beş kerre (3) on beş yetmiş beş kelime olur. İki kelime (4) daḥı ezān-ı şabāḥda vardur. Anlar ğayrı (5) ezānda yokdur: Eş-şalātu ḥayrun mine’n-nevm. (6) Eş-şalātu ḥayrun mine’n-nevm. Cümlesi yetmiş beş, (7) iki daḥı yetmiş yedi kelime oldu bu resimledür. (8)

الم [elif-lam-mim] الم [elif-lam-mim] المص [elif-lam-mim-şad] الر [elif-lam-rı]

الر [elif-lam-rı] الر [elif-lam-rı] الر [elif-lam-rı] الر [elif-lam-rı] الر [elif-lam-rı]

طس [ta-sin] طسم [ta-sin-mim] طه [ta-ha] كهيعص [kef-he-ye-‘ayın-şad] (9)

الم [elif-lam-mim] الم [elif-lam-mim] الم [elif-lam-mim] الم [elif-lam-mim]

حم [ha-mim] حم [ha-mim] ص [şad] (10) يس [yā-sīn] الم [elif-lam-mim]

حم [ha-mim] حم [ha-mim] حم [ha-mim] حم [ha-mim] حم [ha-mim] حم [ha-mim]

ن [nun] ق [kaḥ] حم [ha-mim]

mecmū‘ı (11) muḳaṭṭa‘āt-ı kelāmullāhdur.¹¹¹⁷ Ezān bunuñ [74b] (1) üzerine mübnīdür ki bir ḥaḳīḳat-ı (2) vāḥiddür ki her kimse kim bu esrār[ı] (3) unutmaması için tertīb ve bu muḳaṭṭa‘āt-ı (4) kelāmullāha ĩmān getürmese, tekfīr eylese (5) anlardan olur kim ḳavlehu Te‘ālā: (6) *İnne’l-lezīne yekfurūne bi-āyātillāhi ve (7) yaḳtulūne’n-nebiyyīne bi-ġayri’l-ḥaḳḳin*¹¹¹⁸ ve bir daḥı (8) şalātuñ şartı ḳāmetdür. Ol daḥı bu resimledür.

¹¹¹⁷ Tekrarlarıyla birlikte yirmi dokuz ünite oluşturan hurûf-ı mukattaat yirmi dokuz surenin başında yer almaktadır.

¹¹¹⁸ Âl-i İmrân 3/21: "Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler, insanlardan adaleti emredenleri öldürenler var ya [onları elem dolu bir azap ile müjdele]."

(9) Allāhü Ekber Allāhü Ekber.

Eşhedü en lā ilāhe (10) illallāh.

Eşhedü en lā ilāhe illallāh.

Eşhedü enne (11) Muḥammeden Resūlullāh.

Eşhedü enne Muḥammeden Resūlullāh.

[75a] (1) Ḥayye ‘ale’ş-şalāh, Ḥayye (2) ‘ale’ş-şalāh

Ḥayye ‘ale’l-felāh, (3) Ḥayye ‘ale’l-felāh ‘aşere oldı.

(4) Kād kāmēti’ş- şalāh, Kād kāmēti’ş-(5) şalāh

Allāhü ekber Allāhü ekber

(6) Lā ilāhe illallāh.

‘Aded on bir oldı. (7) Seferī namāz ‘adedince. Kaçan on yedi (8) kelīmāt-ı ezān ile on bir kelime-i kāmēti bir yire (9) cem‘ eylesek yigirmi sekiz ‘aded olur. (10) Enbiyā ve kelām-ı kādīm ta‘dādınca olur. (11) Ḥazreti Resūlullāh, Bilāl‘üñ vechinde¹¹¹⁹ [75b] (1) müşāhede eylemişdi. Şol sebebdan *Errihni* (2) *yā Bilāl*¹¹²⁰ diyü buyurdı ve bir dahı kaçan kim (3) on yedi şalāt-ı muḥkemāt-ı ḥazar ile on bir (4) müteşābihāt-ı seferī[yi] cem‘ eylesek kitābet-i (5) vech-i kerīm-i Ādem ‘aleyhi’s-selām olur ki Ḥazreti (6) Eḥadiyyet dest-i kudret kalemīyle yazmışdur (7) ve mestūr eylemişdür. Kitābet-i mestūr, (8) varak-ı menşūr andan ‘ibāretdür. Kaçan (9) istivādan ‘ubūr eyleye. Nitekim dört (10) kelimenüñ kâ‘im maḳāmıdır. پ [p], چ [ç], ج [j], گ [g]’dür.

(11) Otuz iki kelime-i ilāhī-yi ezelī ve ebedī olur kim [76a] (1) Ḥazreti Resūlullāh Bilāl‘üñ nuṭṭında müşāhede (2) eyleyüp görmişdi ki rūḥullāh ve rūḥ-ı (3) ḳudsī andan kināyetdür. Ve cemī‘ ümmetini ol (4) rūḥullāh ile rūḥ-ı ḳudsī ile Ḥazret-i (5) Eḥadiyyet’e da‘vet eylerdi. Ḳavluhu Te‘ālā: (6) *Ḳuli d‘ullāhe evi d‘ū‘r-rahmāne*

¹¹¹⁹ Burada sahābe-i kirāmdan olan Hz. Bilal kast edilmektedir.

¹¹²⁰ Hadis: “Bizi rahatlat ey Bilal!” El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/54.

*eyyen mā ted'ū (7) felehu 'l-esmāu 'l-ḥüsnā.*¹¹²¹ İmdi her kimse (8) kim bu da'vete 'avdet eylemedi ve esmā-yı (9) ḥüsnāya girmedi ol kişi Allāh'ın kulu ve (10) Resūlullāh'ın ümmeti degüldür. Niçün kim (11) Resūlullāh'a ümmet olmak Resūlullāh'a tābi' [76b] (1) olup Resūlullāh'ın gıtdüğü yola gidüp ve (2) bildüğünü bilmekdür ve anuñ tārīkatini ve ḥaḳīkatini (3) añlayup anuñla bī'at eyleyüp ve aña (4) mübāya'a eylemekdür. Kavlehu Te'ālā: *Āyātun muḥkemātun.*¹¹²² (5) Budur ki: *İnne 'l-lezīne yubāyi 'üneke innemā yubāyi 'ünallāhe (6) yedullāhi fevḳa eydihim femen nekeṣe fe-innemā yenkuṣu 'alā nefsihi (7) vemen evfā bimā 'āhede 'aleyhullāhe feseyu tīhi (8) ecrān 'aẓīmā.*¹¹²³ Ya 'nī yā Muḥammed! Şol kimseler kim (9) senüñle bī'at itdiler, Allāh ile bī'at (10) itmiş oldılar. Her kim ol 'ahde vefā kıldı, (11) ecr-i 'aẓīme nā'il oldı. Ve's-selām. [77a]

(1) Kavlehu Te'ālā: *Ve yukīmū 'ş-şalāte ve (2) yu 'tū 'z-zekāte ve zālike dīnu 'l-ḳayyime.*¹¹²⁴ İmdi (3) ey tālib-i ma'ārif-i ilāhī! Bir daḥı (4) dīn-i İslām'ın bünyādı ve ḳā'imliği (5) Ḥazreti Resūlullāh'ın buyurduğu (6) şalāt ve zekāt kim anları yirine (7) getürüp edā eylemekdür kim Resūlullāh (8) Efendümüz'i añlamakdur. Zīrā bunlar öz kendü (9) şerī'ati ve fi'li ve ḥālī olunca anı yirine (10) getürmekdür. İmdi her kim namāz kılmaz ve zekāt (11) virmez kāfirlerden ve müşriklerden olur. Kavlehu Te'ālā: [77b] (1) *Ve veylun li 'l-muşrikīne. Ellezīne lā yu 'tūne 'z-zekāte vehum bi 'l-āḥirati hum (2) kāfirūn.*¹¹²⁵ İmdi şol kimesne kim Allāh Te'ālā emrine (3) muṭī' olup on barmağından bir barmağın (4) kelime-i şehādet için ḳaldıra, ol kimesne mālından (5) zekātını çıkarup Ḥaḳḳ Te'ālā ve hidāyet için muḥtāca (6) vire. Ḳavluhu Te'ālā: *İnnemā 'ş-şadekātu li 'l-fuḳarā'i ve 'l- (7) mesākīni ve 'l-āmilīne 'aleyhā ve 'l-*

¹¹²¹ İsrā 17/110: "De ki: "(Rabbini) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur."

¹¹²² Āl-i İmrān 3/7: "(Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir."

¹¹²³ Fetih 48/10: "Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir."

¹¹²⁴ Beyyine 98/5: "Namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."

¹¹²⁵ Fussilet 41/6-7: "(Allah'a) ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler."

*müellefeti kulübuhum (8) ve fî'r-riqābi ve'l-gārimîne ve fî sebîlillāhi vebni's-sebîl.*¹¹²⁶

(9) Niçün kim Allāh Te'ālā zekâtı on aqçede bir aqçe (10) eylemişdür. Bunıñ mişillü müslümān olan kişi (11) kelime-i şehādetde on barmağından bir barmağını [78a] (1) zekāt muqābilinde çıkara. Zîrā kim (2) zekāt virmek mü'minler ve müselmānlar işidür (3) ve bir dağı cem' bey' u şirā' eyleyen kimesnelere (4) tenebbüh ve te'kîd olmuşdur. Bir kumaş fā'ide (5) içün on aqçede bir aqçe ola diyü (6) kanün olmuşdur. Artuğ alsa inşāfsızluğ (7) olur. Hārāmdur, rebî' olur dimişler. (8) Tā ma'lüm ola kim on barmağından bir (9) barmağın çıkarsun. Kelime-i tevḥîd ve kelime-i şehādet (10) içün üç mafşaldur. Şol elinin on dört (11) mafşalına darb eylesün. On yedi mafşal olur. [78b]

(1) On yedi kelime-i muqatta'āt kim şalāt-ı (2) ḥazaruñ muqābilinde vāki' olmuşdur ve (3) ezān dağı anuñ üzerine mebnîdür (4) ve anuñ 'adedince 'ubūdiyyet eylesin. (5) Tā on yedi barmağın mafşallarını ma'lüm (6) ola ol dört barmağ kim 'ağd eylesin, (7) on bir mafşaldur. On bir kelime-i müteşābihāt ve (8) on bir şalāt-ı seferî 'adedinedür ki (9) on bir kelimāt-ı kāmēt muqābelesinde (10) olmuşdur. Tā ma'lüm ola kim (11) on yedi şalāt-ı ḥazar on yedi kelimāt-ı ezelî ve ebedî [79a] (1) ve on bir seferî şalāt ile on bir kelimāt-ı (2) kāmēti, ikisi[ni] cem' eyleyince 'adedi yigirmi (3) toğuz kim sūre-i muqatta'āt, vech-i Ādem, (4) kitābet-i kerīm olur ki Ḥazret-i Resūlullāh (5) buyurur: *Men lem yu'min bi'l-ḥurūfi ve (6) hiye tis'ate ve işrüne ḥarfen (7) fe'ttebū' maḳadehu mine'n-nār.*¹¹²⁷ Ya'nî (8) her kim bu yigirmi toğuz ḥurūfa imān (9) getürme anuñ ku'ūd ya'nî oturacağı (10) nār üzeri olur. Kaçan kim yigirmi (11) sekiz ḥurūf ile istivā-yı 'ubūr eyleyesin kim cem' evliyānuñ [79b] (1) vü enbiyānuñ şirāt-ı müstaḳīmîdür ve kelime-i nuṭṭ-ı (2) ādemdür ki ezelî ve ebedî gayrı mahlūkdur ki (3) Kavluhu Te'ālā: *Vā'lemū ennemā ḡanimtum min şey'in feenne*

¹¹²⁶ Tevbe 9/60: "Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir."

¹¹²⁷ Hadis: "Her kim ki yirmi dokuz harfe inanmadı, onun yeri ateştir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

*lillāhi ḥumusehu (4) veli'r-rasūli velizī'l-kurbā ve'l-yetāmā (5) ve'l-mesākīni vebni's-sebīl.*¹¹²⁸

Ya'nī şol kimesne (6) kim ḡanīlerdendür Allāh için ve Resūlullāh (7) için ḥums vireler. Ya'nī beşde bir zekāt (8) vireler. Niçün kim Allāh Te'ālā Ḥazretleri'nün buyurduğudur. (9) Müsteḥaklarına kısmet eyleyesiz (10) demek olur ve hem beş barmağından bir barmağını (11) kelime-i şehādet için çıkarırsun. Ol bir barmağ üç **[80a]** (1) mafşaldur. Şol elin baş barmağına (2) darb eylesün. On yedi mafşal olur. Şol (3) müsteḥaklarıdır. Kelime-i muḥkemāt muḡābilinde on (4) yedi rek'at namāz-ı ḡazar olur ve on yedi kelimāt-ı (5) ezān üzerine vāḡi' olmuştur ve (6) ol dört barmağ kim 'aḡd eylesin (7) ol yedi mafşaldur. On bir kelime-i müteşābihāt (8) 'adedince ki şalāt-ı seferī, kelimāt-ı ḡāmet (9) anuñ üzerine vāḡi' olmuştur. Tā ma'lūm (10) ola kim ezānuñ ve ḡāmetuñ ve şalātuñ 'ubūdiyyeti (11) bu yigirmi sekiz peygāmbere üzerinedür. Kelime-i ilāhī-yi ezeli ve ebedi olur kim **[80b]** (1) Ḥazreti Resūlullāh'ın vechinde ve cemī' zürriyet-i (2) benī ādemün yüzlerinde ve ellerinde ve ayaklarında (3) tecellī eylemiştir. Dest-i kudret ile ve ḡalem-i (4) kudret ile taşvīr eyleyüp yigirmi sekiz hediye-yi (5) irsāl-i'ālem, nūr-ı hidāyet, kelām-ı ḡadīm ile (6) beyān eylemiştir.

Gice ve gündüz yüzünü ol (7) zāt-ı şerīfe tutup niyāz u 'ibādet eylesin ve (8) anuñ 'adedince kıyām, rükū' ve sücūd ve ḡu'ūd (9) eylesin. Niçün kim bilmezsin maḡall-i şalātda (10) kıyām olsañ gözün secde idecek yirin bilüp **[81a]** (1) aña bakmağ ve miḡrābun bilmek, kıbleñi bulmağ (2) lāzım ve şartdır ve sücūda gelicek yüzün (3) üzere burnunuñ iki yanına nazar eylemek (4) şartdır ki istivādan kināyetdür ve (5) ḡu'ūda gelesin kim maḡall-i teşehhüddür. (6) Şadruñ üzerine nazar eylemek şartdır kim (7) *Efemen şeraḡallāhu şadrahu li'l-İslāmi fehuve 'alā (8) nūrin min rabbih.*¹¹²⁹ Ya'nī Allāh Te'ālā Ḥazreti (9) Resūlullāh'ın İslām için mübārek (10) şadrını yardı kendü nūri muḡābilinde. (11) Ve bir daḡı buyurur kim *Elem neşraḡ leke şadraḡ.*¹¹³⁰ **[81b]** (1) Ya'nī bunuñ ma'nāsı oldur ki maḡall-i şadr (2) 'ilmdür ve

¹¹²⁸ Enfāl 8/41: "Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."

¹¹²⁹ Zümer 39/22: "Allah'ın, göğsünü İslām'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?"

¹¹³⁰ İnşirāḡ 94/1: "(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"

Beytullāh'dur. Mādem ki Hāzreti Cebrā'il (3) Hāzreti Resūlullāh'ın mübārek şadrini (4) yarmayınca Hāzreti Risālet'e nübüvvet gelmedi, (5) kelime-i ilāhīyyeye kim kadem başmadı kim nübüvvetdür. (6) Bu yigirmi sekiz hūrūf ve otuz iki hūrūf[ı] (7) bilince buyurdu Allāh: *İnnā fetaḥnā leke fethen mubīnen. (8) Liyaḡfira lekallāhu mā teḡaddeme min zenbike vemā teaḡḡhara ve yutimme (9) ni'metehu 'aleyke ve yehdiyeke şirātan mustaḡīmen.*¹¹³¹ (10) Ben saña feth itdüm şol beyān ideceğümü (11) ve seni ve cemī' gelüp gideceğünü yarlıgamak için. [82a] (1) Ve bir dahı *Fıṭratallāhilleṭī feṭara'n-nāse 'aleyhā lā tebdīle (2) liḡalkillāh.*¹¹³² Ya'nī yā Muḡammed! Biz ḡilḡati iḡtiyār eyledük (3) ki sen ve cemī' nās anuñ üzerine (4) ola.

İmdi her kimse kim bu ḡilḡat-i insānī kim (5) ḡilḡat-i ḡaḡdur, kelime-i ḡadīmdür Hāzreti Resūlullāh (6) nidüğini tuymadı ve dīdār-ı ḡaḡḡ'dan maḡrūm (7) kaldı. Anlardan oldu kim *Ve ṭaḡṡā vucūhehumu' (8) n-nār*¹¹³³ ve bir dahı budur kim (9) *Yā eyyuhe'l-leṡīne āmenū (10) kutibe 'aleykumu'ş-şiyāmu kemā (11) kutibe 'ale'l-leṡīne min ḡablikum.*¹¹³⁴ Ya'nī şol kimseler kim mü'min ve müslümānlardur Allāh'ın buyruḡı, Resūlullāh'ın [82b] (1) kavli ile anlarıñ üzerine (2) otuz gün oruç ya'nī şā'im olmak farz (3) ve hem sūnnetdür. Zīrā bizden evvel gelen evliyā (4) ve mü'min ve'l-müslim bu ṭarīḡ üzerine ṭutmuşlardur (5) ve kendülerün ṭa'ām-ı eklden ve şūrbden (6) munḡatı' idüp 'ubūdiyyet üzerine (7) olmuşlardur. Niçün kim oruç (8) bir aydur ve bir ayumuz seyr-i ḡamer üzerine (9) otuz gündür. *Ve'l-ḡamera ḡaddernāḡū (10) menāzile ḡatta 'āde ke'l-'urcūni'l-ḡadīm.*¹¹³⁵ Ya'nī (11) ḡamere bu menzilleri muḡadder eyledük. *ḡatta 'āde ke'l-'urcūni'l-ḡadīm.*¹¹³⁶ [83a] (1) Ve anuñ üzerine ḡıḡup seyr (2) eyler. Ol 'ādet-i ḡadīm üzere menziller[i] ḡaṭ' eyler. (3) Zīrā kim ḡamer felekü'l-burcda yigirmi ṭoḡuz (4) menzil seyr eyler ve otuzuncu günde hilāl olup (5) görünür. Vakt olur kim otuz menzil[i] seyr (6) eyler ve otuz birinci gün görünür. (7) İmdi ḡaḡan yigirmi ṭoḡuz menzili ḡaṭ' eyleye (8) otuz günde görünür. Kelām-ı ḡadīm ḡükmünde

¹¹³¹ Fetih 48/1-2: "Şüphesiz biz sana apaḡık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geḡmiş ve gelecek ḡünahlarını baḡışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doḡru yola iletsin."

¹¹³² Rūm 30/30: "Allah'ın insanları üzerinde yarattıḡı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında ḡiḡbir deḡiştirme yoktur."

¹¹³³ İbrahim 14/50: "Yüzlerini de ateş bürüyecektir."

¹¹³⁴ Bakara 2/183: "Ey iman edenler! Allah'a ḡarşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındıḡı gibi, size de farz kılındı."

¹¹³⁵ Yâsîn 36/39: "Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur."

¹¹³⁶ Yâsîn 36/39: "Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur."

Ḥavvā'dur. (9) Ve kaçan otuz menzil[i] kat' eyleyüp (10) otuz birinci gün hilāl görünür. Ādem (11) şeklinde görünür ve cemī' aḥkām-ı İslām ve kavā'idüñ **[83b]** (1) 'ubūdiyyeti[ni] Ādem ile Ḥavvā muḳābilinde ḳomışdur. (2) Tā kim mecmū'ı ḥaḳāyīḳuñ sırrı ve mevcūdāt-ı ḥaḳīḳati (3) bilünmek için cemī' kā'ināt ḥilḳat-i insān (4) giymişdür.

İmdi ey tālib-i esrār-ı Ḥaḳḳ! Egerçi şüret-i (5) zāhirde şems ve ḳamer āfāk-ı enfüsde ve mecmū'ı (6) kā'ināt insāna mürebbī olmuşdur. (7) Fe'emmā ma'nā yüzinde insān cemī' mevcūdātuñ (8) ve maḥlūḳātuñ Ḥālīḳ'ı ve şems ü ḳamerüñ, leyl ü nehāruñ (9) mürebbisi ve müdebbiri Ādem şemsdür. Niçün kim (10) Ḥazret-i risālet ekşer zaman *Yā müdebbire'l-leyli ve'n- (11) nehār*¹¹³⁷ diyü niyāz ve zikr eylerdi. Zira kim **[84a]** (1) mecmū'ı maḥlūḳatı kendü mübārek vechinde (2) ve vücūdında Ādem ile Ḥavvā[nun] yigirmi sekiz ve otuz (3) iki kelime-i ḥurūf[ı] [ile] ihāta eylemişdi ve cemī' 'ālemi (4) leyl ü nehārı ve menāzil-i ḳameri ma'lūm olup (5) görmişdi. Şol sebebdan *İḳterabeti's- (6) sā'atu ven şaḳḳa'l-ḳamer*.¹¹³⁸ Ya'nī sā'at (7) yaḳīn oldı ay yarıldı. Ḥazret-i Resūlullāh (8) şaḳḳu'l-ḳamer eyledi ve kendü mübārek cemālinden (9) sırr-ı istivā gösterdi. Ādem-i ḥātemiyye (10) kelime-i ḥaḳīḳatdür. Otuz iki ḥurūfla a'zā-yı ādeme (11) 'ubūr eyledi ve hem *el-Veledu sirru ebīhi*¹¹³⁹ buyurdi. **[84b]** (1) Ya'nī babamuñ sırrını bildüm. Anuñ sırrına (2) muṭṭali' oldum demek olur ve cemī' Allāh Te'ālā'nuñ (3) esrārı ḳamerüñ vechindeki kendü (4) mübārek vechi idi ve sā'at yaḳīni (5) idi. Ve mecmū'ı sā'at bu yigirmi sekiz (6) ve otuz iki ḥurūf, kelime-i kelām-ı ḳadīmdür. (7) Müşāhede eyleyüp görmişdi.

Buyurur kim (8) *Se terevne rabbekum kemā terevne'l-ḳamere leylete'l-bedr*. (9) *İnne fī zālīke le 'ibreten li 'ulī'l-ebśār*.¹¹⁴⁰ (10) Ya'nī tiz ola kim Rabbüñüzü göresiz ve şol (11) leyle-i bedrde ayı görür gibi. İmdi bu tecellā-yı **[85a]** (1) 'ibret ulū'l-ebśār içündür. Leyle-i (2) bedrüñ 'arzı kendü mübārek cemālیدür ki (3) cemāl-i Ḥaḳḳ'dur. Ve sırr-ı kelāmullāh kelime-i ilāhīñüñ (4) mazharıdır ki otuz gün oruç anuñ (5) 'adedince ḳurulmuşdur.

¹¹³⁷ Hadis: "Ey gece ve gündüzü idare eden." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹³⁸ Kamer 54/1: "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."

¹¹³⁹ Hadis: "Çocuk, babasının sırrıdır." El-Aclūnī, Keşfü'l-Hafā, 2/452.

¹¹⁴⁰ Nūr 24/44: "Şüphesiz bunda basiret sahibi olanlar için bir ibret vardır."

İmdi her kimse (6) kim nutkını bilmeseyse, kelime-i kelāmullāhı nutkında (7) müşāhede kılmaya ve kelāmullāh kim Resūlullāh (8) kelām-ı nāṭıkdur, remzine muṭṭali' olmasa (9) ol kişi bu kelāmuñ muḳābilinde otuz (10) gün oruç tutup ve ağzına loḳma-yı (11) ekl ve şürb ḳomaya. Anuñ 'adedince farz-ı 'ubūdiyyet **[85b]** (1) eylemek gerekdür. *Men 'arefe's-şıyāme leyse bi şıyāmin lehu.*¹¹⁴¹ (2) Bu bir günlük orucını şıyacak olursa (3) yerine altmış gün borçlu olup (4) tutmak gerekdür. س [sin] kim ism-i zātdur. (5) Zātı ikrār içündür. Veyāhūd altmış (6) aç toyorur eger itmeyecek olursa (7) Allāh'[un] emrin tutmamış olur ve Allāh'uñ (8) emrin tutmayan ol Allāh'ı bilmez. Bilürem (9) dir ise bile Allāh'[ı] bilmeyen ḥod ma'lūmdur kim (10) kāfir ve müşrik olur.

Ḳāle'n-nebiyyü (11) 'aleyhi's-selām: *Men ekele ramaḍān müte'ammiden feḳad kefer.*¹¹⁴² **[86a]** (1) Ya'nī her kim ḳaşd ile oruç yise (2) kāfirdür ve orucuñ daḥı 'ubūdiyyetini (3) terk eylese Allāh emrini terk eylemiş (4) olur. Allāh'uñ emri ma'lūmdur. Nedür? *Ve (5) yes'elūneke 'ani'r-rūḥi ḳuli'r-rūḥu min emri rabbīd.*¹¹⁴³ (6) Rūḥ[ı] inkār itmiş olur. (7) Vallāhi 'aşīlerden olur. Ḳāle'n Nebiyyi: (8) *Men tereke's-şalāte müte'ammiden feḳad kefer.*¹¹⁴⁴ (9) Ya'nī her kim şalātı ḳaşd ile terk eylese (10) kāfirdür. Niçün kim Ḥaḳḳ Te'ālā farzı ve Resūlullāh (11) sünnetidür. Ḳāle'n-nebiyyi: *Men tereke sünneti fe leyse minnī.*¹¹⁴⁵ **[86b]**

(1) İmdi ey ṭālib-i ma'ārif-i Ḥaḳḳ! Cemī' (2) enbiyā vü evliyā, dergāh-ı Ḥaḳḳ'a 'ubūdiyyet ile (3) bildükden soñra gelmişlerdür ve 'ubūdiyyet ile (4) bu yollara irmişlerdür. Zīrā oruç ve namāz (5) kılmak zāhir ve bāṭın 'ubūdiyyet-i Ḥaḳḳ'dur. (6) Riyāzāt ve perhīz ve mücāhede, namāz (7) ve oruç ḥaḳıḳatini aṇlamağa sa'y (8) eyleyüp bilüp Ḥaḳḳ ile Ḥaḳḳ olup (9) görmek lāzımdur. Öyle olsa bir günlük (10) orucu şıyan altmış gün borçlu olur. (11) Niçün kim ol bir gün şabāḥdan 'işāya varınca **[87a]** (1) kırk rek'at olur. Farz ve daḥı (2) sünnet mecmū'ı kırk rek'at olur. (3) Ve yigirmi daḥı şalāt-ı terāviḥdür kim (4) mecmū'ı altmış rek'atdur. Kelime-i kelām-ı (5) ḳadīm-i Ḥaḳḳ'dur ve zāt-ı şerīf-i Ādem ve Muḥammed (6) ḥātemdür kim vech-i şerīfinde

¹¹⁴¹ Hadis: "Kim orucu bilirse ona oruç tutmak farzdır." El-Aclūnī, Keşfü'l-Hâfâ I-54.

¹¹⁴² Hadis: "Ramazan ayında kasten (hiçbir özürlü olmaksızın) yemek yiyen kâfir olur." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/89.

¹¹⁴³ İsrâ 17/85: "Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir."

¹¹⁴⁴ Hadis: "Namazı kasten terk eden küfre girmiş olur." Nesâî, Salât, 8.

¹¹⁴⁵ Hadis: "Sünnetimi terk eden benden değildir." Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 78.

tecellî eylemişdür (7) ve Hakk Te‘âlâ [Hz.] Risâlet’e buyurmuşdur kim (8) ***Tûluhu sittüne zir‘en fi’s-semâi***.¹¹⁴⁶ Ya’nî (9) yâ Muhammed! Senüñ kâmetüñ uzunluğı altmış (10) arşundur. Semāvâtda kelime-i hâtem ile kelime-i âdem (11) altmış kelime-i ilâhî olur kim Hâzreti Resûlullâh’uñ **[87b]** (1) vechiyle nuṭṭında tecellî eylemişdi. Şol (2) sebebdan bir gün oruç şıyan altmış gün (3) daḥı anuñ muḳâbilinde tutmaḳ gerekdür kim orucuñ ve (4) şalātuñ haḳîḳati aña ma’lûm ola. Ve günâhından ve (5) şoru ve ḥesâbından ḥalâş ola ve bu (6) orucuñ ve şalātuñ ecrini ve şevâbını (7) bula. Ramazân’da on iki rek‘at şalât-i (8) Qadr kılsın ve haḳîḳatin añlayınca (9) düşünürsüñ.

İmdi ey tâlib-i ma‘ârif! (10) Bu on iki rek‘at şalât-ı Qadr, on iki (11) ḥaṭṭ-ı vech-i âdemden kinâyetdür. Dört kirpik, iki kaş, **[88a]** (1) bir saç, iki ḥaṭṭ-ı ‘arız, üç (2) daḥı ḥaṭṭ-ı leb on iki rek‘at şalât-ı (3) Qadr, kitâbet-i ilâhî olur. Benî âdemüñ vechinde (4) kûtb olunmuşdur. Dest-i kudret ile taşvîr (5) olmuşdur. Bu on iki şalât-ı Qadri altmış (6) rek‘at şalâta zamm eylesek yetmiş iki rek‘at (7) olur. یس [yâ-sîn] ‘adedince ve كن [kün] ‘adedince. (8) ك [kef] ve ن [nun] cümel ḥesâbında yetmiş olur. (9) İki daḥı ḥurûf-ı nefsidür. Biri ك [kef] biri ن [nun] (10) yetmiş iki olur. Cemî‘ kâ’inātuñ aşıldır (11) ve mecmû‘ı Hakk’uñ, kelâm-ı kadîmüñ ve Resûl’üñ kendüleridir. **[88b]** (1) İsm-i zâtdur ve müstecmi‘i bî cemî‘u’s- şıfâtdur ve bir daḥı (2) sekiz rek‘at şalât-ı ‘ıyd kılsun kim (3) cemî‘ orucuñ ve şalātuñ riyâzâtından ve (4) mücâhedesinden murâd ve müdde‘â bu sekiz (5) rek‘at şalât-ı ‘ıydı kılmaḳdur. Zîrâ kim (6) toḳuz tekbîr, iki rek‘atdur. Her bir tekbîr (7) bir rek‘ata ḳâ’imdür. Dört kirpik, iki kaş, (8) bir saç, iki leb toḳuz ḥaṭṭdan kinâyetdür. (9) Mecmû‘ı yedi kitâbetdür. İstivâsıyla sekiz (10) kitâbet olur.

Cemî‘ ‘ilmüñ evvelinüñ ve âḥirinüñ (11) miftâhı bu sekiz kitâbetdür ki sekiz cennetden kinâyetdür. **[89a]** (1) Ve hem cennet-i evliyâ vü enbiyâdur. (2) Mâdem ki enbiyâ vü evliyâ bu sekiz kitâbeti (3) çâr ‘anâşıra ḍarb eyleyüp her sekizi dört (4) sekiz eyleyince kelime-i ezelî ve ebedîdür ki (5) vecihlerde tecellî eylemişdür. Nuṭṭullâha ve kelânullâha (6) vâşıl olasız. Bu kelime-i ilâhî ile bilüp cennete (7) dâḥil Hakk[un] dîdârın görüp müşâhede eylesüz. (8) Cennetden ve Hakk[un] dîdârından murâd (9)

¹¹⁴⁶ Hadis: “Senin gökteki boyunun uzunluğı altmış arşındır.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

kendü vechinde ketb olan kelime-i kadîmi olmuştur. (10) Hakk Te'âlâ dest-i kudret ile yüzlerinde yazmış (11) ve taşvîr eylemişdi ve 'ubûdiyyeti anuñ 'adedince eylerler. **[89b]** (1) Ve eger bir kişi su'âl eylese kim oruç yılda bir (2) ay ve namâz günde beş vakit oldu. Sebeb (3) neydi diyüp su'âl olunsa cevâb oldur kim (4) Allâh Te'âlâ, Hâzreti Resûlullâh Efendümüze Mi'râc (5) gicesi elli vakit namâz farz olmuşdı. Kâle'n-(6) nebiyyü: *Farzun 'alâ hamsüne şalâten fî küllî yevmin (7) ve leyletin.*¹¹⁴⁷ Ya'nî farz oldu elli vakit (8) namâz Mi'râc gicesi. Her gicede ve gündüzde (9) ben Allâh'dan tahfîf diledüm. Tâ kim elli (10) vakitden beş vakitte karar eyledi.

İmdi beş (11) vakitden garaş Lafzatullâh'dur ve hem emr-i Hakk andan **[90a]** (1) kitâbetdür. Lafzatullâh beş harfdür ve (2) melfûzu on dört kelimedür ve kelime-i ilâhînuñ (3) yigirmi iki noktası vardır ki bu (4) yigirmi iki nokta ile ve yigirmi sekiz hurûf[1] (5) cem' eylesek elli 'aded ider. Hâzreti Resûlullâh (6) Efendümüz Mi'râc gicesi bu elli 'aded üzere (7) elli vakit namâz[1] beş vakitte karar itdürdi. (8) Budur ve hem Resûlullâh buyurur: (9) *Men câe' bi'l-ḥaseneti fe lehu 'aşru emşâlihâ.*¹¹⁴⁸ (10) Ya'nî yâ Muhammed! Şol kimesne kim ḥasene ile geldi (11) anuñçun on 'ivaż virdüm diyü buyurdi. Vakt-i namâz **[90b]** (1) on vakte kâ'im maḳâm oldu ve beş vakit elli vaktüñ (2) namâzuñ şevâbın virdi.

İmdi ey tâlib-i ma'ârif! (3) Oruç daḥı Allâh Te'âlâ'dan tahfîf oldu. (4) Zîrâ kim Mi'râc gicesi bir yıl oruç emr olunmuş idi. (5) Hâzreti Resûlullâh bir yılı bir ayda karar itdürdi. (6) Aña daḥı: *Men câe' bi'l-ḥaseneti fe lehu 'aşru emşâlihâ.*¹¹⁴⁹ (7) Ve bir ay oruç, bir yıllık oruç şevâbın (8) virür. Niçün kim bir yılumuz üç yüz altmış gündür (9) ve bir ayumuz üç yüz altmış sâ'atdür ve bir sâ'atümüz (10) bir güne kâ'imdür ve bir ay oruç için Allâh Te'âlâ (11) bir yıllık orucun ecrini ve şevâbını virdi. **[91a]**

(1) İmdi her kişi kim bu şavmuñ ve bu salâtuñ ve zekâtuñ (2) ve cemî' aḥkâm-ı dînüñ şerâ'iti ve vâcibâtı[nı] (3) fehmi eylemese ve sırrını ve ḥaḳîkatini bilmese kim (4) kelâm-ı kadîm bu yigirmi sekiz ve otuz iki hurûfa (5) âdem ve ḥâtem olup 'adedince mebnî idüğün (6) bilmese tarîḳ-i Hakk'dan bî-behredür. Ve bî-naşîb (7) olur.

¹¹⁴⁷ Hadis: "Her gün ve gece için, elli vakit namaz farz kılındı." Sahîh-i Buharî, Bed'ü'l-Halk: 6, Enbiya, 22, 43; Menakıbu'l-Ensar, 42; Sahîh-i Müslim, İman, 264 /164; Tirmizî, Tefsir İnşirah, 3343.

¹¹⁴⁸ Müellif, bu ifadeyi hadis olarak zikretmektedir. Fakat bu bir hadis değil, âyettir. En'âm 6/160: "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır."

¹¹⁴⁹ En'âm 6/160: "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır."

Aña dünyāda bu cennet harāmdur ve dīdārdan (8) mahrūm olduğu gibi āhiret dahı harām olur. Ve *Vemen (9) kāne fī haẓihi a'mā fehuve fī'l-āhireti a'mā*¹¹⁵⁰ (10) cümleden naşīb olmayup bī-naşīb olup (11) kelime-i ilāhīyi okuyup idrāk eylemedi. Orucuñ ve [91b] (1) terāwihūñ kadrūñ, berāt-ı 'ıyd-ı ekberūñ ecrini ve şevābını (2) dergāh-ı Hakk'a bilerek ulaştırmadı ve dünyāda görmedi, (3) cennetde dīdār görmedi. Bu kelime-i ilāhīde hurūf-ı (4) dergāh-ı Hüdā'dur görmedi. Hakk cemālinden mahrūm ve (5) merdūd kalup cehennemetu'l-cehlden 'azāb (6) eyleme müstehak oldu ve nār ehli oldu (7) ve anlardan oldu kim benüm 'ilmüm var, bilürem haqīkatı (8) budur diyü mürşid-i kāmile varup (9) vücūdını okuyup bir dahı anadan (10) toğar gibi mürşidden toğmadı. Anlaruñ Allāh (11) Te'ālā temhīr ile her tarafı temhīr-i hatm olup [92a] (1) görmez ve işitmez olup şeytān gibi (2) merdūd olup anlardan oldu kim *Ḥatemallāhu (3) 'alā kulūbihim ve 'alā sem'ihim ve 'alā ebşārihim ğışāve (4) velehum 'azābun 'azīm*¹¹⁵¹ anlar içündür.

(5) İmdi ey tālib-i ma'ārif! İslām'uñ (6) erkānlarından beşincisi haccdur. *Haccü (7) beytü rabbiküm.* Ya'nī ziyāret eyleyüñ (8) Allāh'uñ evini. *İnne evvele beytin vuđi'a li'n-nāsi (9) lallezī bi bekkete mubāraken vehuden lil'ālemīne. (10) Fīhi āyātun beyyinātun maḳāmu ibrahīme vemen deḫalehu (11) kāne āminā veliallāhi 'alā'n-nāsi ḥiccu'l-beyti [92b] (1) meni'steṭā'a ileyhi sebīlāen vemen kefera fe innallāhe ğaniyyun (2) 'ani'l-ālemīne.*¹¹⁵² Ya'nī bunuñ ma'nāsı (3) demek olur ki Allāh Te'ālā ol beyt ki (4) va'z itdi nās için Mekke-yi mübāreke'de (5) ve ol evde. Ya'nī Beytullāh'da. (6) *Āyātun muḥkemātun hunne ummu'l-kitāb.*¹¹⁵³ Anda (7) kelime-i kelām-ı ilāhīden kināyetdür maḳām-ı İbrāhim'de (8) ve her kimesne kim ol eve gire, cemī' (9) ğazabdan emīn ola. Ol evi Allāh için nās (10) hacc eyleyüp tavāf ide ve her kim inkār (11) iderse kāfir olur ve ğanīler üzerine [93a] (1) farzdur.

¹¹⁵⁰ İsrā 17/72: "Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür."

¹¹⁵¹ Bakara 2/7: "Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır."

¹¹⁵² Āl-i İmrān 3/96-97: "Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)"

¹¹⁵³ Āl-i İmrān 3/7: "Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır."

İmdi ey tālib-i ma‘ārif ve ey (2) ‘āşık-ı zāt-ı mutlāk! Her kim hacca müteveccih (3) ola, mevzū‘-i re’s-i vech-i ādemdür. (4) Evvel mālından ve āl u evlādından ve kār u kesbinden (5) ve ‘alāyık-ı dünyevīden geçüp teslīm-i Hakk (6) olmağdur ve küllī zahmeti ol Beytullāh (7) muḳābilinde raḥmet bilüpdür ve belāyı (8) zevḳ u şafā bilmek gerekdür ve muḥabbetle ol (9) Beytullāh’a müteveccih olup gitmek gerekdür. (10) Mevzū‘-ı re’s-i vechdür ve Fātiḥatü’l-kitāb (11) mazharıdur ve anuñ muḳābilinde ‘ubūdiyyet ol Beytullāh’a [93b] (1) karşı eylemek gerekdür ki mevzū‘-i re’s-i vech-i (2) ādem ‘aleyhi’s-selām. *Ḥalaḳallāhu Te‘alā (3) re’s-e Ādem ve cebhetuhu min turābi’l-Ka‘beti ve (4) şadrahu ve zahrehu min Beytü’l-Muḳaddes.*¹¹⁵⁴

(5) İmdi ma‘lūm oldu ki vech-i ādem (6) Beytullāh’dur ve cemī‘ enbiyā vü evliyānuñ (7) kıblegāhıdur ve secdegāhı olmuşdur. (8) Aña müteveccih olup ‘ubūdiyyet eylemişlerdür. (9) Ve her kim bu Ka‘betullāh’[ı] tavāf eylemek (10) dilerse kendü libāsından ki dünyā libāsıdur (11) terk eyleyüp ihrām giyüp. Zīrā [94a] (1) ihrām, kefenüñ kâ‘im maḳāmıdur ve libās (2) āhire virür ve hem *Allāhümme lebbeyk. Lebbeyke lā şerīke (3) leke lebbeyk. İnnel-ḥamde ve’n-ni‘mete leke (4) ve’l-mülke lā şerīke leke*¹¹⁵⁵ (5) diyü Beytullāh’a irişüp müşāhede (6) eyleyüp göresiz kim maḳām-ı vech-i (7) ādemdür ve Ḥacerü’l-Esved kim (8) yedi ḥuṭūṭ-ı ümmiyenüñ mişālīdür. (9) Andan ibtidā eyleyüp tavāf eyler (10) ve anuñ muḳābilinde yedi tavāf-ı (11) kudūmi Ḥacerü’l-Esved’dan ibtidā eyleyüp yedi [94b] (1) tavāfda yedi kerre Ḥacerü’l-Esved’i öper (2) ve yüzün gözün sürüp istilām-ı (3) Ḥacerü’l-Esved vech-i Ādem ile Ḥavvā’dan (4) kināyetdür ve hem Ka‘be’nüñ yüzi vāki‘ (5) olmuşdur.

İmdi bu ḥaḳīḳati bilenler ḥaḳīḳaten (6) hacılar olurlar. Ammā kim gitmiş şüretā hacıdur (7) ḥaḳīḳaten degüldür. Ammā iktizā-yı evvel bu hacı (8) bilüp sonra farz olursa ḥaḳīḳaten hacı (9) ola gitdüğinde. İmdi ol yedi tavāf-ı kudūm (10) eylersin ve yedi daḥı sa‘y-ı Şafā ve Merve (11) eylersin. On dört tavāf olur. Ve yedi daḥı [95a] (1) tavāf-ı ‘umre eylersin ve (2) daḥı yedi kerre Şafā-yı Merve eylersiz. (3) Yigirmi sekiz tavāf olur kim yigirmi sekiz (4) ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘āt üzere gelen peygāmberān[ı] (5) tavāf eylemekdür kim cümlesi Ādem ve Ḥavvā’[nun] (6) vecihlerinde kerīm ve

¹¹⁵⁴ Hadis: “Allah Adem’in başını ve alnını Kâbe toprağından, sırtını ve göğsünü Beytü’l-Mukaddes (Kudüs)’ten yarattı.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁵⁵ Anlamı: “Buyur emret, ey varlığı mutlak lazım olan Allah’ım, emrine hazırım ve ilahi iradene itaat ederim. Senin benzerin ve ortağın yoktur.”

vāriş-i Ādem'dürler. (7) Kelime-i ilāhī muḳābilinde olmuşlardır (8) ve Beytullāh ve Beytü'l-'Atīk andan kināyetdür ve evliyānuñ (9) vü enbiyānuñ secdegāhıdır. Bilüp secde (10) idenler enbiyā vü evliyā olup bilindiler ve aña (11) karşı yüz tutup 'ubūdiyyet eylemişlerdür. **[95b]** (1) Ve bir dahı bu kim yedi tavāf-ı hacc vardur. Ol dahı (2) yedi huṭūt-ı ümmiyye 'adedincedür ki vech-i Ādem'de (3) mestürdür ve ümmü'l-kitāb ve Fātiḥatü'l-kitābdur. (4) Seb'a āyāt andan kināyetdür ve yedi tavāf-ı hacc (5) anuñ üzerine mebnīdür. O dimekdür.

Ve Hacerü'l-(6) Esved'i yedi kerre öpmek ol yedi kitābet-i (7) Havvā muḳābilindedür ki dört kirpik, iki (8) kaş, bir saç yedi tavāf-ı secdeden (9) 'ibāretdür ve anuñ 'adedince tavāf olur. (10) Ve bir dahı yedi tavāf-ı 'umre olduğı yedi (11) kitābet-i huṭūt-ı ümmiyeden kināyetdür. Vech-i ādemde kalem-i **[96a]** (1) kudretle mestür olmuşdur ki yedi (2) tavāf-ı 'umre anuñ muḳābilinde vāki' olmuşdur. (3) İki ḥaṭṭ-ı 'arız ve iki ḥaṭṭ-ı bīni ve iki ḥaṭṭ-ı (4) leb ve bir ḥaṭṭ-ı enf. Yedi kitābet oldu ki (5) yedi tavāf-ı 'umrenüñ üzerine mebnī olmuşdur. (6) İmdi tavāf-ı hacc ile yedi tavāf-ı 'umre (7) on dört tavāf oldur ki on dört (8) kitābet vech-i ādemde mestürdür ki **Fīhi (9) āyātun beyyinātun**¹¹⁵⁶ aña şāhiddür ve hem seb'u'l-(10) meşānī ve Furkānu'l-'azīmdür. **Ve etimmū'l-(11) hacce ve'l-'umrate lillāh.**¹¹⁵⁷ Hacc ile 'umrenüñ tavāfını tamām eyleñ Allāh için. **[96b]**

(1) İmdi bir dahı yedi kudūm ile yedi vedā'dur ki (2) Ḥazret-i risālet sünnetidür ve vech-i ādemüñ (3) elvāhı muḳābilindedür. On dört kitābet (4) olur ki yedi tavāf-ı kudūm ile yedi (5) tavāf-ı vedā' on dört elvāh muḳābilinde (6) on dört tavāf-ı sünnet olur. (7) Ḥazret-i risālet, on dört tavāf-ı (8) hacc için on dört tavāf dahı (9) sünnet-i kudūm ve vedā' eylemişdür. Ma'lūm (10) ola kim farz u sünnet, ikisi bir ḥaḳīkat-i (11) vāhiddür ve hem Ḥazret-i Resūl, Ḥaḳḳ Te'ālā'nuñ **[97a]** (1) 'ayn-ı zātı, Ḥaḳḳ mazharıdır. (2) Niçün kim Beytullāh 'ālemlere hidāyet içündür (3) ve Ḥazret-i Resūlullāh'[un] dahı 'ālemlere (4) rahmet ve hidāyet içündür gelmesi. (5) Ve tavāf-ı Ka'be'yi kemā hüve ḥaḳḳahu **ve (6) ke'enneke terāhu**¹¹⁵⁸ eylemişdür ve yedi tavāf-ı

¹¹⁵⁶ Âl-i İmrân 3/97: "Onda apaçık deliller vardır."

¹¹⁵⁷ Bakara 2/196: "Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın."

¹¹⁵⁸ Hadisin tamamı şu şekildedir: "El-ihsânü en ta'büdallāhe ke'enneke terāhu, fein lem tekün terāhu fe'innehü yerāke." Mânâsı: "İhsân, Allahu Teâlâ'yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk'ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, II/156.

(7) hacc ve yedi tavâf-ı ‘umre ve yedi tavâf-ı (8) kudüm ve yedi tavâf-ı vedâ‘ vech-i (9) âdem, maḳām-ı Ka‘be’dür. Yigirmi sekiz (10) hurûf-ı muḳaṭṭa‘ât **ke‘enneke (11) terāhu** tavâf eyleyüp vech-i âdem vâkı‘ [97b] (1) bilerek cemî‘ tavâf ve sa‘y-ı Şafâ’yı (2) Hacerü’l-Esved şâhid ve ṣâbit olacağı (3) bu sebebdendir.

Hacerü’l-Esved’ün iki (4) gözi ola ve bir daḥı dili olur, söyler. (5) **‘Aynen yubşiru bihā ve lisānen yentiḳu bihā.**¹¹⁵⁹(6) Kıyāmet güninde Hacerü’l-Esved dirile (7) ve gelüp tavâf eyleyüp ve eylemeyenleri bile (8) şehâdet eyleye. Zîrâ kim her kimse kim (9) Hacerü’l-Esved’ün ve Ka‘be’nün ḥaḳîḳatini (10) aṇladıysa tavâf-ı Beytullāh eyledi (11) ve ‘ârif -i billāh oldu. Ve Hacerü’l-Esved şehadet [98a] (1) eyler. Bir daḥı Hacerü’l-Esved gökden (2) indi ve yetmiş biñ melā’ike bile indi ve (3) sütten ak idi ve elinde bir ak (4) ḥaṭṭ var idi. İllâ benî âdemün (5) günâhından yüz süre süre (6) siyāh itdiler. Fe’emmâ kıyāmet güninde (7) girü yüzi nūr ile münevver ola.

İmdi (8) ey ṭâlib-i ma‘ârif-i Ḥaḳḳ! Lisân-ı (9) ḥāl ile ma‘nâ yüzinden dimek (10) olur her kimse kim Hacerü’l-Esved sırrını (11) aṇlamasa anuñ yüzi ‘işyân ile bilmeyince [98b] (1) hâcer içinde kalan ḥaṭṭ gibi ola. Bu (2) ‘alâmet yüzinde oldu ve her kim bildiye (3) anuñ bilerek tavâf ve Hacerü’l-Esved’e (4) istilām-ı saḥîḥ bu yigirmi sekiz hurûf-ı (5) kelime-i ilāhî[nün] eczâsı yetmiş iki kelime olur. (6) Yetmiş biñ melā’ike ol kelime-i ilāhîden (7) ‘ibâretdür ve Hacerü’l-Esved ile bile inmişler (8) didükleridür ve ol ak ḥaṭṭ Hacerü’l- (9) Esved’ün yüzinde bile indi. Ḥaṭṭ-ı (10) istivâdan kināyetdür ve ‘ahdnāmenün (11) sırrıdır. Ol ‘ahdnāme ile kıyāmetde [99a] (1) şehâdet eyleye ve cemî‘ (2) ṭâlibleri kurtara ve ‘ârifleri (3) şehâdet eyleye ve Beytullāh ḥaḳîḳatini (4) âşikâre kıla. Vech-i mürşid, Fâtihâtü’l-kitāb (5) ve yedine tutunup yedullāh anı (6) ahdnāme idüğini bildüre. Âşikâre idince (7) ol beyt-i mükerrermede anı herkes âşikâre (8) göre. Murād eyleser ‘âleme görine. (9) Anı bileler. Hem anda ve hem yüzinde göreler. (10) Yedi tavâf-ı kudüm ve yedi tavâf-ı ‘umre ve yedi (11) tavâf-ı hacc ve yedi tavâf-ı vedâ‘ yigirmi sekiz [99b] (1) tavâf olur. Kelime-i kelām-ı ḳadīm muḳâbilinde. (2) Nūr-ı hidāyet kim **Hedānā lihazā vemā künnā linehtediye (3) levlā en hedānallāh**¹¹⁶⁰ sırrıdır kim esmā-yı küll (4) ve esmā-yı

¹¹⁵⁹ Hadis: “Kıyamet günü onun (Hacerü’l-Esvedin) görebileceği gözleri, konuşabileceği bir dili olacaktır.” El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/120.

¹¹⁶⁰ A’râf 7/43: "Eğer Allah’ın bizi erıştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık."

hüsnâdur. Âşikâre eyleye ki (5) *Huvallâhu 'l-hâliku 'l-bâriu 'l-muşavvir lehu 'l-esmâu 'l-(6) husnâ*.¹¹⁶¹

Bu, yigirmi sekiz peygâmbere ve yigirmi sekiz (7) muḳaṭṭa'ât-ı ilâhîden kinâyetdür. Tavâf-ı (8) Ka'be ve bir daḥı beyne'l-'âlemînde (9) 'Arafât'a çıkmaktadır ki *Feizâ efâdtum (10) min 'arafâtin fezkurâllâhe 'inde 'l-meş'ari 'l-(11) harâm*.¹¹⁶² Zîrâ kim 'Arafât'a çıkmayanın **[100a]** (1) haccı maḳbûl olmaz ve 'Arafât'a (2) çıkmanın ma'nâsı oldur ki 'Arafât (3) 'âlem beyninde seni ehl-i 'irfân şeyhe (4) varduḡın bilmeleridür ve Âdem 'aleyhi's- (5) selâm Havvâ'yı 'Arafât'da bulmuşdur. (6) Âdem ile Havvâ bir nûr ve bir ḥaḳîḳat-ı (7) vâhiddür. Ve ikisi bir biriyle 'Arafât'da (8) buluşmuşdur ve ḳavuşmuşdur. Dervîş (9) Havvâ iken şeyh Âdem olduḡı[nı] bilince kendü (10) daḥı dervîş âdem idüḡin bilür. Bir ḥaḳîḳat (11) ve bir vücûd gibi idüḡin. Beyne'l-'âlemînün **[100b]** (1) sırrı sırr-ı istivâdur. Anın muḳâbilinde (2) va'z olunmuşdur. Dört kelime-i ilâhînün (3) ḳâ'im maḳâmıdır. Dört meyildür. (4) Ḳaçankim beyne'l-'âlemînden ḥaṭṭ-ı (5) istivâ üzerine 'Arafât'a ḳarşu (6) sür'at ile 'ubûr eylesin kim (7) dört kelime-i ilâhîden yigirmi sekiz kelime-i (8) ilâhîyi görmekdür. Dört kez yedi yigirmi (9) sekiz kelimeyi cem' eylemekdür.

Kelime-i âdem (10) muḳâbilinde nuṭkullâh ve kelâmullâh (11) ḥaḳîḳatidür. On sekiz biñ 'âlemün **[101a]** (1) ḥâlîḳı ve ḥayâtı vâḳi' olmuşdur. (2) Cemî' eşyâya muḥîṭdür ve cemî' eşyâyı (3) ihâta eylemişdür ve bu eşyânın (4) üzerine olmuşdur ve leyl-i kâ'inât (5) üzerine devr eyler. Ve bir daḥı (6) bu kelime-i ilâhînün müfredâtı yetmiş (7) iki kelime olur ve yetmiş iki kelimedenden (8) otuz iki kelime-i aṣl[ı] ihrâc eylesin. (9) Ḳırk kelime ḳalur. Ol kırk kelime-i (10) ilâhî muḳâbilinde 'Arafât'da kırk (11) kişiyi anmaḳ gerek dostlarından ve peygâmbere. **[101b]** (1) Ve kırlarda ve taḡlarda yetmiş taş düşürüp (2) Minâ'ya maḥall-i işrâḳda yedi taş (3) 'Aḳabe'ye atarsın. Yedi kitâbet-i ḥaṭṭ-ı (4) Havvâ muḳâbilinde şeytân-ı şüm (5) ol yedi ḥaṭṭ-ı ümmîyi okumayup bilmedüḡinden (6) ötürü yedi la'net taşı şeytâna (7) atarsın. Ve hem Ḳur'ân-ı Şerîf'de Ḥazret-i (8) Eḥâdiyyet, yedi yirde şeytâna secde (9) buyurmuşdur ve on dört yirde (10) yiri gelür ve on dört kitâbet-i vech-i (11) âdem

¹¹⁶¹ Haşr 59/24: "O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur."

¹¹⁶² Bakara 2/198: "Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin."

muḳābilinde, on dört yirde secde **[102a]** (1) yiri okunur. Hāl ve muḳāl (2) on dört kitābet, vech-i Havvā'da (3) mektūb ve mestūrdur ve yetmiş taş (4) yedisini yedi ḥaṭṭ-ı ümmī muḳābilinde. Andan (5) bākī altmış üç kalur. Anı daḥı eyyām-ı (6) teṣrīḳde üç gün üç yirde (7) yedişer taş cemre atarsın. Her gün (8) yigirmi bir taş olur. Yigirmi bir kitābet-i (9) vech-i Havvā muḳābilindedür ki Fātiḥatü'l-(10) kitāb ve ümmü'l-kitāb andan kināyetdür (11) ve Fātiḥatü'l-kitāb yigirmi bir harfdür. Yigirmi bir taş **[102b]** (1) anuñ muḳābilinde atarsın. Üç kerre yigirmi (2) bir taştan altmış üç taş olur (3) ve yedi taş kim yedi ḥuṭūṭ-ı ümmī (4) muḳābilinde. Altmış üç ile (5) cem' eyleseñ yetmiş taş olur. Kelime-i ilāhīnūñ (6) eczāsı yetmiş iki kelime olur. Yetmiş iki ك [kef] ile ن [nun] (7) muḳābilindeki kā'inātuñ aşlı (8) ve mebd'e'i bu ك [kef] ile ن [nun] dur ve cem' (9) mevcūdāt- ك [kef] ile ن [nun]'dan vücūda gelmişdür (10) ve henüz geliyor. Şol sebebden ك [kef] ile ن [nun] (11) 'adedince yetmiş 'aded olur ve **[103a]** (1) yetmiş taş anuñ 'adedince atarlar.

(2) Bu ḥesāb cümle Ādem 'aleyhi's-selām (3) ḥesābıdır ve Ka'be-i Şerīf'i daḥı her gün (4) yetmiş melek ḳudretten bu sebebden ṭavāf (5) eyler. Kelime-i ilāhīnūñ muḳābilinde ṭavāf (6) olur. Bu yigirmi sekiz peygāmberi ṭavāf (7) eylemekdür ve bu yigirmi sekiz peygāmbir yigirmi sekiz (8) ḥurūf-ı müfreddür. Tamām yetmiş iki kelime olur. (9) İki 'adedi ك [kef] ile ن [nun]'dur. Bākī yetmiş (10) kelime kalur. Yetmiş biñ melek andan (11) 'ibāretdür. Yedi biñ melek ḳā'imdür ve anuñ **[103b]** (1) 'adedince ṭavāf eylerler. Ve bir daḥı baş (2) yoltmak saçını nākış eylemekdür. (3) *İnşā'allāhu āminīne muḥalliḳīne ruūsekum (4) ve muḳaşşirīne.*¹¹⁶³

İmdi ey tālib-i ma'ārif! (5) Baş yoltmak ve saçını nākış eylemek (6) ma'nāsı oldur ki Allāh Te'alā Ādem'ün (7) başını ve alnını ve toprağını Ka'be yirinden (8) almışdur ve Ka'be mevzū'-i re's ve (9) ḥilḳat-ı cebhe-yi Ādem 'aleyhi's-selāmdur ki (10) ma'nā yüzinden Ka'be'nūñ ḥaḳīḳat (11) maḳāmı mevzū'-i re's-i vechdür ve remil olur. **[104a]** (1) Ve her kimse kim Ka'be'yi zāhir ve (2) bāṭın ṭavāf eyleyüp ḥaḳīḳatini (3) bilmek dilerse ol maḳāmda kendüyi (4) noḳşān içinde göre. Ve baş saç (5) karanlık cehlinden kināyetdür. Ol (6) maḳāmda nākış eyleyüp yolında (7) alnını mevzū'-i re's-i vechdür. Ḳāle: (8) *Ḥalaḳallāhu Te'alā re'se Ādem ve cebhetuhu (9) min turābi'l-*

¹¹⁶³ Fetih 48/27: "Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak [korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz]."

Ka‘beti.¹¹⁶⁴ Ve kendüyi ol (10) makāmda kurbān eyleye. Zīrā kim (11) cemī‘ evliyā vü enbiyā ol makāmda kendülerin **[104b]** (1) kurbān eylemişlerdür ve kendülerinden geçmişlerdür.

(2) İmdi ey tālīb-i ma‘ārif-i esrār-ı (3) ilāhī! Her kimse kim Ka‘be’nün, Hacerü’l-Esved’ün ve (4) tavāfuñ ve ‘Arafāt’uñ ve cemrelerüñ ve saç (5) gidermenüñ ve kurbānuñ ve cemī‘ Ka‘be (6) menāsiklerinin hakikatine muṭṭali‘ olup (7) bilmese, mecmū‘ı kelime-i ilāhī üzerine mebnīdür ve (8) anuñ ‘adedince olduğunu idrāk (9) eylemese ol kişi Ka‘be’ye biñ kerre (10) varsa hacı ve nācī olmaz. Niçün kim (11) hacca varmak haccuñ sırrını ve hakikatini bilmekdür. **[105a]** (1) Ve tavāfını **ke‘enneke terāhu**¹¹⁶⁵ eylemekdür. (2) Bu kelime-i ilāhī olduğunu aňlayınca vech-i (3) Ādem’de ezelī ve ebedī muşavvir ve mestürdür ki (4) vech-i Ādem Ka‘be turābından ve (5) şadı ve zahrı Beytü’l-mukaddesden olmuştur.

(6) Ya‘nī cemī‘ benī ādemün vechi Ka‘be’dür ve (7) şadı ve zahrı Beytü’l-mukaddes demek (8) olur. Niçün kim cemī‘ mevcūdāt (9) bir hāne-i hakikatdür ki beytullāh ve (10) şıfātullāhdur. Allāh Te‘ālā’nuñ zātıyla (11) kâ‘imdür ve cemī‘ şıfātüñ mevşūfı Hakḳ’dur ki **[105b]** (1) mevşūfun ‘aynıdır. Ğayrı degüldür ve hakikatı (2) ‘ulviyyāt-ı felek-i ‘arş ve beytullāh ki (3) vech-i Ādem ‘aleyhi’s-selāmdur demek (4) olur.

Cemī‘ kâ’ināt insān mişālidür (5) ve āyinesidür. Öyle vāki‘ olmuştur. (6) Zīrā kim ādem ḥalīfe-i Hüdā’dur ve (7) ḥalīfe-i Hüdā demek kâ‘im makām demek (8) olur kim **Ve iz kâle rabbuke li‘l-melā’iketi (9) innī cā’ilun fi‘l-arḍi ḥalīfe.**¹¹⁶⁶ Ya‘nī (10) Ādem ‘aleyhi’s-selām ḥalīfe oldu ve (11) cemī‘ esmāya ve kerāmete mazhar düşdi. **[106a]** (1) Ve buyurur ḥadīs-i şerīf ile kim (2) **Ḥamirtu fīnete Ādem bi yedī erba’ine şabāhen.**¹¹⁶⁷ (3) Ya‘nī ben Ādem’ün tıynını iki elümle (4) kırk şabāh yoğurdum. Zīrā (5) kelime-i ilāhīnün eczāsı yetmiş iki kelime (6) idi. Otuz ikisini çıkarırsan (7) kırk

¹¹⁶⁴ Hadis: “Allah Adem’in başını ve alnını Kâbe toprağından yarattı.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁶⁵ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsānū en ta‘būdallāhe ke‘enneke terāhu, fein lem tekūn terāhu fe‘innehu yerāke.” Mânâsı: “İhsân, Allahu Teālâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teālâ seni görür.” El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/156.

¹¹⁶⁶ Bakara 2/30: “Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti.”

¹¹⁶⁷ Hadis: “Adem’in tıynını kırk sabah elimle yoğurdum.” Beyhâkî, Esma Ve’s-Sıfât, 11/59; Taberî, Tarih, 1/91.

kelime kalur. Hemîşe kırk kelime (8) zâtdan 'ibâretdür. Kırk şabâh (9) andan kinâyetdür ve cemî' erba'in (10) meşâyih, bu kırk kelime üzerine mebnîdür (11) ve kırk kelime ile mürekkebdür. Ve otuz iki kelime ile [106b] (1) cem' eylesek yetmiş iki kelime olur. (2) Niçün kim Âdem'ün toprağı yetmiş iki balçık (3) içinde yatmışdır ve ol yetmiş kelime (4) andan kinâyetdür. Vücüd-ı Âdem bu (5) yetmiş iki kelime ile mürekkebdür ve anuñ 'aynıdır. (6) Şu, toprak, yıl içinde iken yetmiş (7) iki kelimedür. Aşl u fer' ol vağanda (8) bir haķıķatdür. Cemî' kâ'inātuñ aşıdır. (9) Mecnû'ı eşyānuñ zuhūrâtı ve esmāsı bu kelime-i (10) kelām-ı kadîmdür.

İmdi ey tālib-i ma'ārif! (11) Cemî' eşyānuñ ve zemīnūñ ve āsumānuñ [107a] (1) sırrı ve haķıķatı bu kelime-i kadîmdür. Vech-i (2) Âdem'de tecellî olmuşdur. Kelāmullāh (3) ve kitābullāh andan 'ayāndur ve mürşid (4) ile beyāndur ve cemî' z uhūrātuñ mebde'idür (5) ve mevcūdātuñ rūhıdır. ك [kef] ile ن [nun]'dur. (6) Emr-i Bārî'dür. Risālet buyurur: *Ḥalaḳallāhu 'l-(7) ḥalka min ṭurfeti 'l-'ayni ev hüve aḳreb.*¹¹⁶⁸ (8) Ve bir ḳavl daḥı: Allāh Te'ālā cemî' mevcūdātı (9) altı günde ḥalk eyledüm dir Allāh. (10) *İnne rabbukumullāhu 'l-lezi ḥalaḳa 's-semāvātı ve 'l-arḍa fī (11) sitteti eyyāmin şümme istevā 'alā 'l-'arşı.*¹¹⁶⁹ [107b] (1) Ya'nī Allāh Te'ālā semāvāt ile arzı altı günde (2) ḥalk eyledi. Şoñra arz üzerine bir yir eyledi (3) niçün kim Mūsā 'aleyhi's-selām Ḥaḳḳ (4) Ḥazretine su'al eyledi kim "Yā Rabb bu dünyāyı (5) nice ḥalk eyledüñ?" Ḥaḳḳ cevāb (6) eyledi kim "Altı günde ḥalk eyledüm." Ve (7) ba'zı ḳavm Mūsā'ya su'al eylediler. (8) "Yir gök olmazdan evvel gice ve gündüz (9) nice oldu kim altı gün bu dünyā ḥalk (10) olundu?" Mūsā 'aleyhi's-selām ḥayrete (11) vardı. Bu ḥayretde iken Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan [108a] (1) Mūsā 'aleyhi's-selāma cevāb geldi: (2) "Yā Mūsā ben semāvāt ile arzı ك [kef] ile ن [nun]' dan (3) ḥalk eyledüm. Fe'emmā ḳullaruma naşīḥat zımnında (4) bir iş kim işlerler 'acele itmesünler diyü (5) altı gün içinde ḥalk eyledüm" diyü cevāb (6) virdi kim ma'lūm ك [kef] üç harf ن [nun] (7) üç. Altı harf içinde ك [kef] ile ن [nun] (8) dimekdür kim *fī sitteti eyyāmin.* Fe'emmā beñi 'ādeme (9) lāyık olan oldur ki benüm ḥıķmetüm ve ḳudretüm (10) bileler ve añlayalar ve cemî' kerāmetümi ve maḥıyyetümi (11) külliyyet-i esmā ile

¹¹⁶⁸ Hadis: "Allah, kâinatı bir göz açıp kapayınca kadar hatta daha kısa bir süre içinde yaratmıştır." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁶⁹ A'râf 7/54: "Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan Allah'tır."

Âdem'e ta'lim eyleyüp derûnından [108b] (1) *Velekad kerramnâ benî Âdeme*¹¹⁷⁰ hükmiyle *Ve* (2) *'alleme âdeme'l-esmâ'e kullehâ*¹¹⁷¹ hükmiyle Âdem mazhar-ı kerâmet oldu. (3) ك [kef] ن [nun] emrinden zuhûra geldi ve ك [kef] ن [nun] (4) aşlından altı harfdür. Hilkat-ı (5) kâ'inât ve cemî' eşyânuñ ve zemînüñ (6) âsumânuñ aşlı bu ك [kef] ile ن [nun] dur kim (7) âsumân ك [kef] ve zemîn-i arz ن [nun] (8) meşâbesinde vâkı' olmuştur. Cemî' ins u (9) cinnüñ, vuḥuş u tıyûruñ ve ḥayvânâtıñ ve (10) benî âdemüñ aşlı ك [kef] ile ن [nun]'dur ki *Kullin (11) zevceyni işneyni*¹¹⁷² den'ibâretdür ve [109a] (1) ḥaḳîkat-i *zevceyni işneyni* Âdem ile Ḥavvâ'dan (2) kinâyetdür ki *Subḥâne'l-lezî ḥaleka'l-ezvâce (3) kullehâ mimmâ tunbitu'l-arḍu ve min enfusihim ve mimmâ lâ ya'lemün.*¹¹⁷³

Kelâm-ı kadîm emr-i Rabbî ك [kef] ن [nun]'dur. (4) Zevcdür ve altı harfdür. Mecmû'ı yetmiş (5) 'aded olur. İki de nefis, kendüleri yetmiş iki (6) 'aded olur. Yigirmi ك [kef] 'aded (7) elli ن [nun] 'aded. Yetmiş iki nefis kendüleri yetmiş (8) iki 'aded ك [kef] ile ن [nun]'dur ve dü ciheteyndür (9) ki biri 'aḳl-ı külldür, Âdem aleyhisselâm (10) ve biri nefis-i küll, Ḥavvâ olmuştur ki (11) ve cemî' evliyâ vü enbiyâ vâlideyni bu Âdem ile [109b] (1) Ḥavvâ'dur. Âdem hem baba ve hem anadur. Zîrâ cümlesi (2) andan zuhûra geldi. Erkekler sağ ve ḥatûnlar (3) şol ayasından olınca cümlesinüñ hem babası (4) ve hem anası olma lâzım gelür. Âdem babamuz, (5) Ḥavvâ anamuz. Ammâ Ḥavvâ'nuñ daḥı Âdem zürriyeti (6) olınca babası olma lâzım gelür. Böyle (7) olınca hiç baba ḳarnı olur mı dü rzü (8) mel'unları itdükleri gibi? Böyle olınca (9) bilindi ki böyle demek degüldür. Bu ك [kef] ile ن [nun] (10) [nun] sırrı bu Âdem ile Ḥavvâ'dur ve *bivâlideyhi (11) iḥsânen.*¹¹⁷⁴

¹¹⁷⁰ İsrâ 17/70: "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık."

¹¹⁷¹ Bakara 2/31: "Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti."

¹¹⁷² Mü'minûn 23/27. Âyetin tamamı şu şekildedir: "Feevḥaynâ ileyhi enişne'i'l-fulke bi'a'yuninâ vevahyinâ feizâ câ'e emrunâ vefâra't-tennûru fesluk fihâ min kullin zevceyni işneyni veehke illâ men sebeka 'aleyhi'l-ḳavlu minhum velâ tuḥâtibnî fî'l-lezîne zalemû innehum muḡraḳûn."

Meali: "Bunun üzerine Nûh'a, 'Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre o gemiyi yap' diye vahyettik. "Bizim emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca, (sular coşup taşığında Nûh'a) dedik ki: "Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka aileni gemiye al ve zulmeden kimseler hakkında bana hiç yalvarma! Şüphesiz onlar suda boğulacaklardır."

¹¹⁷³ Yâsîn 36/36: "Yerin bitirdiği şeylerden, insanların kendilerinden ve (daha) bilemedikleri (nice) şeylerden, bütün çiftleri yaratanın şanı yücedir."

¹¹⁷⁴ Ahkâf 46/15: "Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik."

Ḳāle ‘aleyhi’s-selām: **[110a] (1) El-ihsānu en ta ‘buda’llāhe ke’enneke terāhu fein (2) kem tekun terāhu fe innehu yerāke.**¹¹⁷⁵ (3) İmdi murād Âdem ile Havvâ’dur ve ihsân (4) anlaruñ haḳîḳatin añlamakdur ki netîcesi (5) Haḳḳ Te‘ālā Âdem’e nisbet Havvâ’yı (6) noḳşân üzere halk eylemişdür ve şol (7) ayasından halk eyledi. Zîrā kim aḳl-ı küll, (8) nefis-i külle nisbet ‘ulvîdür ve nefis-i küll, (9) aḳl-ı külle nisbet süflîdür. Biri arz-ı (10) esfel ve biri semāvât-ı ‘ulvî. Niçün kim (11) aḳl-ı küll, Âdem’dür ve nefis-i küll Havvâ’dur. **[110b] (1) Nisānuñ aḳlı nāḳışdur zîrā kim Âdem’uñ (2) ismi ‘adedince kırk altı ‘adeddür. (3) Kelime-i ilāhî kelime-i Âdem’dür. İhrāc eylesek on dört (4) kelime ḳalur. On dört kelime. Havvā ismi Âdem’dan (5) zuhūr eylemekle şol yanından ‘ibāret (6) olundu. Ve bir daḥı yedi kitābet-i ilāhî vech-i (7) Havvā’da yokdur: ف [fe], ج [cim], ش [şın], ث [se], ظ [zı], خ [hı], ز [ze].**

(8) Vech-i Havvā yigirmi bir kelimedür ve Fātiḥa’dur. (9) **Lā şalāte illā bi Fātiḥatü’l-kitāb**dur.¹¹⁷⁶ (10) Fātiḥa daḥı yigirmi bir kelimedür ve noḳşân (11) içinde oldu ki Ḥazret-i Eḥādiyyet ‘ālem-i ma’nādan **[111a] (1) iḳtiżā-yı haḳîḳatle yedi kitābeti (2) vech-i Havvā’dan men’ eylemişdür. Eger men’ eylemeseydi (3) Âdem’uñ vechinde kitābet-i ilāhî-yi ezeli (4) oḳunmaz ve kimse bu sırra ve bu menzile (5) varmaz, vāḳıf olmazdı. Ve cemî’ ‘ālem (6) hicāb-ı zulmāt ile ḳalur idi.**

İmdi (7) ey tālib-i ma‘ārif-i Haḳḳ! Bize hidāyet (8) Âdem ile Havvā’dan irişmese bizler muḥsinlerden (9) olmazduḳ. İmdi bize hidāyet Âdem ile Havvā’dan (10) olmuşdur ve Âdem ile Havvā’nun haḳîḳatini (11) Ḥazret-i risālet kemā hüve haḳḳahu **ve ke’enneke terāhu**¹¹⁷⁷ **[111b] (1) müşāhede eyleyüp görmişdür ki El-veledu (2) sırru ebîhi**¹¹⁷⁸ buyurmuşdur ve **bivālideyhi ihsānen (3)** olmuşdur. Allāh Te‘ālā Ḥazret-i Risālet[e] (4) bu sırrı ve bu haḳîḳati āşikāre eyledi ve (5) hem buyurdu

¹¹⁷⁵ Hadis: "İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allah-ı Teâlâ seni görür." El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/156.

¹¹⁷⁶ Hadis: “Fatiha’nın manasını bilmeden namaz olmaz.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁷⁷ Hadisin tamamı şu şekildedir: “El-ihsânü en ta’būdallāhe ke’enneke terāhu, fein lem tekün terāhu fe’innahu yerāke.” Mânâsı: "İhsân, Allahu Teâlâ’yı görür gibi ibadet etmendir. Sen her ne kadar Cenâb-ı Hakk’ı görmezsen de, Allahu Teâlâ seni görür." El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, II/156.

¹¹⁷⁸ Hadis: “Çocuk, babasının sırrıdır.” El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, 2/452.

kim *Kul innenī hedānī rabbī (6) ilā şirāṭin mustakīmīn dīnen kıyamen millete İbrāhīme (7) hanīfen.*¹¹⁷⁹

Ya'nī yā Muhammed! Eyit ki baña Rabbüm (8) hidāyet eyledi hālişen ve muhlişen. Ve bir daḥı (9) buyurdı kim *'Areftu Rabbī bi Rabbī.*¹¹⁸⁰ Ya'nī (10) bu ḥaḳīkat ve bu ma'nā dimek (11) olur kim Rabbümü Rabbüm ile bildüm diyü buyurdı. **[112a]** (1) Cemī' 'ālemde Hādī ve Mehdī (2) oldı ve hem āḥir zamān gelicek Mehdī-yi bākīden (3) ḥaber virdi kim benüm evlādumdan bir Mehdī gele (4) ve benüm ümmetümi cevrden ve zulmden (5) kırtara ve küfrden ḥalāş ide ve kā'imen (6) bi'l-kışt sırrını āşıkāre eyleye ve 'ālemi (7) 'adl ile ve kışt ile tıldura ve (8) cemī' mezhebi bir mezheb eyleye. Kādirī, (9) Rifā'ī, Şāfi'ī, Ḥanefī, Bedevī, (10) Mālikī, Ḥanbelī bütün mişlü ṭarīkūñ ve mezhebūñ (11) cümlesini bir ṭarīk ve bir mezheb eyleye. Ve yetmiş iki **[112b]** (1) dili bir dil eyleye ve benüm kıbleme namāz kıla ve benüm kelām-ı (2) ḥaḳīkatüm beyān eyleye ve ṭarīküm yürüde ve (3) yoḥsul ile bayı berāber eyleye.

Ve hem buyurur kim (4) Mehdī Ka'be'den belüre, zuhūr eyleye. (5) Ve ba'zı dimişlerdür ki bir mağāradan zuhūr (6) eyleye. İmdi ikisi de cā'izdür ve bir ḥadıṣ-i (7) şerīfde buyurdı: *Lā mehdīyye illā 'İsā ibni (8) Meryem.*¹¹⁸¹ Niçün kim 'İsā için buyurmışdur ki (9) āsumāndan ine ve benüm 'ilmüm getüre ve benüm kıbleme (10) 'ubūdiyyet eyleye. Ve anuñçün daḥı buyurur kim (11) Ḥorāsān'dan zuhūr eyleye ve ḥilkat-i ādemden **[113a]** (1) ve ba'zı āsumandan nüzül eyleyüp Şam'da ak (2) mināreye ine dirler. Zīrā kim Ḥazreti (3) Risālet buyurur kim *El-mehdiyyü 'ilmü şecerātın ṭayyibetin (4) aşluha bi Mekketin ve şemeretuhā fī'l-Ḥorāsān.*¹¹⁸² Ve (5) ba'zı aşḥāb şordılar. Didiler: “Yā (6) Resülullāh, bu 'ilmüñ te'vīli kaçan (7) olur?” didiler. Ḥazret-i Risālet buyurdı: (8) *Te'vīlün min cānibü 'l-Ḥorāsān.*¹¹⁸³

İmdi (9) niçün kim ḥilkat-i ādem ile geldi didükleri (10) ve āsumandan zuhūr eyleye didükleri ikisi (11) daḥı cā'izdür. Fe'emmā ḥilkat-ı ādemden zuhūr eyleyüp gelmesi efḍaldür. **[113b]** (1) Zīrā kim Ḥazret-i risālet buyurur: *İnne meşele (2) 'İsā*

¹¹⁷⁹ En'ām 6/161: "De ki: “Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrahim'in dinine iletti."

¹¹⁸⁰ Hadis: “Rabbimi Rabbim ile bildim.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁸¹ Hadis: “Meryem oğlu İsa'dan başka mehdi yoktur.” Buhari, Edeb, 64.

¹¹⁸² Hadis: “Mehdi hakkındaki ilim güzel bir ağaca benzer. O ağacın kökleri Mekke'de, meyveleri Horasan'dadır.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁸³ Hadis: “Tevili Horasan tarafındadır.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

*‘indallāhi ke meşeli Ādem ḥalaḳāhu (3) min turāb.*¹¹⁸⁴ Ya‘nī ‘İsā’nuñ mişlü Allāh (4) katında Ādem mişlü gibidür. Allāh Te‘ālā anı (5) turābdan ḥalḳ eyledi. Egerçi emr-i Bārī (6) ve Rūhullāh olur ise de.

İmdi ey tālib-i (7) ehl-i ma‘ārif! Bilgil kim ol tā‘ife (8) kim Mehdī içün geldi dirler. Taḥḳīḳ (9) Mehdī leşkeridür ve ehl-i tevḥīd ve ehl-i (10) ḥaḳīḳatdür ve ehl-i ma‘ārifdür kim zīrā (11) Mehdī’den ġaraḳ Muḥammed Ma‘ārif idi ve geldi. **[114a]** (1) Zuhūr eyledi ve fātih, sırr-ı esrār-ı (2) ma‘ārif-i Billāh[1] āşikāre eyledi. Sır iken (3) beyān idüp her kişiye toġru yolu ḥaber (4) eyledi ve hem Ḥorāsān’dan zuhūr-ı beyān-ı esrar-ı (5) ḥaḳāyık eyledi ve hem ‘İsā rūḥullāhdur, (6) āşumāndan gelüp Şam’da aḳ (7) mināreye indi ki aḳ minareden murād kendü (8) vücūdı idi ve Şām ḥicāb-ı zulmānīden (9) ‘ibāretdür ki kelām-ı ḳadīmūñ esrārı ve ḥaḳīḳatūñ (10) ma‘nāsı gizlū idi ve ḥicāb içinde cemī‘ (11) esrārullāh ki Ādem ve Ḥavvā levḥ-i maḥfūz-ı Ḥüdā’dur, **[114b]** (1) ḳalup bilinmemiş idi. Gizlū ma‘rifetleri (2) gelüp şāḥib u fātih-i ma‘ārif olup feth (3) eyleyüp okutdı ve āşikāre eyledi ve (4) Resūlullāh’uñ şerī‘atini ve tarīḳatini ḥaḳīḳat ile (5) beyān eyledi. Bildürüp zāhire getürdü ve (6) ne ḳadar sırr-ı Ḳur‘ān var ise āşikār eyledi. (7) *‘Inne li’l-Ḳur‘āni ḳahren ve baṭnen*¹¹⁸⁵ sırrını āşikāre eyledi (8) ve mecmū‘ı ‘ālemi ‘adl ile ve ḳıst ile ṭoldurdu ve (9) Ḥazret-i risāletūñ ḳıblesi nice teveccūh (10) iderse aña ‘ubūdiyyet eyleyüp ḳıbleyi āşikāre ḳıldı ve (11) ġayrı mezhepleri, cemī‘ mezhepleri bir eyleyüp eşyāyı **[115a]** (1) berāber eyledi. Ya‘nī mecmū‘ı eşyāda (2) kelām-ı ḳadīm ile olan kelām olduġını beyān (3) eyleyüp bildürdi.

İmdi bir kişi kelām-ı ḳadīmi (4) mecmū‘ı mevcūdātuñ zerrelerinde müşāhede (5) eylese ol kimesne on sekiz biñ ‘ālemde (6) hidāyet ve ‘adalet eylemiş olur ve yetmiş (7) iki dili bir dil ve bir naḳış eylemiş olur. (8) Ve cemī‘ zūrriyet-i benī ādemūñ ḥaḳīḳatinde (9) ḥādīsi ve mehdīsi olur ve kendü nefsinı (10) ve kāffe-i enāmı şirkden ve zulmden ve (11) cevrdan ḳurtarmış olur. Ve yoḥsul ile **[115b]** (1) bayı berāber eylemiş olur ve cemī‘ mezhebi bir eylemenūñ (2) ma‘nāsı oldur ki cemī‘ mezhebūñ

¹¹⁸⁴ Müellif, bu ifadeyi ḥadis olarak zikretmektedir. Doğrusu Âl-i İmran suresinin 59. ayetidir. Meali şöyledir: “Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı.”

¹¹⁸⁵ Hadis: “Kur’an’ın bir zahiri, bir batını mevcuttur.” Suyûti, El- İtkan, II, 1220; Zerkeşî, II, 154.

murādı ve (3) teveccühü Hakk'ı'dur ve Hakk'dan murād bu kelime-i (4) kadīm-i ilāhīdür ki kelime-i bākīyedir ve cemī' mezhebūn ve (5) milletūn ma'nā yüzünün kıblesidir.

(6) Niçün kim Hakk Te'ālā'[ya] bir mezheb ve millet (7) bir olmayınca şirkiyyet lāzım gelür, kavğa (8) çoğalır ve cevr ve zulm lāzım gelür. İmdi (9) hāşā ki böyle ola. Hakkikatde Hakk birdür (10) ve mezheb birdür. Ya'nī bir iki olmaz, şirk olur. (11) *İnnāllāhe lā yağfiru en yuṣṣrake bihi.*¹¹⁸⁶ Ya'nī [116a] (1) Allāh Te'ālā aña şirkiyyet getüreni yarlıgamaz (2) ve müşrikūn imānı dürüst degüldür. Eger (3) zākir eger zāhid dağı olursa. Zīrā (4) zāhid ve 'ābid bu ikilikde (5) kalana dirler.

Hakk'ı kendü mazharında (6) görmeye ve cemī' eşyāda şehādet eylemeye (7) ve Hakk korkusından yimegi ve içmegi terk (8) eyleye ve gice ve gündüz şavm u şalāt [ile] (9) meşğul ola. Yoḥsa şol 'ārifler kim (10) *men 'arefe*¹¹⁸⁷ hükmiyle Hakk'ı cemī' eşyānuñ (11) zerrelerinde hāzırūn göreler ve yirde ve gökde [116b] (1) Hakk'dan gayrı nesne görmezler. Ve anlarūn gelmeleri (2) Ḥorāsān'dur ve yimekleri ve içmekleri nūr olur. (3) Zīrā kim cemī' me'kulāt u meşrübāt (4) ki 'ālem-i gaybdan neşv ü nemā bulup (5) 'ālem-i şehādete gele ve (6) insāna lokma olayın diyü arzū ider. (7) Niçün kim Allāh Te'ālā cemī' mevcūdātı (8) insānuñ yüzi şuyına ve muḥabbetine (9) halk eylemişdür ki (10) *Ḥalaqtu'l-ālema li eclikūm ve ḥalaqtukum li eclī.*¹¹⁸⁸ Ya'nī demek olur (11) ki 'ālemi sizūn için ve sizi benüm için halk eyledüm. [117a]

(1) İmdi ey tālib-i ma'ārif! Mecnū'ı kā'ināt (2) bizüm içündür ve biz dağı mevcūdātūn hakkikatini (3) ve māhiyyetini aňlayup bilmek için gelmişsiz ki (4) mecnū'ı eşyānuñ hakkikatı insāndur ve (5) insānuñ hakkikatı kelām-ı kadīmdür. Bir ك [kef] bir ن [nun] dur. (6) يس [yā-sīn] dür. Emr-i Bārī'dür (7) ve rūḥdur. Ve esmā-yı küll ve esmā-yı ḥüsnā (8) insānuñ vechinde mektüb ve mestürdur. (9) Ādem dört 'anāşırdan mürekkebdür: āteşden, (10) havādan, mādan, turābdan. Bütün cümlesinūn (11) aşlı ve hakkikatı insānda mevcüddur ve hem [117b] (1) dört yirde dört kitābetdür ve her bir kitābet (2) bir Ādem[dür] ve kelāmullāh yigirmi sekiz ḥurūf giymişdür. (3) Elde ve ayakda, vechinde ve nutkında. (4) Tā ma'lūm ola ki 'anāşır-ı erba'a hakkikatı

¹¹⁸⁶ Nisā 4/116: "Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz."

¹¹⁸⁷ Hadisin tamamı şu şekildedir. Men 'arefe nefsehu feḥad 'arefe rabbehu. Anlamı: "Nefsini bilen Rabbini bilir." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafā, 2/262.

¹¹⁸⁸ Hadis: "Ālemi sizin için yarattım. Sizi [ise] kendim için yarattım." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafā I-265/827.

(5) gine bu yigirmi sekiz harf oldu ve şîfât-ı (6) insânı giymişdür. Şîfât-ı evliyâ vü enbiyâdur. (7) Her kimse kim bu ‘anâşır-ı erba‘ayı böyle (8) bilmeseydi ol kişi mürebbîni ve rabbini bilmemişdür (9) ve arzuñ mîrâsın yimemiş olur. Şâlihûndan (10) degüldür. **Enne’l-arḍa yerîşuhâ ‘ibâdiye’ş- şâlihûn.**¹¹⁸⁹

(11) Ve bir dahı Hâzret-i risâlet buyurur ki **[118a] (1) Ḥalaḳâllâhu Te‘âlâ re’s-e Âdeme ve cebhetuhu min turâbi’l-Ka’be (2) ve şadrahu ve zahrahu min beytü’l-Muḳaddes (3) ve yedehu’l-yemîn min arḍi’l-meşriḳ ve yedehu’l-(4) yesâr min arḍi’l-mağrib.**¹¹⁹⁰ (5) Ya’nî Allâh buyurur: (6) Âdem’ün başını ve alnını (7) Ka’be toprağından ve (8) arkasıyla göğsini Kudüs-i mübarekeden ve (9) sağ elini maşriḳdan ve şol (10) elini mağribden ve sağ (11) ayağı[ı] Mısır toprağından ve şol ayağı[ı] Hicâz’dan yaratdım dir Allâh. **[118b] (1) Ve bir ḥadîşde**¹¹⁹¹ **Feselâmun leke (2) min aşḫâbi’l-yemîn.**¹¹⁹²

İmdi insânun her a‘zâsı (3) kâ’inâtun bir maḥallinden alınmışdır. Niçün kim (4) bu kâ’inât yedi iklîm dört küşedür. (5) İki kulaḳ, iki göz, iki burun, (6) bir ağızdur. Kalem[ün] her bir rûknü insânun bir rûknüne (7) muḳâbil vâḳi‘ olmuşdur. Vechi maḥall-i (8) Ka’be’dür ve şadr u zahır maḥall-i Kudüs’dür ve (9) sağ el maḥall-i maşriḳ ve şol el maḥall-i (10) mağribdür ve sağ ayak maḥall-i Mısır ve ve şol (11) ayak maḥall-i Hicâz vâḳi‘ olmuşdur ki cümlesi **[119a] (1) yedi rûkn olur.** Ve ‘anâşır ki (2) erba‘adur. Cümleñün aşıldur. Yedi iklîm, (3) dört küşe olur ve her yedi ‘anâşıra (4) darb eylesek dört kerre yedi yigirmi (5) sekiz ider. Nuṭḳ-ı Âdem ‘aleyhi’s-selâm (6) muḳâbilinde cemî‘ sinün aşıldur ve (7) ḥaḳîḳati olmuşdur. Ve bir dahı bu kârgâh-ı (8) ‘âlemde yedi yıl vardır ki yedi yirden (9) eserler ki biri kıble ve biri gün toḡusu (10) ve biri şimâl ve biri qarâyıl ve biri yıldız ve biri (11) gün batısı ve biri lodos vâḳi‘ olmuşdur. Mecnû‘ı **[119b] (1) yedi yıldır.** Her biri bir iklîmden zühür eyler. (2) Niçün kim nefes-i Raḥmândur ki **Lâ (3) tesebbu’r-rîḥa‘ fe innehu min nefesu’r-Raḥman.**¹¹⁹³ (4) Ya’nî Hâzreti Risâlet buyurur kim (5) yile sövmeñ, nefes-i

¹¹⁸⁹ Enbiyâ 21/105: "Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır."

¹¹⁹⁰ Hadis: "Allah Adem’in başını ve alnını Kâbe toprağından, sırtını ve göğsünü Beytü’l-Mukaddes (Kudüs)’ten sağ elini doğudan Horasan’dan, sol elini batıdan, sağ ayağını Mısır toprağından ve sol ayağını Hicaz toprağından yarattı." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁹¹ Esasen bu bir hadis değil, ayettir.

¹¹⁹² Vâkı‘a 56/91: "'Ey sağdaki! Sana selam olsun!'"

¹¹⁹³ Hadis: "Rüzgârı sövmeyin, çünkü rüzgâr Rahman’ın nefesidir." İbn Mâce, Sünen, 98.

Raḥmāndur ve bir (6) daḥı buyurur kim *İnnī vecedtü 'r- (7) rīḥa ' min ṭarafī 'l-Yemen.*¹¹⁹⁴ Ya 'nī (8) ben buldum Raḥmān' uñ yilini ṭaraf-ı (9) Yemen' den egerçi yil çokdur.

Fe'emmā bu (10) yedi yil meşhūr yıllerdür ki (11) her biri bir yirden eser ve zuhūr eyler. **[120a]** (1) Ve bu yedi yil[i] eger 'anāşıra ḍarb (2) eylesek yigirmi sekiz olur kim (3) nuṭḡ-ı Ādem muḳābilindeki nuṭḡullāh (4) ve nefes-i Raḥmān ḥaḳīkatidür (5) ve hem ṭaraf-ı Yemen' den zāhir olur ve (6) bir daḥı yedi ḳat yir vardur ve yedi (7) ḳat gök vardur ve yedi deryā (8) ve yedi muşḥaf ve yedi ḥaṭṭ vardur ki (9) Ḥaẓret-i Nesīmī beytinde dimişdür kim:

(10) *Yedi gök yedi deryā yedi muşḥaf yedi (11) nuṭḡ*
Ḥaḳḳ' dan mest olupdur mest bīḥ ve çār mest

[120b] (1) İmdi ey tālib-i ma'ārif! Allāh Te'ālā (2) yiri ve gögi yedişer ḳat ve yedişer ṭabaḳa (3) eylemişdür. Tā kim tāliblere āsān ola. (4) Kelime-i ādemoiyyet biline kim kelāmullāhdur. *Elleẓī (5) ḥaleḳa seb 'a semāwātīn ṭībāḳā.*¹¹⁹⁵ Ve (6) bir daḥı *Leterkebunne ṭabeḳān 'an ṭabaḳīn.*¹¹⁹⁶ (7) Ḳur'ān daḥı yedi baṭındur ve yedi ḥarf (8) üzerine inmişdür kim yedi ḥaṭṭ-ı Havvā (9) muḳābilinde. Fātiḥa daḥı yedi āyetdür. (10) Bu yedileri ḳaçan istivā ile bir eylesek (11) her biri sekiz olur ve her sekiz 'anāşır-ı erba'aya **[121a]** (1) ḍarb eylesek otuz iki kelime-i (2) kelām-ı ḳadīm-i ilāhī olur. Gine nuṭḡ-ı (3) Perverdigār cemī' eşyānuñ merkezi (4) vāḳi' olmuşdur.

İmdi bir daḥı bu kim (5) bir haftamız yedi gün ve bir ayumuz dört (6) haftadur. Dört kez yedi gine yigirmi (7) sekiz kelime-i ilāhīye işāretdür. Seyr-i ḳamer üzerinedür. (8) Devr eyler. *Ve 'l-ḳamera ḳaddernāhu menāzile (9) ḥattā 'āde ke 'l- 'urcūni 'l-ḳadīm.*¹¹⁹⁷ Ḳamerī taḳvīm (10) üzerine seyr eyler. Ḳaçan kim yigirmi sekiz menzili (11) seyr eyler. Otuz günde, yigirmi toḳuzda görünür. **[121b]** (1) Ve bir günümüz on iki sā'atdür. On iki (2) burc ve on iki seyyāre muḳābilinde (3) gice ve gündüz seyr eyler. Kitābet-i vech-i (4) ādem muḳābilinde on iki kitābetdür. (5) Ve on iki daḥı maḥall ü ḥāll yigirmi dört (6) olur. Ve bir ayumuz üç yüz altmış sā'atdür (7)

¹¹⁹⁴ Hadis: "Ben rüzgārı Yemen tarafında buldum." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹¹⁹⁵ Mülk 67/3: "O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır."

¹¹⁹⁶ İnşikāk 84/19: "Şüphesiz siz hālden hāle geçeceksiniz."

¹¹⁹⁷ Yāsīn 36/39: "Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur."

ve üç yüz altmış gün muḳābilindedür (8) ve güneş daḥı felekü'l-burcda üç yüz (9) altmış derece seyr eyler. Ol daḥı taḳvīm-i (10) kamer üzerine devr eyler.

Maşrıḳdan (11) tā maḡribe varınca ve maşrıḳ daḥı üç yüz altmışdur. **[122a]** (1) Maḡrib daḥı üç yüz altmışdur. (2) Niçün kim şems iki gün bir yirden toḡar, (3) tolanur ki yüz seksen gün uzar (4) ve yüz seksen gün kısar. Zīrā kim (5) yüz seksen ile yüz seksen (6) üç yüz altmış gün olur. Ve her felekü'l-(7) burc gök yüzünde on iki burcdur ve (8) her burcumuz otuz derece olur. (9) Mecnū'ı üç yüz altmış derece üç yüz (10) altmış günün muḳābilinde ḳarār tutmuşdur. (11) Ve üç yüz altmış günümüz altı kerre Ḥavvā, altı kerre **[122b]** (1) Ādem taḳsīmindedür. İşāret insāna şāhiddür. (2) Niçün kim ḥilḳat-ı insānda üç yüz (3) altmış pāre kemik ve üç yüz altmış (4) pāre tamar ve üç yüz altmış deri, (5) üç yüz altmış ḳan ve üç yüz (6) altmış et ve üç yüz altmış deri. (7) Mecnū'ı ay ve gün ve sā'at muḳābilinde (8) maḳsūm ve muḳarrer olmuşdur. Ḥazret-i (9) risālet buyurur: *İnne fī'l-insāni (10) selāse mi'e ve sittüne mafşalān.*¹¹⁹⁸ **(11)** Ve üç yüz altmış derecenün her derecesi **[123a]** (1) altmış daḳīkadur ve her daḳīka altmış (2) şāniyedür. Ve rābi'a ve ḥāmise tā 'aşire (3) varınca böyle gider ki Ādem ve Ḥavvā, (4) kelime-i ilāhī altmış kelime olur. Anuñ (5) üzerine mebnīdür. Ve bir yılımuz sā'ati (6) dört biñ üç yüz yigirmi sā'at ider. (7) İki kerre Ḥavvā ve yetmiş iki kerre Ādem muḳābilinde (8) sā'at olur.

İmdi ey tālib-i (9) ma'ārif-i esrār-ı ilāhī! Cemī' arz u semāvāt (10) içinde olan ayumuz ve günümüz ve (11) sā'atümüz ve haftamız ve yirümüz ve göğümüz ve cennetümüz **[123b]** (1) ve cehennemümüz ve ḥūrī ve ḡilmānumuz ve mīzān ve şirātumuz (2) ve Ka'be ve Ḳudūs'ümüz ve 'arş-ı kürsümüz ve (3) şehādet ve şalātumuz ve oruç ve zekātumuz (4) ve abdest ve ezānumuz ve ḳāmetümüz ve şerā'it ve (5) vācibātumuz ve ḳānūnumuz ve cemī' erkān (6) ve aḥḳām-ı dīnümüz ve eşyā ser-be-ser ḥilḳat-i (7) insānı giymişdür ve ḥilḳat-i insāna (8) şāhiddür. *Minhā ḥalaknākum (9) vefīhā nu'īdukum veminhā nuḥricukum (10) tūraten uḥrā.*¹¹⁹⁹ Ve bir daḥı. *Minhu bedā'u ve ileyhi (11) ye'ūd.*¹²⁰⁰

¹¹⁹⁸ Hadis: "İnsanın üç yüz altmış mafsalı vardır." Müslim, Müsâfirîn 84.

¹¹⁹⁹ Tâ-Hâ 20/55: "(Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız."

¹²⁰⁰ Hadis: "O'ndan başladı ve O'na döner." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

İmdi sâbit oldu kim **[124a]** (1) cemî' mevcûdât insân ile (2) bir haqîkat ve bir zâta şıfâtdur ve (3) bu insân kâ'inātuñ hem zâtı ve hem (4) şıfât-ı mazharıdır ki zât (5) şıfâtıñ ve şıfât zâtıñ 'aynıdır (6) ve zât şıfâtdan ve şıfât zâtdan (7) münfekk ve munkaṭı' olamaz. Niçün kim (8) kelime-i qadîm-i ilâhî bir zât ve bir şıfât meşâbesinde (9) âyîne düşmüşdür. Vech-i âdemde (10) ezeli ve ebedî mektûb ve mestûrdur kim (11) böyle şehâdet eyler ki **[124b] (1) Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden resûlullâh**¹²⁰¹ hükmiyle (2) cemî' 'âleme ve beni âdeme nidâ eyler ve söyler ki (3) Allâh'dan gayrı ilâh yokdur ki maḥall-i (4) zâtdur ve Muhammed dahı anuñ Resûlûdür ki (5) maḥall-i şıfâtdur. Ve Resûl diyü (6) gâ'ibden haber getürene dirler ki Hazret-i (7) risâlet 'âlem-i gâ'ibden 'âlem-i şehâdete (8) getürür idi. Ve Haqq Te'âlâ'nun sırrını (9) ve haqâyıkını ve cemî' mermüzâtını kelime-i (10) ilâhîdür ki meşâyih anı nice 'ibâdet ve (11) izâfetle ta'bîr ve ta'rîf eyler ki **[125a]** (1) 'âlem-i gayb ve 'âlem-i melekût ve (2) 'âlem-i lâhût ve 'âlem-i nâsût (3) ve 'âlem-i ceberût ve 'âlem-i ervâḥdan 'âlem-i (4) ecsâma ve 'âlem-i ḥilkatden 'âlem-i emre (5) ve 'âlem-i emrden 'âlem-i mürekkebe ve vücûd-ı (6) mutlakdan vücûd-ı müfide ki maḥall-î tafşîldür (7) haber virdi.

İmdi ey tâlib! Hazret-i (8) risâlet[ün] bu sırrı, bu haqîkati kelâm-ı qadîm ile (9) kelime-i ilâhîdür. 'Âlem-i icmâlden 'âlem-i tafşîle (10) getürüp âşikâre kılması ne vech ile (11) mümkîn oldu ki zât şıfâtdan ve kelâm **[125b]** (1) mütekelimden Haqq Te'âlâ'nun, vâcibü'l-vücûduñ, (2) cemî' eşyânuñ mazharında nice müşâhede (3) görineydi. İmdi çare yokdur. Mâdem ki (4) bu otuz iki kelime-i qadîm-i ilâhî-yi ezeli ve ebedî, (5) Haqq Te'âlâ'nun zât-ı şerîfinde şıfât (6) olmayaydı şıfât mevşûfdan (7) ve kelâm mütekelimden ne vecih ile tecellî (8) eyleyeydi, bâkiyye hükmiyle bir haqîkat ve (9) bir mâhiyyet olur ve cemî' eşyâya (10) kâfî ve şâfî ne tarîkle olurdu?

(11) İmdi cemî' eşyânuñ tecelliyyâtı kelâm-ı **[126a]** (1) qadîmden kelâmdur ki (2) nuṭṭ-ı Âdem 'aleyhi's-selâmdur (3) ve cemî' eşyâya muḥîṭ olup rahmet (4) cihetiyle ihâta eylemişdür ve şâmil (5) olup toğmuşdur. Kavlulu Te'âlâ: **Veraḥmetî (6) vesi'at külle şey'in.**¹²⁰² (7) **Ellezîne yettebi'üne'r-rasûle'n-nebiyye'l-ummiyye'l-(8)**

¹²⁰¹ Kelime-i Şehâdet: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed O'nun elçisidir."

¹²⁰² A'râf 7/156: "Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır."

*leẓī yecidūnehu mektūben indehum (9) fī't-Tevrāti ve'l-İncīl.*¹²⁰³ Ya'nī benüm rahmetüm (10) her şeyde şıgdı. Yeter oladur ve rahmetümi virdüm (11) şol kimesnelere kim takvā itdiler. **[126b]** (1) Ve şunlar ki Resüle tābi' oldılar ki (2) nebīyyü'l-ümmīdürler ve anuñla biledürler (3) kim Tevrāt'da ve İncil'de ve Furqān'da buyurur ki (4) *Vesi'te külle şey'in rahmeten ve ilmen.*¹²⁰⁴ Ya'nī (5) şıgduñ sen her şeyde rahmet cihetinden (6) ve ilm-i kelām-ı kadīm ki Hakk Te'ālā'nuñ (7) hem zātı ve hem şıfātıdır. Cemī' mevcūdāta (8) ve mecmū'ı eşyāya şıgdı ve şāmil olup (9) kāfī ve şāfī oldı. Niçün kim mecmū'ı (10) eşyā ilim cihetinden Hakk Te'ālā'nuñ (11) şıfātı vāki' olmışdur. Fe'emmā insān **[127a]** (1) zātına mazhar düşmişdür. Şol (2) sebebeden *Mā vesi'anī arđun ve lā semāun (3) illā vesi'anī kalbi 'abdü'l-mü'min.*¹²⁰⁵ Ya'nī (4) Hakk Te'ālā buyurur ki "Ben şıgmadum arza (5) ve semāvāta. İllā şıgdum mü'min kulumuñ kalbine."

(6) İmdi ey ehlullāh ve ey ma'ārif-i billāh! (7) Allāh Te'ālā vācibü'l-vücuddur. Semāvāt ile (8) arzda toptoludur. Semāvāt ile arzuñ nūrı (9) nūrullāhdur ki *Allāhu nūru's-semāvāti ve'l-arđ.*¹²⁰⁶ (10) Fe'emmā Allāh Te'ālā'[y] semāvāt ile arz[un] bilmeklige, (11) añlamaqlığa yirüñ gögüñ kudreti yokdur. İllā **[127b]** (1) Hakk'ı bilmeklik ve añlamaqlık insāna müyesser ve (2) muqadder olmışdur. Şol sebebeden buyurur ki (3) 'Ālemi sizüñ içün ve sizi benüm içün halk eyledüm (4) diyü.

İmdi ey tālib-i 'ārif-i billāh! (5) Allāh Te'ālā yirlere göklere (6) şıgmadı. İllā mü'min, ma'ārif kalbine şıgdı. (7) Mü'min ve ma'ārif aña dirler ki ehl-i tahkīkdür. (8) Geldiler. Hakk'ı cemī' eşyāda gizlü iken ve (9) mahfī iken müşāhede eyleyüp gördiler ve (10) *küntü kenzen mahfiyyen*¹²⁰⁷ sırrını 'ālem-i icmālden (11) maḥall-i tafşīle getirüp āşikāre kıldılar ve **[128a]** (1) mecmū'ı eşyāda müşāhede (2) eylediler. Ve her kim bu esrārı bilmedi ve kendü (3) daḥı bu nokta gibi irāde-i cüz'i idügin (4) kendüsi daḥı bilmedi ve nefsinı tuymadı. (5) Rabbini bilmedi, emānet[i] şāhibine ulaştırmadı.

¹²⁰³ A'rāf 7/157: "Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resüle, o ümmī peygambere uyan kimselerdir.

¹²⁰⁴ Mü'min 40/7: "İlmin ve rahmetin herşeyi içine almıştır."

¹²⁰⁵ Hadis: "Yerlere ve göklere şıgmadım, ancak mü'min kulumun kalbine şıgdım." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafa C.II, 195.

¹²⁰⁶ Nūr 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur."

¹²⁰⁷ Hadisin tamamı şu şekildedir: "küntü kenzen mahfiyyen fe aḥbebtü en u'rafe fe ḥalaktü'l-halka li ya'rifün." Anlamı: "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafa, II/132.

(6) *Ẓalūmen cehūlā*¹²⁰⁸ oldu ve hā' ininden oldu. (7) *İnnallāhe lā yuḥibbu 'l-hā'inīn*¹²⁰⁹ ki emānet-i Hakk'a (8) hıyānet eyledi. *Ve lehum 'aẓābun elīm*¹²¹⁰ (9) içinde hālid kaldılar. Zīrā kim bu kārgāh-ı (10) 'ālem iktizā-yı Hakk ile gice ve gündüz gerdiş (11) eyleyüp 'ālem-i ğaybdan 'ālem-i şehādete ervāḥ [128b] (1) тұrmayup getürmektedir. Niçün kim şāyed (2) benüm ḥaḳīḳatüm ve māhiyyetüm biline diyü gerdiş (3) eyler. Şā'ir buyurur:

(4) *Ebr-i yādıma hūrşīd-i felek derkārende*

(5) *Tā tevānī yekef ārāyī ve ğaflet neḥorī*

(6) *Hemrāz behr-i to sergeşte-i ferman berdār*

(7) *Şart-ı inşāf benāşed ki to fermān berī*

(8) İmdi ey 'āşık-ı ma'ārif! Bu beytün (9) dahı ma'nāsını bilmek gerek kim (10) degül mi zemīn ve āsumāndan ötürü (11) sergeşte olup leylen ve nehāren [129a] (1) Allāh Te'ālā'nuñ emriyle gerdiş-i kelime-i ilāhīnün (2) iktizāsıyla fermānber olup bir ān (3) ve bir sā'at eglenmeyüp seyr eyler. İmdi öyle (4) olsa şart-ı inşāf degüldür kim (5) biz bu zemīn[ün] ve āsumānuñ sırrını ve ḥaḳīḳatini (6) ki Hāzret-i risālet kelime-i kadīm-i ezelī ve ebedī (7) ğayrı mürebbī ve ğayrı maḥlūk olup mecmū'ı (8) eşyāyı ihāta eylemişdür. Ve cemī' (9) zerrāt-ı kā'ināta muḥīt ve şāmildür ve şāfī (10) ve kāfīdür. Okumayup bilinmese Allāh (11) Te'ālā'nuñ emānetini ve 'ahdini şaymamış ve [129b] (1) Hakk Te'ālā'nuñ dīdārından mahrūm ve bī-(2) naşīb ḳalur ki isterse şeytān (3) ḳadar 'ilmi olsun. Gine aña şeytān-ı bī-(4) īmān dirler. Böylece ḳalur ki Hāzret-i risālet (5) buyurur: *Lā īmāne (6) li men lā emānete lehu ve lā dīne (7) li men lā 'ahde lehu.*¹²¹¹

İmdi ḡābit oldu ki (8) benī ādemün üzerlerine 'ahd u peymān ve (9) 'ahd-i emānet kendü nefislerin ve ḥilḳatlerin (10) ki vechinde ve nuṭḳında añlayup (11) bileler ve añlamayup ḳalursa ḥayvān ve şeytān [130a] (1) olur. Niçün kim ḥayvān diridür (2) ammā kendüyi ve Hakk'ı bilmeyene dirler. Şeytān (3) diyü añlamayup

¹²⁰⁸ Ahzâb 33/72: "[Çünkü o] çok zalimdir, çok cahildir."

¹²⁰⁹ Enfâl 8/58: "Çünkü Allah, hainleri sevmez."

¹²¹⁰ Nahl 16/117: "Hâlbuki (ahirette) onlara acıklı bir azap vardır."

¹²¹¹ Hadis: "Emaneti olmayanın imanı yoktur. Ahdi olmayanın [ise] dini yoktur." Müslim, Müsâfirîn 62.

mürşide varup (4) özini bilmeyüp irâdesini teslîm (5) itdügün tuynca secde kılmayana dirler. (6) Zîrâ şeytân dahı çok bilürem, (7) ‘ilmüm var, ‘âlimüm, cümle melekleri okudurum (8) dirdi. Ammâ Âdem’e secde eylemedi. Kendüye (9) âdem mürşid idügün tuymadı. Bu sebebden (10) Hakk diyüp mürşide teslîm-i tām itmedüğinden (11) Âdem’i aılamayınca aña şeytân-ı la’în dinildi secde kılmadı diyü. **[130b]**

(1) Zîrâ şeytân şeytân olmağa sebep Âdem (2) olmışdur. Zâhirde mahzûn kalmağa (3) sebep bâtın olmışdur. Qavluhu Te’âlâ: **Ve (4) iz kılñā li’l-melā’iketi’s-cudū li-âdeme (5) feseceđū illā iblīse ebā vestekbera (6) vekāne mine’l-kāfirīn.**¹²¹² Şeytân aıladı ki lî (7) ğayrullāh var, şirk itdi. İmdi (8) ey tālîb! Ğayrı bu fırsatı ve bu hākîkatı elden (9) gidermeyüp kendü nefsumızı aılayup (10) hākîkatümüzü idrāk eyleyelüm. Yoısa (11) cān müfāraķat olduķdan soıra çāre yoķdur. **[131a]** (1) Bu fırsat ve bu hākîkat ele girmez. (2) Cemāl-i Hakk’dan a’mā kalınur. Qavluhu Te’âlâ: (3) **Vemen kāne fī hāzihī a’mā fehuve fī’l-āhireti a’mā (4) veğallu sebīlen.**¹²¹³ İmdi ma’lumdur ki (5) bunda ‘amā olan āhiretde dahı a’mā olur.

(6) Hāzret-i risālet buyurur: (7) **Men lem yerallāhe fī’l-dünyā ve lem (8) yerallāhe fī’l-āhireti.**¹²¹⁴ Bu dahı (9) bu ma’nādur ki bunda görmeyen anda (10) dahı görmez. Yolun[1] yitürmiş olur niçün kim (11) yol yitürmek berr u yābāna düşmekdür ki ne geldüğü **[131b]** (1) yolu ve ne gitdüğü yolu bile. Böylece (2) **muzebzzebīne beyne zālīke lā ilā.**¹²¹⁵ Bir kişı (3) kendü vaţan-ı aşliyyesin bilmese ol (4) kişı **hubbü’l-vaţan mine’l-īmān**¹²¹⁶ sırrıyla bir hākîkat (5) olmasa kendü hākîkatını ve aşlını (6) yitürmiş olur. Muħabbetullāhdan ayrılmış (7) olur kim Allāh aña merħamet eylemez. Er-Raħīm’üñ sırrını, (8) merħametini inkār eylemiş olur ki (9) **eşedü’l-‘azāb müfāraķatü’l-aħbāb**dur.¹²¹⁷

(10) Dünyāsında ve āhiretinde muħabbetini ve aħbābını (11) aldırılmış olur ve dīdār-ı Hakk’dan mahrûm kalur. **[132a]** (1) Dahı ğurbetde meşakkat çeküp zahmet (2) görür. Zîrâ seyr u seyāhatden murād, (3) ğanī olup gine vaţana gelüp kavuşmaķdur (4)

¹²¹² Bakara 2/34: "Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."

¹²¹³ İsrâ 17/72: "Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır."

¹²¹⁴ Hadis: "Kim Allah'ı dünyada görmezse ahirette de göremez." Tirmizî, Fiten, 7.

¹²¹⁵ Nisâ 4/143: "Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar."

¹²¹⁶ Hadis: "Vatan sevgisi imandandır". El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/345.

¹²¹⁷ Anlamı: "En şiddetli azap, kişinin sevdiklerinden ayrılmasıdır."

ve benî âdemüñ sırr-ı haķīķati gine mürşid ile (5) âdem idüğün bilince ‘ibâdet eyledügi yiri (6) añlamaķdur ve âdeme ‘ubüdiyyet gerekdür. (7) *Vemā ħalaķtu ‘l-cinne (8) ve ‘l-inse illā liya ‘budün.*¹²¹⁸ (9) Ey *Lī-ya ‘rifün*¹²¹⁹ eylemedi ve bī-behre ve (10) bī-naşīb oldu.

İmdi ey tālib-i ma‘ārif-i (11) billāh! Şol zümre-i haķīķat ve ehlullāh kim cemāl-i [132b] (1) Haķķ’ı kemā hüve haķķahu ğayb-ı şēhādetde (2) müşāhede eyleyüp gördiler. Âdem ve Havvā’[nun], (3) kelime-i ilāhīnün ve Raĥmān’uñ raĥmet-i ĥimāyetinde (4) emīn ve sālīm oldılar. Ulū’l-elbab ve (5) ulū’l-ebşārdan oldılar ve hem aşĥāb-ı (6) yemīnden olup kitāb-ı haķīķatlerin (7) okudılar ve bildiler ve anlara Cenāb-ı (8) Haķķ’dan zerre dālalet irişmeyüp (9) merĥūm ve maġfūr oldılar. *Femen ūtiye (10) kitābehu biyemīnihi feūlā’ike yaķra’üne kitābehum (11) velā yużlemüne fetilān.*¹²²⁰ Ehl-i cennet ve [133a] (1) ve ehl-i dīdār oldılar ve maķām-ı rubūbiyyetde (2) tefahĥurla ve ta‘zīmle ĥayāt-ı ebediyyete (3) vāşıl olup dīdār-ı Haķķ’la ki (4) cennet-i haķīķatdūr, cāvid u ĥālid qaldılar. Ĥazret-i (5) Risālet buyurur: *İnnallāhe (6) cennetun leyse fīhā ĥūrūn (7) ve lā kuşūr ve lā leben ve lā ‘asel.*¹²²¹ İmdi (8) bundan daĥı murād dīdār-ı Haķķ’dur ki kelime-i (9) qadīm-i ilāhī mektūb ve mestūrdur ve zāt (10) ve şıfāt meşābesinde birbirine āyīne (11) olup vech-i âdemdeki cemāl-i Haķķ ve şūret-i [133b] (1) Raĥmān ĥükmiyle tecellī eylemişdür ki *Ĥalaķallāhu (2) Te ‘ālā âdeme ‘alā şūretihi ve ‘alā şūretü’r-(3) Raĥmān*¹²²² dūr. Böyle olunca Âdem şūretullāh (4) ve şūret-i Raĥmāndur ve cennet-i (5) enbiyā vü evliyā oldu ki anda ne ĥūr ve (6) ne kuşūr ve ne leben ve ne ‘asel (7) vardır. Fe’emmā ma‘nen ve haķīķaten (8) ĥūr, kuşūr ve leben ve ‘asel cümlesi (9) anda mevcūddur ki kelime-i ilāhī mazĥarı (10) olduğı içün cemī’si ĥūr, kuşūr, ġilmān (11) vecihlerinde tecellī eylemişdür ki [134a] (1) kitāb-ı ebrār andan kināyetdūr.

¹²¹⁸ Zâriyât 51/56: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."

¹²¹⁹ Tüm müfessirler "Biz insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" şeklindeki Zâriyât suresinin 56. ayetini açıklarken 'illā li yabudun' (bana ibadet etsinler diye) ifadesini 'lī-ya ‘rifün' (tanısınlar, bilsinler diye) şeklinde tefsir etmiştir. Böylelikle marifet olmadan ibadetin olmayacağını vurgulamışlardır.

¹²²⁰ İsrâ 17/71: "(O gün) her kime kitabı sağından verilirse, işte onlar kitaplarını okurlar ve kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar."

¹²²¹ Hadis: "Allah'ın bir cenneti vardır ki, orada ne huri, ne köşkler, ne süt ne de bal vardır." Buharî, Edeb: 96.

¹²²² Hadis: "Allahu Teâla âdemi kendi sureti ve Rahman sureti üzerine halk etti." İbn Hâcer 5/182-183.

Ve a' lā-yı (2) 'illiyyūndur ki esfelü's-sāfilindür (3) ve mecmū'ı eşyāyı ve eşkāl u hayvānātı (4) esāmī ve muhtelifetü'l-ecsām ile ihāta (5) eyleyüp her birine hayırdan ve şerrden ve (6) nef'den ve zārardan ve küfrden ve imāndan (7) cemī' mezkūrāt ile birer isim ıtlāk (8) eylemişdür. Ve elsine-i muhtelifi ile zıkr (9) eylemişdür ki cemī'si bu (10) kelām-ı kadīmūn kelāmı hakkında ve himāyetindedür. (11) Vech-i ādemde ezeli ve ebedi kitāb-ı ilāhīdür ki **[134b] (1) Kitābun merķūm.**¹²²³ *Yeşheduhu 'l- (2) muḳarrabūn.*¹²²⁴ Bir kitāb-ı merķūmdur ki anı muḳarrebler şühūd eyler ve (3) tayyib-i tāhirler, mürşid-i kāmiller bilüp (4) okurlar. *Lā yemessuhu illā 'l-muṭahherūn*¹²²⁵ (5) anlardur ki muḥabbet-i dünyevīden ve muḥabbet-i (6) efkār-ı gayrıdan ve küfr ü dalāletden (7) ve şirk-i şübheden ve hicāb-ı zulmānīden (8) kurtulup tayyib-i tāhir ve mürşid-i (9) kāmil olmışdur. Zīrā kim Hakk Te'ālā'nun (10) kelām-ı şerīfine bir kişi tahāretsiz (11) cenabet ile yapıssa kāfir ve günahkār **[135a] (1)** olur. Hakk Te'ālā'nun kelām-ı (2) kadīmi ve kitāb-ı 'azāmeti ki mürşid-i (3) ādem aşıl mürebbī ve gayrı mahlūk ve kelām (4) mütekellimūn ve şifāt mevşūfuñ 'aynıdur (5) ki semāvāt ile arzuñ ilāhı ve cemī' eşyānuñ (6) rabbi ve perverdigāridur. Bilince yapışmasa (7) ve her kelāmuñ[ı] hak bilmesa, ğıll u ğışşdan (8) özini pāk itmese kāfirdür ve anlar (9) ki yapışır *İnnallāhe (10) yuḥibbu 't-tevvābīne ve yuḥibbu 'l-muteṭahhirīn.*¹²²⁶ Niçün kim anlar şübheden ve şekkden, korkudan (11) pāk ve tāhir olmuşlardır. **[135b]**

(1) *Ulā'ike 'alā huden min rabbihim ve ulā'ike humu 'l-muflīhūn.*¹²²⁷ (2) Ya'nī kendülerini iflāh eylemişlerdür ki (3) kendülerinde korku ve maḥzūnluk komayup (4) evliyā vü enbiyā zümresinde olmuşlardır ki (5) *Elā inne evliyā'allāhi lā ḥayfun 'aleyhim velā hum (6) yahzenūn.*¹²²⁸ Anlardan kimesne hüzün görmez. Ol dahı (7) kimesneden görmez ve anlar kimseden korkmaz. (8) Zīrā hüzün görmez kim anlar ma'rifet-i Hakk'ı bilmişlerdür (9) ve esrārına vākıf olmuşlardır ve (10) Fātiha'yı güzel bilmiş, ḥātimesi dahı güzel (11) olmuş. Ya'nī mürşidi ve tekbīri anlamışdur. **[136a] (1)** Añlamakdan murād özin (2) añlamakdur. Özin bilmeyince sözün bilmez. (3)

¹²²³ Mutaaffīfın 83/20: "O, yazılmış bir kitaptır."

¹²²⁴ Mutaaffīfın 83/21: "Ona, Allah'a yakın olanlar şahit olur."

¹²²⁵ Vâkı'a 56/79: "Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir."

¹²²⁶ Bakara 2/222: "Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."

¹²²⁷ Lokman 31/5: "İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."

¹²²⁸ Yûnus 10/62: "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeceklerdir de."

Özin bilen Hakk'ı bilir. Özin bilmeyen Hakk'ı bilmez ve (4) Hakk'ı bilmeyen dīdāra irmez ve dīdāra (5) irmeyen hayvāndur. Pes hayvān olanlar (6) dirilik maḳāmıdır. Ma'ārifden ve mürşidden (7) bī-ḥaberdür.

Pes her kim bu ma'ārif iktizāsı (8) ne ise bilmese, ḥürmet görmese ol (9) kimesne mürşidi bilmez ve irmemişdür ve mürşide (10) irmeyen Hakk'ı bilmemişdür ve Hakk'ı bilmeyen Muhammed 'Alī'ye (11) irmemişdür ve anlara irmeyen mülhiddür.

İmdi [136b] (1) ey tālib-i 'ārifān-ı Billāh! Hakk didükleri (2) mürşiddür ve Muhammed didükleri 'ilimdür. 'Alī didükleri (3) kapudur. Zīrā kim bunları cümle āşikāre (4) bildürdüm. Eger ādem iseñ fehm it, (5) eger hayvān iseñ otuñu otla. Zīrā kim (6) bu ḥikmete, bu ḳudrete ādem olan irişür, (7) hayvān olan varur otını otlar. (8) Zīrā kim Hakk Şubḥānehu ve Te'ālā bu on (9) sekiz biñ 'ālemi yokdan var eyledi. (10) Zamān içinde bu on sekiz biñ 'ālemüñ (11) içinde on sekiz yüz biñ maḥlūkāt ḥalk eylemişdür. [137a] (1) Ve her birinüñ dimāğında (2) bir lezzet ve bir çeşnī ve bir ḥikmet ve (3) bir ḳudret ile 'ināyet virmişdür. (4) İmdi farz olan budur ki mürşidi Hakk bile.

(5) Şi'r

Gel ey mü'min beri farz-ı Hüdā'dur

(6) *Hakk'ı bilmek çü ḳavl-i Muştafā'dur*

(7) *Mürşid bilmek dilerseñ bil bu ḳavl-i Muştafā'yı*

(8) *Oḳu 'ilmüñ ḳapısı Murtaẓā'dur*

(9) *Hasan'dur Hüseyin'üm Ābidin'üm*

(10) *Gözüm nūri Īmām Bāḳır beḳādur*

(11) *Beri gel Ca'fer Kāẓım Rızā'ya Taḳī'ye var*

[137b]

(1) *Özüñ lutf-ı sühādur Naḳī 'Askerī*

(2) *Şemhā Mehdī-yi Ma'ārif olupdur*

(3) Cümleye mirât Fethü'l-Ma'ârif

(4) İmdi Hakk Te'âlâ'nun murâdı budur ki (5) hak ile bâtılı fehm idüp (6) Hakk'a ikrâr idüp bâtıldan kaçup (7) bir dahı yalancılara uğramayup zîrâ (8) yalancılar üzerine Allâh'ın la'neti (9) var. Buyurur: **Fenec 'al la 'netallâhi (10) 'alâ 'l kâzibîn.**¹²²⁹ Bir şeyhe ikrâr virüp (11) gayrı şeyh arayınca aña îmânsız dirler. **[138a]**

(1) Yalancı âdemün olmaz îmânı

(2) İçinden gitmeye hergiz gümânı

(3) Bir kişinün gümânı gitmeyince îmânı dürüst (4) olmaz. Ehl-i nefis olur, kendü hâlin[i] (5) görür ve ehl-i tama' olur ve (6) dünyâyı karnına koysañ toymaz ve (7) tekebbür olur, degme sözi işitmez. (8) Pes her kimde bu üç dürlü görürseñ (9) muṭlaḡ şeyṭân-ı merdûd-ı ezeli (10) ve maḡbûn-ı ebedî odur. Zîrâ hakkı söyleseñ (11) inkâr ider ve hakkı inkâr eyleyen ehl-i nefis olur. **[138b]** (1) Gözi görmez ve ehl-i tekebbür olur. (2) Kulağı işitmez ve ehl-i tama' olur. Sözüni (3) yâbâna harc eyler.

İmdi âdemün (4) nefsi gözine bağludur ve gözi kulağına (5) bağludur ve kulağı (6) tekebbür olmasına bağludur. Tekebbür tama' eylemege bağludur ve tama' sözüne (7) bağludur. İmdi bir kimsenün gözi bir nesne (8) görse nefsi ğalebe ider. Tekebbürlük zuhûra (9) görünür ve tama' ziyâde olur ve söz (10) söyleyüp anı ister. Eger virmezse ol kimesneye (11) hased eyler, tekebbürlük eyler. Her kimde tama' olursa **[139a]** (1) ol nefesine hâzırdur. Nefsine tâbi'dür, anda (2) tekebbürlük dahı hâzırdur. Zîrâ nefis dâ'imâ tekebbürdür. (3) Cemî' yaramaz 'ameller bu nefse uyma ve tâbi' (4) olma ile binâ olur. **Vekâne mine 'l-kâfirîne.**¹²³⁰ (5) Şeyṭân kâfirdür ve nefis-i emmâre kâfir oldu (6) tâbi'-i şeyṭân olunca. Zîrâ şeyṭân dahı (7) büyük kâfir oldu. Her kimde var (8) bu üç haslet 'aleyhü'l-la'nedür. Ol (9) bu 'adâvet yedi kez şâdır olunca nâṭık-ı Hakk (10) anuñ boynına geçdi. Tavḡ-ı la'net (11) dile şimdi. Ey **ḡavmin 'aduvvindür.**¹²³¹ Mu'ayyendür ki **[139b]** (1) gösterür her dem şakâvet. Bu üç nesne ile (2) zâhir olupdur,

¹²²⁹ Âl-i İmrân 3/61: "Allah'ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım."

¹²³⁰ Sâd 38/74: "Ve kâfirlerden oldu."

¹²³¹ Nisâ 4/92: "(Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir."

‘Alī’nün āline dürlü (3) haḳāret. Bil anı, kıl teberrā kimde görürseñ. (4) Bu üç filān olur ehl-i hıyānet.

(5) İmdi mürşid birdür, Haḳḳ birdür, ma‘būd birdür, (6) maḳşūd birdür. Eger Haḳḳ’dan ḡayrı bir (7) nesne maḳşūd idinseñ ol ma‘būduñ olur. (8) Pes ma‘lūmdur ki Ḳale ‘aleyhi’s-selām: (9) **Küllü ma‘būdin maḳşūdin ve küllü maḳşūdin ma‘būdin.**¹²³² (10) Pes ma‘lūm ki bir şey Haḳḳ’dan ḡayrı maḳşūd (11) idinse müşrikdir. Ma‘būd idinmişdür, kāfirdür. [140a] (1) **Vekāne mine’l-kāfirīne.**¹²³³ Ya‘nī oldu (2) kāfirlerden. İmdi ehlullāh ve ehl-i (3) āḫiret anlardır. Ma‘lūmdur ki (4) lā-ihṭiyāc olur. Kifāf-ı nefis (5) için ve ḡayrı dünyevī bir nesne için (6) kimesneye ta‘ciz eylemeyüp kendüsi böyle fenāya (7) tenezzül eylemez. Anda elbette ma‘rifetullāhdan (8) ma‘rifet ola. Cümlesini anuñ muḥtācında (9) kıla. İmdi ehlullāh ehl-i ma‘rifet olur. (10) Anlara ‘ārif ve ma‘ārif-i billāh dinür. Allāh (11) ve Allāh’uñ bildüğünü biliciler demek olur kim [140b] (1) ‘ārif bilici ma‘ārif bilici bilüp bilicinüñ (2) bilmesini bilicidir kim böyle olunca cümlesi (3) ma‘ārif olana muḥtāc. Ol kimseye (4) muḥtāc degül.

Pes ma‘lūmdur kim (5) her kim Muḥammed’e, mürşide ikrār eylemedi anuñ (6) haḳḳında buyurur Allāh kim **Vetteḳū’n-nāre’l-(7) letī u’iddet lil-kāfirīn.**¹²³⁴ Şaḳın ol nārdan (8) kim ḥāzırlandı kāfirler için. İmdi ey (9) ṭālib-i ma‘ārif! Bu ḥikmetüñ aşlını bileyim dirseñ (10) ehl-i inkār olma. Zīrā kim bir kişi mürşide (11) irmeyüp ma‘ārif olmasa, ḥālet-i nez’e uğrasa [141a] (1) İmānsız gider bī-şübhe ve bī-gümān. (2) Zīrā ol Ḥazret-i şāh-ı velāyet, (3) Emire’l-mü’minīn ‘Alī ibni Ebu Ṭālib, Selmān’uñ (4) namāzını kılmamışdur iki etmegi yarına (5) lāzım didüğü için. Var fikr eyle, bu sırrı (6) zıkr eyle. Sırrı sırr-ı ma‘ārifdür. Bil özüñ, (7) her ne dirse ḳulaḳ vir diñle sözüñ. (8) Zīrā bir kişi Haḳḳ’a irişmez ṭā kim delīl pīrler (9) olmayınca. İmdi pīrler ma‘ārifdür ve ehlullāh (10) ve ehl-i ‘irfāndur.

Şi‘r

¹²³² Müellif, bu ifadeyi hadis olarak tanıtmaktadır. Aslında bu bir kelām-ı kibârdır. Anlamı: “Bir kişinin maksudı ne ise tanrısı odur; bir kişinin tanrısı kim ise maksudı odur.”

¹²³³ Sâd 38/74: "Ve kāfirlerden oldu."

¹²³⁴ Âl-i İmrân 3/131: "Kāfirler için hazırlanmış ateşten sakının."

Gel ey 'āşık kabûl it sırr-ı 'irfānı

(11) Fenādan maḳşûda ulaş bil bul beḳāyı

[141b]

(1) Kimüñ kim yoḳdur mürşid-i 'irfānı

(2) Muḥaḳḳaḳ görmez ol ḥūrī beḳāyı

(3) Ki bunda kör olan anda daḥı kör

(4) Ūlā sırrdur gümānsız bil bul fenāyı

(5) Geçüp nefinden idrāk eyledüñse

(6) Bildinse mürüvveti çok Murtaẓā'yı

(7) Gel ey 'āşık ma 'ārif-i Ḥaḳḳ'a her dem

(8) Gözüñ görüp bilesin āl-i 'abāyı

(9) Pes. İmdi ey ṭālib-i ma 'ārif-i Ḥaḳḳ! Tebāreke (10) ve Te 'ālā'dan izhār olur zira kim (11) bir ehl-i dünyāya ilhām-ı Rabbānīden veyāḥūd [142a] (1) irşād-ı pīrlerden ḳalbine feyz (2) irerse, ḥavfa düşerse elbette ehl-i ma 'ārif (3) olur. Pes saña kim ma 'ārifden (4) ḳaçasın ve ehl-i dünyā olasın. (5) Ve ammā ma 'ārif iki kısımdur. Biri ma 'ārif-i (6) billāhdur ve biri ma 'ārif-i şan 'at-ı dünyādur. (7) Ya 'nī biri āḥir, öbürü dünyādur. Kifāf-ı (8) nefis içün yiyecek ve içecek ve üşümüyecek (9) giyecek. Zīrā kim biri kim İbrāhīm Edhem'dür. (10) Kerem-i lütfından bu söz söylenür ki bu (11) ma 'lūmdur ki ḳaçan bir pāre yama bulsa ḥırḳasına [142b] (1) yamağa bir yire meydāna atarmış. Ḥaḳḳuñ (2) arasına üç gün тұrurmuş. Eger bir kimesne (3) alursa şāhib[i] budur dir almazmış. (4) Eger kimesne almaz ise alup ḥırḳasına (5) yamarmış.

Bu cümle 'irfān bulanlar bu sırr (6) ile Ḥaḳḳ'a teslimiyyet ile Sultān (7) Eş 'arī gibi Behlül gibi (8) cemī' erenler bir zāt ve bir şıfāt ve ḥayāt ve memātdur. (9) Bunlaruñ cümlesi, 'ārif-i billāh Sultān er-Rıfā'ī, (10) 'Abdü'l-ḳādir, Sultān Bedevī, Sultān Desūḳī (11) evtād-ı dünyā-yı 'irfān oldılar. Ey ṭālib! Ma 'ārifler [143a] (1) ölmez ve erenlere memāt irmez. (2) Zīrā kim erenleruñ rūḥı Muḥammed 'Alī'dür. (3) Zīrā kim biri nūr-ı nübüvvet, biri nūr-ı velāyetdür. (4) İki bir ḥaḳīḳat ve bir hidāyetdür.

Kelām-ı (5) kadīmdür. Ol bir zāt-ı hidāyetdür kim hidāyet-i (6) bākīdür. Emr-i Bārī'dür. Kelām-ı kadīmdür. (7) Şifātullāh ve zātullāhdur. El-kelāmu şifātu'l- (8) mütekellimdür. İmdi bir kişi özini ve tenini rūh (9) idüp Muḥammed 'Alī'ye yetiştürme 'ārif-i (10) billāhum didüğü, təc u hırka giydüğü taklīd (11) olmuş olur.

İmdi. Pes. Ey tālib! Ma'ārif ḥaḳdur, [143b] (1) zīrā münezzeh ve müberrādur. Kavlulu Te'ālā: *El-Ḥaḳku min rabbike (2) felā tekūnenne mine'l-mumterīne.*¹²³⁵ Zīrā kim (3) Ḥaḳk bir nūrdur. Ol bir nūr-ı ma'ārifdür, (4) fā'ıldür. Fā'il işledicidir ve (5) işleyicidir. Hidāyetdür, hidāyet-i bākīdür. (6) 'İnāyetdür, 'ināyet ehl-i ma'ārifdendir. (7) Zīrā Resūl buyurur: *El-ma'ārifu külle şey'in (8) lā muḥtācehu.*¹²³⁶ İmdi bil ki ع [ayn] 'ināyetdür (9) ر [r] riyāzetdür ف [fe] ferdāniyyetdür ve م [mim] (10) melekūtdür. ا [elif] vaḥdāniyyetdür kim bil kim (11) bu ma'ārif kemāl-i Ḥaḳk'dur ve irsāl-i Hüdā'dur. [144a]

(1) Bunı qabūl eyleyen mü'mindür, (2) qabūl eylemeyen kāfirdür. Zīrā kāfir irsāl[i] (3) qabūl eylemedi. İrsāl rahmetdür, rahmeti (4) sevmemiş olur. Her ḥaṭānun başıdır, (5) başında bulunmuş olur. Kāle Allāh Te'ālā: (6) *Vemā erselnāke illā rahmeten li'l-ālemīn.*¹²³⁷ (7) Ya'nī "Ḥabībümü ben size rahmet irsāl eyledüm. (8) Benüm rahmetümü qabūl idesiz." Qabul eylemeyen her (9) ḥaṭā[nun] başında olur. Dünyā[yı] ḥubb eylemişdür. (10) *Ḥubbü'd-dünyā re'sü küllü ḥaṭī'etindür.* (11) *Terkü'd-dünyā re'sü küllü 'ibādetin.*¹²³⁸ Ve dünyâyı terk [144b] (1) eyleyen her 'ibādetün başına ırmış olur (2) ve erenlerün ṭarīkini qabūl eylemiş olur. (3) Zīrā erenler ṭarīki Akdeñiz'e beñzer, hem 'ummān (4) ve hem Qaradeñiz'i kadar. Zīrā şerī'at 'ayn-ı (5) ḥaḳīqatdür, ikisi berāberdür.

Zīrā bir kişi (6) bir eve varmak dilese, ṭarīk ile varmasa (7) ol evün qapusını bulamaz. İçine (8) girüp murādın bulmaz ve mertebeye irmez. Bir mürīd (9) bir mürşide varsa, yolsuz gitse, mürşid[ün] (10) didüğünü tütmasa, ṭarīkinde gitmese ol (11) mürşid aña ma'rifetullāh[ı] göstermez. Zīrā ma'rifetullāh [145a] (1) bir baḥr-i muḥītdür. İmdi fehm eyle (2) kim cemī' ma'rifet ve eşyā mürşidde (3) tekmīldür.

¹²³⁵ Bakara 2/147: "Hak (ancak) Rabbindendir. Artık, sakın şüpheye düşenlerden olma!"

¹²³⁶ Hadis: "ma'ārif olan hiçbir şeye muhtaç değildir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹²³⁷ Enbiyâ 21/107: "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."

¹²³⁸ Hadis: "Dünyayı terk etmek her ibadetin başı, dünya sevgisi her hatanın başıdır." Beyhakî, Şuabul-İmān 7/338.

Ṭarīķinde gitmeyince, didüğini (4) tutmayınca aña izhâr eylemez ve ma'rifetullâh[1] (5) örtüp göstermez. Cemî' eşyâ bâtınındadır (6) mürşidüñ. Andan zuhûra gelse (7) ṭarīķ ile gitmeyince sâlik anı bilmez. (8) Zîrâ bir nuṭfe bâtın-ı Havvâ'ya (9) düşse bâb-ı şerî'atdûr. Anadan gelse (10) bâb-ı ṭarīķatdûr. Dünyâyâ ṭursa bâb-ı (11) ḥaķīķatdûr. Dünyâdan gitse bâb-ı ma'rifetdûr. [145b] (1) Zîrâ ma'rifet bir baḥr-ı muḥitdûr, kenârına (2) göz irmez.

İmdi bir kişi ölse vücûd (3) binâsı yıkılır, vîrân olur, düşer. (4) İçinde olan varlığı her ne ise (5) kimse görmez. Mekânı ve ṭurağı kâdadur (6) kimse bilmez. Ol kimseler bilür kim (7) 'âlem-i bâtında gözi vardır ve bâtın (8) göziyle dü cihânı seyr eyler ve her (9) mevcûdâtüñ 'aynında Ḥaķķ tecellî (10) eyler. Aña 'aynû'l-ķalb dirler.

İmdi (11) ey ṭâlib! İnsân olana farz u vâcib [146a] (1) budur ki kendü merâtibini ne (2) ise anı bile ve göre ve bir mürşide ire (3) ve mürşidi kendüye öz bile ve özin[i] (4) bed fi'llerden şaķına. Zîrâ bed fi'l (5) insânda olmaz, küfr ehlinde olur. (6) Ḳavlehü [Te'âlâ]: *Vallâhu lâ yehdî'l-ķavme'l-kâfirîn*.¹²³⁹ (7) İmdi Ḥaķķ ṭoğru yolu göstermez, hidâyeti (8) olmaz kâfire ve hidâyete ırmeyen kâfir olan (9) kördür dünyâda ve âḫiretde. *Vemen ķâne (10) fî ḥazîhi a'mâ fehuve fî'l-âḫireti a'mâ*.¹²⁴⁰

(11) İmdi kelime-i ilâhî-yi Rabbü'l-'âlemîndür. Andan murâd [146b] (1) Muḥammed 'Alî'dür. Muḥammed 'Alî'den murâd (2) âl-i evlâddur. Âl-i evlâddan murâd şân-ı zâtı fehm ü (3) idrâk eylemekdûr. Zîrâ *Ve leķad kerramnâ benî (4) âdeme*.¹²⁴¹ Anlaruñ şân-ı şerîfine gelmişdûr. (5) Zîrâ cemî' 'ulûmuñ bâbı 'Alî'dür ve (6) şehri Muḥammed'dür. Bu sebebdan *Ene medînetü'l-(7) 'ilmi ve 'Aliyyün bâbuhâ*.¹²⁴² İmdi bir kiři 'Alî'ye (8) ırmese Muḥammed'i bilmez ve Muḥammed'i bilmese 'ilmine (9) 'âlim olmaz ve 'ilmine 'âlim olmayan (10) kendü[ni] bilmez. İmdi kendüyi bilmeyen[ün] (11) evlâd-ı 'Alî olmasına iķrâr yoķdur. [147a] (1) Pes ḥânedâna iķrârı olmayan (2) Ḥazret-i 'Alî[yi] sevmez. (3) Murtażâ'yı sevmeze bî-ḥadd

¹²³⁹ Tevbe 9/37: "Allah, inkârcı toplumu doğru yola iletmez."

¹²⁴⁰ İsrâ 17/72: "Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür."

¹²⁴¹ İsrâ 17/70: "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık."

¹²⁴² Hadis: "Ben ilmin şehriyim ve Ali onun kapısıdır." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 2/262.

la‘net eylerüm. (4) Zālîme la‘net olupdur. İşte âyet söyler: (5) *Elā la‘netullāhi ‘alā’z-zālimîn.*¹²⁴³

(6) *Murtazā’yı sevmeyen kıanda bulur îmānı dîni*

(7) *Ol Yezîd’üñ cānına la‘net eylerem bî-nihāyet*

(8) *Murtazā’nuñ düşmānına la‘netüm var şad hezār*

(9) *La‘net-i Hakk la‘net-i Hakk bî-nihāyet söylerem*

(10) *Murtazā’nuñ bendesiyem cān ile dilden yakîn*

(11) *Şānına tahkîk idüp dilde şehādet eylerem*

[147b]

(1) *Ki ol Fetḥü’l-Ma‘ārifem fātih-i ebvābü’l-mestûre*

(2) *Benüm destümdedür miftāḥ her an bî-minnet söylerem*

(3) *Ma‘ārif bilmeyene Muḥammed ‘Alî dimeyene la‘net eylerem*

(4) Zîrā ki Resûl Ḥazretlerini bilmeyen ma‘ārif-i (5) Billāh’[1] ve ‘Alî’[yi] bulmayan Hakk’ı ve Ma‘ārif’i bilmedi. (6) İmdi bunları bilmekten murād zātuñı bilmekdür (7) ve şıfātuñı bilmekdür ve zāhirüñ ve bâtınuñ (8) bilmekdür. Zîrā zāhir u bâtın ‘ālime secdegāh-ı (9) ālemdür. Âdem bir beytdür kim el-ḳalbü’l-(10) mü’min Beytullāh’dur. Ḳalbü’l-mü’min ‘arşullāhdur. (11) Ḳalbü’l-mü’min ḥazînetullāhdur.

İmdi âdemüñ göñli [148a] (1) bir şāf âyinedür. Ol âyinenüñ (2) ḳalbi cemālullāhdur. Zîrā secde-i ‘ubūdiyyet (3) buñadur ki Ka‘betullāh’dur. Bu Ka‘betullāh’ı (4) her kim ki tavāf eyleye farz u vācibdür ki (5) cemî‘ varını yağmaya vire. Ma‘ārif-i billāh (6) ola. İmdi her kim ki olmadı, yalancıdur (7) ve münāfıkdur. **Şümme nebtehil fenec ‘al la‘netallāhi ‘alā’l-(8) kâzibîn.**¹²⁴⁴ Sen dahı Hakk’ı göreyim dirseñ (9) geç cān ile başdan. Arada senlik ḳalmaya. (10) Hakk zāhir ola. Hakk’ı öz zātuñda müşāhede (11) idesin.

¹²⁴³ Hûd 11/18: "Biliniz ki, Allah’ın lâneti zalimler üzerinedir."

¹²⁴⁴ Âl-i İmrân 3/61: "Sonra gönülden dua edelim de, Allah’ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım."

İmdi Hakk'ı eger dilerseñ zātuñı ve şıfātuñı **[148b]** (1) müşāhede eyle. Kavlulu Te'ālā: **Veṣkur (2) rabbeke fī nefsike teḍarru 'an veḥīfeten vedūne 'l-cehri mine 'l-kavli bi 'l-ḡuduvvi ve 'l-āsāli velā tekūn mine 'l-ḡāfilīn.**¹²⁴⁵ (3) Hakk'ı isteyen öz kendü nefsinde istesin. (4) Zīrā ḥadīṣ-i ḳudsīde buyurur: (5) **Men 'arefe nefsehu feḳad 'arefe rabbehu.**¹²⁴⁶ Pes (6) imdi kendü nefsinden ḡāfil olan (7) Hakk'dan ḡāfildür.

İmdi bil kim Hakk buyurur: (8) **Leḳad ḥalaḳnā 'l-insāne fī aḥseni taḳvīm.**¹²⁴⁷ (9) Bu kevn ü mekân insân içündür. İnsân (10) olmasa bir şey olmaz. Gice ve gündüz bil kim (11) bir ān ve bir sā'at ḳarārı yokdur, **[149a]** (1) insānı ṭavāf ider. Şıfāt-ı aḥsen-i taḳvīm (2) zıkr eyler. İmdi sen daḥı kendü ḥılḳatūñ[i] (3) bilmek dilerseñ özüñi mürşid ile (4) ve mürşide vir. Saña ḥikmet-i hidāyet nedür (5) bildüre. Zīrā kim bir kişi kendü[ni] bilmez, pīrlerden (6) iḥsān olmayınca. Kāle: Pīr-i men Ḥüdā-yı (7) men. İmdi pīrlar Ḥüdā'dur. Kişi[yi] yeñiden (8) 'ālem-i 'anāşır birle yoḡururlar, binā ḳurarlar. (9) 'Anāşır budur ki

(10) Bāb-ı şerī'at

Bāb-ı ṭarīḳat

Bāb-ı ma'rifet

Bāb-ı ḥaḳīḳat (11) ile binā ḳurulur. Baṭn **[149b]** (1) evinden geldügi gibi yeñiden seni ṭoḡururlar, (2) zuḥūra getürürler. İkinci ṭoḡuşuñ olur. (3) Biri kendü anañdan, biri aşıł anadan ki (4) mürşidden gelmekdür. Zīrā mürşidi ve şeyḥi (5) olmayınca bir kişinüñ, anuñ şeyḥi şeyṭān (6) olur. Kendü daḥı şeyṭāndur. Şol (7) kişi ḥaḳḳında buyurur Allāh kim **Allāhu veliyyu 'l-(8) leṣīne āmenū yuḥricuhum mine 'z-zulumāti (9) ilā 'n-nūr.**¹²⁴⁸

Ya'nī şol kimesne anadan (10) iḥrāc olsa zulmāt-ı nürdur ve mürşidden (11) iḥrāc olsa hidāyetdür. Mürşide irmek gelmekdür. **[150a]** (1) Ol zamān zulmātdan çıkup hidāyete (2) iḥrāc olmaḳdur. Ḥādī'den Mehdī zāt (3) ile şıfāt bir olup süflīden çıkup (4) 'ulviyyete tebdīl olsa gerekdür. Ol kimesnenüñ (5) müsemması 'arş-ı ilāhīde defter-

¹²⁴⁵ A'râf 7/205: "Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve gafillerden olma."

¹²⁴⁶ Hadis: "Nefsini bilen Rabbini bilir." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 2/262.

¹²⁴⁷ Tîn 95/4: "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."

¹²⁴⁸ Bakara 2/257: "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır."

i hidāyete (6) kayd olsa gerekdür. İmdi her kimüñ ismi (7) defter-i hidāyet[e] kayd olunca ol kimse ehl-i (8) hidāyetdür.

İmdi vay saña kim mürşid kimdür (9) varup da bu hikmet nedür bilmesen, beşeriyetden (10) uyanup ölmez iseñ mürşid huzûrında ölmezden (11) evvel. Ya senüñ bu ciḥāna gelmekden murāduñ **[150b]** (1) ve maḳşūduñ nedür? Niye geldüñ bilür misin? (2) İmdi bu kimsenüñ ismi defter-i hidāyete (3) kayd u naḳş olmasa ādem ve ādemī zāt (4) degüldür. Şüretā ādemdür. Ma‘nāda dīvdür. (5) Pes dīv olan ehl-i inkārdur. Şüretā (6) dīvlerüñ de şüretleri ādem gibidür. Ammā (7) sīretleri ehl-inkārdur. Zīrā (8) ol kimse ḥālişen muḥlişen şeyḥe kendü (9) varını virmedi. Nefis hevāsındadır. (10) Zāhirde şeyḥe teslīmdür, bātında (11) nefse teslīmdür.

Pes ol kimse **[151a]** (1) ehl-i inkārdur. Kırk sene dervīşüm (2) dise ol aşıl dervīşi görse (3) münkir olur. Cevāb-ı dervīş dinilince (4) münkir diyü kāfire dirler. İmdi Ḥaḳḳ (5) celle ve ‘alā buyurur: Ve ḳālu‘l-lezīne keferü (6) ettehuзу lā tehdedün.¹²⁴⁹ Ya‘nī şol (7) kimseler “Bize Allāh hidāyet itmedi kim murād[umuz] (8) yokdur. Biz de hidāyete irmedük bu sebebden.” (9) Daḥı ziyāde kāfir oldılar. Kendü irādesin (10) şarf yokdur. Münkir oldılar, toḡru yol (11) tutmadılar. İmdi hem kim toḡru yol tutmaz, **[151b]** (1) maḥall yirine varmaz ve Ḥaḳḳ’a irmez ve Ḥaḳḳ’ı bilmez (2) görse münkir olur degüldür diyü inkār eyler Ḥaḳḳ’ı (3) bilmez cāhildür.

İmdi ma‘lūmdur [Resūlullāh] (4) cāḥil ḥaḳḳında buyurmuşdur: (5) *Eş-şey’ü şey’ün el-cāhilü lā şey’ün.*¹²⁵⁰ (6) İmdi bir kimse cāḥil olsa bu şeylerden (7) ve bu eşyādan bir şey degüldür. İmdi (8) bu şeylerüñ ve bu eşyānuñ birinden olmayan (9) şeytāndur. Zīrā şeytān kibir babasıdır. (10) Cümle şeytānlar andandur. Ol sebebdan (11) ol şeytān-ı kibre Şeyḥu’n-Necd ve Ebā Cehl dirler. **[152a]** (1) La‘net iderler. Cāhillen babası. (2) Anuñ ismi şeyḥü’n-necd, şeytān-ı kibr ve bir ismi iblīsdür. (3) İmdi cehlden arınmayan (4) şüretā ādem, ma‘nāda ḥayvāndur.

Gel imdi (5) ceḥd eyle. Şıfātuñı, zātuña mirāt (6) düşüresin ve şıfātı zāta viresin. (7) Sen daḥı insān olasin. Zīrā (8) soñra utanırsın. Ğāfil olma, (9) aşluñı güzel tanı. Tā ḥikmet-i hidāyet (10) nedür bilesin. Zātuñ mürşid olduğını duyasin. (11)

¹²⁴⁹ Böyle bir ayet bulunmamaktadır. Muhtemelen müellif, yanlış hatırlayıp yazmıştır.

¹²⁵⁰ Hadis: “Her şey bir şeydir; cahil hiçbir şey değildir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

Dīdāra vāşıl olasın. İmdi dīdāra [152b] (1) vāşıl olmak dilerseñ ol ħalāyıkdan berī ol. (2) Kāle Allāh Te‘ālā: *Velā terkenū ilā 'l-lezīne zalemū (3) fetemessekumu 'n-nār.*¹²⁵¹ Ya‘nī (4) zālimlerden olmañ ve dünyā ardınca (5) muħabbet idüp gidüp sevmeñ. Tā kim (6) cehennem esi ya‘nī nār-ı cehenneme. Özüñi Muħammed (7) ‘Alī’ye irişdür.

İmdi bil kim ħilķatullāh (8) ve hidāyetullāhdur. Bir daħı (9) budur kim bir nuţfe baba belinden (10) ana rahmine, ya‘nī baţın-ı Havvā’ya teveccüh eylese (11) ibtidā yedi kevkeb anda tertīb eyler. [153a] (1) Tamām toķuz ay ve toķuz gün ve toķuz sā‘at (2) üzerinden geķince her biri bir ay ħukm ü ħükümet (3) eyler. Tā yedi ay tamām olduķda oĭlan (4) daħı tamām olur. Eger ol ħinde (5) icāzet ve inābet olup ‘ālem-i fenāya (6) icābet eylese ol yedi ay içinde yedinci (7) esmā tamāmınca oĭlan kemāle yeter. Ve eger icābet (8) itmeyüp ħukm-i ħükümāt yine zuħal kevkebe (9) dönse bir ay daħı ħukm eyler. Andan nevbet (10) müşterīye döner.

Müşterī daħı bir ay (11) ve toķuz gün ve toķuz sā‘at ħukm eyledi. Andan müşterīdür kim [153b] (1) alur da‘vet-i icāzet birle ol oĭlanı (2) ‘ālem-i fenāya getirür. Andan oĭlanuñ (3) vücūdı ħikmet-i binā-yı Havvā ile ħaşr olduysa (4) toķuz ay tamām olıcaķ ‘ālem-i fenāya (5) sefer eyler ve eger vücūd-ı ādemle (6) binā olduysa toķuz ay toķuz gün (7) toķuz sā‘at dār-ı fenāya icābet (8) eyler. Andan ol oĭlan ‘ālem-i bāda ve ‘ālem-i (9) āba ve ‘ālem-i nāra düşünce aĭlar, feryād eyler, (10) gözi yaşı dīvāne olur. Andan ħikmet-i hidāyet (11) birle ol oĭlan-ı bālīga bir andan [154a] (1) beste-i dehānından ol yigirmi (2) sekiz ħurūf-ı müfredāt ‘adedince dendānesi (3) saţr olmaĭa başlar. Andan cemāl-i (4) hidāyet tecellī eyler.

Ol yedi ħaţţ ‘adedince. (5) Zīrā kim ol yedi ħaţţ çār ‘anāşır (6) birle müfredāt olmuşdur. İmdi dört (7) kez yedi yigirmi sekiz ħaţţ-ı hidāyetdür ki (8) ümm cemālinde ve dehānında dendānı (9) anuñ ‘adedinceldür kim ħikmet-i hidāyetdür. (10) Andan kemāl-i ĩudret yedi yıl üzerinde (11) devr eyleyiceķ ol yedi yıl arasında ‘ālem-i şirketle [154b] (1) kesb olan dendānını döķer. İki yıldan (2) soñra gine binā olur. Tamām yedi yıl (3) daħı üzerinden devr eyleyiceķ bedr olmuş (4) aya döner. Kuvvet ĩudret pinhān iken (5) kendü de peydā olur.

¹²⁵¹ Hūd 11/113: "Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur."

İmdi fehm (6) eyle. Yedi yıldız ve yedi ay ve yedi yıl ve (7) yedi dağı ol yıldız ki pinhân iken (8) peydâ oldu. Tamâm zühûr-ı hidâyet ile birden (9) zâhir oldu. Ol dört yedi kim üzerinden (10) devr eyledi. Anuñ ‘adedince yigirmi sekiz oldu. (11) Ol yedi hattı kim cemâlinde batın-ı Havvâ’dan kesb **[155a]** (1) itmişdi ve yedi bir yedi dağı bir on (2) dört beyâz sâde hattıdur (3) ve yedi kemâl hikmetinden zühûra gelür. (4) Tamâm yigirmi sekiz hûrûf-ı kelâmullâh ‘adedince (5) muḳaṭṭa’âta gelmişdür. İmdi fehm eyle kim (6) Allâh kelâm-ı kadîminde buyurur: *Ve ‘alleme (7) âdeme’l-esmâe küllehâ*¹²⁵² Ve esmâ-yı küll esmâ-yı (8) hüsnâdur ki cemî’ mevcûdâtıñ zâtı (9) ve şîfâtıdur. Âdem aḥsendür.

Gel imdi (10) fehm eyle kim kelâm-ı kadîmden haberdâr olasız. Kelâm-ı (11) kadîm Allâh ‘Azîm’üñ **كُن** [kûn]’üdür. Ya’nî **كُن** [kûn] demek **[155b]** (1) ol dimekdür. Oldı. Ammâ ne oldu? (2) **يَس** [yâ-sîn] oldu. Yâ insân, yâ Muḥammed dimekdür kim ol sebebdan (3) buyurmuş: *Evvelü mâ ḥalaḳallâhu nûrî ‘alâ şûret-i (4) Âdem ve şûretü’r-Raḥmân.*¹²⁵³ Ya’nî Havvâ ve Âdem (5) kim yetmiş kelime-i eczâdur. Âdem ile Havvâ’dan (6) beyândur. [Allâh] buyurur: *Ṭâ-Sîn-Mîm. Tilke (7) âyâtı’l-kitâbi’l-mübîn.*¹²⁵⁴ Ya’nî Haḳḳ Te’âlâ (8) beyân eyleyicidir. Şol kitâb âyetlerinde **طسم** [Ṭâ-Sîn-Mîm], (9) ya’nî şûret-i hikmetini buyurdi. *Ḳul keḳâ billâhi şehîden beynî vebeynekum (10) vemen indehu ‘ilmü’l-kitâb*dan¹²⁵⁵ murâd âdemdür (11) ve âdemden murâd Haḳḳ’dur ve Haḳḳ’dan murâd Muḥammed ‘Alî’dür **[156a]** (1) ve mürşid-i ma’ârifdür. Anuñ cemali (2) ve kemâl ḳudretinden ve nûr vechinden (3) bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime zühûra geldi.

(4) İmdi yahşi tanı kim özüñi ve nefsüñi (5) fehm eylesin kim ḥayvân olmayasın. (6) Zîrâ ḥayvân dağı yir içer ve söyler, diñler, (7) alır, virür, güler, oynar, âdem gibi cimâ dağı (8) eyler. Ammâ ḥayvândur. Âdeme âdem dirler, ḥayvâna (9) ḥayvân dirler. Anlar kim *Küllü nefsin zâ’iḳatü’l-mevt*¹²⁵⁶e (10) irince ḥayvân ḳalurlar Âdem şîfâtında. (11) Allâh zâtında cehennem olmaz. Ğayrı şîfât-ı ḥayvân ile **[156b]**

¹²⁵² Bakara 2/31: "Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti."

¹²⁵³ Hadis: "Allah önce benim nurumu Adem ve Rahman suretinde yaratmıştır." El-Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, 1/265-266.

¹²⁵⁴ Kasas 28/1-2: "Tâ-Sîn-Mîm. Bunlar apaçık Kitab’ın âyetleridir."

¹²⁵⁵ Ra’d 13/43: "De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur’an) bilgisi bulunanlar yeter.""

¹²⁵⁶ Ankebut 29/57: "Her can ölümü tadacaktır."

(1) cehenneme yanar kendü bilmez. Âdem anı görür (2) behey hayvân dir. Ol âdemi görür behey (3) karındaş beni kırtar bu cehennemden dir. (4) Ya 'nî beni bu eziyyetden diyü söyler. Ammâ (5) sözini dahı bilmez ne söyler ve ne dir. O (6) dinliyor zîrâ kim insân (7) şüreti ve sîreti insân olan (8) hem anlar kelâm-ı âdemi ve hem bilür söyler. (9) Aña insân içine gelince gine insân dirler. (10) Zîrâ insân gözine şüretleri âdem, sîretleri (11) hayvân olanlaruñ âdem sîretlerin görüp hayvândur [157a] (1) diyü kelâmına kulak aşmaz.

(2) Tefekkür kıl âdemde. Artuk maḥall-i hayvândan (3) budur ki âdem bellidür, kerem ve kerâmeti (4) vardur. *Ve leḳad kerremnâ benî âdeme*¹²⁵⁷ âdem haḳḳındadır, (5) hayvân haḳḳında degüldür. İmdi âdem (6) iseñ insâniyyetini fehm eyle. Ḳavlehu [Te'âlâ]: (7) *Ve in ted 'ūhum ilâ 'l-hudâ lâ yesme 'ū* (8) *veterāhum yenḫurūne ileyke vehum lâ yüḫşirūn*.¹²⁵⁸ Pes ma 'nâsı budur ki (9) eger da 'vet eylesen anları toḡru yola (10) gelmeleri, bil ki işitmeyeler ve görmeyeler yolu. (11) Anlar baḳarlardur, şaḡırlardur.

İmdi ey mü' min! Nuṭḳ-ı [157b] (1) Haḳḳ'da ḫilâf olmaz. Yoḥsa olur dir (2) misin? Eger olur dirsen teḫerrāya (3) müsteḫaḳ olursuñ. İmdi ey 'azîz! (4) Haḳḳ Te'âlâ'nuñ zâtına ve şıfâtına (5) mazḫar düşmek dilerseñ bir mürşide (6) iriş kim ol mürşid seni bir menzile (7) irişdüre. Ammâ sen de hergiz ol (8) mürşidüñ nuṭḳından ṭaşra bir iş (9) eylemeyesin. Tâ kim ol mürşid seni (10) menzil-be-menzil rûḫ-ı hidāyete ulaşıra. (11) Zât ve şıfâtı bir idüp göstere. Ol kimse [158a] (1) rûḫ-ı hidāyete irişür kim (2) mürşidinüñ yolında baş ve cân fedâ ide. (3) Tâ kim ol mürşid bu üç rûḫ ile seni (4) ba 'de zinde eyleye.

Evvel rûḫ-ı nebâtî

(5) İkinci rûḫ-ı hayvânî

Üçüncü rûḫ-ı (6) cismânî

İmdi bir kimse bu üç (7) rûḫ ile zinde olmasa ve bu üç rûḫ (8) ile zinde olduğunu bilmesa ma 'rifet[i] (9) fetḫ etmeyüp insân mertebesine (10) vâsıl olmaz. İnsân

¹²⁵⁷ İsrâ 17/70: "Andolsun, biz insanoḡlunu şerefli kıldık."

¹²⁵⁸ A'râf 7/198: "Eḡer onları, doḡru yola çaḡırırsanız işitmezler. Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler."

mertebesine vâsıl (11) olmayan rūḥ-ı insāniyyeye kadem başmaz. **[158b]** (1) Rūḥ-ı insāniyyeye kadem başmayan rūḥ-ı izāfe (2) ile zinde olmaz. İmdi evvel rūḥ-ı nebātīdūr ki (3) bāb-ı şerī'atdūr. Şuya mā'ıldür. İkinci rūḥ-ı (4) ḥayvānīdūr ki bāb-ı tarīkatdūr. Oda mā'ıldür. (5) Üçüncü rūḥ-ı cismānīdūr ki bāb-ı ma'rifetdūr. (6) Yile mā'ıldür. Dördüncü rūḥ-ı insānīdūr ki (7) bāb-ı ḥaḳīkatdūr. Toprağa mā'ıldür. Beşinci (8) rūḥ-ı izāfīdūr ki gürūḥ-ı nāciyyedür.

(9) İmdi bu beş rūḥuñ aşlı nedür? Ol (10) faẓl-ı yezdān ve ol şāhib-i te'vīl-i Kur'ān (11) Ḥazret-i şāh-ı merdānuñ bendesine. **[159a]** (1) Böyle ma'lūmdur ki (2) şerī'at bir şudur. O şerī'at şuyıyla (3) yunmayınca temīz olmaz. Ve tarīkat bir āteşdür. (4) Tarīkat āteşinde pişmeyince, ḥāş (5) şırma gibi ḥalvetlerde poṭa içinde (6) şızar gibi şızmayınca mihenk olunca (7) altun daḫı bilinmez. Ve ma'rifet bir yıldür ki (8) ol yıl ile havā alınıp esmeyince tıyūr (9) gibi diledüğü ma'rifet ile kerāmet nidügin (10) bilmez ve ḥaḳīkat bir toprakdur kim ol toprak (11) üzerinden bitmeyince şecere-i tayyibe olmaz. Böylece **[159b]** (1) bilüp ceḥd ile nefsüñ ve ṭama'uñ hevāsından (2) kendü zāt-ı pāküñi bilüp zātuñı pāk (3) eyle. Zīrā kim Ḥaḳḳ Te'ālā buyurur: (4) *Veleḳad zera'nā licehenneme keşīran mine'l-cinni ve'l-insi* (5) *lehum ḳulūbun lā yefḳahūne bihā velehum a'yunun* (6) *lā yubşirūne bihā velehum āzānun lā yesme'ūne* (7) *bihā. Ūlā'ike ke'l-en'āmi bel hum eḳall.* (8) *Ūlā'ike humu'l-ġāfilūn.*¹²⁵⁹ İmdi Ḥaḳḳ Te'ālā (9) buyurur: Cinden ve insāndan çoğını (10) cehennem içün ḥalk eyledüm ve daḫı anlara (11) gönül virdüm. Ol gönül ile idrāk-i **[160a]** (1) Ḥaḳḳ itmediler, fāniyye meşğul (2) oldılar. Ve daḫı göz virdüm. O göz ile tarīk-i (3) Ḥaḳḳ'ı görmediler ve daḫı ḳulak virdüm. (4) Ḥiṭāb-ı Ḥaḳḳ'ı işitmediler.

İmdi anlar (5) ḥayvān gibidür niçün idrāk-ı Ḥaḳḳ (6) itmediler, fāniyye meşğul oldılar. İşte (7) anlar azğunlardır. Ḥaḳḳ'dan ve gönderilenden (8) ğāfil oldılar. İmdi anlardan ma'lūm (9) olur kim leyl ü nehār ṭālib-i dünyā (10) oldılar. İşte Resūl buyurur. (11) *Ed-dünyā cīfetün ve ṭālibuhā kilābun.*¹²⁶⁰ **[160b]** (1) Ya'nī ṭālib-i dünyā olanlar kelb mişillüdür. Anlar ehl-i (2) gümāndandır. Ehl-i gümān bāṭıldır. İmdi (3) Ḥaḳḳ

¹²⁵⁹ A'râf 7/179: "Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir."

¹²⁶⁰ Hadis: "Bu dünya bir çöplüktür ve tâlipleri de köpeklerdir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

Te‘ālā buyurur: *Veķul cāe’l-(4) Hāķķu vezeheķa’l-bāṭile inne’l-bāṭile kāne zehūkā.*¹²⁶¹ (5) İmdi anlar hem cāhildür ve hem bāṭıldur Hāķķ buyurur ve (6) Hāķķ gelse bāṭıl helāk olur kim (7) bāṭıl gelse Hāķķ gider.

İmdi Hāķķ helāk (8) olmaz ve illā bāṭıl olduķı gibi Hāķķ tırmaz gider.(9) Zīrā her şey aşlı ile uçar. Kebüter (10) ya’nī hümām ya’nī güvercin güvercin ile (11) nisbet cemī’ eşyā aşlı ile olur. **[161a]** (1) *Küllü şey’in yerci’u ilā aşlıhi.*¹²⁶² İmdi bu daķı (2) bir daķı ma’lūmdur ki Tevrāt’da, Zebūr’da (3) ve İncİL’de, Furķān içinde ٱ [lam-elif] muķābilindedür kim (4) ٱ [p], ځ [ç], ځ [j], ځ [g] maḥallinde aşlında (5) söylendüķi gibi her şeyde aşlı ile uçar. (6) İmdi bir daķı namāz Mīrac gicesi elli vaķıt (7) namāz ‘aded olmuşdı. Resūlullāh’a Eḥādiyyet (8) diledi kim elli vaķtı beş vaķte karār eyledi. (9) *Men cā’e bi’l-ḥaseneti felehu ‘aşru emşālihā.*¹²⁶³ (10) Elli vaķıt namāz beş vaķte kâ’im maķāmdur bilmek (11) gerek beş kim vech-i kerīm-i mürşid u mürīd, **[161b]** (1) kelime-i ilāhī muķābilindedür.

Pes imdi fehm eyle. (2) Ol çār ‘anāşır muķābelesinde uçmaķa (3) dört rūḥı vüçūd-ı ‘azīzine yār-ı vefādār (4) eyledi. Ol dört rūḥ muķābelesinde (5) dört ḥānķāḥ bünyād eyledi kim rūḥānīdür (6) ve ol dört rūḥānī ḥānķāḥ üzerine (7) dört müvekkel ķodı ve ol dört (8) müvekkele dört ‘ālem virdi ve ol dört (9) ‘ālemüñ muķābelesinde dört ferişte (10) ķodı ve ol dört ferişte üzerine (11) dört kuvvet kodı. Ol dört kuvvet muķābelesinde **[162a]** (1) dört kitāb virdi. Ol dört kitāb muķābelesinde (2) bu dört ḥarf bildürdi. ٱ [p], ځ [ç], ځ [j], ځ [g]. Üzerine (3) on iki nokķa ‘adedince on (4) iki imām bildürdi. Her birisi aşlından (5) bir nokķa idi. On iki imām-ı aşlı ile (6) nokķatü’n-naṭṭe’l-bā dinildi. Cümlesi nesl-i ‘Alī dinildi ve (7) ‘Alī ile berāber idi. Añlaşıldı ki berāber uçuldu.

Şi‘r

(8) *İḥtiyār-ı şāḥ-ı ‘ālem oldur ‘ālem-i iḥtiyār*

(9) *Rüşen oldu ğün yüzinden ‘arş-ı ferş her diyār*

¹²⁶¹ İsrā 17/81: "De ki: "Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.""

¹²⁶² Kelām-ı kibār: "Her şey aslına rücu eder."

¹²⁶³ En‘ām 6/160: "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır."

(10) Muştafā'nuñ gözleri nūr-ı Ḥasan hem Ḥüseyn şāh-ı diyar

(11) Kuvvetü'l-'aynum didi anlara Resül-i Kirdigār

[162b]

(1) 'Ābidīn ve Bākır ve Ca'fer İmām Kāzım'uñ medḥin ider

(2) Men Taķī kanu şāhī Naķī 'Askerī

(3) Bunları sevmez içündür la'netüm bil şad hezār

(4) Muḥammed Ma'ārif'üm kulum kurbānum ol Mehdī'yem

(5) Şāhibü's-zamānem ḥubbü'l-'alīmem hem bil āşikār

(6) İmdi ey tālīb-i ma'ārif! Bildüñ mi bunlar kimdür? (7) Velīyyü'l-Ma'ārifi kimdür? Muḥammed el-Mehdī (8) kimdür? 'Alī el-Kāzım kimdür? Bu sırrı hep duyanlar Mehdī'nüñ 'askeridür. (9) Anlar Ḥasenü'l-'Askerī diyü çağrılırlar. Bu 'azamet ve bu hikmete (10) kimse yetmez bir mürşide ve bir mürebbīye irmeyince. **Levle'l-mürebbī (11) mā 'areftü Rabbi.**¹²⁶⁴ Mürşid ve mürebbi 'ināyeti irişmeyince

[163a] (1) bu esrār-ı velāyet sırrını görmek mümķin degüldür. (2) İllā mürşid ile görölür. Hemān bir mürşide iregör. (3) Zīrā Ḥaķķ ile kul bīninde yetmiş biñ ḥicāb (4) dirler. ك [kef] ile ن [nun] kim كُن [kün] 'adedince (5) her 'adedine ta'bīr olunur. Ādeme (6) ḥicābdur. Bu ḥicāb ezelī ve ebedīdür ve (7) bu ḥicāb dört 'anāşırdur ādemde. Ḥaķķ (8) buyurur: **Veleķad ḥaleķnā'l-insāne (9) min sulāletin min ĩn.**¹²⁶⁵ (10) Ya'nī ādem[i] şudan, toprakdan, āteşden, yilden, (11) çār 'anāşır birle mürekkeb eyledi.

İmdi çār [163b] (1) 'anāşırı fehm eyle. Zīrā Ḥaķķ Te'ālā ādemüñ (2) vücūd-ı 'azīzini dört 'anāşır birle bünyād (3) kıldı ve ol dört 'anāşır muķābelesinde (4) dört rūḥ[1] vücūd-ı 'azīzine virdi. (5) Biri rūḥ-ı nebātīdür ve biri rūḥ-ı ḥayvānīdür (6) ve biri rūḥ-ı cismānīdür ve biri rūḥ-ı insānīdür. (7) Ol dört rūḥ muķābilinde dört ḥānķāh-ı (8) rūḥānī ki bünyād eyledi. Biri kulaķdur, (9) biri burundur, biri gözdür, biri ağızdur. (10) Ol dört ḥānķāhuñ muķābelesinde (11) dört müvekkel ķodı. Biri nefs-i levvāme [164a] (1) ve biri nefs-i muṭma'inne (2) ve biri nefs-i emmāre ve biri nefs-i

¹²⁶⁴ Hadis: "Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim." Ebu Davud, Edeb, 76.

¹²⁶⁵ Mü'minün 23/12: "Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık."

mülhimedür. Ve ol dört nefis (3) üzerine dört ‘âlem ki viripdi. (4) Biri ‘âlem-i nāsūt, biri ‘âlem-i lāhūt, (5) biri ‘âlem-i melekūt, biri ‘âlem-i ceberūt.

(6) Ol dört ‘âlemüñ muḳābelesinde (7) dört ferişte virdi. Biri Mīkā’ıl, (8) biri İsrāfīl, biri ‘Azrā’ıl, biri Cebrā’ıl. (9) Ve ol dört ferişte üzerine (10) dört kuvvet virdi. Biri kuvvet-i sāmi’a, biri kuvvet-i (11) şämme, biri kuvvet-i bâşira, biri kuvvet-i zā’ika. **[164b]** (1) Ol dört kuvvet muḳābelesinde dört kitāb (2) ki viripdi. Biri Zebūr, biri Tevrāt, biri (3) İncıl, biri Furḳān. Ve ol dört kitāb (4) muḳābelesinde dört ḥurūf virdi ki (5) biri پ [p], biri چ [ç], biri ج [j], biri گ [g]. (6) Ve ol dört ḥarf üzerine on iki nokṭa (7) konuldu ve ol on iki nokṭa ‘adedince (8) on iki imām-ı hümām nesli ol çārdeh (9) ma’sūm-ı pākḍur ve bunlaruñ anası (10) Ḥadīce ve Fāṭıma’dur ve bunlaruñ nihāyeti (11) yigirmi sekiz aşl-ı kâ’inātdur ki cemī’ mevcūdat, **[165a]** (1) bu mevcūdat bunlaruñ dostluğına var olupdur (2) ve bu yigirmi sekiz ḥurūf-ı müfredāt ol Ḥazret-i (3) şāh-ı şehin-şāhuñ aşıldur. ‘Adedince gelmişdür. (4) Secdegāh-ı kâ’inātdur. Ol sebebdan (5) kim vechinde yigirmi sekiz (6) evlād-ı ‘Alī ve ehl-i beyt-i kıble ve devāzdeh (7) imāmdur ki bunlardur:

Evvel Muḥammed ‘Alī’dür. (8) İkinci Ḥasan. Üçüncü Hüseyin. Dördüncü ‘Alīyyü’s- Şuğrā (9) Zeyne’l-‘Ābidīn. Beşinci Muḥammedü’l-Bākirī. Altıncı Ca’ferü’s (10)-Şādık. Yedinci Mūsā Kāzım. Sekizinci ‘Alīyyü’r-Rızā. Dokuzuncu (11) Muḥammedü’t-Taḳī. Onuñcu ‘Aliyye’n-Naḳī. On birinci Ḥasanü’l-‘Askerī. **[165b]** (1) On ikinci Muḥammedü’l-Ma’ārif el-Mehdī şāhibü’z-zamān (2) kutbü’d-devrān hüccetü’l-kā’imdür *ṣalavātullāhi* (3) *‘aleyhim ecma’in*¹²⁶⁶. Ve Ḥadīcetü’l-Kübrā ve (4) Fāṭımatü’z-Zehrā ve çārdeh ma’sūm-ı (5) pākḍur. Yigirmi sekiz.

On iki imām ile on dört (6) baḥarda ma’sūm-ı pāk yigirmi altı olur. (7) İki daḥı Ḥadīce ve Fāṭıma yigirmi sekiz (8) aşl-ı kâ’ināt olur. Bunlar yigirmi sekiz (9) seniyye-i kelām-ı kerīm içinde ismi yād olınan, (10) bilmesi her mü’mine vācib olan peygāamberān ‘adedince (11) gelmişdür ve cümlesi yigirmi sekiz ḥarfüñ muḳābelesinde **[166a]** (1) gelmişdür. Muḥammed ‘Alī bir zātdur. (2) Anlar ile yigirmi tokuz olur ve Muḥammed ‘Alī ل [lam-elif] (3) muḳābelesinde gelmişdür. Biri ل [lam] biri (4) ا [elif] dür. ل [lam] üç muḳaṭṭa’āt ve ا [elif] üç (5) muḳaṭṭa’āt. Bu altı

¹²⁶⁶ Dua: “Allah’ım! Hepsine rahmet ihsan eyle!”

muḳaṭṭa‘āt (6) ك [kef] ve ن [nun] kim ك [kūn] kelām-ı ḳadīmdür. (7) Muḥammed ‘Alī dimekdür. *Laḥmūke laḥmī*¹²⁶⁷ bu mertebe (8) olduğı içündür. ل [lam-elif] yigirmi ṭoḳuz (9) ḥurūf ‘adedince gelmişdür.

İmdi mecmū‘ı (10) Ḳur‘ān-ı Kerīm ve ‘ilm evlād-i Muḥammed dostluğına (11) vārid olmişdur. Ḳavluhu Te‘ālā: **[166b]** (1) *Levlāke levlāk lemā ḥalaḳtu ‘l-(2) eflāk*¹²⁶⁸ Ya‘nī Ḥabībüm, olmasayduñ eflāk ḥalḳ itmez idüm diyü buyurur Allāh.

(3) İmdi bil kim ey ṭālib-i ma‘ārif, çār ‘anāşır (4) dört nesne dimekdür. Āteş, şu, turāb, (5) yil. Rūḥ-ı nebātī şuya mā’ildür. (6) Rūḥ-ı ḥayvānī turāba mā’ildür. Rūḥ-ı (7) cismānī āteşe mā’ildür. Rūḥ-ı insānī (8) rüzgāra mā’ildür. Ḳulaḳ (9) rūḥ-ı nebātīye mā’ildür. Burun rūḥ-ı (10) ḥayvānīye mā’ildür. Ve göz rūḥ-ı cismānīye (11) mā’ildür ve ağız rūḥ-ı insānīye mā’ildür. **[167a]** (1) Nefs-i levvāme ḳulağa mā’ildür. (2) Nefs-i muṭma‘inne buruna mā’ildür. Nefs-i (3) emmāre göze mā’ildür. Nefs-i mülhime (4) ağıza mā’ildür ve ‘ālem-i nāsūt levvāmeye ve (5) ‘ālem-i lāhūt muṭma‘inneye ve ‘ālem-i melekūt (6) emmāreye mā’ildür ve ‘ālem-i ceberūt (7) mülhimeye mā’ildür ve Mīkā‘il ‘ālem-i (8) nāsūt[a] ve İsrāfīl ‘ālem-i lāhūt[a] ve (9) ‘Azrā‘il ‘ālem-i melekūta mā’ildür ve Cebrā‘il (10) ‘ālem-i ceberūt[a] mā’ildür ve ḳuvvet-i sāmi‘a (11) Mīkā‘il[e] ve ḳuvvet-i şamme İsrāfīl[e] ḳuvvet-i bāşira‘Azrā‘il[e] ve **[167b]** (1) ḳuvvet-i zā‘ika Cebrā‘ile mā’ildür.

(2) Zebūr ḳuvvet-i sāmi‘aya, Tevrāt ḳuvvet-i (3) şämmeye mā’ildür. İncīl ḳuvvet-i bāşiraya (4) mā’ildür. Furḳān ḳuvvet-i zā‘ikaya (5) mā’ildür. پ [p], Zebūr’a, ج [ç], Tevrāt’a, (6) ج [j], İncīl’e mā’ildür. ك [g] Furḳān’a mā’ildür. (7) پ [p], ج [ç], ج [j], ك [g] üzerlerinde[ki] (8) on iki noḳta on iki imāma, on iki imām çārdeh (9) ma‘şüm[a] mā’ildür. Ve çārdeh ma‘şüm (10) Ḥadīce ve Fāṭıma’ya mā’ildür. Ḥadīce ve Fāṭıma (11) yigirmi sekiz peygāmber ve yigirmi sekiz peygāmber, yigirmi sekiz ḥurūfa mā’ildür. **[168a]** (1) Ve yigirmi sekiz ḥurūf ل [lam-elif]’e ve ل [lam-elif] (2) Muḥammed ‘Alī’ye mā’ildür ve Muḥammed ‘Alī yigirmi ṭoḳuz (3) sūre-i

¹²⁶⁷ Hadisin tamamı şu şekildedir: “Laḥmuke laḥmī, cismuke cismī ve demmuke demmī ve şaḥmuke şaḥmī.”

Anlamı: "Etin benim etim; cismin benim cismin ve kanın benim kanımdır. Yağın benim yağımdır." Ebu Davud, Edeb, 87; Süyûtî, el-Cāmiu'l-Kebîr, 302.

¹²⁶⁸ Hadis: "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." İmām Ahmed, Müsned IV-127; Hâkim, Müstedrek II-600.

muḳaṭṭa‘ât-ı evvel-i Ḳur‘ân’a ve yigirmi toḳuz (4) muḳaṭṭa‘ât-ı evvel-i Ḳur‘ân yüz on dört (5) sûre-i Ḳur‘ân[a] mā’ildür. Yüz on dört (6) sûre-i Ḳur‘ân, altı biñ altı yüz altmış (7) altı âyete mā’ildür ve altı biñ altı yüz altmış (8) altı âyet, on sekiz biñ ‘âleme mā’ildür (9) ve on sekiz biñ ‘âlem, Âdem ‘aleyhi’s-selâm[a] (10) mā’ildür ve Âdem, Ḥaḳḳ Te‘âlâ Ḥazretine mā’ildür (11) ve Ḥaḳḳ, evlâd-ı Muḥammed ‘Alî’ye mā’ildür. Yiri ve gögi evlâd-ı Muḥammed ‘Alî içündür.

[168b] (1) Vay saña kim âl-i Muḥammed[i] bilmeyesin. Mehdî’ye (2) irmeyesin. Var fîkr eyle kim nice âdemsün? (3) Çalış kim Ḥaḳḳ’un ma‘rifetin (4) feth eyleyüp ya‘nî açup Fethü’l-Ma‘ârif (5) olasin. Esrâr-ı Ḥaḳḳ’ı tıyasın. (6) Fenâ bilüp beḳâ[yı] bulup göresin. (7) Fenâ da âdemdür, liḳâ da âdemdür, beḳâ da âdemdür. (8) Likâ sıfâtdur ki fenâdur (9) ve fenâ zâtdur ki liḳâdur ve beḳâ da (10) âdemdür ki *Bismi’l-lâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm*. Andan *Elif-lâm-mîm*. *Allâhu (11) lâ ilâhe illâ hüve’l-hayyu’l-ḳayyûm*dur.¹²⁶⁹ *Bismi’l-lâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm*dur.¹²⁷⁰ [169a] (1) Evvel, âhirdür. Şüretdür ve şüret ḥaḳḳında (2) buyurmuşdur kim *Yuṣavvirukum (3) fî’l-erḥâmi keyfe yeṣâ*’dur¹²⁷¹ ki Bismi’l-lâh’dur (4) ve Bismi’l-lâh yedi ḥarfdür. Ol yedi ḥarf, Fâtihatü’l-(5) kitâbda gelmemişdür. Ol yedi ḥarf budur (6)

ف [fe] ج [cim] ش [şın] ث [se] ظ [zı] خ [hı] ز [ze].

(7) İmdi sûre-i Bakara ve sûre-i Âl-i ‘İmrân (8) bu sûre üzerine yedi ḥarf üzerine (9) gelmişdür. Fâtîha’da bu yedi ḥarf yokdur. “Bismi’l-lâh”dur.

(10) Andan “*Er-Raḥman*”dur ki *Elif-lâm-mîm-şâd*. *Kitâbun unzile ileyke*.¹²⁷² (11) Ve kitâbdan murâd âyetdür. Âyetden murâd nişândur. [169b] (1) Ve nişândan murâd bilmekdür.

Andan “*Er-Raḥîm*”dür: (2) *Elif-lâm-râ*. *Tilke âyâtü’l-kitâbü’l-ḥaḳîm*.¹²⁷³ Ya‘nî (3) şol ḥaḳîm ya‘nî uş kitâb ḥükm olundı (4) kim nişânları biline. Min ledün (5)

¹²⁶⁹ Âl-i ‘İmrân 3/1-2: "Elif-lâm-mîm. Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur."

¹²⁷⁰ Fâtîha 1/1: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla."

¹²⁷¹ Âl-i ‘İmrân 3/6: "O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir."

¹²⁷² A‘râf 7/1-2: "Elif Lâm Mîm Sâd. Bu, sana indirilen Kitap’tır."

¹²⁷³ Yûnus 10/1: "Elif, Lâ, Râ. Bunlar hikmet dolu Kitap’ın âyetleridir."

‘ilmi seçile. Andan **Elif-lām-rā. Tilke (6) āyātü ’l-kitābü ’l-mübîn.**¹²⁷⁴ Ya‘nī şol kitābuñ (7) āyetleridür bellü eyler hüsnüñ ve (8) cevābuñ bilürsin.

Andan **“Rabbu”:** (9) **Elif-lām-mīm-rā. Tilke āyātü ’l-kitāb.**¹²⁷⁵ Ya‘nī haqdur şol (10) nişānlar işbu şüretiden kim

Andan **“El-‘Ālemīn”:** (11) **Elif-lām-rā. Kitābun enzelnāhu ileyke lituħrice ’n-nāse mine ’z-zulumāti ilā ’n-nūri.**¹²⁷⁶ [170a] (1) Ya‘nī ey ādemler! (2) İndirdük sizüñ üzerüñüze kitāb. Tā (3) çıkasınız zulmātdan nūr-ı hidāyete (4) benüm hidāyetümle. Hedānallāh. Eger sizlere (5) benüm hidāyetüm olmasa.

Andan **“Er-Raħman”:** **Elif-lām-rā. (6) Tilke āyātü ’l-kitābü ’l-mübîn.**¹²⁷⁷ Ya‘nī haqdur şol (7) kitābuñ āyetleri. Bellü eyler hidāyetümi ve zātumı ve (8) şifātum nedür.

“Er-Raħīm”: (9) **Kāf-Hā-Yā- ‘Ayn-Şād.**¹²⁷⁸ Ya‘nī Kaf-Hā (10) Hādī’dür. Yol göstericidir. Hidāyetdür şādıklara ve daħı gerçeklere.

(11) Andan **“Mālik”:** **Tā-Hā. Mā enzelnā ‘aleyke ’l-Ḳur’āne liteskā.**¹²⁷⁹ [170b] (1) Ya‘nī ümmilerden peygāamberler kim (2) virmedük mi size, üzerüñüze fehm idesiz.

(3) Andan **“Yevmi’d-dīn”:** **Tā-Sīn-Mīm. Tilke (4) āyātü ’l-kitābü ’l-mübîn.**¹²⁸⁰ Ya‘nī şol (5) şüretdür ki ħuṭūṭ-ı ħaṭṭ (6) kitāb āyetlerinden bellüdür fehm (7) eylerseñ.

Andan **“İyyāke”:** **Tā-Sīn. (8) Tilke āyātu ’l-Ḳur’āni ve kitābin mübîn.**¹²⁸¹ (9) Ya‘nī şol şüretdür ki beraber Ḳur’an’uñ (10) āyetlerinden ve kitāb içinde bellüdür ki (11) levḥ-i maḥfūzdur.

¹²⁷⁴ Yûsuf 12/1: "Elif Lām Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir."

¹²⁷⁵ Ra'd 13/1: "Elif Lām Mīm Râ. İşte bunlar Kitab'ın âyetleridir."

¹²⁷⁶ İbrahim 14/1: "Elif. Lām. Râ. (Bu Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."

¹²⁷⁷ Yûsuf 12/1: "Elif Lām Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir."

¹²⁷⁸ Meryem 19/1: "Kâf Hâ Yâ Ayn Sâd."

¹²⁷⁹ Tâ-hâ 20/1-2: "Tâ Hâ. Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik."

¹²⁸⁰ Şu'arâ 26/2: "Tâ Sîn Mīm. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir."

¹²⁸¹ Neml 27/1: "Tâ-Sîn. Bunlar Kur'an'ın, apaçık bir kitabın âyetleridir."

“Na‘budu”: *Elif-Lām-Mīm. Eḥasibe’n-nāsu en yutrakū en yeḳūlū āmennā vehum lā yuftenūn.*¹²⁸²

[171a] (1) “Ve iyyāke”: *Elif-Lām-Mīm. Ġulibeti’r-rūm.*¹²⁸³

(2)“Nesta‘in”: *Elif-Lām-Mīm. Tilke āyātü’l-kitābü’l-ḥakīm.*¹²⁸⁴ (3) Ya‘nī şol āyetler ile ḥükm olundu. Şükrüni, (4) kendüni, nefsüni fehm eyle.

“İhdinā”: *Elif-Lām-Mīm. (5) Tenzīlu’l-kitābi lā raybe fīhi min rabbi’l-‘ālemīn.*¹²⁸⁵ Ya‘nī (6) indirdük kitābı. Ol kitābda gümān (7) yokdur kim yüzüñ levḥ-i maḥfūz (8) oldu.

Andan "Es-Şırat": *Yā-Sîn. Ve’l-ḳur’āni’l-ḥakīm. (9) İnneke lemine’l-mürselīn.*¹²⁸⁶ Ey insān, ey (10) Muḥammed! Ḳur’ān ḥükm olundu aña kim (11) peygāmberele imān getürüp benüm üzerüme toĝru yola geleler. [171b] (1)

“El-Müstakīm”: *Şād. Ve’l-Ḳur’āni zī’z-zıkr.*¹²⁸⁷ Ya‘nī toĝru gösterdi (2) Ḳur’ān içinde zāt-ı hidāyetini.

“Şıratü’l-lezīne”: (3) *Hā-Mīm. Tenzīlun mine’r-raḥmāni’r-raḥīm.*¹²⁸⁸ Ya‘nī indirdük (4) bu Ḳur’ān’ı. Ḥaḳḳ’ı bilmek içün oldur (5) raḥmet kılıcı.

“En‘amte”: *Hā-Mīm. ‘Ayn-Sîn-Ḳāf. (6) Kezālike yūhī ileyke ve ilā’l-lezīne min kabliḳallāhu’l-‘azīzu’l-ḥakīm.*¹²⁸⁹ Ya‘nī ḥükm olundu (7) bu şıfāt-ı ḳudret ile. Bilesiz ki (8) nice yirde daḫı olupdur üzerüñüze.

¹²⁸² Ankebût 29/1-2: "Elif Lām Mīm. İnsanlar, “İnandık” demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler."

¹²⁸³ Rûm 30/1-2: "Elif Lām Mīm. Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar."

¹²⁸⁴ Lokman 31/1-2: "Elif Lām Mīm. İşte bu âyetler, hikmet dolu Kitab'ın âyetleridir."

¹²⁸⁵ Secde 32/1-2: "Elif Lām Mīm. Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitab'ın indirilişi, âlemlerin Rabbi tarafından"dır."

¹²⁸⁶ Yâsîn 36/1-2-3: "Yâ Sîn. (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin."

¹²⁸⁷ Sâd 38/1: "Sâd. Bu zikirle dolu Kur'an'a bak!"

¹²⁸⁸ Fussilet 41/1-2: "Hâ Mīm. Bu Kur'an, Rahmân ve Rahîm olan Allah'tan indirilmedir."

¹²⁸⁹ Şûrâ 42/1-2-3: "Hâ Mīm. Ayn Sîn Kâf. (Ey Muhammed!) Mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder."

(9) Andan “‘Aleyhim”: *Hā-Mīm. Ve’l-kitābi’l-mübīn. Innā ce’alnāhu Kur’ānen ‘arabiyyen le (10) ‘allekum ta’kilūn.*¹²⁹⁰ Ya’nī hükm olundu içinde. (11) Bellü eyler. Añlayasız. *Ve innehu fī ümmü’l-kitābi.*¹²⁹¹ [172a] (1) Ya’nī ümmü’l-kitābuñ içinde levh-i mahfuz[ı] (2) göresiz.

“‘Gayr”: *Hā-Mīm. Ve’l-kitābi’l-mübīn.*¹²⁹² Ya’nī hükm (3) olundu, bu ümmü’l-kitābuñ haṭṭ-ı vechinde (4) bellüdür.

“‘El-Mağdūb”: *Hā-Mīm. Tenzīlu’l-kitābi minallāhi’l-‘azīzū’l-ḥakīm.*¹²⁹³ (5) Ya’nī hükm olunan kitāb, [Allāh’un] (6) cemālinden nüzül eylemişdür.

“‘Aleyhim”: *Hā-Mīm. (7) Tenzīlu’l-kitābi minallāhi’l-‘azīzū’l-ḥakīm.*¹²⁹⁴ Ya’nī bu hükm, (8) hikmetullāhdandır ki indirmiştir āyāt-i (9) kitābı. Ya’nī āyāt-ı kitāba uydı haṭṭuñ (10) ‘adedince.

Andan “‘Velā”: *Ḳāf. Ve’l- Kur’āni’l-(11) mecīd.*¹²⁹⁵ Ya’nī ḳāf şād mirāt emrolunmuşdur. [172b] (1) Kur’ān-ı mecīdūñ içinde bī-ğālib idrāk (2) eyleyesin.

“‘Ed-Ḍalīn”: *Nūn. Ve’l-ḳalemi (3) vemā yeṣṭurūn.*¹²⁹⁶ Ya’nī beyān olunmuşdur. (4) Ol ḳudret ḳalemi ile vechinde saṭr olan (5) haṭṭ-ı hidāyetler.

İmdi bu yigirmi sekiz (6) sürenüñ evvelinde muḳaṭṭa’āt gelmişdür. Fātiḥatü’l- (7) kitābda beyāndur. Ol sebebdan cemī’ kütüb-i (8) semāvīnūñ aşlı Fātiḥatü’l-kitābdur. İmdi (9) ümmü’l-kitābı güzel tanı. Kur’ān’uñ sırrına vāḳıf (10) olasın. Zīrā kim Kur’ān’uñ sırrı (11) bu süreler evvelindedür. Anlar daḥı yigirmi sekiz ḥurūf [173a] (1) yigirmi sekiz süre muḳābilindedür. (2) Yigirmi toḳuzuncu ḥarf kim ʾ [lam-elif] Muḥammed (3) ‘Alī muḳābilindedür. Vech-i Ādem ‘aleyhi’s-(4) selām üzere ‘adedinedür kim (5) ve bir daḥı bir hafta yedi gündür. Vech-i (6) Ḥavvā ‘adedinedür. Fe’emmā bir haftanuñ (7) seksen dört sā’ati (8) vardur. Pes ḥarf-i müfredātın (9) eczāsı

¹²⁹⁰ Zuhuf 43/1-2-3: "Hâ-Mîm. Apaçık Kitab’a andolsun ki, iyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur’an yaptık."

¹²⁹¹ Zuhuf 43/4: "Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz’da) mevcuttur."

¹²⁹² Duhân 44/1-2: "Hâ Mîm. O apaçık Kitab’a andolsun."

¹²⁹³ Câsiye 45/1-2: "Hâ Mîm. Kitab’ın indirilişi, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır."

¹²⁹⁴ Câsiye 45/1-2: "Hâ Mîm. Kitab’ın indirilişi, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır."

¹²⁹⁵ Kâf 50/1: "Kâf. Şanlı ve şerefli Kur’an’a andolsun."

¹²⁹⁶ Kalem 68/1: "Nûn. Kaleme ve yazdıklarına andolsun."

yetmiş iki olur. Dört ۞ [lam-elif] (10) muḳābelesinde dört ḥurūf vardır. (11) Yetmiş altı olur ve ol dört ḥarfūn on iki nuṭḳı **[173b]** (1) vardır. Pes imdi seksen sekiz ḥurūf (2) olur. İmdi seksen dört ḥurūf (3) o bir haftanın ḳā'im maḳāmıdır ve dört (4) ḥurūf daḥı bāḳī ḳalır. Ol çār 'anāşır (5) 'adedince. Tamām seksen sekiz ḥurūf (6) olur. Ādem'ün cemāli ve eli ve ayağı (7) yigirmi sekiz mafşaldır. Seksen dört (8) 'aded. Dördü daḥı çār 'anāşır, (9) seksen sekiz 'aded.

Cemī' Ḳur'an'ın ve yirūn ve (10) gögün, cūş u tuyūruḥ bu seksen sekiz (11) ḥurūfdur aşlı. Ve bu aşluḥ mebd'e' i Fātiḥa'dur. Zīrā **[174a]** (1) ḥikmet ve ḳudret ve ḳuvvet Ādem 'adedince. (2) Pes cemāli ḥikmetullāhdur ve eli ḳudretullāhdur (3) ve ayağı ḳuvvetullāhdur. Zīrā kim Ādem (4) ḳuvvet ile yürür. Menzile irer ve (5) ḳudret ile işler ve ḥikmetle söyler. (6) Zīrā kim söz yüzdür ve yüz ḥayme-i (7) mī'āddur ki yüz mirātdur. Vech-i Ādem'e (8) ḥayme-i mī'ād dirler. Mirāt-ı ḳā'inātdur (9) ve bu ḳā'ināt kendüyi anda görür ve ehl-i (10) kemāl daḥı bāṭın göziyle bu ḳā'inātuḥ her ne (11) tarafını istese anda ziyāret eyler kim 'aḳş ider. **[174b]** (1) Āyīnedür. Āyīneye 'aḳş eylediği gibi bu ḥayme-i mī'ād (2) āyīneye daḥı 'aḳş ider. Ya'nī 'adedince (3) yüzdür. Ve **Ḳāf. Ve'l-Ḳur'an**¹²⁹⁷ 'adedince ve bu daḥı (4) Ādem'ün bir yañı elli ve bir yañı elli (5) tamām yüz olur. Ḥayme-i mī'ād 'adedince **Ḳāf.(6) Ve'l-Ḳur'an**¹²⁹⁸ 'adedince ki ۞ [ḳāf]. Yā Ādem şorar iseñ bir elün on dört (7) mafşal ve beş barmaḳ (8) ve beş tırnaḳ bir el bütün (9) yigirmi beş olur. Cemī' yigirmi beş peygāmbir (10) 'adedince ḳalır. Yigirmi sekiz, üçü daḥı iḥtilāfidür. (11) 'Üzeyr, Loḳmān, Zū'l-Ḳarneyn. **[175a]** (1) Bil ki iḥtilāfı peygāmbir ḥükm-i evliyādur kim yigirmi beş (2) ḳalır. Yigirmi beş daḥı bir ayağı olur. (3) Elli elli daḥı bir taraf ۞ [ḳāf] 'adedince (4) ve yüz cenāb-ı ḥayme-i mī'ād 'adedince.

(5) Zīrā kim ۞ [ḳāf] vücūd-ı Ādem'dür ve (6) 'unḳ başdur ve zülfi ve ḳaş ve kirpigi (7) bāl u perdür ve yüzün 'arşdur ve zāhruḥ (8) kürsdür ve levḥi ḥaṭṭ-ı ḥālūndür ve maḥfūz (9) sözündür ve maşrıḳ ağzuḥdur ve (10) maḡrib ḳulaḡuḥdur ve gün nuṭḳuḥdur. (11) Pes gün maşrıḳdan toḡar, maḡribden ḳavuşur. **[175b]** (1) Ḳulaḳ maḡribdür. Ay daḥı maḡribde hilāl (2) olur, maşrıḳda bedr olur ve nuṭḳ (3) ağzından toḡar. Ḳulaḳda ḳavuşur (4) ve ḳulaḳ aydur ki maḡribdür ve ay (5) maşrıḳdan toḡar.

¹²⁹⁷ Ḳāf 50/1: "Ḳāf. Şanlı ve şerefli Kur'an'a andolsun."

¹²⁹⁸ Ḳāf 50/1: "Ḳāf. Şanlı ve şerefli Kur'an'a andolsun."

Cān u dil iklīminde hilāl (6) olur. Andan maşrıka gelür, maşrıka bedr (7) olur. Zīrā kim ay kara kurudur. Tecellīsi (8) gicedür ve gicesi velāyetdür ve (9) gün nübüvvetdür.

Pes velāyet ve nübüvvet (10) gerçi bir nürdür ve velāyet sırdur ve nübüvvet (11) āşikāredür. Şerī'atdur. Tarīkat görünmez, **[176a]** (1) sırdur. Şerī'at zāhirdür, zāhir (2) görünür ve güne şābitdür. Ammā (3) tarīkat bātındur ve bātin gicedür (4) ve gicede şābit yokdur. Zīrā şerī'at enbiyā; (5) tarīkat evliyādur. Enbiyā yigirmi sekizde (6) karar-ı hatm olmuşdur. Evliyāya nihāyet (7) yokdur. Pes imdi ikisi bir zātdur. Zīrā kim (8) göz şerī'atdır ve kulak tarīkatdır ve (9) ma'rifet Muḥammed'dür ve ḥaḳīkat 'Alī'dür. (10) Zīrā ḥaḳīkat burundur ve ma'rifet ağızdur ve (11) 'ālem-i nizām budur ki dört bāb üzerine binādur **[176b]** (1) ve kırk maḳāmdur. Onu şerī'at, onu tarīkat, (2) onu ma'rifet, onu ḥaḳīkatdır.

Pes imdi (3) şerī'at, tarīkat, ma'rifet, ḥaḳīkat (4) dört bābdur ve bu dört bābuñ üzerine (5) on sekiz biñ 'ālem nizām bağlamışdur. (6) Ve bu on sekiz biñ 'ālemüñ üzerine (7) seb'a semāvāt ve'l-arḍ nizām (8) bağlamışdur. Pes imdi şerī'at (9) ādemdür ki zāhir ayağıyla yürür, yil (10) gibi eser ve tarīkat ādemdür ki eliyle tutar, (11) göziyle görür, od gibi yanar ve ma'rifet ādemdür ki **[177a]** (1) diliyle söyler, kulak ile (2) işitir, şu gibi akar ve ḥaḳīkat ādemdür ki (3) yil gibi eser, od gibi yanar, şu gibi akar, toprak (4) gibi sākin olur ve bir daḫı ādem on sekiz (5) biñ 'ālemdür. Zīrā ayak altı boğumdur. On (6) iki olur on sekiz olmağa ve altı daḫı şeş (7) cihātı üç altı on sekiz olur. On sekiz (8) biñ 'ālemüñ 'adedince ve (9) yarısı yedi kat yir ve yarısı yedi kat gök. Başı 'arş-ı mu'allā (10) ve bir daḫı budur ki kırk maḳām dört bābdur ve (11) bu dört bāb evvel şerī'at, andan ma'rifet, andan tarīkat, andan **[177b]** (1) ḥaḳīkat.

İmdi şerī'at 'ālem üzeredür ve 'ālem (2) 'ilm üzeredür ve 'ilm kelām üzeredür ve kelām (3) nuṭk üzeredür. Nuṭk ağızdan zuhūr ider. (4) Ağız on bābdur. İkinci tarīkatdır. (5) Edeb üzeredür. Edeb göz üzeredür. (6) Göz daḫı on bābdur. Üçüncü ma'rifetdür. (7) 'Amel üzeredür ve 'amel kulak üzeredür ve (8) kulak daḫı on bābdur. Dördüncü ḥaḳīkatdır. (9) Ḥaḳīkat ḥayā üzeredür. Ḥayā burun üzeredür (10) ve burun daḫı on bābdur.

Pes imdi bir kişide (11) 'ilim olmasa edeb olmaz. Edeb olmasa 'amel olmaz. **[178a]** (1) 'Amel olmasa ḥayā olmaz ve ḥayā olmasa ādem (2) olmaz ve ādem olmasa

ḥayvân-ı nâṭıkdur. Zîrâ (3) kim ‘amel ‘ilm üzeredür. Ḥayât (4) insân üzeredür ve insân ĩmân üzeredür (5) ve ĩmân mürebbî üzeredür. Mürşiddür. (6) Bundan ma‘lûmdur kim buyurmuş Efendümüz: (7) **Levle ‘l-mürebbî mâ ‘areftu Rabbî.**¹²⁹⁹ Ya‘nî (8) rabbisini bilmez, mürebbî, mürşidi ve terbiyecisi (9) olmayınca. Eger mürebbiye, mürşide irdinse ulû‘l-(10) ‘azîm sa‘âdete yetişdüñ. Sende senlik emânetdür. (11) Muḥammed ‘Alî kimdür bilüp kâmil olduñ. Zât ile şıfât **[178b]** (1) birbirine yetişdi. **Küllü şey’in yerci ‘u ilâ aşlihi**¹³⁰⁰ oldu. (2) Ğam ve keder gidüp cennet ile (3) müjdelenmiş oldu. Zîrâ mürşide irişmeyen (4) cāhil ḳalur ve Resûlullāh buyurur: **Eş şey’ü (5) şey’ün el cāhilü lā şey’un.**¹³⁰¹ (6) Özün mürşid bilmeyen cāhildür. Cāhil bir şey (7) degüldür şol şeylerden.

İmdi bu mevcûdātuñ (8) içinde gezen ve nûr-ı ‘aynında görinen (9) ol zât-ı muṭlaḳdur (10) ki esmâ-yı zât ve esmâ-yı şıfât zîrâ kim mürîddür. Ol (11) dahı esmâullāhdur ki cemî‘ eşyâ ‘aynında mevcûddur. **[179a]** (1) Her nereye nazar ḳılınsa Ḥaḳḳ görünür. (2) Evvel mürşid idi, soñra mürşid ile nefsinı görür. (3) **Men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe rabbehu**¹³⁰² sırrını bilür ve (4) rabbini bulur ve ammâ küllî (5) degül cüz’îdür. Esmâ-yı küll Âdem’dür. Mürşid ile (6) niçün kim şûret-i aḥsen-i taḳvîmdür ve şûret-i (7) şābb-ı ḳaṭaṭdur. **طسم** [tā sîn mîm] dūr ve **طسم** [tā sîn mîm] (8) şûretdür. **Ḥalaḳallāhu âdeme ‘alā şûretihi ve ‘alā şûretü’r-Raḥmāndür**¹³⁰³ (9) ki **الرا** [elif lam rı elif]’dür ki **Ene ve ‘Alīyyün min nûrin vāḥid**¹³⁰⁴ (10) budur ki **كبيص** [kāf hā yā ‘ayn šād] Hādî’dür ve hidāyetdür.

(11) Zîrâ mürşid mürebbîdür ki Âdem’üñ vechinde **[179b]** (1) şırāte‘l-müstakîmdür ve revân-ı istivâdur ki (2) Âdem’üñ vechindedür. Üzerinden ‘ubûr eylemek, (3) muṭlaḳ şırāt üzere gitmek mürşide, mürebbîye (4) gitmekdür. **حم** [hā-mîm] dūr ki ḥükm olundu kelâm-ı hidāyetdür. (5) Muḥammed ‘Alî’dür. Zât ve şıfât kim emrolundu. (6) Böyle olunca emrû‘l-ma‘rûfun ve ta‘aḳḳulun (7) aṇlayasın. Ya‘nî levḥ-i (8) maḥfûzdur yazuḳ söyler bi‘l-ḥaḳḳ Ḥaḳdur (9) ki **ص** [šād]’dur ve toḳsan biñ kelimâtdur. (10) Bilmek içün vaşıyyetüm emrolundu eyitdi. Emri yirine (11) getürüñ.

¹²⁹⁹ Hadis: “Mürebbim olmasaydı ben Rabbimi bilemezdim.” Ebu Davud, Edeb, 76.

¹³⁰⁰ Kelâm-ı kibâr: “Her şey aslına rücu eder.”

¹³⁰¹ Hadis: “Her şey bir şeydir; cahil hiçbir şey değildir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁰² Hadis: “Nefsinı bilen Rabbini bilir.” El-Aclunî, Keşfü‘l-Hafâ, 2/262.

¹³⁰³ Hadis: “Allahu Teâla âdemi kendi sureti ve Rahman’ın sureti üzere halk etti.” İbn Hâcer 5/182-183.

¹³⁰⁴ Hadis: “Ben ve Ali tek nurdınız.” Tirmizî, Fiten, 48.

Ol ikrarı ve [180a] (1) ‘ahdini yerine getürüñ. Zîrâ ق [kaf] dur. (2) Yüzdür. طس [tā-sîn] şüretdür ki bilüñ (3) ve bilmeye t̄alib oluñ. Ğayrı hevādan geçüñ. (4) *Vemā yenîķu ‘ani-l-hevā*¹³⁰⁵ olasız kim (5) hevā ile söz olmaz. Mürşid ile söyletici (6) olup vahy-i Hakk nidügin bilüñ. Hevā ile (7) söz olmaz, yüz olmaz. Nehy eyleyüñ (8) nefsiñizi hevā vü hevesüñüzden. Tā ki Muhammed (9) ‘Alî’ye irişesiz ve kelimelerüñ añlayasız. (10) Zîrâ ‘ālem-i zāt ve ‘ālem-i şıfāt mürîd ve mürşid (11) iledür ve toķuz haţt-ı istivā-yı ‘ālem olur kim [180b] (1) bu minvāl üzeredür. Mürîd mürşid budur. (2)

م - ر - ی - د - م - ر - ش - ی - د

[mim rı ye dal mim rı şın ye dal] muķaţta‘ātuñ (3) aşlı ‘adedincedür ve muķaţta‘āt-ı aşl (4) budur kim

الم - الر - كهيعص - طس - يس - ص - هم - ق - ن

(5) [elif lām mīm- elif lām rı- kaf he ye ‘ayın şad- t̄a sîn-yā sîn- şad- hā mīm- kaf- nun]

(6) Pes Qur’ān’uñ aşl-ı ‘adedi bu toķuz harfdür. (7) İnbişātı elli harf ‘adedince müfredāt nuţkıyla (8) ellidür ve toķuz hurûf-ı muķaţta‘āt[un] inbişātı budur.(9)

ا [elif], ل [lam], ف [fe], ل [lam], م [mim], ر [rı], ی [ye], ك [kef], ف [fe], ی [ye], ی [ye], ع [ayın], ی [ye], ن [nun], ص [sad], د [dal], ط [tı], ی [ye], س [sin], ی [ye], ن [nun], م [mim], ی [ye], م [mim], ی [ye], ا [elif], س [sin],(10) ب [be], ن [nun], ق [kaf], م [mim], ی [ye], م [mim], ح [ha], د [dal], ا [elif], ص [şad], ن [nun], و [vav] ن [nun].

(11) Ve bu elli hurûf mecmû‘ı Qur’ān-ı Kerîm’üñ ‘adedincedür ki [181a] (1) yigirmi sekiz hurûf-ı müfredāt[un] yigirmi noktası vardır. (2) Anuñ ‘adedincedür ve ammā aşl-ı aşl hemze ve cāzim (3) elli ‘adedincedür. Bu toķuz harf vech-i kerîm-i (4) âdem ‘adedincedür. Zîrâ mecmû‘ı eşyâ (5) ve arz ve semāvāt bu toķuz harfle (6) anılmışdur ve cemî‘ levh ü kalem, on sekiz biñ (7) ‘ālem bu toķuz hurûf üzeredür ve bu toķuz (8) hurûf hilķat-i Âdem ‘aleyhi’s-selām üzere binâ (9) olmışdur. Zîrâ cemî‘ eşyānuñ ve seb‘a (10) semāvātuñ aşlı ve fer‘i Âdem’dür ve hilķat-i Âdem’den (11) aşikâr olmışdur. Zîrâ kim mecmû‘ı eşyānuñ [181b] (1) rücû‘u insāndur ve insānuñ

¹³⁰⁵ Necm 53/3: "O, nefis arzusu ile konuşmaz."

rücū'u Ma'ārifdür (2) ve Ma'ārifüñ rücū'u Muḥammed 'Alī'dür ve Muḥammed 'Alī (3) hidāyetdür. Velāyet ve nübüvvetdür. Bir zāt (4) ve bir şıfātdur kim Bismi'l-lāhdur. Seb'ü'l-meşānīdür. (5)

ب س م ا ل ل ه م ح م د ع ل ی

(6) [Be sin mim elif lam lam he mim ha mim dal ayn lam ye]. 'Alī ile Muḥammed yedidür. Bismi'l-lāh'dur. (7) Mürīd ile mürşiddür. Bismi'l-lāh'dur. Seb'ü'l-(8) meşānī ve'l Kūr'ān'ü'l-'azīmdür. Şeyḥ üçdür. (9) Hurūf-ı müfredāt-ı tilmīz dört, hurūf-ı müfredāt (10) yedidür. Haṭṭı otuz olur. Mürīd ve mürşid (11) kelāmı tokuz tamām olur. Ma'lūmdur kim [182a] (1) Kāle: *Lev icteme 'a 'n-nāsu 'alā eḥabbī emrī (2) mā ḥalaḳtu 'n-nār*¹³⁰⁶ ḥadīṣ-i ḳudsīdür kim Eger benüm, (3) nās, emrümü sevse, üzerine muḥabbet eylese (4) nārı ḥalḳ eylemezdim dir Allāh. Emr-i Bārī rūḥdur (5) ve mürşid-i kāmīl bulınca rūḥ ile olur, (6) emir yirin bulur.

Şi'r

Dilümde tesbīḥim yezdān (7) olupdur

Sücūdum sācidim insān olupdur

(8) Göñül didāra ḳarşu ol sebebden

(9) Ayılmaz vālih ü ḥayrān olupdur

(10) Bu Fethü'l-Ma'ārif'e lutf itdi Ğaffār

(11) İrişdi ceddine andan olupdur

Pes imdi. [182b] (1) Her kim mürşide irmedi, müşkilin ḥal eylemedi (2) ve özini nefis-i emmāreden ḳurtarmadı. (3) Kāle'l-Allāhü: *Vemā uberri'u nefsi inne'n-nefse leemmāratun bi's sū'i*.¹³⁰⁷ (4) Her kim bu dā'irede fevt oldı nāḳışdur. (5) Zīrā

¹³⁰⁶ Hadis: "Eğer insanlar, benim emirlerimi sevmek için toplanmış olsalardı cehennemi yaratmazdım." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁰⁷ Yûsuf 12/53: "Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder."

dā'ire-i nârdur ve andan halk olmuşdı. (6) Yine aşlına rücū' eyledi. Tābi'i (7) şeytân ve zâlim oldı. **Lā yehdī'l-(8) kavme 'z-zâlimîn.**¹³⁰⁸ Zâlime kavm olunca (9) Allāh'ıñ hidāyeti aña olmaz. Şeytândan (10) emîn olasız, hidāyete yetişsesiz. Mürşid hidāyetdür. (11) Zîrâ bir kişi mürşide irince nefesine zulm eylemez. **[183a] (1) Innallāhe lā yazlimu 'n-nāse şey'en (2) velâkinne 'n-nāse enfusehum yazlimūn.**¹³⁰⁹

(3) Şol kimesne kim mürşidi, Fātiha'sını bildi (4) zâlim olmaz. Hâtimesini dahı bilür. Hüsni (5) hâtıme idüğini tıyar. Hâtimesi Fātiha'dur (6) kim Fātiha'sı güzel duyulınca (7) hâtimesi güzeldür. Zîrâ Fātiha'yı bilmek gerekdür (8) kim Fātiha'yı bilmese namâz kılsa dürüst degüldür. (9) **Lā şalâte illâ bi fâtihatü'l-kitâb**dur.¹³¹⁰ Mürşide (10) varsa mürşid nidüğün bilmese mürşide (11) varduğı dürüst degüldür. Mürşidini bilse irşâd ola. **[183b] (1) Fātiha** böyledür kim Bismi'l-lâhda bildürdi.

Bismi'l-lâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[Elif lam mim] بِسْمِ — [Bism] (2)

[Elif lam mim] اَللّٰه — [Allāh]

[Elif mim şad] الرَّحْمٰن — [Er-Raḥman]

[Elif lam rı] الرَّحِيْم — [Er-Raḥīm]

[Elif lam rı] اَلْحَمْدُ — [El-Hamdü] (3)

[Elif lam rı] اَللّٰه — [Allāh]

[Elif lam mim rı] رَبِّ — [Rabbu]

[Elif lam rı] اَلْعٰلَمِيْنَ — [El-'Ālemīn]

[Elif lam rı] الرَّحْمٰن — [Er-Raḥman] (4)

[Kef-he-ye-'ayın] الرَّحِيْم — [Er-Raḥīm]

[Ta-ha] مَلِك — [Mālik]

¹³⁰⁸ Cum'a 62/5: "Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmes."

¹³⁰⁹ Yûnus 10/44: "Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler."

¹³¹⁰ Hadis: "Fatiha'nın manasını bilmeden namaz olmaz." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

- [Ṭa-sin-mim] يَوْمَ ← طسم [Yevm]
- [Ṭa-sin] الدِّينَ ← طس [Ed-dīn]
- [Ṭa-sin-mim] إِيَّاكَ ← طسم [İyyāke]
- [Elif-lam-mim] نَعْبُدُ ← الم [Na‘budu]
- [Elif-lam-mim] وَإِيَّاكَ ← الم [Ve iyyāke] (5)
- [Elif-lam-mim] نَسْتَعِينُ ← الم [Nesta‘in]
- [Elif-lam-mim] اهْدِنَا ← الم [İhdinā] (6)
- [Ya-sin] الصِّرَاطَ ← يس [Es-Şırāt]
- [Şad] الْمُسْتَقِيمَ ← ص [El Müstaḳīm]
- [Ḥa-mim] صِرَاطَ ← حم [Şırāt] (7)
- [Ḥa-mim] الَّذِينَ ← حم [Ellezīne]
- [Ḥa-mim-‘ayn-sin-ḳaf] أَنْعَمْتَ ← حمعسق [En‘amte]
- [Ḥa-mim] عَلَيْهِمْ ← حم [‘Aleyhim] (8)
- [Ḥa-mim] غَيْرَ ← حم [Ġayr]
- [Ḥa-mim] الْمَغْضُوبِ ← حم [El-Maġdūb] (9)
- [Ḥa-mim] عَلَيْهِمْ ← حم [‘Aleyhim]
- [Ḳaf] وَلَا ← ق [Velā]
- [Nun] لَضَالِّينَ ← ن [Eḍ-Ḍālīn]. (10)

الم [Elif lam mim]. *Allāhu lā ilāhe illā hu.*¹³¹¹ الم [Elif lam mim] esmāullāhdur (11) niçün ḥurūf-ı cemī‘ bir ḥaḳīḳatdır. Ḥurūf gökden **[184a]** (1) gelen kitāblarda gelmişdir. Ḳur’ān-ı (2) mecīdde vardır. Ol ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘āt (3) Ḳur’ān’uñ aşıldır ve cemī‘ kitābuñ aşıldır (4) ve Ḥaḳḳ Te‘ālā’nuñ esmā-yı küll[ü] ve (5) esrārıdır. Anuñ ma’nāsı (6) şimdiye deġin ehl-i ‘arīfān ve ehlullāh (7) ‘indinde bilinür ve setr olunur (8) idi. Ḥafī idi. Bu faḳīr rāsihūn ‘ilmini ve ‘ilm-i ledünni (9) bu ‘āleme menfa‘at

¹³¹¹ Tâ-Hâ 20/8: “Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır.”

olunsun ve hayvān (10) gelüp hayvān gitmesünler için zāhir çıkarup (11) bu ma'rifeti açup izhār eylemişdür ki menfa'atleneler. [184b] (1) Ve Ma'ārif nidügin bileler.

(2) Ma'ārif gine kendü hürūflarıdır ki (3) beş hürūfdur: م ع ا ر ف [mim ayin elif rı fe]. Allāh daḥı (4) hürufi beş hürūfdur: ه ل ل ا ه [elif lam lam elif he] ve Muḥammed (5) daḥı beş hürūfdur: م ح م م د [mim ha mim mim dal] Allāh, (6) Muḥammed, Ma'ārif cümle 'adedleri budur kim (7) beş hürūfdur. ن ع ر ف ا [ayın rı fe elif nun] Kendü şıfātıdır. (8) Kendü şıfātını bilmekdür ve ḥafī ve gizlū idi. (9) Bu beşeriyeden izhār eyleyüp bildürmişdür. (10) Her ḳanda olursa olsun Fethū'l-Ma'ārif (11) cümlesini sır iken, mestūr olmuş iken feth idüp [185a] (1) her fethün ve her ma'rifetün Fātihi (2) olduğunu remizle meydāna koyup pīrleri (3) ve cümle ma'rifetün üstādı kendü idüğini (4) beyān eyledi kim her ne kim edā olunduḳda (5) bir ma'rifet āsān olması için ve bir güc[ün] kolay (6) gelmesi için “Destūr Yā Fethū'l-Ma'ārif” diyüp (7) sonra ibtidā ide kim her ibtidāsı (8) intihāsına, intihāsı ibtidāsına zāt ve şıfāt ola.

Vāşıf ile (9) mevşūf sırrı biline kim (10) ādem esrārdan olmayaydı, ne vecihle (11) Fātiḥa vech-i Ādem ve Ḥavvā olup sır olunmuşdur içinde. [185b] (1) Ādem'de Fātiḥa ve Fātiḥa'da Ādem vardır. (2) Zāhiren Āl-i 'İmrān ve sūre-i Bakara Fātiḥa'da (3) yokdur. Bulunmaz, bilinmez kim esrār diyü (4) esrār idi. Şābit oldu kim esrārdan (5) murād bu yigirmi ṭokuz hüruf idi. Kāle [Resūlullāh]: (6) **Men lem yu'min bi'l-hurūf ve hiye (7) tis'atun ve 'işrūne ḥarfen fe'l-tebevve (8) maḳ'adahū mine'n-nār.**¹³¹² Ya'nī her kim (9) bu yigirmi ṭokuz hürufa īmān eylemese, ya'nī (10) inanmasa ḳıyāmetde anuñ oturacak (11) yiri nār u ṭamu ola.

Pes ma'lūm oldu ki [186a] (1) Fātiḥa bu yigirmi ṭokuz hüruf ile mürekkebdür (2) ve yigirmi ṭokuz hüruf Ḳur'ān'ūñ aşıldur. (3) Vech ile ümmü'l-kitābdur. Bir daḥı budur ki (4) muḳaṭṭa'āt-ı aṣl on dōrt kelimedür. Ġayrı (5) mükerrer ve tekrār ile yetmiş yedidür. Bir ḳulda (6) yetmiş sekiz olmuşdur ve Fātiḥatū'l-kitāb (7) ol on dōrt kelimedür. Ġayrı mükerrer ve tekrār (8) ile yetmiş yedi, bir ḳulda yetmiş sekiz olmuşdur. (9) Fātiḥatū'l-kitābda on dōrt teşdīd vardır. (10) On dōrt muḳaṭṭa'ātuñ aşı

¹³¹² Hadis: “Her kim ki yirmi dokuz harfe inanmadı onun yeri ateştir.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

‘adedincedür. (11) Bir dahı budur ki Qur’ân -ı Kerîm’de yedi aşl vardır. **[186b]** (1) Ya’nî Qur’ân yedi hûrûf içinde zühûr ider. (2) Bu yedi hûrûf sâ’ir hûrûfa aşıl oldu. Ma’lûmdur ki (3) aşıl diyü anaya dirler ve yedi hûrûf üzerine (4) inmişdür ve ol hûrûflar bunlardır kim (5) ف ج ش ث ظ خ ز [fe cim şın se zı hı ze]

(6) Kâle Resûl ‘aleyhi’s-selâm: **Enzele’l-Kur’âne (7) ‘alâ seb’ati ahrufin ve Fâtihatü’l-kitâb (8) seb’a âyâtin ihdâhunne**¹³¹³ Bismi’l-lâh ve (9) Fâtîha seb’ü’l-meşânî ve’l-Kur’ânü’l-‘azîm (10)

ب س م ا ل ه [be sin mim elif lam lam he] **Lâ şalâte illâ bi (11) fâtihatü’l-kitâb**¹³¹⁴dur.

م ح م د ع ل ی [mim ha mim dal ayın lam ye]. Muḥammed ‘Alî. **[187a]** (1) İki meşânî-yi hûrûf-ı seb’ayî ya’nî Fâtîha-yı seb’ü’l-meşânîyi (2) güzel tanı kim ve hem ümmü’l-kitâbdur. Her kaçan (3) mevlûd, anası karnından gelince ol yedi (4) kitâbet vechinde ana karnında ketb (5) olur, bile götürür ve anası şûretidür, (6) karnından kesb eylemişdür. Ol ümmü’l-kitâbdur. (7) Ba’de bülûgiyyet gelür. Namâz bu ma’nâdan (8) Fâtîha’sız dürüst degüldür. İmdi namâzdan (9) murâd secdedür ve hem şâbb-ı emred üzerine (10) secde degül haṭṭ-ı istivâ ile ba’de secde maḥalli (11) bilüp emrine gele. **[187b]** (1) **Ve iz kûlnâ li’l-melâ’iketi’scudû li-âdeme feseceğü illâ iblîse ebâ vestekbera vekâne mine’l-kâfirîn.**¹³¹⁵

Niçün kim (2) Âdem’üñ vechinde kendü zâtınuñ ‘ilmini (3) ketb eylemişdür. Bunı şeyṭân okumadı. (4) Her ‘ilim bilür, bu ‘ilmi bilmez idi. Bu sebebden (5) secdeden boyun çekdi, kâfirîn dinildi, (6) la’net olundu, **la’netullâhi ‘aleyh ve (7) ‘alâ kavmihi**¹³¹⁶. Zîrâ **Ḥalaḳallâhu âdeme ‘alâ (8) şûretihi**¹³¹⁷ kendü şîfâtıdır. Ya’nî zât-ı (9) qadîmün ‘ilmidür ve Âdem ‘aleyhi’s-selâm melâ’ikenüñ (10) mescûdu ve mu’allimi kelime-i ilâhî sebebiyledür ki (11) **Yâ âdemu enbi’hum bi esmâ’ihim.**¹³¹⁸

¹³¹³ Hadis: “Kur’ân yedi harf üzerine inmiştir. Fatiha yedi ayettir. Bu yedi ayetten biri Bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîmdir.” İbnü’l-Cevzî, Zâdü’l-Mesîr, 7-8; Cessâs, Ahkâmü’l-Kur’an, I, 18-20.

¹³¹⁴ Hadis: “Fatiha’nın manasını bilmeden namaz olmaz.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³¹⁵ Bakara 2/34: “Hani meleklere, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.”

¹³¹⁶ Dua: ““Allah’ın laneti onun ve kavminin üzerine olsun!”

¹³¹⁷ Hadis: “Allahu Teâlâ âdemi kendi sureti üzere halk etti.” İbn Hâcer 5/182-183.

¹³¹⁸ Bakara 2/33: ““Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle.”

[188a] (1) Böyle olunca her kim Âdem'e secde (2) eylemedi aña şeytân ve mel'un diyüp (3) la'net olunur ve iderler.

Zîrâ Âdem (4) bir dahı hem ebdür ve hem ümmdür (5) ve esmâ-yı zât-ı Eḥādiyyet'dür ve kâ'im (6) maḳâmdur. Aşıl ana bilinince, iki kerre (7) ana olur ve mihrâb ve secde maḥalli (8) olduğu ma'lûm olmuş olur. Ümmühât (9) nidüğini bilmiş olur, cennete dâhil olunur. (10) Zîrâ *El cennetu taḥte aḳdâmi'l-ümmühât*.¹³¹⁹ (11) Ya'nî uçmaḳ anaların cennet ḳademi olmuşdur. [188b] (1) Niçün kim cennet ki *Vesâri'ü ilâ maḡfiratin min rabbikum vecennetin 'arduhâ's-(2) semâvātu ve'l-arḍu u'iddet li'l-(3) mutteḳîn*.¹³²⁰ Otuz iki kelime-i ilâhî-i ḳadîmdür ki (4) esmâ-yı zât ve esmâ-yı şifâtdur ki (5) ḳadîmdür. Lem-yezel ve lâ-yezâldür ve ism-i (6) müsemmânun 'aynıdır. Kelime-i ilâhî'nün 'ilmi ve (7) 'âlimi ve kâ'im maḳâmıdır. Mürşiddür ve (8) hem vechi bu sebebdan *Er-raḥmānu 'alâ'l-'arşi (9) stevâdur*.¹³²¹ lâ-cerem. *Ḥalaḳallāhu âdeme 'alâ şüretihi ve (10) 'alâ şüretü'r-Raḥmân*.¹³²² Bir dahı budur ki (11) otuz iki kelime-i Âdem, kâ'im maḳâmıdır ve her yerde [189a] (1) taşvîr ve naḳş olmuşdur. *Huve'l-lezî yuşavvirukum (2) fî'l-erḥâmi*.¹³²³ Kelime-i kelâm ile anılır. (3) Her şeyde bir ismi ve bir resmi vardır. (4) Âdeme 'alâmetdür. Âdem bu sebebdan (5) 'arş üzerine dahı berâber oldu. Raḥman (6) dinildi 'arş üzerinde. Dahı bu (7) kelime-i kelâm-ı ḳadîmdür, berâber olan 'arşdan (8) kelime-i ع ر ش ['ayın rı şın]'ı çıkarınca vücûd ḳalmaz. Zîrâ (9) olmuş oldu, Âdem kelâm ile bilindi. (10) 'Arş üzerine berâber oldu bilâ-ziyâde ve lâ (11) -noḳşân. *Ve leḳad rāhu nezleten uḡrâ. 'Înde sidretü'l-müntehâ. 'Îndehâ cennetü'l-mevâ*.¹³²⁴ [189b]

(1) Ol sekiz ḳapulu cennet ki (2) *Vesâri'ü ilâ maḡfiratin min rabbikum vecennetin 'arduhâ's-(3) semâvātu ve'l-arḍu u'iddet li'l-mutteḳîndür*.¹³²⁵ (4) ki kelime anuñ ile kâ'imdür. Bu (5) muḳaṭṭa'ât olmasa kelime dahı olmaz, bir şey (6)

¹³¹⁹ Hadis: "Cennet, annelerin ayakları altındadır." İbnü'l-Cevzi, El-İlelü'l-Mütenâhiye, 177.

¹³²⁰ Âl-i İmrân 3/133: "Rabbinizin bağışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun."

¹³²¹ Tâ-Hâ 20/5: "Raḥmân, Arş'a kurulmuştur."

¹³²² Hadis: "Allahu Teâla âdemi kendi sureti ve Raḥman'ın sureti üzerine halk etti." İbn Hâcer 5/182-183.

¹³²³ Âl-i İmrân 3/6: "O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir."

¹³²⁴ Necm 53/13-14-15: "Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslı suretiyle) görmüştü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır."

¹³²⁵ Âl-i İmrân 3/133: "Rabbinizin bağışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun."

kalmaz. Âdem'ün vech-i kitâbetidür ki (7) 'ilmidür. **Rāeytü rabbī fī leyleti'l-mi'rāc fī şūreti (8) âdemin қағат.**¹³²⁶ Havvâ şūretidür ki vech-i (9) ümmiye қағатdur ve ümmü'l-kitāb ve Fātiḥatü'l- (10) kitāb andan 'ibāretdür. Otuz iki kelime-i (11) ilāh'inün cennetidür. Cennetün қаpusı sekizdür. **[190a]** (1) Ol sekiz қапудан bunda cennete girince anda (2) daḥı cennet bilüp қаpusını görüp o sekiz (3) қапудан cennete girilür ve andan evvel bunda (4) böyle görülür. Ḥaṭṭ-ı istivā şırāte'l-(5) müstaḳīmdür. Anuñ üstüne 'ubūr (6) eylemek gerekdür. Şırātdan geçmegi bilince cennete girer, (7) şırātdan geçemeyen cennete giremez. (8) Ya'nī buydu kitābet, istivā ile (9) sekiz olur. Dört kez sekiz otuz iki ḥaṭṭ-ı (10) Âdem'dür, bilmek gerekdür.

Sekiz cennet қаpusı Âdem'ün (11) cemāline nazar ve murādullāh yirine getürüp secde eylemekdür. **[190b]** (1) Pes namāzı terk eylese secdeyi terk (2) eylemiş olur. Namāz daḥı âdem üzere ḥesāb (3) olunmışdur. Secde itmemiş olur (4) her ne kadar bilürse daḥı ve Âdem'e secde (5) hem Âdem'i bile ve hem Âdem üzere secde (6) ide. Ol kelime-i ilāhī üzere otuz iki (7) 'adedince ḥazarda ve seferde ve (8) cum'ada otuz iki kılnur. Esmā-yı ḥüsnā (9) ve esmā-yı küll ve esmā-yı zāt ve esmā-yı şıfāt (10) ḥazret-i 'izzetdür ki anı terk eyleyen (11) 'ubūdiyyetini terk eylemiş olur. Zīrā ma'lūmdur **[191a]** (1) қале Allāh Te'ālā: (2) **Vemā ḥalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā liya'budūn.**¹³²⁷ (3) Ey lī-ya'rifūn ki zirā biliciler bunı (4) bilerek iderse bilmeyenlerden olmuşdur. (5) Ol daḥı şeyṭāna tābi'dür. Elbette namāz, (6) oruç, ḥacc, zekāt, kelime-i şehādet cümlesi[ni] (7) bilince daḥı ziyāde farz olur. (8) Secde elbette lāzım gelür, emirdür. (9) Zīrā itmeyen şeyṭāndur. Ol daḥı şeyṭāna (10) tābi' olmuş olur bilerek itmez ise. Şeyṭāna ittibā' (11) ile kāfirdür. **Leemle'enne cehenneme minke vemimmen tebi'ake minhum ecma'in.**¹³²⁸ **[191b]** (1) Bu ma'nādan terk-i (2) şalāt kāfirdür. Ya'nī (3) şeyṭān-ı la'inün tābi'leridür, (4) la'netullāh 'aleyhi. Ḥudā'nuñ 'ahdini şınmış (5) ola. **Elem a'hed ileykum yā benī âdeme en lā ta'budū's-(6) şeyṭān. İnnehu lekum 'aduvvun mübīn.**¹³²⁹

¹³²⁶ Hadis: "Miraç gecesi Rabbimi genç delikanlı suretinde gördüm." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³²⁷ Zâriyât 51/56: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."

¹³²⁸ Sâd 38/85: "Andolsun, cehennemi seninle ve onlardan sana uyanların hepsiyle dolduracağım."

¹³²⁹ Yâsîn 36/60: "Ey Âdemoğulları! Size şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır' demedim mi?"

(7) Bilindi kim secdeyi bile Âdem'e ide ve namāz daḥı (8) Âdem idüğini bilerek cümlesini işleyince kendü (9) âdemoğlu olur. Ammā böyle bilince işlemez ise (10) şeytāna tābi'dür. 'Ahdi sınmış olur. Her ne (11) kim âdem ise Âdem idüğini görüp ve bilince her ne [192a] (1) varsa cümlesi âdem olur. Kendü vücūd-ı (2) Ḥaḥḥ'a göz açulur. Bâtında daḥı (3) göz olmuş olur. Andan şoñra secde (4) itmese lî-ğayrullāh var şanmış olur. (5) Kendü vücūd-ı Ḥaḥḥ'a işbāt itdüğünü (6) bilmemiş olur. Cāhillerden kalur. (7) *Eş-şey'ü şey'ün el-cāhilu lā şey'un*,¹³³⁰ ol kişi ḥaḥḥında (8) dinür. Zīrā et-terkü şalāt ba'de'l-mevt (9) tāmuya müsteḥaḥ olur ve tāmı kapısı (10) yedidür. Yedi ḥaṭṭ-ı ümmiye ki Ḥavvā'dur ve Ḥavvā'ya (11) dāḥil olur. Yedi cehennem kapısından hevā ile cehenneme [192b] (1) gitmiş olur. Zīrā nefis, Ḥavvā ḥīlesine tābi'dür. (2) Aña terk-i secde ve terk-i şalāt dinür. (3) Ehl-i cehennem olur ve ehl-i nār oldı. *Allāhümme (4) ecirnā mine'n-nār ve min ehlihā ve edhilmā'l-l-5) cennete bi-faḍlike ve keremike yā erḥame'r-raḥimīn*.¹³³¹ (6) *Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm*.¹³³² *Yā-Sîn. Ve'l-Kur'āni'l-ḥakīm*.¹³³³

(7) Bunlar[un] ma'naları ma'lūmdur ki kelāmullāhdur (8) ve kelām-ı kadīmdür. Zīrā Kelāmullāh-ı Te'ālā ḡayrı (9) maḥlūḡdur. *Men ḡāle maḥlūḡ fe ḥüve kāfirūn*¹³³⁴ (10) kim maḥlūḡ olmaya. Ma'lūmdur ki nedür böyle (11) olunca Ḥaḥḥ dā'im Ḥaḥḥ olma gerekdür. Ḥaḥḥ Ḥaḥḥ'dan [193a] (1) ayrılmaz. Cümle isimler ism-i tesmiyye (2) olunduḡı gibi cümlesi irsāldür kim resül (3) dinür. 'İsā daḥı olur resül (4) dinür. Ḥaḥḡdur 'İsā 'aleyhi's-selām: (5) *Innemā'l-mesīḡu 'İsā ibnu Meryeme resülullāhi ve kelimetuhu'l-l-6) elḡāhā ilā Meryeme verūhun*.¹³³⁵ (7) Ma'lūmdur cemī' rūsul Ḥaḥḥ 'inde (8) rūḡdur, birdür. Ma'lūmdur ki *Lā nuferrīḡu (9) beyne eḡadin minhum venaḡnu lehu muslimūn*¹³³⁶ ve (10) *Elḡamdu lillāhi rabbi'l-ālemīn*.¹³³⁷

¹³³⁰ Hadis: "Her şey bir şeydir; cahil hiçbir şey değildir." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³³¹ Hz. Peygamber'in duası: "Allah'ım bizi cehennem ateşinden koru, iyiler ile beraber cennete dāhil eyle. Bizi bağışla ey merhametlilerin merhametlisi!"

¹³³² Fātiha 1/1: "Rahmān ve rahīm olan Allah'ın adıyla."

¹³³³ Yâsîn 36/1-2: "Yâ Sîn. Hikmet dolu Kur'an hakkı için."

¹³³⁴ Hadis: "Her kim yaratılmış derse, kâfir olur". El-Aclunî, Keşful-Hafâ, II/67.

¹³³⁵ Nisâ 4/171: "Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur."

¹³³⁶ Âl-i İmrân 3/84: "Onlardan hiçbirini diğerdan ayırt etmeyiz. Biz O'na teslim olanlarız."

¹³³⁷ Fātiha 1/2: "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

Her ân Hakk Te'âlâ'nuñ (11) kelâm-ı kadîmi, zât ve şifâtıdır ve şifâtıñ 'aynıdır. [193b] (1) Böyle olunca secde-i sücüd cümlesi Hakk'adur. (2) Hakk'a secdeden men' oldı bildi ki anuñ (3) muḳallidlik oldı. Muḳallidüñ ĩmānı (4) mu'teber degüldür. Āhiretde nācī olmaya ve (5) a'mālnāmesi elinde bulunmaya. **Femen (6) ũtiye kitābehu biyemīnihi feulā'ike yaḳra'üne (7) kitābehum velā yuḫlemüne fetilā.**¹³³⁸ Ve **Vemen kāne (8) fī hāzihī a'mā fehuve fī'l-āḫirati a'mā veeḫallu (9) sebīlā.**¹³³⁹ Ve her kim bu beyān olınan ḥaḳāyık-ı (10) ma'nāyı bilmedi, dīn u ĩmān ḥaḳīkatini tanımadı ve (11) aḫḫāb-ı yemīn olmayuban Kitāb-ı Kerīm'i, Ādem ve Havvā'yı [194a] (1) okumadı levḥ-i maḥfūz-ı ilāhīdür ki (2) nāme-i a'māl-i benī ādem mecmū'ı levḥ-i maḥfūzda (3) yazılıdır ve yazılır. **İllā ya'lemuhā velā ḥabbetin fī zulumāti'l-arḫi velā raḫbin velā yābisin (4) illā fī kitābin mubīn.**¹³⁴⁰ Ve kitābda beyān olur. (5) Her kim bu cihetden a'mā ḳalırsa anda (6) daḫı a'mā ḳalur. **İnne'l-lezīne yekfurüne billāhi ve rusūlihi ve yurīdūne en yuferrīḳū (7) beynallāhi ve rusūlihi veyekūlūne nu minū bība'(8) dīn venekfuru bība'dīn veyurīdūne en yetteḫizū (9) beyne zālike sebīlā. Ulā'ike humu'l-kāfirūne (10) Ḥakkan vea'tednā li'l-kāfirīne 'azāben (11) muḫīnā.**¹³⁴¹

Bil kim her kim Resüllullāh'ı Hakk'dan ayru [194b] (1) eyleye ve ḡayrı bile, bu delīl ile kāfir (2) olur ve kāfire teberrā ḳılmayan ĩmāna (3) gelmeye, vācibū'l-ḳatlı ola. Bu ma'nādan kim (4) Lā ilāhe illallāh Muḫammedün Resüllullāh. İki (5) bir māhiyyet ve bir ḥaḳīkatdır. Eger bir (6) bilmeseyse, iki dise kāfir ve müşrikdir. (7) **Ulā'ike humu'l-kāfirūne Ḥakkan.**¹³⁴² Ve bir daḫı (8) şifāt mevşūfuñ 'aynıdır. Resül (9) Ḥazretleri Hakk Te'âlâ'dan ayru degül bil ki (10) 'aynıdır. Ayru fark iden şekksüz kāfirdür. (11) Bir daḫı bu kim **İnnallāhe ḳarea ṭā-hā ve [195a] (1) yā-sīn ḳable en**

a

¹³³⁸ İsrâ 17/71: "(O gün) her kime kitabı sağından verilirse, işte onlar kitaplarını okurlar ve kıl kadar ḥaksızlığa uğratılmazlar."

¹³³⁹ İsrâ 17/72: "Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır."

¹³⁴⁰ En'âm 6/59: "Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın."

¹³⁴¹ Nisâ 4/150: "Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenler, "(Peygamberlerin) kimine inanırsınız, kimini inkâr edersiniz" diyenler ve böylece bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler var ya; işte onlar gerçekten kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."

¹³⁴² Nisâ 4/150: "İşte onlar gerçekten kâfirlerdir."

¹³⁴³ Hadis: "Yüce Allah dünyayı ve gökleri yaratmadan bin sene önce Taha ve Yasin surelerini okudu." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

ā

he's-semāwāti ve'l-arḫa (2) bi elfün 'āmin.¹³⁴³ Ma'lūm oldı ki يس [yā-sīn] (3)

mevcūd imiş ve Muhammed'dür ve kelām-ı kadīmdür. (4) Kelām, mütekellimūñ sıfâtıdır. El-kelāmu sıfāt-ı (5) mütekellimdür.

İmdi ey t̄alib-i ma'ārif! (6) Bu işbāt olunca ne müftü lāzım (7) gelür ve ne k̄adı! Bilindi kim Muhammed 'aleyhi's-selām (8) kimdür ve Ma'ārif kimdür ve 'Īsā kimdür (9) ve Mūsā kimdür ve s̄a'ir enbiyālar kimdür. (10) ***Lā nuferrīku beyne eḥadīn min rusulihī.***¹³⁴⁴ (11) Tanı kim lā-nuferrīkudan olmayasın. [195b] (1) ***Ulā'ike ke'l-en'āmi bel (2) hum eḍall ve ulā'ike humu'l-ġāfilūn.***¹³⁴⁵ Hakk'ı bilürüm (3) diyüp 'ārif geçinirler kim (4) bu daḥı āyet anlar şānındadır. (5) Yalan ile me'lūf olup yalanı (6) toĝru bilüp fark-ı kudretleri (7) kalmayup Ādem'e secde diyüp Ādem'i (8) daḥı bulmamışlardır.

Eger Ādem'i bulsalar (9) ve kendüleri ādemī olsa Ādem'i bilürler ve (10) Hāzret- 'Alī'[nün], Muhammed'[ün] işledüklerini terk itmezler ve (11) niẓām-ı 'ālemi başka bilmezler. Hakk bilüp Ādem'i [196a] (1) bulup kendüleri daḥı ādem olurlar. (2) Maymun gibi Hakk'a yalan iş itmezler. (3) Bil kim hemān bir kerre bir ādem sıfāt-ı zātı ḥayvān (4) görince aña secde iderler ādem bilüp. (5) Ve ādemi bilse cümlesi olduğunu secde (6) daḥı ādem idüĝin bilince gine secde (7) eylemez ve hidāyetūñ esrārını te'vīl (8) ve ta'aqqul eylemezler. Ḥayvānlar gibidür. (9) Şerāb u şehvetden özge nesne bilmezler ki (10) ***Ya 'lemūne zāhīran mine'l-ḥayātī'd-dünyā (11) vehum 'ani'l-āḥirati hum ġāfilūn.***¹³⁴⁶ Ve her kim [196b] (1) Muhammed'i ve s̄a'ir enbiyāyı bu keyfiyyetle bilmedi. Kāfir (2) ola. Kāle 'Alī: ***Ene ibni Ebū T̄alib ve ene kelāmullāh-ı (3) nāṭık ve ene keḥ-he-ye-'ayn-şad ve ene ümmü'l-kitāb ve (4) ene seb'ü'l-meşānī.***¹³⁴⁷ Ve Kāle Resūlullāh: (5) ***Ene ve 'Alīyyūn min nūrin vāḥid.***¹³⁴⁸ Ve Kāle'r-Resūl: (6) ***Evvelü mā ḥalaḳallāhü nūri.***¹³⁴⁹ (7) Ve Kavlulu Te'ālā: ***Allāhu (8) nūru's-semāvātī ve'l-arḍ.***¹³⁵⁰

¹³⁴⁴ Bakara 2/285: "Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz."

¹³⁴⁵ A'rāf 7/179: "İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir."

¹³⁴⁶ Rûm 30/7: "Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler."

¹³⁴⁷ Hz. Ali'nin sözü: "Ben Ebu Tālīb'in oğluyum. Ben Allah'ın konuşan kelâmıyım. Ben keḥ-he-ye-ayn-şad'ım. Ben kitabın anasıyım. Ben seb'ül-mesâniyim."

¹³⁴⁸ Hadis: "Ben ve Ali tek nurdanız." Tirmizî, Fiten, 48.

¹³⁴⁹ Hadis: "Allah önce benim nurumu yarattı." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/265-266.

¹³⁵⁰ Nûr 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur."

Nūr-ı (9) ḥaḳīḳat şey'in vāḥiddür. Bu sebebden (10) kendü zātına nūr didi ve kelāmına (11) daḥı nūr didi ve peygāmbere buyurur: **[197a] (1) Evvelü mā ḥalaḳallāhü nūri.**¹³⁵¹ *Ene ve 'Alīyyün min nūrın vāḥid.*¹³⁵² (2) Bilesin kim cemī' mevcūdātuñ (3) ḥaḳīḳati ve māhiyyeti nūr-ı vāḥiddür. (4) Vāḥid hīç müte'addid olmaz. Muḥammed olmasa (5) bir şey olmaz idi. *Levlāke levlāk (6) lemā ḥalaḳtu 'l-eḫlāk*¹³⁵³ cümlesi andan (7) ḥalḳ oldu. Böyle olunca müte'addid olmaz. (8) Şey'in nūr-ı vāḥiddür. Ḳābil-i taḳṣim degüldür. (9) Meger kim 'ālem-i şıfātda kim ol 'ālem (10) kevn u fesāddur. Ya'nī 'ālem (11) mürekkebātdur. Bilindi kim eḥad vāḥid böyle şābit **[197b] (1) oldu** kim cemī' mevcūdātuñ ḥaḳīḳati şey'in (2) vāḥiddür. Eger şey'in vāḥid olmayaydı tevḥīd (3) şābit olmaz idi. Hīçbir vecihle şābit (4) olmazdı. Şirk lāzım gelürdi ve şirk muḥāldur. (5) *Vaḥdehu lā şerīke leh.*¹³⁵⁴ (6) *İnnallāhe lā yaḡfiru en yuṣṣrake bihi ve yaḡfiru (7) mā dūne zālike limen yeṣā'u.*¹³⁵⁵ Bir daḥı bu kim (8) cemī' mevcūdātuñ aşlı ve 'illiyyeti (9) bu delīl ile şābitdür. *İnnemā emruhu izā erāde (10) şey'en en yeḳūle lehu kun feyekūn.*¹³⁵⁶ (11) ك [kef] ile ن [nun]'dur ve ك [kef] ile ن [nun] Ḥazret-i Eḥādiyyet'ün **[198a] (1) kelām-ı** ḳadīmidür ve eşyānuñ (2) 'aynıdur. Fefhem. Allāh'ın ism-i zātı (3) beş ḥurūfdur ve melfūzu on dört (4) olur.

ه ا ل ل ا [elif lam lam elif he]. Ve melfūzu bu nev' ile (5) on dört olur.

الف [elif] لام [lam] لام [lam] الف [elif] هى [he]. (6)

Ve Muḥammed daḥı beş ḥarfdür. (7)

م م ح م م [mim ḥa mim mim dal]. (8) Melfūzu on dört olur. ميم [mim] حى [ḥa] ميم [mim] ميم [mim] دال [dal].

Ve (9) bu on dört melfūz muḳaṭṭa'āt 'adedincedür.(10)

¹³⁵¹ Hadis: "Allah önce benim nurumu yarattı." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 1/265-266.

¹³⁵² Hadis: Ben ve Ali tek bir nurdanız." Tirmizî, Fiten, 48.

¹³⁵³ Hadis: "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." İmâm Ahmed, Müsned IV-127; Hâkim, Müstedrek II-600.

¹³⁵⁴ Anlamı: "O tektir, O'nun ortağı yoktur."

¹³⁵⁵ Nisâ 4/48: "Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar."

¹³⁵⁶ Yâsîn 36/82: "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen olurur."

الر-كهيعص- طس- هم- ص ق- ن [elif lam rı- kef he ye ‘ayın şad- ta sin- ha mim- şad- kaf- nun].

(11) Bu on dört kitābet vech-i kerīm-i ādem kelāmıdır. [198b] (1) *Ḥalaḳallāhu ādeme ‘alā şūretihidür.*¹³⁵⁷ Niçün kim (2) Allāh ismi on dört kelimedür. Muḥammed ismi[nün] dahı (3) melfūzu on dört kelimedür. Muḥammed ismi dahı (4) Allāh ismi beş kelimedür. Kelime-i ḳadīm (5) lem-yezel ve lā-yezālūn ‘adedincedür kim (6) Ḳur‘ān-ı ḳadīmūn aşıdır. Bu ma‘nādan (7) Resūl buyurmışdır ki: *Men zāre (8) vech-i veledī feke ennemā (9) zāre vechī. Men zāre vechī feke ennemā zāre vechullāh.*¹³⁵⁸ (10) Ya‘nī her kim evlādumuñ vechin ziyāret ider, (11) benüm itmiş olur. Her kim benüm vechim ziyāret [199a] (1) ider, Allāh’[ı] taḥḳīḳ ziyāret itmiş olur. (2) *Men re ‘ānī feḳad re ‘āyü l-Ḥaḳḳ.*¹³⁵⁹ Bu dimekdür (3) zāhir göz ile göresin. Zīrā zāhir (4) göz ile kāfirler dahı gördiler Peygāmbere (5) Ḥazretini. Ammā Ḥaḳḳ Te‘ālā anlardan nefy (6) itdi. Gördükleri gibi degül. *Veterāhum (7) yenzurūne ileyke vehum lā yubşirūn.*¹³⁶⁰

Pes. (8) Görmekden murād ma‘ārif ve ma‘rifet (9) göziyle görmekdür. *Ellezīne āteynāhumu l-kitābe min ḳablihi hum bihi yu ‘minūn.*¹³⁶¹ (10) Ya‘nī ‘ilmü l-kitāb ki bu olur ki (11) kitābdur. ر ل [elif lam rı]. Muḥammed’i görmüş olasın [199b] (1) kim Ḥaḳḳ’ı görmüş olasın. Ḳāle Resūlullāh (2) ‘aleyhi’s-selām: *El-veledu sirru ebīhi.*¹³⁶² Peygāmbere ‘aleyhi’s- (3) selām ādem oğlıdır ve ādem şūretindedür. (4) Maḥlūḳ oldı. Ḳāle ‘aleyhi’s-selām: *Ene seyyidü l-(5) ḳavmi ḥādīmuhum ve ene seyyidu veledi (6) ādem.*¹³⁶³

Ḳavluhu Te‘ālā: *Leḳad ḥalaknā l-insāne (7) fī aḥseni taḳvīm.*¹³⁶⁴ Ḳāle Resūl ‘aleyhi’s-(8) selām: *Rāeytü Rabbi fī leyleti l-mi‘rāc (9) fī şūreti ādem ve fī şūreti l-*

¹³⁵⁷ Hadis: “Allahu Teālā Âdem’i kendi sureti üzere halk etmiştir.” İbn Hâcer 5/182-183.

¹³⁵⁸ Hadis: “Her kim evladımın vechini ziyaret ider, benimkini ziyaret etmiş olur. Her kim benim vechimi ziyaret eder, Allah’ı ziyaret etmiş olur.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁵⁹ Hadis: “Beni gören, Hakk’ı görmüştür.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁶⁰ A’râf 7/198: “Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler.”

¹³⁶¹ Kasas 28/52: “Bu Kur’an’dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz var ya, işte onlar ona da inanırlar.”

¹³⁶² Hadis: “Çocuk, babasının sırrıdır.” El-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2/452.

¹³⁶³ Hadis: “Bir kavmin yöneticisi, o kavmin hizmetçisidir.” El-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2:463.

¹³⁶⁴ Tîn 95/4: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

*aḥsen.*¹³⁶⁵ (10) Kāle ‘aleyhi’s-selām: *Ḥaleḳallāhu Te‘ālā ādeme ‘alā (11) şūretihi ve ‘alā şūreti’r-raḥman.*¹³⁶⁶ *Men re‘ānī feḳad re‘ānī’l-Ḥaḳḳ.*¹³⁶⁷ [200a] (1) Şādık oldu kim Ādem, (2) Ḥaḳḳ Te‘ālā ḫalīfesidür (3) ve hem melā’ikenüñ, enbiyānuñ ve evliyānuñ, (4) mü’mîn ve mü’mînātuñ sücûdı oldu ve (5) ma’rifetullāh ve kerāmetullāh dinildi.

Bilindi kim (6) Ḥaḳḳ bilince ma’rifetullāh bilinür ve bilindi kim (7) Ḥaḳḳ işledügi bizlere farz oldu ve hem icrā-yı (8) ma’rifetullāh[1] icrā itmiş olur ve kerāmetullāh[1] (9) göstermiş olur. İtmez ise bildügi hebādur (10) ve hem süflīdür ve bu sebebdan bilince (11) ‘ubūdiyyet yokdur [200b] (1) ve hem ḫalīfe-i Ḥüdā ādemi ḫalk eylemesi. Namāz daḫı (2) şıyām, ḥacc, zekāt, kelime-i şehādet ‘ulviyyet (3) üzere ādem[i] ḫalk eylemekdür. Ol daḫı ādem (4) ḥesābıdur. Eger icrā itmez, ğayrı menhī (5) olınan emir icrā iderse cinn ü şeyṭān-ı (6) süflī diyü canavar ḫalk eylemişdür. Bunlar Ḥaḳḳ’ı (7) bilmez. Ḥaḳḳ’a bunlar şirk getürürler.

Bilindi kim (8) ḫalīfe-i Ḥüdā olmaḳ dā’imā kerāmetullāh ve ma’rifetullāh (9) içre eylemekdür. Beş vaḳit şalāt dinilür kim (10) dā’imā şalāt kıla kim şalāt hem beş vaḳit (11) icrā ide, hem dā’imā ğayrı emşāl ādem ide kim [201a] (1) şalāt dā’im ola, ber qarār tura. (2) Her kim bunı, secdeyi bildi ve şalāt[1] bildi (3) ve kendüyi tıydı. Ḥaḳḳ ma’rifet-i ādem (4) ḫalk idüp cennet ve cehennem ve nice melā’ikeyi (5) emşāl-i dünyā ve māfihā bunuñ gibi ādem (6) daḫı ḫalīfe-i Ḥüdā olınca ma’rifetullāhı (7) izḫār ide. Eger itmez ise bildügi nāḳışdur, (8) bildügi bilmemeklikdür. Ve secdeden başın (9) ma’lumdur kim çekdi ma’rifetullāh icrāsından (10) şeyṭān oldu baş çekince ve merdūd oldu. (11) Zīrā ğayrı Ḥaḳḳ’dur kim Ādem ḫalk eyleye şandı. [201b] (1) Ādem’üñ vechinde Ḥaḳḳ’ı okumadı ve görmedi, (2) Ḥaḳḳ’lğın bilmedi. ‘Ubūdiyyet idecegim secde idersem (3) didi. Bu sebebdan *Ve kāne mine’l-kāfirīn*¹³⁶⁸ (4) dinildi. *Bī yesme ‘u ve bī yübşirüne ve (5) bī yanzık ve bī yeṭebış ve bī yemeşī.*¹³⁶⁹

¹³⁶⁵ Hadis: “Miraç gecesi Rabbimi ādem ve güzellik suretinde gördüm.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁶⁶ Hadis: “Allahu Teāla ādemi kendi sureti ve Rahman’ın sureti üzerine halk etti.” İbn Hâcer 5/182-183.

¹³⁶⁷ Hadis: “Beni gören, Hakk’ı görmüştür.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁶⁸ Sâd 38/74: “Ve kāfirlerden oldu.”

¹³⁶⁹ Hadis: “Benimle iştir, benimle görür, benimle söyler, benimle tutar ve benimle yürür.” Tirmizî, Fiten,76

İblīs-i (6) mel'ūna bunlar keşf olmadı. (7) Eger Ādem gayrı Hakk ve secdesi (8) gayrı Hakk olaydı aña secde iden elbette kāfir (9) olurdu. Muḥammed daḥı sūcūd idüp (10) ümmetine emri haber virdi. Beş vakit ve beş daḥı (11) kendü icrā eyledi. Sünnet dinildi ammā secde itmeyen [202a] (1) mel'ūn oldu. Ve hem sūcūd bil kim ve bu (2) Hakk'ı yahşi güzel tañı kim ve bu ma'nāyı (3) güzel aña kim ma'ārif olasın (4) ve ma'rifetullāhı icrā idesin. Her ādeme secde (5) degül, bir ādeme ve bir ādem şudur kim anı daḥı (6) şeytāndan emīn olduğunu bilüp mürşid idüp (7) ve muşallī ādem halk itdüğünü görünce aña secde (8) idüp ve beş emri andan alup beş emr daḥı sünnet (9) kendüyün halk idesin. Şeytāndan emīn olasın. (10) *Era eyte'l-lezī yenhā. 'Abden izā sallā.*¹³⁷⁰ (11) *Kellā lā tuḥi'hu vescud vakterib.*¹³⁷¹

Sābit oldu kim [202b] (1) ma'rifetullāhuñ gayrısı nehy emründen gayrısına (2) secde idene itā'at itmeyün kim sizi daḥı (3) şeytān ider. Şurbe'l-ḥamr, livāta el-maḥbūb (4) zāniyü'l-fisk, terk-i şalāt gibi anlar daḥı (5) ādem halk itmemekdür. Ammā cinn u şeytāndur. Cinn (6) ü şeytān halk eylemekdür. (7) Secdeden murād hemān şalātdur ve şalātdan (8) murād secdedür. Ādem'dür ve Hakk Te'ālā Muḥammed'e (9) buyurmuşdur kim şeytāna muṭī' olma kim (10) seni secdeden men' ider. Ve şalāt kıblesiz (11) dürüst degüldür. Kıbleye şalāt şartdur [203a] (1) ve kıble daḥı mürşidün vechidür. (2) Kavlühü Te'ālā: *Vecheke şetra'l-mescidü'l-ḥarām*dan¹³⁷² (3) murād Ka'be'dür. Ka'be'den murād şadr (4) ve zāhrdur. Vecihden murād mihrābdur (5) kim secde edicek maḥalldür ve hem Hāzret-i (6) risālet evvelde beytü'l-maḥdise müteveccih oldu, (7) namāz kıldı, secde eyledi. Bundan murād şeyḥ (8) āhirete giderse aña evveli ıtlāk olmaz zāhrdur. (9) Ardında imāma uyulduğu gibi şeyḥe secde olur. (10) Şeyḥ ölü degüldür, quddise sırroh budur bil kim *Huve'l-lezī (11) enzele 'aleyke'l kitābe.*¹³⁷³ [203b]

(1) İmdi siz bilün kim kitāb-ı kādīm ādemdür ve ḥātemdür ve (2) vech-i ādemdendür ve kelām-ı kerīm, muşḥaf-ı (3) zāhir budur. Kitāb-ı kādīmün 'ilmidür ve hem (4) ādem Hakk Te'ālā'nuñ mazḥarıdur niçün (5) kelām mütekelimün, vāşif

¹³⁷⁰ Alak 96/9-10: "Sen, namaz kıldığında kulu (bundan) engelleyeni gördün mü?"

¹³⁷¹ Alak 96/19: "Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş."

¹³⁷² Bakara 2/149: "(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."

¹³⁷³ Âl-i İmrân 3/ 7: "O, sana Kitab'ı indirendir."

mevşūfuñ (6) ‘aynı kim şıfâtıdur. El-kelāmu şıfātu’l-(7) mütekkellimdür. Kelām mütekkellimden münfekk (8) olmaz ve munkaṭı’ olmaz.

Pes her kim Ādem’e secde itmez, Hakk’dan (9) i’rāz eylemiş olur ve Hakk’a secde itmeyen (10) kāfirdür. Ve hem Resūlullāh buyurur kim Mirāc (11) gicesi Hüdā’yı aḥsen-i takvīmde gördüm. Dir ki ādemin kaṭaṭin. [204a] (1) *Leḳad ḥalaknā’l-insāne (2) fī aḥseni takvīm.*¹³⁷⁴ Ey ‘ārif-i billāh! Hakk Te’ālā (3) daḥı ādem[i] ḥalk eyledikçe aḥsen ḥalk eyler ve (4) Resūlullāh buyurmış: *Rāeytü rabbī (5) fī aḥseni şūretin ādemin (6) kaṭaṭin.*¹³⁷⁵ Ādemüñ vechinde yedi ḥaṭṭ vardır. (7) *Enzele’l-Kur’ān ‘alā seb’a (8) ḥaṭṭin.*¹³⁷⁶ Vech-i ādemüñ ḥaṭṭ-ı istivāsından sekiz kitābet olur. (9) Her kitābet otuz iki kitābet ve otuz iki farz (10) demek olur. Fehm eyle.

Ey tālib-i ma’ārif! (11) Allāh buyurmadı mı *Küllü şey’in yerci’u ilā aşlihi.*¹³⁷⁷ Ey ḥalk olunmuş! [204b] (1) Her ne kim kelām ve ‘amel iderseñ (2) kendüye ve saña rücū’ ider. Zīrā her kelime (3) kendü zātında yigirmi sekiz ve otuz iki kelimedür. (4) Her şıfāt kelime-i ilāhīnün birisinde mevcūddur. (5) Ḥayırda ve şerrde, nef’de ve zararada ve küfrde ve (6) tevḥīdde, cemī’inde o mevcūddur ve (7) cemī’ mevcūdātuñ aşlı bu iki kelimedenden (8) ‘ayāndur ve beyāndur. *İnnemā emruhu izā erāde (9) şey’en en yeḳūle lehu kun feyekūn.*¹³⁷⁸ (10) Bu remzi aña kim her kelāmuñ ك [kef] ve ن [nun] dur. (11) Kendüyi bilince iyi olmaga sa’y eyle. [205a] (1) Ve cinn ü şeyṭān ḥalk eyleme. Zīrā cümlesi (2) kendüye rücū’ eyler zaḥmet çekersin. (3) *Küllü şey’in yerci’u ilā aşlihi.*¹³⁷⁹

İmdi bu (4) ‘irfāna vāşıl olmayup ma’ārif-i billāh (5) olmayınca her icrāsı yalancıdur. Anlardan (6) oldı kim *Yeḳūlūne bi-elsinetihim mā leyse fī ḳulūbihim*¹³⁸⁰ (7) olmuşdur ve hem ol ṭā’ifedendür kim *Ulā’ike (8) ‘alā huden min rabbihim.*¹³⁸¹

¹³⁷⁴ Tîn 95/4: "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."

¹³⁷⁵ Hadis: "Miraç gecesı Rabbimi genç delikanlı ve güzelliık suretinde gördüm." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁷⁶ Hadis: "Kur'an'ı yedi hat üzerine indirdi." İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, 7-8; Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 18-20.

¹³⁷⁷ Kelâm-ı kibâr: "Her şey aslına rücu eder."

¹³⁷⁸ Yâsîn 36/82: "Bir şeyi dilediğı zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."

¹³⁷⁹ Kelâm-ı kibâr: "Her şey aslına rücu eder."

¹³⁸⁰ Fetih 48/11: "Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler."

¹³⁸¹ Lokman 31/5: "İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler."

İmdi bil, tanı kim (9) kelime-i kelām esmâsı ve esmâ-yı ḥüsnâ icrâ eyle kim (10) cemî' erkân-ı dîn ve kavâ'id-i aḥkâm-ı şerî'at, (11) cümlesi kelime-i kelām üzerinedür. İmdi bu otuz iki **[205b]** (1) kelime-i kelāmdur ki 'âlem-i zât ve 'âlem-i şıfât ve (2) 'âlem-i zâhir ve 'âlem-i bâtın andan 'ibâret (3) olur. Ve zâhir 'âlem-i zâtdur ve bâtın (4) 'âlem-i şıfâtdur. Ḥaḳîkatde vâḥiddür (5) ve şıfât zât ile kâ'imdür. Ammâ başar 'âlem-i (6) zâtı idrāk idemez ki *Lā tudrikuhu 'l-ebşāru vehuve yudriku 'l-ebşār vehuve 'l-latīfu 'l-ḥabīr.*¹³⁸²

(7) Meger bu cihetden ki zât ile şıfât bir (8) ḥaḳîkatdür ve 'ayn-ı vâḥiddür. Eger vâḥid olmayaydı (9) vücūd-ı muṭlak ki vâcibü'l-vücūddur (10) müşrik olaydı ve şirk lâzım gelürdi. (11) Bu muḥaldür ki **[206a]** (1) *Huve 'l-evvelu ve 'l-âḥiru ve 'z-zâhiru ve 'l-bâḥinu ve huve bi küllī şey'in 'alīm.*¹³⁸³ (2) Bilindi ki bu otuz iki kelime-i kitâbet-i vech-i (3) kadīm Âdem 'aleyhi's-selām istivâsından (4) bilindi ki şaḳḳü'l-kamer andan 'ibâretdür. (5) Ma'lûm ola kim muşallî ol. (6) Muḥârebe oluncaḳ maḥalldür kim (7) miḥrâb dinür kim Ka'be'ye müteveccih olup aña nazar (8) kılarak 'ubūdiyyet gerekdür. 'Ubūd-ı ḥalk (9) itmiş olasız. İmdi her kim bu âyet ve (10) 'ubūdiyyet[ün] bu vecihle idüğün bilmedi, nâr ehlinden (11) oldu. *Allāhümme ecirnâ mine 'n-nâr.*¹³⁸⁴ Zîrâ şeytân nâr ehlindendür. **[206b]** (1) Kavlulu Te'âlâ: *Velā tettebi 'ū ḥuṭuvâtī 'ş-şeyṭāni innehu (2) lekum 'adüvvün mübîn.*¹³⁸⁵

Vech-i Âdem 'aleyhi's-selām (3) Ka'be'dür. Her kim aña karşı secde-i 'ubūdiyyet (4) itmez, ol nâr ehlindendür ve nâr ehline, (5) Ḥaḳḳ Te'âlâ 'adüvv olduğunu beyân nice yirde (6) bildürmüşdür. Bizden ırak ol diyüp teberrâ (7) idesin. Böylece bilüp taşdıḳ itdi. (8) Anuñ ile 'amel iden ḥayât-ı ebede irdi. Her kim (9) taşdıḳ itmedi kâfir oldu.

İmdi ey tâlib-i (10) ma'ârif! Bil kim bu keyfiyyetle bilince müsteḥâḳına (11) daḫı lâzım gelür kim fuḳarâ-yı tarîkatdür. **[207a]** (1) Anlara mürşidlerün göstermek, miḥrâb-ı Ka'be'lerün (2) bildürmek üzerine emr olur kim zekât ve (3) şadaḳa virmek gibidür. Ol fuḳarâya Ḥaḳḳ (4) toḡru göstere. *İnnemâ 'ş-şadeḳātu li'l-fuḳarâ'i (5) ve 'l-*

¹³⁸² En'âm 6/103: "Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."

¹³⁸³ Hadîd 57/3: "O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir."

¹³⁸⁴ Hz. Peygamber'in duası: "Allah'ım bizi ateş azabından koru."

¹³⁸⁵ Bakara 2/168: "Şeytanın izinden yürümeysin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır."

*mesākini ve 'l- 'āmīlīne 'aleyhā ve 'l-mu' (6) ellefeti kulūbuhum vefī 'r-riqābi ve 'l- ġārimīne vefī (7) sebīllallāhi vebni 's-sebīl ferīḍaten minallāh.*¹³⁸⁶

İmdi bil kim Hakk Te'ālā'nun (8) bu otuz iki müfredāt ve yigirmi tokuz muḳaṭṭa'āt (9) kelām[1] mecmū'ı âyâtullāh imiş. Her kim ki âyete (10) îmān getürmese kâfir îmānsızdur ve anlardan ola kim (11) Kāle Allāh: [207b] (1) *İnne 'l-lezīne yekfurūne bi-âyâtillāhi veyaḳtulūne 'n-nebiyyīne biğayri Hakkın (2) veyaḳtulūne 'l-lezīne ye 'murūne bi 'l-kıṣṣi mine 'n-nāsi febeṣṣirhum bi azābin elīm.*¹³⁸⁷ Ve kâle 'aleyhi's-selām. *Men kefere bilāmelif fehüve beri minnī lāmelif.*¹³⁸⁸ (3) Bu cihetden yedi harf-i nokṭadur ki (4) otuz iki kelimenün eczāsı ۞ [lam elif] (5) harfiyle nokṭasıyla yetmiş (6) tokuz olur. Ba'zı ve seb' ün seb'a (7) andan 'ibāretdür. Aña îmān getürmeyen (8) kâfirdür.

Pes ma'lūm oldu îmānün (9) aslı muḳaṭṭa'āt-ı kelāmullāh ki ba'zı (10) ve seb' ün seb'a 'adedincedür hem (11) 'aynıdur. *Vemen yef'alhu minkum feḳad ḳalle sevā 'e 's-sebīl.*¹³⁸⁹ [208a] (1) Kavluhu Te'ālā: *Hüve 'l-lezī enzele 's-sekīnete (2) fī kulūbi 'l-mü 'minīne liyezdādū îmānen (3) me 'a îmānihim.*¹³⁹⁰ Pes bu delīl ile oldu kim (4) îmān kâbil-i ziyāde ve nokṣān imiş. (5) Kavlühü Te'ālā: *Ve izā tuliyet 'aleyhim (6) âyātuhu zādethum îmānen ve 'alā rabbihim (7) yetevekkelün.*¹³⁹¹

Kāle İmām 'Alī (8) mihrāb-ı velī, Ka'be-yi ehlullāh, vech-i kerremullāh (9) buyurur: *Yā kef he ye 'ayn ṣad e 'ūzūbike (10) min küllī zūnūbin elletī teveccub (11) niḳāve e 'ūzūbike min küllī elletī taḥṣā ḡayṣe 's- semā'i' fe 'nfirnā yā Rabb 'alā men zalemnā.*¹³⁹² [208b] (1) Emīre'l-mü'minīn 'Alī ḳavlince (2) *Kaf ha ya 'ayn ṣad.*¹³⁹³

¹³⁸⁶ Tevbe 9/60: "Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir."

¹³⁸⁷ Âl-i İmrân 3/21: "Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler, insanlardan adaleti emredenleri öldürenler var ya, onları elem dolu bir azap ile müjdele."

¹³⁸⁸ Hadis: "Her kim lamelife küfrederse, lamelif ondan masûndur." Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

¹³⁸⁹ Mümtahine 60/1: "Sizden kim bunu yaparsa, mutlaka doğru yoldan sapmıştır."

¹³⁹⁰ Fetih 48/4: "O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir."

¹³⁹¹ Enfâl 8/2: "O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler."

¹³⁹² Hz. Ali'nin sözü: "Ya Kâf hâ ye ayn sad. Allah'ın azabı ve gazabına icap eden tüm günahlardan sakınıyoruz. Yağmuru engelleyen her türlü illetten sakınıyoruz. Bize zulmedenlere karşı bize yardım et."

¹³⁹³ Meryem 19/ 1: "Kâf hâ ye ayn sad."

(3) Ma'lûm oldu ki illallâhu (4) Rabbü'l-'âlemîn imiş. Cemâl-i (5) şeyhi müşâhede idüp illallâhu (6) Rabbü'l-'âlemîn bile. *Elif-lâm-mîm.*¹³⁹⁴ *Allâhu (7) lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm.*¹³⁹⁵ *Elhamdu lillâhi rabbi'l-'âlemîn.*¹³⁹⁶ (8) Fefhem.

Ey tâlib-i ma'ârif! Rabbüni (9) tanı kim *Men 'arefe nefsehu fekad (10) 'arefe rabbehu.*¹³⁹⁷ [209a] (1) Ve *Yâ eyyetuhâ'n-nefsu'l-muṭma'inne. İrci'î ilâ rabbiki rāḍiyeten (2) merḍiyye.*¹³⁹⁸ Ol muṭma'innedür ki rücû'-yı (3) Hakk'dur ve anlar ki didiler îmân (4) ziyâde olur. *İzâ tuliyet 'aleyhim âyâtuhu (5) zâdethum îmānen.*¹³⁹⁹ Bu sebebden on dört (6) kelime kim muḳaṭṭa'ât aşlıdur. (7)

الر-كهيعص- طس-هم-ص-ق-ن [elif lam rı-kef he ye 'ayın şad-ṭa sin-ha mim-şad-kaf-nun]. (8) Üç hurûf dahı bātındadır. (9) ا [elif] de ف [fe] ص [şad] da د [dal] ن [nun] dan و [vav]. (10) Bunlar on yedi oldu. Zira (11) yirmi sekiz kelimenüñ eczâsı yetmiş iki oldu. [209b] (1) ل [lam elif] kim ḥarf-i vâhiddür. Yetmiş (2) üç oldu ve muḳaṭṭa'ât on yedi iken (3) yetmiş sekiz oldu kim *İzâ tuliyet 'aleyhim (4) âyâtuhu zâdethum îmānen.*¹⁴⁰⁰ (5) Ol tâ'ife kim dirler îmân (6) ziyâde olmaz. Budur ki (7) yetmiş sekizden ne eksik ve ne ziyâde olur. (8) Egerçi iki tâ'ifenüñ îmānı (9) bunu nev' ile beyân olundu bilmemişdür. (10) Ammâ ikinüñ ḥaberi vâkı'dür. Pes (11) ma'lûm oldu ki îmân-ı yaḳîn imiş. [210a] (1) Yaḳîn budur ki gözün ile (2) göresin. *Vekezâlike nûrî İbrâhîme (3) melekûte's-semâvâti ve'l-arḍi (4) veliyekûne mine'l-mûkinîn.*¹⁴⁰¹

(5) Pes cehd eyle kim Hakk'ı göz ile göresin. (6) Yaḳîn ehlerinden olasın. (7) Her kimün yaḳîni yokdur, îmānı (8) dahı yokdur. İmdi îmân-ı yaḳîn (9) ḥaşıl eyle kim soñra pişmânlık (10) fâ'ide virmez. Ve's-selâm. İmdi Nûh'ı (11) gemisi otuz iki tahtadur ve kalem kim [210b] (1) otuz iki kelime-i ilâhînüñ 'ilmin[i] yazar (2) ve nakş eyler. Nice gemi şuda (3) yürür. Kalem dahı kâğıd üzerinde (4) yürür. Devlet deñizine baṭar, (5) kâğıd üzerine yüzer. Ve otuz iki (6) kitâbet-i vech-i ḳadîm-i Âdem 'aleyhi's-

¹³⁹⁴ Âl-i İmrân 3/1: "Elif-lâm-mîm."

¹³⁹⁵ Âl-i İmrân 3/2: "Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur."

¹³⁹⁶ Fatiha 1/2: "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

¹³⁹⁷ Hadis: "Nefsini bilen Rabbini bilir." El-Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, 2/262.

¹³⁹⁸ Fecr 89/28-29: "(Allah, şöyle der:) "Ey huzur içinde olan nefis!" Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!"

¹³⁹⁹ Enfâl 8/2: "O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır."

¹⁴⁰⁰ Enfâl 8/2: "O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır."

¹⁴⁰¹ En'âm 6/75: "İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümleri ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun."

selām (7) dört ‘anāşırdan mürekkebdür. Otuz (8) iki toprak, otuz iki şu, otuz iki (9) yıl ve otuz iki nār. Ve bu otuz (10) iki şudur ki Ādem’ün vechinde (11) kaynamış, Ādem’ün tennürından çıkmışdur, **[211a]** (1) akar ve ol tūfān-ı Nūh bu şudan (2) kopdı. Vechü’l- Ādem’ün (3) temāmet tutdı. Tağı māyı (4) berāber oldı. Kırk arşun kef (5) idi ve hem kırk gün eklendi yir yüzinde. (6) Ya’nī kelime-i ilāhīnün eczāsı (7) yetmiş ikidür. Otuz iki tahta oldı (8) ve kırk arşun. Tamām yetmiş iki oldı (9) ve kırk gün eklendi ve gemi ‘ibāretdür ki (10) leyl u nehār mecmū’ı kelime-i ilāhī-yi kelāma (11) takşīm olmışdur.

Niçün kim bunlar kelime-i **[211b]** (1) kelāmuñ ‘ilmidür. *Fesluk fīhā min küllin (2) zevceyni ıṣneyni.*¹⁴⁰² Muḥammed ‘Alī’nün (3) Fātiḥatü’l-seb‘ü’l-meşānī sırrıdır kim yetmiş (4) iki kelime-i zevceynün aşlı ıṣneyndür kim (5) كُن [kūn] kelimesidür. Biri ك [kef] biri ن [nun]’dur. (6) Ol iki kelime كُن [kūn] dūr. Ya’nī كُن [kūn] (7) dahı یَس [yā-sīn] dūr. Ya’nī yā insān dimekdür. (8) Yā Muḥammed dimekdür. Yüz otuz ikidür. (9) Üç م [mim] yüz yigirmi ider. Sekiz dahı ح [ḥa] dur. (10) Dört د [dal] dur. Yüz otuz iki ider. (11) İnsānuñ ḳalbi olur. Ḳalb dahı **[212a]** (1) yüz otuz iki ider. Ḳalbü’l-mü’min. Beytullāh (2) budur kim Allāh’uñ evidür. Ol demek şifāt-ı (3) Ḥaḳḳ’dur.

İmdi ey tālib-i ma‘ārif! (4) Otuz iki şuyı cemī‘ eşyāda öyle (5) gör kim ḳaṭrede deryāyı bulmuş ol. (6) Nice kelime-i ilāhī olmışdur ve sā’ir (7) eşyāda ‘alīyyü’l-istivā ya’nī berāberdür. (8) Her kim ki bu otuz iki şuyı cemī‘ (9) eşyāda müşāhede itmedi ve (10) görmedi, bu gemiye girmedi kim vüçüd iḳlīmını (11) tuymadı şu kim ḳalbi bilmedi. Mürşidi **[212b]** (1) ḳalb idüğini bilmedi, ol şuyı eline (2) almadı, yedullāh sırrını bilmedi. Göñül (3) tūfānına ḡarḳ olmadı ve necāt (4) bulmadı ve bu ‘azīmete irişmedi. (5) Na‘īm-i ebediyyeden maḥrūm ḳaldı. (6) *Ḥasira ‘d-dūnyā ve ‘l-āḥireti zālīke hüve’l-(7) ḥusrānū ‘l-mübīn.*¹⁴⁰³

Meşelā Mūsā ‘aleyhi’s-(8) selāmuñ ‘aşāsı var idi. Ba‘zı (9) kerre şü‘bān olur idi. Yire vururdu (10) ve sehḥārlaruñ siḥrūn bozar idi. (11) Yılanuñ dili iki çataldur, ol kalemdür. **[213a]** (1) Ḳalemün dahı iki çatal ayrıldığıdır. (2) Şü‘bān yirde yürürmüş.

¹⁴⁰² Mü’minün 23/27: "Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çifti gemiye al."

¹⁴⁰³ Hac 22/11: "O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu apaçık ziyânın ta kendisidir."

Qalem (3) dağı varak üzerinde yürür ve (4) ‘aşānun yetmiş iki dişi vardır. (5) Qalem dağı yetmiş iki kelime-i ilāhīnūñ sırrını (6) yazar. Yigirmi sekiz hurūf-ı muqatta‘ātuñ (7) yetmiş iki eczāsı var. Qalem ağızındadır. (8) ‘Aşāyı Mūsā sağ elinde (9) tutar idi. Küttāb dağı qalemi sağ (10) elinde tutar. Bir dağı ‘aşāyı Mūsā (11) taşā çalar idi, şu çıkar idi. Qalem [213b] (1) dağı divīde çalınca mürekkeb şuyı çıkar. (2) Qale’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām: (3) *Se tüfferiķu ümmetī selāşe ve seb’īne* (4) *fırķatun külluhum fī’n-nār ve illā vāhīdün* (5) *fırķatu’n-nāciyyetü’n-cennetün*.¹⁴⁰⁴

İmdi (6) bir fırķası nāciyye, yetmiş ikisi ehlü’n- (7) nār. Bilindi ki bu yigirmi sekiz kelime Muḥammed ‘aleyhi’s- (8) selām nuṭķıdır. Eczāsı yetmiş ikidir. (9) Bir dağı ﻻ [lam elif]’dür. Yetmiş üçdür. (10) ﻻ [lam elif] Muḥammed ‘Alī dimekdür kim (11) biri ﻝ [lam] biri ﻱ [elif]. Gerçi altı harfdür ammā [214a] (1) hurūfda ﻛﻦ [kün] dür. İkidür kelime-i ﻛﻦ [kün]. (2) Haķīķatde bir harfdür. Bu iki harfe bir (3) i’tikād idüp Muḥammed ‘Alī bir diyüp (4) mürşid-i kāmile varup bi’z-zāt (5) Muḥammed ‘Alī dimeyince birleyüp Muḥammed’i (6) mürşide ḥatm itmeyince fī’n-nārdur, (7) fırķatü’n-nāciyye degüldür.

İmdi bir dağı (8) ﻻ [lam elif] dört kelime-i ilāhīnūñ kā’im maķāmıdır. (9) پ [p], چ [ç], ج [j], گ [g]. Yetmiş üç olur kim (10) dört bir kelimedür ve bir kelime sayılır. Her kim (11) bu dört kelimeyi tanımadı ve yetmiş kelimeyi bir haķīķat [214b] (1) ve bir zāt bilmedi bu delīl kim öylece (2) yetmiş altıncı fırķa daḥilindedür. *Külluhum fī’n-nār* (3) fırķa-yı vāhīde degüldür, nār ehlindendür. (4) Ebeden ebed. Zīrā ma’lūmdur. *Ed-dünyā ḥarāmün* (5) *‘alā ehli’l-aḥireti*.¹⁴⁰⁵ Dünyā ḥarāmdur āḥiret (6) ehline. Anlar kim beni filān mezheb (7) ve filān kişi şefā‘at ider diyü toprak (8) altında olan kişiler var imiş. Yāḥūd (9) bir gayrı dünyā var imiş. Bir iki olurmuş (10) ol ikinci dünyāya varduķda. Ben seni (11) severdüm, senüñ içün ba‘zı ‘adāvet iderdüm [215a] (1) fırķa-i vāhīdede olan āl-i Muḥammed (2) diyince kırtulurum şanup. Nār ehlindendür (3) ebeden ebed. *Küllemā naḍicet culūduhum beddelnāhum* (4) *culūden gayrahā liyezūķū’l-* (5) *‘azāb*.¹⁴⁰⁶

¹⁴⁰⁴ Hadis: “Ümmetim yetmiş üç fırķaya ayrılacaktır. Bunların hepsi ateş ehli olup sadece bir tanesi kurtuluşa erecek fırķadır.” İbn-i Mace, Sünen, 17.

¹⁴⁰⁵ Hadis: “Dünya, ahiret ehline haramdır.” El-Aclūnî, Keşfü’l-Hafā, 2:54.

¹⁴⁰⁶ Nisā 4/56: "Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz."

Ne‘üzü- bi‘l-lāhi Te‘ālā bi‘l-‘ibād (6) *Bismi‘l-lāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm. Elif-lām-mīm.*¹⁴⁰⁷ *Zālike‘l-kitābu lā raybe (7) fīhi huden lil mutteḥīn.*¹⁴⁰⁸ *Elleḏīne (8) yu‘minūne bi‘l-ḡaybi veyuḡīmūne ‘ş-şalāte (9) vemimmā razeḡnāhum yunfiḡūn.*¹⁴⁰⁹ *Ve‘l-leḏīne yu‘minūne (10) bimā unzile ileyke vemā unzile minḡablike vebi‘l-āḡirati (11) hum yūḡinūn.*¹⁴¹⁰ *Ulā‘ike ‘alā huden min rabbihim ve ulā‘ike humu‘l-mufliḡūn.*¹⁴¹¹ [215b] (1) Ol bir fırça-yı nāciyyedür ki (2) yetmiş üç fırçadan ki fırça-yı vāḡidedendür. (3) *Elif-lām-mīm.*¹⁴¹² *Zālike‘l-kitābu lā raybe fīhi huden lil mutteḥīn*¹⁴¹³ āyetini *humu‘l-mufliḡūn* sırrını (4) güzelce tanıyup okuyup hidāyet eyledi. (5) Anlarındur kim *El-ḡamdülillāhi‘l-leḏī hedānā li ḡazā (6) ve mā künnā li neḡediye lev lā en hedānallāḡ*¹⁴¹⁴ sırrına maḡhar düşüp (7) kendüsine daḡı hidāyet-i nūr dinildi. (8) Ol kim hidāyet olmayup ve hidāyete irmeyenler (9) nācī degüldür, şeyṡān-ı şūmuñ (10) tābi‘leridür. Ādeme secde olur mı, lī-ḡayrillāḡ (11) var diyüp şūret olduḡın bilmedi. Şūret-i [216a] (1) Raḡman‘[a] münkir oldu, yüz çevirdi (2) ve müsteḡaḡ-ı la‘net oldu. Anuñ tābi‘leri (3) nār ehlidür ve bir daḡı ḡāle Allāḡ Te‘ālā: (4) *Yes‘elūneke ‘ani‘l-ḡamri ve‘l-meysiri (5) ḡul fīḡimā iḡmun kebīrun vemenāfi‘u linnāsi ve (6) iḡmuhumā akberu min nef‘ihimā.*¹⁴¹⁵ (7) Ḳāle ‘aleyhi‘s-selām: *Veylūn li küllī (8) ‘ālimin lā ya‘rifu nefse‘l-ceddi şıḡḡā.*¹⁴¹⁶

(9) Eger dirler tefsīrū‘l-cedd nedür ve nedürler? (10) ‘Ālem-i te‘vīl tefsīr nice (11) dürlü insāna gösterir. Evvel oldur ki maḡall ola ki [216b] (1) ḡurūf ‘adedince hem ḡurūf ile ve hem (2) eczā-yı ḡurūf ile ve nokṡa ḡesāb ola. Oldur ki (3) maḡall ola

¹⁴⁰⁷ Bakara 2/1: “Elif lām mīm.”

¹⁴⁰⁸ Bakara 2/2: “Elif lām mīm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”

¹⁴⁰⁹ Bakara 2/3: “Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.”

¹⁴¹⁰ Bakara 2/4: “Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar.”

¹⁴¹¹ Bakara 2/5: “İşte onlar Rab’lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.”

¹⁴¹² Bakara 2/1: “Elif lām mīm.”

¹⁴¹³ Bakara 2/2: “Elif lām mīm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”

¹⁴¹⁴ Araf 7/43: “Hamd, bizi buna eriştiren Allah’a mahsustur. Eğer Allah’ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık.”

¹⁴¹⁵ Bakara 2/219: “Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür.”

¹⁴¹⁶ Hadis: “Kendi atalarının doğruluğunu bilmeyen âlime yazıklar olsun.” Muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır.

ki hüruf ‘adedince hesāb ola. (4) Šānī oldur ki eczā-yı hüruf ile hesāb ola. (5) Sālīs oldur ki maḥall ola kim hem (6) ‘aded-i hüruf ile ve hem eczā-yı hüruf ile (7) nokta hesāb ola. Rābi‘ oldur ki (8) hesāb-ı cümel ile. Hāmis oldur ki hesāb-ı (9) kebīr ile. Hesāb-ı sādise oldur ki maḥall (10) ola ‘aded-i hüruf ile hem eczā-yı hüruf ile hem (11) cümel ile hesāb ola, kebīr ile ideler. [217a] (1) Sābi‘ oldur ki hesāb ideler. Eger diseler (2) ‘aded-i hüruf nedür? Ma‘lūm ola ki budur. (3)

ا [elif] ب [be] ت [te] ث [se] (4) ج [cim] ح [ha] خ [hı] د [dal] ذ [zal] ر [rı] ز [zı] س [sin] ش [şın].

(5) İlā āḫirihā her bir ḥarf bir hesāb olur. (6) Eger diseler eczā-yı hüruf nedür? (7) Budur:

الف [elif] بی [be] تی [te] جیم [cim].

İlā āḫirihā (8) ve andan nedür الف [elif] üç hesāb iderler. (9) Eger diseler nokṭahā-yı hürūfhā nedür? Oldur ki (10) جیم [cim] altı hesāb olur kendü ve nokṭasıyla. (11) Eger diseler hesāb-ı cümel nedür? Bu dimekdür ki [217b] (1)

ا [elif] ب [be] ج [cim] د [dal] ه [he] و [vav] ذ [zal] ح [ha] ط [tı] ی [ye] ك [kef] (2) ل [lam] م [mim] ن [nun] س [sin] ع [‘ayın] ف [fe] ص [şad] ق [ka]ف [ye]. (3) ش [şın] ت [te] ث [se] خ [hı] د [dal] ض [dad] ظ [zı] غ [ğayın].

(4) Ammā hesāb-ı cümelde ا [elif] bir, ب [be] ikidür, ج [cim] (5) üçdür. Ammā hesāb-ı kebīrde (6) ا [elif] ‘aded yüz on birdür. İmdi ey t̤alib-i ma‘ārif! (7) Tefsīrū’l-cedd bundan ğayra gelür. Eger diseler (8) kim Hū demek nedür? Cevāb ism-i nidādandur. (9) ه [he] و [vav]’dur kim muḳābeleda و [vav] dur. (10) Bir dahı هو [hū] hesāb-ı kebīrde yigirmi sekiz ḥarfdür. (11) Şöyle bilesin kim ه [he] beş ی [ye] on و [vav] altı ا [elif] bir و [vav] altı. [218a] (1) *Ve ulā’ike humu’l-muflihūn*¹⁴¹⁷ (2) anlaruñ ḥaḳīḳatidür ve الم [elif lam mim] (3) anlaruñ ‘aynıdur. Kim الم [elif lam mim]’e hidāyet (4) eylemedi nācilerden degüldür, nār ehliendendür. (5) Şeytān tābi’leridür kim şūret-i Raḥman münkirleridür, (6) müsteḥaḳ-ı la’netdür ve anuñ tābi’leri (7) nār ehliidür. Bir dahı nokṭam yedidür (8) ve yedi nokṭam bir ا [elif] dür.

¹⁴¹⁷ Bakara 2/5: "Ve kurtuluşa erenler de işte onlardır."

Her kim (9) bildi ol yedi sırrı ‘izzete nâ’il olup Fethü’l-Ma‘ârif (10) olup ma‘rifet eyleyüp ‘izzete irdi.

(11) *Ve selāmun ‘ale’l-mürselīn. Ve’l-ḥamdü li’llāhi rabbü’l- ‘ālemīn.*¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁸ Saffat 37/181-182: “Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun. Hamd, âlemlerin Rabb’i olan Allah’dır.”

SONUÇ

On sekizinci yüzyılda Osmanlı topraklarında tasavvufî faaliyetler büyük bir gelişme göstermiştir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi içerisinde olmasına karşın tasavvuf kültürü ile tekkeler birer cazibe merkezi olmaya devam etmiştir. Ayrıca bazı tarikatler kollara kavuşmuş ve çalışmalarına bu şekilde devam etmişlerdir. Bu yüzyılda faaliyet göstermiş olan şeyhler muhtelif konularda çok sayıda eser kaleme almışlardır. Şeyhler tarafından vücuda getirilen eserler tasavvufun yanı sıra tefsir, hadis, fıkıh, akaid-kelâm, menâkıbnâme, mektubât, dil ve ıstılâh gibi konuları ihtiva etmektedir. Bazı tarikat şeyhleri, tarikat âdâbını ortaya koymak amacıyla tarikatnâme türünde eserler vermişlerdir. Seyyid Muhammed Ma'rifi bunlardan biridir.

Seyyid Muhammed Ma'rifi Rifâiyye tarikatının Ma'rifiyye kolunu kurmakla maruftur. Kendisi tarikatnâme türünün bir örneği olan *Risâle-i Âdâb ve Tarikatnâme-i Fethü'l-Ma'ârif* isimli eseri kaleme almıştır. Bu eserinden müellifin dinî-tasavvûfî kaynaklara oldukça hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Dinî-tasavvûfî konularla alakalı olarak eserine dâhil ettiği ayetler ve hadisler ise onun Arapça'ya vukûfiyetini göstermektedir.

Metnin birçok yerinde beyan ettiği üzere Seyyid Muhammed Ma'rifi bu eserini Allah'ın marîfetine ve hakikatine erişmek isteyen kişilere rehberlik etmek amacıyla kaleme almıştır. O, tasavvufta belli bir disiplin çerçevesinde ilerlemenin oldukça önemli olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle ilâhî aşka kavuşabilmek için muhakkak bir mürşide bağlanmanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bir rehberin himayesinden ve desteğinden yoksun kalan kişinin nefsinin tanınması, kemâle erişmesi oldukça zordur. Tarikat âdâbına uymaya özen göstermek de şarttır. Tıpkı diğer tarikatnâmelere olduğu gibi bu tarikatnâmede de tarikat erkânı çerçevesinde mürîd-mürşid ilişkisinin; müridin ihvânla olan ilişkisinin nasıl olması gerektiği yakından incelenmektedir. Bu hususta birçok tavsiye sunulmaktadır.

Bunlara ek olarak dinî vecibeler eserde tasavvufî bir bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Âdemoğlunun vazifesi Allah’a kulluk etmektir. Allah bütün mevcudatı zâtına kulluk etmeleri için yaratmıştır. O halde insan Allah’ın emirlerine ve yasaklarına uyma konusunda titiz davranmalıdır. Eserde kişinin kendisini Allah’tan uzaklaştıran her şeyden yüz çevirip kendisini Allah’a yaklaştıracak amellerle meşgul olması gerektiği ifade edilmektedir. Müellif Allah’ı ve O’nun yarattıklarını hikmet nazarıyla temaşa ederek gördüklerinden ibret almanın insanın bu dünyadaki temel vazifelerinden biri olduğunu dile getirmektedir. İbadetleri şeklen değil kalben yerine getirmek; namazı ihsanla kılmak, tavaflı samimiyetle gerçekleştirmek müellifin idealize ettiği bir ibadet biçimidir. Gizli sırlar ancak bu şekilde açığa çıkacak, hikmetler görünür olacaktır.

Böyle bir muhteva ile kuşatılmış olan *Risâle-i Âdâb ve Tarîkatnâme-i Fethü’l-Ma’ârif*’i konu alan çalışmamız bir giriş ile altı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde Türk edebiyatının on sekizinci yüzyıldaki genel görünümü ortaya konulmuştur. Bu yüzyılda Anadolu’da büyük bir gelişme ve zenginleşme gösteren tasavvufî faaliyetler araştırılmıştır. Ayrıca tarîkatnâme türü hakkında bilgi verilmiş, bazı meşhur tarîkatnâmelerden söz edilmiştir. Rifâiyye tarîkatı kısaca tanıtılmıştır.

Tezin birinci bölümde Seyyid Muhammed Ma’rifi’nin hayatı, tarîkatı ve eserleri tespit edilmeye çalışılmıştır. 1719 yılında Mısır’da doğan, kendisi gibi mutasavvıf olan babası Seyyid Ali Sâbit er-Rifâî’den oldukça sıkı bir din ve tasavvuf eğitimi alan müellifin daha sonra İstanbul’a gelerek Rifâiyye tarîkatının Ma’rifiyye kolunu kurduğu; Kartal’daki evini tekkeye çevirerek fikirlerini burada yaydığı ifade edilmiştir. Müellifin hayatı ve eserlerinin yanı sıra tarîkat silsilesi, Ma’rifiyye tarîkatının adı konusundaki ihtilaflar; Muhammed Ma’rifi’nin oğlu ve hâlifesi Seyyid Ali Sâbit Efendi’nin tarikatını yaymak için yaptığı faaliyetler ve kaleme aldığı eserler de incelenmiştir. Ayrıca Kartal’daki âsitânenin dışında İstanbul’da kurulan diğer Ma’rifi tekkeleri ve şeyhleri hakkında bilgi verilmiştir. İstanbul dışında bulunan Ma’rifi tekkeleri ve kurucu şeyhleri de tanıtılmıştır. Ma’rifiyye tarîkatının zikri ve derviş kisvesine dair bazı tespitlerde bulunulmuştur.

İkinci bölümde eser; üslup açısından incelenmiştir. Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin süslü, sanatkârane, ağdalı, secilerle dolu, kısacası zor anlaşılır bir üslup kullanmaktan özellikle imtina ettiği tespit edilmiştir. Öğretici bir nitelik taşıyan risalesini anlaşılır bir üslupta yazmayı tercih ettiği görülmüştür. Yine bu bölümde eserde işlenen ana konular etrafında eserin muhtevası ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde metnin pek çok yerinde karşımıza çıkan dînî ve tasavvufî terimler ele alınmıştır. Öncelikle bu terimlerin dinî-tasavvufî anlamları kısaca açıklanmış, daha sonra eserde nasıl bir bakış açısıyla ele alındığı alıntılar ışığında izah edilmiştir.

Dördüncü bölümde metinde söz konusu edilen peygamberler, peygamberlerle birlikte anılan muhtelif şahıslar, sahabeler ve mutasavvıflar irdelenmiştir. Burada da müellifin söz konusu zatları görüş ve ele alış biçimi ön planda tutulmuştur.

Beşinci bölümde müellifin eserini yazarken istifade ettiği âyet, hadis, dua ve kelâm-ı kibarlar ortaya konulmuştur. Burada ayetlerin transkripsiyonları, sure ve numara bilgileri ile mealleri verilmiştir. Buna ek olarak eserde geçtiği yerler varak ve satır numaraları ile tespit edilmiştir. Hadislerin transkripsiyonları, manaları ve kaynakları verilmiş, tahrirleri gerçekleştirilmiştir. Metinde geçen kelâm-ı kibarlar ve dualar da anlamlarıyla beraber verilmiş ve eserde geçtiği yerlere dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın altıncı ve son bölümü Metin kısmından oluşmaktadır. 218 varaktan ibaret olan eserin tamamı Latin harflerine aktarılmış ve transkripsiyonu yapılmıştır.

Bu çalışma ile Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin kaynaklarda yer almayan bir eseri gün yüzüne çıkartılmış, okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Bu tezin Seyyid Muhammed Ma‘rifi’nin edebiyat tarihlerindeki yerinin belirlenmesi ve özellikle tarikatnâme metinleriyle ilgili çalışmalara fayda sağlaması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî: **Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı (Tuhfetü'l-Uşşâkıyye)**, (Haz. Mahmud Erol Kılıç), İstanbul, Uşşâkî Vakfı Yayınları, 1998.

Adam, Baki: “Üzeyir”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.42, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2012, s.401-402.

Albayrak, Nurettin: “Himmet Efendi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s.58-62.

Algar, Hamid: “Çardeh Masum-ı Pâk”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.227-228.

Ali Sâbit el-Maârifî: **Kisvenâme** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2015.

Alvân, Türkan: **Said Paşa İmamı Hasan Rıza Efendi**, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2013.

Aşkar, Mustafa: **Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı**,

Ankara, Kùltür Bakanlığı Yayınları,
1998.

Aziz Mahmud Hüdâyî:

**Tarîkatnâme (Giriş-Inceleme-
Metin-Dizin)**, (Haz. Nevzat Özkan),
Kayseri, 1997.

Bandırmalizâde Ahmed Münîb:

Mirâtü't-Turûk, Dersaâdet, Cemâl
Efendi Matbaası, 1306.

Bandırmalizâde Ahmed Münîb:

Mecmua-yı Tekâyâ, İstanbul, Âlim
Matbaası, 1307.

Bayındır, Abdülaziz:

“Âdâb”, **Diyanet İslam
Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 1988, s. 334, 335.

Bektaş, Ekrem:

“Pertev’in Hoca Neş’et Biyografisi”,
**Celal Bayar Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi**, C.9, S.2, Ekim 2011,
s.181-205.

Birgören, Hamdi:

“Muhammed Fethü'l-Maârif'in
Mensur Vahdetnâmesi İnceleme-
Tenkitli Metin”, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
2017.

Bolay, Süleyman Hayri:

“Hz. Âdem”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.358-363.

Bozkurt, Nebi:

“Makam-ı İbrahim”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.27, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.412-413.

Caferov, Yaşar:

“Seyyid Alî es-Sâbit er-Rifâi ve Kisve-i Ma‘rifî Adlı Risalesi”, **Tasavvuf-İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi**, Prof. Dr. Mustafa Tahrallı’ya Armağan, S.25 [2010/1], s.145-195.

Çağrı, Mustafa:

“Hz. Muhammed”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.444-446.

Cebeci, Lütfullah:

“İsrâfil”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.23, İstanbul T.D.V. Yayınları, 2001, s.180-181.

Cebeci, Lütfullah: “Mikâil”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.45-46.

Cebecioğlu, Ethem: **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara, Anka Yayınları, 2005.

Ceyhan, Semih: “Ma‘rifîyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Ek-2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2016, s.196-198.

Çağbayır, Yaşar: **Ötüken Türkçe Sözlük**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007.

Çelebi, İlyas: “Şeytan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.39, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, s.99-101.

Çelebi, İlyas: “Kelime-i Şehadet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.Ek-2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2016, s.36-37.

Çetin, Abdurrahman: “Ezan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.12, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1995, s.36-38.

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi

Yayınları, 1993.

Dilçin, Cem:

Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara, TDK Yayınları, 1983.

Doğramacı, Baha:

Niyâzi-yi Mısırî: Hayatı ve Eserleri, Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1988.

Duman, M. Zeki–M. Altundağ:

“Hurûf-ı Mukattaât”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s.401-408.

Ebû Nasr Serrâc:

El-Lüma (Çev. Hasan Kamil Yılmaz), İstanbul, Erkam Yayınları, 2013.

Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî:

Âdâbü'l-Mürîdîn-Yol Ahlakı, (Çev. Süleyman Gökbulut), İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2014.

Ece, Hüseyin K:

İslam'ın Temel Kavramları, İstanbul, Beyan Yayınları, 2000.

Emiroğlu, İbrahim:

Sufi ve Dil, İstanbul, İnsan Yayınları, 2010.

Eraydın, Selçuk:

Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.

Erginli, Zafer:

Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Kalem Yayınları, 2006.

Erkal, Mehmet:

“Zekât”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, C.44, 2013, s.207.

Eşrefoğlu Rûmî:

Tarîkatnâme (Haz. Esra Kesinkılıç), İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2002.

Fayda, Mustafa:

“Bilal-i Habeşi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, s.152-153.

Fayda, Mustafa:

“Hz. Muhammed”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.408-423.

Fığlalı, Ethem Ruhi:

“Hz. Ali”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1989, s.371-375.

Güç, Ahmet:

“Kıble”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.25, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2002, s.364-365.

Gül, Meliha: “Kisve-i Ma‘rifi-Seyyid Muhammed bin Sâbit Ali”, Lisans Bitirme Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi, 1999.

Harman, Ömer Faruk: “Hz. Havvâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.16, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s.542-545.

Harman, Ömer Faruk: “Hz. İbrahim”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.21, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.266-272.

Harman, Ömer Faruk: “Hz. İsâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.22, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.465-472.

Harman, Ömer Faruk: “Lokman”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.27, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.205-206.

Harman, Ömer Faruk: “Hz. Musâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.207-213.

Harman, Ömer Faruk: “Hz. Nuh”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.33, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.224-227.

Işık, Emin: “Fatiha Suresi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.12, İstanbul, T.D.V.

Yayınları, 1995, s. 252-254.

İmamoğlu, Fatma:

“Ahmed Hâlis’in Tufeylû Menâkıbı'l-Kibârî'l-Mevlevî Fî Menkabeti Hazreti'ş-Şeyhi's-Sâkıbî'l-Ma'nevî'si Ve Eserin Nesir Üslûbu Açısından Değerlendirilmesi [İnceleme-Metin (1b-76b)]”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

İsen, Mustafa:

“Hoca Neş'et”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.18, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s.191-192.

İsen, Mustafa-Osman Horata:

“On Sekizinci Yüzyıl”, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, (Ed. Mustafa İsen), İstanbul, Grafiker Yayınları, 2002.

İsen, Mustafa:

“Nesir”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ed. Talat Sait Halman, İstanbul, Kültür Bakanlığı, 2007, C.1, s.550- 564.

İz, Mahir:

Tasavvuf, (Haz. Ertuğrul Düzdağ), 4. Basım, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1990.

Kahraman, Abdullah:

“Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat,

Tarîkat, Hakikat ve Marîfet (Dört Kapı)”, **Kocaeli İlahiyat Dergisi**, C.1, S.1, Mayıs 2017, s.1-18.

Kandemir, M. Yaşar:

“Hz. Fâtıma”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.12, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1995, s.219-223.

Kandemir, M. Yaşar:

“Hz. Hatice”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.16, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s.465-466.

Kara, Mustafa:

“Bayburtlu Mahmud Efendi ve Ma’rifi Dergâhı”, **Bursa’da Tarikatler ve Tekkeler**, Bursa, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012.

Kara, Mustafa:

Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, 12. basım, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.

Karabaş-ı Velî:

Halvetî Şabani Yolunun Âdâbı: Miyâr-ı Tarikat (Haz. Mustafa Tatcı), İstanbul, H Yayınları, 2013.

Kartal, Ahmet:

“XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı: Mesneviler”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/1

Winter 2011, s.212.

Kartal, Ahmet:

Klasik Dönem Osmanlı Nesri, (Ed. Ömür Ceylan), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

Kavruk, Hasan:

Malatyalı Niyazî-i Mısıri: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.

Kılavuz, Ahmet Saim:

“Azrâil”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1991, s.350-351.

Kılavuz, Ahmet Saim:

“Amel Defteri”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1991, s.20-21.

Kılıç, Atabey:

“Ege Bölgesine Ait Alevî Bektaşî Esaslı Bilinmeyen Bir Tarikat: Marifilik”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi**, 23-28 Ekim 2000, Nevşehir.

Kılıç, Atabey:

“Ma‘rifî Tarîkati Şeyhi Ferdî Baba ve Aruzla Yazılmış Şiirleri”, **İlmi Araştırmalar**, S.12, İstanbul, 2001, s.121-134.

Kılıç, Atabey:

Ege Üniversitesi Merkez
Kütüphanesi El Yazmaları
Alfabetik Kataloğu I (Türkçe-
Arapça-Farsça), Kayseri, Laçın
Yayınları, 2001.

Kılıç, Atabey:

“Manisa Demirci’de Görülen Alevî-
Bektaşî Meşrepli Bir Tarikat:
Ma’rifilik”, **Turkish Studies
International Periodical For the
Languages, Literature and History
of Turkish or Turkic**, Vol.2/4 Fall
2008, s.2-36.

Kılıç, Atabey:

“Ma’rifilik Üzerine Notlar”,
Entekkeliler Sempozyumu, Manisa,
2011.

Konur, Himmet:

“Hazreti Mevlana’ya Göre Mürid-
Mürşid İlişkisi”, **Keşkül** S. 32, Güz
2014, 54-59.

Kurnaz, Cemal & Mustafa Tatcı:

“Türk Edebiyatında Mi’yar Geleneği
İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin
Marmaravî’nin “Hurde-i Tarikatı”,
Tasavvuf Dergisi, S.3, Nisan, Ankara,
Nisan 2000, s.43-64.

- Kutluer, İlhan: “İnsan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.22, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.320-323.
- Mengi, Mine: **Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi–Metinler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.
- Muhammed Fethü’l-Maârif: **Dem-i Vahdet** (Haz. Kahraman Özkök), İstanbul, Revak Kitabevi, 2014.
- Muhammed Gazzâlî: **İhyâû Ulumi'd-Din**, (Çev. Ahmed Serdaroğlu), İstanbul, Bedir Yayınevi, 1974.
- Muslu, Ramazan: **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Namlı, Tuncer: “Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sure Başlıkları: Mukattaa Harfleri”, **Eskiyeni**, Bahar 2015 1-48.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf: **Sefîne-i Evliyâ**, C.I-V, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006.
- Okumuş, Necdet: **Manisa Rifaî Dergâhı**, Manisa, Emek Matbaacılık, 2003.

Öngören, Reşat:

“İbrahim Edhem”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.21, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.293-295.

Öngören, Reşat:

“Tarîkat”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.40, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2011, s.95-105.

Övüç, Erkan:

“1341 Defterine Göre 1925’te Üsküdar Tekkeleri”, **Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, S.38, Temmuz-Aralık 2016, s.55-113.

Öz, Mustafa:

“Ehlibeyt”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1994, s.498-501.

Özdamar, Mustafa:

Dersaadet Dergâhları, İstanbul, Kırk Kandil Yayınları, 1994.

Özcan, Nuri:

“Yakubzâde Mehmet Efendi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.460-463.

Özervarlı, M. Sait:

“Melek”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.29, İstanbul, T.D.V.

Yayınları, 2004, s.40-42.

Özervarlı, M. Sait:

“Mülk”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.540.

Özkök, Kahraman (Yay. Haz.):

Maârifî Nefesler, İstanbul, Revak Kitabevi, 2015.

Öztürk, Mustafa:

“Zülkarneyn”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.44, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, s.564-567.

Sami, Şemseddin:

Kâmûs-ı Türkî, İstanbul, Kapı Yayınları, 2004.

Sarıkcıoğlu, Ekrem:

“Mehdi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.269-371.

Şahin, M. Süreyya:

“Cennet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.374-376.

Sinanoglu, Mustafa:

“İman”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.22, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s.212-214.

Şener, Abdülkadir: “Abdest”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s. 68-70.

Şentürk, A.Atilla-A. Kartal: **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2009.

Tanman, Baha: “İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 1990.

Tanman, M. Baha: “Mârifî Tekkesi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.63.

Tarkan, Necmi: **Kartal’da Kurulmuş Bir Tarikat: Ma‘rifiye**, İstanbul, 1964.

Tahralı, Mustafa: “Ahmed Er-Rifâî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1989, s.127-130.

Tahralı, Mustafa: “Rifâiyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.35, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2008, s. 99-103.

Tahralı, Mustafa: “Rifâiyye”, **Türkiye’de Tarikatlar: Tarih Ve Kültür**, (Ed. Semih

Ceyhan), İstanbul, İSAM Yayınları, 2015.

Tek, Abdurrezzak:

“XVII. Yüzyılda Melâmî Şeyhlerinden Sunullah Gaybî’nin Bakışı İle Tarikat Âdâbı”, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, C.18, S.1, 2009, s.210-225.

Topaloğlu, Bekir:

“Ahiret”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.543-548.

Topaloğlu, Bekir:

“Cehennem”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s.227-233.

Topaloğlu, Bekir:

“Kıyamet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.25, İstanbul, T.D.V. Yayınları, s.516-522.

Timurtaş, Faruk Kadri:

Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994.

Türer, Osman:

Tasavvuf Tarihine Giriş, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s.5-17.

Uludağ, Süleyman:

“Abdülkadir Geylânî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.234-239.

Uludağ, Süleyman:

“Âdâbü’l-Mürîd”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s.336-338.

Uludağ, Süleyman:

“Behlül-i Dânâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, s.352-353.

Uludağ, Süleyman:

“Edep”, **D.İ.A.**, C.10, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1994, s.415.

Uludağ, Süleyman:

“Mahv ve İsbat”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.27, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.395-396.

Uludağ, Süleyman:

“Marîfet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.28, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2003, s.54-56.

Uludağ, Süleyman:

“Muhabbet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s.386-388.

Uludağ, Süleyman:

“Mürid”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.32, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s.47-49.

Uludağ, Süleyman:

“Nur”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.33, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.243-244.

Uludağ, Süleyman:

Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2001.

Uludağ, Süleyman:

“Rızâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.35, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2008, s.56-57.

Uludağ, Süleyman:

“İrşad ve Mürşid”, **Keşkül**, S.32, Güz 2014, s.6-14.

Uludağ, Süleyman:

Tasavvufun Dili, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016.

Uysal, Muhittin:

Tasavvuf Kültüründe Hadis, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2012.

Uzun, Mustafa:

“Hz. Fâtıma”, **Diyanet İslam**

Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 1995, s.223-224.

Ünal, Sadettin:

“Kâbe”, **Diyanet İslam**
Ansiklopedisi, C.24, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 2001, s.14-21.

Ünver, İsmail:

“Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine
Öneriler”, Ankara, **Ankara**
Üniversitesi Türkoloji Dergisi, C.XI,
S. 1, 1993, s.51-89.

W.Redhouse, Sir James:

Turkish And English Lexicon, Çağrı
Yayınları, İstanbul, 1992.

Yakub Afevî b. Mustafa Efendi:

Hediyetü's-Sâlikîn, İstanbul, Bahriye
Matbaası, 1331.

Yaşaroğlu, M. Kamil:

“Namaz”, **Diyanet İslam**
Ansiklopedisi, C.32, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 2006, s.350-357.

Yavuz, Yusuf Şevki:

“Cebrâil”, **Diyanet İslam**
Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 1993, s.202-204.

Yılmaz, Ömer:

Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve
Tarikatlar, Ankara, Akçağ, 2015.

Yılmaz, Ömer: “Tasavvuf Geleneğinde Mürşidin İnsan Yetiştirmedeki Rolü”, **Keşköl**, S. 32, Güz 2014, s.46-54.

Yitik, Ali İhsan: “Oruç”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.33, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s.414-416.

Yücer, Hür Mahmud: **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

Yücer, Hür Mahmud: “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâiler”, **Keşköl**, S. 28, Güz, 2013, S.22-40.

Zavotçu, Gencay: **Eski Türk Edebiyatı Yüzyıllara Göre Nazım Ve Nesir**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2005.

<https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir/> Çevrimiçi (02.2.2020)

<http://lugatim.com/> Çevrimiçi (2.4.2020)

<http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq> Çevrimiçi (2.4.2020)